MAILÁTH GYÖRGY TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT 2021

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

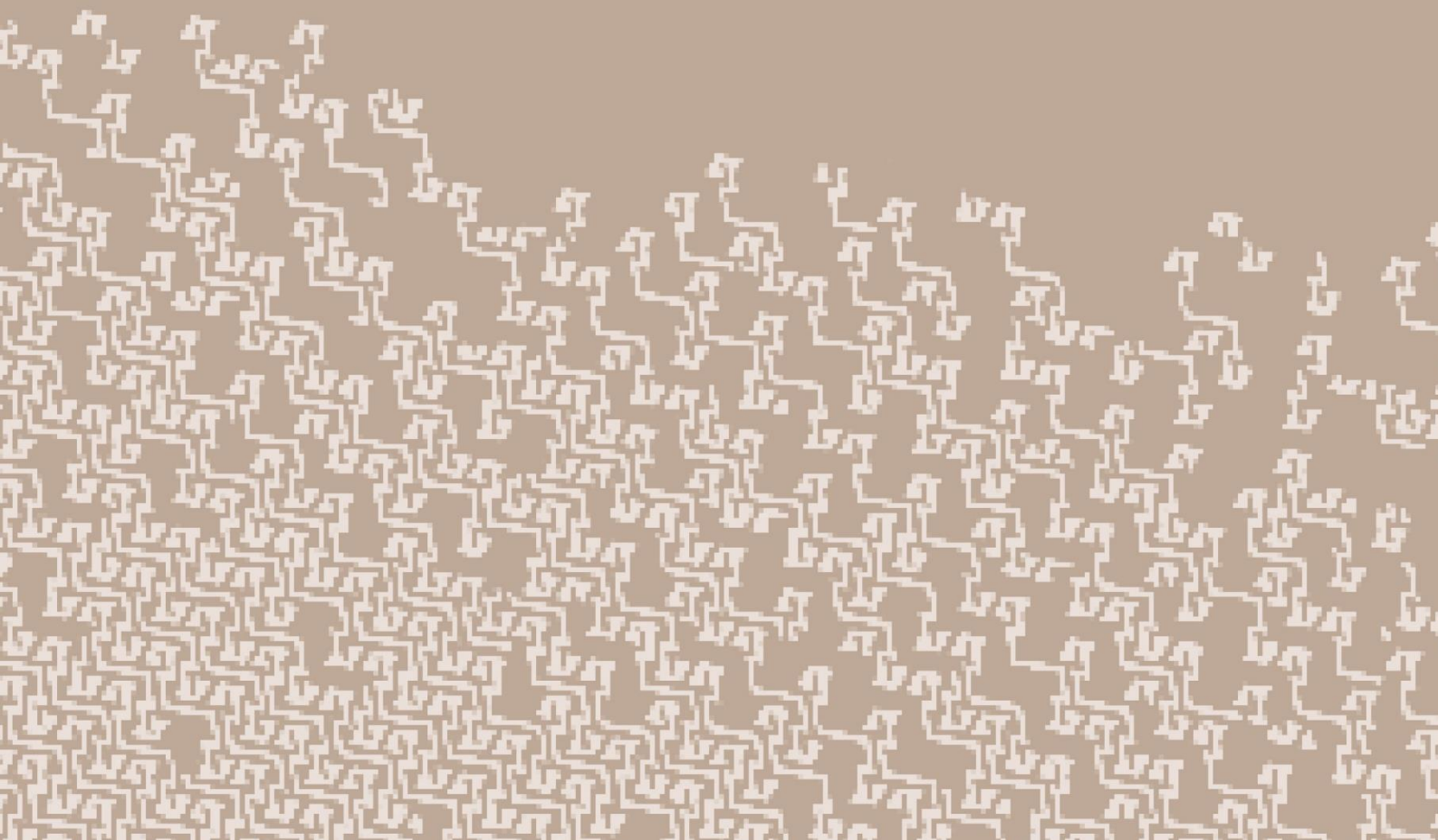

MAILÁTH GYÖRGY
TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT
2021

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

1055 BUDAPEST, SZALAY U. 16.
TELEFONSZÁM: +36 1 354 4100

A KIADVÁNYT
AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL SZERKESZTI ÉS ADJA KI

A KIADÁSÉRT FELELŐS:
DR. SENYEI GYÖRGY
AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL ELNÖKE

WWW.BIROSAG.HU
ISBN 978-615-81326-3-3

OBH

TARTALOMJEGYZÉK

Polgári jogi szekció – Bírósági tagozat

dr. Kóródi Balázs
A bűncselekménnyel okozott károk megtérítésének új hatékony módja - A gyorsított per 6

dr. Tahin Szabolcs
Az Alaptörvény 28. cikkének alkalmazása a bírói gyakorlatban 29

dr. Boda Zoltán
Az EJEB ésszerű időn belüli eljáráshoz való joggal összefüggő gyakorlata a hazai jogrendszerben 56

dr. Bók Anikó
A sürgősségi pszichiátriai gyógykezelés során érvényesülő jogok, alapjogi összefüggései és azok jogszabályi garanciális szabályai 97

Polgári jogi szekció – Joghallgatói tagozat

Lukács Domokos
Preambulumokon és indoklásokon túl - jogértelmezés a gyakorlatban az Alaptörvény 28. cikke alapján 121

Szücs Tamara Dóra
A gyermektartásdíj aktuális kérdései a jogalkalmazásban 156

Beck Judit
Kiskorú gyermek és a különélő szülő kapcsolattartáshoz való joga a COVID járvány idején, avagy a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása a világjárvány közepén 185

Büntetőjogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Kovács-Gábri Angéla
A hálapénz büntetőjogi megítélése 209

Munkajogi és közigazgatási jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Petri Dávid
Az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására vonatkozó kötelezettség megszegése miatti munkáltatói felelősség az otthoni munkavégzés elrendelésének esetén 244

Bírósági általános igazgatási szekció - Bírósági tagozat

dr. Péter Kitti
Bírói kompetenciák a XXI. században különös tekintettel a mesterséges intelligencia terjedésére 279

Tatárné dr. Gyöngyösi Johanna
A modern bíró 308

Bírósági általános igazgatási szekció - Joghallgatói tagozat

Ballagó Boglárka Anna
A katonai bírói pályához szükséges kompetenciák vizsgálata 347

POLGÁRI JOGI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. KÓRÓDI BALÁZS

A BŰNCSELEKMÉNNYEL OKOZOTT KÁROK MEGTÉRÍTÉSÉNEK ÚJ HATÉKONY MÓDJA - A GYORSÍTOTT PER

I. BEVEZETÉS

A 2020 elejétől a börtönzsúfoltság miatti kártalanítás körül fellobbant társadalmi viták és kritikák hatására megindult egy kormányzati folyamat, amelynek célja az ambivalens, társadalmi igazságérzettel szembemenő szabályok felülvizsgálata volt. A szabályozási cél egy olyan rendszer kidolgozása volt, amely egyrészről megszünteti a fogvatartotti kártalanítással kapcsolatos visszásságokat, másrészről amelyben az áldozatok és hozzátartozóik jogai jobban védettek lesznek. Utóbbi keretében az egyik fő jogpolitikai törekvés az volt, hogy a bűncselekmények sértettjei az eddiginél egyszerűbb, gyorsabb és hatékonyabb módon érvényesíthessék az elkövetett bűncselekmény miatti igényeiket.

A sértetti fellépés bővítése és megkönnyítése, valamint a jogszabályi környezet sértettközpontú újragondolása érdekében tett jogalkotási intézkedések első lépéseként az Országgyűlés 2020. július 3-án elfogadta a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvényt (a továbbiakban: Gyptv.), amely 2020. július 9-án lépett hatályba.

A törvény megalkotásával a jogalkotó egy új, az addigiaknál sokkal egyszerűbb, kevesebb teherrel járó polgári peres jogérvényesítési módot vezetett be a bűncselekmények sértettjei számára, akiknek az ügyében a büntetőeljárás már jogerősen befejeződött, de a bűncselekménnyel okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem megtérítése iránti igényüket polgári jogi igényként a büntetőeljárásban nem érvényesítették, valamint polgári pert sem indítottak ennek érdekében. A gyorsított per részben eltér a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) merev perrendjétől és egy alternatív gyorsított perútvonalat kínál a bűncselekmények sértettjeinek a kártérítési és sérelemdíj iránti igényük hatékony érvényesítésére.

A sértetti érdekek védelme és sértetti jogérvényesítés elősegítése megvalósításának végső lépéseként az Országgyűlés 2020. december 16-án fogadta el a börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvényt (a továbbiakban: Módtv.), amely egyéb rendelkezések mellett a sértettek részére könnyítéseket alakított ki a büntető eljárásjog, a bírósági végrehajtás és az áldozatsegítés területén, ezzel teljessé téve az áldozatok támogatását célzó jogpolitikai törekvéseket.

Jelen dolgozat a jogalkotási célkitűzések szemléltetésén keresztül áttekinti az újonnan bevezetett gyorsított per anyagi jogi vonatkozásai körében a bűncselekménnyel okozott kár fogalmát, a felelősség feltételeit, illetve a magán- és büntetőjogi deliktum közötti kapcsolatot, ezt követően a különleges pertípus eljárási szabályai tárgyában kitér a jogérvényesítő félnek juttatott legfőbb kedvezményekre, a bizonyítás specifikumaira, valamint megvizsgálja a kezdeti bírói gyakorlatban felmerült jogkérdéseket, végül állást foglal ezek megoldásában és abban, hogy az új különleges per mennyiben valósította meg a kitűzött szabályozási célokat.

II. FELELŐSSÉG A BŰNCSELEKMÉNNYEL OKOZOTT KÁROKÉRT, ILLETVE NEM VAGYONI SÉRELMEKÉRT

1. A bűncselekménnyel okozott kár fogalma

A bűncselekménnyel okozott kár polgári jogi fogalma tágabb értelemben akként adható meg, hogy az a károkozó vagy személyiségi jogot sértő magatartás következtében előidézett vagyoni, illetőleg nem vagyoni hátrány, amelynek a visszavezethető magatartása miatt, illetve amellyel összefüggésben a büntetőügyben eljárt bíróság jogerősen megállapította bűncselekmény elkövetését.

A jogirodalom és lényegében a joggyakorlat is egységes abban a kérdésben, hogy a bűncselekménnyel okozott károk nem képeznek önálló, speciális kárfelelősségi alakzatot, így azok károkozási tényállásoktól függően esnek az általános vagy különös deliktuális, illetőleg kontraktuális kárfelelősség körébe.[1] A releváns ítélkezési gyakorlat szerint a polgári jog a „bűncselekménnyel okozott kár" deliktuális felelősségi tényállását nem ismeri, a keresettel érvényesített jog alapja mindig valamely konkrét felelősségi alaptényállás.[2] A bírói gyakorlatban tetten érhető következetlenség egyedül abban jelentkezik, hogy a bíróságok a kereset ismertetésekor olykor jogcímként hivatkoznak a bűncselekménnyel okozott kárra.[3]

A bűncselekménnyel okozott kárt tehát a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) nem a kártérítési felelősség önálló eseteként szabályozza. Mindemelett a büntetőjogi következménnyel párosuló, bűncselekményt megvalósító magatartással okozott hátrányok speciális kárformaként értelmezhetők az adott kártérítési rezsimen belül. Ez következik a Ptk. fogalomhasználatából is, hiszen a kódex a bűncselekménnyel okozott károk esetén az elévülés idejére speciális rendelkezést tartalmaz. A Ptk. 6:533. § (1) bekezdése szerint a kártérítésre az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül.

Továbbá az a jogi tény, hogy a magánjogi felelősséget keletkeztető magatartásnak van büntetőjogi vetülete, polgári jogi jogkövetkezményeket is von maga után. Anyagi jogi szempontból ez leginkább a potenciálisan hosszabb elévülési időben ölt testet, egyebekben a Ptk. nem tartalmaz a bűncselekménnyel okozott károkra vonatkozó különös felelősségi szabályokat. A felelősségjogi joghatásokon túl azonban a szerződéses jogviszonnyal összefüggésben elkövetett bűncselekmények érvénytelenségi jogkövetkezményeket is maguk után vonhatnak. Eljárásjogi aspektusból a legfontosabb joghatás, hogy a perindításkor költségkedvezmény illeti meg a felperest, megnyílik az út a gyorsított peres igényérvényesítésre, továbbá egyszerűsödnek a bizonyítás szabályai a büntetőeljárásban hozott ügydöntő határozat jogerőhatásainak eredményeként.

---

[1] Csécsy Andrea – Fézer Tamás – Havasi Péter – Tóth Endre Tamás – Varga Nelli: Nagykommentár a kártérítési joghoz [online]. In Jogtár, Wolters Kluwer, 2011. (2013.VII.1.) http://uj.jogtar.hu; Szeghő Katalin: A gyorsított per jogalkalmazási kérdései. Magyar Jog 2021/7-8. sz., 412.; Csöndes Mónika: A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény érvényesítésének és elévülésének egyes kérdései. In Gazdasági Jogi és Adójogi Tanulmányok 2020. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2020. 75.

[2] BDT2012. 2727. (Szegedi Ítélőtábla Pf.I.20.409/2011.); EBD2013. G.8. (Szegedi Ítélőtábla Gf.30.345/2011/3.); Debreceni Ítélőtábla Pf.20.749/2008/6.; Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.922/2018/4.; Fővárosi Ítélőtábla Pf.21.456/2014/6.; Szegedi Ítélőtábla Gf.30.413/2014/3. (BDT2015. 3364.); Győri Ítélőtábla Pf. 20.020/2020/9

[3] Ld. Kúria Pfv.20.095/2017/4.; Kúria Pfv.21.792/2012/4.; Kúria Pfv.20.035/2012/3.; Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.136/2011/3.; Egri Törvényszék P.20.016/2014/72.

2 A felelősség jogalapja

A polgári jogi felelősség megítélésekor elsődlegesen az bír jelentőséggel, hogy a büntetőbíróság által már értékelt magatartás tanúsítója szerződéses kapcsolatban állt-e a károsulttal vagy pedig a károkozás szerződésen kívül történt. Bár a bűncselekménnyel okozott károk előállhatnak a felek közt létrejött szerződés megszegése következményeként (sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, üzleti titok megsértése tényállását megvalósító cselekmények esetekor, ha felek között szerződéses kapcsolat volt), valamint valamely különös felelősségi tényállás keretében is megvalósulhatnak (lőfegyverrel vagy más súlyosan fenyegető eszközzel a testi épséget és egészséget sértő vagy veszélyeztető, továbbá közlekedési bűncselekmények a veszélyes üzemi felelősség alapján ítélendők meg), azok rendszerint az általános deliktuális felelősség tényállásköre alá esnek.

Ezért tipikusan a bűncselekménnyel okozott hátrányok miatt érvényesített kártérítés, illetve sérelemdíj iránti igényekre – utóbbi esetén a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya folytán – a Ptk. 6:519. §-át kell alkalmazni, amelynek értelmében a felelősség feltételei a következők: (1) jogellenes – károkozó vagy személyiségi jogot sértő – magatartás; (2) felróhatóság; (3) kár vagy nem vagyoni sérelem bekövetkezte; (4) a kár, nem vagyoni sérelem és károkozó vagy személyiségi jogot sértő magatartás közötti okozati összefüggés. Az önálló polgári jogi felelősség elve mentén ezeket a feltételeket a bűnösség kérdésétől függetlenül kell vizsgálnia a polgári ügyben eljáró bíróságnak. A bűnösség megállapítása ezért nem jelenti egyben a polgári jogi kártérítési felelősség feltételeinek automatikus fennállását.[4]

Az alábbiakban a deliktuális felelősség feltételeit ismertetem, szükség esetén kitérve a bűncselekménnyel okozott hátrányok elbírálása során figyelemre méltó aspektusokra.

a) jogellenes magatartás

A deliktuális felelősséget megalapozó jogellenességnek nem kell valamilyen speciális normaszegésben megnyilvánulnia, a károkozás a Ptk. 6:520. §-ából következően önmagában jogellenes, amely alól csak a károkozás megengedettsége a kivétel.[5]

A sérelemdíjnál a jogellenesség jelentéstartama eltérő a kártérítéshez képest, hiszen a jogellenesség indikátora nem a károkozás, hanem a személyiségi jogsértés, vagyis a védett jogtárgyak elleni külső támadás. Nem vagyoni sérelmek esetén a jogellenesség valamely személyiségi jog megsértésében áll.[6] Ennek normatív alapja a Ptk. 2:42. § (1) bekezdésének személyiségi jogokat védelembe helyező imperatív szabálya.

A fenti differenciálás kifejezi a kártérítés és a sérelemdíj eltérő elméleti kiindulópontját és karakterét, amely másfajta szemléletmódot követel meg a felelősségi feltételek vizsgálatánál. Ennek megfelelően a kártérítésnél a rendellenes eredmény (*kárközpontú szemlélet*), a sérelemdíjnál a normasértő emberi magatartás váltja ki a jogellenes minősítést (*magatartás-centrikus szemlélet*).

b) okozati összefüggés a jogsértő magatartás és a hátrány között

A bírói gyakorlat az adekvát okozatosság teóriája mentén értelmezi az okozati kapcsolatot a jogsértő magatartás és a bekövetkezett hátrány között A bűncselekménnyel okozott károk esetében is feltétele a magánjogi felelősség megállapításának, hogy okozati összefüggés álljon

---

[4] Kúria Pfv.20.095/2017/4.

[5] Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv bizottsági javaslata magyarázatokkal. Budapest, CompLex, 2012, 1116.

[6] 34/1992. (VI. 1.) AB határozat, Indokolás III. 2. pont; Landi Balázs: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében - történeti visszatekintéssel. In Vékás Lajos – Vörös Imre (szerk.): Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz [online]. In Jogtár, Wolters Kluwer, 2014. http://uj.jogtar.hu

fenn az elkövető bűncselekménynek minősülő magatartása és a hátrány bekövetkezése között. A bíróság köteles vizsgálni, hogy a büntetőbíróság által jogellenesnek minősített magatartás közvetlen ok-okozati kapcsolatban áll-e a bekövetkezett káreseménnyel.

Ugyanakkor – a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igénnyel ellentétben – a károsodásnak nemcsak a közvetlen kiváltó okát lehet a polgári jogi felelősség szempontjából oknak tekinteni, hanem a közvetett okát is, azaz olyan okokat, amelyek szerephez jutnak a hátrányos eredmény bekövetkezésében.[7]

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 56. § (1)-(1a) bekezdése értelmében a büntetőeljárásban polgári jogi igényként az a kártérítésre, dolog kiadására vagy pénz fizetésére, illetőleg kvázi egyezségként, szűk körben sérelemdíj fizetésére irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett.

c) felróhatóság

A polgári jogban a büntetőjoggal szemben nem az egyéni vétkességtől függ a felelősség megállapítása, hanem az adott helyzetben irányadó társadalmi a mércétől.[8] A Ptk. 1:4. § (1) bekezdésében szereplő elvárható magatartás elvéből következően polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ez az alapelvi rendelkezés egy objektív felróhatósági mércét állít fel, amely nem az egyén szubjektumához igazodik, hanem egy absztrakt társadalmi közfelfogásból következő zsinórmértéket vesz alapul. Ezáltal a jogsértő cselekménye társadalmi megítélés alá esik, amely során magatartását nem saját képességeihez és lehetőségeihez kell mérni, hanem a társadalomnak hasonló személyekkel szemben, hasonló helyzetben támasztott, átlagosan elvárható, absztrakt követelményéhez. Aki nem a társadalmi elvárásoknak megfelelően jár el, vagyis magatartása eléri azt a bizonyos absztrakt társadalmi mércét, annak magatartása felróható.[9]

d) kár, illetve nem vagyoni sérelem

A kár fogalmilag olyan vagyoni hátrány, amely a károsultat valamely károsító esemény folytán vagyonában éri. A kár fajtái a Ptk. 6:522. § (2) bekezdése értelmében – amelyek egyben a kártérítési kötelezettség terjedelmét is megadják – a következők: (a) felmerült kár (*damnum emergens*): a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés, ami azzal az értékkel egyenlő, amelytől a károsult valamely dolog elpusztulása, megsérülése, megrongálódása vagy elvesztése folytán elesett; (b) elmaradt vagyoni előny (*lucrum cessans*): az az érték, amellyel a károsult vagyona gyarapodott volna, ha a károsító magatartás nem következik be; (c) vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek, amelyek szintén csökkentik a károsult vagyonát.[10]

A nem vagyoni sérelem, másképpen immateriális, eszmei vagy erkölcsi hátrány olyan veszteséget jelent, amelynek megnyilvánulási formája valamilyen pénzzel nem kifejezhető érték csorbulása.[11] A jogirodalom a nem vagyoni sérelmek három csoportját differenciálja: (a) fizikai sérülések jelentik a testi épség, az élet és egészség sérelmét; (b) pszichés sérülések a nem látható lelki változásokat foglalják magukban; (c) társadalmi-környezeti negatív hatások.[12] Petrik Ferenc definíciója szerint a nem vagyoni hátrány az emberi élet minőségének

---

[7] Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): Magyarázat a kártérítési jogról [online]. In Jogtár, Wolters Kluwer, 2018 (2018.VIII.1.) http://uj.jogtar.hu

[8] Wellmann György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata VI/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 478.

[9] Petrik Ferenc (szerk.): A kártérítési jog. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991. 23.

[10] Barta – Barzó – Csák (szerk.): i. m.

[11] Fézer Tamás: A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 256.

[12] Petrik Ferenc: Személyiségi jogok. In Wellmann György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata I/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 205.

csökkenése, amely akkor állapítható meg, ha a személyiség helyzete kedvezőtlenül megváltozik.[13] E kedvezőtlen változás jelentheti a megváltozott adottságokhoz igazodó életmód kialakítása, amely eltér a korábbi életviteltől.[14]

Kiemelést érdemel, hogy a büntetőjogi fogalomrendszerben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 459. § (1) bekezdés 16-17. pontja értelmében a *kár* a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenést jelenti, míg az ettől tágabb értelmű *vagyoni hátrány* ezen túlmenően az elmaradt vagyoni előnyt is magában foglalja. Megállapítható tehát, hogy a büntetőjogi kárfogalom szűkebb értelmű, mint a magánjogi. Ezentúl a büntetőjog a nem vagyoni sérelem fogalmát nem ismeri, a polgári jogi dogmatikában immateriális hátrányként leírható veszteségek a Btk.-beli különös törvényi tényállásoknál legfőként – materiális sértő vagy veszélyeztető – eredményként vannak jelen áttételesen. Éppen ezért téves az az álláspont, amely szerint bűncselekménnyel okozott kárról kizárólag olyan büntetőjogilag értékelt magatartások esetében beszélhetünk, amelyek törvényi tényállásának elemét képezi a kár (vagyoni hátrány).[15] Ennek az elfogadása azzal járna, hogy pl. testi sértés, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, emberrablás, személyi szabadság megsértése, szexuális erőszak, kapcsolati erőszak elkövetése esetén a sértettet nem illetné meg a kedvezőbb jogérvényesítés.

3. Polgári jogi és büntetőjogi delictum

Mint már kifejtésre került, az általános magánjogi deliktum törvényi tényálláselemei (1) a jogellenesség; (2) a felróhatóság; (3) a kár; és (4) a kár és a károkozó magatartás közötti kauzalitás. Ehhez képest büntetőjogi bűncselekmény-fogalom elemei (1) a tényállásszerűség (büntetni rendeltség); (2) a társadalomra veszélyesség; és (3) a bűnösség (szándékosság vagy gondatlanság).[16]

A polgári jogi deliktum központi tényálláseleme a kár, vagyis az az emberi cselekvéssel vagy mulasztással előidézett rendellenes eredmény, amelyből visszakövetkeztethető a magatartás jogellenessége.[17] Következésképpen a károkozás ténye önmagában bizonyítja a magatartás jogellenességét. Ezzel szemben a büntetőjogi delictum konkrét normaszegést tételez fel, mivel a formális jogellenesség a tényállásszerűséget, vagyis egy Btk.-beli különös törvényi tényállás kimerítését jelenti. Az alakilag jogellenes cselekménynek tartalmilag is a jogrenddel szembe menőnek, vagyis társadalmilag károsnak kell lennie, ezt fogja át a társadalomra veszélyesség feltétele (materiális jogellenesség).[18] Tehát a büntetőjogi jogellenesség valójában két pilléren nyugszik, ezért összetettebb vizsgálatot igényel, ehhez képest a polgári jogi szempontból a magatartást pusztán az teszi jogellenessé, hogy káreredmény kapcsolódik hozzá.

Mind a polgári jogban a károkozáshoz, mind a büntetőjogban a tényállásszerű cselekményhez a jogellenesség vélelme, indiciuma párosul, azonban jogellenességet kizáró ok fennállása esetén a tiltó norma nem hatályosul és az adott magatartás jogszerűnek minősül. A jogellenességet kizáró okok esetei a két jogterületen közel azonosak: (a) károsult/sértett beleegyezése (Ptk. 6:520. § a) pont; büntetőbírósági szokásjog); (b) jogos védelem (Ptk. 6:520.

---

[13] Petrik Ferenc: Nem vagyoni kárpótlás: a személyiségvédelem általános és feltétleneszköze. Magyar Jog, 1991/6.

[14] Köles Tibor: A nem vagyoni kár. Budapest, HVG-ORAC, 1997. 49.

[15] Vö. Fővárosi Ítélőtábla Pf.21.400/2016/4.

[16] Btk. 4. § (1) bek. és az ehhez fűzött miniszeri indokolás

[17] Asztalos László: Felelősség és szankció a jogban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1980. 297.

[18] Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, HVG-ORAC. 2010. 94-96, 129-130.

§ b) pont; Btk. 21-22. §); (c) szükséghelyzet/végszükség (Ptk. 6:520. § c) pont; Btk. 23. §); (d) jogszabály engedélye (Ptk. 6:520. § d) pont; Btk. 24. §). Az egyes okok részletszabályai között a jogos védelem mutat a legtöbb eltérést, mert a Btk. annak tágabb alkalmazásra ad lehetőséget.[19] Polgári jogi szempontból a jogos védelem mértékének túllépése minden esetben jogellenes magatartás, ezzel szemben a büntetőjog az ijedtségből vagy menthető felindulásból az elhárítás szükséges mértékét túllépőt védelemben részesíti, emellett az ún. szituatív jogos védelem esetkörei korlátlan védekezést engednek meg.

A magán- és büntetőjogi deliktum feltételeinek összehasonlítása körében végül a felelősség szubjektív tényálláselemeként a felróhatóság és a bűnösség érdemel vizsgálatot. Alaptézis, hogy a polgári jogi felelősség mércéje objektív, míg a büntetőjogi felelősség a szubjektív alapon nyugszik. A büntetőjog a bűnösséget az elkövetőnek a cselekményéhez fűződő pszichés viszonyaként értelmezi, amelynek két alakzata a szándékosság és a gondatlanság. A szándékosság tudatos és akaratlagos magatartást tételez fel azzal, hogy az akarati oldalt egyenes szándék esetén kívánás, eshetőleges szándék esetén közömbös belenyugvás jellemzi. A polgári jogi felróhatóság a büntetőjogi gondatlanság enyhébb típusával, a hanyagsággal (*negligentia*) vethető össze, mivel ebben az esetben a deliktummal kapcsolatos pszichés viszony hiányzik, a bűnösség tartama tisztán értékítéleten nyugszik. A hanyagság az elkövetőtől megkövetelt elvárhatóságként definiálható, amelynek egyik feltétele az objektív gondossági kötelezettség, másik a szubjektív a gondosságra képesség. Előbbi általános zsinórmérték, amelyet a mindennapos élettapasztalatból levezetett objektív elvárások alakítanak. Utóbbi pedig a gondosságsértés személyesen az elkövetőre konkretizáló ismérve, amely miatt az elkövető ismeretei, munkája, tulajdonságai és körülményei, pillanatnyi állapota alapján kell megítélni, hogy képes volt-e a gondossági kötelezettségnek megfelelő magatartásra.[20]

Adott magatartás polgári felelősségjogi értékelése hasonló logikai folyamatot fog össze. Az elvárhatóság mértékét „az adott helyzetben általában elvárható" formulában kifejezésre juttatott tipizált és objektivizált elvárási szint határozza meg.[21] E szabály ötvözi a szubjektív és az objektív felelősséget, és valójában az egyéni gondossági mértékhez igazodó klasszikus vétkességelvet objektivizálja.[22] A mérce meghúzásánál a mindenkori társadalmi közegben szokásos magatartásformák irányadóak, ami ugyanakkor nem jelent a jogalanyokra nézve egyformán érvényesülő, azonos tartalmú elvárhatósági szintet, mivel az adott helyzethez igazodó tipizált követelményszint a különböző személyekre és különböző szituációkra más és más elvárhatósági mércét hoz létre. Deliktuális károkozás esetén tehát a károkozó magatartását nem az individuális, szubjektív képességeihez kell mérni, hanem a társadalomnak hasonló személyekkel szemben, hasonló helyzetben támasztott, egy gondos és körültekintő személytől elvárható absztrakt követelményhez. A követelményszint tipizálása során szerepe van a károkozó magatartás kifejtésének körülményeire, továbbá a károkozó életkornak, foglalkozásnak, tapasztalatának, képzettségének. A károkozó személyes képességei viszont csak nagyon szűk körben eshetnek mérlegelés körébe, mivel az egyediesítés nem érheti el azt a szintet, amely már a tőle elvárhatósághoz közelít.[23]

---

[19] Ld. BH 1980.128.

[20] Nagy Ferenc: i. m. 124-125.

[21] Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez [online]. Budapest, Wolters Kluwer, 2021. (2021.III.1.)

[22] Vékás – Vörös (szerk.): i. m.

[23] Csécsy – Fézer – Havasi – Tóth – Varga: i. m.

A két jogterület jogellenes cselekményeinek feltételei közötti dogmatikai differenciálás az alábbi kérdések megválaszolása érdekében lényeges:

1. Büntető-jogellenes cselekmény egyben a károkozó magatartás polgári jogi jogellenességét is előirányozza?
2. Büntető-jogellenességét kizáró ok büntetőeljárási megállapításának hiánya egyúttal azt is jelenti, hogy a károkozó jogellenességét kizáró körülményre hivatkozással nem mentesülhet a polgári jogi felelősség alól?
3. Büntetőjogi szempontból bűnös (szándékos vagy gondatlan) cselekmény egyben polgári jogi szempontból felróható, ezért kártérítési *exculpatio* nem vezethet eredményre?

Álláspontom szerint mindhárom kérdésre *igenlő* a válasz. Az első két kérdés kapcsán szükséges kiemelni, hogy a jogi felelősségi rendszerben a büntetőjog az *ultima ratio*. A büntetőjog társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen.[24] A büntetőjog szankciói jelentik a legszigorúbb és legsúlyosabb beavatkozást az egyén jogaiba és szabadságába. A büntetőjog a legsúlyosabb jogsértésekre reagáló állami kontrolleszköz. A büntetőjogi jogkövetkezménnyel való fenyegetés feltételezi, hogy a büntetőjogon kívüli, enyhébb eszközök kevésbé hatásosak a tanúsított magatartás kezelésére.[25] Ebből következően csak akkor szükséges büntetni rendelni valamely emberi magatartást, ha azt más jogág – így különösen a polgári jog – ugyancsak tilalmazza.[26] Másképpen megfogalmazva, egy közüldözés alá eső (bűn)cselekmény szükségképpen magánjogi szankcióval is jár, ezért adott cselekmény büntető-jogellenessége egyszersmind a polgári jogi jogellenességet is megalapozza, a károkozás jogellenességét kizáró tényálláskörök megállapítása fogalmilag kizárt. A szerződésen kívüli, bűncselekménnyel okozott kárigény bűnösséget megállapító ítélet meghozását feltételezi, amely ítélet megléténél kevésbé relevánsak a büntető és polgári jogi jogellenesség közti finom határvonalak.[27] Tehát végső soron egy büntetőjogi szempontból jogellenes magatartás polgári jogi szempontból sem minősülhet jogszerűnek.

A felróhatóság vizsgálatára, s ezzel együtt a harmadik hipotézisre kitérve, általánosságban leszögezhető, hogy a magánjog magasabb követelményeket támaszt a jogalanyok viselkedéséhez, ezért egy adott magatartás könnyebben válik polgári jogi szempontból szemrehányhatóvá. Az elvárható magatartás bírói jogértelmezése – a törvényi formula kimunkált dogmatikája és elasztikus jellege ellenére – erősen közelít az objektív mércéhez. A joggyakorlat lényegileg a felelősség alóli mentesüléshez általában csak az elháríthatatlan ok bizonyítása vezet, vagyis az adott helyzetben általában mindaz elvárható, ami objektíve nem elháríthatatlan, elkerülhetetlen.[28] A büntetőjog csak a legsúlyosabb jogsértésekre reagál, a bíróság a felelősség megállapítása során a bűnösség kérdésében az elkövető személye felett mond ki (érték)ítéletet. Az adott cselekmény a *nullum crimen sine culpa* elvével összhangban kizárólag bűnösen – szándékosan vagy ha a Btk. a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli, gondatlanságból – lehet elkövetni. Szándékos elkövetés esetén eleve kizárható, hogy kártérítési perben az elítélt felróhatóság hiányában mentesüljön a kártérítő felelősség alól, mivel a káros eredmény akaratlagos és tudatos előidézése menthetetlen magatartást foglal magában.

[24] Ld. 30/1992. (V. 26.) AB határozat

[25] Nagy Ferenc: i. m. 59.

[26] Ambrus István: Polgári jogi elemek a büntető anyagi jogban. Polgári Jog, 2017/3. http://uj.jogtar.hu

[27] Felmentő ítélet viszont sokkal érdekesebb dogmatikai kérdéseket vet fel, mivel a polgári bíróság megállapíthatja, hogy a konkrét magatartás bár büntetőjogi jogkövetkezménnyel nem volt sújtott, az kimerítette az általános polgári jogi deliktum tényállását.

[28] Csécsy – Fézer – Havasi – Tóth – Varga: i. m.

Gondatlan elkövetés esetén álláspontom szerint a magasabb magánjogi társadalmi elvárhatósági zsinórmérték miatt ugyanerre a következtetésre kell jutni, ezért általánosságban kijelenthető, hogy a büntetőjogilag bűnös magatartás egyben polgári jogi szempontból is felróható és a felróhatóság hiánya miatti kimentés fel sem merülhet.[29]

[29] Hasonló érvelés ld. Zalaegerszegi Törvényszék P.20.668/2020/12.

III. A GYORSÍTOTT PER ELJÁRÁSJOGI SZABÁLYAI

1. Alapvetés

A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti gyorsított per olyan külön törvényben szabályozott különleges igényérvényesítési lehetőség, amelynek alapvető célja a büntetőeljárásban részt vett sértett ellene elkövetett bűncselekmény miatti kártérítési és sérelemdíj iránti igénye hatékony érvényesítésének elősegítése.

Külön eljárásrend kialakításának indokaként a keresettel érvényesített igény különös méltánylást érdemlő jellege, valamint az eljárást szükségképpen megelőző büntetőeljárás, vagyis a per büntetőjogi előzménye említhető meg, amely kettős ismérvhez az eljárás gyorsítása és a bűncselekmény sértettjeinek fokozott védelme iránti szabályozási igény társul.

A különleges pertípus jogtörténeti előzményeként az 1893. évi XVIII. törvénycikkel megalkotott sommás eljárást, valamint az 1952. évi Pp.-be a 2008. évi XXX. törvénnyel bevezetett kis értékű pert lehet említeni. Érdemes kiemelni, hogy míg a sommás eljárásban a per gyors lefolyását a korabeli törvényhozás elsősorban a szóbeliség és közvetlenség előtérbe helyezésével kívánta elérni, addig a korábban hatályos perrendtartásban a kisértékű perek bevezetésével a jogalkotó elsősorban szigorúbb eljárásjogi szabályokkal és a felek perelhúzásra alkalmas lehetőségeinek korlátozásával törekedett a per minél gyorsabb befejezésére.

A Gyptv -vel létrehozott gyorsított per számos tekintetben eltér a Pp. perrendjétől. A speciális rendelkezések kevésbé formalizált keretek között, ám fokozottan építve az írásbeliségre, teszik lehetővé a törvényben privilegizált igények sommás eldöntését. A Gyptv. szerinti különös eljárási szabályok mellett általános szabályokként a Pp.-t kell alkalmazni.[30]

A per törvényszéki hatáskörbe tartozik. A Gyptv a felperesi jogérvényesítés megkönnyítése érdekében kizárólagos illetékességet teremt meg azzal, hogy a bíróság illetékessége a felperes belföldi lakóhelyéhez (tartózkodási helyéhez), nem természetes személy esetén belföldi székhelyéhez igazodik, ezek hiányában pedig a Fővárosi Törvényszék jár el.[31]

2. A perindítás feltételei

A Gyptv 2. § (1) bekezdése szerint gyorsított perben az a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti igény érvényesíthető, amely esetében a bíróság jogerősen megállapította a bűncselekmény elkövetését, és nem került sor polgári jogi igény megítélésére, továbbá polgári per megindítására. A törvényi definíció alapján a gyorsított igényérvényesítésnek három eljárásjogi feltétele van, amelyek az alábbiak.

a) a bűncselekmény elkövetésének büntetőbírósági jogerős megállapítása

A büntetőbíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki, ha megállapítja, hogy bűncselekményt követett el és büntethető.[32] A büntetőeljárási bűnösség tehát azt jelenti, hogy a vádlott elkövette a vádban terhére rótt bűncselekményt és a felelősségre vonásnak akadálya (büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok) nincs.

Nyilvánvaló, hogy bűnösséget megállapító ítélet esetén megnyílik a gyorsított polgári perindítás lehetősége. Kérdés viszont, hogy egyes felmentési (pl. kórós elmeállapot,

[30] Gypt. 1. §

[31] Gypt. 3. § (1)-(2) bek.

[32] Be. 564. § (1) bek.

gyermekkor), illetve ügydöntő eljárásmegszüntetési (pl. elévülés, kegyelem) jogcímek fennállása esetén a polgári bíróság a büntetőügyben hozott ügydöntő határozatra úgy tekintsen, mintha abban megállapították volna, hogy a vádlott bűncselekményt követett el.

Álláspontom szerint a polgári bíróság – igazodva az anyagi büntetőjogi dogmatikához és bűncselekmény-fogalomhoz – a gyorsított perindítás feltételeként kizárólag a bűnösséget megállapító ítéletet, valamint a büntetővégzést fogadhatja el, hiszen fogalmilag csakis e két bírósági határozat mondhatja ki bűncselekmény elkövetését.[33] Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a cselekmény folytán hátrányt szenvedett az általános perjogi szabályok alapján ne léphetne fel a vádlottal vagy a károkozásért felelősségre vonható más személlyel szemben.

A Gyptv. ide vonatkozó §-ára bár a javaslat indokolása nem ad magyarázatot, megítélésem szerint „a bűncselekmény elkövetésére irányuló megállapítás" feltételével a jogalkotó a bűnösséget megállapító ítéleten túl a büntetővégzéssel kívánta kibővíteni a büntetőügyben hozott azon határozatok sorát, amely megnyitja a gyorsított perindítás lehetőségét. Büntetővégzéssel ugyanis a bíróság nem mondja ki a vádlott bűnösségét, ugyanakkor megállapítja a bűncselekmény elkövetését, azzal, hogy azt a büntetővégzés indokolása tényállásában is rögzíti.[34]

Büntetőjogi szempontból büntethetőséget kizáró ok (Btk. 15. §) fennforgása esetén nem jön létre bűncselekmény, ezért fogalmilag kizárható, hogy annak elkövetését a bíróság megállapítsa.[35] Büntethetőséget megszüntető (Btk. 25. §), továbbá az ún. másodlagos büntethetőséget kizáró ok (Btk. 30. §) megvalósulásakor létrejön a bűncselekmény, de az elkövetés és az elbírálás között bekövetkezett körülmény miatt az elkövető nem vonható büntetőjogi felelősségre. Utóbbi esetben tehát a cselekmény bűncselekménynek tekinthető, a büntetőbíróság megszüntető végzésében bűncselekmény elkövetésének megállapítására mégsem kell kitérnie. Így pl. elévülés megállapítása esetén a határozat tényállásának csak azokat a tényeket kell tartalmaznia, amelyek a Btk. 26-28. §-ai szempontjából jelentősek, ami miatt ezek az ügydöntő végzések a vádlott cselekményét részleteiben általában nem tartalmazzák. Álláspontom szerint pedig az a tény, hogy a büntetőügyben hozott határozat nem rögzíti a vádlott által elkövetett bűncselekmény megvalósulását s ezzel nem állapít meg kötőerővel bíró tényeket, kizárja azt, hogy ezzel a gyorsított polgári jogérvényesítés megnyíljon.

b) polgári jogi igény büntetőbírósági érdemi elbírálásának, illetve korábbi polgári per megindításának hiánya

A Gyptv. azon fordulata, miszerint „nem került sor polgári jogi igény megítélésére, továbbá polgári per megindítására", valójában a büntetőeljárás alatti, illetve utáni, *res iudicata*t eredményező igényérvényesítés hiányára utal.

A sértett a célból, hogy a bűncselekmény miatti kártérítés vagy sérelemdíj iránti követelésének érvényt szerezzen, a hatályos jog alapján három utat választhat: a büntetőeljárás keretei között polgári jogi igényt érvényesíthet, a büntetőeljárással párhuzamosan polgári pert kezdeményezhet, vagy ha a büntetőeljárásban nem érvényesített polgári jogi igényt, vagy azt egyéb törvényes útra utasították és a büntetőeljárás már jogerősen befejeződött, a polgári bíróság előtt gyorsított pert indíthat. Gyorsított per megindítására tehát csak a másik két

[33] Ezzel ellentétes álláspont ld. Szeghő Katalin: i. m. 412-413.

[34] Vö. Be. 739. § (1) -(1) bek., 741. § (3)-(4) bek.

[35] Jóllehet pl. kórós elmeállapot miatti felmentés esetén a bíróság ítéletében a vádlott tényállásszerű cselekményét részletesen taglalja, ezért az abban foglalt tények elméletileg a polgári ügyben eljáró bíróságot is kötik, a bíróság mégsem állapítja meg bűncselekmény elkövetését, mivel az bűnösség (beszámítási képesség) hiányában nem jön létre.

igényérvényesítési mód hiányában, illetve az azokkal anyagi jogerővel nem érintett részben kerülhet sor.

A polgári jogi igény büntetőbírósági elintézése tekintetében a gyorsított perindítás a sértett részéről egyrészt akkor merülhet fel, ha a felperes magánfélként a büntetőeljárásban igényét egyáltalán nem érvényesítette, másrészt pedig akkor, ha azt csupán részben (pl. csak dologi kára körében) érvényesítette a büntetőeljárásban. Ezentúl a magánfél polgári jogi igénye érvényesítését egyéb törvényes útra utasíthatja a bíróság, avagy akként is rendelkezhet, hogy azt részben érdemben elbírálja, részben az ezt meghaladó igény érvényesítését (pl. a sérelemdíj tárgyában előterjesztett igényt vagy a megítélt összegen túli igényt) utasítja egyéb törvényes útra. Fontos ezenfelül kiemelni, hogy a polgári jogi igény elutasítása, érdemi elbírálást von maga után, ami miatt a büntetőbíróság ítéletéhez ugyanolyan jogerőhatások fűződnek, mint a polgári bíróság határozatához. Emiatt a magánfél ugyanazon tények alapján, ugyanazon személy ellen, ugyanazon jogalapon eredményesen nem léphet fel polgári peres úton.

c) kizárólag az elkövetett bűncselekmény miatti kártérítési, illetve sérelemdíj-igény érvényesítése

A Gyptv. e feltétellel meghatározza, hogy a felperes az elkövetett bűncselekmény miatt kizárólag kártérítés, illetve sérelemdíj iránti igényt érvényesíthet. E jogkövetkezményeken túli alanyi jogát (pl. szerződés érvénytelensége vagy a Ptk. 2:51. § (1) bekezdése szerinti objektív személyiségvédelmi szankciók) a felperes az általános szabályok szerinti perben érvényesítheti.

3. A jogérvényesítést megkönnyítő eljárásjogi szabályok

A Gyptv. számos eljárásjogi könnyítést biztosít a gyorsított per felperese számára. Elsőként a bíróság illetékességét a felperes lakóhelyéhez, székhelyéhez rögzíti, valamint kimondja, hogy mind a természetes, mind nem természetes személy felet tárgyi költségfeljegyzési jog illeti meg.[36] A perben a törvényszék előtti eljárás során a jogi képviselet egyik félnek sem kötelező.[37]

A költségviselési kedvezmények körében külön kiemelést érdemel a bírósági végrehajtás. A végrehajtás kezdeményezésért a végrehajtást kérő sértettnek a korábbi szabályok alapján sem kellett fizetnie a bíróságnak az őt megillető illetékfeljegyzési jog[38] miatt, ugyanakkor a végrehajtó költségeit meg kellett előlegeznie. Ez azt jelentette, hogy sikertelen behajtás esetén a végrehajtást kérőnek keletkezett költsége. Emiatt a bűncselekmények sértettjei gyakran méltánytalan helyzetbe kerültek, és az előlegezés hallatán, nem bízva az elítélt végrehajtás alá vonható vagyonában, inkább felhagytak a jogérvényesítéssel. A hatályos szabályok értelmében a végrehajtást kérő sértett, akár a büntetőeljárásban lépett felmagánfélként, akár felperesként polgári perben érvényesített bűncselekmény miatti igényt, mentesül a végrehajtási költségek előlegezése alól, miután a sértett költségkedvezménye költségfeljegyzési jogként kiterjed a végrehajtási eljárás költségeire is.[39]

A Módtv. börtönzsúfoltság miatti kártalanítás módosító rendelkezései szintén relevánsak a kielégítést kereső sértettek számára. A Módtv. egyik fontos újítása volt, hogy megszűnt az elítélt bv. intézetnél vezetett letéti számláján kezelt pénzösszeg – amely a kötelezően ide utalt kártalanítási összegeket is tartalmazza – védett jellege, így arra bizonyos korlátok mellett

[36] Gyptv. 4. §

[37] Gyptv. 5. § (1) bek.

[38] Vö. az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Itv.) 62. § (1) bek. c) pont

[39] Vö. Pp. 97. § (1) bek.; Be. 75. § (3) bek a) pont, Be. 76. § (2) bek.; 2020. évi CL. törvényt 26-27. §-ához fűzött indokolás

végrehajtás vezethető.[40] Ennek következtében azon sértettek, akiknek jogerősen megállapított követelésük van az elítélttel szemben, nemcsak a bv. bíró felhívása nyomán az elítélt büntetés-végrehajtási ügyében hozott kártalanítási határozatban foglat rendelkezés alapján részesülhetnek kifizetésben, hanem attól függetlenül is, amennyiben bírósági végrehajtást kezdeményeztek. A sértetteknek célszerű végrehajtást indítaniuk, mivel az elítélt részére a büntetőbíróság által megállapított kártalanítás esetén a határozat végrehajtásáért felelős igazságügyi miniszter ellenőrzi, hogy az elítélttel szemben van-e érdemi befejezéssel nem érintett végrehajtási eljárás, és pozitív találat esetén értesíti a végrehajtást foganatosító bírósági végrehajtót a követelésfoglalást lehetőségéről.[41]

4. Az eljárást gyorsítását elősegítő perjogi rendelkezések

A Gyptv. az eljárás hatékonyságának, mielőbbi lezárhatóságának érdekében több speciális eljárási szabályt határoz meg. A törvény mindenekelőtt előírja a soron kívüli eljárást és rögzíti, hogy a bíróság általános intézkedési kötelezettségének határideje legfeljebb nyolc munkanap.[42] A Gyptv. kizárja a beavatkozás, viszontkereset előterjesztésének, beszámításnak és a felek megegyezésén alapuló szünetelésnek lehetőségét, valamint kimondja, hogy a perben előterjesztett kereset más keresettel nem kapcsolható össze.[43]

A határidőket illetően is különös rendelkezések irányadók a gyorsított perben, így pl. az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló határidő 30 nap, az írásbeli előkészítés során pedig a bíróság 8 napos határidőt biztosíthat a feleknek.[44]

Gyorsított perben az eljárás nem különül el perfelvételi és érdemi tárgyalási szakra.[45] Ennek legfőbb indoka, hogy a gyorsított perben az írásbeliség dominál. Jelentős perjogi újítás, hogy a jogvita érdemben tárgyaláson kívül nemcsak bírósági meghagyással, hanem ítélettel is befejezhető. A bíróság ennek megfelelően a pert tárgyaláson kívül bírálja el, ha az okirati bizonyításon kívül egyéb bizonyítást nem kell lefolytatni.[46]

Rendkívül lényeges és előremutató rendelkezés a törvényben, hogy amennyiben a bíróság tárgyalás kitűzését tartja szükségesnek, azt elsősorban elektronikus hírközlő hálózat vagy más elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján tartja meg.[47]

Az elektronizáció előnye egyrészt a költséghatékonyság, másrészt a felperes kímélete. Az e-tárgyalással megelőzhető, hogy a sértett az elítélttel fizikai jelenléttel találkozhasson, így elkerülhető az áldozat ún. másodlagos viktimizációja. Ha a sértett nem rendelkezik elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszközzel, e-tárgyalás „féloldalasan” is tartható, hiszen leheetséges, hogy az alperes (aki gyakran fogva lévő személy, ezért a bv. intézeti kapcsolati pont eleve adott) elektronikus úton, a felperes pedig személyesen, a tárgyalóteremben legyen jelen a tárgyaláson.

---

[40] Vö. a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 73/A. §; a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 134. §

[41] Bv. tv. 75/O. § (2)-(4) bek.

[42] Gyptv. 6. § (1) bek.

[43] Gyptv. 6. § (2), (4) bek.

[44] Gyptv. 8. § (1)-(3) bek.

[45] Gyptv. 6. § (3) bek.

[46] Gyptv. 11. § (1) bek.

[47] Gyptv. 11. § (2) bek.

IV. BIZONYÍTÁS GYORSÍTOTT PERBEN

1. Kötöttség a büntetőbíróság határozatához

A gyorsított perben a keresettel érvényesített igény ténybeli alapja, egyben előfeltétele a büntetőbíróságnak elítélést tartalmazó határozata és az abban foglalt tényállás. Ennek megfelelően a felperes elsőszámú bizonyítási eszköze a büntetőbíróság jogerős határozata, ami miatt szükséges áttekinteni a polgári perben eljáró bíróság kötöttségét a büntetőügyben hozott határozathoz.

A Pp. 264. § (1) bekezdése szerint ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményeiről polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. A Pp. idézett rendelkezése a tényállás bíróság általi szabad megállapításának egyik kivételes korlátját adja meg a szabad bizonyítás perjogi rendszerében. A törvény e kivételes szabállyal bár szűkíti a polgári per bírósága mozgásterét, az igazságszolgáltatás két ága működésbeli egységét megvalósítva a jogállamiság elvének tartalmát alkotó jogbiztonság követelményét juttatja érvényre. Annak eldöntése értekében, hogy valójában mely polgári jogi jogkövetkezmények tekintetében, milyen mértékű kötöttséget határoz meg a Pp. a polgári ügyben eljáró bíróság számára, meg kell vizsgálni a kialakult joggyakorlatot.

A bűnösséget megállapító jogerős ítélet polgári perben hozható döntésre való befolyását a bírói gyakorlat a normaszöveget kiterjesztően értelmezve a bűncselekmény elkövetésének nemcsak „vagyoni jogi", hanem személyiségi jogi, társasági jogi, családjogi, munkajogi és közigazgatási jogi jogkövetkezményei alkalmazása során irányadónak tekinteti.[48]

A büntetőbíróság ítéletéhez való kötöttség mértéke körében szükséges elsőként a jogerő fogalmát és annak alkotmányos gyökereit áttekinteni. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróság jogértelmezése szerint a jogerő intézménye - alapvetően a jogállamiság követelményéből eredeztethetően - annak biztosítékát szolgálja, hogy valamely jogalkalmazó szerv döntése véglegessé váljon, vagyis a benne foglalt rendelkezések végrehajthatók legyenek, az ne legyen megtámadható rendes jogorvoslattal és a benne eldöntött tény- és jogkérdések ne - avagy csak szigorú kivételek alapján - válhassanak újabb vita tárgyává. Az a közérdek nyilvánul meg benne, hogy a jogviszonyok idővel lezártnak minősüljenek, és azok védve legyenek mindennemű beavatkozástól. Erre egyrészt azért van szükség, hogy a jogvitában érintett személyek viszonyai ne maradjanak függő helyzetben, másrészt pedig azért, hogy az eldöntött kérdés utólag ne legyen módosítható.[49] Az anyagi igazságosság és a jogbiztonság követelményét a jogerő intézménye hozza összhangba. A jogerő intézménye, alaki és anyagi jogerőként való pontos meghatározottsága a jogállamiság részeként alkotmányos követelmény. A jogorvoslati lehetőségek mellett beállott jogerő tiszteletben tartása a jogrend egészének biztonságát szolgálja. Alkotmányos érdek, hogy a jogerős határozat – az eldöntött kérdés személyi és tárgyi keretei között – irányadóvá váljék mind az eljárásban résztvevőkre, mind a később eljáró bíróságra, illetőleg más hatóságra.[50]

---

[48] Cserbáné Nagy Andrea: A bizonyítás általános szabályai. In Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez [online]. In Jogtár, Wolters Kluwer, 2020. (2020.IV.1.) http://uj.jogtar.hu; releváns bírói gyakorlat: BH2001. 367.; EBH2005. 1257.; EBH2006. 1546.; BH2011. 101.; Kúria Kfv.IV.37.503/2019/4.; Pécsi Ítélőtábla Pf.20.033/2019/7.; BH2020. 127.

[49] 3133/2017. (VI. 8.) AB határozat, Indokolás [29]

[50] 9/1992. (I. 30.) AB határozat (álláspont fenntartva: 3133/2017. (VI. 8.) AB határozat, Indokolás [30]-[31])

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 2. § (1) bekezdése alapján a bíróságok a vitássá tett vagy megsértett jogról, az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközéséről és megsemmisítéséről, a helyi önkormányzat törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztásának megállapításáról - törvényben szabályozott eljárás során - véglegesen döntenek. A Bszi. 6. §-a pedig kimondja, hogy a bíróság határozata mindenkire kötelező, ideértve azt is, ha a bíróság valamely ügyben hatáskörét vagy ennek hiányát állapítja meg.

A Be. 456. § (1) bekezdése értelmében a (büntető)bíróság jogerős ügydöntő határozata végleges, mindenkire kötelező döntést tartalmaz a vádról, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségéről, a büntetőjogi következményekről vagy ezek hiányáról. A 2/2015. Büntető jogegységi határozat lényegi következtetése szerint az anyagi jogerő az ügy tárgyának végleges, minősített kötőerővel való lezárását, ami tulajdonképpen az ítélt dolgot (*res iudicata*) jelenti, míg az alaki jogerő az egyszerű kötőerőt fejezi ki, amely a határozat rendes jogorvoslattal való megtámadhatóságának kizárását involválja. A minősített, másnéven külső kötőerő által a jogerős döntés nemcsak a határozatot hozó bíróságot, hanem valamennyi személyt és hatóságot – ideértve a polgári bíróságot is – köti.[51]

A Pp. 264. § (1) bekezdésének tartalmát tehát a fenti közjogi keretek összefüggésében kell értelmezni. Kiindulva abból, hogy a büntetőügyben meghozott ítélet anyagi jogereje polgári perben nem kérdőjelezhető meg, egyenesen következik, hogy a polgári perben eljáró bíróság nem tehet olyan megállapítást ítéletében, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. Ugyanakkor a polgári bíróság kötöttsége a bűnösséget megállapító ítélethez ettől összetettebb, hiszen nem csupán azt a tilalmat foglalja magába, hogy a polgári ügyben meghozott ítéletben nem tehető olyan végkövetkeztetés, miszerint a fél nem valósított meg bűncselekményt. A tényállás szabad megállapításának korlátait kibontó bírói gyakorlatból az alábbi elvi megállapítások emelhetők ki:

- A bűncselekmény elkövetésének megállapításához való kötöttség a bűnösség megállapításának alapjául szolgáló tényekre is kiterjed.[52]
- A büntetőítéletnek nemcsak a rendelkező részét, hanem a bűnösséget megalapozó tényállást sem lehet polgári perben vitássá tenni, hiszen eltérő vagy ellentétes ténymegállapítás a bűnösség kérdésére is kihatna.[53]
- Az, hogy a polgári bíróság nem állapíthatja meg, az elítélt nem követte el a terhére rótt cselekményt, azt is jelenti, hogy nem állapíthatja meg a büntető törvényi tényállás valamely szükségszerű elemének, illetve arra utaló ténynek a hiányát sem.[54]
- A polgári bíróság ténymegállapítási kötöttsége a bűnösség kimondásának alapjául szolgáló ténymegállapításokra terjed ki, ezért ha a bűnösséget olyan bűncselekmény miatt mondták ki, amelynek tényállási eleme a magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggés, akkor a polgári perben az okozati összefüggés már nem vitatható.[55]
- Polgári perben nem vizsgálható felül a büntetőjogi felelősség tárgyában meghozott jogerős ítélet. A személyiségi jogi per bíróságának nincs jogi lehetősége állást foglalni abban a kérdésben, hogy a cselekmény a büntetőügyben meghozott ítélet szerint vagy attól eltérően minősül. A polgári perben arra sem vonható le következtetés, hogy a felperes elítélése

[51] Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2012. 79., 118-119.

[52] Kúria Pfv.III.20.126/2018/17.

[53] BH1996. 155. (LB Pf.V.22.269/1994.)

[54] BDT2017. 3710.

[55] BH2020. 150.; BH2020. 70.; BH2021. 135.

jogellenes volt, valójában felmentésnek lett volna helye, mert a polgári bíróság a bűnösség kérdésében nem helyezkedhet eltérő álláspontra.[56]

- Kártérítési perben akkor állapítható meg a jogerős büntető ítéletben foglaltaktól eltérő tényállás, ha az nem eredményezi annak megállapítását, hogy a terhelt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.[57]
- A jogerős büntető ítéletben megállapított tényállás is köti a polgári bíróságot annyiban, hogy a jogerősen elbírált bűncselekmény büntető jogi minősítését megalapozó tényállástól nem térhet el, de a minősítést nem érintő körben a büntető bíróságtól eltérő tényállást állapíthat meg.[58]
- A polgári perben eljáró bíróságot a büntetőügyben hozott jogerős ítélet csak a bűnösség kérdésében köti, ezért a kártérítési kötelezettség körében eltérően mérlegelhet és kármegosztást is alkalmazhat.[59]

2. Egyszerűsített bizonyítás

A bűncselekménnyel okozott kárigények elbírálása során a büntetőügyben hozott jogerős határozattól megkötött módon a perbeli bizonyítás szükségszerűen egyszerűsödik, szűkebb terjedelművé válik. Bár a kárfelelősség feltételeit a polgári bíróságnak önállóan kell vizsgálnia, a károkozó magatartás büntetőjogi értékeléséből fakadóan a kártérítési felelősség egyes feltételeinek megvalósulására következtetés vonható le. A büntetőbíróság jogerős határozata mint közokirat bizonyítja, hogy történt-e bűncselekmény, bűnös-e az elkövető. Mint már kifejtésre került, a polgári bíróság kötve van a bűncselekmény alapját képező történeti tényállás elemei tekintetében, ténymegállapítási szabadsága ennyiben korlátozott. A bíróságnak így lényegében más jogalkalmazó szerv (büntetőbíróság) által megállapított tényeket kell döntése alapjául elfogadnia (*praeiudicium*).[60]

A bűncselekménnyel okozott kár megtérítési iránt indított különleges perben általában a statikus anyagi bizonyítás kerül előtérbe (bizonyítási eszköz megjelölése, rendelkezésre bocsátása, beszerzésének indítványozása, valamint okirati bizonyítékok mérlegelése), a törvény ezért lehetővé teszi a tárgyalás nélküli bizonyítást. Ha a jogvita eldöntéséhez minden szükséges bizonyíték rendelkezésre áll, a felek érdemi nyilatkozataikat megtették, a csupán formaságként megtartandó tárgyalás csak az eljárás időtartamát nyújtaná, nem mellesleg a szekunder viktimizáció hatásának is kitenné a felperest, amely megfontolásból a törvény megteremti a lehetőségét a tárgyaláson kívüli ítélethozatalnak. Garanciális szabály, hogy ha a bíróság a pert tárgyaláson kívül kívánja elbírálni, mivel megítélése szerint további bizonyítás nem szükséges, akkor erre a feleket végzésben figyelmezteti és lehetőséget biztosít további nyilatkozataik írásban történő megtételére.[61]

A bizonyítás leginkább akkor egyszerűsödik, ha az elkövetett bűncselekmény Btk. szerinti tényálláselemei között kár (vagyoni hátrány) szerepel, illetve ha a cselekmény az elkövetési érték nagysága szerint minősíthető, mivel ekkor a büntetőbíróság megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, elkövetési érték összegét. Így ha a felperes gyorsított perben ezt

---

[56] Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.063/2019/8.

[57] Kúria Pfv.III.21.567/2019/7.

[58] Győri Ítélőtábla Pf.III.20.197/2013/4.

[59] BH2017. 99.

[60] Farkas József: Bizonyítás a polgári perben. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1956. 30.

[61] Gyptv. 11. § (4) bek.

a kártérítési összeget érvényesíti, az okirati bizonyításon túl bizonyítás nem terheli, hiszen a jogerős határozat folytán a jogellenes magatartás, az okozati összefüggés és a kár nagysága is bizonyított.[62] E tények tekintetében ellenbizonyításnak sincs helye. Ha az alperes által állított tények, bizonyítási indítványok nem alkalmasak eltérő ténymegállapításra, a felelősség alóli kimentésre vagy a felelősség korlátozására, a bíróság a Pp. 276. § (5) bekezdése szerint további bizonyítás elrendelése nélkül, tárgyaláson kívül meghozhatja ítéletét.

Sérelemdíj iránti igény esetén leggyakrabban az elkövetett bűncselekmény büntetőjogi értelemben valamilyen pszichikai, életveszélyt vagy testi sérülést hordozó eredményt (pl. kényszerítés, közúti veszélyeztetés, testi sértés) hordoz, vagy eredményt egyáltalán nem tartalmaz (pl. magánlaksértés, szexuális erőszak). Ez esetben a bíróságnak a felperest ért személyiségi jogsérelem folytán elszenvedett, vagyoni mércével nem mérhető immateriális sérelmét kell értékelnie, és annak a közvetett ellensúlyozásához szükséges sérelemdíjat megállapítania. A sérelemdíj összegének meghatározása bírói diszkréció körébe tartozik, a sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg.[63]

A sérelemdíj egyik leglényegesebb szabálya, amely egyben a legtöbb különböző jogértelmezést is generálta, a hátrány bizonyításának mellőzésével kapcsolatos. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdése a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól mentesíti a felperest, megdönthető vélelmet állítva fel a személyiségi jogsértés miatti hátrány bekövetkezésére.[64] Az immár következetes bírói gyakorlat értelmében a felperest nem terheli a hátrány bizonyítása, azonban a jogosult az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat, ezért a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj alkalmazása.[65] A személyiségben okozott hátrányok bekövetkezése és mértéke az esetek egy részében bizonyíthatatlan, bár köztudomású, ezért nem követelhető meg a bizonyítása, más esetekben azért mutatkozik szükségtelennek a bizonyítás felvétele, mert a bekövetkezett hátrány nem mutat eltérést a hasonló jogsértések esetén általában és általánosságokban bekövetkezett és ekként köztudomásúvá vált hátrányokhoz képest.[66]

Összefoglalva az ide vonatkozó joggyakorlatot, a sérelemdíj megítéléséhez fűződő felperesi bizonyítási érdek esetleges, a bizonyítás szükségessége alapvetően két esetben merülhet fel. Elsődlegesen akkor, amikor a bíróság általános élettapasztalat alapján köztudomású tényként, illetőleg az alperes ellenbizonyítása eredményeként nem látja megállapíthatónak immateriális sérelem bekövetkezését, s ezt anyagi pervezetésével a fél tudomására hozza. Másodlagosan pedig abban az esetben, amikor a felperes olyan súlyú vagy jellegű többlethátrányokra hivatkozik, amelyek a köztudomás-doktrína alkalmazásával nem fogadhatók el. Utóbbi esetén a felperes bizonyítási érdeke az általános élettapasztalaton túli hátrányok bizonyítására korlátozódik.

A bűncselekménnyel okozott nem vagyoni sérelmek elbírálásának specialitását az adja, hogy a jogellenes magatartás mozzanatait a büntetőbíróság teljeskörűen felderítette, továbbá általában nem kérdéses a jogsértés kellően súlyos jellege. Bár a felperes nem köteles az elszenvedett hátrányának bizonyítására, a bíróság a jogsértő magatartásból számos következtetést vonhat le

---

[62] Ha a bíróság elkövetési értéket pontosan nem állapította meg, a tényálláshoz kötöttség szempontjából úgy kell értékelni, hogy a bűncselekmény elkövetési értéke a Btk. szerinti értékhatár alsó mértéke (vö: BH2017. 292.). A felperes természetesen ezen összeghatár feletti igényét is érvényesítheti, de ez esetben további bizonyítás terheli.

[63] Ptk. 2:52. § (3) bek.

[64] Vékás Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, CompLex, 2008. 174.

[65] PJD2016. 14. (Kúria Pfv.IV.21.764/2015/4.)

[66] Kúria Pfv.III.21.174/2019/4.

a jogsértés sértettre gyakorolt hatásaira. A Ptk. bizonyítási könnyítést tartalmazó szabálya alkalmat ad arra is, hogy a bíróság az adott bűncselekmény elkövetéséből eredő köztudomású, általános tapasztalat szerint észlelhető, a jogsértés objektív körülményeiből következő nem vagyoni hátrányokat mérlegelhesse, ezzel felmentve a felperest a gyakran méltatlan bizonyítás alól.

3. Bizonyítási érdek, mentesülés a felelősség alól

A deliktuális felelősség általános tényállása szerint a perben a felperesnek kell bizonyítania a károkozó, illetve személyiségi jogot sértő jogellenes magatartást, az okozati összefüggést a jogsértő magatartás és a bekövetkezett hátrány között, valamint az őt ért kár összegét, illetve a nem vagyoni hátrány mibenlétét, míg ennek sikere esetén az alperesnek a kimentés körében kell bizonyítania jogellenességet kizáró ok vagy felróhatóság hiányát.

Ha az alperes elítélésére olyan bűncselekmény miatt került sor, amelynek törvényi tényállása tartalmilag egyben a polgári jogi értelemben vett károkozást is magában foglalja, a kártérítés előfeltételei végeredményében teljesültek.

Tekintve, hogy a kimentő bizonyításnak a sikere gyakorlatilag kizárható, az alperes legfeljebb részben mentesülhet a felelősség alól. Ennek megfelelően az alperes nincs elzárva attól, hogy a Ptk. 6:525. §-a szerint a felperes közrehatására hivatkozzon. Ha az alperes bizonyítja, hogy a károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségét felróható módon megszegte, az emiatt keletkezett kár a károkozó terhére nem írható, kettőjük között kármegosztásnak van helye.[67] Kármegosztásnak sérelemdíj esetén dogmatikai okokból nincs helye, hiszen nincs egy olyan egzakt hátrány, amelynek meghatározott százaléka a sértettre lenne áthárítható, de a sértett felróható közrehatása sérelemdíj mértékét csökkentheti.[68]

Egy másik lehetséges felelősség csökkentő ok a Ptk. 6:521. § szerinti előreláthatóság hiánya, amely alapján az alperes mentesülhet a rendkívül távoli, a teljes mértékben előre nem látható károk megtérítése alól. Az előreláthatósági követelményt a sérelemdíj megállapítása körében is vizsgálni lehet.[69]

---

[67] Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez [online], Budapest, Wolters Kluwer, 2021. (2021.III.1.)

[68] Vö. BH2021. 49.

[69] PJD 2016. 2. (Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.194/2015/3.)

V. A GYORSÍTOTT PEREK GYAKORLATI KÉRDÉSEI

A Gyptv. hatálybalépését követően alapvetően két kérdésben merültek fel jogértelmezési dilemmák. Ezek közül egyik a peres felek személyével, míg a másik a gyorsított per választható, avagy kötelező megindításával kapcsolatos.

1. Aktív és passzív eljárásjogi legitimáció

Az aktív perbeli legitimáció dilemmája körében, nevezetesen hogy ki lehet a gyorsított per felperese egy szűkítő és egy megengedő álláspont alakult ki a bírói gyakorlatban.[70] A szűkítő felfogás szerint gyorsított perben csak a bűncselekmény büntetőeljárási sértettje léphet fel, míg a megengedő nézőpont szerint bárki, aki a bűncselekmény következtében, akár áttételes módon kárt vagy személyiségi jogsértést szenvedett el. Utóbbi kategóriába azok a személyek tartozhatnak, akik csupán a bűncselekmény közvetett következményeként szenvedtek veszteséget, így pl. a bűncselekmény folytán elhunyt sértett hozzátartozói. A Be. 50. §-a szerint a sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette. A Be. rendszerében tehát a sértett személyt ért sérelemnek közvetlennek kell lennie, az áttételes sérelem nem alapoz meg sértetti jogállást.[71] A sértett fogalmába úgyszintén nem tartozik bele az attól tágabb körű áldozat fogalmi köre, amely a bűncselekmény következtében életét vesztett személy családtagjait is involválja.[72]

A passzív perbeli legitimáció körében az eldöntendő kérdés az, hogy a per alperese kizárólag a büntetőeljárásban elítélt terhelt(ek) lehet(nek), vagy e személy helyett, illetve mellett a károkozásért helytállással tartozó harmadik személy is perbe vonható. A tágabb jogértelmezés alkalmat adna pl. az alkalmazott károkozása esetén a munkáltató, vétőképtelen kiskorú károkozása esetén a gondozó, valamint közlekedési bűncselekmény elkövetése esetén a gépjármű felelősségbiztosító perlésére.[73]

Álláspontom szerint mindkét kérdés kapcsán a szűk jogértelmezés a helyesebb, miután ez biztosítja a legkevesebb további jogalkalmazási zavart.

A probléma megoldásában a normaszöveg nem ad segítséget, hiszen az nem határoz meg kötelező perfelállást. A törvényjavaslat miniszteri indokolása az eljárás kezdeményezőjeként ugyanakkor következetesen a sértett fogalmát használja, az 1-2. §-hoz fűzött indokolás szerint „a Javaslat meghatározza, hogy mely »sértettek« számára (…) áll rendelkezésre a gyorsított per". A norma megalkotásának előzményeiből szintúgy leszűrhető, hogy a jogalkotói szándék a bűncselekmény sértettjei számára kívánt biztosítani eljárásjogi könnyítést. Ennek megfelelően megítélésem szerint a különleges per *actor*a csak a büntetőeljárásban részt vett sértett lehet.

A felperesi kör kibővítése – habár erkölcsileg kétségtelenül hasznos célt szolgálna – olyan személyre terjesztené ki az eljárás hatályát, aki nem vett részt a büntetőeljárásban, ezért rá nem

---

[70] Kovács Ildikó: A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvény jogértelmezési problémái a gyakorlatban. Bírósági Döntések Tára, 2021/3.

[71] Polt Péter (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez [online]. In Jogtár, Budapest, Wolters Kluwer, 2020. [2020.VII.1.] http://uj.jogtar.hu

[72] Vö. Európai Parlament és Tanács október 25-i 2012/29/EU Irányelv 2. cikk 1. bek. a) pont ii. alpont

[73] Szeghő Katalin: i. m. 415.

vonatkoznának a per gyorsítását alapvetően lehetővé tevő feltételek, a bizonyítás mellőzése és a büntetőügyben hozott határozat által nagyobbrészt rögzült kártérítési premisszák.

Az alperesi pozíciót illetően, gyorsított perben kizárólag a bűncselekmény elkövetője (tettese, részese) mint a büntetőügy terheltje jelölhető meg alperesként, hiszen rá vonatkozik a büntetőbíróság ítélete, ami a polgári bíróságot is köti. Mivel a bűncselekmény vagyonjogi következményeiért helytállással tartozó harmadik személy más szabályok mellett mentesülhet a felelősség alól, ez a perben eltérő bizonyítást tenne szükségessé, ami pedig az eljárás elhúzódásával járna, s ezzel a gyorsított per esszenciáját adó egyszerűsített bizonyítás és könnyebb elbírálhatóság éppúgy elveszne.

További indok a perbeli pozíciók szűkebb meghatározására, hogy a jogalkotó szándéka nyíltan a bűncselekmények sértettjei és az elítéltek jogvédelmi szintje közötti megbomlott egyensúly helyreállítására irányult. Ezt a szabályozási célt követte le az igazságügyi kormányzat a 2020-ban e tárgykörben benyújtott törvényjavaslatokkal. A Gyptv. módosító szabálya folytán pl. a Bv. tv. 2020. július 9-től 2020. december 31-ig hatályos szövege előírta a börtönzsúfoltság miatti kártalanítási ügyben eljáró bv. bírónak, hogy az ítélőbíróság megkeresése alapján tájékoztassa az elítélt által elkövetett bűncselekmény sértettjeit a gyorsított perindítás lehetőségéről.

2. Választható vagy kötelező perlési út

Abban a kérdésben szintén megoszlanak a vélemények, hogy a felperes választhat-e, hogy gyorsított vagy általános szabályok szerint lefolytatandó pert kíván indítani.

A Gyptv. 2. § (1) bekezdése értelmében gyorsított perben a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti igény érvényesíthető. A Gyptv. 2. § (2) bekezdése szerint a gyorsított perre tartozó igény fizetési meghagyásos eljárásban nem érvényesíthető.

Az első közzétett bírói döntés szerint a bűncselekményt megvalósító magatartással okozott kár, illetve a sérelemdíj iránti követelését a károsult - választása szerint - érvényesítheti gyorsított perben vagy az általános szabályok szerinti perben. Az igény gyorsított perben történő érvényesítését lehetővé tévő törvény nem teszi az igényérvényesítés e módját kizárólagossá.[74] A Pécsi Ítélőtábla az ügyben voltaképpen a törvényszöveg grammatikai értelmezéséből („igény érvényesíthető" fordulatból) vezette le a felperes választási lehetőségét.

Vitába szállva a fenti érveléssel, véleményem szerint gyorsított perre tartozó igény, amely Gyptv. 2. § (1) bekezdése szerinti hármas feltételt teljesíti, kizárólag gyorsított perben érvényesíthető.

A gyorsított perben érvényesíthető vagyoni és nemvagyoni kompenzációs igény a választás jogának elismerésével azt jelentené, hogy az igény 30 millió Ft-ot meg nem haladó követelés esetén a járásbíróság hatáskörébe tartozhatna. Ennek alapján ellentmondást szülne, hogy egyazon igényre egyszerre különböző szintű bíróságoknak is fennállna a hatásköre. Analóg módon a felek által kikötött bíróság szabályaival, a fél rendelkezési joga nem terjedhet ki eltérő hatásköri szabályok alkalmazására, így a törvényszék vagy járásbíróság közötti választásra.

A hatásköri elhatárolások alapja végső soron jogpolitikai megfontolásoktól vezérelt. A Gyptv. indokolásából kiolvasható jogalkotói akarat szerint a törvény kizárólagos hatáskört megállapító

[74] BDT2021. 4394. (Pécsi Ítélőtábla Pkk.IV.25.108/2021/4.)

szabályának magyarázata, hogy e privilegizált igények magasabb szintű bíróságon koncentrálódjanak a jogegység és az e-tárgyalás hatékonyságának megteremtése érdekében.[75]

Egyebekben a felperesnek nem is áll érdekében a gyorsított igényérvényesítési lehetőségtől eltérő perútvonat választása, mivel az általános perrendi szabályok számára semmilyen tekintetben nem kedvezőbbek.

[75] Gyptv. 3., 5. §-hoz fűzött indokolás

VI. ÖSSZEGZÉS

A bűncselekménnyel okozott károk megtérítésének új hatékony módjaként bevezetett gyorsított per megalkotásának hátterében az a jogalkotói felismerés volt, hogy a kriminális cselekmények sértettjei nem kellően hatékony eszközökkel tudták az igényeiket érvényesíteni. Az új különleges eljárás bevezetésével a törvényalkotó a polgári perjog területén kívánt egy sokkal egyszerűbb igényérvényesítési lehetőséget garantálni a sértettek számára.

A Gyptv. szabályai megteremtették annak a lehetőségét, hogy a sértett költséghatékony, egyszerű módon, egyben kíméletét is biztosító eljárási rend mellett az ellene elkövetett bűncselekmény miatti követelését gyors eljárásban gördülékenyen érvényesíthesse. A különleges pertípus kifejtett sajátságai ezért pozitívumként értékelhetők, a speciális rendelkezések kiválóan alkalmasak a per tisztességes eljárás keretében történő egyszerű és sommás lefolytatására.

A szabályozás kritikájaként magának a törvény címében jelentkező nyelvtani és jogdogmatikai ellentmondást[76], valamint a normaszöveg egyes rendelkezéseiben megtalálható pontatlanságakat lehet megemlíteni. Utóbbi pontatlanságok vezettek végső soron a joggyakorlatban kialakult jogértelmezési vitákhoz. Megítélésem szerint a felmerülő jogkérdések megválaszolásához a szűkebb, szigorúbb jogértelmezés szolgál leginkább az ellentmondásmentes, további problémákat nem indukáló jogalkalmazáshoz. Nem értve egyet azzal, hogy a normaszöveg és az indokolás között ellentét feszül, álláspontom szerint a törvény keletkezésének előzményeiből, a szabályozási célokból következően a Gyptv. rendelkezéseit a büntetőeljárási sértett és elítélt dimenziójában kell értelmezni. Amíg az ítélőtáblák között különböző álláspont van jelen, addig az ítélkezési gyakorlat egysége csak a Kúria egyedi ügyben kifejtett kötelező jogértelmezése, vagy jogegységi határozata nyomán teremthető meg.

A gyorsított perben érvényesített, bűncselekmény miatti kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények anyagi és az abból fakadó eljárási jogi vonatkozásai ezentúl megvilágították a büntető- és polgári igazságszolgáltatás közötti csatlakozási pontokat. Ennek a kölcsönhatásnak a mentén a polgári perben eljáró bíróságnak ugyanúgy tisztában kell lennie a releváns büntető anyagi és eljárási szabályokkal, miként a büntető ügyben eljáró bíróság is a magánjogi szabályok alkalmazásával jár el a büntetőeljárásban előterjesztett polgári jogi igények elbírálása során.

Végül a bűncselekménnyel okozott személyiségi jogsértések elbírálásakor fontos funkciót tölt be a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utolsó fordulata, amely lehetőséget ad arra, hogy a bíróság a gyorsított perben mentesítse a felperest a hátrány bizonyítása aló és a jogellenes magatartás feltárt körülményeiből – amely magatartás további bizonyításra nem szorul a büntetőügyben hozott határozat kötőerejénél fogva – következtetéseket vonjon le a nem vagyoni sérelem súlya, nagysága, sértettre gyakorolt hatása tekintetében. Ennek megfelelően a sérelemdíj ideája által életre keltett elégtételadás-eszme és magatartás-centrikus szemlélet e perek kapcsán fokozottan előtérbe kerülhet.

[76] Ld. bővebben Szeghő Katalin: i. m. 412.

IRODALOMJEGYZÉK

Ambrus István: Polgári jogi elemek a büntető anyagi jogban. Polgári Jog, 2017/3.

Asztalos László: Felelősség és szankció a jogban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.

Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): Magyarázat a kártérítési jogról [online]. Budapest, Wolters Kluwer, 2018 (2018.VIII.1.)

Csécsy Andrea – Fézer Tamás – Havasi Péter – Tóth Endre Tamás – Varga Nelli: Nagykommentár a kártérítési joghoz [online]. Budapest, Wolters Kluwer, 2011. (2013.VII.1.)

Csöndes Mónika: A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény érvényesítésének és elévülésének egyes kérdései. In Gazdasági Jogi és Adójogi Tanulmányok 2020, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2020.

Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2012.

Fézer Tamás: A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban. Budapest, HVG-ORAC, 2011.

Kovács Ildikó: A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvény jogértelmezési problémái a gyakorlatban. Bírósági Döntések Tára, 2021/3.

Köles Tibor: A nem vagyoni kár. Budapest, HVG-ORAC, 1997.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, HVG-ORAC, 2010.

Petrik Ferenc (szerk.): A kártérítési jog. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991.

Petrik Ferenc: Nem vagyoni kárpótlás: a személyiségvédelem általános és feltétleneszköze. Magyar Jog, 1991/6.

Szeghő Katalin: A gyorsított per jogalkalmazási kérdései. Magyar Jog, 2021/7-8.

Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez [online]. Budapest, Wolters Kluwer, 2021. (2021.III.1.)

Vékás Lajos – Vörös Imre (szerk.): Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz [online]. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.

Vékás Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, CompLex, 2008.

Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv bizottsági javaslata magyarázatokkal. Budapest, CompLex, 2012.

Wellmann Gyögy (szerk.): Az új Ptk. magyarázata VI/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2014.

Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez [online]. Budapest, Wolters Kluwer, 2020. (2020.IV.1.)

Hivatkozott joggyakorlat:

9/1992. (I. 30.) AB határozat

30/1992. (V. 26.) AB határozat

34/1992. (VI. 1.) AB határozat

3133/2017. (VI. 8.) AB határozat

EBH2005. 1257.
EBH2006. 1546.
BH1980.128.
BH1996. 155. (LB Pf.V.22.269/1994.)
BH2011. 101.
BH2001. 367.
BH2017. 99.
BH2017. 292.
BH2020. 70.
BH2020. 127.
BH2021. 135.
BH2020. 150.
PJD2016. 2. (Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.194/2015/3.)
PJD2016. 14. (Kúria Pfv.IV.21.764/2015/4.)
EBD2013. G.8. (Szegedi Ítélőtábla Gf.30.345/2011/3.)
BDT2012. 2727. (Szegedi Ítélőtábla Pf.I.20.409/2011.)
BDT2015. 3364. (Szegedi Ítélőtábla Gf.30.413/2014/3.)
BDT2021. 4394. (Pécsi Ítélőtábla Pkk.IV.25.108/2021/4.)
BDT2017. 3710.
Kúria Pfv.20.035/2012/3.
Kúria Pfv.21.792/2012/4.
Kúria Pfv.20.095/2017/4.
Kúria Pfv.III.20.126/2018/17.
Kúria Kfv.IV.37.503/2019/4.;
Kúria Pfv.III.21.174/2019/4.
Kúria Pfv.III.21.567/2019/7.
Debreceni Ítélőtábla Pf.20.749/2008/6.
Egri Törvényszék P.20.016/2014/72.
Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.063/2019/8.
Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.136/2011/3.
Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.922/2018/4.
Fővárosi Ítélőtábla Pf.21.400/2016/4.
Fővárosi Ítélőtábla Pf.21.456/2014/6.
Győri Ítélőtábla Pf. 20.020/2020/9.
Győri Ítélőtábla Pf.III.20.197/2013/4.
Pécsi Ítélőtábla Pf.20.033/2019/7.
Zalaegerszegi Törvényszék P.20.668/2020/12.

DR. TAHIN SZABOLCS

AZ ALAPTÖRVÉNY 28. CIKKÉNEK ALKALMAZÁSA A BÍRÓI GYAKORLATBAN

ELŐSZÓ

Valamely tudományos szemlélet elkötelezettjévé válni, nem normatív döntés kérdése. A tudományokban nincs olyan „kodifikált" szabály, ami az egyes elméletek, módszertanok közötti választást kötelezővé tenné. Az elköteleződésink inkább abból adódnak, hogy melyik modellt tartjuk alkalmasnak az adott jelenség leírására, vagy melyikük alkalmazása járhat nagyobb társadalmi haszonnal. A pályaműben tárgyalt témában azonban ez másként van. Itt a tudományos elköteleződésünk egy, a jogalkotó által kodifikált normából ered.

A dolgozatomban amellett fogok érvelni, hogy az Alaptörvény 28. cikkének szövegéből egy jól körvonalazható nyelvelméleti modell vezethető le, amit nyelvészeti pragmatizmusnak hívnak. Az Alaptörvény 28. cikkébe foglalt értelmezési klauzulát a bíróságok kötelesek figyelembe venni a jogszabály-értelmezés során. E modell vizsgálata tehát nem szabad választás kérdése, erre az alkotmányozó hatalom szorítja rá a jogtudományt. Ugyanakkor e nyelveleméleti modell használatba vételével óhatatlanul nyelvi-értelmezésbeli kérdéseket kell feltennünk a saját gyakorlatainkat illetően.

Peter Goodrich, amerikai jogfilozófus több tanulmányában is kiemelte: a jogtudomány hajlamos arra, hogy bezárkózzon és megvédje a joggyakorlatot a nyelvi tanulmányozástól. Ezzel azt a látszatot kívánja kelteni, mintha a joggyakorlat független lenne a nyelvi meghatározottságtól. A hazai jogi gondolkodásban máig nem kapott elegendő figyelmet az a felismerés, hogy nemcsak a jogelméletet, de a napi (jogértelmezési) gyakorlatainkat is a nyelvről vallott elképzeléseink határozhatják meg. Az angolszász-amerikai jogelmélet „nyelvi fordulata" éppen e belátáson nyugszik. Azt vallják, hogy a jogról, jogértelmezésről való tudásunk kereteit egyaránt a nyelvszemléletünk jelöli ki.

Fontos tehát, hogy a hazai jogi gondolkodásban a nyelv és a jog területének kölcsönös egymásba fonódását behatóbban tanulmányozzuk. Láthatóvá kell tennünk, hogy eredendően milyen nyelvi előfeltevések irányítják az értelmezési gyakorlatainkat, illetve ezen mit változtathat az Alaptörvény 28. cikke. E nyelvelméleti vizsgálódások visznek közelebb minket ahhoz, hogy a 28. cikk működését és annak bíró gyakorlatát jobban megértsük.

A pályaművem nyelvelméleti kiindulópontú, de gyakorlati szempontú vizsgálatot is tartalmaz. Nagyban kíván támaszkodni az angolszász-amerikai jogirodalom kutatásai eredményeire, ezek felhasználásával néhány hazai példán keresztül kísérli meg igazolni a tételeit. Természetesen nem lehet célom a 28. cikk gyakorlatának teljes körű bemutatása, ehhez sok éves kutatómunkára lenne szükség. A kiválasztott példák vizsgálatával azonban általános jelenségeket mutatok fel, amivel talán kiérdemli a pályamű a címében jelzett kívánalmakat, miszerint a tanulmány az Alaptörvény 28. cikke bírói gyakorlatának bemutatását célozza.

Kelt, 2021. október 4.

MI A NYELVI PRAGMATIKA?

Az amerikai jogéletben gyakorta előfordul, hogy valamely tudományos színezetű vitához a gyakorló jogászok is hozzászólnak. Az itt ismertetett nyelveleméleti vita középpontjában az a kérdés állt, hogy a törvény szövegét alkotó szavak helyes jelentése milyen módszertannal ragadható meg. A vita ahhoz az amerikai felsőbíróságokon széles körben elterjedt értelmezési kánonhoz kapcsolódott, amely szerint a jogszabályok szövegének megértéséhez az értelmező szótárakat kell felhasználni. A. R. Randolph fellebbviteli bíró Easterbrook szövetségi bíró nyelvről vallott nézeteit így kritizálta:

> „[…] Természetes, hogy a törvény szavait azért próbáljuk megérteni, hogy magát a törvényt megértsük, éppen úgy, ahogy a szavak betűit is azért értelmezzük, hogy megértsük a szavakat. A törvényt azonban nem lehet pusztán az azt alkotó szavak jelentése alapján megérteni. Easterbrook bíró úgy tekint szótárakra, mint a „szavak múzeumaira" („word museums"). Én azonban úgy gondolom, hogy a szótárak inkább a szavak állatkertjei („word zoos"). Az állatkertben megfigyelhetjük az állatok jellemzőit, arról azonban nem győződhetünk meg, hogy miként viselkednek a természetes élőhelyükön. Ugyanez áll a szövegekben előforduló szavakra is."[1]

Randolph bíró érvelése abból a belátásból ered, hogy a jogértelmezés nem pusztán a törvény szavainak egyszerű lefordításból áll, az ilyesfajta megközelítést naivnak és „együgyűnek" *(„silly")* tartotta. Érvelése a modern nyelvfilozófia előfeltevéseit követi, ami szerint a nyelvi jelek, így a jogszövegek értelmezése nem pusztán a szavak dekódolását jelenti. A szavak és a jelentésük között ugyanis nincs az a közvetlen, állandósult kapcsolat, mint ahogy azt a szótárak sejtetik.[2] Randolph metaforája - „*word zoo*" - számunkra azért lehet termékeny, mert hangsúlyozza: a törvény szavainak jelentése a természetes élőhelyükön bontakozik ki, azokat nem pusztán a mesterséges (szótári/„múzeumi") környezetükben kell vizsgálni,

Arra, hogy mit tekintünk a szavak természetes előhelyének, Randolph nem válaszolt, ehhez a modern nyelvészeti kutatások eredményei adnak eligazítást. E kutatások a nyelv zárt, „múzeumi" vizsgálatán kívántak túllépni, vizsgálódásaik szándékoltan arra irányultak, hogy a nyelvet ismételten visszahelyezzék abba a környezetbe, ahol a szavak használatosak, azaz az emberi kommunikációba. E kutatások a „Köznapi Nyelvhasználati Iskola" filozófiai irányzatának (*Ordinary Language School of phylosophy*) képviselőihöz köthetők. A Wittgenstein, Austin, Grice nevéhez fűződő nyelvszemlélet bővebb ismertetése a dolgozat kereteit meghaladja, az azonban feltétlenül kiemelendő, hogy az Iskola képviselői a korábbi nyelvfilozófiai gondolkodás irányát megfordították: a nyelvet nem egy analitikus zárt rendszerben, hanem valódi „élőhelyén", a hétköznapi nyelvhasználat működése közben vizsgálták.

E filozófiai iskolából nőtt ki a nyelvészeti pragmatika. A pragmatikának azóta számos részterülete van, de mindegyik részterület képviselői azt hangsúlyozzák, hogy „[a] pragmatika a nyelvnek az emberi használat kontextusában történő tanulmányozása."[3]Ezért a jogi nyelvhasználat pragmatikai vizsgálata is fokozott hangsúlyt fektet a nyelv használati

---

[1] Idézi: Pamela Hobbs: „Defining the law: (Mis)using the dictionary to decide cases" Discourse Studies, 2011/3. 341. (A szöveget saját fordításomban közlöm.)

[2] Nicholas Allott, Benjamin Shaer: Legal Speeh and the Element os Adjudication. In Brian G. Slocum: What Jurist Can Learn about Legal Interpretation from Luinguistics an Philosophy? The University of Chicago Press, 2017. 196-197.

[3] What Is Pragmatism? The Oxford Handbook of Pragmatics, (edited by Yan Huang) Oxford University Press, 2017. 1.

meghatározottságára. Szerintük egy diskurzusban megjelenő nyelvi elemeknek sincs önmagában megragadható jelentése, ehelyett a szavak jelentése a nyelvhasználat során képződik meg.[4] E jelentésképződéshez a szavak élőhelye, azaz a kontextus meghatározó módon járul hozzá. A kontextus a nyelvi pragmatikai szemlélet kulcsfogalma, ami egyfelől a kommunikáció résztvevőit (a beszélőt és a hallgatót), másfelől az általuk közösen mozgósított ismerteteket foglalja magában.

A jogi pragmatisták is a hétköznapi nyelvhasználat kommunikációs tapasztalatait vetítik rá a jogi kommunikációra. E kommunikáció *(i)* autoritatív beszélője, a jogalkotó, aki a jogpolitikai céljai elérésére megszövegezi a jogi normát; *(ii)* autoritatív hallgatója pedig a bíróság, aki e célokat magragadásával szerez érvényt a jogi normának. A jogi pragmatisták is azt vallják, hogy a jogértelmezés folyamata alapvonalaiban nem különbözik a hétköznapi kommunikációban zajló, nem jogi természetű megértés folyamatától. A hétköznapi kommunikáció alapélménye azonban az, hogy a beszédszituáció hallgatója közvetlenül nem érheti el a beszélő gondolatait, ehelyett csak az általa észlelhető (látható és hallható) nyelvi jelekből, valamint az őket környező kontextusból következtethet a beszélő kommunikációs szándékára.[5] A jogi megértés is inkább egy több elemből összeálló kirakós játékhoz hasonlítható, mint a szavak egyszerű lefordításához. Hogy egy kijelentés valójában mit jelent, egyfajta következtetés a hallgató által arra nézve, hogy a beszélő szándéka mire irányulhatott. E következtetésben a szavak nem az egyetlen tényezői a megértésnek, azok csak arra szolgálnak, hogy „kulcsként" elvezessenek a jelentéshez.

A bírói jogértelmezést vizsgáló jogi pragmatisták a jogszövegek megértéséhez nem a szavak múzeumi látogatását javasolják. Andrei Marmor jogfilozófus szerint a jogszövegek jelentéstartalmának legalább három rétege különíthető el.[6] A szemantikai tartalom (*semantic content*), amelyet az előre kódolt nyelvi szabályok rögzítenek. E jelentés rendszerint a beszédhelyzet (kontextus) ismerete nélkül előre jelezhető. Ilyen előre kódolt szabályoknak tekinthetők a nyelvtani szabályok, valamint a szavak általános, köznapi-szótári jelentése. Ettől különböző a szándékolt tartalom (*assertiv content*), ami az adott beszédhelyzeten belül elhangzó megnyilatkozás tartalma. A jelentést itt nem kizárólag a fenti konvencionális szabályok irányítják, mert a jelentés már attól a kontextustól is függ, amelyet nemcsak a beszélő, de a hallgató is ismer, ebből tudja a hallgató megragadni a beszélő szándékát. Ez a jelentésréteg tehát nem pusztán a szemantikai rétegből kalkulálható. A harmadik jelentést hordozó réteg az implikált tartalom (*implied content*), amelyre a beszélő szándéka nem feltétlenül terjed ki, de mégis – hallgatólagosan – a társalgás tartalmi elemévé váltak, mert a társalgás résztvevői azt odaértik.

A szemantikai tartalom – úgy vélem – nem szorul különösebb magyarázatra, az asszertív tartalom és az implikált tartalom fogalmak jelentésének megvilágítására azonban érdemes az alábbi példákat felhozni. A szemantikai és a szándékolt tartalom különbségével a köznapi társalgás során számtalanszor találkozunk, anélkül, hogy e különbség tudatosulna bennünk. Amikor a férj az induló házastársnak azt mondja, hogy „esik az eső", ezzel valójában nem az időjárásról tesz kijelentést, holott a megnyilatkozás szótári jelentése ez lenne. Ez az információ adott esetben már az általuk ismert kontextus része, hiszen mindketten látják, hogy

[4] Wittgenstein Ludwig: Filozófiai vizsgálódások. Atlantisz Könyvkiadó, 1993, 25. §.

[5] Brian G. Slocum: The Nature of Legal Interpretation. What Jurist Can Learn about Legal Interpretation from Luinguistics and Philosophy?, The University of Chicago Press, 2017, 196.

[6] Marmor Andrei: The Pragmatics of Legal Language, Ratio Juris, Vol. 21 No. 4. December, 423-52.

esik. A beszélő megnyilatkozásának szándékolt tartalma a mondat puszta szemantikai tartalmától eltér: jelentése inkább az, hogy a feleség „vigyen magával esernyőt”.[7]

Az implikált tartalom jelenléte is állandó kísérője a hétköznapi társalgásnak. Ennek szemléltetésére képzeljük el az alábbi beszédszituációt. *A* egy kocsi mellett áll, *B* megáll mellette, majd a következő párbeszédet folytatják. *A*: „Kifogyott a benzinem”, *B*: „A sarkon van egy benzinkút.” Ekkor *B* az utóbbi mondatával nem csupán a benzinkút közeli ottlétét közli, hanem a megnyilatkozásával azt is implikálja, hogy a benzinkút nyitva is van, legalábbis *B* legjobb tudomása szerint.[8] A társalgás során *A* azt feltételezi, hogy a beszélő azért nem teszi explicitté a benzinkút nyitvatartására vonatkozó információkat, mert az nyitva van. Az utóbbi információt tehát a beszélgető partnerek társalgási implikatúraként kölcsönösen odaértik.

***

A hazai jogértelmezési tradícióink nem feltétlenül számoltak a jogszövegek fent ismertetett jelentésrétegeivel. A jogirodalom nem egyszer mutatott rá, hogy a hazai jogszöveg-értelmezési mintáink a szocialista-jogpozitivista hagyományból öröklődtek át, és e hagyaték ma is hajlamosít a kizárólagosan szöveghű, egyrétegű jogértelmezésre.[9] Ez az értelmezői habitus – hasonlóan a Randolph bíró által megfogalmazott kritikához - a jog szemantikai tartalmára fekteti a hangsúlyt, a jogszövegekre pusztán szövegszerű jelenségként tekint, a jogszöveg lexikai-szintaktikai jelentését kutatja. Kenesei István nyelvész kutatási eredményei is e szemléletet igazolták. Kenesei a hazai jogászok nyelvről vallott nézeteit vizsgálta, ahol számos „nyelvi babonára” bukkant. Többek közt arra a jogászi meggyőződésre, hogy a jelentést maga a szó hordozza.[10] E nyelvi elgondolásokat a jogirodalmunkban legmarkánsabban Blutman László képviseli. Szerinte a jogalkalmazónak a szavak általánosan elfogadott, hétköznapi értelméből kell kiindulni.[11]

A magyar ítélkezési tapasztalat is igazolja ezt a gyakorlatot. A bíróságok a szavak hétköznapi jelentésének feltárásához számtalan alkalommal veszik elő a Magyar Ételmező Kéziszótár szócikkeit.[12] Az Magyar Tudományos Akadémia által kiadott értelmező szótárt tehát olyan autoritással ruházzák fel, amely hűen tükrözi a szavak jelentését. Éppen ezért a hazai gyakorlatban is sokszor előfordul, hogy az érdemi döntés azon múlik, hogy az értelmező kéziszótár milyen jelentést tulajdonít egy adott szónak. Az alábbi eseti döntés azonban jó példa arra, hogy „nyelvi babonáink” miként térithetnek le a helyes döntéshez vezető útról.

A Debreceni Itélőtábla Pf.I.20.662/2011/5. számú ítélete a peres felek között zajló kommunikációt kizárólag a szavak Értelmező Kéziszótárra alapított jelentése alapján ítélte meg. A felperes a kereseti kérelmében a gyógykezelése során adott megfelelő tájékoztatás elmulasztása miatt érvényesített kárigényt a kórházzal szemben. Azt sérelmezte, hogy a

---

[7] A példát idézi: Michael S. Moore: The Semantics of Judging. Southern California Law Review, 54 (2) 250.

[8] H. Paul Grice: A társalgás logikája. In Pléh Csaba, Síklai István, Terestyéni Tamás (szerk.): Nyelv-kommunikáció-cselekvés. Budapest, Osiris Kiadó, 1997, 221.

[9] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata, 2011/4, ;Pokol Béla: A jog elmélete. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2001, 284.

[10] Kenesei István: Jogi szemantika: problémafelvetés és kutatási program. Világosság, 2003/11, 63-70.

[11] Blutman László: Szövegempirizmus és analitikus jogdogmatika: jogi elemzés sub specie linguae. Pro Futuro, 2/2014, 105-125; Blutman László: Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés. Jogesetek Magyarázata, 2010/4, 95.

[12] Néhány példa a kéziszótárra hivatkozó határozatokból: BH 2007.105.; BDT 2013.2804.; Legfelsőbb Bíróság Kfv.IV.37.244/2005/6.; Fővárosi Törvényszék 41.Pf.638.870/2011/3.; Pécsi Ítélőtábla Pf.VI.20 776/2012/5; Fővárosi Ítélőtábla 8.Pf.21.111/2010/8.; Fővárosi Bíróság P.24.274/2010/3.; Fővárosi Bíróság P.24.274/2010/3.; Baranya Megyei Bíróság 11.P.20.227/2010/8.

kórház őt a „tartós” bénulás lehetőségéről tájékoztatta, ezzel szemben nála „maradandó” károsodás alakult ki. A bíróság a keresetet elutasította, az érvelése így szólt: „[a] Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a *maradandó* melléknév jelentése sokáig fennálló, létező, míg a *tartós* melléknév jelentése hosszan tartó, sokáig fennmaradó. E két melléknév rokon jelentésű, azok egymás szinonimái, ezért az alperes nem sértette meg a tájékoztatási kötelezettségét.”[13] Az alperes részéről tehát nem volt mulasztás, mert a felperes a műtéti beavatkozás lehetséges következményeiről megfelelő tájékoztatást kapott.

Ha pragmatista szemlélettel tárjuk fel az orvosi tájékoztatásban elhangzott szavak jelentését, akkor egészen más következtetésre juthatunk. Itt önmagában nem arról van szó, hogy a bíróságnak pragmatista nyelvelméleti elköteleződést kellett volna felmutatnia, hanem arról, hogy a következtetése során figyelmen kívül hagyta a Ptk.-nak a jognyilatkozatok értelmezésére vonatkozó szabályát, ami – valójában – a nyelvi pragmatika által hangsúlyozott faktorok vizsgálatára szólítja fel a jogalkalmazót.

A jognyilatkozatok értelmezésére vonatozó jogi klauzula [Ptk. 6:8. § (1) bekezdése] szerint „[a] jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a címzettnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érteni kellett.” E rendelkezésnek csupán egyik eleme a „szavak általános jelentése”, ami a tájékoztatást adó orvos nyilatkozatának szemantikai rétegét adta, és valóban feltárható az értelmező kéziszótárakból. Ugyanakkor a Ptk. 6:8. §-a szerint a nyilatkozatok értelmezéskor egyéb pragmatikai faktorokat is figyelembe kell venni. Ezek az „eset körülményei” és a „nyilatkozó feltehető akarata” által diktált jelentésárnyalatok, ugyanis ténylegesen ezek határozzák meg a címzetti értelemadást. Nyilvánvaló, hogy a felperesnek az őt kezelő orvos iránti bizalmából az következik, hogy feltételezte: pontos tájékoztatást kap a kórháztól. Másfelől, a felperes a jövőbeli, saját egészségügyi kilátásaira vonatkoztatva ragadta meg a „tartós” szó jelentését. E pragmatikai faktorokat figyelembe véve, magára a károsult életére vonatkoztatva a két melléknév jelentése egészen más szemantikai kritériumokból áll össze. A „tartós” melléknév helyes értelmezése szerint a bénulás a felperes életének csak egy szakaszát érinthette volna, míg a „maradandó” melléknév jelentése szerint a bénulás élete végéig megmarad, vagyis élete végéig el fogja kísérni a felperest. Látható tehát, hogy a szavak jelentésének dekódolása céljából tett „múzeumi látogatásaink” nem vezetnek helyes eredményre, mert túlzottan leegyszerűsítik a nyelv működéséről vallott elképzeléseinket.

Az eseti döntés sajátossága, hogy a bíróság által értelmezett „tartós” szó a felek köznapi kommunikációja során, azaz a szavak természetes élőhelyén hangzott el. A példát szándékosan hoztam olyan helyről, ahol a kommunikáció résztvevői nem jogi (autoritatív) résztvevők, hanem a nyelvhasználat egyszerű, köznapi szereplői. Ugyanakkor a továbbiakban azt kívánom igazolni, hogy a jogi autoritatív szereplők közötti kommunikáció – a jogalkotó nyilatkozatai (jogszövegek) és az ahhoz kapcsolódó bírói jogértelmezés - alapvonalaiban hasonlít a köznapi nyelvhasználat során zajló értelmezési folyamatokhoz. Ezt nemcsak a fent vázolt nyelvelméleti alapvetéseink, de az Alaptörvény 28. cikkének előírásai is megkövetelik tőlünk.

[13] Lásd a BH2013.219. számú eseti döntést, hangsúlyozva, hogy a felülvizsgálati kérelem a kérdéskört nem érintette, ezért a Kúria indokolása erre már nem tért ki.

AZ ALAPTÖRVÉNY 28. CIKKE ÉS A JOGSZÖVEG KOMMUNIKATÍV TARTALMA

Az Alaptörvény 28. cikkét az 2012. január 1-től elfogadott alaptörvényünk tartalmazza. A jelenleg hatályos szöveg szerint:

> *„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésénél azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak."*

Az alkotmányozó hatalom az Alaptörvény megszövegezésekor szükségét látta, hogy a bíróságok számára követendő értelmezési paradigmákat normatív módon kodifikálja. Az, hogy e rendelkezés éppen az Alaptörvénybe került, nyomatékos gesztusként kell értékelni. E kodifikációs megoldás kivételesnek tekinthető, más jogrendszerekre ugyanis nem jellemző, hogy az alaptörvényük ilyen részletességű - előíró - értelmezési szabályt tartalmazna a bíróságok számára.[14] E magas szabályozási szint mellett azonban az sem közömbös, ami a 28. cikk árnyékában maradt: vagyis azok a korábbi jogértelmezési gyakorlatok, amelyre voltaképp a 28. cikk szövege reagált. A Kúria elnöke által felállított joggyakorlat-elemző csoport az Alaptörvény 28. cikkét a hazai bíróságok érvelési kultúrájának átalakítását célzó rendelkezésként értékelte.[15] Mi jellemezte ezt az érvelési kultúrát, amit a 28. cikk megalkotásával az alkotmányozó meg kívánt haladni, illetőleg alkotmányos szintű rendezéssel át kívánt alakítani?

Korábbi érvelési kultúránk leírására Pokol Béla tett átfogó kísérletet. A 2000-es évek elején folytatott kutatásai a felsőbírósági határozatok szövegközeli vizsgálataira támaszkodtak. A '70-es, '80-as és '90-es évekből 200-200, összesen 600 Legfelsőbb Bírósági határozatot tekintett át, és az alábbi következtetésre jutott: „a magyar bírói jogértelmezés alapvetően szöveghűséggel jellemezhető, és a törvényszövegtől a kisebb fokú elszakadást csak a jogdogmatikai fogalmak értelmezésbe vonásával hajtják végre, de ennél komolyabb fellazító jogértelmezést jelentő alapjogi, vagy általános jogelvi értelmezést nem jellemző a hazai bírákra. (..) Bár nem vitás, hogy a '70-es évek kifejezetten szövegpozitivista jogértelmezéshez képest az utóbbi években a szabadabb jogértelmezés felé mentek el bíráink, (…) ez azonban egyáltalán nem kérdőjelezte meg alapjaiban a hazai bíróságok jogértelmezésénél a törvényszöveghez kötöttséget."[16] Az eredmény nem meglepő, hiszen köztudott, hogy a szocialista jogszemlélet a teleologikus (célelvű) jogértelmezést ugyanis a burzsoá jogirodalom nem követendő irányának tartotta. Feltehetően tehát e hagyaték maradványelemeitől kívánt megszabadulni a jogalkotó.[17] Ugyanakkor ez az alkotmányozási gesztus – a múlt század első felének jogirodalmából kiindulva - értékelhető a kontinuitás

---

[14] Chronowski Nóra: Az alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény. Közjogi szemle, 2017/4., 12.

[15] „Az Alaptörvény követelményinek érvényesülése a bírósági ítélkezésben" Joggyakorlat-elemző Csoportja által készített összefoglaló vélemény 58. oldala (letöltve:2021. szeptember 22.)

[16] Pokol Béla: A jog elmélete. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2001, 284.

[17] Szabó Imre: A jogszabályok értelmezése. Budapest, KJK Könyvkiadó, 1960, 8.o.

helyreállításaként is, hiszen a teleologikus jogértelmező szemlélet korábban sem volt idegen a magyar jogelmélettől.[18]

1. A szubjektív teleologikus értelmezés elve

Az előző fejezetben használt pragmatista fogalomkészletet alkalmazva: a korábbi érvelési gyakorlataink a jogszöveg szemantikai tartalmához (*semantic content*) kötődtek. E korábbi gyakorlathoz képes fogalmazza meg a 28. cikk szövege, hogy a jogszabályokat elsősorban azok céljával összhangban kell értelmezni, amit a hazai jogirodalom - hagyományosan – teleologikus, célelvű, céltételező jogszabály-értelmezésnek nevez. A teleologikus értelmezés azonban – valójában – nem elsődleges jogértelmezési kánon. Erre a jogirodalom is rámutatott, ugyanis, nyilvánvaló, hogy a jogkeresés a jogszöveg megismerésével kezdődik, ezért a jogszöveget elsődlegesen nyelvi és logikai, szemantikai eszközökkel kell dekódolni.[19] Nem arról van tehát szó, hogy a jogszövegek szemantikai értelmezését megelőzné a teleologikus értelmezés, inkább arról, hogy a szemantikai értelmezés kizárólagosságán kívánt változtatni az alkotmányozó hatalom. Ezért a teleológiai értelmezés csak másodlagos értelmezési kánon, ami a jogszabály szövegében megjelenő szemantikai tartalmat kiegészíti, pontosítja, de azt akár le is ronthatja. A 28. cikk szerinti értelmezési klauzula rendelkezései arra az esetre értendők, ha a jogszabály szövege kétséges, ellentmondásos, homályos, így eltérő értelmezéseket vethet fel. Másképpen szólva: a kétség esetén felmerülő értelmezés során kell lennie a teleologikus értelmezésnek elsődlegesnek.

Marmor e jelenséget a jogalkotói megnyilatkozás pragmatikai feldúsításának (*pragmatic enrichment*) nevezi, aminek a *The Language of Law* című művében külön fejezetet szentel.[20] Abból a pragmatista tételből indul ki, hogy egy beszédaktus (jogalkotói megnyilatkozás) akkor vezet sikeres kommunikációhoz, ha a hallgató a beszélő szándékát teljes egészében képes megragadni. Másképpen szólva: a jogi norma tartalma nem csupán a szöveg jelentésének, hanem a jogalkotó szándékának megragadásából adódik. Ez azonban pusztán a szemantikai tartalomból nem mindig dekódolható, ehhez azon beszédhelyzet kontextusának ismerete szükséges, amelyben a jogszabály született. Ennek feltárása vezet el végül a szándékolt tartalom (*assertive content*) felismeréséhez. Az 28. cikk a szándékolt tartalom körében is felállít egy sorrendet, eszerint a jogszabály céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Ezt az értelmezési elvet hívja a hazai jogirodalom *szubjektív* teleológiai értelmezésnek.

Egy hazai statisztikai vizsgálat is azt igazolta, hogy a teleológikus értelmezés csak kiegészítő funkciót lát el a jogértelmezésben. 2013. január 1. és 2018. december 31. napja közötti hat év távlatában 4 és 0,3% között mozog azoknak az eseteknek az évenkénti száma, amelyben a felsőbíróságok, vagy a felek értelmezték a jogalkotói akaratot. Ez mindenesetre nem túl nagy szám, vagyis: kevés olyan döntés volt ebben az időszakban, amelyben a jogalkotói szándék vizsgálata, központi, a jogvitát eldöntő, egyenes szerepet töltött be.[21] Annak ellenére van ez így, hogy a bíróságokat a miniszteri indoklás figyelembevétele iránti

[18]Kiss Géza: A jogalkalmazás módszeréről. Dogmatörténeti és kritikai tanulmány a magánjog köréből. Budapest. Atheneum 1909, 220.o.

[19] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi szemle, 2018/4., 5. pont

[20] Andrei Marmor: The Language of Law. Oxford, Oxford University Press, 2014, 14-16, 22-28.

[21] A kutatás eredményeiről lásd: Szigeti (19. lj.), 4.2. pontja.

alkotmányos igény nem mozdította ki túlzottan a komfortzónából, mert korábban is gyakorlat volt a jogalkotói cél innen történő azonosítása.

A jogértelmezés célelvű irányultságát emeli ki az Alkotmánybíróság egy nemrégiben hozott határozatában. Alkotmányos értelemben ez a cél jelenti a végső jogértelmezési keretet. Csak akkor válik a bíróság döntése alaptörvény-ellenessé, ha a jogszabály céljának vizsgálatát mellőzi és kilép e kötelező értelmezési keretből.[22]

2. Az objektív teleologikus értelmezés elve

E határozatában azonban az Alkotmánybíróság nem csupán a jogalkotás indokából megállapítható jogalkotói szándék jogszöveget feldúsító hatását emelte ki, hanem ennél jobban többet állított. Eszerint: „[p]usztán az a tény, hogy a bíróság a jogszabály céljának vizsgálata után azzal ellentétes tartalmú döntést hoz, nem eredményez feltétlen alaptörvény-ellenességet. […] Maga az Alaptörvény 28. cikke is akként fogalmaz, hogy jogértelmezésnek a jogszabály célját elsősorban kell figyelembe vennie, és nem zárja ki, hogy […] a bíróság a jogszabály eredeti céljával ellentétes következtetésre jusson."[23] Az érvelés tehát már nem a tényleges – miniszteri indoklásból/preambulumból kiolvasható – jogalkotó szándékból indul ki, hanem egy *feltételezett* jogalkotói szándékból kiinduló értelmezést jelent. Ez jelenti a teleológiai értelmezésen belül a másodlagos – vagy, ha figyelembe veszük a fentebb vázolt logikát: a harmadlagos - értelmezési elvet. A fenti határozat talán leglényegesebb része, hogy megengedő a jogszabály eredeti célját meghaladó, akár azzal ellentétes jogértelmezés kapcsán is.

A jogirodalom ezt "objektív teleológiai" értelmezésnek hívja, és az Alaptörvény 28. cikkének abból a fordulatából vezeti le, hogy a célelvű értelmezés során azt kell feltételezni, hogy az megfelel a józanésznek, a közjónak, az erkölcsnek, és gazdaságossági szempontoknak.[24] A szakirodalom szerint itt arról van szó, hogy „a jogszabály szövege okosabb az alkotójánál", így a jogszabály értelme akár el is oldható az eredeti jogalkotói szándéktól.[25] Ez, az Alkotmánybíróság által is elismert értelmezési tartomány azonban már jóval túlmutat a jogszövegeknek a szubjektív teleológiai értelmezéssel feltárható, eredeti jogalkotói szándék (*assretive content*) értelmezési szempontján. Úgy vélem, hogy ez a legproblematikusabb és leginkább vitatott része az Alaptörvény 28. cikkének. Azt állítom azonban, hogy a 28. cikk, feltételezésen alapuló „objektív teleologikus értelmezésre" vonatkozó fordulata jól leírható a nyelvi pragmatika fogalomkészletével.

Mint említettem, a pragmatisták szerint a kommunikáció során elhangzó megnyilatkozások egyik jelentésrétegét az implikált tartalmak (*implied content*) adják. Ezek olyan tartalmak, amelyeket a kommunikáció résztvevői kölcsönösen odaértenek. H. Paul Grice nyelvész a kutatási során azt vizsgálta, hogy a kommunikáció során hogyan jönnek létre ezek az implikált tartalmak. Szerinte ilyenkor a beszélő azt használja ki, hogy a hallgató feltételezi róla, hogy bizonyos normákat ő is betart, ezért az implikált tartalmakról nyugodtan hallgathat. Ami itt számunkra fontos, hogy egy megnyilatkozás implikált tartalma nem az egyik, vagy a másik fél egyedi elhatározása alapján jön létre, hanem kölcsönös

---

[22]23/2018 (XII.28) AB határozat, Indokolás [28].

[23] Uo. Indokolás [30].

[24]A két értelmezés különbségeiről: Jakab András, A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata, 2011/4, 86.

[25] Chronowski Nóra,Vince Attila: Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bank kiadmányozási joga tárgyában. Jogesetek Magyarázata, 2019/1., 6.2. pontja

elköteleződésen alapul. Vagyis: mindkét félnek feltételeznie kell, hogy a másik elfogadja ugyanazt a maximát. Találóan úgy fogalmazhatunk, hogy az implikált tartalmak a „tudom, hogy te tudod, hogy én tudom" kölcsönösen egymásba fonódó, közösen feltételezett ismeretek alapján jönnek létre.[26]

Az implikált tartalmak azonban illékonyak, mert utóbb, a kommunikáció során a beszélő *törölheti* az implikatúrát, így kiderül, hogy az implikatúra csak a hallgató feltételezésén alapult, de a beszélő aziránt nem volt elkötelezett, így nem terjedt ki rá a szándéka. Az előző fejezetben példaként felhozott, *A* és *B* között lezajló párbeszédben *B* nem tesz említést a benzinkút nyitva tartásáról, amivel azt is *implikálja*, hogy a benzinkút nyitva van. *A* azt feltételezi, hogy a *B* azért nem teszi explicitté a benzinkút nyitva tartására vonatkozó információkat, mert az nyitva van. Ezt az információt a beszélgető partnerek társalgási implikatúraként kölcsönösen feltételezik. Ha pedig *B*-nek a nyitva tartást illetően kétségei lennének, a kölcsönösen odaértett implikációt minden bizonnyal utóbb törölné. Valahogy így: hozzátenné, hogy „A benzinkút lehet, hogy nincs nyitva." Ezzel az implikált tartalom azonnal elillanna, és a megoldás érdekében a társalgás más irányt venne. Összeségében tehát egy implikált tartalomról utóbb derülhet ki, hogy a arra a beszélő szándéka eredetileg vonatkozott-e, vagy nem.

A hazai jogrend azért különleges, mert pozitív jogi norma kifejezetten kimondja, hogy bíróságoknak milyen feltételezések (maximák) mentén kell a jogértelmezést elvégeznie. Az Alaptörvény 28. cikke a *„feltételezni"* szót alkalmazza, eszerint: „[…] a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak." E rendelkezésből a jogalkotó elköteleződése egyértelmű: elkötelezett a józan ész, a közjó, az erkölcs és a gazdaságosság értékei iránt. Egyúttal a 28. cikk a jogértelmező bíró számára is előírja – imperatív módon, erre utal a „kell" szócska –, hogy a jogértelmezést az előbbi igazoló elvek felől végezze el. Ezzel egyúttal megteremti a kölcsönös elköteleződést. Az Alaptörvénybe iktatott cikk tehát kisegítő szabályként eleve utat nyit az implicit szövegtartalmak feltárásához.

Lényeges, hogy az implicit jelentés csupán a jogalkalmazó *feltételezésén* alapul. Ahogy Jakab András fogalmaz: ez a feltételezés egy feltett szerzőnek a szándékát képzeli a szöveg mögé.[27] Ezért az implikált tartalmak a jogalkotó által törölhetők, helyükbe újabb, immár kimondott tartalmak léphetnek. A jogalkotó tehát valamilyen kifejezett nyelvi indikációval jelezheti, hogy helytelen volt a jogalkalmazó feltételezése, mert a szándéka valójában másra irányult.

Ez azt is jelenti, hogy a nyelvi pragmatika által vizsgált implikált normatartalom leginkább akkor fordulhat elő, ha a törvényszöveg nyitott értelmű, vagy akkor, ha a jogszöveg valamiről kifejezetten hallgat. Ha azonban a jogértelmezés során odaértett, implikált tartalmat a jogalkotó egyértelmű, explicit nyelvi rendelkezéssel törli, az odaértett tartalmak a jogértelmezésben már nem vehetők figyelembe, a jogértelmezés során a jogszöveg explicit tartalma lesz az irányadó.[28] Így utólagosan, a törlés eredményeként, akár az is kiderülhet, hogy a feltételezett tartalomra nem terjedt ki a szándéka, azt csak a hallgató feltételezte. Hasonlóan működik ez a jogtudományból ismert ideiglenes igazságokhoz, amelyek szintén – az ellenkező tény bizonyításával - törölhetők.

---

[26] Tátrai Szilárd: Bevezetés a pragmatikába. Tinta Könyviadó, 2011, 103.

[27] Jakab, (lj.) 86.

[28] Andrei Marmor: „Defeasibility and Pragmatic Indeterminacy in Law" In Alessandro Capone, Francesca Poggi (szerk.): Pragmatics and Law. Philosophical Perspectives. Switzerland, Springer, 2016, 15–33.

3. Az alaptörvény-konform jogértelmezés

Az Alaptörvény 28. cikke szerint a jogszabályok szövegének értelmezése során nemcsak azok (szubjektív és objektív) célját kell figyelembe venni. A 28. cikk a bíróságok számára kötelezővé teszi az alaptörvény-konform jogértelemzést is. Az előző alcímben részletezett objektív telelológiai értelmezés során létrejövő implikatúrákhoz hasonlóan az Alaptörvényben rögzített alapjogok és alkotmányos értékek is hasonló szerepet kapnak a jogértelmezésben.

Láthattuk, hogy az implikatúrák azáltal jönnek létre, hogy a felek a kommunikáció során bizonyos tartalmakat kölcsönösen odaértenek, mert azok iránt mindketten elkötelezettek. Az Alaptörvény *R)* cikk (2) bekezdése ilyen közös elköteleződést megalapozó normának tekinthető. A hazai jogirodalom szerint „Az Alaptörvény […] mindenkire kötelező…" szövegezésű rendelkezés „mindenki" szófordulata ilyen közös tudást rögzít. E rendelkezés a jogalkotóra és a jogalkalmazóra azonos irányú kötelezettséget ír elő. A jogalkotó az alapjogi értéktartalmakat közvetítő kodifikációra köteles, a jogalkalmazó e rendelkezés szerinti kötelezettségét pedig azzal teljesíti, hogy a jogszabályokat az alapjogok és az alkotmányos értékek figyelembevételével értelmezi.[29]

Az Alkotmánybíróság gyakorlata és a jogirodalom egyaránt azt hangsúlyozza, hogy az alapjogokat, illetve az alkotmányos értékeket a jogforrási hierarchiában eleve adottnak kell tekinteni. Ezért azoknak nem a létét, hanem a korlátozhatóságát kell igazolni.[30] Az ilyen beállítódást a hazai jogirodalom – a pragmatika szóhasználatával egyezően - „implicit" vagy „csendes" alkotmányosságnak is nevezi.[31] Az alkotmányos impliktúrákat tehát a jogalkotó és a jogalkalmazó – hallgatólagosan – a jogszöveg mögé oda kell, hogy értsék.

Miként a társalgás során létrejövő implikált tartalmakat, az alkotmányos implikatúrákat is lehet törölni. Ehhez azonban, a jogalkotó részéről szintén kifejezett nyelvi indikációra, vagyis jogi norma megszövegezésére van szükség. Az alkotmányos implikatúrák jogalkotói törlésére az Alaptörvény külön szabályt tartalmaz. Az I. cikk (3) bekezdés szerint: „[a]z alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható." Eszerint az alkotmányos implikatúrákat csak törvénnyel törölheti a jogalkotó, de ekkor is figyelemmel kell lennie az alapjogok lényeges tartalmára.

Ha a jogalkotó explicit jogszöveget alkot az implikatúra törlésére, a bíró azt köteles alkalmazni, ha pedig úgy ítéli meg, hogy az implikatúra törlése alaptörvény-ellenes, az Alkotmánybírósághoz fordulhat. Ha nincs az alkotmányos implikatúrát törlő szabály, a bírói jogértelmezésnek összhangban kell állnia az Alaptörvénnyel, vagy ha van szabály, de annak tartalma kétséges, ellentmondásos, a jogértelmezést az Alaptörvény javára kell elvégezni. Mindkét esetben *in dubio pro libertate* elv érvényesül.[32] Ilyenkor az implikált tartalom része

---

[29] Vincze Attila: Az Alkotmány rendelkezéseinek érvényre juttatása a polgári jogviszonyokban. PJK, 2004/3. II.1.5; Vékás Lajos: A szerződési szabadság alkotmányos korlátai. Jogtudományi Közlöny, 1999/2. 56–57.; Somody–Szabó–Vissy (12. lj.)46–49.

[30] Somody Bernadette, Szabó Máté Dániel, Vissy Beatrix: Az alapjogi bíráskodás kézikönyve. Budapest, HVG-ORAC, 2013, 46–49.

[31] Bencze Mátyás: Díszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop? A büntetőbírói gyakorlat és az Alkotmány. Fundamentum, 2007/3, 5–20.

[32] 30/2015 (X. 15.) AB határozat, Indokolás [32], ABH 2015, 774, 784.; 24/2015 (VII. 7.) AB határozat, Indokolás [30], ABH 2015, 581, 593.

lehet a jogértelmezésnek, vagyis az értelemképzésben a jogszövegen túl döntő szerepe lesz az Alaptörvény rendelkezéseinek.

***

Marmor szerint, rendes körülmények között, ha a kommunikáció sikeres volt, egy észszerű hallgató (*reasonable hearer*) a beszélő nyelvi megnyilatkozásából pontosan arra következtet, amit a beszélő kifejezni szándékozott.[33] Előfordulhat azonban, hogy a kommunikáció mégsem vezet sikerre, mert a jogalkotó a jog megszövegezése során hibázott. Erre az esetre így érvel:

> „Nem egyszerűen azt kell megkérdeznünk, hogy mit szándékozott kifejezni a beszélő, hanem azt is, hogy mit sikerült kifejeznie. Nem támaszkodhatunk ugyanis kizárólag a beszélő szándékaira, mert lehetséges, hogy a beszélőnek nem sikerült azt kommunikálnia, ami a szándékában állt. [..] Az, hogy az adott kontextusban elhangzott megnyilatkozásában a beszélő mit mondott ki ténylegesen és/vagy mit implikált, az észszerűség előfeltevései (reasonable uptake) alapján határozhatók meg. Vagyis: a megnyilatkozás tartalma az, amit egy észszerűen gondolkodó hallgató (reasonable hearer) abból következtet ki, amit a beszélő az adott kontextusban kimondott, feltéve, hogy a hallgató ismeri a megnyilatkozás összes releváns kontextuális hátterét."[34]

Tény tehát, hogy a jelentés alakulását a beszélő szándéka határozza meg, de a beszélő kommunikációja nem mindig sikeres. A kommunikatív tartalom helyes felismerése ilyenkor pragmatikai elköteleződés kérdése, ami az összes releváns kontextuális háttért ismerő, észszerűen gondolkodó hallgató következtetéséből adódik. A jog kommunikatív tartalmának megállapításában tehát a szemantikai tartalmon túl nemcsak a szándékolt tartalomnak, hanem a józan ész talaján nyugvó következtetéseknek is döntő szerepe van. E következtetések az észszerűégen nyugvó előfeltevéseinken alapulnak (*reasonable uptake*). Az ilyen előfeltevések – hasonlóan a 2. és 3. pontban tárgyalt elköteleződésekhez – a jogértelmezés során is implikált tartalmakat generálnak. Tekintve, hogy Alaptörvény 28. cikke szerint a szemantikai, a szándékolt és az implikált jelentésréteget egyaránt értelmezésbe kell vonni, a bíró alkotmányos kötelezettsége, hogy *a jog kommunikatív tartalmá*t tárja fel a jogértelmezés során.

[33]Marmor (27.lj), 30.

[34]Marmor (27.lj), 31. (A szöveget saját fordításomban közlöm.)

JOGALKOTÁS ÉS JOGSZÖVEG-ALKOTÁS: A KÚRIA KÖZIGAZGATÁSI-MUNKAÜGYI KOLLÉGIUMÁNAK 3/2013. SZÁMÚ JOGEGYSÉGI HATÁROZATÁNAK ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI MEGSEMMISÍTÉSE

A jogalkotó a jogszövegbe kodifikált nyelvet a társadalmi környezetben kiváltott hatások eléréséhez használja fel. Amikor tehát megszerkeszti a jogszabály szövegét, a cselekvése eszközéül a nyelvet használja fel. Ezen eszközhasználat során vitathatatlan az arra való törekvése, hogy a jogszövegnek evidens jelentést adjon. A *jogszabályszerkesztésről szóló* 60/2009. (XII. 14.) IRM rendelet 2. §-a ezzel összhangban, a jogi normák megszövegezése kapcsán az alábbiakat rögzíti: a „jogszabály tervezetét a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan, közérthetően és ellentmondásmentesen kell megszövegezni."

Annak ellenére azonban, hogy a jogalkotó igyekszik elkerülni a jelentésbeli devianciákat, a jogszövegekben is gyakran kell számolni a homályosság *(vagueness)*, a két- vagy többértelműség *(ambiguity, polysemy)*, sőt a kihagyásosság és a hiányosság jelenségével is.[35] A jogértelmezés nyelvi természetét vizsgáló amerikai kutató, Brian G. Slocum általánosságban bírálja a jogi nyelv világosságához fűződő reményeket. Szerinte a nyelvészek joggal kritizálják azt a bírák által vallott – a nyelv természetes működésével össze nem egyeztethető, ezért önkényes - felfogást, hogy a jogszövegek nyelve világos és ellentmondásmentes. Ez szerinte olyan végtelenül leegyszerűsített nyelvszemléleten alapul, ami azt sugallja, mintha a jogszabályok szövegszerű kivetülése mintegy magától értetődően alkalmazható lenne az ügyekre. A dolog azonban épp ellenkezően áll: „a szövegek jelentése, különösen kontextus esetében, ellentmondásos és homályos lehet.[36] Máshol pedig így érvel: a jogszövegek ellentmondásmentességének elképzelése az emberek abbéli képességébe vetett nagyfokú bizalmat tükrözi, hogy sikeresen és akadálymentesen kommunikálunk.[37] Az ilyesfajta szemlélet tehát nemcsak a nyelv teljesítőképességét kérdőjelezi meg, de egyúttal túlbecsüli a jogalkotó nyelvi kompetenciáit is.

A jogszövegek teljesítőképességével kapcsolatos nyelvi szkepticizmus azonban egyáltalán nem jelenti a jog tekintélyének roncsolását, inkább azt a pragmatikai szemléletet készíti elő, amely a jog tartalmát nem kizárólag a jogszöveg szemantikai tartalmából kívánja kalkulálni.

Az e fejezetben tárgyalt Alkotmánybírósági határozat többségi véleményéből és különvéleményéből kirajzolódó vita éppen a jogszövegek nyelvi teljesítőképességét teszi mérlegre. A 2/2016. (II.8.) AB határozat (e fejezetben: AB határozat) azért tanulságos mert egy olyan kúriai jogegységi határozatot semmisített meg, amely az Alaptörvény 28. cikkének alkalmazásával született. A Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiumának 3/2013. számú jogegységi határozata (a továbbiakban: KJE) pedig alighanem a hazai jogélet egyik legszebb, pragmatista szemléleten alapuló bírói érvelése volt.

A jogegységi eljárás lefolytatását az Szja. tv. 58. § (8) bekezdése értelmezésének egységesítése tett szükségessé, mert a Kúria két közigazgatási tanácsa ellentétes értelmezést adott a jogi norma szövegének. Az akkor hatályos Szja. tv. 58. § (8) bekezdése kimondta, hogy „E rendelkezés alkalmazásában üzletszerű az átruházás, ha ellenérték fejében történik,

---

[35] Andrei Marmor: The Language of Law. Oxford, Oxford University Press, 2014, 85–105. Erről ld. még Michael S. Moore: The Semantics of Judging. Southern California Law Review, 1981/2.; Szabó Miklós: Trivium. Grammatika, logika, retorika joghallgatók számára. Miskolc, Bíbor, 2001, 98–101.

[36] Slocum, (lj.5.), 16-17.

[37] Brian G. Slocum: Ordinary Meaning. A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation. The University of Chicago Press, 2015, 24.

és az ügylettel kapcsolatban a magánszemélynek az általános forgalmi adó szabályszerűen bejelentkezett alanyaként adólevonási joga megnyílik." A jogegységi tanácsnak a jogszöveg „üzletszerű átruházás" fordulatát kellett értelmezni, aminek szemantikai szinten két konjunktív feltétele van: *(i)* az ingó dolog ellenérték fejében történő átruházása, *(ii)* és az átruházó az ÁFA alanyaként szabályszerűen bejelentkezett adóalanynak számít. Az egyik tanács (Kfv.V.) a normavilágosság elve alapján arra a következtésre jutott, hogy csak akkor üzletszerű az átruházás, ha az adóalany bejelentkezett, e bejelentkezés hiányában azonban az adóalanyt nem terheli ÁFA-fizetési kötelezettség. A másik tanács (Kfv.I.) a jogszöveg értelmét a rendeltetésszerű joggyakorlás és a joggal való visszaélés tilalmának elvéből vezette le. Azt rögzítette, hogy a bejelentés nem konjunktív feltétele az ÁFA-fizetési kötelezettségnek, az attól függetlenül fennáll, mert a bejelentkezést elmulasztó adózó nem kerülhet kedvezőbb pozícióba, mint a bejelentkező, jogkövető adózó.

A KJE a Kfv.I. számú tanács álláspontját fogadta el. Végkövetkeztetése szerint normaelkerülés esetén fel sem merülhet az Szja. tv. 58. § (8) bekezdése szerinti feltételek „[f]ormális együttes alkalmazása", mert az ellentétben állna a szabályozás céljával, amely az üzletszerű ingóértékesítéseket szigorúbb szabályok szerint adóztatja.

A helyes jogértelmezés tehát azon fordult meg, hogy a jogegységi tanács eltekintett a formális, vagyis a jogszöveg puszta szemantikai tartalmára épülő jogértelmezésen, és valójában a jogi norma által elérni kívánt cél felől közelítette meg a jogszöveg tartalmát. A köznyelvből is jól ismert különbségtételről van itt szó, amely megkülönbözteti a formát és a tartalmat, és az utóbbinak tulajdonít elsőbbséget a jogszöveg puszta formális tartalmánál.[38] Ez a nyelvi szkepszis vezetett tehát el a KJE érvelésének lényegéhez. A KJE adott esetben azt feltételezte, hogy a jogalkotó a jogszabály megszerkesztése során a jogi nyelvet valamely alkotmányos cél elérésére használta fel, közelebbről annak kommunikatív közlésére, hogy az Alaptörvény O. cikke szerinti köztehervisselési kötelezettség minden állampolgárt terheli.

> „Jelen esetben a norma (…) az önkéntes jogkövetésre épül. A jogalkotó abból indult ki, hogy a bejelentkezési előírást betartják. Semmilyen nem büntetőjogi jellegű normán nem kérhető számon, hogy jogsértő magatartást feltételezve fogalmazza meg a norma hipotézisét. Az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében rögzített jogállamiság elve, illetve az Alaptörvény O. cikkében rögzített felelősségi elv („Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.") alapján a bírói jogértelmezés *beleértheti* a norma által szabályozott magatartási körbe azt az esetet, amikor a törvény által előírtak alól az adózó önkényesen kivonja magát." (kiemelés tőlem)

Az amerikai pragmatista jogirodalom az észszerű jogalkotó meglétét azzal a ténnyel hozza összefüggésbe, hogy az emberi cselekvés és nyelvhasználat során és a hallgató a beszélő részéről valamilyen racionális szándékot feltételez.[39] Az általam kiemelt kurzív „beleértheti" fordulat arra utal, hogy a Kúria jogértelmezése adott esetben is egy feltételezésen alapult: odaértette az Alaptörvény O. cikke szerinti közterhekhez való hozzájárulás általános kötelezettségét, ami alapján feltételezte, hogy az Szja. tv. 58. §-a is ezt az alkotmányos célt

[38] Hasonló érvelés tartalmazott két ítélőtáblai határozat is, amelyek ratio decidendije kimondta: „a jogalkotót nyilvánvalóan nem a céltalan formalizmus érvényre juttatása vezeti", illetve: „egyetlen eljárásjogi rendelkezés értelmezése és alkalmazása sem lehet öncélú." Vö.: BDT2019. 4107.I., BDT2019. 4068. I.

[39] Alessandro Capone: The Role of Pragmatics in (Re)Constructing the Rational Law-Maker. Pragmatics and Law, Springer, 2017, 141-157.

szolgálja. Ezért a jogszöveg értelmezése során nem a szemantikai jelentésnek tartalomnak tulajdonított döntő szerepet, hiszen az az Alaptörvényben előzetesen rögzített célokkal ellentétes „abszurd” eredményre vezetett volna. Erre vonatkozóan a KJE így érvelt:

> „Jelen esetben […] az a kérdés, hogy a szó szerinti értelmezésen át lehet-e lépni a törvény céljára, alapelveire tekintettel. Az Alaptörvény 28. cikke […] kifejezetten előírja a jogszabályok céljának, az észszerűség követelményének figyelembe vételét. […] Egyes felfogások szerint az Alaptörvény fenti rendelkezése az objektív teleologikus értelmezés alaptörvényi kötelezettségét írja elő. Ugyanakkor nem lehet eltekinteni attól, hogy a jogszabály nyelvi formában válik ismertté, az értelmezést a nyelvi tartalom megismerésével kell kezdeni, de ennek eredménytelensége - vagy „abszurd” eredménye - nyithat utat a céltételezéses (teleologikus) értelmezésnek. (…) Az alkotmányos tartalom jelen esetben a teherbíró képességhez igazodó adófizetési kötelezettséget jelenti. Azt a célt kell keresni, amelynek a mentén az alkalmazandó norma a jogrendszerbe illeszkedve képes hatását kifejteni, azaz érvényesülni. Így: mi az adó általános funkciója, mi az szja és az áfa funkciója, mi az a tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indok, ami miatt az Szja. tv. alkalmazását vissza kell vezetni az Áfa. tv.-ben használt fogalomra. A célmeghatározásba belefér a deduktív módszer, azaz kiindulás az alapelvekből, amelyek rávetíthetők az egyedi norma tartalmára.”

***

A KJE alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését egy büntetőügyben eljáró bíró kezdeményezte. Az előtte fekvő ügy vádlottja színesfémkereskedéssel foglalkozott, akit az ÁFA-fizetés elmulasztása miatt adócsalással vádoltak. A vádlott azzal védekezett, hogy ÁFA-fizetési kötelezettsége nem volt, mert az Szja. 58. § (8) bekezdése az ÁFA-fizetési kötelezettséget a bejelentéshez köti, nála ilyen nem történt, e konjunktív feltétel teljesülése hiányában tehát ő büntetőjogi felelősségre nem vonható.

A megsemmisítést indítványozó bíró – többek között – a hatalommegosztás elvét rögzítő Alaptörvény C) cikk (1) bekezdésének sérelmére hivatkozott. Az indítvány szerint a KJE azért volt alaptörvény-ellenes mert a Kúria csak jogalkalmazó szerv, a KJE által adott jogértelmezés azonban már túllépett a jogértelmezésen, így jogalkotásnak minősül. Az Alkotmánybíróság a KJE-t megsemmisítette. A többségi álláspontoz fűzött indoklás szerint:

> „Az Alkotmánybíróság nem ért egyet az Alaptörvény 28. cikkének a KJE-ben általános jelleggel kifejtett […] értelmezéssel, […]. Ez az értelmezés azon túl, hogy az Alaptörvény 28. cikkéből nem vezethető le, ellentétben áll a 25. cikk (3) bekezdésével is, amely a jogalkalmazás egységének biztosítására, és nem a jogalkotó vélt, vagy valós mulasztásának jogegységi határozattal történő korrigálására vonatkozó felhatalmazást tartalmaz. Ezen túlmenően a KJE *nyelvi kereteket* figyelmen kívül hagyó normaértelmezése az egységes joggyakorlat biztosítása helyett ahhoz vezetett, hogy a jogértelmezés *„eloldódott” az értelmezett jogszabálytól*, és a *törvényhozás* talajára tévedve sérti az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdésében deklarált és az Alaptörvény államszervezetre vonatkozó rendelkezéseiben testet öltő hatalommegosztás elvét.”[40] (kiemelés tőlem)

[40] AB határozat Indoklás [46].

A többségi álláspontal azonos indokolást fűzött az AB határozathoz Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró is, aki az allábiak szerint érvelt:

> „Alkotmányossági aggályt alapvetően ott látok, amikor az értelmezés eredményeként előálló tartalom *túllép a szöveg által kijelölt tartományon*, valójában tehát jogalkotás történik, miként a jelen esetben is."[41]

A többségi álláspont, illetve az azzal azonosuló párhuzamos indoklás - általam kurzívval kiemelt – szófordulataiból határozottan kitűnik a döntés mögötti nyelvszemlélet. Az érvelés a KJE-nek a jogszöveg „nyelvi kereteitől" való elszakadását kifogásolta, illetve azt, hogy az jogértelmezés „eloldódott" a jogszabálytól, továbbá sérelmezi, hogy az értelmezés a „szöveg által kijelölt tartományon túllépett". A jogegységi tanács tehát e határsértésekkel tévedt át a „törvényhozás" („jogalkotás") területére. Ez az érvelés azt sugallja, hogy a törvényhozást (jogalkotást) azonosnak kell tekinteni a jogszövegalkotással. A jogalkotás azonban nem azonosítható a jogszöveg-alkotással: a kodifikált jogi norma ugyanis csak *eszköz* arra, hogy azzal a jogalkotó elérje a jogpolitikai *célját*.

Ha a jogalkotás aktusát azonosnak tekintjük a jogszabályszerkesztés aktusával, akkor továbbra is a hagyományos szemantikai nyelvszemlélet elkötelezettjei maradunk. Korábban már érveltem annak kapcsán, hogy a nyelvi pragmatika éppen a hagyományos szemantikai nyelvszemléleten kívánt túllépni, mert az túlzottan leegyszerűsíti a nyelv működéséről vallott elképzeléseinket. A pragmatisták szerint a jogszövegek tartalmát nem pusztán a jogszabályba szerkesztett nyelvi keretek, hanem a kommunikatív tartalom alapján kell megítélni. Számolni kell tehát a szándékolt tartalom (*assertive content*) által adott jelentésréteggel. A KJE jogértelmezése azonban nem lépte túl azt a jogpolitikai célt, amelyet a jogalkotó az adójogszabályok megalkotásával el kívánt érni, vagyis: a Kúria jogegységi tanácsa a nyelvi keretektől lehet, hogy eloldotta magát, de a jogszabály céljától bizonyosan nem. Nem lépett túl sem az Alaptörvény O. cikke szerinti alkotmányos célon, azon, hogy sem pedig mi az adó általános funkciója, mi az áfa funkciója.

Az AB határozathoz négy alkotmánybíró fűzött a többségi álláspontal ellentétes különvéleményt, de az egyik párhuzamos indoklást író alkotmánybíró sem értett egyet a többségi álláspont nyelvi érveivel. A tizennégy fős testületnek tehát közel a fele nem osztotta a többségi döntés érveit. Ez meglehetősen szignifikáns aránynak tekinthető, és jól mutatja az Alaptörvény 28. cikke szerinti értelmezési klauzula lassú átszivárgását a jogászi meggyőződéseink közé.

Valamennyi különvélemény a céltételező (teleologiai) jogértelmezés felől „védte meg" a KJE-t. A különvéleményekből az olvasható ki, hogy Varga Zs. András, Sulyok Tamás, Czine Ágnes, Lenkovics Barnabás alkotmánybíráknak sem volt kétsége a jogszabály szándékolt tartalmát illetően. Azzal érveltek, hogy az Szja. tv. 58. § (8) bekezdésének a Kúria ítélkező tanácsai is ellentétes jogértelmezést adtak, ezért a jogszöveg ellentmondásos volt, így azt teleológiai jogértelmezéssel kellett feloldani, amit a Kúria jogegységi tanácsa az Alaptörvény 28. cikkének megfelelően tett meg. Ezért „a Kúria a KJE-ben nem alkotott jogot, nem sértette meg sem a hatalommegosztás elvét, sem a jogbiztonság alaptörvényi követelményét."[42]

---

[41] AB határozat Indoklás [58].

[42] Sulyok Tamás alkotmánybíró különvéleménye, AB határozat Indoklás [121].

A világosan feltárható jogpolitikai cél mellett az AB határozatokban kifejtett érvelésnek van még egy szála, ami az ellentmondásos jogszabály kommunikatív jelentésének feltárását segítette. A jogalkotó a 2012. január 1-től a korábbi Szja t. 58. § (8) bekezdését módosította és a fémhulladék értékesítésével kapcsolatos adózási szabályokat egyértelművé tette. Eszerint az ÁFA-fizetési kötelezettséget a jogszöveg már nem kötötte a bejelentéshez, hanem általánosan adófizetési kötelezettséget állapított meg a fémhulladék kereskedelméhez kötődően. A KJE indokolása erre is kitért:

> „[a]z Szja. tv. módosítása a szabályokat megkerülő adózói magatartás miatt az egyébként világos szabályozást kívánta pontosítani abból a célból, hogy a jogellenes magatartás tanúsítása ne vezethessen adóelőnyhöz. [..] A jogalkotó feltehetőleg azzal szembesült, hogy nem valódi feltétel egy olyan jogszabályi előírás, aminek betartása az adózó elhatározásától függ, és ez a jogszabály céljának érvényre juttatását veszélyeztetheti."

A jogegységi tanács tehát a jogértelmezését utólagosan, a későbbi jogszabálymódosítás alapján is igazoltnak látta. Ugyanígy érvelt Lenkovics Barnabás is, amikor kifejtette: „[a] Kúria által elfogadott értelmezés a jogszabályból már korábban is levezethető volt, és a jogszabály-módosítás ezt a jogértelmezést pusztán kétséget kizáróvá tette."[43] Sulyok Tamás alkotmánybíró az utólagos jogszabálymódosítás kapcsán pedig azzal érvelt, hogy a jogértelmezéssel „a Kúria a jogalkotó feltehető akaratának tett eleget."[44]

Ami itt lényeges, hogy a KJE és az idézett különvélemény is a jogalkotó *feltehető* akaratára hivatkozott, ami ellentmondásos jogszöveg által kikényszerített jogértelmezői attitűdre utalt. A KJE jóllehet, csak feltételezte a jogalkotó akaratát, az erre vonatkozó feltételezés helyes volta azonban utóbb igazolódott, mert a jogalkotó e jogértelmezői feltételezést nem törölte. Ez pedig a már korábban hivatkozott, implikált tartalom jelentésrétege, amit az Alaptörvény 28. cikke így fogalmaz meg: „[a] jogszabályok szövegét az Alaptörvénnyel és jogszabály céljával összhangban kell értelmezni, az Alaptörvény értelmezésénél […] azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak." Ha tehát a Kúria feltételezése önmagában nem is pótolhatta a jogalkotó akaratát, de az általa feltételezett akarat *utólagos* - a jogszöveg ellentmondásmentes módosításával történő - jóváhagyásával az implikált jelentés jogi jelentéstartalommá rögzült.

Az AB határozat többségi érvelése nem a KJE által feltételezett kommunikatív tartalom felől közelítette meg a korábbi jogalkotói szándékot. Indoklása szerint, a „[t]örvénymódosítás és annak indokolása alapján egyértelműen megállapítható, hogy a jogalkotó […] maga is akként értelmezte az Szja. tv. 58. §-ának 2005. január 1. és 2011. december 31. között változatlan szöveggel hatályban volt rendelkezését, hogy az önálló tevékenységre vonatkozó szabályokat nem lehetett alkalmazni, ha az értékesítő nem jelentkezett be áfa-alanyként, vagy, ha bejelentkezett ugyan, de alanyi mentességet választott."[45] Ez, a többségi álláspont szerint feltételezett jogalkotói szándék azonban nehezen védhető, mert ha így lenne, az annak elismerésével járna együtt, hogy a jogalkotó korábban a Alaptörvénnyel ellentétes jogi normát szövegezett meg. Az Alaptörvénnyel rendelkezéseinek figyelembevétele azonban a jogalkotónak éppúgy kötelessége, mint a jogalkalmazónak. Az

[43] Lenkovics Barnabás alkotmánybíró különvéleménye, AB határozat Indoklás [109]

[44] Sulyok Tamás alkotmánybíró különvéleménye, AB határozat Indoklás [118].

[45] AB határozat Indoklás [45].

alkotmányos értékek iránti elköteleződés a jogalkotót terhelő aspektusa ugyanis nem más, mint az alkotmányos célok elérésére alkalmas jogalkotás, másképpen szólva: arra alkalmas nyelvhasználat.

Úgy vélem, itt inkább másról van szó: a jogalkotó utóbb észlelte, hogy jogszabály-szerkesztési hibát vétett, mert a jogszabály szövegét ellentmondásosan szerkesztette meg. Az utólagos a jogszabálymódosítás tehát ezzel indokolható.

A többségi álláspont szerint az Alaptörvény 28. cikkéből nem vezethető le, hogy az „[a] jogalkotó vélt, vagy valós mulasztásának jogegységi határozattal történő korrigálására vonatkozó felhatalmazást tartalmazna."[46] Ez az érvelés azonban nem veszi figyelembe, hogy a jogszöveg csupán eszköze valamely jogpolitikai cél elérésének, de ezen eszközhasználat nem mindig sikeres. Ahogy Marmor általánosan fogalmazott a kommunikációs folyamatok kapcsán: nem csak azt kell megkérdeznünk, hogy mit szándékozott kifejezni a beszélő, hanem azt is, hogy mit sikerült kifejeznie.[47] A korábbi Szja. tv. 58. §-ára tehát úgy kell tekinteni, hogy a jogalkotó kommunikációja – az alaptörvényben rögzített célok felől tekintve - nem volt sikeres, de utóbb azt nyelvileg korrigálta azzal, hogy egyértelmű jogi szabályozást alkotott. A KJE tehát nem *jogalkotói* mulasztást, hanem – az Alaptörvény 28. cikke által biztosított értelmezési tartomány keretei közötti jogértelmezéssel – *jogszöveg-szerkesztési* mulasztást korrigált.

[46] AB határozat Indoklás [46].

[47] Vö.: lj. 35.

EGY ALKOTMÁNYOS IMPLIKATÚRA ÉS ANNAK „RÉSZLEGES" TÖRLÉSE: A KÚRIA POLGÁRI KOLLÉGIUMA 1/2021 (VII. 12.) PK VÉLEMÉNYÉNEK 5. PONTJÁRÓL

A jogszövegek nyelve nem tökéletes, ezért éppúgy sajátossága a felületi hiányosság, mint a köznapi nyelvnek. Ilyen hiányosság jellemezte korábban a régi Ptk. 339. §-ának szövegét is. A korábbi szabályozás így szólt: „[a]ki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni." E szöveg ellentmond az elemi jogi ismereteinknek, hiszen a tökéletes jogi norma három alkotóelemből áll: a hipotézisből (tényállás), a diszpozícióból (rendelkezés) és a szankcióból (jogkövetkezmény). Ezzel szemben a Ptk. 339. §-a nem tartalmazta a diszpozíciót, mert hallgatott a károkozás általános tilalmáról. A tökéletesre formált szöveg inkább így szól volna: „kárt okozni tilos" (hipotézis), ezért „aki másnak kárt okoz" (diszpozíció), „köteles azt megtéríteni" (szankció). A jogalkotó a jogi normát csak utóbb formálta tökéletes jogszöveggé. Kifejezetten csak az új Ptk. 6:518. §-ának szövege mondta ki a hipotézist, amely szerint „[a] törvény tiltja a jogellenes károkozást."

A normaszöveg pontosítására azért volt szükség, mert a régi Ptk. 339. §-ának normaszövegéhez csak részben kötődött helyes jogértelmezés. Különösen az alsóbíróságok gyakorlatát jellemezte, hogy megkövetelték a kártérítési felelősség megállapításához a károkozó magatartás jogszabályba ütközésének megjelölését és igazolását. A diszpozíció hiányossága miatt a jogszöveg „jogellenes" fordulatát tehát úgy értelmezték, hogy az csak jogszabályba ütköző magatartás lehet.[48] Ezzel szemben a helyes értelmezési gyakorlat számára a jogi norma szövegének felületi hiányossága nem jelentett problémát. Ezek az eseti döntések azt mutatják, hogy a bíróság a diszpozíciót azzal pótolta, hogy a jogszabály szövegéhez hallgatólagosan odaértette a *neminem laedere* elvet.[49] Másképpen szólva, feltételezte, hogy a jogalkotó kommunikatív célja annak a közlése volt, hogy tilos a károkozás. E feltételezett kommunikatív tartalmat erősítette meg a jogalkotó a Ptk. 6:518. §-ának pontosításával. Ebben az esetben a jogalkotó tehát utóbb, a jogalkalmazó által feltételezett implikált tartalom megerősítésére egyértelmű nyelvi indikációt alkalmazott.

***

Az alábbi példában amellett érvelek, hogy a Kúria a jogszöveg bizonytalan normatartalma mellett ugyan feltételezett bizonyos implikált tartalmat, de ez nem igazolható implikált tartalom volt. Úgy vélem, ezzel szemben feltételezhető egy másik, általam helyesnek vélt implikált tartalom, ez azonban már nem tartható fenn, mert azt a jogalkotó jogszabály-módosítással törölte. A fenti példával ellentétes esetről van tehát szó: az implikációt a jogalkotó utóbb törölte, ezért az implikatúra már nem része a kommunikatív tartalomnak. E törlés azonban csak részleges volt, mert maradt olyan területe a jogi szabályozásnak, ahol a 28. cikk felől igazolható implikált tartalom jelenleg is irányadó kellene, hogy legyen.

Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény (a továbbiakban: Módtv.) 2020. április 1-től – a korlátozott precedensrendszerrel egyidejűleg – egy új felülvizsgálati okkal bővítette a Pp. felülvizsgálati rendszerét. A Pp. új, 409. § (3) bekezdése szerint: „[a] Kúria engedélyezi a felülvizsgálatot, ha az ítélet a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben eltér."

[48] A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, (szerk. VÉKÁS Lajos), Wolters Kluwer, Budapest, 2013, 944-955.o.

[49] BH2004.151, BDT2008.1866, BDT2015.1261.

Ilyen esetben a Kúria a felülvizsgálatot köteles engedélyezni, akkor is, ha a fél felülvizsgálati kérelme egyébként felülvizsgálati korlátba ütközne.

A jogszöveg „Kúria közzétett határozata" fordulatát a Kúria Polgári Kollégiuma a 1/2021 (VII. 12.) PK vélemény 5. pontja értelmezte. Eszerint „[a] Kúria a közzétett határozatától jogkérdésben eltérő jogerős ítélet miatt a felülvizsgálatot akkor engedélyezi, ha a jogerős ítélet a Kúria által meghozott, a BHGY-ben 2012. január 1-je után közzétett eseti határozatban kifejtettektől eltérő jogértelmezésen alapul." A PK vélemény tehát a BHGY-ban közzétett eseti döntésekre egy időbeli cezúrát állított fel, mert a Pp. 409. § (3) bekezdése szerinti felülvizsgálati kérelmekben kizárt a 2012. január 1-je előtt közzétett eseti döntésekre való hivatkozás. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy e felülvizsgálati kérelmekben nem lehet a Legfelsőbb Bíróság eseti döntéseitől eltérést sérelmezni. Az alábbiakban amellett fogok érvelni, hogy a felülvizsgálati kérelmekre felállított időbeli cezúra pragmatista jogértelmezéssel nem igazolható, ezért e jogértelmezés mindenképpen újragondolás tárgya lehet.

A PK vélemény 5. pontjának indokolása meglehetősen szűkszavú, nem indokolja meg az 5. pontban megfogalmazott tételmondatot. Eszerint „[a] „közzétett" határozat fogalmát a Pp. 346. § (5) bekezdésére, illetve a Bszi. 32. § (1) bekezdés *b)* pontjára figyelemmel úgy kell értelmezni, hogy az alatt a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett, 2012. január 1-je után meghozott határozatokat kell érteni. Ahhoz, hogy az időbeli cezúra felállításának indokait megértsük, a Kúria egy korábbi határozatába foglalt indokoláshoz kell visszanyúlnunk.

A Kúria a 2020. október 19-én hozott, Jpe.I.60.005/2020/3. számú végzésben (a továbbiakban: Végzés) a fél jogegységi panaszát visszautasította, azt érdemben nem vizsgálta. A Végzés szerint a fél által hivatkozott, EBH2010. 2226. szám alatt közzétett eseti döntés azért nem szolgálhatott az érdemi vizsgálat alapjául, mert azt a Legfelsőbb Bíróság hozta, 2011. január 11-én. A Bszi. 2020. április 1-jétől hatályos 32. § (1) bekezdés *b)* pontjának szövegéből azonban az következik, hogy a 2012. január 1-jét megelőzően közzétett eseti döntésektől való eltérés a jogegységi panasz eljárásban nem sérelmezhető. A végzés *ratio decidendije* tehát azonos volt a PK vélemény 5. pontjával.

A Végzés a jogegységi panasz érdemi vizsgálatának mellőzését – hasonlóan a PK vélemény 5. pontjához - a Bszi. 32. § (1) bekezdés *b)* pontjának értelmezésére alapította. E rendelkezés akkori szövege szerint:

> *„[j]ogegységi eljárásnak van helye, ha a Kúria valamely ítélkező tanácsa jogkérdésben el kíván térni a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától (a továbbiakban: Kúria közzétett határozata)".*

A Végzés jogszövegből levont következtetése így szólt: „a […] Bszi. 32. § (1) bekezdés *b)* pontja a jogegységi eljárás szabályai között *kimondja,* hogy a »Kúria közzétett határozata« [fordulat] alatt a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatát kell érteni" {Végzés, Indokolás [20]}.[50]

A Bszi. idézett szövege azonban ilyet nem mond ki, a jogszövegnek erre vonatkozó explicit rendelkezése egyáltalán nincs. Sőt, a „Kúria közzétett határozata" szókapcsolat „közzétett" fordulata homályossá (*vagueness*) teszi a jelentést, ugyanis egy olyan melléknévi igenév, ami egyaránt kifejezhet ALANY + IGE ÉS ÁLTALÁNOS ALANY + IGE kapcsolatot.

[50] Kiemelés a szerzőtől.

Előbbi esetben a Kúria által közzétett határozatokról van szó, utóbbiban egy általános alany által közzétett határozatokról.[51] A bizonytalan nyelvi megfogalmazás alapján a jogszövegből tehát nem azonosítható, hogy ki az, aki a határozatot közzétette. A bizonytalan nyelvi tartalom miatt tehát a Végzés *ratio decidendije* legfeljebb egy feltételezésen alapuló implikált tartalom lehet. Nincs azonban olyan jogi norma vagy jogalkotói/alkotmányos cél, amely felől ez az implikatúra igazolható volna.

A Bszi. 188. § (1) bekezdése normatív módon meghatározza a Kúria fogalmát. Eszerint „[a] Legfelsőbb Bíróság […] jogutódja az ítélkezési tevékenység tekintetében a Kúria". Az érvelésnek ezért számot kellet volna adnia arról, hogy a Bszi. 188. § (1) bekezdése által diktált normatív jelentéshez képest a „Kúria közzétett határozata" kifejezésben szereplő „Kúria" szónak jelentéstartományából miért szorította ki a Legfelsőbb Bíróságot. Ez azonban nem történt meg. A Végzés [20] bekezdése csak ennyit ír: „bár a Bszi. 188. §-a alapján a Kúria […] a Legfelsőbb Bíróság jogutódja, a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozata alatt csak a 2012. január 1-jét követően közzétett határozatok értendők". E megfogalmazás arra utal, hogy az ítélkezési tevékenység körében a Végzés is azonosnak tartotta a Kúriát a Legfelsőbb Bírósággal, ami azt implikálja, hogy a köztük való különbségtételt valami más indokolta. Úgy tűnik – bár ezt az érvelés szintén nem fejti ki –, hogy a Végzés az időbeli cezúra felállítását a Kúria egyedi határozatok *közzétételére irányuló tevékenysége* alapozta meg. De igazolható-e ez az implikált tartalom? Úgy vélem, hogy nem.

A második fejezet 2-3. pontjában röviden kitértem arra, hogy a 28. cikk alkalmazásával a kimondott/feltételezett jogalkotói cél, illetve az Alaptörvény rendelkezései hozhatnak létre implikált tartalmakat. A jogalkotói célt rögzítő Módtv. indoklása a jogegységi panasz Bszi.-be történő beemelését az alábbi alkotmányos célkitűzéssel indokolta:

> „A Kúria legfontosabb feladata a jogegység, a bíróságok egységes ítélkezési gyakorlatának biztosítása. Ehhez szükséges eljárási eszközök eddig is rendelkezésre álltak, de ezek csak részben feleltek meg a Velencei Bizottság által követett európai követelményeknek. […] A Javaslat ennek a követelmény[n]ek tesz eleget. Megszünteti a leirat jellegű eszközöket, és a jogegységesítést a felülvizsgálati eljárásokra, illetve egy új jogorvoslati eszközre, a jogegységi panaszra bízza. […] A [J]avaslat megoldása szükségessé teszi a Velencei Bizottság és a szakirodalom által egyaránt javasolt precedens-erő biztosítását a Kúria döntéseihez."[52]

A jogegységi panaszra mint új jogorvoslati eszközre vonatkozó jogszöveg megalkotásának célja tehát a Kúria jogegységesítő szerepének erősítése volt. Úgy vélem ez a jogalkotói cél az egyik pragmatikai faktor, ami a „Kúria közzétett határozata" fordulat valódi, kommunikatív jelentését megadhatja. A másik pedig az a cél, hogy a jogalkotó a jogegységi panasz bevezetésével a jogbiztonság, mint alkotmányos érték, valamint a felek tisztességes eljáráshoz való alapjogának érvényesülését kívánta biztosítani. A törvényjavaslat e jogalkotói célt ekként rögzítette:

> „A jogállam fogalmi eleme a jogbiztonság, amely kiszámítható és koherens joggyakorlatot is feltételez. A Kúria az Alaptörvény 25. cikkében meghatározottak

[51] Hasonló példa: „Péter megjavított autója". E megnyilatkozásból nem derül ki, hogy Péter vagy másvalaki javította-e meg az autót.

[52] Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény végső előterjesztői indokolása (a továbbiakban: Módtv.-Indokolás), Részletes indokolás a 65–74. §-hoz.

szerint biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét. A széttartó, kiszámíthatatlan joggyakorlat sérti a jogbiztonságot és a peres felek tisztességes eljáráshoz való jogát. Ezért szükséges eljárásjogi eszközökkel biztosítani annak lehetőségét, hogy e feladatának a Kúria eleget tudjon tenni, és valóban következetes gyakorlatot alakíthasson ki. Biztosítani kell a peres feleknek annak lehetőségét, hogy ha a jogerős döntés jogkérdésben eltér a Kúria közzétett határozatától, azt a Kúria elé tudják vinni, ezért számukra az ilyen esetekre jogorvoslati lehetőséget kell biztosítani."[53]

A Végzés e célokkal szemben olyan implikatúrát állított fel, amely indokolatlanul korlátozza a hazai precedensrendszer alkotmányos céljának érvényesülését, emellett szűkíti a Kúria jogegységesítő alkotmányos szerepét, továbbá korlátozza a fél tisztességes eljáráshoz fűződő jogának érvényesülését is.

A „Kúria közzétett határozata" fordulat bizonytalan nyelvi tartalmát lehet úgy értelmezni, ahogy azt a Végzés tette, ellenben olyan implikált tartalom is kibontható belőle, amely alaptörvény-konform értelmezésre vezet, azaz megfelel az Alaptörvény 28. cikkének. Az Alaptörvénnyel összhangban felállított érvelés végkövetkeztetése azonban tehát más is lehetett volna. Míg a Végzés érvelése a jogegységi panasz eljárásban vizsgálható egyedi határozatok köréből a 2012. január 1-je előtti határozatokat kirekesztette, az általam javasolt olvasat a jogegységi panasz eljárásban indokoltak látta volna a 2012. január 1-je előtt, a Legfelsőbb Bíróság által hozott eseti döntésekre való hivatkozást is. Nyilvánvaló, hogy ha a Végzés által felállított cezúrát elfogadjuk, a fenti jogalkotói cél alkotmányos értéktartalmait részben kiüresítjük, mert a jogegységi panasz visszautasításával a felet indokolatlanul korlátozzuk az alapjoga érvényesítésében.

***

A Végzés érvelése azért tanulságos, mert teljes egészében mellőzte a jogszöveg értelmezésének pragmatikai faktorait. Érvelésének kiinduló premisszája a „Kúria" egyfajta kontextus nélküli jelentése volt, amivel azt sugallta, hogy a Kúria kizárólag a 2012. január 1-én hatályba lépett Alaptörvény által nevesített intézménnyel azonos, de nem azonos a Legfelsőbb Bírósággal. Ezzel szemben azonban az alkotmányos implikatúrák azt az értelmezést diktálták volna, hogy a Végzés ne a Kúria szó megszorító értelmezéséből induljon ki, hanem abból, hogy Kúria *azonos* a Legfelsőbb Bírósággal. A Végzés jogegységi panasz elbírálására vonatkozó érvelését a felülvizsgálati kérelmek elbírálásának egységesítésére hozott PK vélemény 5. pontja teljes egészében átvette.

A jogalkotó a jogszöveg nyelvi bizonytalanságait azóta csak a jogegységi panaszra kiterjedően küszöbölte ki. A Bszi. „A jogegységi panasz elbírálása" alcímet viselő szövegrészének 41/B. § (1) bekezdése ugyanis már egyértelműen meghatározta a „Kúria közzétett határozata" fordulat jelentéstartalmát. A 2021. január 1-jétől hatályos szöveg így fogalmaz: „a Kúria 2012. január 1.-je után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett [határozata] (a továbbiakban ezen alcímben: a Kúria közzétett határozata)". E rendelkezés tehát már világossá teszi, hogy a jogegységi panasz alapja csak a 2012. január 1. napja után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett kúriai határozat lehet. Emellett a Bszi. módosításával beiktatott 41/C. § (6) bekezdés *f)* pontja is világossá tette, hogy a 2012. január 1-jét megelőzően közzétett egyedi határozatokra a jogegységi panasz

[53] Módtv.-Indokolás, Részletes indokolás a 185–193. §-hoz.

eljárásokban nem lehet hivatkozni, az ilyen jogegységi panaszt a Kúria visszautasítja. E módosításokat követően a Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa ma már valóban nem tehet mást, mint amit a Végzésben tett: visszautasítja azokat a jogegységi panaszokat, amelyek 2012. január 1-je előtt hozott eseti határozatra tartalmaznak hivatkozást. Ha pedig úgy véli, hogy a jogszabály szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a fél tisztességes eljáráshoz fűződő alapjogát vagy a jogorvoslathoz fűződő alapjogát, utólagos normakontrollt kezdeményezhet.

Ugyanakkor a Pp. 409. § (3) bekezdése szerinti felülvizsgálati eljárásra ilyen explicit jogi rendelkezés ma sincs. A felülvizsgálati eljárásban alkalmazott időbeli cezúra felállítása tehát jelenleg is csak a bírói jogértelmezés terméke, ami – meggyőződésem szerint az Alaptörvény 28. cikke felől nem igazolható – implikatúrát feltételez a jogszöveg mögé. Kifejezett jogszabálymódosítás hiányában jelenleg sem a Pp. 346. § (5) bekezdéséből, sem a Pp. 409. § (3) bekezdésének szövegéből nem vezethető le a PK vélemény 5. pontja szerinti jogértelmezés. Ezért, ha az Alaptörvény 28. cikk szerinti pragmatista jogértelmezés elkötelezettjei vagyunk, a PK vélemény 5. pontja által felállított jogértelmezésnek a felülvizsgálati eljárásra történő kiterjesztése mindenképpen újragondolás tárgya lehet.

Ilyen jogértelmezés mellett ugyanis a legfelsőbb bírósági eseti döntések a Pp. 409. § (3) bekezdése szerinti felülvizsgálati kérelmek elbírálásából indok nélkül kiszorulnak. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a Végzés jogértelmezésének felülvizsgálati kérelmekre történő alkalmazása negligálja a Legfelsőbb Bíróság eseti határozatainak precedenshatását, mert azok követettségét a Kúria előtt felülvizsgálati eljárásban sem lehet kikényszeríteni. Ezzel a Kúria lemond arról, hogy elvégezze a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett, de a Legfelsőbb Bíróság által hozott egyedi határozatoknak a fél kezdeményezésére indult felülvizsgálati eljárásban történő egységesítését.

A SZEMANTIKAI „MÉREGFOG” ELTÁVOLÍTÁSÁNAK HAT KÖVETKEZMÉNYE

Ronald Dworkin a *Law's Empire* című munkájában a „szemantikai tüske” (*semantic sting*) eltávolításának metaforáját a szemantikai jogszemlélet kritikájára alkalmazta. Szerinte a jog tartalmának meghatározása alapvetően értelmezési kérdés, ilyenkor nemcsak a határesetekről, de a kulcskérdésekről is vitatkoznunk kell. Ha tehát a jogot szemantikai alapon próbáljuk megragadni, az a jog alapvető természetével ellentétes. A szemantikai tüske eltávolításával azonban a jogról való elképzeléseinket számos téves előfeltevéstől szabadíthatjuk meg.

A pályaműben mindvégig amellett érveltem, hogy a szemantikai alapú nyelvszemlélet egyfajta nyelvi babonán alapul, amely mentén bizonyosan nem írható le az Alkotmány 28. cikke szerinti jogértelmezés valós működése. E szemantikai jogszemléletre azért volt érdemes rámutatni, mert számos következménye a mai napig meghatározza a napi gyakorlatainkat.

Úgy vélem, a pályamű kontextusában a szemantikai tüske fogalmat szerencsésebb lenne „szemantikai méregfognak” fordítani, mert jobban kifejezi a hagyományos jogi nyelvszemléletünkhöz kötődő elképzeléseink lefegyverzését. Ahogy egy interneten hozzáférhető értelmező kéziszótár fogalmaz: a méregfog eltávolítása kifejezés annyit jelent, hogy valakit/valamit megfosztunk a legveszélyesebb, legártalmasabb elemétől. Hadd emlékeztessek arra az előszóban felvetett tételre, amely szerint a jogról, jogértelmezésről vallott elképzeléseinket egyaránt a nyelvszemléletünk jelöli ki. Ezért, ha a téves nyelvszemléletünk méregfogát eltávolítjuk, az a jogi gyakorlatainkat is meghatározó következményekkel járhat.

Az itt felsorolt, nyelvészeti pragmatikához kötődő szemléletbeli következményeket csak példálózó jelleggel lehetséges megjelölni. Az (1) - (6) bekezdésekben felsorolt tételek természetesen nem fedik le az összes következményt. További pontokat lehetne megjelölni, és egyes pontokon belül lehetséges lenne további elágazásokat, alpontokat nyitni. Mindez azonban a pályamű biztosította lehetőségeket jóval meghaladná. A nyelvészeti pragmatikának – a hazai jogértelmezési gyakorlatok rövid áttekintése után – az alábbi, néhány következménye biztosan rögzíthető.

(1) A nyelvészeti pragmatika nyelvszemlélete és fogalomkészlete arra szorít minket, hogy a jogalkotás és a bírói jogértelmezés viszonyrendszerét újra gondoljuk. A jogállamiság elvéből kibontott hatalommegosztás elve más megvilágításba kerül, ha az Alaptörvény 28. cikke szerinti értelmezési elveket (alapjogok, alkotmányos értékek, józan ész, közjó, gazdaságosság, erkölcs) olyan közös elköteleződésnek tekintjük, amelyek érvényre juttatása, mindkét hatalmi ág alkotmányos kötelezettsége. E célok elérése tehát nem a jogalkotó kizárólagos monopóliuma, ennek aktív részesei a rendesbíróságok is.

A pragmatista jogirodalom egy része azt vallja, hogy a jogalkotás és a bírói jogértelmezés viszonyrendszere *kooperatív*. E kooperatív kommunikációban a bírói hatalom is részt vesz a jogszövegen túli és jogszöveget lerontó jogértelmezéssel. Ilyen értelemben az eseti döntések a jogalkotói jogszövegeket bírói jogszövegek formájában újra írják. Az ilyesfajta jogértelmezés nem sérti a hatalommegosztás elvét, inkább az előzetesen rögzített, közös elköteleződések érvényre juttatását biztosítja.

(2) A pragmatisa jogszemlélet számára a *contra legem* jogértelmezés határai a hagyományos elgondolásainkhoz képest kijjebb helyeződnek. A pragmatikának a nyelvi jelentésképződésről alkotott szemlélte és a jogszövegek jelentésrétegződéséről vallott felfogása éppen azt a kérdést árnyalja, hogy mi a *legem,* azaz mi a jog tartalma.

Az Alaptörvény 28. cikke értelmében nem csupán a jogszövegek szemantikai tartalmát kell vizsgálni, a szemantikai tartalmon túl döntő jelentésképző ereje van a szándékolt és az implikált tartalmaknak is. Ha tehát a bíróság a jog szövegétől „eloldódott", vagy „túlhaladta annak nyelvi kereteit", ez egyúttal nem jelentheti azt, hogy a jogértelmezés *contra legem* jogértelmezésnek tekinthető.

(3) Az alkotmánybírósági határozatokban visszatérő nyelvi fordulatok a hagyományos, szemantikai jogszemléletünk nyelvi lenyomatai. E határozatok érvelése gyakran alkalmazza „a bíróság eloldotta magát a jogszabály szövegétől", vagy „túllépte a jogi norma nyelvi kereteit" érvelési klauzulákat.

Ezek a paradigmatikus fordulatok egyfajta néma, reflektálatlan tudásként határozzák meg a jogszöveg-értelmezési gyakorlatainkat. Helyesebb volna tehát a régi nyelvi klauzulák használatát átgondolni, és más nyelvi fordulatok mentén kialakítani az érveléseinket. Például arra hivatkozni, hogy a bíróság „eloldódott a jogszabály céljától", vagy annak „józan ész szerint feltételezett tartalmától.", vagy: végső soron a jog kommunikatív tartalmától.

(4) A *contra legem* jogértelmezés nem önmagában vizsgálandó, ugyanis az azt átvevő jogszabálymódosítás vagy a jogalkotó „hallgatása" utólagosan igazolhatja, hogy a bíróság részéről *praeter legem* jogértelmezés történt. Ha pedig a bírói jogértelmezés által feltételezett kommunikatív jelentést a jogalkotó kifejezett jogszabályalkotással törli, ez szintén a hatalmi ágak közötti kommunikációnak tekinthető. A nyelvi pragmatikának a törölhető implikált tartalmakra vonatkozó elméleti megfontolásai e körben jól használható modellnek bizonyulnak a bírói jog leírására.

(5) A pragmatika nyelvszkepticizmusa reálisabb nyelveleméleti kiindulópontot ad a jogszövegek működésének megragadásához. Elveti az nyelvhasználók abbéli képességébe vetett nagyfokú bizalmat, hogy sikeresen és akadálymentesen kommunikálunk. Így nemcsak a nyelv teljesítőképességét kérdőjelezi meg, de nem becsüli túl a jogalkotó nyelvi kompetenciáit sem.

A pragmatika alkalmas a nyelvi babonáink meghaladására, amely szerint a jog tartalma pusztán a jogszövegből kalkulálható. Ehelyett azt vallja, hogy a jelentésképződésben döntő szerepe van a kontextusoknak, és a nyelvhasználók aktusainak. Másfelől: a nyelvi pragmatika a jogi szövegeket nem tekinti tökéletes nyelvi aktusoknak. Tagadja a jogszövegek ellentmondásmentességét, hangsúlyozza a jogszövegek kihagyásos jellegét. Utóbbi – úgy vélem - a Jat. 2. § (5) bekezdés *a)* pontjából is következik, ami szerint a jogszabály szerkesztése során is irányadó, hogy a jogszöveg indokolatlanul ne tartalmazzon olyan rendelkezést, amely „a szabályozási cél eléréséhez nem feltétlenül szükséges." Eszerint a jogszabályok szövegezésekor sincs másként, a hétköznapi kommunikációban, ahol explicit formában nem mindent mondunk ki. A jogszövegeknek is nyelvi alapvonása tehát, hogy nemcsak szövegszerűségükben, hanem annak ki nem mondott rétegeiben is hordozhatnak jogi tartalmat.

(6) A jogalkotó a jogrendünket 2020. április 1-től a (korlátozott) precedensrendszerbe sorolta. E „névváltoztatás" alapján bizonyos, hogy a bírói jogértelmezés kérdéseire az eddigieknél is nagyobb figyelmet kell fordítanunk. Az, hogy a szövegjog tartalmát milyen további, (szándékolt, implikált) tartalmak határozzák meg, nemcsak nyelvelméleti kérdés, hanem a hazai jogéletben felértékelődő bírói jogértelmezés időszerű kérdései közé tartozik.

Az Alkotmánybíróság a jogértelmezést a rendesbíróságok belügyének tartja. A bíróságok számára fenntartott önálló „értelmezési tartományba” csak akkor avatkozik be, ha a jogértelmezés egyúttal *contra constitutionem,* azaz alaptörvény-ellenes jogértelmezéssé válik. Ez az értelmezési tartomány határainak kijelölése, tartalmának leírására a nyelvi pragmatika nagy segítséget nyújthat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Nicholas Allott, Benjamin Shaer: Legal speech and the elements of adjudication. In B. Slocum (Ed.): The Nature of Legal Interpretation: What Jurists Can Learn About Legal Interpretation From Linguistics and Philosophy. Chicago, The University of Chicago Press, 2017, pp. 191–217.

Bencze Mátyás: Díszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop?: a büntetőbírói gyakorlat és az Alkotmány. Fundamentum, 2007/ 3, 5-21.

Blutman László: Szövegempirizmus és analitikus jogdogmatika: jogi elemzés sub specie linguae. Pro Futuro, 2014/2, 105-125.

Blutman László: Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés. Jogesetek Magyarázata, 2010/4, 94-104.

Alessandro Capone: The Role of Pragmatics in (Re)Constructing the Rational Law-Maker. In: Alessandro Capone, Francesca Poggi (eds.): Pragmatics and Law: Philosophical Perspectives. Switzerland, Springer, 2016, pp.141-157.

Brian G. Slocum: The Nature of Legal Interpretation: What Jurist Can Learn about Legal Interpretation from Linguistics and Philosophy? Chicago, The University of Chicago Press, 2017.

Brian G. Slocum: Ordinary Meaning. A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation. Chicago, The University of Chicago Press, 2015.

Chronowski Nóra, Vince Attila: Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bank kiadmányozási joga tárgyában. Jogesetek Magyarázata, 2019/1, 3-12.

H. Paul Grice: A társalgás logikája. In: Pléh Csaba, Síklai István, Terestyéni Tamás (szerk.): Nyelv-kommunikáció-cselekvés. Budapest, Osiris Kiadó, 1997.

Pamela Hobbs: Defining the law: (Mis)using the dictionary to decide cases Discourse Studies, Volume 13. Issue 3. 2011, pp. 327-347

What is pragmatism? (2017) In: Yan Huang ed.: The Oxford Handbook of Pragmatics, Oxford, Oxford University Press, 2017.

Andrei Marmor: The Pragmatics of Legal Language. Ratio Juris, Volume 21. No. 4. December

Andrei Marmor: Defeasibility and Pragmatic Indeterminacy in Law. In: Alessandro Capone, Francesca Poggi (eds.): Pragmatics and Law: Philosophical Perspectives. Switzerland, Springer, 2016, pp. 15-32.

Andrei Marmor: Can The Law Imply More Than It Says?: On Some Pragmatic Aspects of Strategic Speech. In: Andrei Marmor, Scott Soames (eds.): Philosophical Foundations of Language in the Law. Oxford, New York, Oxford University Press, 2011, pp. 84–106.

Andrei Marmor: The Language of Law. Oxford, Oxford University Press, 2014.

Moore Michael S.: The Semantics of Judging, Southern California Law Review, 54 (2)

Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata, 2011/4.

Jakab András, A norma szerkezetének vizsgálata. jesz.ajk.elte.hu. (letöltve: 2020.07.06.)

Jakab András: A szocializmus jogdogmatikai hagyatéka. jesz.ajk.elte.hu. (letöltve:2020.07.06.).

Kenesei István: Jogi szemantika: problémafelvetés és kutatási program. Világosság, 2003/11.

Kiss Géza: A jogalkalmazás módszeréről. Dogmatörténeti és kritikai tanulmány a magánjog köréből. Budapest, Atheneum 1909.

Pokol Béla: A jog elmélete. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2001.

Somody Bernadette, Szabó Máté Dániel, Vissy Beatrix: Az alapjogi bíráskodás kézikönyve. Budapest, HVG-ORAC, 2013, 46–49.

Szabó Imre: A jogszabályok értelmezése.Budapest, KJK Könyvkiadó, 1960.

Szabó Miklós: Trivium. Grammatika, logika, retorika joghallgatók számára. Miskolc, Bíbor, 2001.

Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi szemle, 2018/4.

Tátrai Szilárd: Bevezetés a pragmatikába. Tinta Könyviadó, 2011.

Vékás Lajos: A szerződési szabadság alkotmányos korlátai. Jogtudományi Közlöny, 1999/2, 56 - 57.

Vincze Attila: Az Alkotmány rendelkezéseinek érvényre juttatása a polgári jogviszonyokban. PJK, 2004/3, II.1.5.

Wittgenstein Ludwig: Filozófiai vizsgálódások. Atlantisz, 1993.

DR. BODA ZOLTÁN

AZ EJEB ÉSSZERŰ IDŐN BELÜLI ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOGGAL ÖSSZEFÜGGŐ GYAKORLATA A HAZAI JOGRENDSZERBEN

I. BEVEZETÉS

Darák Péter, a Kúria volt elnökének szavai nehezen megkérdőjelezhetőek: „[A] bírósági szervezet kárfelelőssége az igazságszolgáltatás jogállami működésének kiemelkedő biztosítéka. Az ítélkező bíró személyes (fegyelmi, büntetőjogi, kártérítési) felelősségre vonhatósága mellett a bíróság, mint szervezet polgári jogi felelőssége az okozott kárért a jogállamiság egyik zárókövének tekinthető: alkalmazására azokban a rendkívüli esetekben kerülhet sor, amikor a közhatalommal felruházott bíróság a jog érvényesítése helyett jogot sért, és jogsértő eljárásával – jogorvoslati eljárásban sem orvosolható – kárt okoz az állampolgárnak. […] [A]z állampolgárok oldaláról nézve a kártérítés elmaradása aláássa a bíróságokba vetett bizalmat. A közbizalom elvesztése pedig könnyen vezethet az egyéni, így szükségképpen önkényes igazságszolgáltatás térnyeréséhez az igazságszolgáltatás bírósági monopóliumával szemben."[1]

A tisztességes eljáráshoz való jog[2] nem pusztán egy alapvető emberi jog, hanem az eljárás olyan minősége, amelyet annak egésze és körülményei figyelembevételével lehet csak megítélni.[3] Ezt a minőséget garantálják a különböző részletszabályok, melyek exemplifikatív felsorolását számos nemzetközi egyezményben megtalálhatjuk. Ilyen részletszabály az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog, melyet ugyan az emberi jogok univerzális védelme szempontjából mérföldkőnek tekinthető Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata még nem tartalmazott, azonban az ezt követő dokumentumok[4] már a független és pártatlan bírósághoz való jog vagy éppen a nyilvános tárgyaláshoz való jog mellett említik.[5]

Jelen dolgozatban az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jogot emelem ki a tisztességes eljárás részjogosítványai közül. Napjainkban azért is különösen aktuális a téma, mivel az Országgyűlés 2021. június 15. napján fogadta el a polgári peres eljárás elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről szóló 2021. évi XCIV. törvényt (*Pevtv.*), amely 2022. január 1. napján lép hatályba. A törvény alkalmazása előtt érdemesnek látszik előzetesen értékelni, hogy mi várható[6], valamint indokolt lehet elejétől kezdve feleleveníteni azt a jogalkotási és jogalkalmazási gyakorlatot (folyamatot), amelynek végeredménye lett a jogszabály megszületése. Ennek mentén teszek kísérletet arra, hogy szemléltessem, az EJEB

---

[1] https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/dr-darak-peter-mutatta-be-borbas-beatrix-biroi-hatalom-karfelelossege-cimmel-megjelent (2021-07-14)

[2] A tisztességes eljáráshoz való jog EJEB általi értelmezéséről lásd: Békés 2017.; Karsai 2005.; Nagy 2011.; Orosz 2007.; Weller – Teplán 2000.

[3] 6/1998. (III. 11.) AB határozat, II/5. pont.

[4] Pl. a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikke 3. pontjának c) alpontja szerint: "[a]z ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra: […] *indokolatlan késedelem nélkül* tárgyalják az ügyét."Az EU Alapjogi Chartája 47. cikke rögzíti az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jogot, míg a 41. cikk az Unió intézményei felé fogalmazza meg elvárásként az észszerű időn belül történő ügyintézést.

[5] Bagossy 2019: 247.

[6] Egy új kártalanítási forma bevezetése esetén meg kell vizsgálni azt is, hogy annak milyen hatása lesz az érintett közjogi ágazatban. (Craig 2008: 1018.)

ésszerű időn belüli eljáráshoz való joggal összefüggő gyakorlata hogyan jelenik meg a hazai jogrendszerben.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE vagy Egyezmény) 6. cikk (1) bekezdésében[7], az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) 37. § (3) bekezdésében és a bírák Etikai Kódexében („Gondosság" c. 4. cikk (1) bek.)[8] is megjelenő alapjog azért is kiemelt, mert a jogérvényesítés sikerét jelentős mértékben befolyásolhatja, hogy mennyi időn belül kerül sor a sérelem orvoslására, és a jogvédelem akkor optimális, ha a polgári per csak a legszükségesebb időráfordítást igényli és aránylag a legkisebb költségkihatással jár, anélkül azonban, hogy az igazság kiderítése sérelmet szenvedne.[9]

Az igazságszolgáltatás szervezetrendszere számos megkülönböztető ismérv mentén, de leginkább alkotmányos jogállásából fakadóan kitüntetett figyelemre számíthat. Érzékeny maga a téma is, amikor arról beszélünk, hogy a bíróságok rendeltetésükkel ellentétes módon jogellenes magatartást tanúsítanak és felróhatóan kárt okoznak. A jogállamiság és jogbiztonság szempontjai mellett számba kell venni a bírói hatalmi ág autonómiáját és alkotmányos jogállását, továbbá az ítélkező bíró függetlenségét[10], valamint a kárfelelősségi premisszák terén mutatkozó elméleti bizonytalanságokat is. Mindezen nehezítő körülményekből kifolyólag pedig akár a reparáció megvalósulása is veszélybe kerülhet, hiszen az immateriális károk érvényesítése körében megkerülhetetlen a preventív funkció is.[11]

Az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése miatti felelősség kérdésköre mindezidáig eltérő véleményeket szült nem csak a jogalkotási folyamatok szintjén, hanem a hazai jogalkalmazásban is. Mindez talán annak is köszönhető, hogy a közhatalom gyakorlása miatt viselt magánjogi felelősség kérdése elkerülhetetlenné teszi, hogy a közjog és a magánjog dogmatikai megközelítései együttesen jelenjenek meg.[12]

---

[7] A részes államok kötelezettsége, hogy az igazságszolgáltatási rendszerüket úgy szervezzék meg és működtessék, hogy az EJEE 6. cikkében foglalt garanciális elvárásoknak eleget tegyenek. (Francesco Lombardo v. Italy (11519/85) 23. pont.)

[8] A tisztességes eljárás egyik fontos záloga a bírói etika érvényesülése. Többek között a kanadai kódexben is, szintén a gondosság kategóriájának egyik eleme az ésszerű gyorsasággal történő ítélethozatal. (Visegrády – Vörös 2019: 198., 200.)

[9] Kengyel 1986: 75.; Névai – Szilbereky 1974: 67.

[10] Ravasz László szerint a bírói egyéni függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog szerepének és egymáshoz való viszonyának feltárása nélkül nem érthető meg az, hogy milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy jogállami igazságszolgáltatási rendszerről beszélhessünk. (Ravasz 2015: 58.)

[11] Borbás 2011a: 5.

[12] Varga Zs. 2012: 217.

II. AZ ALAPJOG KIEMELT SZEREPÉRŐL ÉS A MEGSÉRTÉSE MIATTI KÖZHATALMI KÁRFELELŐSSÉGRŐL

Az alapvetően magánjogi vonatkozású kárfelelősség témája a közhatalmat illetően nem dolgozható fel közjogi (azon belül pedig elsősorban alkotmányjogi) elemek szerepeltetése nélkül, hiszen a közhatalmi berendezkedés, a hatalom alkotmányos korlátai szükségszerűen alkotmányossági területekre vezetnek el.[13] Ennek oka, hogy a közhatalom cselekményei – bár érvényes rájuk a jogellenes károkozás tilalmának követelménye – nem magánjogi jogszabályok megengedett határai között zajlanak, hanem közjogi jogszabályok által meghatározott feladat- és hatáskörökön nyugszanak.[14]

Mindenesetre az állam alapjogvédelmi kötelezettsége elkerülhetetlenné teszi a közhatalom magánjogi felelősségre vonhatóságának biztosítását, ezáltal az ilyen mechanizmus szükségszerűen a közhatalom kontrollját látja el.[15] **A bírói döntéshez való jog** tulajdonképpen két eltérő igazságszolgáltatási csatornát takar: az egyik a formális[16] vagy eljárási jogorvoslathoz való jog, másfelől az a lehetőség, hogy az érintett egy új, rendszerint magánjogi eljárást kezdeményezzen egy szabálytalan közjogi döntés következményeinek érdemi orvoslása miatt. Utóbbi - az anyagi jogvédelem - nem érinti tehát a szóban forgó hibás döntés érvényességét, ugyanakkor alkalmas arra, hogy a bekövetkezett károkat vagy erkölcsi hátrányokat kiküszöbölje. A bírói döntéshez való jognak ez a kettős természete azzal jár, hogy a jelentősége is kettős: önmagában is alapvető jogként jelenik meg, egyszersmind más alapvető jogok fontos biztosítéka is.[17]

A közhatalom-gyakorlók elszámoltathatóságának sok összetevője és módja vitatható elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt, de ezek a viták előbb-utóbb mindig a kártérítésre vonatkozó szabályokhoz vezetnek el bennünket.[18]

Az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog determinálása az alkotmányos jogrend alapköve[19], egyrészt a vonatkozó rendelkezések normatív szabályozásával, a formális garanciák kategorikus kodifikálásával, másrészt az azok hatékony érvényesülését elősegítő intézkedések érvényesítésével.[20] A bírósági eljárások vonatkozásában egy több összetevős, komplex, dinamikus rendszer jelenik meg[21], ahol az alapvető összetevők nagy vonalakban a jogszabályi keretek, a szervezeti formák és jellegzetességek, az infrastrukturális háttér, valamint az eljáró bírák személyi attribútumai.[22]

A tisztességes eljáráson belül az ésszerű időn belüliség követelménye az igazságszolgáltatás valamennyi ágában, így a polgári (és a büntető) ítélkezéssel

---

[13] Borbás 2018: 58.

[14] F. Rozsnyai – Istenes 2017: 562. Borbás Beatrix is a közhatalom gyakorlásáért viselt kárfelelősséget a közjog és a magánjog keresztmetszetében vizsgálja, amikor a károkozás jogellenességének kérdését és összefüggését a felróhatósággal részletesen elemzi. (Borbás 2011b)

[15] Varga Zs. 2018: 165.

[16] Erről lásd bővebben: Singh 2001.; Künnecke 2007.; Barnett 2009.; Craig 2008: 257-263.; Errera 1985.

[17] Varga Zs. 2018: 165.

[18] Varga Zs. 2018: 181.; Cornford 2008: 236.; Harlow 2003: 94.; Craig – Tomkins: 2006. 7.

[19] Kiss 2003: 136.

[20] Rainer 2021: 8.

[21] Baumanns 2011: 39.

[22] Rainer 2021: 9.

összefüggésben is ténylegesen érvényesítendő alapjogot kell, hogy jelentsen akként, hogy egyértelmű, a jogi szabályozásban is megjelenő érvényesíthető igény is, valamint a gyakorlatban is „kikényszeríthető" vagy „ellentételezhető" kötelezettség legyen.[23]

A polgári perek esetében a végrehajthatatlanság idővel egyre növekvő esélyének veszélye emeli ki a tisztességes eljárás összetevői közül a perek ésszerűtlenül hosszadalmas időtartamát a további elemek sorából.[24] Gáspárdy László szemléletesen fogalmazta meg az ésszerű időn belüliségből eredő előnyöket, amikor azt írta, hogy „[…] [h]a értéknek fogadjuk el a pertartam rövidségét, minthogy felismertük kedvező politikai hatását, mert csökkenti a pereskedés által kiváltott káros lélektani és vagyoni hátrányokat, öregbíti az állam tekintélyét, szabad bírósági kapacitást szabadít fel a többi per gyorsabb elintézése számára, s megnöveli az igazság kiderülésének esélyét a perben, […]"[25] Fontos az is, hogy az eljárások rövidsége kevés garanciát nyújt az anyagi jog uralmának tökéletesebb megvalósulására,[26] a megalapozott ítélkezési tevékenységet nem segíti a gyorsaságot előtérbe helyező eljárás, ezzel szemben erre alkalmas lehet az ésszerű időm belüli döntéshozatal.

Az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog azonban alapvető joggá, alapjoggá, vagyis valódi jogi kategóriává akkor válik, ha az állam elismeri, és érvényesülését biztosítja többek között azzal, hogy bíróság előtt kikényszeríthetővé teszi:[27] az állam feladata az alapjogok megfelelő törvényi szabályozása, jogi és intézményi garanciák kiépítése is.[28]

Téglási András szerint „[a]z alapjogok elsődleges célja, rendeltetése ugyanis az, hogy korlátok közé szorítsák a közhatalmat, vagyis röviden: az államhatalom korlátozása."[29] Az alapjogvédelem intézményrendszerének kötelező minimumát pedig a bírói jogérvényesítés jelenti, ami tehát nem mellőzhető a fórumrendszerből. A bírói alapjogvédelem azt jelenti, hogy „alkotmányosan garantált független jogállású szervek, formalizált, garanciákkal övezett eljárásban, jogilag kötelező, kikényszeríthető döntési jogkör birtokában" biztosítják az alapjogok érvényesülését.[30] Fontos tehát kiemelni, hogy a nem bírói típusú védelmét biztosító intézmények annak ellenére nem válthatják ki, és nem is helyettesíthetik a bírói jogvédelmet, hogy az Alaptörvény – szemben a korábbi Alkotmány 70/K. §-ával – már nem tartalmaz kifejezett rendelkezést az alapjogok bírói úton történő kikényszerítéséről: a bírói út igénybevételének lehetősége úgy jelenik meg az Alaptörvény XXVIII. cikkében, mint a

---

[23] Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésével többek között a következőket emelte ki: magában foglalja a bírósághoz fordulás jogát, másrészt eljárási garanciákat követel meg. A bírósághoz fordulás joga azt a kötelezettséget rója az államra, hogy a polgári jogi, munkajogi jogok és kötelezettségek (jogviták) elbírálására bírói utat biztosítson. Rámutatott arra, hogy önmagában a bírói út igénybevételének formális biztosítása sem elegendő az eljárási garanciák teljesedéséhez, hiszen az alkotmányos szabályban előírt garanciák éppen azt a célt szolgálják, hogy azok megtartásával a bíróság a véglegesség igényével hozhasson érdemi döntést. (3254/2019. (X. 30.) AB határozat, Indokolás [16]-[17], [19]-[21]; 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [24]; 36/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [69])

[24] Borbás 2011a: 259.

[25] Gáspárdy 1983: 706.

[26] Gáspárdy 1981: 383.

[27] Somody et al. 2013: 30.

[28] Baj 2020.

Az Alaptörvény I. cikk (1) bek. szerint az ember veleszületett, sérthetetlen jogait tiszteletben kell tartani. Ebből az általános tiszteletben tartási kötelezettségből következik az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége. (Bedő 2018a: 75.)

[29] Téglási 2020: 164.

[30] Somody 2012: 116.

szükségességi-arányossági alapjogi teszt által korlátozható jogosultság,[31] rögzítve az alkotmánykonform értelmezést a bírói alapjogvédelemben[32].

Az alapjog érvényesülésével kapcsolatban azonban más-más vélemények vannak annak kapcsán, hogy a polgári jog által kínált lehetőségek az igényérvényesítést hogyan teszik lehetővé.

Jakab András és Vincze Attila álláspontja szerint az alapjog érvényesülése hatékonyabbá tehető úgy is, ha a rendes bíróságok a polgári jog által kínált lehetőségekkel élnek, és az értelmezést engedő általános fogalmakat az alkotmány szellemében értelmezik.[33]

Somody et al. szerint nem valamennyi alapjog jelenik meg jogosultságként a szakjogági bíráskodásban, szükséges az alapjogok objektív és szubjektív funkcióinak elkülönítése, ugyanis az alapjogok differenciálatlan megközelítése a jogalkalmazásban rendszerszinten vezetne helytelen szakjogági ítélkezéshez. Véleményük szerint azokban az esetekben, amikor az alapjogi szabályok csak szakjogági értelmező elvekként jelenhetnének meg, az alapjogi szabályok közvetlen alkalmazása torzítaná a magánjogi bíráskodást.[34] Hasonló véleményt fogalmazott meg Sólyom László is, szerinte sem lehetséges valamennyi alapjog azonos módon való érvényesülése, viszont az alapjogokat érintő jogvitákban feltétlenül biztosítani kell, hogy az alapjogok mint jogosultságok érvényre jussanak.[35]

A bírói alapjogvédelem kapcsán a bíróság feladata, hogy a magánjogi szabályok értelmezése során érvényre juttassa az alapjogokat, ami pedig elsősorban a generálklauzulákon keresztül mehet végbe.[36]

Baj Eszter szerint az alapjogvédelem teljességének igénye azonban nem jelentheti azt, hogy e cél érdekében az alkotmányjog maga alá gyűrhet minden más jogágat, mivel azok funkcióját átvenni eleve képtelen. Ezzel a jogrendszerben sokkal nagyobb kárt okozna, mint amekkora haszon származik az alapjogvédelem oldalán.[37] Ugyanis az alapjogi szempontok túlzott ráerőltetése a szakjogágakra a közöttük lévő határvonalak elmosódását, és az évszázadokon keresztül kiérlelt dogmatikák széttöredezését okozhatják. Erre a problémára Cservák szerint egy, a szakjogi bíróságoktól elkülönülő alapjogi bírósági szervezet adhatna választ.[38] Ugyanis valóban nemzetközi összehasonlításban egyedülálló azon magyar megoldás, hogy a hazai bíróságok egyben az önmaguk által okozott jogsértések megállapítására feljogosított és kötelezett szervek is. Egyet lehet érteni azzal, hogy ha jogi értelemben nem is, morális, illetve etikai aspektusban felvetheti az összeférhetetlenség, de legalábbis az elfogultság gondolatát.[39]

Összességében az alapjogvédelem teljességének igénye csak úgy ismerhető el, ha az tiszteletben tartja az egyéb jogágak dogmatikáját is: a jogalkotónak úgy kell megteremtenie az igényérvényesítés lehetőségét, hogy ne keletkezzen feszültség a szakjogágak között, azok funkciója megmaradjon.

---

[31] Bedő 2018b: 58.

[32] Jakab 2011: 86.

[33] Lásd bővebben: Jakab – Vince 2009.

[34] Somody et al. 2013: 63.

[35] Sólyom 2011: 229.

[36] Sonnevend 1998: 81-82.

[37] Baj 2020.

[38] Cservák 2017: 15.; lásd még: Pákozdi 2011: 100.

[39] Varga 2009: 28.

III. AZ EJEB IRÁNYADÓ ESETJOGÁRÓL RÖVIDEN[40]

Az EJEB az eljárás hossza szempontjából a figyelembe veendő pertartam megállapítása után azt vizsgálja, hogy az ügy körülményeire való tekintettel az észszerűnek minősülhet-e.[41] Az EJEB gyakorlata alapján polgári eljárásban a kezdő időpont általában[42] a keresetlevél benyújtása. Az eljárás vége az az időpont, amikor a nemzeti bíróság a végleges határozatot meghozta, azzal, hogy ebbe nemcsak a felülvizsgálati eljárás, hanem adott esetben az alkotmánybíróság eljárása és a végrehajtási eljárás is beletartozhat.[43]

Az ésszerű időn belüli elbírálás megsértése kapcsán az EJEB négy vizsgálati szempontot rögzített: (1) az ügy komplexitása, a (2) fél és az (3) eljáró szerv magatartása, valamint az (4) ügy tétje, illetve annak a fél szempontjából való jelentősége. Még a felelősséggel összefüggésben az EJEB előtti kimentési lehetőség is - amely az eljárás észszerű hosszát[44] igazolhatja - csak erre a négy tényezőre vonatkozhat, ugyanakkor azok egy adott időtartamon túl nem szolgálhatnak kimentési alapul, az EJEB előtti alperes, az állam felelőssége ténylegesen objektivizálódik, és a felelősség nem menthető ki.[45]

1) Eljárásjogi vagy anyagi jogi komplexitás esetén az *ügy bonyolultsága* igazolhatja az eljárás hosszát, így figyelembe vehető pl. a tanúk száma, a bizonyítási eljárás terjedelme, vagy az ügy bonyolult ténybeli vagy jogi megítélése.[46]
2) A fél eljárása, közrehatása tekintetében vizsgálandó, hogy a *kérelmező* megtett-e minden tőle észszerűen elvárhatót az eljárás gyorsítása érdekében, továbbá *saját magatartása* mennyire volt jóhiszemű, és mennyivel felelős ő maga is az elhúzódásban - azaz a felet terheli az az időtartam, amivel az eljárás elhúzódásához ő maga járult hozzá.[47] A fél kötelezettsége, hogy a számára fontos eljárási lépések teljesítése során gondosan járjon el, a perelhúzó taktikáktól tartózkodjon, hozzájáruljon az eljárás gyorsabb befejezéséhez.[48] Az EJEB szerint ugyanakkor a kérelmezőnek az nem róható fel az, ha igénybe veszi valamennyi rendelkezésre álló hazai jogorvoslatot. [49]
3) A másik oldalon azonban vizsgálni kell azt is, hogy mennyire határozottan lépett fel a *bíróság* a rendelkezésére álló eszközökkel a perelhúzó magatartás megelőzése, szankcionálása érdekében, tehát pervezetési jogosítványaikkal mennyiben éltek a bíróságok, vagyis felhasználtak-e minden rendelkezésre álló eljárásjogi eszközt annak érdekében, hogy minél hamarabb fejeződjön be az eljárás.[50] Az EJEB proaktív magatartást vár el, ezért megalapozza a jogsértés megállapítását a bíróság hosszabb

[40] Részletesen lásd még pl.: Rainer 2021: 28-32.

[41] Kudła v. Poland (30210/96.) 102-117. §

[42] (Az EJEE 35. cikk 1. bekezdésében foglaltaknak megfelelően).

[43] Süssmann v. Germany (20024/92.), Martins Moreira v. Portugal (11371/85.) 44.§, Zappia v. Italy (24295/94.) 16.§

[44] Adott esetben a 8 éves időtartam sem tekinthető észszerűtlenül hosszúnak (Katte Klitsche de la Grange v. Italy (12539/86.), más esetben az alig 2 éves időtartam is lehet jogsértő. (X. v. France (Serie A. no. 236-A.)

[45] Börcsök Bodor v. Hungary (14962/03.) 31.§, Frydlender v. France (30979/96.) 43.§, Comingersoll S.A. v. Portugal (35382/97.) 19.§

[46] Humen v. Poland (26614/95.) 63.§

[47] Erkner and Hofauer v. Austria (9616/81.) 68.§

[48] Unión Alimentaria Sanders SA v. Spain (11681/85.) 35. §

[49] Poiss v. Austria (17/1986/115/163.) 57. §

[50] Mincheva v. Bulgaria (21558/03.) 68.§, Tóth, Magyar és Tóthné v. Hungary (35701/04.) 24. §

inaktív periódusa[51](amely alatt nem kerül sor olyan érdemi lépésre, amely közelebb juttatja a pert a befejezéshez).[52]

4) Az *ügy tétje* szempontjából az EJEB pl. a soronkívüliséget, vagy az ügyfél idős korát (vagy ha halála a közeljövőben várható) is figyelembe veszi.[53]

Az állam nem hivatkozhat olyan problémákra, amelyeket az egyezmény-konform működés érdekében saját magának kell megoldania, például munkateherre[54], bíróhiányra, technikai nehézségekre. Úgy kell megszerveznie a jogrendszerét, hogy a bíróságok észszerű időn belül tudjanak végleges döntést hozni, ha szükséges, akkor jogi szabályozást vagy a gyakorlatot is megváltoztatva ennek érdekében.[55]

A munkateherrel összefüggésben a hazai **szolgálati jogviták** gyakorlata is azt támasztja alá, hogy nem lehet az ügyteherre hivatkozni kimentésül. A 3076/2020. (III. 18.) AB határozat alapjául szolgáló ügyben a felperes keresetében azt kérte, hogy a bíróság a Bjt. 35. § (2) bekezdése alapján kötelezze az alperest (a munkáltatót), hogy a reá kiosztható ügyek (maximális darab)számát határozza meg. Az volt az álláspontja, hogy a rendelkezésben foglaltakat a munkáltatónak az ügyviteli és eljárási szabályok megtarthatósága és arányos munkateher együttes biztosításával kell teljesítenie. A rendes bíróságok[56] elutasították a keresetet, a felperes pedig alkotmányjogi panaszt terjesztett elő, amelyben arra mutatott rá, hogy a bíró személyi függetlenségét érintően jelentősége van annak is, hogy a munkáját milyen körülmények között tudja végezni, ennek legfontosabb eleme pedig a munkateher, ha pedig a bíró túlterhelt, nem várható el az eljárási és ügyviteli határidők betartása. Az AB szerint az egyes bírók konkrét ügyterhe kétségkívül olyan faktor, amelynek az elvégzett bírói munka minősége szempontjából lehet jelentősége, az ügyteher azonban önmagában véve nem befolyásolja az ügyek kimenetelét.[57]

A munkateher Bjt. 35.§ (2) bekezdése szerinti elosztási elve olyan kötelezettséget telepít a munkáltatóra, melyre viszont **fegyelmi eljárás** körében a kimentés kapcsán eredményesen lehet hivatkozni az érintett – az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jogot sértő – bíró részéről. A Kúria mellett eljáró másodfokú szolgálati bíróság SzfF.11/2018/7. számú határozata szerint ugyanis *„[N]yilvánvaló, hogy az objektív okokból valamennyi ügyben egyenletesen előálló késedelem fegyelmi felelősség alapját fel sem vetheti*." A szolgálati bíróság súlyosító körülményként értékelte a bíró cselekményével az ügyfeleknek is kárt okozott, ami polgári, illetve nemzetközi bíróság előtti eljárásban a bíróság felelősségét alapozhatja meg. Ezzel szemben enyhítő körülményként vette számba azt – ami az ügy lényegét adta –, hogy a bíró valóban nagy ügyteherrel küzdött, aminek teljes elintézésére a feltételek nem voltak adottak.

---

[51] A jogsértés azonban megállapítható akkor is, ha nem volt inaktív periódus, de összességében az eljárás észszerűtlenül hosszú volt, és az EJEB „nincs meggyőződve arról, hogy a hatóságok a szükséges szorgalommal jártak el az ügy mielőbbi befejezése érdekében." (Docevski v. Macedonia (66907/01.) 32.§, Gazsó v. Hungary (48322/12.) 16.§)

[52] Vachev v. Bulgaria (42987/98.) 96.§, Ciricosta and Viola v. Italy (19753/92.) 28.§, Lévai and Nagy v. Hungary (43657/98.) 41.§

[53] Mikulić v. Croatia (53176/99.) 44.§, Niederböster v. Germany (39547/98.) 39.§, Süssmann v. Germany (20024/92.) 61.§

[54] Bodor 1999: 133.

[55] Vocaturo v. Italy (11891/85.) 17.§, Sürmeli v. Germany (75529/01.) 129.§, Pélissier and Sassi v. France (25444/94.) 74.§, Kitov v. Bulgaria (37104/97.) 73.§

[56] Végül: Kúria Mfv.10.790/2016/2.

[57] 3076/2020. (III. 18.) AB határozat, Indokolás [34]-[38]

Egy másik rövid kitérőt téve indokolt még a napjainkat meghatározó *járvány okozta veszélyhelyzet* következtében szót ejteni, hogy mindezt milyen szempontok alapján kell figyelembe venni az esetlegesen elhúzódó ügyek kapcsán. Különleges körülmények folytán hirtelen bekövetkezett ügytorlódás miatt csak akkor áll fenn az állam felelőssége a bírósági eljárások elhúzódásáért, ha az illetékes szervek nem tesznek haladéktalanul megfelelő lépéseket a válsághelyzet kezelésére.[58] Az ügyek krónikus elhúzódása esetén a bírósági igazgatásnak megfelelő lépéseket kell tennie a személyi és tárgyi feltételek javítása és az eljárásrend átalakítása érdekében.[59] Különösen akkor kell fellépni, ha előre ismert ok miatt általános és előre látható az eljárások elhúzódása.[60] Nem valósít meg viszont egyezménysértést, ha az ügyek felhalmozódása nem volt előre látható, és annak észlelésekor azonnal megnövelték a bírói létszámot.[61] Intézkedés akkor sem várható el továbbá, ha nem krónikus az ügykezelési lemaradás, hanem csak időszakos a túlterheltség.[62] Ezekre az eljáráshossz követelményekre kell figyelemmel lenni, ha a járványhelyzet elhúzódása miatt hosszabb időre kénytelen leállni vagy csökkentett üzemmódra szorítkozni a bíróságok működése.

Az EJEB gyakorlatának másik érdemi területe, hogy az alapjog megsértése esetén milyen a ***hatékony jogorvoslat***.

A jogorvoslati rendszer átalakítására kötelezett tagállam bevezethet ***megelőző vagy kártérítési*** jogorvoslatot, vagy ezen jogorvoslatok kombinációját[63] azzal, hogy a szabályozás kialakítása során az EJEE rendelkezéseit, az EJEB esetjogát, valamint a Miniszteri Tanács ajánlásait figyelembe kell venni. Ugyanakkor az esetjog alapján nagyon kevés következtetés vonható le arra vonatkozóan, hogy a megelőző jogorvoslat milyen legyen.[64] Ennek feltehető oka az, hogy az eljárás elhúzódását a jogorvoslati lehetőségeken túl számtalan egyéb tényező is befolyásolja, így pl.: a bírósági szervezeti struktúra, a munkateher, az adminisztratív segítők száma, az optimális ügyelosztási rendszer. Ennek megfelelően az EJEB elvárásainak elsősorban az felel meg, ha maga az állam nyújt kártérítést a már bekövetkezett jogsértésekért – majd ezt követően kerülhet sor az igazságszolgáltatás gyorsaságát elősegítő valamennyi szabályozás és körülmény komplex és konzisztens, mindemellett hatékony átalakítására.[65] Mindehhez hozzá kell tenni azt is, hogy az EJEB ítéleteiben előírt általános intézkedések teljesítése a nemzeti bíróságok szemléletmódjának és hozzáállásának az EJEB esetjogának megfelelő értelmezéshez való igazodását is jelenti.[66]

A **hatékony kártérítési jogorvoslat főbb ismérvei** a kártérítés megfelelő mértéke, a kiszabására irányuló eljárás, valamint a kifizetés gyorsasága. A kártérítései eljárás gyors lefolyású kell, hogy legyen, a megítélt kártérítést a jogerős döntéstől számított legfeljebb 6 hónapon belül ki kell fizetni, az összege pedig az EJEB esetjogának kell, hogy megfeleljen. A jogorvoslatnak nem csak jogi értelemben vett elméleti, hanem a gyakorlati lehetőségként is

[58] Klein v. Germany (33379/96)

[59] Zimmermann and Steiner v. Switzerland (8737/79)

[60] Guincho v. Portugal (8990/80)

[61] Buchholz v. Germany (7759/77)

[62] Foti v. Italy (7604/76, 7719/76, 7781/77 és 7913/77)

[63] McFarlane vs. Ireland (31333/06) 108.§

[64] Kuijer 2013: 787.

[65] Rainer 2016: 462.

[66] Anagnostou 2013: 6.

rendelkezésre kell állnia, a rendelkezéseket pedig a jogszerűség keretein belül megengedhető rugalmassággal, a túlzott formalitást elkerülően kell alkalmazni.[67]

Az EJEB esetjogának megfelelő szabályozás kialakítása érdekében a jogalkotónak célszerű a szabályozást akként kialakítani, hogy az új eljárás során az igény közvetlenül a **magyar állammal szemben** legyen érvényesíthető. Ennek egyik oka az lehet, hogy az EJEB előtti eljárás alperese szükségszerűen az állam, mint az egyezmény részese. Az EJEB előtt is a tagállam jelenik meg, aki/ami felelős valamennyi hatósága eljárásáért, így célszerűnek mutatkozik, hogy bármely hatóság – így a bíróságok is – előtti eljárás elhúzódása miatti igény az érintett állammal szemben legyen érvényesíthető. Másfelől az állam feladata az igazságszolgáltatás személyi, tárgyi feltételeinek biztosítása, és jogalkotási monopóliuma folytán az állam határozza meg a bíróságok által alkalmazandó jogot, illetőleg az eljárás kereteit.[68]

[67] Rainer 2016: 463.; Scordino v. Italy (36813/97.), Vassilios Athanasiou v. Greece (50973/08.), Taron v. Germany (53126/07.), Akdivar v. Turkey (99/1995/605/693.), Techniki Olympiaki A. E. v. Greece (40547/10.), Cardot v. France (11069/84.).

[68] Rainer 2016: 464.

IV. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG SZEREPÉRŐL ÉS „VISSZAHÚZÓDÓ" GYAKORLATÁRÓL

A tisztességes eljáráshoz való jogról nem találunk egységes definíciót a jogirodalomban. Elsődlegesen az Alkotmánybíróság határozatait kell górcső alá vennünk, hiszen a testület jelentős jogértelmezési tevékenységet végzett a fogalom elemeinek kibontása érdekében.[69] A tisztességes eljárásjogot „olyan emberi jogként indokolt felfogni"[70], amelyet akkor lehet igénybe venni, amikor az egyén egy meghatározott speciális helyzetbe kerül.[71]

Fogalmát az Alkotmánybíróság már működésének kezdetekor, a 6/1998. (III. 11.) AB határozatában[72] elvi jelentőséggel foglalta össze, alkotmányos tartalmának a megítélésében nem hozott gyökeres változást az Alaptörvény hatályba lépése. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése és a korábban hatályban volt Alkotmány 57. § (1) bekezdése látszólag megegyezik, ugyanakkor Czine Ágnes szerint óriási változás érzékelhető a szabályozásban, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmában is. Ez szerinte egyrészt az Alaptörvény szellemiségéből, másrészt az alkotmányjogi panasz jogintézménye által előidézett hangsúly-eltolódásból fakad. Az Alkotmánybíróság gyakorlata azt mutatja továbbá, hogy a korábbiakhoz képest különösen más megítélés alá esik a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványának, az észszerű időn belüli eljáráshoz való jognak az értelmezése is.[73] Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a*z Alaptörvény a XXVIII. cikk (1) bekezdésében a jogok és kötelezettségek észszerű határidőn belüli elbírálásához való jogot – a korábbi Alkotmány 57. § (1) bekezdésével ellentétben – kifejezetten rögzíti.*[74]

Az Alaptörvény hatályba lépése után több indítványozó hivatkozott alkotmányjogi panaszában az annak alapjául szolgáló peres eljárás elhúzódására és emiatt az észszerű határidőn belül történő elbíráláshoz fűződő jogának megsértésére. Az Alkotmánybíróság ezen alapjogi panaszokat többnyire visszautasította, pl. a kifogás mint jogorvoslat kimerítésének hiánya miatt[75], de kivételesen érdemben is foglalkozott a testület ezen részjogosítvány megsértésével, és a konkrét ügyben rögzítette, hogy az alapeljárás elhúzódását jelentős mértékben az eljáró szervektől független, objektív okok váltották ki[76].

A 3024/2016. (II. 23.) AB határozatában azonban a testület megállapította, hogy az Alaptörvény védelmének legfőbb szerveként a tisztességes eljáráshoz való jog részelemét képező észszerű időn belül való elbírálás alaptörvényi rendelkezéséhez kapcsolódó alapjogvédelmi feladatát nem tudja hatékonyan ellátni. Nem áll ugyanis az

[69] Trócsányi 2006: 376.

[70] Bakos 2010.

[71] Lásd pl.: 19/2009. AB határozat; 11/2007. AB határozat; 1/2008. AB határozat; 14/2004. AB határozat; 6/1998. AB határozat; 14/2002. AB határozat; 35/2002. AB határozat; 605/D/2006. AB határozat.

[72] Az ebben a határozatában megfogalmazott megállapításokat a testület később számos döntésében megerősítette, pl.: 5/1999. (III. 31.) AB határozat, 14/2002. (III. 20.) AB határozat, 15/2002. (III. 29.) AB határozat, 35/2002. (VII. 19.) AB határozat.

[73] Czine 2018: 58-59.

[74] Erre tekintettel is mondta ki az Alkotmánybíróság a jogvita észszerű határidőn belüli elbírálásához való jog az Alaptörvényben biztosított jogok körébe tartozik, amelynek sérelme alkotmányjogi panasz alapját képezheti [pl. 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás (18) bek.].

[75] Pl. 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [5]

[76] Pl. 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat, Indokolás [30]

Alkotmánybíróság rendelkezésére olyan törvényi jogkövetkezmény, amelynek alkalmazása révén a bekövetkezett sérelmet orvosolni tudná.[77] Ennek ellenére *határozataiban általában felhívta a figyelmet arra, hogy a panaszos külön kártérítési igénnyel léphet fel a bírósággal szemben*, hogy a perének tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.[78][79]

Az Alkotmánybíróság gyakorlatát azért nevezem „visszahúzódónak", mert a fentiek kifejezésén túl a testület több indokot is felhozott arra, hogy miért nem bocsátkozik érdemben a kérelmek vizsgálatába, vagy legalábbis attól miért tartózkodik:

- „[A] panaszos által sérelmezett **pertartam, mint az adott pert jellemző körülmény olyan törvényességi szakkérdés, amelynek megítélése nyilvánvalóan nem tartozik az Alkotmánybíróság vizsgálódási körébe**."[80]
- „[…] [a]z észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog vonatkozásában sem merült fel a bírói döntés érdemére kiható alaptörvény-ellenesség kételye, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés."[81]
- „[…] [A]z indítványozó alkotmányjogi panaszában nem indokolta, hogy a sérelmezett eljárási időtartam mennyiben tette a bíróság döntését érdemben alapjogsértővé."[82]
- „[…] [a]nak sincs alkotmányjogi mércéje, hogy mennyi időn belül tudják áttanulmányozni az eljáró bírák valamely ügy iratait, és ezek alapján mennyi időn belül tudják meghozni döntésüket. Abszolút jelleggel nem határozható meg valamely iratmennyiség áttanulmányozásához szükséges idő hossza."[83]

Az Alkotmánybíróság előtti igényérvényesítés fentiek szerinti korlátozottsága okán olybá tűnt, hogy a rendes polgári bíróságokra maradt a kérdéskör érdemi kibontása.

---

[77] 3024/2016. (II. 23.) AB határozat, Indokolás [18]

[78] Pl. 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás [20]-[21]

[79] Czine 2018: 63.

[80] 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás [20]; 3247/2018. (VII. 11.) AB végzés, Indokolás [17]; 3258/2020. (VII. 3.) AB végzés, Indokolás [17]; 3365/2020. (X. 22.) AB végzés, Indokolás [13]

[81] 3092/2021. (III. 12.) AB végzés, Indokolás [17]

Lásd még ugyanígy: 3066/2019. (III. 29.) AB végzés, Indokolás [17]; 3261/2019. (X. 30.) AB végzés, Indokolás [32]; 3148/2020. (V. 15.) AB végzés Indokolás [17]

[82] 3448/2020. (XII. 9.) AB végzés, Indokolás [20]

[83] 3027/2018. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [55]

V. HAZAI JOGGYAKORLAT

A bíróságok előtt két területen jelentkezett széttartó gyakorlat az alapjog érvényesítésével összefüggő eljárásokban:

I. A perek ésszerű időn belüli időtartamon belüli befejezéséhez való jog megsértésével okozott károk ***milyen kapcsolatban állnak a személyiségi jogvédelemmel***.
II. A ***régi Pp. 2.§*** rendelkezéseiben rögzített méltányos összegű „kárpótlás" (sérelemdíj) milyen feltételek mellett érvényesíthető.

(I.)

A személyiségi jogok szoros kapcsolatban állnak az emberi jogokkal és az Alaptörvényben is nevesített alapjogokkal/alapvető jogokkal. A személyiségvédelemnek a kérdésköre nem különíthető el az emberi jogok és az alapvető jogok védelmének a kérdésétől, ugyanakkor a személyiségi jogok ezeknél tágabb és szűkebb kört is felölelhetnek.[84] Azonban pontosan ez a fajta közelség veti fel azt az elhatárolási kérdést, hogy mi az, ami még a Ptk.-ban foglalt generálklauzula ernyője alá vonható, és mi az, ami már a polgári jog által biztosított védelmi határon kívül esik.[85]

A személyhez fűződő jogok fogalmának meghatározását illetően a személyiség, tehát az emberre és csak az egyedi emberre jellemző sajátos, konkrét minőség körülírásával kereshető kiindulópont, és az így elvont, absztrahált, jogiasított emberi lényeg a személyiségi jogok által védendő speciális jogtárgy. Tehát a személyiségi jogok az ember szubjektumából, egyéniségéből vezethetők le, ahol a személyiség értéke, társadalmi értékjellege és minősége az, amelyet a jog védelmez.[86]

Nehézzé teszi a különbségtételt a személyiségi jogok szerkezete és a megsértés esetén igénybe vehető szankciórendszer is. Előbbi kapcsán a generálklauzula a személyhez fűződő jogok abszolút szerkezetét mutatja, vagyis azokat mindenki köteles tiszteletben tartani, a jogosulttal szemben mindenki más köteles tartózkodni az olyan magatartástól, amely alkalmas a személyiség megsértésére, valamint a jogosult mindenkitől követelheti személyhez fűződő jogainak tiszteletben tartását. A személyhez fűződő jogok kapcsán ugyanakkor relatív szerkezetű jogviszony csak a jogsértő magatartás következtében alakul ki a sérelmet szenvedett és a jogsértő személy között. Az utóbb említett sajátos jellemvonás is eltér a hagyományos polgári jogi eszközöktől. A védelmi rendszer vegyes, ugyanis többsége objektív alapú, inkább erkölcsi és társadalmi érdeket és értékeket fejez ki, még akkor is, ha a személyhez fűződő jogok megsértéséhez vagyoni következmények is tárulhatnak. Az alapvető, vagyoni jellegű reparációt hordozó polgári jogi védelmi eszközök e területen szűkebb körben alkalmazhatóak (például a kártérítés), így a személyhez fűződő jogok megsértésének jogkövetkezményei között elsődlegesen egy sajátos, erkölcsi jellegű szankciókat felvonultató védelmi rendszerről, valamint a nem vagyoni kár jogintézményéről beszélhetünk.[87]

---

[84] Jobbágyi 2008: 62.; Lenkovics – Székely 2001: 94-96., 100-101.; Gellért 2007: 251., 257.

[85] Bakos 2010.

[86] Törő 1979: 19-25.; Lenkovics – Székely 2001: 93.; Jobbágyi 2008: 61-62., Bakos 2010.

[87] Besenyei – Bíró 2007: 163., 188.; Jobbágyi 2008: 64., 68.; Lenkovics – Székely 2001: 102., 135.; Törő 1979: 40-41.; Bakos 2010.; Kecskés 2007: 448-449.

A **34/1992. AB határozat** alapján azonban a **nem vagyoni kártérítés nem csak a személyiségi jogok, hanem az alkotmányos alapjogok jogvédelmi eszközeként is funkcionálhat**.[88] A nem vagyoni kártérítés jogi természetének megítélését tekintve azt az Alkotmánybíróság a személyhez fűződő jogok speciális szankciójának tekinti, ezen túlmenően azonban tekintettel arra, hogy a korábbi Alkotmány (ma Alaptörvény) *alapjogi fejezetében foglalt alapvető jogok magukban foglalják a polgári jogi személyiségi jogokat is*, így a nem vagyoni kártérítés jogintézményén keresztül az alkotmányos alapjogok védelme is kiteljesedik.

Nem puszta jogelméleti felvetés annak eldöntése, hogy a jogkövetkezménnyel összekapcsolt „fair eljárás" joga mint jogintézmény hova sorolandó. Hogy mennyire szükséges és kívánatos a bírói gyakorlat egységes szemléletének kialakítása, azt nem csupán a felek jogbizonytalansága és keresethalmazatai támasztják alá, hanem az egyes bírói döntések szignifikánsan eltérő állásfoglalásai is.[89]

A Debreceni Ítélőtábla Pf.I.20.369/2007/3.számú határozata szerint például: „[…] [a] perek ésszerű határidőn belüli elbírálásához való jog személyhez fűződő jognak minősül, így a Ptk. 75.§-a alapján a törvény védelme alatt áll." Ezt támasztják alá egyes szerzők is, akik szerint, ha a tisztességes eljárásról, mint jogról beszélünk, akkor egy másodlagos jogra gondolunk, tehát egy olyan jogra, amely egy másik – jellemzően elsődleges – jogból vezethető le. Ez esetben elsődleges jognak az emberi élethez és méltósághoz való jog tekinthető, hiszen ahhoz, hogy az ember méltóságteljesen élhesse életét elengedhetetlen az, hogy az esetlegesen ellene indult eljárás tisztességes körülmények között folyjék.[90] A BDT 2018. 3880. szerint „[…] Az emberi méltósághoz fűződő jog a személyiségi jogok anyajogának tekinthető, a Ptk. által nevesített egyes személyiségi jogok abból vezethetők le, de önmagában az emberi méltósághoz fűződő jog megsértése is személyiségi jogsértésnek minősül."[91]

Ebből az értelmezésből pedig az következhet, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése személyiségi jogsértésnek minősülhet.

Ezzel az állásponttal szembehelyezkedő felsőbírósági határozatok pedig a következők szerint érveltek.

<u>A BDT2015. 3337.</u> szerint a tisztességes eljáráshoz való jog mint eljárási alapjog nem tekinthető egyben személyiségi jognak is, mivel **a védendő érték nem közvetlenül az emberi személyiségből fakad. Ez a jog elsődlegesen nem az emberi individuum védelmét, hanem az állami közreműködés mellett zajló eljárások megfelelő funkciójú megvalósítását, illetve érvényesülését szolgálja**.

> A Fővárosi Ítélőtábla indokolása szerint „[…] [a]z alkotmányjogi, közjogi védelmet élvező tisztességes eljáráshoz fűződő alapjog személyiségi jogként nem határozható meg, ugyanis *nem minden alapjog azonosítható egyben személyiségi jogként is*.

---

[88] Gyekiczky 2006.

[89] Szigeti 2013: 10.

[90] Visegrády – Vörös 2019: 194.

[91] Lásd ugyanígy: „Az emberi méltósághoz való jog önmagában is alkalmazható és értelmezhető, mint „általános személyiségi jog" […]". (Landi 2014: 93.)

Az emberi méltóság és a személyiségi jog kapcsolatáról lásd bővebben pl.: Schultz 2016.

A polgári jogi személyiségi védelem esetében abból kell kiindulni, hogy a személyiségi jogok védelmének lényege az általános személyiségi jogból következően a személy autonómiájának, a személyiség szabad kibontakoztatásának biztosítása. Jelenleg az tapasztalható, hogy szélesednek a személyiség megnyilvánulásának azon területei, melynek védelmét magánjogi eszközökkel lehet biztosítani. A védelem elismerésének elsődleges követelménye azonban az, hogy a védendő érték a személyiség megnyilvánulásaként legyen meghatározható. A tisztességes eljáráshoz való jog személyiségi jogként nem ismerhető el, mivel a védendő érték nem közvetlenül az emberi személyiségből fakad. A tisztességes eljáráshoz való jog esetében az állam intézményvédelmi kötelezettségei hangsúlyosak, melyben az fejeződik ki, hogy az állam nyújtson garanciákat általában véve az állami közreműködés mellett zajló eljárások megfelelő funkciójú megvalósulásának érdekében. *Ez a jog tehát elsődlegesen nem az emberi individuumból fakad, hanem egyéb - az állam, a szervezetek és az egyén viszonylatában meghatározható - értékek megóvását, illetve érvényesülését szolgálja*.

A másodfokú bíróság csak utal arra, hogy az új Polgári Törvénykönyv megalkotásakor is értékelendő szempont volt: kerülni kellene azon jogok magánjogi védelmét, amely jogok védelmére az állam közjogi eszközei hivatottak. Erre tekintettel csak a magánélet sérthetetlensége mint új nevesített személyiségi jog került a törvénybe [a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (új Ptk.) 2:43. § b) pont].

Kiemeli továbbá a másodfokú bíróság azt is, hogy a *Pp. 2. § (3) bekezdése szerinti kártérítési (illetve sérelemdíj iránti) igény kifejezetten olyan jogintézmény, melyet a jogalkotó közvetlen alapjogi jogsérelem - nem pedig magánjogi eszközökkel védhető személyiségi jogsérelem - szankcionálására tart fenn (ld. BDT2008. 1811.)*. […]

[A] másodfokú bíróság mindezek alapján azért minősítette a felperes tisztességes eljárás megsértésének megállapítása iránt előterjesztett igényét alaptalannak, mert *a kérdéses alapjog közvetlen védelmére a felperes által kívánt polgári jogi, közelebbről személyiségi jogi alapon nincs lehetőség*."

Fentieket támasztják alá a BDT2017. 3704. szám alatti döntésben foglaltak is, mely szerint a régi **Pp. 2. § (3) bekezdésére alapított igény** nem az alapperben elkövetett egyes eljárási szabályszegéseken, és **nem is valamely személyiségi jog megsértésén, hanem alapjogi sérelmen alapul.**

A Kúria Pfv.III.20.370/2018.szám alatti határozatában (BH2019. 81.) kifejtette, hogy a régi Pp. 2. § (3) bekezdésébe foglalt méltányos elégtételt biztosító **kártérítési igény érvényesítésének feltétele, hogy a sérelmezett bírósági eljárás valamilyen vagyoni vagy nem vagyoni hátrányt okozzon** az igényérvényesítőnek [1952. évi III. tv. 2. § (2)-(3) bek.]. A Kúria Pfv.IV.20.913/2014/7. számú eseti döntésében foglaltakra utalással kifejtette, hogy a Pp. 2. § (3) bekezdésének alkalmazására *valamely alapjog megsértése önmagában nem ad alapot*, ahhoz valamilyen hátrány bekövetkezése is szükséges. Elvi éllel leszögezte, hogy azon okfejtés, hogy a Ptk. 2:52.§ (2) bekezdése értelmében a jogsértés ténye önmagában megalapozza a sérelemdíjra való jogosultságot, téves[92]. A Kúria szerint „[…] [A] felperes az eljárás folyamán

[92] Lásd még: BDT2018. 3880.: „[…] [Í]gy a bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet akár azért, mert az adott személyiségi jogsértés alkalmatlan arra, hogy nemvagyoni hátrányt okozzon, akár azért, mert köztudomású tények értékelésével arra a következtetésre jut, hogy ilyen jellegű sérelem nem állt elő a személyiségi jogában megsértett félnél (BH2016. 241.). Nem indokolt a sérelemdíjban való marasztalás, ha úgynevezett bagatell igényről van szó, a sérelemdíjra okot adó nemvagyoni hátránynak ugyanis olyan fokúnak kell lennie, amely kompenzációt és egyúttal magánjogi, preventív jellegű büntetést is igényel."

nem állította, hogy a bíróság sérelmezett mulasztása folytán a vagyonában értékcsökkenés állt be, vagyoni előnytől elesett, külön költsége merült fel, vagy egyéb nem vagyoni hátrányt szenvedett volna. A kereset alapjául szolgáló Pp. 2. § (3) bekezdés alkalmazhatóságának feltétele tehát valamilyen hátrány kimutatása, amire vonatkozóan a perben állítás sem történt. E törvényi feltétel hiányában pedig a kereseti kérelem teljesíthetőségét az sem alapozza meg, ha a per befejezése annak lehető legrövidebb időtartamához képest bírói mulasztás folytán néhány hónap késedelmet szenvedett."

Fentiekkel szerint tehát elméletileg ugyan nem kizárt az, hogy az ésszerű időn belüli eljáráshoz való alapjog megsértése által nem vagyoni hátrányt is elszenvedjen valaki, de vitathatóvá vált annak kompenzálhatósága.

Az ésszerű időn belüli eljárásához való alapjogot a személyiségi jogoktól nagyon élesen elválasztja többek között a BDT2016. 3507. szám[93] alatti döntés is. A Győri Ítélőtábla „újdonságként" kiemelte, hogy az eljárásjogi alapjogok megsértése miatt indított perek jogalapja nem a Római Egyezmény.[94]

> „[A]z ítélőtábla egyetértett az elsőfokú bíróság azon okfejtésével, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog személyiségi jogként nem értelmezhető. [...] *Az Alaptörvény „Szabadság és felelősség" cím alatt felsorolt egyes cikkei azonban nem minősíthetők kivétel nélkül személyiségi jognak, azok között található egyértelműen a személyiségi jogok közé sorolható alapvető jog és nem személyiségi jogi természetű alapvető jog is.*
>
> [...] A hatályba nem lépett Ptk. (2009. évi CXX. tv.) a nevesített személyhez fűződő jogok között sorolta fel a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jogot (2:88. §), azonban e személyiségi jog megsértése esetére a jogsértő felróhatóságtól független (objektív) jogkövetkezményei alkalmazását nem tette lehetővé, ilyen esetben a sérelmet szenvedett fél csak sérelemdíjat vagy kártérítést igényelhetett (2:95. §). Ezzel az állásponttal azonban az 1959. évi IV. törvény talaján nem azonosult a többségi bírói gyakorlat.
>
> Megjegyzi az ítélőtábla, hogy a *2013. évi V. tv. a személyiségi jogok között a tisztességes eljáráshoz való jogot már nem is nevesíti, sőt a XI. címhez fűzött miniszteri indokolás kifejezetten kitér arra, hogy az alkotmányos alapjogok és a polgári jog kapcsolata körül kialakult elméleti vita terén azt az álláspontot követi, hogy a polgári jogi személyiségvédelem köre nem azonos az alapjogok katalógusával*. Ennek megfelelően a törvény el kívánja kerülni, hogy az alkotmányos szabadságok, *a nemzetközi egyezményekbe foglalt emberi jogok* közül azokat is a magánjogi kódex tartalmazza, amelyeknek *érvényesülését az államnak közjogi eszközökkel kell biztosítania, és amelyek védelmére a polgári jogi eszközök egyáltalán nem vagy csak kevéssé alkalmasak*. […]
>
> A kérdéses jog személyiségi jogi jellegét vitató álláspont fő érve az, hogy a személyhez fűződő jogok jellemzője az abszolút szerkezet, ugyanakkor *a tisztességes eljáráshoz fűződő jog követelménye nem általános jelleggel mindenkire kiterjedően érvényesül, hanem csupán*

Pedig elméletben a törvényszöveg alapján a bíróságok alappal nem utasíthatják el a valós immateriális hátrányt nem jelentő, kisebb jelentőségű személyiségi jogsérelem miatti sérelemdíj iránti igényeket, hanem a kisebb súlyú sérelmekhez kisebb – akár szimbolikus - összegű sérelemdíjat kell, hogy meghatározzanak. (Barzó 2016: 4.)

[93] Erre hivatkozott többek között a Szegedi Ítélőtáblának Pf.I.20.009/2020/10. számú határozata is.

[94] Lásd még: Győri Ítélőtábla Pf.V.20.072/2015/14/I. számú határozata szerint az Egyezmény közvetlenül nem alkalmazható.

A Fővárosi Ítélőtábla egyik határozata szerint ebből az következik, hogy „[…] [a]z EJEB esetjoga közvetlenül a belsőjogban kötelezően nem alkalmazandó, az egyezmény szövegéből nem következik, hogy a tagországoknak kötelezően követniük kell az esetjogot". (Fővárosi Ítélőtábla 1.Pf.21.695/2014/4.)

a bíróságok (más közhatalmat gyakorlók) számára (azaz relatív hatállyal) állapít meg kötelezettségeket, tehát e *jogviszony szerkezete szerint is relatív* jellegű (BDT2008. 1811.).

A tisztességes eljáráshoz való jog mint a bírósági eljárás alkotmányos garanciája, alapvetően a bíróság eljárását meghatározó törvényi rendelkezés, az ott felsorolt alapelvek és az esélyegyenlőség érvényesülése szempontjából vizsgálandó, célja az, hogy az ügyfél „ügyféli jogaiban" ne szenvedhessen hátrányt (BDT2009. 1976.). Az eljárás keretein belül maradó eljárási szabálysértések esetén a felet általában ügyfélként, azaz eljárási jogaiban és nem a személyiségi jogi sérelem megállapítására is alapot adó jelleggel, a személye ellen irányuló közvetlen támadás formájában éri sérelem, tehát az eljárási szabálysértések hátterében nem a fél személyiségének lényegét alkotó ismérvek állnak. [...][95]

A tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetében - amennyiben arra (a Pp. 2. §-ban foglaltakhoz hasonlóan) az adott jogterület speciális rendelkezései szabályozást tartalmaznak - nem az Alaptörvény vagy a felperes által megjelölt nemzetközi egyezmények alapján érvényesíthető igény, hanem az adott eljárásjog biztosította keretek között. A tisztességes eljáráshoz való jog megsértése azonban minden esetben csak kapcsolódó jellegű - a személyiségi jogokat is sértő - tényállás megvalósulta esetén jár együtt a személyiségi jogok sérelmével, s csak ilyen esetben van lehetőség az 1959-es Ptk. 84. § (1) bekezdése szerinti személyiségvédelmi szankciók alkalmazására […]."

Ezen okfejtés tökéletes összhangban áll a korábbi Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.509/2007. szám alatti döntésében foglaltakkal,[96] melynek indokolása szerint:

„[A] polgári perben eljáró bíróság eljárási szabálysértése - nevezetesen, hogy az 1952. évi III. törvényben meghatározott határidőket nem tartja be - a fél személyhez fűződő joga - ezen belül emberi méltósága - megsértésének megállapítására csak akkor ad alapot, ha az eljárási szabálysértést a bíróság a fél személyiségének lényegét alkotó tulajdonság miatt követte el. [...]

A polgári jog által biztosított személyiségvédelem körében az ember személyiségét alkotó lényegi tulajdonságok és ismérvek összessége jelenti az emberi méltóságot és (külön nevesített személyiségi jogok hiányában) a személyiséget ebben a vonatkozásban ért támadás ad csak alapot az emberi méltóság sérelme miatti, személyiségi jogvédelemre. A felperesek nem állították és ebből eredően nem is bizonyították a perben, hogy személyiségük lényegét alkotó tulajdonságok és ismérvek miatt nem tartották be az alperesek az őket terhelő eljárási szabályokat, azokat kifejezetten személyükre tekintettel sértették meg. *A felperesek személye ellen irányuló közvetlen támadás hiányában a Ptk. 76. §-ában védett emberi méltóság megsértésének megállapítására nincs lehetőség.*"

Megállapítható, hogy a bírósági joggyakorlatban az a felfogás volt az uralkodó inkább, amely szerint az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése szerinti jogsérelem nem személyiségi jogsértést valósít meg, hanem attól elkülönülő alapjogsértést.

---

[95] BH 2008. 12.: A polgári perben eljáró bíróság eljárási szabálysértése - nevezetesen, hogy az 1952. évi III. törvényben meghatározott határidőket nem tartja be - a fél személyhez fűződő joga - ezen belül emberi méltósága - megsértésének megállapítására csak akkor ad alapot, ha az eljárási szabálysértést a bíróság a fél személyiségének lényegét alkotó tulajdonság miatt követte el [1959. évi IV. törvény 76. §].

[96] Lásd még pl.: Kúria Pfv. IV.21.423/2014/4.; Kúria Pfv. IV.21.809/2015/5.; Szegedi Ítélőtábla Pf.II.20.308/2019/4.; Szegedi Ítélőtábla Pf.I.20.801/2017/7.; Fővárosi Ítélőtábla 17.Pf.20.629/2019/6-II.

(II.)

A BDT2008. 1811. számú döntésben foglaltak a régi Pp. 2.§ (3) bekezdésében[97] írt jogkövetkezménnyel kapcsolatos dogmatikai ellentmondásokhoz vezetnek vissza bennünket, ugyanis súlyos értelmezési „nehézségek" merülnek fel a kártérítési felelősséghez kapcsolódó vagyoni és nem vagyoni jelleg kapcsán.

A Fővárosi Ítélőtábla szerint a régi Pp. 2. §-ának (3) bekezdése önálló kártérítési felelősséget megállapító tényállás, amely a jogkövetkezményeket teljeskörűen rendezi, jogkövetkezményként objektív szankció alkalmazását nem teszi lehetővé, csak a méltányos elégtételt biztosító kártérítés igénylését.[98] Kifejtette továbbá, hogy a rendelkezés annak ellenére anyagi jogszabály, hogy az eljárási törvényben került szabályozásra. Ugyanakkor kitért arra is, hogy a felelősségi alakzat szabályozása hiányos, ezért kiegészítő jelleggel feltétlenül szükség van a Ptk. anyagi jogi szabályainak alkalmazására.

> „[M]aga a szabályozás azt sem mondja meg, hogy ki a felelősségi alakzat kötelezettje, így az igényt kivel szemben lehet érvényesíteni. Az anyagi jog szabályai alapján lehet csak következtetni arra, hogy – mivel a perek ésszerű időn belüli befejezésének kötelezettsége a bíróságokat terheli, az alapjog jogosultja pedig a fél, ezért jogsértés esetén – a fél az igényét a bírósággal szemben érvényesítheti."

A kár megtérítésével összefüggésben is markáns álláspontot fogalmazott meg.

> „[A] méltányos összegű elégtételt biztosító kártérítés fogalmának meghatározásánál pedig még az anyagi jog sem ad kellő eligazítást. Az anyagi jog szerint a kár lehet vagyoni kár, illetve nem vagyoni kár. *A vagyoni kár nem lehet méltányos, és bekövetkezése nem lehet vélelmezhető, így a Pp. 2. §-ának (3) bekezdése alapján vagyoni kár megtérítéséről nem lehet szó*. A korábban kifejtettek szerint a per ésszerű határidőn belüli befejezéséhez fűződő jog eljárási alapjog, de nem személyiségi jog, ennek folytán a *nem vagyoni kártérítés megítélése is kizárt*. *A Pp. 2. §-ának (3) bekezdésében szabályozott méltányos elégtételt biztosító kártérítés csak az anyagi jogban nem szabályozott sérelemdíjként fogható fel*. Ez a körülmény az alkalmazás szempontjából komoly bizonytalanságot okoz, mert nem lehet tudni, hogy a kárigény összegszerű meghatározásakor milyen szempontokat kell értékelni."

Fenti határozat is jól mutatta a szabályozás hiányosságait, alkalmazási nehézségeit, hiszen kérdéses, hogy egyáltalán bármiféle kártérítésre, reparációra – legyen szó vagyoniról és nem vagyoniról egyaránt – igényt tarthat -e bárki, akinek az ésszerű idén belüli eljáráshoz való alapjoga sérül.

A későbbi állásfoglalások a fenti értelmezést – mely szerint vagyoni kár megtérítéséről nem lehet szó és a nem vagyoni kártérítés megítélése is kizárt – azonban már nem támogatták. Például a Debreceni Ítélőtábla Pf.20.606/2018/8.számú határozata szerint a Pp. (régi) 2.§-a szerint a fél az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással sérelemdíjra tarthat igényt, melynek fogalmát a Ptk. 2:52.§-a fogalmazza meg. Ugyanakkor azt is kifejtette az ítélőtábla, hogy a Pp.

---

[97] A Pp. 2.§ (3) bekezdésének rendelkezése hivatott biztosítani a félnek az eljárás ésszerű időn belüli befejezéséhez való joga sérelme esetén a kárpótlást, amely jellege szerint az anyagi jogban nem szabályozott sérelemdíjként fogható fel. (Fővárosi Ítélőtábla 5.Pf.21.523/2007/7.)

[98] Ezen megállapításából vonta le azt a következtetést egyebekben, hogy „[A] Ptk. 84. §-ának (1) bekezdés a) pontja alapján pedig a megállapítás iránti kereset ezért nem teljesíthető, mert nem személyhez fűződő jog megsértéséről, hanem eljárási alapjogról van szó. A személyhez fűződő jogok jellemzője, hogy abszolút szerkezetűek, amelyet mindenki köteles tiszteletben tartani, a perek ésszerű időn belüli befejezésének követelménye viszont a bíróságok számára állapít meg kötelezettséget, amelynek jogosultjai kizárólag az eljárásban résztvevő felek, azaz relatív szerkezetű viszonyrendszerről van szó. Mindezek alapján a Pp. 2. §-ának (3) bekezdése alapján csak az volt vizsgálható, hogy alapos-e a felperes méltányos elégtétel biztosítására irányuló kártérítési igénye."

2.§ában írt alapjogi sérelem azonban nem azonos a személyiségi jogsérelemmel – hivatkozott a BH.2018.275. számú eseti döntésre.

Tehát nem volt egységes a bírói gyakorlat abban sem, hogy a **méltányos elégtételt biztosító kártérítés tulajdonképpen milyen kompenzációt takar** a jogsérelem esetén. A dilemmát szintén a BDT 2008. 1811. sz. alatt közzétett eseti döntés veti fel. A döntés szerint ugyanis a vagyoni kár a Ptk. rendelkezései alapján nem lehet méltányos; emellett pedig a tisztességes eljáráshoz való jog eljárási alapjog, így a nem vagyoni kár jogintézménye sem alkalmazható.

Más bírósági vélemények a méltányos elégtételt biztosító kártérítés lényegét a nem vagyoni kárral azonosítják, amelynek összegét nem kell bizonyítani, míg emellett a sérelmet szenvedett fél vagyoni kárát is érvényesítheti, ennek összegét azonban már bizonyítania kell.[99]

Egységesnek mutatkozott a bírói gyakorlat abban, hogy a Pp. 2. § (3) bekezdésében foglalt jogkövetkezmény – a méltányos elégtételt biztosító kártérítés, amelyet a jogalkotó a tisztességes eljáráshoz való jog és az ésszerű idő követelményének a megsértéséhez fűz – anyagi jogi rendelkezés függetlenül attól, hogy a Pp-ben, mint eljárási törvényben került elhelyezésre.[100]

A Győri Ítélőtábla egyik határozata nagyon jól szemlélteti, hogy mennyire nem egyértelmű sem az alapjog személyiségi jogvédelemmel való elhatárolása, sem pedig a régi Pp. 2.§ rendelkezéseiben rögzített méltányos összegű sérelemdíj érvényesítésének feltételei: „[…] [A] méltányos elégtételt biztosító kártérítés funkciója éppen az, hogy eljárási szabálysértés esetén, a törvényben előírt feltételek mellett a fél vagyoni jellegű kompenzációban részesülhessen akkor is, ha a per ésszerű időn belül nem fejeződik be, ugyanakkor ehhez kapcsolódóan más hátrányt igazolni nem tud."[101]

Összefoglalásképp a bírói gyakorlat fejlődési íve az alábbi ábra szerint szemléltethető:

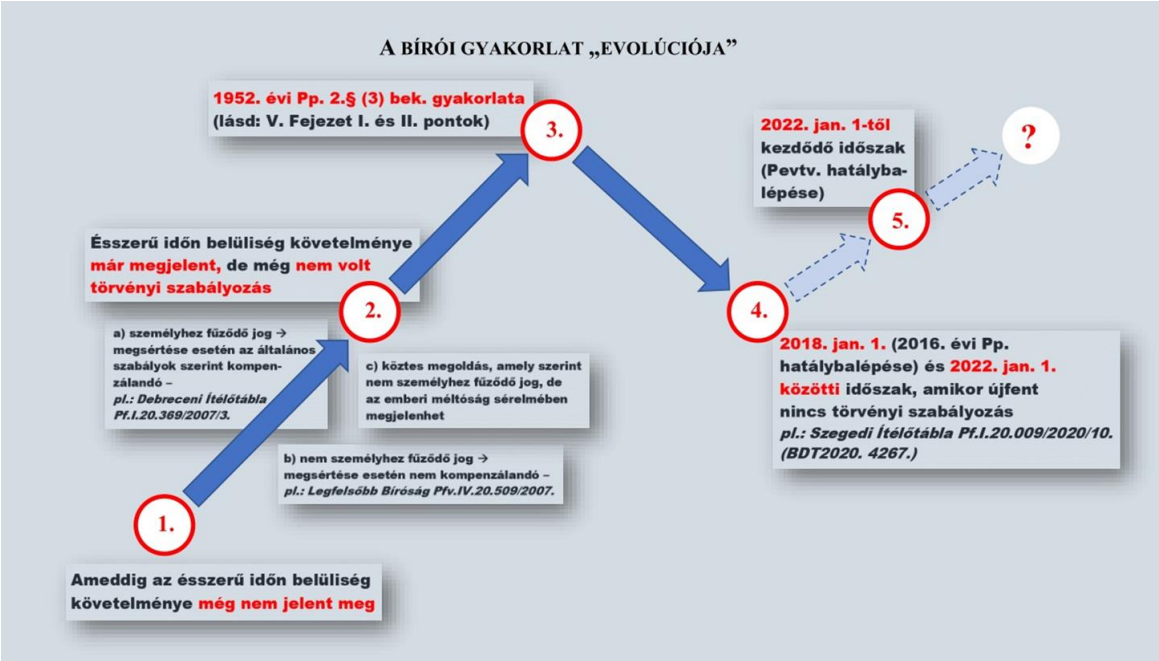

1. ábra – **A bírói gyakorlat „evolúciója"** – az ábra saját szerkesztés

[99] Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Bíróság Polgári-Gazdasági-Közigazgatási Kollégiumának 3/2003. (X. 10.) ajánlása; Csongrád Megyei Bíróság Polgári, Gazdasági és Közigazgatási Kollégiumának 4/2002. (XI. 22.) ajánlása.

[100] Pécsi Ítélőtábla Polgári Kollégiumának 2/2006. véleménye a bírósági eljárás elhúzódása miatti kifogásról.

[101] Győri Ítélőtábla Pf.III.20.238/2018/4.

VI. TÖRVÉNYHOZÁS VÁLASZÁRA VÁRÓ DILEMMÁK

A fent bemutatott bírósági gyakorlat alapján egyértelmű volt, hogy a „gordiuszi csomó" feloldására a jogalkotónak van lehetősége.

Vizsgálat alá kellett vetni azt, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog (azon belül az ésszerű időn belüli elbíráláshoz való jog) és megsértésének jogkövetkezménye milyen jogszabály rendszerébe hogyan, hová és milyen formában illeszthető be. Ez a személyhez fűződő jogokra jellemző általános ismérvek elemzése alapján dönthető el, nem pedig annak alapján, hogy egy adott jogintézmény megsértése esetén milyen szankció alkalmazható az éppen hatályban lévő jogszabályok szerint. A következő jellemzőket, ismérveket lehetett mindenképp „kapaszkodóként" segítségül hívni a kérdés elmélyült megválaszolásához:

- a személyhez fűződő jogok az ember lényegi tulajdonságaival, értékminőségével állnak összefüggésben;
- specialitásuk az a szankciórendszer is, amely döntően objektív alapú, erkölcsi társadalmi elégtételt biztosító jogkövetkezményekből áll[102];
- a dologi jogi viszonyokhoz hasonlóan abszolút szerkezetűek - a tisztességes eljáráshoz való jog és az ésszerű idő követelménye relatív szerkezetű, csak a bíróság és a felek viszonylatában áll fenn, kötelezettje pedig az eljáró bíróság lesz;[103]
- a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetén személyhez fűződő jogok sérelme csak akkor állapítható meg, ha a bíróság a fél személyének lényegét alkotó tulajdonságai, jellemzői és ismérvei miatt követte el az eljárási szabálysértést. Ezzel szemben, ha a felet csak eljárási jogaiban éri sérelem, és ez nem kifejezetten az adott személynek vagy az adott személy értékminőségének szól, akkor a jogsértés nem ad alapot a személyiségvédelemre[104];
- figyelembe kell venni külön ugyanakkor azt is, hogy tisztességes eljáráshoz való jog sérelme együtt járhat ugyan a személyhez fűződő jogok megsértésével is, de ez nem szükségképpeni[105].

Mindenképp meg kell említeni ugyanakkor azt, hogy a bírói gyakorlat továbbra sincs elzárva attól a lehetőségtől, hogy a generálklauzula alapján mégis személyhez fűződő jognak minősítse a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét is, hiszen az az összes, tehát a nem nevesített személyhez fűződő jog védelmét is szolgálja.[106]

Álláspontom szerint elsődlegesen objektív alapú, az erkölcsi-társadalmi elégtételt megvalósító speciális szankció oldhatja fel azon problémát, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog

---

[102] Bakos 2010.

[103] BDT 2008. 1811.

[104] BH 2008. 12.

[105] Ebből azonban az is következik, hogy az, hogy bizonyos esetekben a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme egyben személyhez fűződő jogot is sért, még nem jelenti azt, hogy maga a tisztességes eljáráshoz való jog személyhez fűződő jog is lenne. (BDT 2009. 1976.)

[106] A BDT2019. 4041. szerint „[A] bírói jogalkalmazás nincs elzárva attól, hogy tágítsa a személyiségi jogok körét. […]"

„[…] [a] Ptk. 2:43. §-a példálózó jelleggel sorolja fel az egyes személyiségi jogokat, a bírói jogalkalmazás nincs elzárva attól, hogy bizonyos mértékben tágítsa azok körét, ha a nem taxatív törvényi felsorolásba nem illeszthető, mégis a személy lényegét adó tulajdonságok sérelme valósul meg általa."

eljárásjogi kötődésű, ezért hozzá kapcsoltan felelősségi alakzatot nehéz – de véleményem szerint nem is lehetetlen – az anyagi jogba beágyazni.

Több szerző véleménye szerint „kevés sikerre van ítélve" ugyanis, aki pere elhúzódása miatt kíván kártérítéshez jutni a bíróságtól.[107] Pákozdi Zita szerint a bírói jogkörben okozott károk megtérítése olyan szűk körben érvényesül, amely már alkotmányossági kérdéseket is felvet.[108] Tóth Endre Tamás szerint pedig a bírósági ítélkezés egyre inkább a jogalkotáshoz hasonlóan immunitásra tesz szert.[109]

Magam részéről kétféle megoldási koncepciót – egy eljárásjogi és egy anyagi jogi típusút – is elképzelhetőnek tartottam annak érdekében, hogy reflektálhatóak legyenek a bírói gyakorlat által felvetett problémák is.

a) **Az első megoldási javaslat szerint az eljárásjogi kódexekben az alapelvi rendelkezések között szükséges rögzíteni a tisztességes eljáráshoz való jog és azon belül is az ésszerű időn belüli elbíráláshoz való jog biztosításának feladatát, mint a bíróságok kötelezettsége akként, hogy egy generálklauzulában rögzíteni lehetne azt, hogy a törvényben biztosított jogok érvényesítése bírói útra tartozik, amennyiben törvény másként nem rendelkezik.**

   Ezzel a jogállami-alkotmányos alapelv jogági leképződése valósulna meg úgy, hogy garantálná a bíróság és a felek viszonylatában az igényérvényesítés lehetőségét. Utóbbihoz kapcsolódva pedig külön törvényben lehet célszerű szabályozni akár egy önálló, a vagyoni kártérítéstől és sérelemdíjtól is eltérő vagyoni kompenzációt szankcióként. Tehát az eljárásjogi szabályok közé is deklarálható maga a felelősségi alakzat azzal, hogy az érvényesíthető jogkövetkezmények meghatározásához egy utaló norma kerülne igénybevételre a külön törvényben. Ebben a külön törvényben lehet indokolt rendelkezni továbbá a kimentési esetkörökről is.

b) **Továbbra is megoldásként kínálkozott véleményem szerint az – ahogyan arról Bakos Kitti értekezett[110] –, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése önálló, sui generis felelősségi alakzatként kerüljön szabályozásra. Ebben az esetben akár a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme esetén nem csupán vagyoni jellegű reparáció, hanem sérelemdíj is alkalmazható, hiszen az Alkotmánybíróság már hivatkozott – 34/1992. számú – határozatából következően a nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj jogintézménye nem csupán a személyhez fűződő jogok, hanem az alapvető jogok, köztük a tisztességes eljáráshoz való jog hatékony védelmét is szolgálhatja. A tisztességes eljáráshoz való jog sérelme tehát egy speciális felelősségi alakzat lehetne a Ptk.-ban azzal a szükséges utaló normával, amely kimondaná, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog egyben alapvető jog is és a kártérítés mellett a sérelemdíj is alkalmazható lenne. Továbbá az ilyen típusú anyagi jogi szabályozásnál figyelni kell még arra is, hogy mindenképpen**

[107] Lásd: Kiss 2004: 149.

[108] Pákozdi 2011: 87.; lásd még: Kovács 2007: 666.; Ezzel ellentétben lásd pl.: Pribula 2014: 526.

[109] Csécsy et al. 2010: 270.

[110] Bakos 2010.

egyértelműen kell rendezni a kimentési esetkörök szabályozását, valamint azt, hogy a kártérítési pert pontosan ki ellen kell megindítani.

Fenti megoldások tiszteletben tartják többek között azt, hogy a bírói gyakorlat óvakodik a tisztességes eljáráshoz való jogot a személyhez fűződő jogok körében nevesíteni. Továbbá a szankciórendszer egyértelműsítésével feloldhatóak lennének az erről szóló dogmatikai viták is. Tisztázásra kerülne mindezek felett a jogviszony relatív szerkezete is, hiszen az csak a bíróság és a felek viszonylatában állna fenn, kötelezettje pedig az eljáró bíróság lenne. Végezetül pedig azt emelném ki, hogy nem zárná ki annak igényérvényesítési lehetőségét, ha a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme együtt jár a személyhez fűződő jogok megsértésével is.

VII. A JOGALKOTÁSI ELŐZMÉNYEK

Az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez készített Szakértői javaslat[111] a gyakorlat által felvetett egyes kérdésekre és problémákra részben reagált. Önálló felelősségi alakzatként nevesítette a Pp. 2. § (3) bekezdésében foglalt tényállást, a jogintézmény anyagi jogi jellege elismerésre került, valamint a kialakult bírói gyakorlatnak megfelelően a speciális felelősségi alakzatok között önálló, sui generis tényállásként konstituálták meg a bíróságok felelősségét a perek tisztességtelen lefolyása és időbeni elhúzódása esetén.[112]

A Javaslat azonban csak egy rövid rendelkezést tartalmazott a felelősségi alakzat szabályozásáról: „[…] [h]a a bíróság a per tisztességes lefolytatásának és ésszerű időn belül történő befejezésének követelményét megsértve kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősség szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a felelősség alóli kimentésnek nincs helye."[113] Ez az utaló norma nem tartalmazza a Pp. 2. § (2) bekezdésében foglalt szempontokat az ésszerű idő megítélésére vonatkozóan. A felelősség megállapításához szükséges feltételeket pedig a közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősség szabályai közé tette.

A Javaslat hiányosságai között említhető még meg, hogy nem rendezte a jogkövetkezmények körét sem: a Pp. 2. § (3) bekezdésében foglalt méltányos elégtételt biztosító kártérítés terminológiája a Javaslattól idegen, valamint nem utal arra, hogy vagyoni kár mellett nem vagyoni kár/sérelemdíj is érvényesíthető -e. Pozitívuma volt azonban, hogy egyértelművé tette, a felelősség alól kimentésnek helye nincs – nem említve egyúttal hogy a bíróság felelősségét nem zárja ki, hogy az okozott jogsérelem a bíróság nevében eljáró személynek nem volt felróható. A kimentési lehetőségek kizárásával a Javaslat egyértelműen az objektív jogalapú, feltétlen fokozatú felelősség mellett foglalt állást.[114]

A 2008. júniusában kelt, a Polgári Törvénykönyvről szóló **T/5949. számú törvényjavaslat** sem ismerte el külön nevesíthető személyiségi jogként az ésszerű időn belüliséghez való jogot. Ugyanakkor „előrelépésként" az 5:526. §-a külön felelősségi alakzat kereti között új kárfelelősségi tényállásként rendelte volna szabályozni a felelősséget a bíróság előtti eljárás tisztességtelen lefolytatása, időbeni elhúzódása esetére. A jogszabályhely (1) bekezdése alapján az a fél, akinek a bíróság előtti eljárás tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát az eljárt bíróság megsértette, kártérítésre tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. A kártérítés megállapítását nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljárt személynek az okozott jogsérelem közvetlenül nem volt felróható. Alperesként pedig a pert az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala ellen kell megindítani. A (2) bekezdés szerint pedig a bíróság előtti eljárás befejezésének ésszerű időtartama a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit, ideértve a felek perbeli magatartását is, figyelembevéve határozható meg. Megszorító szabályként került rögzítésre, hogy nem hivatkozhat az eljárás ésszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a személy, aki magatartásával, illetve mulasztásával az eljárás elhúzódásához maga is hozzájárult.

---

[111] Vékás 2008.

[112] Vékás 2008: 1138-1139.

[113] Vékás 2008: 5:549. §: Felelősség a perek tisztességtelen lefolytatása, időbeni elhúzódása esetén

[114] Vékás 2008: 1139.; Bakos 2010.

A vonatkozó miniszteri indokolás szerint a bíróságok kárfelelősségének önálló, sui generis tényállásként való konstituálását szükségessé teszi a méltányos elégtételt biztosító kártérítési felelősségről szóló rendelkezésnek az anyagi jogszabályok közé iktatása. A Pp. 2. §-ában foglalt kárfelelősségi szabály nyilvánvalóan nem eljárásjogi, hanem anyagi jogi rendelkezés, amely a sérelemokozás esetére a bíróság felróhatóságtól független felelősségét mondja ki. A Javaslat ennek az anyagi jogi rendelkezésnek a Pp.-ből való átvételét tartotta szükségesnek. Mentesülési okként a felelősséget csak az zárta volna ki, ha a jogsérelem jogorvoslati eljárásban elhárítható. A per befejezésének ésszerű időtartama nyilvánvalóan a jogvita tárgyát és természetét, az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit, valamint a felek perbeli magatartását is figyelembe véve határozható meg. Ezt az értelmező szabályt szükséges volt az indokolás szerint a törvényben külön kimondani azzal, hogy az eljárás ésszerű időn belül történő befejezésére nem hivatkozhat az, aki az eljáráselhúzódásához maga is hozzájárult. A Javaslat a rendelkezés hatályát nem szűkítette volna le a polgári perekre, az a bíróság által lefolytatott bármely eljárás – így büntetőeljárás esetén – is alkalmazásra került volna.

A fenti tervezet tehát a Szakértői Javaslaton túllépve már részletesen tartalmazta azokat a szempontokat, amelyeket az ésszerű idő megítélésénél a jogalkalmazónak figyelembe kell vennie. Részletezte továbbá azokat a feltételeket, amelyeket a régi Pp. 2. § (3) bekezdése is előír, megkövetelve, hogy a jogorvoslati eljárásban a sérelem ne legyen orvosolható, ugyanakkor már nem nevesítette azt a követelményét, hogy a fél alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással terjeszthesse elő keresetét. Rendezte ugyanakkor a korábbi bírói gyakorlatban felvetett azon aggályt, hogy ezt a kártérítési pert ki ellen kell megindítani (az OIT Hivatala ellen).

Legnagyobb hiányossága azonban, hogy nem adott választ arra a kérdésre, hogy a fél pontosan milyen, vagyoni és nem vagyoni (sérelemdíj) kártérítésre tarthat igényt, és – a Szakértői Javaslattól eltérően – nem reagált a kimentési esetkörök értelmezési nehézségeire sem.

Az eredeti normaszöveghez képest az Országgyűlés Elnökéhez **2008. december 18-án érkezett módosító indítvány**, azt javasolta, hogy a felelősségi alakzaton túlmenően maga tisztességes eljáráshoz való jog és a megsértéséhez kapcsolódó felelősségi szabályok kerüljenek át a személyhez fűződő jogok körébe azzal az indoklással, hogy a Pp. 2. §-ában említett „méltányos elégtételnek" a törvényjavaslat rendszerében nem csak a kártérítés, hanem a sérelemdíj és a kártérítés is megfelel, így e rendelkezésnek a személyhez fűződő jogok között van a helye, a kapcsolódó szankciónak pedig a személyhez fűződő jogok szankciói között.[115]

Az Országgyűlés a 2009. november 9-i ülésnapján elfogadta a Polgári Törvénykönyvről szóló **2009. évi CXX. törvényt**. A fent hivatkozott módosító indítványnak megfelelően a személyhez fűződő jogok általános védelmét rögzítő 2:74.§ mellett a 2:88.§-ban *már külön nevesített személyiségi jogként került beiktatásra a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog azzal, hogy* az (1) bekezdésben kimondta, hogy *a személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a bíróság előtti eljárás* tisztességes lefolytatásához és *ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogra is*. A (2) bekezdésben a T/5949. számú törvényjavaslat 5:526. § (2) bekezdésében írt szabályok kerültek megismétlésre a bíróság előtti eljárás befejezésének ésszerű időtartamának meghatározásának szempontjait illetően, valamint annak kapcsán, hogy aki magatartásával, illetve mulasztásával az eljárás elhúzódásához maga is hozzájárult az elhúzódáshoz, annak igényérvényesítése kizárt.

[115] Gárdos 2009: 158., 164.

Szankcióként a 2:95. § (1) bekezdés akként rendelkezett, hogy a fél, a jogsértés felróhatóságtól független jogkövetkezményeinek alkalmazását nem követelheti, azonban sérelemdíjra és kártérítésre tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. A (2) bekezdésben pedig a korábbi törvényjavaslat 5:526.§ (1) bekezdésében írt szabályt ismételte meg, amely a bíróság felróhatóságtól független felelősségét mondja ki akként, hogy a sérelemdíj és a kártérítés megállapítását nem zárta volna ki, ha a bíróság nevében eljárt személynek az okozott jogsérelem közvetlenül nem volt felróható.

Ki kell emelni, hogy ez a törvény már szabályozta volna a személyiségi jogok megsértésének szankciójaként is a sérelemdíjra való jogosultságot (felváltva ezzel a nemvagyoni kártérítést) – lásd: 2:91.§ (1) bekezdés.

Az új törvény szerint a személyhez fűződő jogok objektív alapú jogkövetkezményei nem lettek volna alkalmazhatóak, viszont szubjektív jogalapú szankciói, a sérelemdíj, mint a nem vagyoni kár megtérítésére és a kártérítés igen.[116]

A sérelemdíj megfizetésére kötelezés feltételeire pedig a (2) bekezdés alapján a kártérítési felelősség szabályait rendelte alkalmazni azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultság megállapításának a jogsértésen túli hátrány bizonyítottsága nem feltétele. Mértékét illetően a (3) bekezdés azt mondta ki, hogy azt a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, a felróhatóság mértékére és a jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatására - tekintettel állapítja meg.

A 2:92.§-a kiegészítette volna az előbbi szabályozást azzal is, hogy aki személyhez fűződő jogának megsértéséből eredően kárt szenved, a károkozásért való felelősségi jogviszonyára egyébként irányadó szabályok szerint követelheti kárának megtérítését.

A korábbiakhoz képest mindenképp pozitívumként értékelhető – az alkalmazható szankció egyértelmű meghatározása mellett – az, hogy a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jogot a bíróságok előtti valamennyi eljárásra, így a büntetőeljárásra is ki kívánta terjeszteni. Továbbá rendezte azokat a szempontokat és feltételeket is, amelyek az ésszerű idő és a felelősség megállapításához szükségesek. Ugyanakkor hiányossága, hogy nem reflektált a kimentés problematikájára, amikor úgy rendelkezett, hogy a sérelemdíj és a kártérítés akkor is megítélhető, ha a bíróság nevében eljárt személynek az okozott jogsérelem közvetlenül nem volt felróható.

Az Országgyűlés 2009. december 14-i ülésnapján fogadta el először a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló törvényt. Ezt a törvényt azonban a köztársasági elnök nem írta alá, hanem megfontolásra visszaküldte az Országgyűlésnek. Ennek ellenére 2010. február 15-én az Országgyűlés azonban azt ismételten elfogadta.

Azonban 2010. április 26-án az Alkotmánybíróság a kellő felkészülési idő hiányára és a jogbiztonság ebből fakadó súlyos sérelmére hivatkozva a Ptk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló törvény 1. §-ának (1) bekezdését, valamint 208. §-át alkotmányellenesnek találta és ezért megsemmisítette.[117]

---

[116] Bakos 2010.

[117] 436/B/2010. AB határozat

A 2014. március 15. napján hatályba lépő **új Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény)** pedig sem a személyiségi jogok között, sem akár önálló felelősségi alakzat keretei között nem szabályozza a bíróság előtti eljárás tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jog esetleges megsértését, illetve annak jogkövetkezményeit.

Az Országgyűlés 2016. november 22-i ülésnapján az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés a) pontja végrehajtására alkotta meg a 2018. január 1-jén hatályba lépő, **a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényt (új Pp.)**.[118] Az új Pp. kodifikációja során azonban az a koncepcionális döntés született, hogy az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó alapelv, valamint az ennek megsértése esetére szabályozott sérelemdíj a 2018. január 1-től hatályba lépett új polgári perrendtartásban nem fog szerepelni. A jogalkotó az új Pp. koncepciója alapján az intézményt nem az eljárási kódexben, hanem más jogforrás keretei között kívánta szabályozni. Ennek megfelelően az új Pp. már nem tartalmazza az régi Pp. 2. §-ának rendelkezéseit – sem az alapelvet, sem a megsértése esetére biztosítandó kártérítésre vonatkozó szabályozást.[119]

[118] Lugosi 2019: 130.

[119] Rainer 2021: 24-25.

VIII. A PEV.TV. MEGSZÜLETÉSE

Az ésszerű időn belüli eljáráshoz való joggal összefüggésben az EJEB egy 2015. október 16-án jogerőre emelkedett, pilot judgment eljárás keretében hozott ítéletében, a Gazsó kontra Magyarország ügyben felhívta[120] hazánkat arra, hogy ezzel kapcsolatban hatékony jogorvoslati rendszert dolgozzon ki.

Az EJEB az ítéletben – azon túl, hogy a konkrét ügyben megállapította az észszerű időn belüli elbírálásra vonatkozó követelmény megsértését, és kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek[121] – általánosságban is deklarálta, hogy eljárások elhúzódása vonatkozásában a Magyarországgal szemben megállapított jogsértések alapján visszatérő probléma van[122], az az EJEE-vel ellentétes gyakorlat alapján áll fenn[123]. Így az EJEB előírta Magyarországnak, hogy haladéktalanul, de legkésőbb az ítélet véglegessé válásától számított egy éven belül – azaz 2016 októberéig – olyan jogorvoslatot vagy jogorvoslat-együttest vezessen be a nemzeti jogrendszerébe, amely megfelel az EJEE követelményeinek, és az EJEB esetjogában lefektetett elvekkel összhangban valóban hatékonyan képes kezelni a túlzottan hosszú eljárások kérdését, az eljárás elhúzódása miatti egyezménysértéseket.

> Az ***olasz*** állam például kártérítési jellegű jogorvoslatot vezetett be. ***Németország*** a folyamatban lévő ügyek elhúzódása megakadályozását célzó, valamint a már elhúzódott eljárások kapcsán kártérítést nyújtó jogorvoslat kombinációját iktatatta be. ***Törökország*** pedig külön testületet hozott létre, továbbá az Alkotmánybíróság előtt általános emberi jogsértésre vonatkozó jogorvoslati lehetőséget biztosít. ***Bulgária*** pedig a jogorvoslatok egyedi kombinációját külön testülettel is kiegészítette: a Legfelsőbb Bíróság mellett működő, nem feltétlenül bírákból álló Felügyelet hatáskörébe utalta a kártérítési kérelmeket.[124]

Ilyen előzményeket követően az elhúzódó eljárások okozta alapjogsértésekkel szembeni hatékony jogorvoslat megteremtése érdekében a magyar Kormány 2018. október 19. napján nyújtotta be a T/2923. számú törvényjavaslatot, „Az egyes bírósági eljárások elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről” címmel. A Javaslat a bírósági eljárás észszerű határidőn belül történő befejezéséhez fűződő alapvető jogot speciális jogvédelem alá kívánta volna helyezi, azzal, hogy szabályozza az alapjogsérelem vagyoni (pénzbeli) elégtétellel történő kompenzálását, illetve az ennek érvényesítését lehetővé tevő eljárást. A Javaslat szerint az újfajta jogvédelem önálló, sui generis jogintézményként, alapvető jogának sérelmére tekintettel illette volna meg a bírósági eljárásban félként vagy terheltként részt vett személyt. Az alapjog megsértésének tényállását úgy határozta meg, hogy egyrészt megállapította azt az időtartamot, ami feltétlenül elégségesnek kell bizonyuljon a bírósági eljárás befejezéséhez, másrészt kimondta, hogy a bírósági eljárásban ennek meghaladása az, amely a vagyoni elégtétel

---

[120] Gazsó v. Hungary (48322/12.)

[121] További marasztalásokra lásd pl.: Magyar László v. Hungary (73593/10) 60-66. pont.; Süveges v. Hungary (50255/12) 117-128. pont.

További ügyekről lásd bővebben: Czine – Szabó – Villányi 2008: 423-427.

[122] Az Egyezmény intézményei már megállapították, hogy Magyarországon nem áll rendelkezésre hatékony jogorvoslat a polgári eljárások elhúzódásával szemben (lásd: Bartha v. Hungary (33486/07) 21. bek.)

[123] Szemléletes, hogy 2015. május 1-ig több mint 200 olyan ítélet született, amely a polgári eljárások túlzott hosszára figyelemmel az Egyezmény Magyarország általi megsértését állapította meg.

[124] Rainer 2016: 468-469.

megállapítását indokolttá teszi. A Javaslat a polgári peres eljárások befejezéséhez öt éves, a közigazgatási perek, illetve – két kivétellel – a büntetőeljárások befejezéshez három éves időtartamot nyilvánított feltétlenül elégségesnek.[125]

Azonban ennek a törvényjavaslatnak az elfogadására sem került sor, tehát továbbra is adós volt a magyar állam az EJEB felé a hatékony jogorvoslati lehetőség kidolgozásával kapcsolatban.

2021. május 11. napján azonban a fenti javaslatot szinte egy az egyben alapul vevő, új, ugyanakkor csak a polgári eljárásokra leszűkítő törvényjavaslat került benyújtásra: a polgári peres eljárás elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről címmel. Ennek elfogadására már sor került és kihirdették a 2021. évi XCIV. törvényt (Pevtv.).

[125] T/2923. számú törvényjavaslat, Általános indokolás 14-15. old.

A Pevtv. megalkotásáig vezető jogalkotási folyamat az alábbiak szerint foglalható össze az egyes szabályozási módok előnyeit és hátrányait kiemelve:

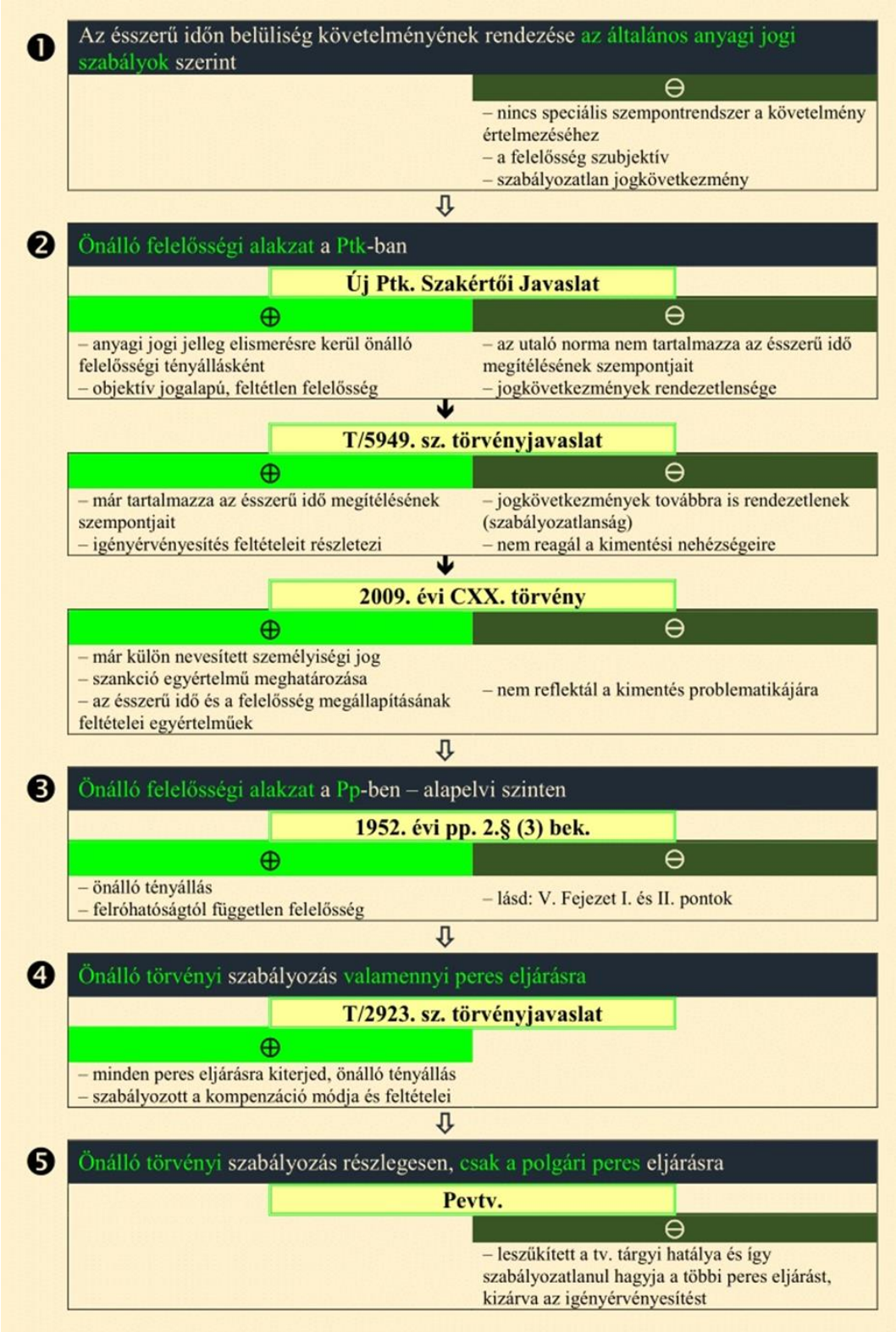

2. ábra – **A Pevtv. megalkotásáig vezető folyamat az egyes szabályozási módok szerint** – az ábra saját szerkesztés

Rögtön kissé ellentmondásosnak tűnik már a törvény, így a benne foglalt jogintézmény elnevezése is. Egy alapvetően a büntetőeljárásokkal összefüggésben született AB határozat – amelynek megállapításai könnyen vonatkoztathatóak a polgári peres eljárása is – szerint ugyanis egy abszolút értelemben rövid időtartamú eljárás is lehet elhúzódó, ha az eljárás tényeiből nem állapítható meg az eljáró bíróságok azon erőfeszítése, amely arra irányul, hogy a tisztességes eljárás követelményrendszerének szem előtt tartása mellett mielőbb döntést hozzanak.[126]

Ebből kifolyólag tehát egyfelől attól még sérülhet az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog, hogy a Pevtv. szerinti objektív időtartam még nem telt el, erre az esetre azonban nem biztosított az igényérvényesítés lehetősége. Másfelől érdemes ezzel kapcsolatban felidézni az Általános indokolásnak rögtön az első mondatát, amely szerint az EJEE megerősítésével Magyarország arra vállalt kötelezettséget, hogy az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog érvényesülését biztosítsa a 6. cikk alapján, továbbá ezen jog megsértése esetére biztosítja a hatékony jogorvoslathoz való jogot a 13. cikk alapján. Ezzel kapcsolatban azt is meg kell jegyezni, hogy álláspontom szerint kissé összemosódik az alapul szolgáló Gazsó kontra Magyarország EJEB ítélet 4. és 5. pontjában is az eljárás elhúzódása („túlzottan hosszú bírósági eljárások”) és az eljárások ésszerű időn belüli befejezése.

Az EJEB joggyakorlatából és a fent hivatkozott hazai alkotmánybírósági határozatból szintúgy megállapíthatjuk ugyanis, hogy az eljárás elhúzódása nem egyenlő azzal, hogy az ésszerűtlen ideig tartott. Az Alkotmánybíróság fent hivatkozott megállapításának a fordítottja is igaz lehet: egy abszolút értelemben hosszú eljárás is lehet ésszerű időn belüli.

Ezek alapján tartom vitathatónak a jogintézménye elnevezését, szerencsésebb lett volna talán az ésszerű időn belüliségre utalni és nem az elhúzódásra.

A korábbi törvényjavaslattal teljesen megegyező elgondolások és koncepció mentén a Pevtv. azonban már csupán – a törvény tárgyi hatálya alól kivéve a közigazgatási pereket és a büntetőeljárásokat – a polgári peres eljárás észszerű határidőn belül történő befejezéséhez fűződő alapvető jogot helyezi speciális jogvédelem alá, szabályozza az alapjogsérelem vagyoni (pénzbeli) elégtétellel történő kompenzálását, illetve az ennek érvényesítését lehetővé tevő eljárást.

Vagyoni elégtétel néven új jogkövetkezményt határoz meg az alapjogi sérelem kompenzálására, ezzel elhatárolja ezt a vagyoni kompenzációt a kártalanítás, kártérítés, sérelemdíj jogintézményeitől. Mindezt teszi azzal a céllal, hogy a bírósági eljárás észszerű határidőn belül történő befejezéséhez fűződő alapvető jog sérelme olyan feltétlen helytállási kötelezettséget teremtsen, amely alól nem lehet mentesülni a Ptk. kártérítésre irányadó szabályai szerint. Mivel a Ptk.-ban a sérelemdíj és a kártalanítás utaló normái több ponton visszautalnak - előbbi a felelősség megállapításával és a sérelemdíj összegszerűségével, utóbbi a kártalanítás módjával és mértékével kapcsolatban - az alkalmazott kártérítési jogra, ezért a jogalkotó szerint dogmatikailag helytállóbb e jogintézményektől eltérő terminológiát használni az alapjog megsértéséhez fűződő jogkövetkezmény elnevezésére. Az új sui generis jogintézmény bevezetésével kívánják különválasztani ezt az alapjogvédelmet a személyiségi jogi védelemtől is, elismerve ezzel a jogirodalomban és a bírósági joggyakorlatban uralkodó felfogást. Leszögezte ugyanakkor a jogalkotó, hogy nem valamely kár okozása vagy személyiségi jog megsértése - hanem meghatározott alapjog megsértése - a vagyoni elégtétel

[126] 2/2017. (II.10.) AB határozat, Indokolás [82]

megítélésének az alapja, ezért a vagyoni elégtétel igénylése nem érinti a félnek azt a jogát, hogy a Ptk.-nak a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabálya [Ptk. 6:549. § (1) bek.], illetve a Ptk. 2:52. §-a szerinti sérelemdíj érvényesítésére vonatkozó szabálya szerint pert indítson a bírósági eljárás elhúzódásával összefüggésben őt ért kár, illetve nemvagyoni sérelem orvoslása érdekében.[127]

A szabályozás lényegét röviden ismertetve, előzetesen a következő vitaindító gondolatok megfogalmazására teszek kísérletet.

Első kérdésként vetődött fel bennem, hogy a jogalkotó a preambulumban megfogalmazott célok sorrendjével egyfajta fontossági rangsort szeretett -e volna érzékeltetni. Vagyis az igazságszolgáltatási tevékenység hatékonyságának ösztönzése célját szándékosan helyezte -e a jogkeresők tisztességes és észszerű határidőn belül befejeződő eljáráshoz fűződő jogának kiteljesítése célja és a bírósági polgári peres eljárások elhúzódásával szembeni hatékony jogorvoslat megteremtése céljai elé?

Az igazságszolgáltatási tevékenység ösztönzésének megjelenítése ugyanakkor mindenképp üdvözölendő, hiszen ezzel a jogalkotó vélhetően azt akarta kifejezésre juttatni, hogy ebben a nemperes, az alapvető jog sérelmének gyorsnak mondható orvoslására irányuló eljárásban irányadó szigorú követelményeknek az is a célja, hogy a polgári ügyekben hamarabb szülessenek meg a jogvédelmet garantáló érdemi döntések, ezzel előtérbe helyezve a preventív funkciót.

Érthető, ha azért tette ezt első helyre a törvényhozó, mert igazából csak az igazságszolgáltatás hatékony működése vezethet el oda, hogy kiteljesedjen az állampolgárok ésszerű időn belül befejeződő eljáráshoz való joga. A hatékony jogorvoslat megteremtésének szándéka pedig a reparációs funkciót sorakoztatja fel az előbb említett prevenció mellé.

A törvény tárgyi hatálya[128] alá tehát kizárólag a polgári peres eljárások tartoznak – azzal, hogy utalás történik arra a 3. § (1) bekezdésében, hogy amennyiben a fizetési meghagyásos eljárás alakul polgári perré, akkor a polgári peres eljárás kezdő időpontjaként a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem előterjesztésének az időpontját kell figyelembe venni.[129]

A 2-6.§-ban kerülnek rögzítésre a figyelembe veendő bírósági eljárás időtartamának és az ésszerűnek minősülő időtartamnak a számítására vonatkozó részletszabályok. Általánosságban, főszabályként rögzíti a bírósági eljárás időtartamát, amelyhez az eljárás elhúzódásának kompenzálását szolgáló vagyoni elégtétel összegszerűsége igazodik. E szerint a bírósági eljárás az elsőfokú eljárás kezdőnapjától az eljárást befejező jogerős határozat közlésének napjáig tart. Az összegszerűség alapját képező időtartamba a kezdőnap, azaz az elsőfokú eljárás megindításának napja nem számít bele. A bírósági eljárás befejező időpontjának pedig az

[127] 2021. évi XCIV. törvény, Általános indokolás 10-11. old.

[128] 1.§

[129] Ilyen esetben a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem benyújtása minősül keresetindításnak, azaz a fizetési meghagyásos eljárás a peres eljárás hatálya alá tartozik az igényérvényesítési folyamat teljes időtartama szempontjából [3.§ (1) bek.].

időtartam számítása szempontjából az eljárást befejező jogerős határozat közlésének a napja tekinthető (amely napot be kell számítani) [2.§ (1), (2) bek.].[130]

A bírósági eljárás időtartamának számítása során az eljárást befejező jogerős határozat alatt az első- és másodfokú határozatot kell érteni, attól függően, hogy a bírósági eljárás melyik bírósági szinten fejeződött be jogerősen. A perújítás ez utóbbi esetben azért nincs külön nevesítve, mert annak során is első-, illetve másodfokú határozatot hoznak a bíróságok. Ha a jogerős határozat ellen felülvizsgálati kérelmet terjesztenek elő, az eljárást befejező jogerős határozat alatt a felülvizsgálati eljárásban hozott ítéletet kell érteni, mert csak ítélethozatal esetén fejeződik be véglegesnek tekinthető módon a Kúria előtt a bírósági eljárás, ezzel ellentétben hatályon kívül helyezés esetén megismételt eljárásra kerül sor. Az eljárási szakasz (például elsőfokú eljárás) az azt befejező határozat meghozatalának napjáig tart, tekintettel arra, hogy ha az adott eljárási szakaszt egy másik eljárási szakasz (például másodfokú eljárás) követi, akkor az eljárási szakaszok tartamát a bírósági eljárás teljes tartama tekintetében össze kell számítani. A másodfokú eljárás kezdőnapja pedig az elsőfokú eljárást befejező határozat meghozatalát követő nap.[131]

A Pevtv. ugyanakkor annak ellenére határoz meg objektív időtartamot, hogy az észszerű időn belüli eljárás időtartamára vonatkozóan az eljárásoktól teljesen független meghatározás nem létezik, ez mindig a konkrét eljárás komplexitásához mérten relatív időtényezőt jelent[132], melynek meghatározására irányuló folyamatban csak „iránytűt" adhat az EJEB vonatkozó joggyakorlata[133]. A Pevtv. pedig egzakt időtartamokat határoz meg ezzel szemben, amelyek túllépését a jogalkotó a bírósági eljárás tekintetében olyannak tekint, amely „önmagában" alkalmas az alapvető jog megsértésére. Ezen időtartam ugyanakkor árnyalódik a részletszabályok szintjén (lásd később pl. 6.§ (5)-(6) bek. és a 15.§ (3), (4), (5) bek.).

Ki kell emelni, hogy a folyamatban lévő[134] és befejezett üggyel kapcsolatban is érvényesíthető a vagyoni elégtétel iránti igény, akár a teljes bírósági eljárás időtartama, akár annak valamely eljárási szakasza meghaladja a meghatározott észszerű időtartamot.

A 6.§ kiemelten fontos szabályokat fektet le, meghatározza azokat az észszerűnek tekinthető időtartamokat, amelyeknek feltétlenül elégségesnek kell lenniük ahhoz, hogy a bíróság az adott ügyben a megalapozott döntéséhez szükséges eljárási cselekményeket lefolytassa, vagy lefolytattassa. Ezen időtartamok túllépése az, amit a jogalkotó a bírósági eljárás tekintetében objektív szempontból olyannak tekint, amely alkalmas az alapvető jog megsértésére. Általánosan öt éves időtartamot (hatvan hónap) nyilvánít feltétlenül elégségesnek. Meghatározott, gyors elbírálást igénylő ügyek (például személyállapoti, gyermek tartása iránt indított és munkaügyi perek) esetén rövidebb objektív időtartam kerül meghatározásra a teljes bírósági eljárás (értve ez alatt a kapcsolódó rendes és rendkívüli perorvoslati eljárásokat is)

---

[130] Ha az ítélet kihirdetésén a fél jelen van, akkor az ítélet a fél vonatkozásában már a kihirdetéssel közöltnek tekintendő. Ha a fél nincs jelen az ítélethirdetésen, akkor az ítélet kézbesítésének a napja tekintendő a közlés napjának [2.§ (3) bek.].

[131] 2.§-hoz fűzött részletes indokolás

[132] Annak eldöntése, hogy az ésszerű határidőt túllépték-e, nem egyszerűen a szóban forgó időszak számításba vételétől függ. (Szabó– Nagy 1999: 112.)

[133] Rainer 2021: 156.

[134] Folyamatban lévő ügy esetén azonban az igényérvényesítés feltétele, hogy az észszerűnek minősített időtartamot a pertartam vagy az adott eljárási szakasz tartama meghaladja. Érvényesül azonban egyfajta korlátozás azzal, hogy egy meghatározott időszakra vonatkozó kompenzáció megítélésétől számított legalább egy év elteltével lehet csak ugyanazon folyamatban lévő üggyel összefüggésben újabb időszakra vonatkozó kérelmet előterjeszteni [11.§ (2)-(4) bek.].

vonatkozásában. Külön meghatározásra kerül az is, hogy az egyes bírósági szintekhez kapcsolódó eljárások (például elsőfokú vagy eljárás) időtartama meddig minősül észszerűnek.[135]

Az általánosan elégségesnek minősített időtartam főszabálya alóli kivételként azonban, ha az egyedi ügy körülményei indokolják, a kompenzációt elbíráló bíróság – bírói mérlegelés alapján – rövidebb időtartamban is meghatározhatja az adott eljárás vagy eljárási szakasz lefolytatásához szükséges észszerű időtartamot. Ugyanakkor hosszabb időtartamban is meghatározhatja, ha perújítási eljárást is hozzá kell számítani az alapul szolgáló bírósági eljárás időtartamához és az egyedi ügy összes körülményének értékelése alapján erre a következtetésre jut [6.§ (5)-(6) bek.].

A 7.§-ban a személyi hatály kapcsán kerül meghatározásra a vagyoni elégtétel iránti igény előterjesztésére jogosult személyek köre is: kizárólag a fél jogosult, az eljárásban részt vevő egyéb személyek - például beavatkozó - számára nem biztosított az igényérvényesítési jogosultság. A jogszabályhely (2) bekezdése kimondja, hogy a 15.§ szerinti időtartamnak a meghaladása az, amely a vagyoni elégtétel érvényesítését megalapozza.

A 8.§ határozza meg azokat a kizáró okokat, amelyek fennállása esetén vagyoni elégtétel iránti igény nem érvényesíthető.

Az igényérvényesítés módjáról, az elbíráló fórumról és egyes elbírálási szabályokról rendelkeznek a 9-10.§-ok. A vagyoni elégtétel alapjául szolgáló bírósági eljárásban elsőfokon eljárt bírósággal szemben érvényesíthető igény akként, hogy mindig azzal a jogi személy bírósággal szemben kell fellépni, amelynek elnöke az elhúzódó ügyben eljárt bíróság bírái tekintetében a munkáltatói jogokat gyakorolja.[136] E körben talán szerencsésebb lett volna, ha az EJEB gyakorlatának megfelelően, az *állammal szembeni* igényérvényesítés rögzítése vagy legalábbis külön rögzíteni, hogy a vagyoni elégtétel megfizetésére az állam köteles.[137]

A vagyoni elégtétel iránti igény bírósági polgári nemperes eljárásban érvényesíthető[138], amelyben kizárólag okirati bizonyításnak van helye, a bíróság a rendelkezésre álló bírósági ügyiratok és a felek nyilatkozatai alapján, egyszerűsített írásbeli eljárásban dönt.[139]. Háttérjogszabályául a Pp. szolgál, a nemperes eljárás sajátosságaiból eredő eltérésekkel, valamint arra a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény általános szabályait is mögöttesen alkalmazni kell.

Hatásköri és kizárólagos illetékességi szabállyal a Debreceni és a Pécsi Törvényszékhez került telepítésre a nemperes eljárás lefolytatása.

A 12.§ rögzíti a nemperes eljárás megindításához szükséges kérelem kötelező tartalmi elemeit. Az eljáró bíróság intézkedési kötelezettségének határideje (15 nap), valamint a bíróság részéről

---

[135] 6.§-hoz fűzött részletes indokolás

[136] Ha tehát elsőfokon járásbíróság járt el, akkor az a jogi személy törvényszék lesz az eljárásban a kérelmezett, amelynek illetékességi területén az elsőfokon eljárt járásbíróság található [9.§ (1) bek.].

[137] Mint a Bv.tv. szerinti alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanításnál (Bv.tv. 75/B.§ (3) bek.)

[138] Fizetési meghagyásos eljárásban nem [11.§ (1) bek.]

[139] Bírósági titkár nem, hanem kizárólag csak bíró járhat el [9.§ (3) bek.].

hivatalból teljesítendő cselekmények részletezését a 13.§-ban találjuk. A 14.§-ba a kérelmezett részéről történő ellenirat benyújtásának szabályai kerültek.

A 15.§ szerinti – a 6.§-ban részletezett szabályok kiegészítéseként –, a bíróság érdemi döntésének meghozatalával kapcsolatos különös szabályok további szempontok mérlegelését engedik meg, melyek hatást gyakorolhatnak az alapul fekvő bírósági eljárás figyelembe vehető időtartamára, ez által a vagyoni elégtétel mértékére. Az általánosan vizsgálandó szempont az, hogy az alapul szolgáló bírósági eljárásban félnek minősülő kérelmező, valamint a bírósági eljárást lefolytató bíróság eljárási cselekménye, illetve mulasztása mennyiben járult hozzá az eljárás elhúzódásához. Azt vizsgálja a bíróság – a kérelem és az ellenirat korlátai között –, hogy volt-e olyan időszak, amely akár a kérelmező, akár a vizsgált bírósági eljárásban eljárt bíróság érdekkörében felmerülő, elhárítható ok miatt szükségtelenül telt el:

- a kérelmező érdekkörébe tartozó ilyen tétlenségi időszakot le kell vonnia a bírósági eljárás időtartamából,[140]
- a bíróság érdekkörében felmerült szükségtelen időszakot pedig akkor kell levonni, ha a kérelmező jogszabály által biztosított lehetősége ellenére nem nyújtott be kifogást az eljárás elhúzódása miatt [15.§ (4) bek.].

Tehát a Pevtv. 6.§ (5)-(6) bekezdései és a 15.§ (3), (4), (5) bekezdései szerinti szabályok alapján gyakorlatilag egy teljes igazgatási iratvizsgálatot – mint akár egy bíróvizsgálat során – kell elvégeznie a kérelmet elbíráló bírónak. Ugyanis nem csupán a rögzített objektív időtartam elteltét kell egyszerűen vizsgálni, hanem – az egyediesítésre törekedve – amennyiben az egyedi ügy körülményei indokolják, (bírói mérlegelés alapján) rövidebb és hosszabb időtartamban is meghatározható az az észszerű időtartamot, amely az adott eljárás vagy eljárási szakasz lefolytatásához szükséges.

Az *eljárás elhúzódása miatti kifogás* előterjesztésével kapcsolatban érdemes egy rövid kitérőt tenni. Az EJEB szerint a kérelmezőnek nem róható fel az, ha igénybe veszi valamennyi rendelkezésre álló hazai jogorvoslatot. Ezzel ellentétben például egy korábbi hazai ítélőtáblai határozat szerint, a fél, aki halasztást kér és eljárási kifogást, illetve elfogultsági kifogást terjeszt elő, valamint a határozatokkal szemben jogorvoslattal él – bár perbeli jogait gyakorolja – maga is hozzájárul a per elhúzódásához, így a bírósággal szemben az eljárás elhúzódására hivatkozással kártérítési igényt nem érvényesíthet.[141]

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a jogalkotó annak ellenére „írja elő" az eljárás elhúzódása miatti kifogás előterjesztését, hogy nem is biztos, hogy az alkalmas arra, hogy a folyamatban levő eljárás elhúzódását megakadályozza, annak ellenére, hogy az éppen a sérelem megelőzését célozza.[142]

---

[140] Például, ha az ellenérdekű felek a vizsgált eljárás szünetelését közösen kérték, azaz saját akaratukból nem haladt előre a folyamatban lévő eljárás. Továbbá ilyen lehet az is, amikor a keresetlevél többszöri visszautasítására (annak érdemi vizsgálatát megelőzően) azért került sor, mert a fél a bíróság hiánypótlási felhívása ellenére nem pótolta kérelme hiányosságait. (15.§-hoz fűzött részletes indokolás)

[141] Fővárosi Ítélőtábla 5.Pf. 20.775/2009/7.

[142] Az összes hazai jogorvoslat kimerítése alapvető előfeltétele az EJEB-hez fordulásnak, mégis tág mozgástere van a Bíróságnak annak megítélése során, hogy mi minősül hatékony jogorvoslatnak. A Vig kontra Magyarország ügy rávilágított arra, hogy vannak olyan esetek, amikor ennek elmaradása mégsem képezi az EJEB eljárásának akadályát.

A jogintézmény lényege, hogy a sérelmező fél (eljárásban részt vevő személy, beavatkozó, ügyész) az eljárás elhúzódása miatti kifogással az eljárás folytatását, adott cselekmény elvégzését, határozat meghozatalát rövid időn belül elérhesse.[143]

Az EJEB ugyanakkor több határozatában is kifejtette, hogy az eljárás elhúzódása miatti kifogás nem tekinthető valóban hatékony jogorvoslatnak, mert nem garantálható az, hogy az eljárás egésze észszerű időn belüli marad, mivel a kifogás csak egyes konkrét, határidőben vagy észszerű időtartamon belül el nem végzett eljárási cselekmények megtételét célozhatja. Abban az esetben eredményezhetné az egész eljárás észszerű időn belüli lefolytatását, ha a fél minden határidőben el nem végzett eljárási cselekmény esetében külön-külön kifogást terjeszt elő azok elhúzódása miatt, az azt elbíráló bíróság pedig rövid időn belül határoz arról.[144]

A hatékonyságot illetően ugyanerre az álláspontra helyezkedtek a magyar bíróságok is.[145] A bírói gyakorlat szerint a kifogás ugyanis csak akkor lehet alapos, ha az ügyben eljáró bíróság mulasztása vagy késedelme a kifogás elbírálásakor még fennáll[146]. Az eljárás elhúzódása miatti kifogást, mint alaptalant pedig el kell utasítani, ha a kifogás előterjesztésekor a mulasztás, illetve a késedelem már nem áll fenn. A kifogás előterjesztése és annak elbírálása között jelentős idő is eltelhet, amely alatt a mulasztás orvosolható, és így a kifogás célja, az eljárás folytatása elérhető, de a törvényi határidőben való eljárás már a kifogás előterjesztésekor sem tudott érvényesülni. Ennek következtében a kifogás intézményének biztosítása nem alkalmas az elérni kívánt cél megvalósítására, miután az eljárási törvényi határidőknek megfelelő folyamatosságra vonatkozó követelmény már annak benyújtásakor is sérül.[147]

Tehát kifogás – amit nem csak a fél terjeszthet elő (!) – előterjesztése éppen az eljárás meghosszabbodását eredményezheti, mivel az eljárás hossza - sok esetben szükségtelenül - megnő az elbírálás időtartamával.

Mindennek ellenére a Pevtv. 15.§ (4) bekezdéséből kifolyólag az várható, hogy „elárasztják" majd a bíróságokat a hatékonynak nem minősíthető eljárás elhúzódása miatti kifogások, mert azt célszerű kimeríteni egy esetleges későbbi vagyoni elégtétel érvényesítése miatt. Ugyanakkor ez éppen leterheli a másodfokú bíróságokat, ha alaptalan kifogásokat kell elbírálniuk, amivel éppen feleslegesen húzódnak el az eljárások (pedig pont ennek elkerülése lenne a cél), ezzel egy kissé önellentmondásos helyzetet teremtve.

A 15.§ (3) és (4) bekezdése tehát abban az esetben lehet érdekes, ha a fél alaptalanul terjeszt elő az eljárás elhúzódása miatti kifogást. Mivel a kérelmezőnek az az érdeke, hogy a bírósági eljárás előrehaladását nem szolgáló és a bíróság érdekkörében felmerült, elháríthatatlan ok miatt szükségtelenül eltelt időtartam is beszámításra kerüljön, ezért a (4) bekezdés alapján elő kell terjesztenie a kifogást. Azonban, ha ezt az alapügyben az elbíráló (másodfokú) bíróság[148], mint alaptalant elutasítja, akkor ez a helyzet akár már úgy is értékelhető, mint olyan, az eljárás előrehaladását nem szolgáló időtartam, amely a kérelmező érdekkörében merült fel, valamint elhárítható ok miatt és szükségtelenül telt emiatt.

---

[143] Rainer 2021: 58.

[144] Bartha v. Hungary (33486/07) 18.§, Barna v. Hungary (no.2.) (35364/09) 15.§

[145] Pl.: Kúria Pfv.III.20.444/2013/16.

[146] Ez indokolja, hogy a kifogást elbíráló bíróság a szükséges intézkedések megtételére hívja fel a mulasztó bíróságot.

[147] Vogyicska 2015: 169.; Rainer 2021: 58-59.

[148] Lásd bővebben: Pp. 158.§ (2)-(4) bek.

A 15.§ (5) bekezdésében írt szabály pedig kérdésessé teszi, hogy a vagyoni elégtétel iránti nemperes eljárásban döntést hozó bíróság vajon felülmérlegelhet -e egy az alapügyben született olyan másodfokú határozatot, amely az eljárás elhúzódása miatti kifogást elutasította, mert alaptalan. Tehát értékelheti -e úgy, hogy az eljárás elhúzódása miatti kifogást nem kellett volna elutasítani és ebből kifolyólag az eljárásnak vagy eljárási szakasznak volt olyan része, amely a bíróság érdekkörében felmerült, elhárítható ok miatt, szükségtelenül telt el? Amennyiben azonban erre lehetőség nyílna, úgy az alapügyben hozott elutasító határozathoz fűződő jogerőhatás válik kétségessé.

A 16.§-ban speciális eljárási szabályokat találunk, a 17.§ az EJEB előtti eljárás és a nemperes eljárás párhuzamos lefolytatásának elkerülése érdekében eljárás felfüggesztő okot határoz meg, ha a vizsgált bírósági eljárás elhúzódásával kapcsolatban az EJEB előtt a kérelmező által kezdeményezett eljárás van folyamatban.[149] A másofokú eljárásra irányadó szabályokat fekteti le a 18.§, valamint ezen jogszabályhely (2) bekezdése rögzíti, hogy a nemperes eljárást befejező jogerős érdemi határozatnak ugyanaz a hatálya, mint a jogerős ítéletnek, azaz a vagyoni elégtétel tárgyában született döntés res iudicata-nak minősül, amiből az következik, hogy az elbírált jog a továbbiakban bírósági vagy egyéb úton vitássá nem tehető.

A 19-21.§-okban felhatalmazó, hatályba léptető és átmeneti rendelkezések kerültek, a 22.§ pedig tárgyi illetékfeljegyzési jogot[150] állapít meg a vagyoni elégtétel érvényesítésével kapcsolatos nemperes eljárásokra.

A vagyoni elégtétel mértékéről és a kifizetendő összeg számításának szabályairól a 372/2021. (VI.30.) Korm.rendelet rendelkezik. Ennek 1.§ (1) bekezdése szerint a Pevtv. 7. §-a alapján járó vagyoni elégtétel összegét a bírósági eljárás Pevtv. szerint figyelembe vehető időtartamára eső naptári napoknak és a (2) bekezdésben meghatározott napi összegnek – 400,- Ft – a szorzataként, egy összegben kell megállapítani.

Kérdésként merülhet fel, hogy pontosan mit takar a kormányrendelet szerinti „figyelembe vehető" időtartam. A törvény azon ésszerű időtartam megállapításáról – 6.§ és 15.§ – rendelkezik, amit feltétlenül elégségesnek kell tekinteni a bírósági eljárás vagy eljárási szakasz befejezéséhez, másrészt kimondja, hogy ennek az időtartamnak a meghaladása az, amely a vagyoni elégtétel érvényesítését megalapozza. Az tűnik logikusnak, hogy az ésszerűnek minősülő időtartamot meghaladó részt kell „figyelembe vehető" időtartamnak alapul venni a megítélhető összeg kiszámítása során, hiszen az ésszerű időtartam túllépése az, amely alkalmas lehet az alapvető jog megsértésére.

[149] Kivételt képez, hogy a kérelem visszautasításának van helye azokban az esetekben, amikor az EJEB a nemzeti jogorvoslat igénybevételének lehetőségére tekintettel, az üggyel összefüggő kérelmek vizsgálatának felfüggesztéséről, azok elfogadhatatlannak nyilvánításáról dönt, vagy a nemzeti jogorvoslat kimerítésének szükségességére vonatkozó álláspontjáról bármilyen módon értesítést küld vagy tájékoztatást tesz közzé. (17.§-hoz fűzött részletes indokolás)

[150] Az eljárás kezdeményezőjét csak akkor terheli illetékfizetési kötelezettség, ha az eljárást alaptalanul kezdeményezte. (22.§-hoz fűzött részletes indokolás)

IX. ZÁRSZÓ

A jogalkotási folyamatot szemlélve rögtön szemet szúr, hogy az ésszerű időn belül befejeződő eljáráshoz való jog érvényesítésére hivatott hatékony jogorvoslati lehetőség megteremtését a törvényhozó vajon miért szűkítette le a polgári peres eljárásokra. Maga az Általános indokolás is kiemeli ugyanis, hogy a magyar eljárásjogi szabályozás strukturális megújítása mellett szükséges az egyes ágazati eljárási szabályrendszerek sajátosságaihoz igazodó, az eljárás esetleges elhúzódásával okozott jogsérelmet kompenzáló jogorvoslati eljárás megteremtése is. Ezt a célt szolgálta a korábbi 2018-ban benyújtott T/2923. számú törvényjavaslat, amely a közigazgatási és büntetőeljárásokkal összefüggésben esetleg felmerülő alapjogsértések vagyoni (pénzbeli) elégtétellel történő kompenzálását, valamint az ezt lehetővé tevő eljárást is szabályozni kívánta.

A jogalkalmazás például a büntetőeljárásokkal kapcsolatban is elismerte[151], hogy „[N]em kétséges, hogy a büntetőeljárás indokolatlan elhúzódása okozhat az egyén számára érdeksérelmet, vagyoni és nem vagyoni hátrányt egyaránt." Ugyanakkor azt is kimondta, hogy „[A] büntetőeljárásban alkalmazandó Be. az eljárás indokolatlan elhúzódása miatt - meghatározott feltételek esetén az eljárási kifogás előterjeszthetőségét meghaladóan -, eltérően a polgári eljárásra irányadó szabályoktól, közvetlen igényérvényesítési lehetőséget nem biztosít."

Az EJEB a hazai jogalkotótól ettől függetlenül véleményem szerint azt várta el, hogy minden bírósági eljárással összefüggésben dolgozzon ki hatékony jogorvoslati lehetőséget és ezt ne kizárólag a polgári peres eljárásokkal összefüggésben tegye meg.

Minden esetre érdeklődéssel várhatjuk, hogy a Pevtv. az ésszerű időn belüli eljáráshoz való joggal összefüggésben hogyan fog kihatni az alapjog és a személyiségi jogok sérelmével kapcsolatos igényérvényesítés problémájára. Álláspontom szerint az biztosnak látszik, hogy hosszú időnek kell majd eltelnie ahhoz, hogy az elbíráló bíróságokon kialakuljon az egységes gyakorlat. Ugyanis az, hogy a 6.§ (5) és (6) bekezdései alapján rövidebb, ill. hosszabb időtartamban is meghatározható a bírósági eljárás vagy eljárási szakasz ésszerűnek minősülő időtartama, az egyedi ügy összes körülményének mérlegelését és az arról történő számadást kívánja meg. Az alapul szolgáló ügyek nyilvánvalóan teljesen eltérőek, ebből kifolyólag pedig nehéz lesz a nemperes eljárásban egységesen érvényesülő szempontrendszert kialakítani annak érdekében, hogy jogegység mutatkozzon, ami az igényérvényesítő állampolgárok bíróságok előtti egyenlőségének alapköve.

Véleményem szerint a Pevtv. illeszkedik abba a trendbe, amely alapján a reparatív célzat egyre inkább maga mögé utasítja a prevenciós funkciót, ezzel a kárfelelősségi alakzatokat tendenciózusan az objektivizálódás felé tolja. A törvény alapján azonban úgy tűnik, hogy a jövőben a bírósági jogkörben, az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértésével okozott károkért való felelősség tényállása olyan különleges felelősségi tényállásnak fog minősülni, amely alapján a bíróságok számára támasztott felróhatósági mérce nemhogy alacsonyabb, hanem jóval magasabb a jelenleginél. Az objektív felelősség telepítése kérdésében az is átgondolandó a jogalkotás jogpolitikai célzatának szempontjából, hogy ha a vétkességi elv alóli kivételként az csak az ésszerű időtartamon történő befejezéséhez fűződő jog megsértése esetén

[151] Kúria Pfv.IV.21.699/2016/4.

érvényesül, ellentmondásos, ha a jogalkalmazás egyéb feladatai tekintetében – például a meghozott döntés tartalmi helytállóságát illetően – továbbra is a felróható magatartással okozott kárért felel az eljárt bíróság[152].

[152] Borbás 2011: 49.

X. IRODALOMJEGYZÉK

Anagnostou, Dia: The European Court of Human Rights. Implementing Strasbourg's Judgments and Domestic Policy. Edinburgh University Press, 1st edition, 2013.

Bagossy Mária: A hatályon kívül helyezés megváltozott szabályai. Jogorvoslat a hatályon kívül helyező végzés ellen. In: Mailáth György Tudományos Pályázat 2019., díjazott dolgozatok. 245-294.

Baj Eszter: Az alapjogok közvetlen alkalmazhatósága bírósági eljárásokban. KRE-DIt – a KRE-DOK online tudományos folyóirata, 2020/2. http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/baj-eszter-az-alapjogok-kozvetlen-alkalmazhatosaga-birosagi-eljarasokban/ (2021-07-14)

Bakos Kitti: A tisztességes eljáráshoz való jog: új jogalkotói irányok. Jogelméleti Szemle, 2010/2. szám. http://jesz.ajk.elte.hu/bakosk42.html (2021-07-14)

Barnett, Hilarie: Constitutional & Administrative Law. 7th edition. London – New York, Routledge–Cavendish, 2009., 65-67.

Barzó Tímea: The relationships between restitution and non-pecuniary damage. MultiScience – XXX. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference. University of Miskolc, Hungary, 21-22 April 2016.

Baumanns, Silke: Der Beschleunigungsgrundsatz im Strafverfahren. Die Verfahrensüberlange und ihre Rechtsfolgen. Baden-Baden, 2011.

Bedő Renáta 2018a: A rendes bíróságok alapjogi bíráskodása magánjogi viszonyokban. Jogi tanulmányok, 2018/1. szám, 73-85.

Bedő Renáta 2018b: Az alapjogok érvényesülése magánviszonyokban Magyarországon – fókuszban a fórumrendszer. Fundamentum, 2018/1., 58-69.

Békés Ádám: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése Magyarországon a strasbourgi bíróság esetjoga alapján, Állam- és jogtudomány, 2017/4., 80-91.

Besenyei Lajos – Bíró György: A személyek joga. Miskolc, Novotni K., 2007.

Bodor Tibor: A bírói pártatlanság követelménye és az eljárás ésszerű időtartama. In.: Halmai Gábor (szerk.): Személyi szabadság és tisztességes eljárás. Budapest, INDOK, 1999., 126-133.

Borbás Beatrix (2011a): Fejezetek a bírósági kárfelelősség köréből a magyar és az európai szabályozás tükrében – különös tekintettel a tisztességes eljárás követelményére. Doktori értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011.

Borbás Beatrix (2011b): A közhatalom kárfelelősségéről a felelősségi premisszák szemszögéből – különös tekintettel a felróhatósági kritériumra. Jogtudományi Közlöny, 2011/ 4., 232-242.

Borbás Beatrix: Néhány gondolat a közhatalmi kárfelelősségről. In.: Borbás Beatrix (szerk.): Immunitási tünetek a közhatalmi kárfelelősség körében. Budapest, Dialóg Campus K., 2018., 57-69.

Cornford, Tom: Towards a Public Law of Tort. Hampshire, Ashgate, 2008.

Craig, Paul – Tomkins, Adam: The Executive and Public Law. Power and Accountability in Comparative Perspective. Oxford, Oxford University Press, 2006.

Craig, Paul: Administrative Law. 6th edition. London, Sweet & Maxwell, 2008.

Csécsy Andrea – Fézer Tamás – Havasi Péter – Tóth Endre Tamás – Varga Nelli: A kártérítési jog magyarázata. Budapest, CompLex K., 2010. IV. Fejezet 8. Cím.

Cservák Csaba: Az alapjogok (és az Alaptörvény) érvényesüléséről, alkalmazhatóságáról. Jogelméleti Szemle, 2017/3., 15-25.

Czine Ágnes: A tisztességes büntetőeljárás szabályai a régi és az új büntetőeljárási törvényben. In: Molnár Gábor - Koltay András - Molnár Gábor Miklós (szerk.): Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából. Budapest, PPKE-ÁJK, 2018., 55-67.

Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban. Budapest, HVG-ORAC, 2008.

Errera, Roger: Dicey and French Administrative Law. A Missed Encounter? Public Law, No. 695. 1985., 695-707.

F. Rozsnyai Krisztina – Istenes Attila: Gondolatok a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény érvényesítésének új lehetőségeiről. Jogtudományi Közlöny, 2017/12., 559-568.

Gárdos Péter (szerk.): Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz: törvényszöveg, egységes szerkezetű indoklás, megjegyzések. Budapest, Complex K., 2009.

Gáspárdy László: Az idő-tényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában. MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei, 15. kötet, 1981., 373-383.

Gáspárdy László: Két perjogi reform, a pertartam rövidítés eltérő útjai. Jogtudományi Közlöny, 1983/11., 705-709.

Gellért György (szerk.): A polgári törvénykönyv magyarázata 1. Budapest, CompLex K., 2007.

Gyekiczky Tamás 2006: A kártérítés határai. Debreceni Jogi Műhely, 2006/1. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_karterites_hatarai/ (2021-07-14)

Harlow, Carol: European Governance and Accountability. In.: Nicholas Bamforth – Peter Leyland (eds.): Public Law in a Multi-Layered Constitution. Oxford–Portland, Hart, 2003., 79-83.

Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata, 2011/4., 86-94.

Jakab András – Vince Attila: Alapjogok érvényesíthetősége a bíróságokon. In.: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja II., Budapest, Századvég K., 2009., 2666-2684.

Jobbágyi Gábor: Személyi és családi jog. Budapest, Szent István Társulat, 2008.

Karsai Dániel: Magyar ügyek Strasbourgban 2000-2004 között. Acta Humana, 2005/3., 25-29.

Kecskés László: Polgári jog – a személyek joga. Budapest–Pécs, Dialóg Campus K., 2007.

Kengyel Miklós: A polgári igazságszolgáltatás, mint empirikus vizsgálatok tárgya. Társadalomkutatás, 1986/3-4., 69-81.

Kiss Daisy: A fair eljárás. In.: Papp Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció. Budapest, Eötvös K., 2003.

Kiss Daisy: Felelőtlen felelősök. A bírósági eljárások elhúzódása miatti kifogás új jogintézménye a polgári perekben. Fundamentum, 2004/1., 147-153.

Kónya István: A Kúria szerepe és feladatai a hazai büntetőjog rendszerének megújulásában. In.: Hollán Miklós – Mezei Kitti (szerk.): A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020., 9-16.

Kovács László: A bírói felelősség a polgári eljárásjogban és azon kívül. Magyar Jog, 2007/11., 658-668.

Kuijer, Marin: The right to a fair trial and the Council of Europe's efforts to ensure effective remedies on a domestic level for excessively lengthy proceedings. Human Rights Law Review, 2013/4., 777-794.

Künnecke, Martina: Tradition and Change in Administrative Law. Berlin – Heidelberg – New York, Springer, 2007., 1-137.

Landi Balázs: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében – történeti visszatekintéssel. Jogtudományi Közlöny, 2014/2., 93-104.

Lenkovics Barnabás – Székely László: A személyi jog vázlata. Budapest, Eötvös K., 2001.

Lugosi József: Jogérvényesítés a polgári perben az alperes szemszögéből. Jog, állam, politika, 2019/1., 129-144.

Nagy Anita: A tisztességes eljáráshoz való jog az Emberi Jogok Európai Bírósága Magyarországgal kapcsolatos gyakorlatában, különös tekintettel az ésszerű határidő követelményére. Debreceni Jogi Műhely, 2011/3., 1-9.

Névai László – Szilbereky Jenő: Polgári eljárásjog. Budapest, Tankönyvkiadó, 1974.

Orosz Árpád: A magyarországi polgári perek az Emberi Jogok Európai bírósága előtt. Acta Humana, 2007/4., 3-24.

Pákozdi Zita 2011. A bírói jogkörben okozott károk megtérítése és a tisztességes eljárás. Miskolci Jogi Szemle, 2011./2., 87-100.

Pribula László: Kivételes-e a jogalkalmazó kártérítési felelőssége? Jogtudományi Közlöny, 2014/11., 515-526.

Rainer Lilla: A bírósági eljárások elhúzódása miatti hatékony kártérítési jogorvoslat. Magyar Jog, 2016/7-8., 460-470.

Rainer Lilla: Az észszerű időn belüli befejezés követelménye a polgári perben. PhD értekezés (műhelyvitára készített változat). KRE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2021.

Ravasz László: Bírói függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog. Debreceni Jogi Műhely, 2015/ 3-4., 58-84.

Schultz Márton: Gondolatok a személyiségi jogok generálklauzulájáról és az emberi méltóságról. Magyar Jog, 2016/12., 685-697.

Singh, Mahendra P.: German Administrative Law in Common Law Perspective. Berlin – Heidelberg – New York, Springer, 2001., 119-242.

Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Budapest, Osiris K., 2001.

Somody Bernadette: Az Alapjogok védelme: bíráskodás, és ami azon túl van. In.: Trócsányi László (szerk.): Dikaiosz logosz. Tanulmányok Kovács István emlékére. Pólay Egon Alapítvány, Szeged, 2012., 115-121.

Somody Bernadette – Szabó Máté Dániel – Szigeti Tamás – Vissy Beatrix: Alapjogi igények, alapjogi szabályok: az alapjogi ítélkezés egy koncepciója. In.: Somody Bernadette (szerk.): Alapjogi bíráskodás – alapjogok az ítélkezésben. Budapest, l'Harmattan K., 2013.

Sonnevend Pál: Az alapjogi bíráskodás és korlátai. Fundamentum, 1998/4., 79-84.

Szigeti Krisztina: A Kúria ítélete a polgári eljárási alapjogok sérülése megállapításának feltételeiről: a tisztességes eljáráshoz való jog egyes elemeinek egymáshoz való viszonya. Jogesetek Magyarázata, 2013/4., 20-28. [Wolters Kluwer Hungary Kft. Jogtár (1-18. old.)]

Szabó Győző – Nagy Gábor (szerk.): Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról. Budapest, HVG-ORAC, 1999.

Téglási András: A magánjog alapjogiasítása – kritikák és veszélyek. Jogelméleti Szemle, 2020/2., 164-172.

Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979.

Trócsányi László (főszerk.): A mi Alkotmányunk. Vélemények és elemzések Magyarország Alkotmányáról. Budapest, CompLex K., 2006.

Varga István: Breach of the reasonable time requirement in Hungarian law and in the practice of the European Court of Human Rights. In.: Michel Labori (eds.), Annales Universitatis Apulensis, Serie Jurisprudentia 2009., 13-28.

Varga Zs. András: Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon. Budapest, Pázmány Press., 2012.

Varga Zs. András: Az ügyészségi jogkörben okozott kárért viselendő felelősség. Módszertani és dogmatikai sajátosságok. In.: Borbás Beatrix (szerk.): Immunitási tünetek a közhatalmi kárfelelősség körében. Budapest, Dialóg Campus K., 2018., 163-184.

Vékás Lajos (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez készített Szakértői javaslat. Budapest, Complex K., 2008.

Visegrády Antal – Vörös Eszter: A tisztességes eljárás és a bírói etika. Jura, 2019/2., 194-201.

Vogyicska Petra: A bírósági jogkörben okozott kár gyakorlata a polgári eljárásban. Magyar Jog, 2015/3., 161-170.

Weller Mónika – Teplán Attila: Magyar ügyek Strasbourgban. Acta Humana, 2000/41-42., 95-121.

DR. BÓK ANIKÓ

A SÜRGŐSSÉGI PSZICHIÁTRIAI GYÓGYKEZELÉS SORÁN ÉRVÉNYESÜLŐ JOGOK, ALAPJOGI ÖSSZEFÜGGÉSEI ÉS AZOK JOGSZABÁLYI GARANCIÁLIS SZABÁLYAI

1. BEVEZETÉS

A tanulmány a pszichiátriai gyógykezelést, mint egy sajátos nemperes eljárást egyrészt az orvosi ellátást is érintve, másrészt a jogi eljárás – bírói szemle- gyakorlati tapasztalatait is figyelembe véve közelíti meg. Az eljárás mibenléte, és a betegek jogainak sérelme kapcsán a sürgősségi pszichiátriai gyógykezelés alá vont személyek egy sajátos eljárási procedúrának is ki vannak téve. A jelen eljárással összefüggésben számos beadvány keletkezett azzal összefüggésben, hogy az alapjogok valójában sérültek-e, annak mibenléte jogszabályokkal ellentétesnek minősíthető-e.

Az alapvető jogok országgyűlési biztosa többször foglalkozott a témával átfogó vizsgálatok kapcsán, és ezzel kapcsolatos észrevételei több jelentésben összefoglalta, és megoldást javasló intézkedések szükségességére tett javaslatot.

A pszichiátriai gyógykezelés mint nemperes eljárás a bíróságok részéről is egy soron kívüli eljárás szükségességének a lebonyolítási kötelezettségét jelenti. Az eljáró bíró (bírósági titkár) egy külső, bíróságon kívüli helyszíni szemlén (meghallgatáson) találkozik a kérelmezettel, aki nem biztos, hogy megérti azt az élethelyzetet, melybe került, hiszen először zárt ajtók vannak körülötte, és nem biztos, hogy akarta azt a helyzetet amibe került. Az egészségi állapota indokolta a sürgős szükség okozta intézkedést, és amennyiben annak jogszabályi feltételei fennállnak további gyógykezelését.

De vajon, aki ilyen helyzetbe jutott, és akaratán kívül bekerül egy zárt intézménybe, a Pszichiátriai osztályra minden joga érdeksérelem nélkül biztosítva van? A nemperes eljárás kapcsán milyen alapjogok sérülhetnek, vagy esetleg azok korlátozása merülhet fel? A veszélyes, közösségellenes magatartást tanúsító személyekkel ezen eljárás során mi történik, van -e valami visszatartó hatása? A kérelmező kötelező pszichiátriai intézetbe utalása szabadságtól megfosztással egyenértékű, vagy esetleg más eljárás? A jelen eljárás célja az, hogy további egészségromlás megelőzése történjen, vagy esetleg annak célja annál túlmutat?

Nem biztos, hogy a jelen tanulmány minden kérdésre megadja a választ, de szeretném ezen eljárás bonyolultságát bemutatni, és egyben annak sokszínűségére, és összetettségéből adódó problémákra a figyelmet felhívni.

2. PSZICHIÁTRIA, MINT ORVOSTUDOMÁNY

A pszichiátria (a görög *pszihiátrikí [episztími], pszükhé – a lélek* és *iatrósz – az orvos* szavakból képzett megnevezés) az elmegyógyászat, elmegyógyintézet, vagy zártosztály a lelki betegségek rendszerezésének, diagnosztizálásának, és kezelésének tudománya az orvostudomány egy ága, valamint szűkebb értelemben a lelki betegek és betegségek kezelését folytató intézmények (kórházak, vagy kórházi osztályok), és – tágabb értelemben – az ellátást végző intézmények összessége, intézményrendszere. A Pszichiátria – társadalomban betöltött szerepét tekintve – közvetett rendvédelmi funkciókkal is rendelkezik, ugyanis a pszichiátereknek (Magyarországon) jogukban áll (szubjektív megítélésük szerint) a társadalmi normáknak nem megfelelő gondolkodású és viselkedésű egyéneket elmebetegnek nyilvánítani és a társadalomtól elzáratni. A pszichiátria intézményrendszere gondoskodik az ilyen módon ideiglenesen jogfosztottá vált egyének, társadalomtól való elzárásáról. [1]

A pszichiátria tudományága szakmailag vitatott területek közé tartozik. A történelem során az emberek próbáltak magyarázatot adni az eltérő jelenségekre. Voltak akik sámánoknak mondták magukat, mert mások voltak mint az átlagos emberek, és különböztek tőlük. Ha visszamegyünk a történelemben a 18. század második felében egy szemléletmód változás volt megfigyelhető.

Az antropológiai szemlélet térhódításával – fokozódó érdeklődés mutatkozott az embertudományok, és különösen a pszichológia, vagy korabeli kifejezéssel lélektudomány iránt. A lélek helyének, szerepének és az emberi testre gyakorolt befolyásának kérdése immáron szerves részét képezte az orvosi, filozófiai és antropológiai diskurzusoknak, az „elmebetegek" ellátásának problémája pedig korábban nem tapasztalt kihívást jelentett a hatalom és az orvostudomány képviselői számára. Az orvosi oktatásban azonban – megfelelő intézményi háttér hiányában, amely „gyakorlóterepet" jelenthetett volna az orvostanhallgatók számára – a lélek és elme betegségeinek szentelt önálló kurzusok viszonylag későn jelentek meg. Az első pszichiátriakurzusok tervezeteit csupán az 1840-es években nyújtották be az Udvari Tanulmányügyi Bizottsághoz a Habsburg Birodalom két legnagyobb, a 18. század végén alapított tébolydáinak (Bécs, 1784; Prága, 1790) főorvosai. Az intézményi háttér hiányosságai ellenére azonban a pszichológiai ismeretek már a 18. század végétől egyre hangsúlyosabban jelentek meg az orvosi oktatásban a fiziológa-, patológia- és államorvostani kurzusok keretein belül, amelyek összefoglaló ismereteket nyújtottak a lélek helyéről, szerepéről, a testre gyakorolt hatásáról és a lélek/elme leggyakoribb betegségeiről (melankólia, mánia, hisztéria, hipochondria).[2]

A ma érvényben lévő betegségosztályozási-rendszerek zászlóshajója, a DSM-IV-TR (Diagnosis and Statistical Manual of Mental Disorder-IV, Text Revision, 2000, URL: http://www.dsmivtr.org/), a pszichiátriai zavarok tünettani leírására szorítkozik a pszichológiai, társadalmi és kórélettani alapok ismertetése nélkül, mivel velük kapcsolatban nincs szakmai konszenzus. Számos izgalmas kutatási eredmény és elmélet létezik például a skizofrénia genetikai, anatómiai, molekuláris biológiai, pszichológiai és szociológiai mechanizmusaival kapcsolatban, de nehéz lenne olyan definíciót találni, amelyet minden szakember maradéktalanul elfogad. Elég, ha a DSM-IV-TR mellett megtekintjük a hazánkban is hivatalosan használt Betegségek Nemzetközi Osztályozását (BNO): a skizofrénia diagnosztikus kritériumai itt részben mások. Így tehát (némileg sarkítva) attól függ, hogy valaki skizofrén-e vagy sem, hogy az orvos a DSM- vagy a BNO-könyvet tartja a kezében. A kizárólag tüneteket

1 https://hu.wikipedia.org/wiki/Pszichi%C3%A1tria (letöltve:2021.09.30)

2https://www.researchgate.net/publication/348053928_ORVOSTUDOMANY_LEGSETETEBB_MEZEJE_PSZICHOLOGIAI_ISMERETEK_A_HABSBURG_BIRODALOM_ORVOSI_FAKULTASAINAK_TANANYAGABAN_A_18-19_SZAZAD_FORDULOJAN (letöltve:2021.09.30.)

figyelembe vevő, szakértői konszenzuson alapuló diagnosztikus besorolás a pszichiátria tudományos kritikájának kiindulópontja: hogyan lehet olyan betegségekről beszélni, amelyeknek nem ismerjük a pontos eredetét és mechanizmusát, de még a tüneteiről se tudunk megegyezni? Ez lenne a fő megkülönböztető tényező neurológia és pszichiátria között: míg a neurológiai betegségekben van kimutatható idegrendszeri elváltozás, addig a pszichiátriai zavarokban – az „elmezavarokban" – nincs. [3]

3 Kéri Szabolcs: A pszichiátriai betegség fogalma és értelmezése az újabb idegtudományi kutatások tükrében Magyar Tudomány, Magyar Tudományos Akadémia folyóirata 2009.augusztus 9. letöltve: 2021. 09.30. http://www.matud.iif.hu/2009/09aug/02.htm

3. MI A PSZICHIÁTRIAI ELJÁRÁS?

Az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdése rögzíti, hogy senkit sem lehet a szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Az eljárás lényegét az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozóan, illetve azok korlátozhatóságára vonatkozó anyagi jogi, és eljárási szabályokat az egészségügyről szóló 1997.évi CLIV. törvény (továbbikakban: Eütv.) tartalmazza.

A kórházakban a pszichiátriai osztályokon a pszichiátriai zavarban szenvedő személyek pszichiátriai- neuropszichiátriai és pszichológiai kivizsgálása, valamint komplex kezelése folyik. Az Eütv. külön fejezetben szabályozza a pszichiátriai betegek gyógykezelését és gondozását. A törvény ezen fejezetének alkalmazásában pszichiátriai intézet minden olyan egészségügyi szolgáltatást vagy azt is nyújtó ellátóhely, amely pszichiátriai betegek pszichiátriai betegségükből eredő ellátását, továbbá felügyeletét, gondozását napi 24 órán át biztosítja, függetlenül az intézmény által nyújtott egyéb szolgáltatásoktól, fenntartójától és elnevezésétől, ideértve a külön jogszabály szerinti közösségi pszichiátriai ellátást nyújtó intézetet is. Az Eütv. 189-195. § tekintetében pszichiátriai intézetnek minősül a pszichiátriai betegek járóbeteg-szakellátását végző pszichiátriai intézmény, a pszichiátriai betegek otthona, valamint rehabilitációs intézete, ideértve az átmeneti intézményt is.[4]

Az eljárás lefolytatására vonatkozó külön jogszabályok – fentiek szerinti Eütv.- nem tartalmaz speciális hatásköri szabályokat, a 2013. január 1. napjától speciális hatásköri és illetékességi szabályok alapján a helyi bíróságnak (járásbíróságnak) van hatásköre az eljárás lefolytatásra. Ha a beteg pszichés állapota, illetve szenvedélybetegsége okán közvetlen veszélyezetető magatartást tanúsít és ezen állapota csak azonnali pszichiátriai intézeti gyógykezelésbe vétellel hárítható el, az észlelő orvos közvetlenül intézkedik a beteg megfelelő pszichiátriai intézetbe történő szállításáról. A beteg beszállításában szükségesség esetén a rendőrség közreműködő segítségére is sor kerülhet. A beteg (kérelmezett) felvételét követően a a pszichiátriai intézmény (kórházi osztályvezető orvos) 24 órán belül a bíróság értesítésével kezdeményezi a beszállítás indokoltságának a megállapítását és a kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelésnek elrendelését.

A bíróság az értesítés kézhezvételétől számított 72 órán belül határozatot hoz. A beteg a bírósági határozat meghozataláig ideiglenesen az intézményben tartható.

A bíróság a határozatot, annak meghozatalától számított legkésőbb öt napon belül írásba foglalja és az írásba foglalást követő kettő napon belül elrendeli annak kézbesítését.[5]

A fentiek szerinti eljárási határidők betartása a beteg érdekvédelmét szolgálják.

Az intézmény számára előírt 24 órás határidő egy garanciális szabály ahhoz, hogy bírósági döntés nélkül a lehető legrövidebb ideig, és esetben legyen személyi szabadságában korlátozva.

A pszichiátriai beteg személyiségi jogait az egészségügyi ellátása során fokozott védelemben kell részesíteni.

A nemperes eljárás kapcsán a bíróság meghallgatja a beteget (kérelmezettet), az intézet vezetőjét vagy az általa kijelölt orvost. A bíróság a kórház értestését követően haladéktalanul kirendel egy független, a beteg gyógykezelésében részt nem vevő igazságügyi elmeorvos szakértőt, aki a szakvéleményét írásban vagy legkésőbb a bírósági eljáráson szóban előterjeszti. Fontos megjegyezni, hogy a bírósági eljárást a sürgősséggel felvett betegnél akkor is le kell folytatni, ha a beteg a határozat meghozataláig beleegyezését adta az intézeti gyógykezelésébe.

---

4 Eütv.188.§ a) pont

5 Eütv. 199.§ (1), (2) (3) bekezdés

A bíróság a sürgősséggel felvett beteg esetében akkor rendeli el a kötelező gyógykezelést, ha beteg veszélyeztető magatartást tanúsít, és fennáll az intézeti gyógykezelés szükségessége.

A bíróság a kérelmezett gyógykezelésének szükségességét harminc naponként felülvizsgálja. A pszichiátriai intézetből el kell bocsátani a beteget, ha intézeti gyógykezelése a továbbiakban nem indokolt[6], ezen időpont a felülvizsgálat előtt is bekövetkezhet.

6 Eütv. 199.§ (5), (6), (7), (8),(9) bekezdés

4. BETEGJOGOK A PSZICHIÁTRIAI GYÓGYKEZELÉS KAPCSÁN

4.1 A Bioetikai vagy biomedicinális jogok

Európában a bioetika területén legtekintélyesebb, kötelező erejű egyezményt az Európa Tanács fogadta el 1997-ben Oviedóban. Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló egyezményt Magyarország is aláírta, és a 2002.évi VI. törvény hirdette ki.

A bioetikai jogokra vonatkozóan a korábbi alkotmányunk nem tartalmazott szabályokat, annak legfontosabb területeiről Magyarországon az Eütv. tartalmazott szabályozásokat.

Jelenleg hatályos Alaptörvényünkben már megjelentek a kifejezetten bioetikai tárgyú rendelkezések, mely tény változást jelentett a korábbi szabályozáshoz képest. „Többek között azért, mert a bioetika kérdéseinek relevanciájához nem fér kétség, mint ahogy ahhoz sem, hogy a technikai fejlődés, az orvostudomány, valamint a biológia robbanásszerű fejlődése már korábban olyan eredményekre is vezetett, amelyek a visszaélésszerű alkalmazás kapcsán akár büntetőjogi jogalkotást is eredményeztek."[7]

A bioetikai szabályok területei közül a jelen pszichiátriai eljárások kapcsán orvosi beavatkozásba történő tájékozott beleegyezés kérdése -az ún. informed consent elvének a megléte vagy esetleg sérelme lehet kérdés.

A törvény feltételként jelöli meg a betegnek azon jogát, hogy a kivizsgálását és kezelését érintő döntésekben részt vegyen. Rögzíti azon garanciális szabályt is, hogy- kivételtől eltekintve - bármely egészségügyi beavatkozás elvégzésének feltétele, hogy ahhoz a beteg megtévesztéstől, fenyegetéstől és kényszertől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését (a továbbiakban: beleegyezését) adja.[8]

A beleegyezés a beteg és az orvos közötti kommunikáció eredménye kellene hogy legyen. De a jelen esetben a személy önrendelkezés joga nem biztos, hogy mindenképpen erre irányul. Az önálló döntési képesség hiánya következtében a pszichiátriai gyógykezelésre szoruló személy nem képes dönteni. Az autonómia hiánya miatt ezen személyek nincsenek abban a helyzetben , hogy életük fontos dolgaiban maguk döntsenek.

Az intézeti gyógykezelésbe vétel történhet önkéntesen, a beteg beleegyezésével,(továbbiakban: önkéntes gyógykezeléssel), azonnali intézeti gyógykezelést szükségessé tevő közvetlen veszélyeztető magatartás esetén, az azt észlelő orvos intézkedése alapján (továbbiakban: sürgősségi gyógykezelés), valamint a bíróság kötelező intézeti gyógykezelést elrendelő határozata alapján (továbbiakban: kötelező gyógykezelés)[9]

A beleegyezés hiánya esetén a nemperes eljárás fontossága kiemelendő, melynek pótlása a kötelező intézeti gyógykezelés elrendelésével megvalósul. A bírósági felülvizsgálat időtartamát a törvény 30 napban határozza meg.

4.2 Az egészségügyi ellátáshoz való jog

A beteg legalapvetőbb jog, hogy a megfelelő ellátásban részesüljön. Akinek az állapota indokolja joga van ahhoz, hogy a hozzáértő orvosok megvizsgálják, és a szükséges

---

[7] Kovács Gábor.: Az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények, valamint az egészségügyi önrendelkezési jog megsértése, 2015, Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 9.

[8] Eütv. 15.§ (3) bekezdés

[9] Eütv.196.§ a, b,c pont

gyógykezeléssel ellássák. Sürgős szükség esetén az életmentő, illetve súlyos vagy maradandó egészségkárosodás megelőzését biztosító ellátáshoz, valamint fájdalmak csillapításhoz vagy szenvedések csökkentéséhez való jogot is jelenti.[10] Öngyilkossági kísérlet esetén nem egy esetben felmerül, hogy a beteg azt sérelmezi, miért végeztek rajta életmentő beavatkozást, holott ő nem élni akart. sajnos nem egy esetben az orvos is tehetetlen és próbál segíteni, de amint az intézeti gyógykezelés szükségessége megszűnik az otthonában ugyanazon környezeti faktorok kiváltják a betegnél az újabb öngyilkossági kísérletet.

Az egészségügyi ellátáshoz való jog biztosítja azt is, hogy minden betegnek joga van - jogszabályban meghatározott keretek között - az egészségi állapota által indokolt, megfelelő, folyamatosan hozzáférhető és az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő egészségügyi ellátáshoz.[11] Ez ellátás megkülönböztetés nélküli, vagyis fajra, nemre, vallási, és politikai hovatartozástól mentes. Testi és értelmi fogyatékosság miatt sem valósulhat meg megkülönböztetés.

Az egészségügyi ellátásnak folyamatosan hozzáférhetőnek kell lennie mindenki számára, vagyis napi 24 órában igénybevehető. A betegnek joga van az állapota által szakmailag indokolt esetben az ellátását biztosító orvos szabad megválasztásához. A beteg orvosválasztási joga az egészségügyi szolgáltató és a választott orvos egyetértésével gyakorolható.

A betegnek joga van ahhoz, hogy az állapota által szakmailag indokolt egészségügyi szolgáltató és ha jogszabály kivételt nem tesz a kiválasztott orvos egyetértésével az ellátást végző orvos megválasztásához. [12]

Amennyiben a beteg az adott egészségügyi szolgáltatónál nem részesíthető az egészségügyi állapota által indokolt és szükséges ellátásban, joga van legrövidebb időn belül a megfelelő intézetbe történő átirányítására, és egyben tájékoztatni kell arról, hogy az adott ellátás mely egészségügyi szolgáltatónál biztosítható.[13]

Ez utóbbi szolgáltatás biztosítás kapcsán a pszichiátriai gyógykezelés kapcsán meg kell említeni, hogy sok esetben a betegek sérelmezik, hogy miért nem az otthonukhoz közeli kórházban kapták meg a szükséges gyógykezelést, és átszállították általában a megye székhely szerinti kórházba. A „vidéki" intézmények ezen betegek sürgős szükségből történő ellátására nincsenek felkészülve, és szakember sincs aki elláthatná őket. Az intézmények esetében számos működési kritériumnak is meg kell hogy feleljenek. Magas biztonsági fokozatú pszichiátriai osztályok működését a vidéki kórházak nem tudják megvalósítani. A jelenlegi intézményi ellátottság mellett a pszichiátriai betegek elláthatók, de az intézményi kapacitások felülvizsgálatra szorítkoznak, különös tekintettel arra, hogy a betegek száma folyamatosan növekszik, viszont az ágykapacitás nem változik.

Megjegyzendő, hogy az egészségügyi ellátáshoz való jog nem foglalja magában az orvoslás tárgyi feltételeivel kapcsolatban megfogalmazható jogokat. Értendő ez alatt, hogy egyes betegek ellátásban különbségek adódhatnak, mert egy szobában akár több beteg is elhelyezésre kerül.

Az egészségügyi ellátáshoz való jog kapcsán fontos megemlíteni, hogy a betegjogokat a járványügyi intézkedések ideje alatt másképpen kellett érteni, hiszen nemcsak országunkra, hanem a világ minden országára a COVID világjárvány nagy változást hozott.

2020 áprilisi veszélyhelyzet bevezetését követően Magyarországon is COVID-kórházak, és COVID osztályok létrehozási kötelezettsége hárult a kötelező feladatként az egészségügyi

[10] Eütv 6.§

[11] Eütv 7.§

[12] Eütv. 8.§

[13] Eütv. 9.§

ellátást biztosító szervezetrendszerünkre. Ez idő alatt a betegjogok akkor és olyan mértékben gyakorolhatóak, amikor és amennyiben nem veszélyezteti az egészségügyi válsághelyzet felszámolását. Ez idő alatt külső személyek - bíró, bírósági titkár, igazságügyi elmeorvos szakértő, ügygondnok- nem mehetett be az egészségügyi intézménybe. Viszont ez idő alatt is voltak olyan emberek, betegek akik sürgős szükségből kórházba kerültek, és pszichiátriai gyógykezelés elrendelése végett az egészségügyi intézmény (kórház) – kérelmező , beadvánnyal eljárást kezdeményezett.

Az eljárások kapcsán a bíróság skype értekezletet tartott az ügyben. Az ügygondnok, és az igazságügyi elmeorvos szakértő előzetesen - a bírói szemle előtt - a beteggel (kérelmezettel) beszélt. A beszélgetésre képfelvétel közvetítésére (webkamera) alkalmas számítógép, és internet kapcsolat elérése volt feltétel. A digitális kihívások ez idő alatt olyan helyzetet idéztek elő, melyekre korábban nem is gondoltunk. De hol maradt ez idő alatt a közvetlenség az eljárás kapcsán, vajon a szakértő tényleg mindent megtett azért, hogy a beteg állapotáról szakvéleményt tudjon mondani?

Sajnos hátránya volt ennek az eljárásnak az is, hogy a betegek mentális és pszichés állapota megkérdőjelezhető voltából adódóan hamar türelmetlenek lettek az eljárás során. Amikor a bírósági meghallgatásra került sor, nem egy esetben úgy nyilatkoztak, „én már egyszer elmondtam", nem is értem, hogy most ténylegesen hol vagyunk. Ez utóbbi megjegyzés a térbeli tájékozatlanságot is akár megalapozhatta, azon kívül, hogy az egészségi állapota miatti helyzetéből adódónak a járványügyi helyzettel kapcsolatosan kialakult intézkedések miatti panaszokat hangoztatták, azon kérdésre „van-e valami panasza a kezelésével kapcsolatosan". Itt sok esetben előfordult, hogy nem fogadhat látogatókat, nem kapta meg a személyes tárgyait, és sajnos nem egy estben mert érintkezett más személyekkel, akikről igazoltan kimutatták a COVID fertőzöttséget karantén kötelezettsége keletkezett, ezért nem mehetett haza.

Nem beszélve azon problémáról, hogy nem is lehetett elhelyezni egy-egy kórteremben együtt több beteget, és az ágyszámok is központilag kerültek meghatározásra. Ez idő alatt nem volt senkinek szüksége ezen ellátás igénybevételére, és a bírósági eljárás lefolytatására? De igen, sőt, az emberek (kérelmezettek) a betegségtől sokkal jobban féltek, az idősek sokkal jobban kiszolgáltatottabb helyzetbe kerültek, demens betegek száma emelkedett.

4.3 Az egészségügyi ellátás visszautasításának joga

Az önrendelkezési jog negatív oldala a betegnek a joga, melynek értelmében az ellátást visszautasíthatja, mely szigorú feltételekkel a beteget akkor is megilletheti, ha annak elmaradása esetén egészségi állapotában várhatóan súlyos vagy maradandó károsodás következne be, vagy ha életmentő vagy életfenntartó ellátásról van szó, de a beteg nem utasíthatja vissza az ellátást akkor, ha annak elmaradása mások életét vagy testi épségét veszélyeztetné. Arra is van lehetőség, hogy ezen jogot a beteg helyett más gyakorolja. Tipikus esete korlátozottan cselekvőképes és cselekvőképtelen személyek esetében fordulhat elő.

Az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására csak abban az esetben van lehetőség, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül - megfelel egészségügyi ellátás mellett is - halálhoz vezet és gyógyíthatatlan. A visszautasítás csak akkor érvényes, ha egy háromtagú orvosi bizottság a beteget megvizsgálja és egybehangzóan, írásban nyilatkozik arról, hogy a beteg döntését annak következményei tudatában hozta meg, illetve, hogy a fenti feltételek fennállnak, továbbá a beteg az orvosi bizottság nyilatkozatát követő 3. napon - két tanú előtt - ismételten kinyilvánítja a visszautasításra irányuló szándékát.

A jelen eljárás kapcsán nem egy esetben elhangzik „ nekem nincs szükségem gyógyszerekre”, „én nem kértem, hogy ide hozzanak”. A sürgős szükség esetén a kötelező intézeti gyógykezelés elrendelésével az egészségügyi ellátás visszautasításnak joga nem illeti meg a beteget (kérelmezettet). A kulcskérdés a veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartás elhatárolása, és annak bizonyítottsága.

Az eljárás kapcsán a bíróságnak a beszállítás indokoltságáról is dönteni kell, sajnos a kórházak (kérelmezők) a megküldött beadványaik kapcsán nem minden esetben részletezik azon körülményt, hogy a kérelmezett milyen módon került be. A bírói szemlén az eljáró bíró (bírósági titkár) a jelen lévő orvostól, vagy a szakértőtől kap legtöbb esetben erről információkat.

Az egészségügyi ellátás visszautasítása kérdése kapcsán a nemperes eljárás során nem egy esetben a kérelmezettek a szóban kihirdetett bírósági végzéssel szemben fellebbezést jelentenek be, mert véleményük szerint gyógykezelésükre nincs szükség, ők teljesen egészségesek. A kérelmezett nyilatkozata miatt az eljárás során kirendelt ügygondnok minden esetben az általa képviselt személy jogainak védelme érdekében hivatalból köteles csatlakozó fellebbezést benyújtani. Általában a fellebbezés arra irányul, hogy kérelmezett pszichiátriai intézetbe történő sürgősségi beszállításnak indokoltsága nem állapítható meg, ezzel összefüggésben további gyógykezelése nem szükséges, erre tekintettel a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét változtassa meg.

A kérelmezettek (betegek) akik betegségbelátással nem rendelkeznek a pszichiátriai gyógykezelést, és magát az orvosi ellátás szükségességét is elutasítják.

Ennek kapcsán felmerülő kérdések:

De vajon tudatos cselekedet ez? A kérelmezett érdekét szolgálja? Kell-e ilyenkor beavatkozni külső személyeknek, esetleg más eljárás indokoltsága is felmerülhet?

Jogeset[14]***:***

A Városi Bíróság X ítéletével az alperest az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása ügycsoport tekintetében cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyzete, dr. B.B. igazságügyi elmeorvos szakértő szakvéleménye alapján megállapítva, hogy a kérelmező (érintett ügyben felperes) querulálással járó paranoid pszichózisban szenved, betegségbelátása nincs, téves eszméi kizárólag az őt kezelő orvosokat érintik.

Az alperes, aki édesapjával és az apa élettársával lakott a 2/3 részben édesapja tulajdonában álló ingatlanban lévő elkülönített lakrészben, az ítélet hozatalt követően többször állt kötelező intézeti gyógykezelés alatt a Kórház Pszichiátriai Osztályán. Az alperes a három évben megállapított kötelező felülvizsgálati idő lejártát megelőzően keresetet indított, melyben a részleges gondnokság alá helyezésének megszüntetését kérte, arra hivatkozással, hogy tud magáról gondoskodni, a gyógyszereit rendszeresen szedi.

A bíróság az ügyben az alperest kezelő három orvost, és kirendelt gondnokát tanúként hallgatta meg, és az eljárás során dr. F.L. igazságügyi pszichiátert szakvélemény elkészítésre rendelte ki. A kirendelt szakértő megállapította, hogy az alperes változatlanul téves eszmés elmezavarban szenved, a gyógykezelésben nem működik közre, gyógyszereit nem szedi, betegség belátása, problématudata nincs, a korábbi elmeszakértői vizsgálathoz képest állapotában lényeges változás nem következett be.

[14] Szekszárdi Városi Bíróság P.20.321/2012/19. Cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés (Döntvénytár letöltve 2021.09.15.)

A városi bíróság a felperes keresetét elutasította. Az ügyet a Legfelsőbb bíróság is tárgyalta a fellebbezés kapcsán, melyet hatályában tartott.[15]

A Városi Polgármesteri Hivatal Gyámhivatala a cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezés felülvizsgálata, és az alperes cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezése iránt indított keresetet. A keresetét arra alapította, hogy az alperes családi körülményeiben változás következett be mert jelenleg egyedül él, az édesapja meghalt, annak volt élettársa elköltözött, az önállátása a felhalmozott tartozások miatt bizonytalan, és feltételezhető, hogy a kizárólagos tulajdonába került ingatlant jó erkölcsbe ütköző módon megpróbálják megszerezni. A családsegítő szolgálattól több esetben kért az alperes segítséget, és igazoltan 2000 és 2012. között 18 alaklommal részsült pszichiátriai kezelésben. Az őt kezelő orvos feljegyzései szerint az osztályon ellátásban paranoid „skizofrénia" diagnózissal a gyógyszerszedése elhanyagolása miatt a terápiás erőfeszítések ellenére személyiségének elsorvadása, szociális funkcióinak a leépülése észlelhető, apja halála a külső kontrollt további romlását jelenti, mely a kérelmezett egyébként is csökkent önálló életvezetési lehetőségeit tovább rontják, cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezése indokolt.

Az ügyben kirendelt elmeorvos szakértő megállapította, hogy az alperes állapotában korábbi elmeszakértői vizsgálatához képest rosszabbodás következett be, pszichés állapota miatt ügyeinek viteléhez szükséges belátási képessége általános jelleggel tartósan, nagy mértékben csökkent.

A jelen esetben az alperes természetesen a kereset elutasítást kérte, azzal, hogy gondnoka nem csak anyagi támogatására, és a nehezebb fizikai munkákban nyújtott segítségére lenne szüksége. Személyes nyilatkozatában előadta, hogy nem elmebeteg, az ezt megállapító valamennyi elmeszakértő és orvos kényszer vagy megtévesztés alapján jár el, emberi meghurcoltatása és betegként való beállítása volt háziorvosa bolti lopását követően következett be, amiért ő és édesapja nem volt hajlandó hamis tanúvallomást tenni az elkövető védelmében. Ezen időponttól az orvos bosszúhadjáratának áldozata, és a gyógyszert azért nem szedi be, mert a gyógyszerek mérgezőek.

A bíróság által kirendelt CS.P. igazságügyi elmeszakértő által végzett pszichés vizsgálat az alepresnél a betegségbelátás teljes hiányát, az üldöztetéses, jogfosztottsági rendszerezett téveszméket, elszíntelenedett érzelmi életet, a kötődések hiányát, elégtelen mentális fékrendszer melletti indulatveszteséget állapította meg. A szakvélemény szerint az alperes az idült tudathasadásos elmezavar téveszmékkel járó formásjában szenved, pszichiátriai betegségbelátása teljes hiánya állapítható meg, a gyógykezelést elutasítja, ennek következtében az elmebetegsége kezeletlen.

A kérelmezett (alperes)családi állapotában lényeges változás következtében, valamint az ismételt szakvélemény alapján az ítélet alapján gondnokság alá került. Annak jogszabályi háttere a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959.évi IV. törvény 15.§ (4) bekezdés szerinti rendelkezések, melynek értelmében a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá azt a nagykorú személyt helyezi, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – pszichés állapota, vagy szellemi fogyatkozása miatt – tartósan, teljes mértékben hiányzik, a kizárás a választási eljárásról szóló 1997.évi C. törvény 11/A §(2) bekezdése értelmében a választójog gyakorlására is kiterjed, ha az érintett arra vonatozó belátási képessége, pszichés állapota, szellemi fogyatkozása, vagy szenvedélybetegsége miatt tartósan, vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent, vagy pszichés állapota, szellemi fogyatkozása miatt tartósan teljes mértékben hiányzott.

[15] Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Pfv.20.939/2010/7. számú ítélet

A jogeset a korábbi Polgári törvénykönyv rendelkezései szerinti indokolást tartalmazza, ezért fontosnak tartom azt megemlíteni, hogy a jelenleg hatályos szabályozás, a 2013. évi V. törvény (későbbiekben: Ptk.) másképpen fogalmaz egy kicsit, mert azt is kimondja, hogy az eljárás kapcsán az érinettet személy egyéni, családi és társadalmi kapcsolatait is kell vizsgálni. A bíróság a jelenleg hatályos törvényi rendelkezések szerint cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá azt a nagykorút helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége - mentális zavara következtében - tartósan, teljeskörűen hiányzik, és emiatt - egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel - gondnokság alá helyezése indokolt. A bíróság a cselekvőképességet abban az esetben korlátozhatja teljesen, ha az érintett személy jogainak védelme a cselekvőképességet nem érintő módon vagy a cselekvőképesség részleges korlátozásával nem biztosítható. [16]

Sok esetben a pszichiátriai eljárás során a gondnokság alá helyezés eljárás eredményéről az eljáró bíróságnak nincs is tudomása, mert a betegdokumentációban nem szerepel arra vonatkozó feljegyzés, hogy a kérelmezett gondnokság alatt áll. Külön problémát jelent a fent említett eset, melynek kapcsán az érintett személy csak egyes jogokra jelen esetben az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében volt először csak korlátozva.

A tényállásból nem derül ki számomra, hogy többször volt pszichiátriai gyógykezelés alatt sürgős szükségből, de valaki vizsgálta-e azon körülményt, hogy gondnokság alatt áll-e.

A gondnokság azért is speciális körülmény, mert ha nagyon jogszabály szerint akarunk eljárni, akkor a kérelmezett nyilatkozatai bizonyos estben hatálytalanok, ha arról a gondnoka nem értesül. Felvetem azt a dilemmát, hogy ilyen beteg esetében fellebbezést vajon joghatályosan saját jogán, melyhez a jelen lévő bíróság által képviselt ügygondnok is elvileg hivatalból kellett hogy csatlakozzon nyújthatott be, anélkül, hogy a gondnokát megkérdezték volna? Sajnos a jelenlegi nyilvántartások nem teszik lehetővé, hogy a gondnokoltak jegyzékét hivatalos eljárás során megtekinthessük, arról nem is beszélve, hogy külön problémát jelenthet az, ha valaki csak bizonyos jogokra vonatkozóan kerül cselekvőképességet kizáró (korlátozó) gondnokság hatálya alá.

Az eljárás során a kirendelt igazságügyi szakértő szakvéleménye szerint amennyiben a beteg állapotában olyan körülmények, ténymegállapítások kerülnek megállapításra, hogy gondnokság alá helyezési eljárás indítása szükséges, a meghallgatásról készült jegyzőkönyvvel együtt hivatalból a gondnokság alá helyezési eljárás a lakóhely szerinti Járási Hivatal Gyámhivatalának történő megkereséssel szükségessé válhat. A kirendelet igazságügyi szakérői vélemények ilyen estben az alábbi tény megállapításokat tartalmazzák pl. több pszichiátriai osztályon gyógykezelték már az ismert – jelenleg már súlyos demenciában szenvedő – beteget, akinek agresszív viselkedése indokolta a felvételét. Ezen állapota közvetlen veszélyeztetőnek kellett, hogy minősüljön, emiatt felvétele szükséges és indokolt volt. Jelen vizsgálatkor súlyos demencia tünetei találhatók meg. Véleményem szerint járóbeteg ellátás keretei közé nem bocsátható, további fekvőbeteg gyógyintézeti kezelése szükséges és indokolt. Olyan gyógyszeres kezelésben nem részesül, amely a bírósági meghallgatását akadályozná. Tekintettel a demencia progresszív voltára, cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezési eljárás megindítása szükséges.

A gondnokság alá helyezési eljárás megindításához a jelen eljárás kapcsán a rendelkezésre álló betegdokumentáció alapján is javaslatot tehet a kirendelt igazságügyi elmeorvos szakértő, különös tekintettel arra, hogy a betegek érdekében a későbbi életkörülményei javítása, hozzátartozó védelme (pl. házastárs, anya) vagy esetleg a további szükséges gyógykezelése

[16] 2013. évi V. törvény –(Ptk) 2:21 (2), és (3) bekezdés

érdekében arra számára a lehetőséget megteremthessük. Ez alatt értem azon esetet, hogy nem biztos, hogy a kérelmezett (beteg) hozzátartozói felismerik azt a helyzetet, hogy mikor kell a gondnokság. Ezt nem mindenki tartja egy szükséges jó intézménynek, annak ellenére, hogy akár arra korábban már eljárást megindították. Erre példaként említem, hogy nem egy estben a kérelmezett beszállítására rendőri intézkedéssel került sor, mert pl. késsel idős, gondozó édesanyjára támadt, és a rendőri intézkedés kapcsán is agresszíven viselkedik. A kórtörténetéből betegség állapítható meg, és az állapotában javulás nem várható. Az eljárás során a kommunikáció a kérelmezettel akadályba ütközik, mert beszéde érthetetlen. Ilyen esetben szerintem nem teszünk rosszat azzal, hogy az eljárást hivatalból megindítjuk, és ezzel lehetőséget teremtünk a betegnek arra, hogy a súlyos betegségével összefüggésben a megfelelő intézményi keretek között, a szakemberek által biztosítandó szociális ellátórendszer keretében akár egy bentlakásos intézmény várólistájára felkerüljön, és kapjon férőhelyet, és ezzel a szükséges további gyógykezelésére is lehetőséget teremtünk számára.

Ez utóbbi kérdéskör felvetés a szociális esélyegyenlőség kérdéskörét is felvetheti, mely nem teljesen tartozik ezen eljárás mibenlétéhez, viszont a betegség okán, és a közveszélyesség okán nem szabad figyelmen kívül hagyni.

4.4. Az emberi méltósághoz való jog és személyes szabadság korlátozás sérelme

Fontos, hogy az egészségügyi ellátás során az emberi méltóságot tiszteletben kell tartani. A betegen - e törvény eltérő rendelkezésének hiányában - kizárólag az ellátásához szükséges beavatkozások végezhetők el.

A beteg személyes szabadsága - ellátása során - fizikai, kémiai, biológiai vagy pszichikai módszerekkel vagy eljárásokkal kizárólag sürgős szükség esetén, illetőleg a beteg vagy mások élete, testi épsége és egészsége védelmében korlátozható. Kínzó, kegyetlen, embertelen, megalázó vagy büntető jellegű korlátozó intézkedést tilos alkalmazni. A korlátozó intézkedés csak addig tarthat, ameddig az elrendelés oka fennáll.[17]

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletei az elmebetegség miatti személyes szabadság elvonásának több aspektusát is érintik. [18]

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem említi ugyan kifejezetten az emberi méltósághoz való jogot, annak meghatározott magatartásokkal szembeni védelmét azonban biztosítja (3. cikk kínzás tilalma, 4. cikk rabszolgaság és kényszermunka tilalma, Tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk a halálbüntetés eltörlése). Az Egyezmény 8. cikkében biztosított magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog is szorosan összefügg az emberi méltóság védelmével. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának bevezetője deklarálja, hogy „az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul". A Charta „Méltóság" címet viselő első fejezetének 1. cikke – az európai alkotmányokra nagy hatást gyakorló német Alaptörvény 1. cikk (1) bekezdésével megegyezően – deklarálja az emberi méltóság sérthetetlenségét és egyúttal kimondja, hogy tiszteletben kell tartani és védelmezni kell. Ugyanakkor a Charta modern és átfogó alapjogi katalógusa az emberi méltóság sérelme nemzetközi jogi dokumentumokból ismert eseteinek tilalma mellett reagál a legújabb kihívásokra is az orvostudomány és a biológia területén [például az emberi lények szaporítási célú klónozásának tilalma 3. cikk (2) bekezdés *d)* pont].[19]

---

17 Eütv.10.§ (1), (2) (4) bekezdései

18 36/2000.(X.27.) AB határozat – jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára és megsemmisítésére

19 Zakariás Kinga: „Az emberi méltósághoz való jog" In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia https://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog letöltve:2021.10.03.

Az elmebetegek esetében az ön-és közveszélyesség oka lehet a személyi szabadság korlátozásának, illetőleg a kötelező pszichiátriai gyógykezelésnek. Fontos, hogy a szabadságkorlátozás ne lehessen önkényes, csak a szükséges ideig és mértékű legyen. Az Eütv. 188. § b) pontja értelmében *veszélyeztető magatartásnak* minősül, ha a beteg – pszichés állapotának zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelenthet, és a megbetegedés jellegére tekintettel a sürgős intézeti gyógykezelésbe vétel nem indokolt. Ugyanezen § c) pontja kimondja, hogy *közvetlen veszélyeztetőnek a magatartás* akkor tekinthető, ha a beteg -pszichés állapotának akut zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére közvetlen és súlyos veszélyt jelent.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint elfogadható, hogy a törvény az előbbi tartalom szerint különbséget tesz a veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartások között. Itt az arányosság kritériuma lehet fontos.

A személyes szabadság korlátozását korábban csak a büntetőeljárással kapcsolatosan vizsgálta, viszont a 36/2000. AB határozat kapcsán a pszichiátriai meghallgatásokkal összefüggésben is vizsgálatra került.

Itt megjegyzem, hogy az említett AB határozat az Alkotmány 54.§ és 55. § rendelkezéseit említi, de annak alapjogi összefüggései miatt úgy gondolom, hogy érdemes említést tenni róla, hiszen az Eütv. rendelkezéseit a jelenleg hatályos szabályozások szerint most is alkalmazzuk, és pszichiátriai meghallgatás kapcsán annak rendelkezései garanciális szabályozásokat is tartalmaznak, melynek kapcsán az eljárás törvényessége nem legyen megkérdőjelezhető.

A jogok korlátozása csak addig tarthat, ameddig annak szükségessége felmerül. Általában elvárhatóság garanciájának tekintendő az időszakos vizsgálat, vagyis a törvény rendelkezései értelmében az elrendelést annak szükségessége esetén a bíróság 30 naponta felülvizsgálja. „Az alapjog korlátozásnak az elérendő cél és az alkalmazott eszköz viszonylatában határozott törvényi rendelkezésen kell alapulnia. A korlátozó módszerek és eljárások tekintetében azok az előírások, amelyek szerint azt csak a kezelőorvos rendelheti el, illetve jóvá kell hagynia (Eütv.192. §(2) bekezdés) illetve, hogy az egészségügyi dokumentációban meg kell jelölni a korlátozásokat, azok indítékait, alkalmazásuk időtartamát, valamint azt hogy a korlátozó módszerek és eljárások alkalmazása esetén a beteg állapotát és testi szükségleteit rendszeresen ellenőrizni kell."[20]

Fontos hangsúlyozni, hogy a szabadságtól való megfosztásnak az alkotmányban (alaptörvényben) meghatározott formai követelményeknek megfelelő jogi szabályozáson kell alapulnia. A szabadságtól elvonó intézkedés alkalmazásának a büntetőjogi eljáráshoz hasonlóan további alkotmányi követelménynek is meg kell felelnie- a bíró elé állítás és annak részgaranciái, és szükség esetén, annak jogszabálysértése esetén a kár megítélése.

A beteget csak méltányolható okból szabad várakoztatni.

A beteg ellátása során a ruházata csak a szükséges időre és szakmailag indokolt mértékben távolítható el, a betegek jogosultak saját ruháik, személyes tárgyaik használatára.

Ez utóbbiak körében a járványügyi intézkedések kapcsán nem egy beteg (kérelmezett) sérelmezte, hogy hozzátartozók nem mehettek be a kórházakba, személyes tárgyakat nem vihettek be hozzájuk.

A személyes szabadság korlátozása kérdéskörénél a pszichiátriai betegek egy sajátos helyzetbe kerülnek, mert az ajtók csak chip kártyával, vagy kulccsal nyithatóak. Az ablakok zártak, nem

[20] 36/2000. AB Határozat 15 oldala

közlekedhetnek szabadon az épületen belül. Nagyon fontos garanciális szabály, hogy a személyi szabadság korlátozása csak a szükséges ideig tartson.

Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az alkotmány csak úgy teszi lehetővé a törvényhozó számára a szabadságelvonás okainak és azzal kapcsolatos eljárásának a szabályozását, ha ez a szabályozás nem korlátozza szükségtelenül vagy az elérni kívánt alkotmányos célhoz képest aránytalan mértékben a személyes szabadsághoz való jogot. [21] Az Alkotmányhoz hasonlóan az Alaptörvény is formai és tartalmi szabályokat fogalmaz meg a személyi szabadsághoz való jog korlátozása kapcsán.

A személyi szabadságtól való megfosztásnak három konjuktív feltétele van:

1. A szabadságtól való megfosztásnak az Alkotmányban meghatározott formai követelmények szerint, és jogi szabályozáson kell hogy alapuljon.
2. A szabadságtól való megfosztásról rendelkező jogi szabályozásnak meg kell felelnie a szükségességi és arányossági kritériumoknak.
3. A szabadságtól való megfosztás esetén érvényesülnie kell a további alkotmányi többletkövetelményeknek, értendő itt a bíró elé állítás és annak garanciális szabályai, a kár megtérítése.

4.5 Az Önrendelkezési jog korlátozása és erre alapított jogsérelmek

Esettanulmány: Pleso kontra Magyarország ügy

A precedens jelentőségű ügy a fogyatékossággal élő személyek (mentális betegek) kötelező intézeti gyógykezelésének elrendelése körüli ellentmondásos helyzeteket, ezzel kapcsolatosan az önrendelkezési jog, valamint személyes szabadság korlátozásával, és erre alapított sérelmeket mutatja be. Érintett konkrét alapelvek az ügy kapcsán: kényszerítő intézkedések alkalmazásának tilalma a mentális betegek gyógykezelése során (intézkedés, mely sérelmezésre került- lekötözés), a „betegséghez való jog" kimondása, az elmeorvos szakértői vélemény kvázi perdöntő voltának a megszüntetése, és ezzel egyidejűleg alapos bizonyítás szükségessége olyan peres ügyekben, melyekben az érintett személy mentális betegségekkel küzd.

Az ügy alapja egy, a Magyar Köztársaság ellen benyújtott kérelem (41242/08.sz.), amelyet az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény („az Egyezmény") 34. cikke alapján egy magyar állampolgár, Plesó Tamás(„a kérelmező") 2008. augusztus 21-én terjesztett a Bíróság elé.

A kérelmező - Plesó Tamás - beadványában előadta, hogy az Egyezmény 5. cikke 1. bekezdésének e) pontja céljaira „nem került meggyőző módon bizonyításra, hogy elmebeteg".

Álláspontja szerint pszichiátriai beteget csak akkor lehet intézeti gyógykezelésben részesíteni, ha állapota olyan súlyos, hogy ésszerűen számítani lehet annak rosszabbodására, és a kezelés elmaradása súlyosan veszélyeztetné egészségét.

Előzmények az ügy kapcsán: A kérelmező egyetemi tanulmányait félbehagyta - 37 éves - munkanélküli, anyja és nagyanyja támogatásból élő, eltartott személy volt. Az édesanyja felkereste pszichiáter orvosát, és aggodalmait fiáról megosztotta vele azzal, hogy „furcsán viselkedik" „céltalanul rója a várost"„nincsenek barátai". Az orvos tájékoztatta arról, hogy a

[21] Alkotmánybíróság 61/1991.(XII.21.) számú határozata

fiát pszichiátriai kórházba lehet utalni sürgősségi gyógykezelésre, vagy szükség esetén kötelező pszichiátriai gyógykezelés iránti eljárást lehet indítani. 3 hónap múlva az anya tájékoztatta az orvost arról, hogy a közös lakásból elköltözött, mert félt vele együtt élni. Fia szokásai miatt a megélhetésük ellehetetlenült, közüzemi számláik megemelkedtek, mert a kérelmező rituális mosakodása miatt rengeteg vizet használt. Az anya idegességének okaként előadta, hogy fia nem rendelkezik állással, és még mindig a családja tartja el. Ennek okán az anya pszichiátere kezdeményezi a kérelmező pszichológiai vizsgálatát. A kérelmező kezdetben együttműködő, majd elutasító lesz az orvossal.

Megállapított diagnózisai: „skizoid elidegenedés, szenzitív beállítottság, paranoid magatartás, megalománia". Egy konfliktus kapcsán az anya segítséget kér a pszichiátertől: az orvos Plesó kötelező intézeti gyógykezelését kérelmezi a Dunakeszi Városi Bíróságnál.

Az eljárás kapcsán mind orvosi-szakmai hiányosságok, mind pedig eljárásjogi szabálytalanságok előfordultak, amelyek megalapozták Plesó Tamás részéről a Strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz fordulást és végül a pernyertességet egy jelentős kártérítési összeggel együtt. Az orvosi-szakmai hibák közül a legjelentősebbek a következők: az igazságügyi elmeorvos- szakvélemények szembetűnően felületesek voltak, valamint nem tartalmaztak kifejezett megállapítást arra nézve, hogy Plesó veszélyeztető magatartást tanúsít-e, ami megalapozná a kötelező gyógykezelésének elrendelését. Eljárásjogi és szakmai hiba egyben: az elmeorvos-szakértő a tárgyalás szünetében, 40 perc alatt készített szakvéleményt.

A kérelmező végül körülbelül 1 hónapot töltött kórházban: 2 hetet zárt osztályon, utána 2 hetet nyílt osztályon. Ezt követően felülvizsgálatra került sor („bírói szemle"), amelyben megállapították, hogy nem áll fenn közvetlen veszélyeztető helyzet, pszichotikus állapot, valamint a beteg hajlandó önként is gyógykezelést igénybe venni, ezért otthonába bocsátották. A kérelmező képviseletét kezdetben a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány jogász munkatársai látták el, majd a Mental Disability Advocacy Centre – Központ a Fogyatékos Emberek Jogaiért Alapítvány, amely jogi tanácsokkal látta el Plesót.

A Strasbourgi Bíróság a kérelmezőre nézve kedvező ítéletének meghozatala során feltételezhetően orvosi-szakmai és eljárásjogi hibák játszottak kulcsfontosságú szerepet.

Az eljárás során megállapítást nyert, hogy a „jelen ügyben nem tettek valódi erőfeszítést a megfelelő egyensúly megtalálására. A Bíróság tisztában van azzal, hogy a különböző európai joghatóságokban eltérő a gyakorlat, úgy véli hogy a szerződő államok mérlegelési jogköre ezen a területen nem tekintendő széles terjedelműnek. Hangsúlyozza, hogy a kötelező intézeti gyógykezelés csak végső eszközként, enyhébb beavatkozást jelentő alternatíva hiányában és csak akkor alkalmazható, ha valódi egészségügyi előnyökkel jár anélkül, hogy aránytalan terhet róna az érinett személyre.

A hazai bíróságok a kérelmező nem konvencionális életstílusának jelentőséget tulajdonítva alapvetően az intézeti gyógykezelés kérelmező általi elutasítására alapozták a határozataikat. Az elutasításban a bíróságok *nem az önrendelkezési jog gyakorlást, hanem annak bizonyítékát látták, hogy a kérelmező nem képes belátni saját állapotát.* A Bíróság számára az ilyenfajta érvelés elfogadása egyenértékű lenne a körkörös érvelés elfogadásával, amely szerint a pszichiátriai gyógykezeléstől vonakodó személy éppen a vonakodásával bizonyítja saját állapotának és a potenciális egészségrosszabbodás kockázatának a felmérésére való képtelenségét.

A bíróságok kizárólag az orvosszakértői véleményre támaszkodva jutnak arra a következtetésre, hogy a kérelmező nem volt hajlandó önként igénybe venni a gyógykezelést.

A Bíróság azt is észrevételezte az ügy kapcsán, hogy a hivatkozott bírósági és alkalmazott legfelsőbb bírósági gyakorlat semmilyen tényleges iránymutatást nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a „jelentős veszély" mit is jelent, különös figyelemmel arra, hogy a kifejezés magába foglalja-e a személy pszichikai egészségének lehetséges rosszabbodását.

Fontos ismérv az ügy kapcsán, hogy a kérelmező azt panaszolta, hogy kötelező pszichiátriai kezelése az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: Egyezmény) 5. cikk 1 bekezdés e) pontját sértő szabadságtól megfosztásnak minősül, vagyis „nem került meggyőző módon bizonytásra, hogy elmebeteg". Ezen állatását a Magyar Kormány vitatta, mert a kérelmező kötelező intézeti gyógykezelése a magyar jogszabályokkal összhangban lévő jogszabályi rendelkezések szerintiek. A cikk rendelkezései a következőket tartalmazzák: „Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetékben és a törvényben meghatározott eljárás útján."

Kormány álláspontjai az ügyben:

A hazai eljárás kellő garanciákat tartalmaz, mert a kérelmezett kötelező intézeti gyógykezelését csak bírói szerv rendelheti el, az érintett személyt független orvosszakértőnek kell megvizsgálnia, az érintett személynek törvényes képviselővel kell rendelkeznie, a bírósági határozatot részletes indokolással kell ellátni, és a határozat ellen fellebbezésnek van helye, és az eljárás során törvényességi okok felülvizsgálata miatt a Legfelsőbb Bíróság eljárása is rendelkezésre áll. A kezelés szükségessége önmagában, az önmagára vagy másokra való veszélyesség nélkül is elegendő igazolásul szolgál a mentális zavart személyek kötelező pszichiátriai kezelésére.

A kérelmező kötelező intézeti gyógykezelésének elrendelésre a jelen esetben a további egészségromlás megelőzése érdekében került sor, mert a bíróság úgy látta, hogy a kérelmező nem hajlandó önként igénybe venni a pszichiátriai gyógykezelést.

Az intézetbe utalás szükségességének bizonyítottsága meggyőző módon történt-e, a Kormány előadat, hogy a kérelmezőt egy független orvosszakértő vizsgálat meg, aki paranoid skizofréniát állapított meg nála. Ezt a diagnózist két másik szakember megállapításai is alátámasztották. A beteg mentális állapotának felmérésébe bevont szakértelem az európai standardoknak megfelel.

A bíróság értkelés kapcsán általános elveket rögzített az alábbiak szerint:

A kérelmező (Pelso) kötelező pszichiátriai intézetbe utalása „szabadságtól megfosztás"-t jelentett.

Az 5.cikk 1 bekezdésébe foglalt „törvényes" és „törvényben meghatározott eljárás útján" kifejezetten a hazai jogra utalnak, magukba fogalják mögöttes tartalomként, hogy tisztességes és megfelelő eljárás az az eljárás, melynek kapcsán a szabadságtól megfosztó intézkedést a megfelelő szerveknek kell elrendelni, és végrehajtani. Az intézkedés nem lehet önkényes. Az önkényesség az őrizet típusától függően bizonyos mértékben eltérő lehet. A hatóságok részéről a rosszhiszem vagy csalás eleme nem merülhet fel. Az őrizet elrendelő végzés és az őrizet elrendelése feleljen meg a már fentebb idézett Egyezmény 5.cikk 1 bekezdés e pontjának.

Az őrizetnek minimumfeltétele van: a személy elmebetegségét meggyőző módon kell bizonytani, oly módon, hogy a hatáskörrel rendelkező szerv előtt független orvosszakértői szakértelem alapján valódi mentális zavart kell megállapítani; a mentális zavarnak olyan típusúnak vagy fokúnak kell lennie, ami igazolja a kötelező intézetbe utalást, illetőleg a további intézetben tartásnak a zavar további fennállásától kell függenie.

Az ítélet állást foglalt abban a kérdésben is, hogy a kötelező gyógykezelés elrendeléséhez elegendő és megfelelő bizonyítéknak kell a bíróság rendelkezésére állnia. A kötelező intézeti gyógykezelés csak végső szükséges eszköz, az egyéb beavatkozást jelentő alternatíva hiányában és csak akkor alkalmazható, ha valódi egészségügyi előnyökkel jár anélkül, hogy aránytalan terhet róna az érintett személyre.

Fontos hangsúlyozni, hogy a hazai jog értelmezése és alkalmazása elsődlegesen a nemzeti hatóságokra, nevezetesen a bíróságokra tartozik.

A jelentős veszély pontos jelentése kérdéses, különösen értelmezhető kérdés az, hogy a kifejezés magába foglalja-e a személy pszichikai egészségének lehetséges rosszabbodását.

4.6 Az intézmény elhagyásának joga

A betegnek joga van az egészségügyi intézményt elhagyni, amennyiben azzal mások testi épségét, egészségét nem veszélyezteti. [22]

4.7 A tájékoztatáshoz való jog

A beteg jogosult a számára egyéniesített formában megadott teljes körű tájékoztatásra. A betegnek joga van ahhoz, hogy részletes tájékoztatást kapjon a következőkről:

a) egészségi állapotáról, beleértve ennek orvosi megítélését is,

b) a javasolt vizsgálatokról, beavatkozásokról,

c) a javasolt vizsgálatok, beavatkozások elvégzésének, illetve elmaradásának lehetséges előnyeiről és kockázatairól,

d) a vizsgálatok, beavatkozások elvégzésének tervezett időpontjairól,

e) döntési jogáról a javasolt vizsgálatok, beavatkozások tekintetében,

f) a lehetséges alternatív eljárásokról, módszerekről,

g) az ellátás folyamatáról és várható kimeneteléről,

h) a további ellátásokról, valamint

*i)*a javasolt életmódról.

A betegnek joga van a tájékoztatás során és azt követően további kérdezésre. A tájékoztatáshoz való jog magába foglalja azt, hogy joga van megismerni ellátása során az egyes vizsgálatok, beavatkozások elvégzését követően azok eredményét, esetleges sikertelenségét, illetve a várttól eltérő eredményt és annak okait.

Fontos, hogy a cselekvőképtelen, a korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében bármely ügycsoport tekintetében részlegesen korlátozott betegnek is joga van a korának és pszichés állapotának megfelelő tájékoztatáshoz.

A betegnek az ellátásában közvetlenül közreműködő személyek nevét, szakképesítését és beosztását is joga van megismerni. A betegnek joga van arra, hogy számára érthető módon kapjon tájékoztatást, figyelemmel életkorára, iskolázottságára, ismereteire, lelkiállapotára, e

[22] Eütv. 12.§

tekintetben megfogalmazott kívánságára, valamint arra, hogy a tájékoztatáshoz szükség esetén és lehetőség szerint tolmácsot vagy jelnyelvi tolmácsot biztosítsanak.[23]

4.8 Az egészségügyi dokumentáció megismerésének joga

A beteg jogosult megismerni a róla készült egészségügyi dokumentációban szereplő adatokat, illetve joga van ahhoz, hogy az egészségügyi adatairól tájékoztatást kérjen.

A betegnek a rá vonatkozó személyes adataival kapcsolatos jogaira a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szóló, 2016. április 27-i (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet, és az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló törvény rendelkezései irányadóak.[24]

A beteg – fekvőbeteg gyógyintézetből történő – távozásakor jogosult zárójelentést kapni.

4.9 Az orvosi titoktartáshoz való jog

A beteg jogosult arra, hogy az egészségügyi ellátásban részt vevő személyek az ellátása során tudomásukra jutott egészségügyi és személyes adatait csak arra jogosulttal közöljék, és azokat bizalmasan kezeljék.[25]

---

[23] Eütv. 13§ (1)-(6) bekezdés

[24] Eütv 24§ (1) és (2) bekezdés rendelkezései

[25] Eütv. 25.§

5. A BETEG KÖTELEZETTSÉGEI, VAGY ANNAK MIBENLÉTÉT A KÉNYSZER MEGVÁLTOZTATJA?

A beteg köteles az egészségügyi szolgáltató működési rendjét betartani.

A beteg köteles az ellátásban közreműködő egészségügyi dolgozókkal képességei szerint – amennyiben ezt egészségi állapota lehetővé teszi - együttműködni, tájékoztatni őket az alábbikaról:

- szükséges információk kórismerete megállapításához,
  információ mindazon körülményekről ami mások életét vagy testi épségét esetleg veszélyeztetheti, így különösen a fertőző betegségekről és a foglalkozás végzését kizáró megbetegedésekről és állapotokról,
- az egészségügyért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) rendeletében foglalt fertőző betegségek esetén megnevezni azon személyeket, akiktől a fertőző betegséget megkaphatta, illetve akiket megfertőzhetett,
- tájékoztatni őket minden, az egészségügyi ellátást érintő, általa korábban tett jognyilatkozatáról,
- a gyógykezelésével kapcsolatban tőlük kapott rendelkezéseket betartani,
- a gyógyintézet házirendjét betartani,
- a jogszabály által előírt térítési díjat megfizetni,
- jogszabályban előírt személyes adatait hitelt érdemlően igazolni.[26]

A beteg (kérelmezett) kötelezettségei közé tartozik a terápiás kezeléseken való részvétel, viszont ez egyben joga is, de fontos megjegyezni, hogy sem a terápiás, sem az egyéb munkavégzésre nem kényszeríthető.

Amikor beteg állapota miatt az egészségügyi szolgáltatás keretében a számára megfelelő kezelést elutasítja, vagyis tettlegesen tesz azért, hogy akadályozza a szükséges gyógykezelést - pl. nem engedi, hogy számára infúziót rögzítsenek, vagy gyógyszert nem veszi be- kényszerítő eszközök igénybevétele megengedett. „Lekötözik" ágyhoz rögzítik a betegeket, nem engedik hogy fizikai állapota instabil volta miatt közlekedjen, ezért tolószékhez rögzítik.

Véleményem szerint a jelen nem peres eljárás során a bírós szemle alkalmával fontos jegyzőkönyvben mindenképpen rögzíteni ezen kényszerítő körülményt, különös tekintettel arra, hogy ilyen esetben a beteg meghallgatása legtöbb esteben a beteg ágya mellett történik, és eljárás során az ügygondnok sajnos nem minden esetben tud számára kellő tájékoztatást adni mindenről. A tájékoztatási kötelezettség elmaradása csak annak tulajdonítható be a legtöbb esetben, hogy mindennemű kezelés elutasításának kívánja közvetíteni a beteg (kérelmezett) a magatartását, de ezzel az egészségi állapotában történő javulás érdekében szükséges gyógykezelést is elutasítja, mely okozati összefüggésbe is hozható azzal az állapotával, hogy betegségbelátás hiánya következtében nem tud döntéseket hozni.

[26] Eütv. 26.§

6. ELJÁRÁSI ALAPELVEK, ÉS GARANCIÁLIS SZABÁLYOK

A jelen eljárás szabályait az alapvető jogokra és kötelezettségekre, valamint azok korlátozhatóságára vonatkozó anyagi és eljárás jogi szabályokat az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény tartalmazza.

A tanulmány során a betegjogokjogok ismertetése kapcsán ezen jogszabályokra is kitértem, ezért itt csak az eljárásjogi szabályok fontosabb kitételeit szeretném megemlíteni, illetve a korábbi ténymegállapítások kapcsán a „sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos bírósági gyakorlat vizsgálatára létrehozott joggyakorlatelemző munkacsoport összefoglaló véleményének”[27] a figyelembevételével néhány kiemelendő ténymegállapítást tennék, melyet érdemes átgondolni, és a jövőben megfogadni.

Az eljárás során a sürgősségi gyógykezelés elrendelésére – akár beteg akarat ellenére- a közvetlen veszélyeztető magatartása esetében kerülhet sor. A közvetlen veszélyeztető magatartást észlelő orvos (szükség esteén rendőri segítséggel) intézkedik a beteg megfelelő pszichiátriai intézetbe történő beszállításáról. A felvételt követően az intézet vezetője 24 órán belül köteles értesíteni a bíróságot. A bíróságnak 72 órán belül határozatot kell hoznia a beszállítás indokoltságáról és a kötelező gyógykezelés szükségességéről.

A kérelemben meg kell jelölni a tényállást, mely tartalmazza a felvétele időpontját, valamint az intézeti gyógykezelés elrendelésének időpontját. A közvetlen veszélyeztető magatartás megjelölése is szükséges, és kérelmező a kérelmét alátámasztó bizonyítékokat is kellene, hogy csatoljon. De ez vajon lehet a betegdokumentáció? Véleményem szerint nem, mert annak megismerése és adattovábbítása jogszabálysértő, hiszen a betegre vonatkozó személyes adatokat nem lehet továbbítani, és azt nem is lehet megismerni, csak az arra jogosult, és felhatalmazott személyeknek. Ez kifejezetten a „zárt adatkezelés” alá tartozónak minősíthető.

A bírói szemlére (meghallgatásra) fontos, hogy erre alkalmas megfelelő helyszín kerüljön az egészségügyi intézményben kijelölésre. Nem biztos, hogy egy vizsgálóban olyan körülmények biztosítottak, mely a nyugodt légkört a felek számára biztosítja.

A feleknek, az eljárás részvevőinek a meghallgatás során jelen kell lenniük, amennyiben fontos okból valaki kimegy (orvos ügyeletes és beteghez hívják) célszerű szünetet elrendelni. Általában mindenki igyekszik az ilyen szituációkat elkerülni, hiszen az eljárásban a kérelmezett (beteg) joga a törvényes eljárás kapcsán egyben az is hogy minél rövidebb idő alatt legyen döntés az ügyében, és nem is várakoztassuk meg. Fontos, hogy az eljárás előtt megismerje a kirendet igazságügyi szakértőt az ügyben, és az eljáró ügygondokot, aki előzetesen az eljárás során a jogairól a szükséges tájékoztatásokkal ellátja. A bíróság döntését szóban hirdeti ki, melyre a jelenlévők azonnal nyilatkozhatnak. A fellebbezés estében a 8 napos gondolkodási idő is előfordul amikor a jogi képviselő (kirendelt ügygondnok) a kérelmezettel nem tud érdemben megfelelő módon kommunikálni, vagy a bírói szemle során a megkísérelt kommunikációba egyáltalán nem volt bevonható, vagy estleg más körülmény folytan a meghallgatásra a beteg távollétében kerül sor az eljárásra. A járványügyi intézkedések kapcsán meg kell említeni, hogy új szituációt hozott az a körülmény, hogy a kérelmezettről a beszállítását követően kiderült, hogy COVID beteg, vagy estleg olyan személlyel került kapcsolatba aki igazolt beteg volt, a járványügyi elkülönítése kapcsán nem lehetett meghallgatni személyesen.

Ez utóbbi körülmény nem lapozza meg a beszállítás indokoltságának az elutasítását, és további gyógykezelésének a szükségességének a megállapítását, különösen akkor, hogy a az

[27] EI.2018.EI.II.JGY.P.1. Lezárva 2020.október 12.

igazságügyi elmeorvosszakértő a betegre (kérelmezettre) a betegdokumentáció adatai alapján részletes szakvéleményt tudott készteni, és a kezelőorvos a beteg állapotára vonatkozóan tájékoztatást adott.

7. ZÁRÓGONDOLATOK

Véleményem szerint a sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos bírósági gyakorlat vizsgálatára létrehozott joggyakorlatelemző munkacsoport összefoglaló véleményében megfogalmazott összefoglalás a jelen eljárás valamennyi összefüggéseit a legtalálóbb módon fogalmazza meg az alábbiak szerint:

„A fél kettős érdekének szem előtt tartásával – a kezelése szükségessége miatt gyógyító tevékenység orvosi szempontjai és emiatt az arányosság elvén alapuló személyi szabadság korlátozásának alapjogi garanciáját biztosító- polgári nemperes eljárás keretei között kell ez esetben a bíróságnak eljárnia. [151]

Az orvos gyógyító tevékenységének elfogadása és értékelése nem vezethet az eljárási szabályok tág értelmezése következményeként a kérelmezett alapjogi sérüléséhez: az eljárás alapját képező magatartása megnyilvánulása ténybeli bizonyítottságának elmaradásához. Az anyagi jogi feltételeket, az eljárási alapelvek, az eljárásra alkalmazandó szabályok betartását, az eljárásjogi jogkövetkezmények levonását még a kérelmezett orvosilag indokolt érdeke sem írhatja felül. A bíróság az alapjogvédelmi kontrollszerepének csak az ebben az estben tud maradéktalanul megfelelni. [152]”

A társadalom, és ezzel együtt az emberi kapcsolatokban lévő változások, betegségek, és másságok a jelen eljárás szükséges mivoltját magukban hordozzák, viszont minden esetben és körülmények között törekedni kell arra, hogy az eljárás a törvény keretei között legyen, és a jogok maradéktalanul biztosítva legyenek. Azt gondolom, hogy megértőnek és türelmesnek kell lenni ezen eljárás kapcsán a részvevő (kérelmezett, beteggel), és a megfelelő hangvétellel, és egy kicsi odafigyeléssel, akár egy emberi kedvességgel minden helyzetből a lehető legjobbat lehet kihozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alkotmány, valamint Alaptörvény rendelkezései

Borza Beáta (szerk.): „Beteg jogaink-egészséges méltóság”: betegjogi projekt. Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

Az egészségügyről szóló1997.évi CLIV törvény

Kéri Szabolcs: A pszichiátriai betegség fogalma és értelmezése az újabb idegtudományi kutatások tükrében. Magyar Tudomány: Magyar Tudományos Akadémia folyóirata 2009. augusztus 9. letöltve: 2021. 09.30. http://www.matud.iif.hu/2009/09aug/02.htm

Kovács Gábor: Az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények, valamint az egészségügyi önrendelkezési jog megsértése. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2015.

PLESO Konta Magyarország ügy Emberi Jogok Európai Bírósága Második Szekció (41242/08.sz. kérelem)

Sári János Alapjogok Alkotmánytan. Budapest, Osiris kiadó, 2001.

Zakariás Kinga: Az emberi méltósághoz való jog. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia https://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog letöltve:2021.10.03.

Alkotmánybírósági és legfelső bírósági ítéletek

A sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos bírósági gyakorlat vizsgálatára létrehozott joggyakorlatelemző munkacsoport összefoglaló vélemény ((EI.2018.EI.II.JGY.P.1.) lezárva 2020.október 12.

Alapvető jogok biztosának sürgősségi pszichiátriai gyógykezelés alá vont személyek alapvető jogainak érvényesítéséről szóló archívumban található közleményei

(sajtószoba: https:www.ajbh.hu/hirekes kozlemenyek)

Kúriai határozatok

Polgári nemperes eljárások joga

Kommentár

https://hu.wikipedia.org/wiki/Pszichi%C3%A1tria (letöltve:2021.09.30)

https://www.researchgate.net/publication/348053928_ORVOSTUDOMANY_LEGSETETEBB_MEZEJE_PSZICHOLOGIAI_ISMERETEK_A_HABSBURG_BIRODALOM_ORVOSI_FAKULTASAINAK_TANANYAGABAN_A_18-19_SZAZAD_FORDULOJAN (letöltve:2021.09.30.)

POLGÁRI JOGI SZEKCIÓ
JOGHALLGATÓI TAGOZAT

LUKÁCS DOMOKOS

PREAMBULUMOKON ÉS INDOKLÁSOKON TÚL - JOGÉRTELMEZÉS A GYAKORLATBAN AZ ALAPTÖRVÉNY 28. CIKKE ALAPJÁN

1. BEVEZETÉS

„A törvényeket értelmezni nem azt jelenti, hogy a betűjüknek engedelmeskedünk, hanem értelmüknek és céljuknak."[1]

A jogértelmezés fogalma kompakt megfogalmazásban egy olyan tevékenység amely során egy jogi normának a konkrét tényállásra vonatkozó tartalma kerül feltárásra.[2] Ugyanakkor ezen tömör megfogalmazás a magas absztrakciós szintje miatt, hasonlóképp, mint egy jogi norma, számos módon megvalósulhat a gyakorlattal való találkozás során, amely találkozás fogalmilag elkerülhetetlen, mivel a jogértelemzés a jogalkalmazás elválaszthatatlan eleme a bíróságok ítélkező tevékenységének.[3]

Jelen írásban paradox módon arra vállalkozom, hogy – korlátok között – Magyarország Alaptörvényének (a továbbiakban: Alaptörvény) jogértelemzésről szóló 28. cikkében deklarált jogértelemzési követelmények érvényesülését és ehhez kapcsoló tendenciákat – így magát a cikk értelemzését – elemezzem a gyakorlat tükrében. A tényleges elemzés előtt fontosnak tartom, hogy az elemzés körülményeire és aktualitásának forrásaira röviden rámutassak. Az írásnak négy okból van relevanciája.

Az első a rendelkezésben rejlő újdonság. Az alkotmányozó a jogértelemzés követelményeinek az Alaptörvény 28. cikkében történő rögzítésével a régi Alkotmányban[4] korábban nem szereplő alkotmányos követelményt teremtett, ugyanakkor nem nemzetközi precedens nélküli rendelkezés került így alkotmányos szintre.[5]

Az Alaptörvény 2012. január 1-i hatálybalépése óta eltelt bő kilenc év alatt a cikknek valós gyakorlata alakulhatott ki tekintettel arra, hogy a Kúria előtt az Alaptörvény 28. cikkre hivatkozó ügyek megjelenéséhez idő szükséges, valamint a bíróságokkal kapcsolatban még az Alaptörvény hatályba lépése előtt fogalmazódott meg az újszerű eszközöktől való tartózkodás kritikája.[6] Egyszersmind ez az időtartam teszi lehetővé a kvantitatív irányú elemzést is.

Az írás időszerűsége a cikket érő módosításból is ered. Az Alaptörvény 28. cikkét az Alaptörvény hetedik módosítása érintette, mely során az addigi, a bírósági gyakorlatból és a jogirodalomból megállapítható jogértelemzési elvek közül kiemelésre került a jogszabályok preambuluma, illetve a jogalkotói indokolás elsőként való figyelembevétele. Ezen módosítás 2019. január 1-i hatálybalépése óta is eltelt bő két és fél év alatt változhatott a gyakorlat, így ez

---

[1] Celsus, Digesta 1,3,17.

[2] Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Osiris, Budapest, 2006. 313.

[3] Uo.

[4] A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

[5] Szente Zoltán: Érvelés és értelmezés az alkotmányjogban. Dialóg Campus, Budapest–Pécs 2013. 127.

[6] Szigeti Krisztina. A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.o. 14.

az írás utána kíván járni annak, hogy a módosításnak volt-e hatása a korábban kialakult gyakorlatra, mennyiben érintette azt.[7]

A bevezetett korlátozott precedensrendszer adja az elemzés időszerűségének negyedik okát. A Kúria határozataira történő hivatkozás mennyiségi növekedését lehet várni az intézménytől, így érdemes áttekinteni az itt meghozott gyakorlatát egy olyan központi és alapvető jelentőségű területen, mint maga a jogértelmezés kérdése.

Az írás szerkezetét tekintve a módszertan ismertetésén és indokolása után egy elméleti blokkban az Alaptörvény 28. cikkének kontextusát ismertetem röviden és áttekintem a polgári jog és az alkotmányjog kapcsolatát, ezután az Alaptörvény 28. cikkében megfogalmazott egyes követelmények részletesebb elméleti kibontását vetem össze a gyakorlat tendenciáival és tanulságaival. Ezt követően még rá kívánok mutatni a gyakorlatból kirajzolódó egyes gyakorlatokra, amelyek vizsgálata fordítottan – tehát nem az elméleti alapból kiindulva – történik. Az írás végén röviden összefoglalom az elméleti és gyakorlati megállapításokat és mérlegelem a jövőbeli jelentőségüket, kilátásokat.

[7] Az Alaptörvény-módosítás indokoltságát – a gyakorlatból visszakövetkeztetve - nem lehet az elemzés körébe vonni, az alkotmányok jogpolitikai érdekek mentén kitöltött tartalma miatt. Részletesebben lásd 3.1. pont, 30. lj.

2. MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEK

Az írás ezen részében bemutatom, hogy az elemzésbe milyen szempontok és kritériumok alapján kerültek be bírósági határozatok, illetve milyen megközelítések mentén elemeztem ezeket.

2.1 Az elemzésbe vont határozatok köre

2.1.1. A kiválasztás általános szempontjai

Az elemzésembe elsősorban a Kúria polgári kollégiuma által az Alaptörvény 2012. január 1-i hatályba lépésétől 2021. október 1-ig hozott azon határozatokat vontam be, amelyek a Bírósági Határozatok Gyűjteményében elérhetőek voltak,[8] valamint kisebb részben egyéb kúriai határozatokat (BH-kat) vettem figyelembe. Az összesített számokat a rész végén foglalom össze (2.1.3. pont).

2.1.1.1. Időtartam

Az időtartamot három okból vontam meg a lehető legtágabban. Egyrészt egy az írás tárgyát képező alkotmányos rendelkezés alkalmazása fokozatosan tud kialakulni. Másrészt az ilyen távlatú megközelítés lehetővé teszi a gyakorlat folyamatként való dinamikus értelemzését, változásának bemutatását.[9] Harmadrészt a folyamatszemléletű megközelítés miatt korlátozottan, de megállapításokat lehet tenni – különösen az Alaptörvény 28. cikkét érintő hetedik Alaptörvény-módosítás kapcsán – a Kúria gyakorlatának interakciójára az alkotmányos normák változásával.

2.1.1.2. Fórum szerinti kiválasztás

Az írás során főként a Kúria határozatait elemeztem. A magyar bírói gyakorlatban a legfőbb bírói fórum alsóbb fokú bíróságok jogértelemzését befolyásoló tevékenysége nem új jelenség,[10] már az ezredfordulón is megjelent a bírói gyakorlat felé való eltolódás,[11] valamint a Kúria egyes határozatai korábban is vegyes természettel bírtak, mert ítélkezési és normatív tartalmat (legális jogértelemzés) is tartalmaztak egyszerre.[12] A fenti megfontolást viszont elsősorban az elmúlt időszak bírósági gyakorlatának egységesítését kitűző jogszabályváltozások nyomán tartottam indokolt szűrőnek. A jogegységesítés eszközeként került elfogadásra 2019. december 17-én az úgynevezett „korlátozott precedensrendszer",[13]

---

[8] Az utolsó közzétett határozat 2021. május 12-én született.

[9] A longitudinális megközelítésű kutatás klasszikus példája az adott időszakonként való mintavétel, ugyanakkor a kis elemszám és az időtartam relatív rövidsége miatt ettől el kellett térnem. A hagyományos megközelítésre példa: Pokol Béla: Felsőbírósági jogértelmezés Magyarországon. Bírák Lapja. 2000. 1-2. 7-16. 7.

[10] A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 38. §

[11] Pokol Béla: Felsőbírósági jogértelmezés Magyarországon. Bírák Lapja. 2000. 1-2. 7-16.

[12] Gárdos István: Jog, jogértelmezés. Gondolatok a devizahiteles törvények kapcsán. MTA Law Working Papers, 2015/3. 1-27. 11.

[13] Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény

amely alapján az alsóbb fokú bíróságok[14] kötelesek követni a Kúria ítélkezésben megvalósuló jogértelmezését 2020. április 1-jét követően.[15]

Osztovits András álláspontja szerint ennek a jogintézménynek az alkalmazásához adott jogalkotói útmutatás túl általános ahhoz, hogy a gyakorlatot ténylegesen segítse, és nem teszi egyértelművé, hogy „egy-egy kúriai döntésnek melyik az a része, amely kötelező, melyik az, amelyik csak a konkrét tényállás vonatkozásában értelmezhető."[16] Ezért ebből kiindulva a Kúria Alaptörvény 28. cikkével kapcsolatos gyakorlatának elemzésekor szigorúan expressis verbis-jellegű megközelítést alkalmaztam, amelyet a lentebbi 2.1.2. pontban fejtek ki.

2.1.1.3. Jogterületek

A szekció keretei miatt a polgári kollégiumok (illetve a polgári és más kollégiumok közös) határozatai kerültek be az elemzésbe, ugyanakkor ebben a keretben nem csak polgári, hanem gazdasági, illetve munkajogi tárgyú határozatok is bekerültek az elemzésbe. A gazdasági határozatok bevonását, azok a polgári joggal való közvetlen kapcsolatuk miatt nem indokolom meg részletesebben, a munkajogi határozatok kapcsán viszont rá kell mutatnom, hogy miért tartom ezeket az írásom szempontjából releváns forrásnak.

A munkajogi tárgyú határozatok megtartását egy elméleti és egy praktikus okból követtem. Elméleti oldalról a hasonlóságok gyökereire és meglétére alapítottam a fenti megközelítést. Azt a kiindulópontot követtem, hogy a munkajog és a magánjog, így a polgári jog, kapcsolata bár részleteiben vitatott, viszont általánosságban és jogpolitikai szempontból rá lehet mutatni a hasonlóságokra. Általánosságban a polgári államok munkajogi dogmatikájában hagyományosan a magánjog részeként tekintenek a munkajogra.[17] Az előző állításnál konkrétabban a hatályos magyar munkajogi szabályozás megalkotásakor a jogalkotó,[18] koncepcionális szinten a munkajog magánjog részét képező jellege miatt, összhangban a korábbi magánjogi értelemzési tendenciákkal,[19] közelítette a szabályozást a magánjoghoz.[20]

Praktikus oldalról pedig a számuk nem maradt olyan jelentős (kevesebb mint 13%-a az az elemzésben szereplő határozatoknak), hogy az írás polgári jogi fókuszát kitérítsék, sokkal inkább rá tudnak mutatni az Alaptörvény 28. cikkének univerzális, átfogóbb jellegére a Kúria gyakorlatában.

---

[14] Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? In: Magyar Jog, 2020/2. 72-80. 74.Osztovits András mutat rá, hogy a norma rendszertani elhelyezkedése miatt a benne foglalt követelmények mindegyik bíróság minden egyes polgári perben köteles eleget tenni.

[15] Indokolás a T/8016. számú törvényjavaslathoz 149., 168. o. Elérhető: https://www.parlament.hu/irom41/08016/08016.pdf (Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.), (15. lj.) 149., 167.

[16] Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? In: Magyar Jog, 2020/2. 72-80. 75.

[17] Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre. Polgári jogi kodifikáció 2000/1., 3-17.

[18] A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban Mt.) A törvény 298. § (1) bek. alapján 2012. július 1. napján lépett hatályba. Az első Alaptörvény 28. cikkét említő munkajogi határozat (Kúria Mfv.I.10.572/2013/5.) 2013-as keltezésű, így lényegében átfedőnek tekinthető az Alaptörvény és az Mt. gyakorlata a vizsgált időtartamon belül.

[19] Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre. Polgári jogi kodifikáció 2000/1., 3-17.

[20] Gyulavári Tamás (szerk), Munkajog, V. kiadás, 2019. ELTE Eötvös Kiadó, 29. Vö. a korlátozott érvényesülés szilárd alapjai mellett felmerülő kérdéseket.

2.1.2. A 28. cikk relevanciájának meghatározása

Az elemzés során meg kellett határoznom, hogy mit tekintek a gyakorlat szempontjából releváns hivatkozásnak az Alaptörvény 28. cikkére. Itt szembesültem azzal a problémával, amire a bevezetőben is utaltam már,[21] hogy a jogértelmezés a jogalkalmazástól elválaszthatatlan, ilyen tág értelemben tehát az Alaptörvény jogértelmezésre vonatkozó 28. cikkének gyakorlatát akár minden meghozott határozat tekintetében lehetne vizsgálni. Ezen a körön mindenképpen szükséges volt valamilyen szűkítést végezni. Azért, hogy a gyakorlat szilárd magvára tudjak rátapintani az általános rétegen túl, csak olyan határozatokat vettem az elemzésbe, amelyekben expliciten szerepel az Alaptörvény 28. cikkére vonatkozó hivatkozás az alábbi feltételek figyelembevételével. Emellett természetesen nem lehet attól eltekinteni, hogy számos határozatban jelennek meg az Alaptörvény 28. cikk tartalmát felhasználó, vagy a cikkben szereplő fogalmakat szinonimaként felhasználó kijelentések, a cikkre történő konkrét hivatkozás nélkül, tehát az implicit joggyakorlat jelentőségét nem lehet alábecsülni.[22] Ezen implicit megjelenésekre is fogok példákat mutatni, de ezek nyilván nem autentikus jogalkalmazói következtetések lesznek.

A vizsgálatom körébe vontam azokat határozatokat, ahol az Alaptörvény 28. cikk érdemi gyakorlatát nem bővítette a Kúria, viszont rámutat, hogy a cikkre hivatkozó felülvizsgálati kérelem miért lett alaptalan, így a bemeneti feltételek vonatkozó gyakorlatát is át tudtam tekinteni. Az olyan határozatokat viszont kiszűrtem, ahol bár a kérelmező hivatkozik az Alaptörvény 28. cikkére, viszont azzal egyáltalán nem foglalkozik a Kúria.

Szintén az elemzésbe vontam azokat a határozatokat, ahol bár az alsóbb fokú bíróság nem hivatkozott az Alaptörvény 28. cikkére, viszont a Kúria megállapította, hogy az alsóbb fokú bíróság jogértelemzése megfelelt az Alaptörvény 28. cikkének.

Végül azon ítéleteket is vizsgáltam, ahol az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) 28. cikkel kapcsolatos gyakorlatát idézte a Kúria, mégha maga a Kúra nem is hivatkozott a cikkre, mivel ezen keresztül be tudom mutatni a két szerv hatáskörének elválasztását.

Ezen túl az Alaptörvény 28. és a (tisztességes eljáráshoz való jogról szóló) XXVIII. cikkének leírásának összetévesztéséből fakadóan további határozatokat kellett kiszűrni.[23]

2.1.3. Az elemzett határozatok száma és eloszlásuk

A fenti megfontolások mentén a Bírósági Határozatok Gyűjteményében a Kúria Alaptörvény 28. cikkére valamint polgári kollégiumra keresve, elérhető 270 határozatot tekintettem át. Ezekből a fenti feltételek mentén a végleges elemzésbe 151 határozat került be, ehhez még 5 más jogterületről vagy az Alaptörvény 28. cikkére hivatkozást nem tartalmazó kúriai határozatot vontam be az elemzésem lényegi részébe, így tehát összesen 156 határozatot elemeztem részletesen, ebből 20 származott (részben) munkajogi területről. Ezeken túl még egyes jelenségeknél további határozatokat is felhívok

[21] Lásd 3. lj.

[22] Vö. az Alaptörvény olyan általános metódusokat rögzített, amik ettől függetlenül is jelen voltak már a bíróságok ítélkezési gyakorlatában.

[23] Például: Kúria Gfv. 30.193/2014/1., Kúria Mfv. 10.136/2019/6., Kúria Pfv. 21.528/2018/12., Kúria Pfv. 21.634/2018/18.

A vizsgálat határozatok időbeli eloszlását az alábbi táblázatban foglaltam össze.

Év	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Határozatok száma (db)	7	3	10	18	17	9	23	43	25

* Az évre vonatkozó statisztika csonka.

1. sz. táblázat

Terjedelmi okok miatt az egyes határozatokra sorszámmal hivatkozok, amelyekhez tartozó határozatokat a függelékben (8. pont) lehet megtalálni. Példa hivatkozásra: A függelékben 18. számú határozat esetében „18. sz.h.”.

2.2. Az elemzés megközelítései

Az írásom vegyes módszertanúnak tekinthető, mivel a fenti szűrés szerint meghatározott határozatok száma lehetővé teszi, hogy mennyiségi, időbeli tendenciákat vonhassak le a gyakorlat kapcsán, emellett viszont az egyes határozatok szövegszerű elemzését (jogtudományi-dogmatikai megközelítés) is érdemesnek tartom, mivel egyes területeken a határozatok csekély száma miatt az előbbi megközelítés nem alkalmazható megbízhatóan.

Az írás a témájából fakadóan a magyar bíróságok határozataira és jogirodalmi forrásokra támaszkodik, mivel egy alkotmányos norma és ennek jogszabályok kapcsán való érvényesülését leginkább egy jogrendszer környezetében lehet felfejteni, ezért nemzetközi megállapításokat, forrásokat nem teszek, illetve korlátozottan hivatkozok, arra is tekintettel, hogy hasonló alkotmányos rendelkezés általában nem jellemző, és kivételes megoldásként lehet rá tekinteni.[24]

2.2.1. Kvantitatív jelleg

A kvantitatív elemzés során főként az Alaptörvény 28. cikkében foglalt egyes tartalmi elemek hivatkozásának gyakoriságára, időbeli tendenciákra, így például a gyakorlatban való elterjedésének ütemére vonatkozó kérdésekre keresem a választ.

2.2.2. Kvalitatív jelleg

A kvalitatív – egyes határozatok szövegére koncentráló elemzés létjogosultságát támasztja alá a határozatok egyenértékűsége, amely a fentebb hivatkozott „korlátozott precedensrendszer”-ből fakad. Ez a megközelítés teszi lehetővé az egyes határozatok kontextusából eredő különbségek kiszűrését, valamint az Alaptörvény 28. cikkének egyes implicit alkalmazásainak bemutatását.

[24] Chronowski Nóra: Az alkotmánykonform értelmezés és az alaptörvény. Közjogi Szemle 2017/4. 7–15. 7. 1. lj.

3. ELMÉLETI BEVEZETÉS

3.1. Jogértelmezés és az Alaptörvény 28. cikke

Jelen írásnak nem célja a jogértelmezési módszerek teljeskörű áttekintése, valamint ezek a gyakorlattal való összevetése terjedelmi okok miatt,[25] viszont ebben a pontban röviden szeretném felvázolni az Alaptörvény 28. cikkének elméleti kereteit és tartalmát.

Az AB gyakorlatában mutatott rá arra, hogy a bírói ítélkezés „nem egyszerű mechanikus jogszabályalkalmazás, hanem sok esetben mérlegelést igénylő rendszerképző (jogalakító) jogértelmezés,"[26] mely során „[a] „jogot" végül is a bíróságok saját értelmezésük szerint állapítják meg,"[27] és ezzel a törvényhozó által nyitva hagyott kérdések kapcsán kitölti a hézagokat.[28] Ez a határozat még a régi Alkotmány[29] alatt született, amely még nem tartalmazott jogértelemzésre vonatkozó előírást.

A jogértelmezés irányvonalainak, amely befolyásoló hatással bírhat a jogalkalmazásra, meghatározása alapvetően – és ez fokozottan érvényes lehet, ha erről a jogrendszer kiindulópontjában történik – jogpolitikai kérdés,[30] amely történhet a tételes jog formájában.[31]

A jelenleg hatályos Alaptörvény 28. cikke három követelményt fogalmaz meg:

1. A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.
2. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.
3. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

Pokol Béla még 2000-ben a teleológiai értelemzésnek három típusát különítette el:

1. Az alkotmányos alapjogokkal/alapelvekkel való összhangban történő értelemzés (vö. fentebbi 1. pont).
2. A jog mögötti etikai értékekkel való összhangban történő értelemzés (vö. fentebbi 3. pont).
3. A jogszabály céljai szerinti értelmezés (vö. fentebbi 1. és 2. pont).

Úgy tűnik, hogy az Alaptörvény is végül ugyanezen három megfontolást tette követelménnyé, így elméleti és nyelvtani oldalról is ennek a felosztásnak a mentén fogom bemutatni az elemzésem a polgári jog az írás szempontjából releváns szempontjainak ismertetése után.

---

[25] Lásd például Pokol Béla tizenkét jogértelemzési alapot különböztet meg a magyar bírói jogértelemzés korábbi gyakorlatában. Pokol Béla: A jogértelmezés alapjai. Magyar Jog. 1999. 11. 641-649.

[26] 39/2003. (VI. 26.) AB határozat, 3.2. 2. bekezdés

[27] 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993, 256.

[28] Uo.

[29] A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

[30] Maczonkai Mihály: A jogértelmezés módszereinek bizonytalansága a jogi pozitivizmusban. In: Ut juris ordo exigit: ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. IDResearch Kft, Publikon, Pécs, 2016, 167-176. 167.

[31] Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Osiris, Budapest, 2006., 317.

3.2. A polgári jog és az alkotmányjog kapcsolata

Az egyes jogágak sajátosságai miatt az ezekkel kapcsolatos jogértelemzési felfogások, elvárások eltérőek lehetnek. [32] Ezen pont kereti között az említett két jogterület, valamint ezek kapcsolatának sajátosságaira mutatok rá, kiegészítve a 2.1.1.3. pontban írtakat. Itt a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) rendelkezéseire koncentrálok, a polgári perrendtartásról 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) egy fokkal közelebbi kapcsolatára a 4.2.1. pontban térek ki.

A legmarkánsabb kapcsolati elem az két terület között a közvetett hatály. Az AB hangsúlyozza, hogy a polgári jogviszonyban közvetetten a magánjogi normák értelemzésén, illetve az alapvető jogok és alkotmányos értékek átsugárzásán keresztül megy végbe a „párbeszéd" a két jogterület között, de ez nem befolyásolja az ilyen jogviszonyok polgári jellegét.[33]

Az Alaptörvény 28. cikkének „lefelé" ható értelmezési elve mellett a közvetett hatályt árnyalja, hogy a Ptk. is tartalmaz értelmezési alapelveket. A Ptk. „felfelé" utaló jogértelemzési követelménye az 1:2.§ (1) bek.-ben foglalt előírás, mely szerint a Ptk. rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni. Ezen a Ptk.-ban megjelenő[34] – szándékosan szűkszavú és az értelmezési elvek teljes körének kifejtését elkerülő – értelemzési alapelv mögött az Alaptörvénybe ütköző jogalkalmazás, illetve a „törvény egészének rendeltetésével ellentétes eredmény" elkerülése állt.[35]

Az Alaptörvény 28. cikk és a Ptk. 1:2. § (2) bek.-ben foglalt horizontális[36] alapelvet két határozat hivatkozza egyszerre,[37] viszont a Ptk. 1:2 § (1) bek. kapcsán nincs egyetlen hasonló hivatkozás sem. A Ptk. „felfelé" irányuló normájának funkciót jelenleg nem betöltő jellegének oka a jogalkotás és az alkotmányozás összehangolatlanságából eredhet,[38] de nem lehet ezen a téren biztos megállapítást tenni azon kívül, hogy a Ptk. ezen normájával kapcsolatban nem várható jelentős gyakorlat kialakulása amíg az Alaptörvény 28. cikke hatályban van.

A két értelmezésbeli felfogáskülönbsége Gárdos István megfogalmazásában, hogy az Alaptörvény a jogszabály céljára helyezi a fókuszt, ezzel szemben a Ptk. objektív megközelítése a szöveg kontextusba ágyazott hétköznapi értelmét veszi alapul,[39] amely a jogértelmezésnek kisebb teret enged.

---

[32] Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. 48. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Utolsó letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[33] 8/2014. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [56]

[34] A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régi Ptk.) 1.§ (2) bek.-ben még a gazdasági és társadalmi rendjével összhangban való értelemzés követelménye szerepelt.

[35] Vékás Lajos (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslata magyarázatokkal. CompLex Kiadó, Budapest 2012. 25. Az Alaptörvény és a Ptk. hatályba lépése hasonlóan átfed, mint az Mt. esetében. Lsd. 18. lábjegyzet.

[36] A Ptk. és más polgári jogviszonyokra vonatkozó jogszabályok összhangjára vonatkozó értelmezési alapelv.

[37] 26., 119. sz.h.-k

[38] Lásd 28. lbj.

[39] Gárdos István: Jog, jogértelmezés. Gondolatok a devizahiteles törvények kapcsán. MTA Law Working Papers, 2015/3. 1-27.", 10. Ezen túlmenően a szerző álláspontja szerint végső soron a jogszabály szövegét felülíró értelmezést is legitimálhatja az Alaptörvény 28, cikke. A szövegközpontúságról részletesebben lásd a 3.3.1. pontot.

4. AZ ALAPTÖRVÉNY 28. CIKKÉNEK KÖVETELMÉNYEI

A következőkben az Alaptörvény 28. cikkének egyes követelményeit tekintem át a elméleti és gyakorlati oldalról.

4.1. Az összhangban való értelmezés követelménye

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik." Az AB gyakorlatának a contrario értelemzéséből az következik, hogy a teleológiai értelmezés és az alkotmány-konformitás két külön módszerként értékelendő.[40] Írásomban is ezen felosztást követem, illetve teszek kísérletet az igazolására.

4.1.1. Alaptörvénnyel való összhang

A korábbi bírósági gyakorlatban is megjelent már az alkotmányos alapjogokra, alapelvekre, alapértékekre, alkotmánybírósági határozatokra alapozó érvelés, amelyre lehet bizonyos alkotmány-konform jogértelemzésként tekinteni, viszont nagyon kis mértékben volt jelen.[41]

Az AB elé egy viszonylag korán került ügyben mondta ki a taláros testület, hogy a követelmény aktív bírói magatartás vár el, minden esetben a bíráknak kell az Alaptörvényhez fordulniuk és konkretizálniuk a vonatkozó rendelkezését, amit később alkalmaznak a jogértelmezésben.[42] Az elemzett határozatok körében összesen 13 határozat (az összes határozatok kb. 8%-a) hivatkozott úgy az Alaptörvénnyel való összhangra, hogy meg is jelölte azt, hogy mely Alaptörvényben foglalt cikk(ek)re alapítja az érvelését.[43] Ugyanakkor megállapítható, hogy ezen a téren létezik az a jelenség, mely során a Kúria megerősíti egy alsóbb fokú bíróság ítéletét, úgy, hogy kijelenti annak az Alaptörvény 28. cikkének való megfelelőségét, anélkül, hogy vagy a Kúria vagy az alsóbb fokú bíróság határozata tartalmazott volna explicit utalást az Alaptörvény valamely cikkére.[44]

A fentebb már hivatkozott AB határozatban viszont a taláros testület által megfogalmazásra került egy szűkítő feltétel a bírói aktivizmussal kapcsolatban, mely szerint adott alaptörvényi helyhez adott konkrét értelemzés (a rendelkező rész[45] és az indokolás[46] is) köti a bíróságokat, attól nem térhetnek el, az AB szerepelfogás emellett viszont az, hogy „nem feladata, hogy a bíróság helyett a konkrét ügyben a jogértelmezést elvégezze."[47]

Összességében 14 határozatban került hivatkozásra AB határozat (mind 2019-ben vagy azt követően), azokat a határozatoka nem számítva, ahol csak általánosságban hivatkozott a Kúria az AB 28. cikkel kapcsolatos megállapításaira.[48]

---

[40] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17., 11.

[41] Szigeti Krisztina: 13.

[42] 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [40]

[43] 3., 6., 8., 15., 34., 85., 91., 93., 96., 126., 129., 130., 142. sz..h.-k

[44] Pl. 7. sz.h.

[45] 25/2017. (X. 17.) AB határozat, Indokolás [24]

[46] 158. sz.h., BH2015.177., BH2011.118.

[47] 24/2013. (X. 4.) AB határozat, , 201. Indokolás [50]

[48] 70., 85., 88., 95., 100., 103., 125., 126., 127., 130., 136., 139., 143., 146. sz.h.-k

Az Alaptörvény értelemzése során fontos rámutatni, hogy az AB szerepe megkerülhetetlen ezen a területen már csak azért is, mert számos határozat hivatkozik az Alaptörvény 24. cikk (1)-(2) bekezdésire, amik az AB hatáskörét határozzák meg, jellemzően a beérkező kérelem adott részének elutasítása mellett. A Kúria visszatérően erősíti meg, hogy bár az Alaptörvénnyel való összhangban értelmezés a kötelezettsége, viszont adott jogszabály Alaptörvénnyel való összhangjának megállapítása már az AB hatásköre.[49] Ezen eltérés mentén a két intézmény hatásköre nem válik el teljesen élesen, hiszen mindkét szerv az Alaptörvényt értelmezi ilyenkor, csupán más következmény fűződhet az ezzel kapcsolatos döntésükhöz. A Kúria tágabb értelmezésére mutat rá például az a határozat, amelyben egy nemzetközi szerződésből és az Alaptörvényből eredő kötelezettségeket is egyszerre vizsgálta az Alaptörvény 28. cikkéből kiindulva.[50]

Összességében azt lehet mondani, hogy – tág értelemben, az AB határozataira való hivatkozást is ebbe a kategóriába véve – az Alaptörvénnyel összhangban való értelemzésre 24 határozat hivatkozott a vizsgált időszakban,[51] ami az érdemi Alaptörvény 28. cikkre való hivatkozások 25%-át jelenti, tehát jelentős az arányuk.

4.1.2. Jogszabály céljával való összhang

Jogirodalmi terminológiával a teleologikus értelmezés követelményét támasztja az Alaptörvény 28. cikk első mondatának első fordulata. A nyugati kultúrákban és 1945 előtt a magyar bíróságokon is jellemző a célelvű jogértelemzés,[52] ugyanakkor a felsőbírósági érvelésekben a teleologikus értelemzés nem volt dominánsnak tekinthető az Alaptörvény elfogadás előtt,[53] sőt annak egyenesen hiányát emelte ki Bencze Mátyás.[54]

Az Alaptörvény 28. cikke kapcsán kiindult szakmai diskurzus eleinte arra a kérdésre kereste a választ, hogy a jogszabályok teleologikus értelmezése közül melyik követelménye került alkotmányos szinten definiálásra: az objektív (a jogszabályból, normából magából fakadó), vagy szubjektív (a jogalkotói szándéknak megfelelő) célja szerinti értelemzését írja elő a rendelkezés.[55] Jakab András az Alaptörvény hatályba lépése előtt arra az álláspontra helyezkedett, hogy a „jogszabály célja" kifejezés az objektív teleologikus értelemzés javára dönti el a vitát.[56] Ezzel szemben Pokol Béla egy párhuzamos indokolásában egyértelműen a szubjektív megközelítés mellett érvel, amikor kimondja, hogy a jogszabály szövegének cél szerinti értelemzése csak akkor valósulhat meg, „melyeknél vagy a jogszabályuk szövegében, vagy legalább a törvényi indokolásban megfogalmazott egy jogalkotói cél vagy szándék."[57] A diskurzust tovább nehezíti, hogy az AB gyakorlat például az objektív telelogikus értelemzést funkcionalista értelemzésként azonosítja.[58]

---

[49] 95., 96., 97, 100., 103., 117., 120. sz.h.-k

[50] 96. sz.h.

[51] Korrigálva a 3 mindkettő típusban szereplő határozattal (85., 126., 130. sz-h-k).

[52] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94.

[53] Szigeti Krisztina: „A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17., 13. Közel 8%-ban fordult elő 2011-ben.

[54] Bencze Mátyás: Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélkezésben (Budapest–Debrecen: Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2011) 127–153.

[55] Szigeti Krisztina: 9.

[56] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94. 86.

[57] 28/2013. (X. 9.) AB határozat. Indokolás [47]

[58] 18/2008. (III. 12.) AB hat., ABK 2008. március, 267, 271.

A fenti vitát az Alaptörvény hetedik módosítása terelte új mederbe, amikor a jogszabályok céljának megállapításához a jogszabály preambulumának, illetve a megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolásának figyelembe vételét írta elő a 28. cikkben. Ezt követően a jogirodalomban van olyan álláspont, amely kitart az objektív teleologikus célkutatás az irányadó megközelítés mellett,[59] más szerint egyáltalán nem tisztázott, hogy melyik vagy esetleg mindkettő értelmezés követelmény-e,[60] végül Szigeti Krisztina szerint pedig a többségi álláspont a szubjektív és teleológiai értelemzést egyszerre érvényesülő követelményét állapítja meg.[61] A következőkben az elméleti irányzatokat vetem össze a gyakorlattal.

Tóth J. Zoltán egy korábbi kutatásában már azonosított az objektív teleológiai értelmezéshez köthető fordulatokat, ilyenek például a következők: „jogintézmény célja, funkciója, rendeltetése",[62] „törvény alapkoncepciója".[63] Az elemzésem során ezeket a fogalmakat kerestem az egyes határozatok szövegeiben, és a komplementer halmazban is vizsgáltam a „jogalkotói szándék, cél" jellegű kifejezéseket.

Összesen 39 határozatban találtam a teleologikus értelmezésre történő utalást. Ebből 19 objektív,[64][65] 11 szubjektív[66] és 9 vegyes jellegű volt,[67] utóbbiakra később térek ki. A következőkben az Alaptörvény 28. cikkét érintő módosítás előtti és utáni gyakorlatot mutatom be.

Év	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Objektív	0	4	0	3	5	2	1	1	3	2
Szubjektív	0	0	0	0	0	3	1	4	0	3
Vegyes	0	0	0	0	1	1	0	0	7	0

* Az évre vonatkozó statisztika csonka.

2. sz. táblázat

[59] Virág Csaba, Völcsey Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. Magyar Jog. 2020/3. 125-135. 126.

[60] Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. 60. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[61] Szigeti Krisztina: 15.

[62] Tóth J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbíróságok gyakorlatában. Iustum Aequum Salutare, XIII. 2017./2. 121–138. 134.

[63] 107. sz.h.

[64] 2., 4., 5., 7.,11., 13., 19., 20., 23., 27., 30., 35., 37., 43., 55., 64., 89., 93., 126., 142. sz.h.-k

[65] Az elemzésbe vontam azokat határozatokat is, amelyekben az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.). 1. §-ben deklarált törvényi célt hivatkozták a következő határozatok: 2., 35., 43., 93., 142. sz.h.-k. Ezen jogszabályszerkesztési megoldással kapcsolatban részletesebben lásd a 4.2.1. pontban kifejtetteket.

[66] 41., 44., 45., 53., 63., 71., 73., 75., 126., 135., 140. sz.h.-k

[67] 32., 46., 82., 86., 90., 98., 107., 116., 119. sz.h-k

Elöljáróban elmondható, hogy az írásban a legyakrabban előforduló gyakorlati jelenséget mutatom be itt, ugyanakkor így is látszódik, hogy az Alaptörvény 28. cikkére hivatkozás mellett előforduló teleologikus értelmezés így is inkább szórványos benyomást kelt.

A módosítás előtt az objektív értelmezés egyértelműen dominánsabb volt, ugyanakkor a szubjektív értelmezés is jelen volt a gyakorlatban (15 és 4 határozat). Ezt ez egyoldalúnak tekinthető tendenciát az Alaptörvény 28. cikkét érintő módosítása befolyásolta. Az ez után keletkezett 6 objektív, illetve 7 szubjektív értelmezést tartalmazó határozat alapján első megközelítésben nem vonható le következtetés arra vonatkozólag, hogy melyik irányba fog eltolódni a gyakorlat, vagy egyaránt meghatározó eszközök lesznek a Kúrián.

Fontos rámutatni, hogy a fenti szubjektív/objektív elhatárolás maga is tartalmaz szubjektív elemet, ahogy Blutman László rámutat, hogy az elhatárolásnak nincsenek világos kritériumai,[68] ezért nem csak a fenti két kategóriát vizsgáltam, hanem az elemzés során azonosítottam még „vegyes" jellegű határozatokat is. Ezt a kategóriát arra alapítottam, amikor mindkét irányzat jellemző szófordulatait egyszerre használja egy határozat, erre példa a következő kifejezés: „annak rendelkezése a törvény, azaz a jogalkotó célját fogalmazza meg".[69] Ezen határozatok sajátosan valósítják meg azt a Jakab András által korábban felvetett javaslatot, hogy a érdemes lenne a szubjektív érveket objektív érvekké átfogalmazni.[70] Ezen határozatok közül kiemelhető az, amelyben egyszerre szerepel az, hogy „megvalósult a jogalkotói cél", valamint „ez a jogszabály objektív tartalma".[71] Ez a 2016-os határozat a korábbi objektív vonalat erősíti. Továbbá látható, hogy 2020-ban kiugróan sok „vegyes" jellegű teleologikus értelemzés született, amelyek „hirtelen" és jelentős mértékben történő feltűnését a Kúriának az Alaptörvény 28. cikkének módosítására való reagálásaként értelmeztem.

Az előző bekezdésben foglalt tendenciákat ezekkel a következtetésekkel kiegészítve arra jutottam, hogy a korábbi objektív szemlélet gyakorlatot meghatározó jellegének elmaradása mellett a szubjektív, illetve a kettő megközelítés egyszerre való érvényesülését is magával vonta, viszont még nem lehet alapos következtetést tenni arra vonatkozóan, hogy a felvázolt három lehetséges út közül melyik fog meghatározóvá válni a gyakorlatban.

4.1.3. Részösszefoglaló

A fentebb bemutatottak alapján igazoltnak tekintem azt a tételt, miszerint elválik a jogszabályok szövegének céljával, valamint az Alaptörvénnyel való összhangban való értelemzés, mert a tág értelemben vett (Alaptörvény és AB határozatra is való) Alaptörvény összhang hivatkozás és a jogszabályok céljára való hivatkozások közös halmaza csupán 3 határozatot tesz ki.[72]

Felmerül a kérdés, hogy ha az alkotmányozó a szubjektív rendszer felé akarta közelíteni az értelemzési kánont, akkor miért nem csak ennek a tényét rögzítette az Alaptörvényben. Erre egy lehetséges választ Pokol Béla álláspontjában lehet megtalálni, mely szerint a szubjektív irányzatnál többféle értelmezési módszer is alkalmazásra kerülhet, ezen túlmenően minden

[68] Blutman László: Hat tévhit a jogértelmezésben. JeMa 2015/3. 83-92. 90.

[69] 46. sz.h.

[70] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94.", 91. A szerző még az objektív teleologikus követelmény kapcsán írta a hivatkozottakat, de a tendenciára találóan mutatott rá véleményem szerint.

[71] 32. sz.h.

[72] 93., 126., 142. sz.h.-k

értelemzési módszer visszavezethető a „Mire gondolt a jogalkotó?” kérdésre.[73] Ennek okán szükségszerűen valamilyen módszer meghatározását is magával kellett hogy vonjon a hetedik Alaptörvény-módosítás annak érdekében, hogy a jogalkalmazásnak ebből a megközelítésből támaszt adjon.

4.2. Elsősorban a preambulumok és indokolások

Az Alaptörvény 28. cikk második fordulata szerint „a jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.” Ez a rendelkezés a korábbi bírói gyakorlat jelentős reformjaként értékelhető, ha azt vesszük figyelembe, hogy Pokol Béla 2005-ben megjelent elemzésében még a jogalkotói szándékra való hivatkozás csekély mértékét, tendencia szintjén pedig az eltűnés jelenségét írta le.[74] A fenti norma léte nem feltétlenül szükséges elméletben, ennek hiányában is jellemzően megállapítható egy domináns „jogértelemzési paradigma”, ami megjelenik többek között a bíróságok gyakorlatában.[75] Emiatt az itt felmerülő kulcskérdés az, hogy a módosítás hozott-e változást a gyakorlat vonatkozásában, paradigmaváltó jellegű volt-e, teljesült-e az igazságügyi miniszter parlamenti expozéjában megfogalmazott cél, mely szerint a rendelkezés „a jogalkotás számára is új irányokat jelölne ki”.[76]

Fontos leszögezni, hogy az indokolásokra hivatkozás korábban is jelen volt,[77] illetve a preambulumokra való hivatkozás sem volt idegen a bírói gyakorlattól,[78] valamint ezen túlmenően kifejezetten a jogalkotói szándékra szűkítve jogszabályhoz fűzött miniszteri utasítások, vagy államtitkári tájékoztatások is figyelembe vehetők voltak a gyakorlatban,[79] vagy jogirodalmi álláspont szerint akár „tág értelemben az adott kérdés körül kialakult társadalmi párbeszéd” is mérvadó lehet a későbbiekben.[80] Tehát az Alaptörvény módosítás nem új módszert vezetett be, hanem a jogértelemzési módszerek sorából emelte ki a szubjektív teleológiai értelmezést és tette meg elsődlegesen alkalmazandó módszernek. Mindezt azzal a céllal, hogy – módosítás javaslatához fűzött miniszteri indokolás alapján - az „pontosítja a bírósági jogértelmezést”.[81] A következőkben, az Alaptörvényben szereplő formai sorrendben mutatom be a két jogértelemzési eszközt.

4.2.1. Preambulumok

A preambulumokra való hivatkozásnál az elemzett határozatok körében pusztán két határozatot találtam, ahol ténylegesen hivatkoztak erre, valamint egyet, ahol ennek a hiányára

---

[73] Pokol Béla: Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II. Budapest, Századvég Kiadó, 2005. 181. 182.

[74] Pokol Béla. 183–91.

[75] Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. 48–49 https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[76] https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedek-publikaciok interjuk/trocsanyi-laszlo-expozeja-az-alaptorveny-hetedik-modositasarol. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[77] Lásd pl. 45. lj-ben hivatkoztt Pokol Béla tanulmányt.

[78] A Bírósági Határozatok Gyűjteményében a Kúria polgári kollégiuma által hozott határozatok között 89-ben szerepel a preambulum szó.

[79] Blutman László: Hat tévhit a jogértelmezésben. JeMa 2015/3. 83-92. 90.

[80] Botos Viktor: A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában (munkajogi BH-k elemzése) Jogelméleti Szemle, 2000/3. szám. http://jesz.ajk.elte.hu/botos3.html Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[81] T/332. számú javaslat szövege: https://www.parlament.hu/irom41/00332/00332.pdf Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

hivatkozott a Kúria,[82] nem pedig csak az Alaptörvény 28. cikkének teljes szövegét bemásolva került említésre a preambulum szó. A tartalmi hivatkozásoknál az egyik általános hivatkozás volt, azt illetően, hogy a Pp. megalkotását milyen jogalkotói szándékok vezérelték, viszont ezt követően nem kapott hangsúlyos szerepet a preambulum, tekintettel arra is, hogy az ebben szereplő közjó és józan ész fogalmak átfedésbe hozhatók az Alaptörvény 28. cikkében szereplő két grammatikailag azonos szóval, amelyek felhívása szintén nem töltött be kulcsszerepet a határozatban.[83] A másik esetben a – egy agrárprogramot lezáró törvényben szereplő – preambulum felhívása lényeges szerepet töltött be, ugyanis ebből levezetve állapította meg a Kúria az „egyértelmű jogalkotói szándék"-ot, amellyel nem volt összeegyeztethető a hivatkozott jogértelemzés.[84] Összességében tehát elmondható, hogy a preambulumok hivatkozásának korábbi gyakorlata nem volt jelentős, viszont az Alaptörvény módosításának ez irányban már volt hatása, ugyanis mindkét határozat 2020-ban született.

Ezen pont kapcsán szeretnék rámutatni egy – a gyakorlatban jellemzően az Infotv. alkalmazásával kapcsolatos[85] – jogszabályszerkesztési technikai problémára, sajátosságra.

Az Infotv. egyszerre tartalmaz preambulumot és egy a törvény célját meghatározó 1. §-t is. A jogszabályszerkesztési előírások alapján a normatív tartalommal nem bíró preambulummal szembeni tartalmi előírások megengedő jellegűek, így a preambulumban ismertethető a szabályozás előzménye, indoka és célja, valamint – korlátok között – elvi, elméleti tételek is.[86] Tehát a célt egyaránt meg lehet határozni a preambulumban és magában a törvényben is. Ennek kapcsán merül fel az a kérdés, hogyha mindkét rendelkezés jelen van egy törvényben, akkor melyik az alkalmazandó. A fentebb már hivatkozott Infotv. kapcsán töretlen a gyakorlat, hogy egyedül a törvény célját meghatározó 1. §-t hivatkozzák a határozatok, a hivatkozott határozatok 2016-2021 között születtek. Továbbá a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Smtv.) kapcsán is felmerül, hogy egyaránt tartalmaz preambulumot és a 4. § (1) bekezdésében elvi deklarációt: Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét. Az Infotv.-hez hasonlóan egy másik határozat is az Smtv. 4.§ (1) bekezdésének – preambulum nélküli – önmagában történő hivatkozása mellett tört pálcát.[87] Itt arra tekintettel, hogy az Alaptörvény 28. cikkét érintő módosítás hatályba lépése módosítás hatálybalépése után indult ügyről van szó, felmerül a jogszabályok értelmezésére vonatkozó követelmény implicit alkalmazása.

Összegezve tehát a preambulumokkal kapcsolatban megállapítható, – lásd a szabályozására vonatkozó Jszr. VI. fejezetcímét is – hogy a tényleges normatív tartalom hiánya miatt korábban nem volt indokolt a szigorú formai-tartalmi követelményeknek való megfelelést számon kérni. Ugyanakkor az Alaptörvény 28. cikkét érintő módosítás nyomán a törvény céljának meghatározását, amennyiben kívánja ezt tételesen megfogalmazni a jogalkotó, a preambulum logikai egységében lenne érdemes szabályozni, tekintettel arra, hogy az Alaptörvény 28. cikke a cél szerinti értelemzést írja elő, amelynek első sorban a preambulum lehet a forrása. Ezzel valóban ki lehetne fejezni az előbbi szándékot és el lehetne kerülni azt az elméleti kiindulást, melynél a törvény értelmezése során a bíró sajátosan az adott rendelkezésből, így azok rendszertani elhelyezkedéséből indul ki, így korábban veszi figyelembe a célt tartalmazó §-t, mint a preambulumot, aminek következtében az utóbbi mellőzésre kerül, ahogy a fentebb bemutatott határozatok is alátámasztják. A korábbi bírói

[82] 119. sz.h.

[83] 91. sz.h.

[84] 119. sz.h.

[85] 35., 43., 93., 142. sz.h.-k

[86] A jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet (a továbbiakban: Jszr.) 51. § (3) bek. a-b) pontok

[87] 91. sz.h.

gyakorlat hiánya, a jelenlegi gyakorlatban felmerülő kérdések megléte a jogalkotó preambulumokkal kapcsolatos nem világosan meghatározott szándékát tükrözi.

4.2.2. Indokolások

Összesen 23 olyan határozatot tudtam azonosítani, amelyben hivatkozásra került az Alaptörvény 28. cikkét történő utalás mellett miniszteri indokolás.[88]

Először azt vizsgálatam, hogy a gyakorlat alapján valóban elsődleges forrásként alkalmazzák-e az indokolásokat. Ennek kapcsán az indokolás felhívását annak a jogkérdés eldöntésére való jelentősége szempontjából is vizsgáltam. A jogkérdésnek a jelen esetben az a logikai láncszemet tekintem, amely kapcsán az Alaptörvény 28. cikkének alkalmazása felmerült, tehát nem a jogvita végleges eldöntésére gyakorolt hatást vizsgáltam ebben a körben. A fő érvelés részeként 7 határozatban,[89] a jogi érvelés járulékos részeként pedig 16 határozatban tudtam azonosítani jogalkotói indokolást.[90] A járulékos érvelések visszatérő fordulatai voltak a következők: „tekintettel volt (…) a törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokoláson túl”,[91] „a (…) §-ához fűzött Miniszteri indokolásból is megállapítható”,[92] „amint arra a Ptk. eredeti miniszteri indokolása is utalt”,[93] „ezt az értelmezést támasztja alá (…) fűzött indokolás is”.[94]

Az Alaptörvény 28. cikkére és jogalkotói indoklásra hivatkozó határozatok időbeli megoszlását tartalmazza az alábbi táblázat. Itt azt a következtetést lehet levonni, hogy 2019-et követően nőtt a fenti kettős feltételnek megfelelő hivatkozások száma, ezen belül kiemelendő, hogy Az adott logikai lépést eldöntő határozatok mind 2019-ben vagy ezt követően születtek.

Évszám	2017	2018	2019	2020	2021*
Határozatok száma (db)	2	0	6	9	6

* Az évre vonatkozó statisztika csonka.

3. sz. táblázat

A határozatok jellemzően nem mondják ki, amikor az indokolás nem nyújt segítséget, bár akár ez is következhetne az alaptörvényi rendelkezésben meghatározott kötelezettségből.[95] Az indokolások kapcsán felmerül a jogirodalomban, hogy azok elemzése nem feltétlenül vezet eredményre a minőségük miatt,[96] illetve Varga Zs. András szavaival élve gyakran az indokolás „lényegében megismétli a normaszöveget paragrafus jel nélkül”,[97] illetve a Kúria is kiemeli egy

[88] 41., 45., 63., 68., 71., 72., 73., 76., 82., 86., 90., 98., 107., 110., 114., 116., 119., 121., 124., 126., 132., 135., 143. sz.h.-k

[89] 73., 90., 98., 107., 116., 124., 143. sz.h.-k

[90] 41., 45., 63., 68., 71., 72., 76., 82., 86. 110., 114., 119., 121., 126., 132., 135. sz.h.-k

[91] 41 sz.h.

[92] 71. sz.h.

[93] 82 sz.h.

[94] 110. sz.h.

[95] Az előírás egyszerű nyelvtani értelemzése szerint a preambulumra is kiterjedne ez a kötelezettség, mint ahogy a 119. sz.h. meg is állapítja a releváns törvény preambulumának hiányát.

[96] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17. 16.

[97] Varga Zs. András: Törvényjavaslatok indokolása - az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. Pázmány Law Working Papers, 2018/13. 7. http://plwp.eu/files/PLWP_2018-13_VargaZS_2.pdf Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

módosító törvény „idem per idem" típusú indokolásának hiányosságait.[98] Összesen három olyan határozatot találtam, ahol a Kúria kimondta azt, hogy az adott törvény indokolása nem ad iránymutatást.[99] Ebből egy a gondolatmenet megerősítéseként tekint rá,[100] kettő pedig más értelemzési módszerhez folyamodik a megállapítás után.[101] Mindhárom határozat 2019-ben vagy azt követően keletkezett, amiből akár az Alaptörvény 28. cikkét érintő módosítás figyelembe vételére lehet következtetni.

A járulékos jellegű hivatkozások túlsúlya miatt, illetve az indokolások érdemi segítséget nem nyújtó jellegét kimondó határozatok tükrében arra a következtetésre jutottam, hogy az indokolások felhasználásának a vizsgált időtartamon való gyakorlata nem volt jelentős.

4.2.3. Részösszefoglaló

Az indokolások és preambulumok gyakorlatban való hangsúlyosabb megjelenését is lehet várni a jogszabály-alkotás egyre gyorsuló ütemével,[102] ahol a bírói gyakorlatnak egy-egy jogértelemzési kérdés kidolgozása és megválaszolása kapcsán csökken az időbeli mozgástere, de az eddigi gyakorlatban a jogalkotói szándék elemzése ritkán bír döntő hatással a jogvita kimenetelére.[103] Az indokolásokkal kapcsolatos problémák észlelése mentén hozta létre a jogalkotó az Indokolások Tárát a Magyar Közlöny mellékleteként, amelynek első száma 2019. március 29-én meg is jelent.[104] Ettől az intézménytől jótékony hatás is várható a törvényalkotás minőségére,[105] ami kívánatos olyan esemény tükrében is, mint amikor az AB mondta ki, hogy „az adott jogszabályi rendelkezés nem felel meg a jogalkotó miniszteri indokolásban megfogalmazott szándékának”.[106]

Összességében tehát az indokolások és preambulumok jelentőségének alaptörvényi szinten való növekedését a jogalkotó már részben lekövette és a fentiek alapján már korlátozottan, de megfigyelhetők változások a Kúria határozatainak tükrében is, amellett, hogy maradtak nyitott kérdések: például elméleti síkon még megoldásra vár az, hogy az indokolás szerkezetében az általános és a részletes indokolás viszonyát hogyan kell értelmezni.[107]

---

[98] 119. sz.h.

[99] 73., 119., 121. sz.h.-k

[100] 121. sz.h.

[101] 119. sz.h.

[102] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17. 14.

[103] Uo.

[104] Sebők Miklós, Gajduschek György és Molnár Csaba (szerk.): A magyar jogalkotás minősége: Elmélet, mérés, eredmények. Parlamenti Kötetek. Gondolat Kiadó; Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely Eötvös Loránd Kutatási Hálózat. Budapest. 2020. 313.

[105] Varsányi Benedek. A régi és az új jogalkotási törvény összehasonlítása. MTA Law Working Papers. 2014/55. 7–8. https://jog.tk.hu/mtalwp/a-regi-es-az-uj-jogalkotasi-torveny-osszehasonlitasa?download=pdf (direkt link) Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[106] 21/2020. (VIII. 4.) AB határozat, Indokolás [95]

[107] A regressus ad infinitum logikai csapdájának csupán első lépcsőjére lelépve: az értelemzési segédlet indokolás felhasználása során lehet-e másból, mint annak a szövegéből kiindulni?

4.3. A józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos cél

4.3.1. Az előírás funkciója

Az Alaptörvény 28. cikkének - eredetileg 2. – harmadik fordulata a következő követelményt támasztja a bíróságokkal szemben: „Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.” A fenti fogalmak már önmagukban is értelemzésre, értékelésre szorulnak,[108] emellett nem szerepelnek máshol az Alaptörvényben, így az értelemzésük során a gyakorlatból visszafejteni, hogy milyen tartalommal bírnak a bíróságok értelemzése szerint, ez előtt viszont szeretném a lehetséges elméleti megközelítéseket bemutatni.

Ez a követelmény nem egyenrangú az Alaptörvény 28. cikk többi követelményével, a jogirodalom járulékos jellegűnek tekinti. Jakab András mutat rá, hogy az Alaptörvény 28. cikk harmadik mondata útmutatót jelent, tehát nem egy új mércét jelent az értelemzésben, hanem az első mondatban szereplő „célt” értelmezi.[109] Varga Zs. András az Alaptörvény 28. cikkének első mondatára „az értelmezés szempontjaiként” tekint, a harmadik[110] mondatra pedig az „értelmezés eredménye”-ként utal,[111] amely megközelítést átfogalmazva lehet az „értelmezési eredmény „ellenőrzésére” való iránymutatás”-ként is tekinteni.[112]

Ez az ellenőrzés ugyanakkor bizonyos mértékben a bíró szubjektív megítélésére van bízva, viszont az általános fogalmak mentén objektivitásra utaló követelménynek is lehet tekinteni. Ezen az nehezen megfogható alkotmányos fogalmak, értékek kapcsán merül fel, hogy ezen célok a legáltalánosabb jogalkotói akaratot jelenítik meg, ilyen tekintetben tehát kevés újjal szolgálnak a jogértelemzés számára.[113] Az általánosságból fakad az is, hogy vélelemként lehet tekinteni ezen kritériumokra,[114] amely jelleget az AB is megerősített.[115]

4.3.2. A követelmény gyakorlata

Elöljáróban rögzíteném, hogy a fordulat legtöbbször úgy jelenik meg a határozatokban, hogy az Alaptörvény 28. cikkét egészében kerül másolásra, ezután viszont nem esik szó arról, hogy a harmadik mondatának van-e kifejezett szerepe a jogi érvelésben. Ezen általános jellegű hivatkozások közül azokat válogattam ki és elemzem az alábbiakban, ahol ebből a szerkezetből

---

[108] Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. 60. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[109] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94. 86. A megállapítást még az objektív teleologikus értelmezés kapcsán tette, de véleményem szerint továbbra is helytálló megállapítás.

[110] Az eredeti cikkben második mondatként kerül említésre, mert a hetedik Alaptörvény módosítás előtt született a cikk.

[111] Varga Zs. András: Törvényjavaslatok indokolása - az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. Pázmány Law Working Papers, 2018/13. http://plwp.eu/files/PLWP_2018-13_VargaZS_2.pdf Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[112] Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. 60. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[113] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17. 17. Egyúttal ab absurdum azt a kérdést is felveti, hogy irányulhat-e ezekkel a követelményekkel ellentétes célokra a jogalkotó/jogszabály célja?

[114] Szigeti Krisztina: 17.

[115] 3041/2021. (II. 19.) AB határozat

kiemelésre kerül valamely fogalom/fogalmak, mert ebből állapítható meg a Kúria tényleges gyakorlata.

Azt vizsgáltam, hogy mennyire a hasonló szerkezeti felépítésű generálklauzulákhoz hasonlóan használja-e a fogalmat a Kúria, gondolva itt arra, hogy például a Ptk. 1:3. §-ban megfogalmazott jóhiszeműség és tisztesség elvét az és kötőszó mentén nem lehet felbontani, az önmagában egy egységes fogalmat jelöl. A követelménynek három fő értelemzési irányvonala van a kiinduló álláspontom szerint. Az első szerint lehet a teljes mondatot egyben – tehát mind a négy követelményt egyszerre – alkalmazni (generálklauzula jelleg), a második szerint a mondat ketté bontható és a tagmondatokban foglalt fogalmakat páronként – „ józan észnek és a közjónak megfelelő cél", valamint „ erkölcsös és gazdaságos cél"– lehet alkalmazni (korlátozott generálklauzula jelleg), valamint a harmadik megközelítés szerint mind a négy fogalom önmagában alkalmazható lehet (független jellegű megközelítés).

Ennek a szempontnak a vizsgálata során erősen különböző tartalmú határozatokat találtam. Összesen öt különböző hivatkozási mintát tudtam elkülöníteni a gyakorlatból, amelyeket az alábbi táblázatba fogaltam össze.

Hivatkozott fogalom/fogalmak	Józan ész[116]	Józan ész és közjó [117]	Közjó, erkölcsös és gazdaságos cél[118]	Generálklauzula-jellegű hivatkozás[119]
Határozatok	5	8 (5)*	1	4

* Zárójelben a duplikációk levonása. (3 határozat is a Ptk 207. § azonos bekezdéseire hivatkozott megegyező érveléssel.)

4. sz. táblázat

A fenti táblázatban foglaltak alapján azt a következtetést vontam le, hogy a gyakorlat heterogén képet követ, amelyben mindhárom fentebb vázolt elméleti irányzat megjelenik. A gyakorlatból ugyanakkor a hivatkozások bővebb okát nem tudtam megismerni a szűkszavú, tautologikus jellegű megállapítások miatt, jellemző az olyan megállapítás, hogy az értelemzés „kifejezetten megfelel"[120] az értelemzés során felhasznált fogalomnak. Ennek okán csak pár kapcsolatos megállapításra térek ki az alábbiakban.

A józan észre külön hivatkozó határozatok kapcsán szeretném kiemelni a szinonimák és implicit hivatkozások jelenségét. A józan ész implicit hivatkozásának minősítettem amikor a jogerős ítélet hivatalbóli ismeretére hivatkozott egy határozat,[121] és szinonima használatát azonosítottam még abban is, amikor a Kúria „észszerűtlen elvárások"-ra,[122] illetve észszerűtlen értelemzésre hivatkozott.[123] Emellett az AB is egy ízben a fogalmat az „észszerűség alaptörvényi követelménye"-ként azonosította,[124] valamint Varga Zs. András is egy helyen a

[116] 24., 60., 75., 99. 101. sz.h.-k

[117] 25., 34., 40., 52., 54., 56., 57., 59. sz.h.-k

[118] 49. sz.h.

[119] 10., 20., 23., 82. sz.h.-k

[120] 25. sz.h.

[121] 12. sz.h.

[122] 84. sz.h.

[123] 103. sz.h.

[124] 3041/2021. (II. 19.) AB határozat

„jogszabályok észszerű tartalma” megfogalmazást használta.[125] A szinonimák használata ellen hat viszont, hogy egyes határozatok idézőjellel emelik ki a fogalom nem hétköznapi értelmezését.[126]

A józan észre hivatkozás kapcsán még a logikai következtetésre szeretnék kitérni. Az elemzett határozatokban említésre kerül „a logika alapvető szabályaira”[127] való hivatkozás, amelyet a józan észből származó következtetésként is lehetne értékelni, viszont más határozatok egyértelműen amellett foglalnak állást, hogy a logika és a józan ész elkülönítendő. Erre példa, amikor a logikailag kölcsönös kizártságra történő hivatkozás után egy határozat megismétli, hogy ez a „józan ész” szempontjának sem felel meg,[128] valamint azok a határozatok, amelyek az értelemzés egyik elkülönülő módszereként azonosítják a logikai értelemzést.[129]

A gazdasági érdekre konkrét hivatkozás külön nem szerepelt, ugyanakkor kiemelném, hogy egy határozatban a Kúria arra hivatkozott, hogy a „ (…) hitelezővédelmi, gazdasági és forgalombiztonsági érdek azt a józan ész szerinti jogértelmezést támasztja alá.”[130] Ebből az is következhet, ha a gazdaságos cél és a gazdasági érdek közötti hasonlóságot elfogadjuk a fenti szinonimákhoz hasonlóan, hogy a józan ész alá rendelhető értelemzési elv. (Ezen határozatot a józan észre tisztán hivatkozó határozatokhoz soroltam a gazdaságos cél nem kifejezett megfogalmazása miatt.)

A józan ész és közjó fogalompár kapcsán még említésre méltó, hogy a hatályos polgári perrendtartás preambulumában is szerepel, hogy azt az Országgyűlés a „a közjónak és a józan észnek megfelelő jogalkalmazás eszméjétől vezérelve” hozta meg.[131]

Önmagában az erkölcsös célra való hivatkozásra nem találtam példát, de az erkölcsi dimenzió is megjelenhetett például egy terhességmegszakítás lehetőségével foglalkozó határozatban annak ellenére, hogy csak a józan észre történt hivatkozás.[132]

4.3.2. Részösszefoglaló

Az az álláspontom, hogy az ítélkezés nehezen fogja tudni a fentebbi követelményeket érvényesíteni, alkalmazni a gyakorlatban, a továbbiakban ezt fejtem ki a fentiekből levont következtetésekkel együtt.

A generálklauzulákkal való összehasonlítás abból is eredt, hogy azokban szintén megjelenik más társadalmi normák figyelembevétele.[133] Az erkölcsi, jogon túli értékek egy skálával hasonlatosak, elég például a polgári jog területén a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző terminusra gondolni.[134] A hivatkozott megfogalmazás is arra utal, hogy a jog pusztán a szélsőértékek küszöbének átlépése után kíván lehetőséget teremteni a beavatkozásra. A szélsőértékek kezelésére pedig már létező polgári jogi intézmények, kógens rendelkezések léteznek, amelyek alkalmazása során a bíróságoknak nem egy alaptörvényi szintű absztrakt

---

[125] Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. Magyar Jog, 2020/2., 81-87. 81.

[126] 99., 115. sz.h.-k

[127] 94. sz.h.

[128] 115. sz.h.

[129] 32., 38. sz.h.-k

[130] 24. sz.h.

[131] Törölt lj.

[132] 60. sz.h.

[133] Pl. Ptk. 6:96. §-ban a jóerkölcs fogalma.

[134] További példák: Virág Csaba, Völcsey Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. Magyar Jog. 2020/3. 125-135. 125. 9. lj.

fogalomból kell kiindulniuk. Az itt elemzett alaptörvényi követelménynek a jogalkalmazást kevéssé segítő jellegére mutat rá Jakab András, amikor megfogalmazza, hogy „az Alaptörvény szövege nem foglal állást arról sem, hogy értékracionális („erkölcsös") vagy célracionális („gazdaságos") teloszt állapítson meg a jogalkalmazó".[135] Ebből fakadóan, nem egy hanem rögtön két – gyakran – ellentétes értéket kellene értelmezniük a bíróságoknak, amennyiben feltesszük, hogy egyenrangú és egyaránt alkalmazandó mind a négy szóban forgó fogalom, amit el lehet fogadni abból kiindulva, hogy ezzel ellentétes alkotmánybírsági vagy autentikus alkotmányozói értelemzés nem ismert.

A Kúria tartózkodó magatartását négy formában azonosítottam.

1. A „kifejezetten megfelel"[136] vagy az „észszerűtlen, és szükségtelenül az önkormányzati jogokat korlátozó szabály lenne"[137] fordulatok a fentebb megfogalmazott skála „középső" részén való részletesebb indokolást igénylő kérdéseket kerülik ki.[138]
2. Az óvatos magatartásra utal a rendelkezésre hivatkozó határozatok kis elemszáma és az, hogy a fentebb bemutatott határozatok közül az első 2015-ből származik.
3. Egy határozat kifejezetten elutasítja egy miniszteri indokolásban szereplő „hatékonyság" fogalommal összhangban értelmezést és rögzíti, hogy az nem jogi fogalom,[139] amiből a jogon túli normák felé tanúsított elutasító magatartás tükröződik.
4. A két vagy három fogalmi elemre való hivatkozással az egyes kifejezések nehezen megfogható tartalmának konkrét körülhatárolását küszöböli ki így a bírósági gyakorlat.[140]

Számos kelepcébe juthat bármelyik irányba is mozdul el (vagy inkább indul el) a gyakorlat. Először a rendelkezés nyelvtani értelemzéséből kiindulva mind a négy fogalom egyenértékűen alkalmazandó, ugyanakkor az összes fogalom egyszerre és egységesen való hivatkozása kapcsán fennáll annak a veszélye, hogy a tartalom elszakad a szavak tényleges jelentésétől. Másodszor a fogalmak párokba helyezése és így alkalmazása egy „igazságosabb" jellegű döntést eredményezhet, mivel két érték mentén is egyensúlyozásra kerül az adott kérdés, ugyanakkor a páronkénti értelemzés és hivatkozás során a bíróság tesz egy egyértelmű értékítéletet, ami a hatalommegosztás és a pártatlanság követelményével szemben hathat.[141] Harmadjára az egyes kifejezések egyenkénti értelmezése és alkalmazása nagyfokú körültekintést igényel, különben könnyen súlytalan frázisokká válhatnak, ez pedig különösen egy alkotmányos norma fogalmi eleme kapcsán kerülendő. A józan ész kapcsán például a „nyilvánvalóság"[142] vagy az „életszerűség"[143] gyakorlatban való felülreprezentáltsága nyújt intő példát.

---

[135] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94. 93. 59.lj.

[136] 25. sz.h.

[137] 103. sz.h.

[138] A szélsőértékek kapcsán lásd még az 5.3. pontot az a contrario érvelés mintájáról.

[139] 119. sz.h.

[140] Vö. a „józan ész" típusú kiemelések a precízebb tartalmi körülhatárolást segíthetik elő. Lásd 99., 115. sz.h.

[141] A párok együttes alkalmazása esetén a párokon belül kialakuló egyensúly és a párok között ezután vett egyensúly eltérhet az generálklauzula megközelítésben történő összességében mérlegelés eredményétől.

[142] Tóth J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbíróságok gyakorlatában. Iustum Aequum Salutare, XIII. 2017./2. 121–138. 134.

[143] Ződi Zsolt: Precedens. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós, Jakab András) (2021). 5.http://ijoten.hu/szocikk/precedens. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

A fentiek miatt helyénvalónak tűnik az az állítás, miszerint csupán áttételes hatás várható ettől a rendelkezéstől,[144] ugyanakkor a rendelkezés meglétét az - objektív teleologikus megközelítés talaján - üdvözli Jakab András és abban egy hatékonyabb, a változó társadalmi környezethez alkalmazkodó jogrend előképét látja.[145]

[144] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.o. 17.

Az áttételes hatás kimutatására jelen kutatás az erős explicit limitációkból való kiindulás miatt eredendően kevésbé alkalmas, csupán a direkt hatás hiányára tud rámutatni.

[145] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94. 93. Vö. 2/2016. (II. 8.) AB határozat ezt elutasító megállapítása.

5. EGYES GYAKORLATI TENDENCIÁK

A következőkben az előzőekben vett elméleti kiindulást megfordítva az elemzett gyakorlatból kirajzolódó egyes mintákra, trendekre szeretnék rámutatni. Ennek okán a következőkben kifejtettek ezért nem egy elméleti okfejtés sorrendjét követik, hanem epizodikus részletek a gyakorlatból.

5.1. A contrario érvelések - „Ez nem lehetett a jogalkotó szándéka."[146]

Az elemzés során merült fel, hogy a hivatkozásokban visszatérő elem, hogy egy adott érvelés miért nem teljesítheti az Alaptörvény 28. cikkében foglalt követelményeket, így emiatt az ezzel ellentétes következtetést kell elfogadni.

Az ilyen jellegű hivatkozások problematikája úgy vélem, hogy a hagyományos bírósági eljárások hárompólusú felállásában rejlik. Ebben a felállásban tipikusan két ellenérdekű fél van jelen, akik között a bíróságnak jogot kell szolgáltatnia, tehát döntéskényszerben, az ún. „dogmatikai alaphelyzetben" van.[147] Ez a predeterminált helyzet az értelemzések körében káros hatással bírhat, ha a bíróság fókuszát a két fél álláspontjára korlátozza. Ezzel szemben lehetséges, hogy a két fél kérelmén kívüli elfogadható álláspont (vagy akár több) is létezik, amely felelne meg leginkább a jogértelemzési követelménynek, így azt kellene választania az ítélkező fórumnak. Tehát egy potenciálisan több pontból álló skálaként kellene tekinteni a jogértelemzési folyamatra. Ugyanakkor a Kúria gyakorlata sokkal inkább a skála két végpontjára fókuszáló határozatokból áll az a contrario érvelések esetében.

A gyakorlatot érintően összesen 11 határozatot találtam, amelybe ez az érveléstípus volt jelen. Ezek közül a jogalkotói célra 6,[148, 149] a jogszabályban foglalt intézmény céljára 3,[150] az Alaptörvény összhangra és a józan észnek és a közjónak, illetve erkölcsös és gazdaságos célnak megfelelésre 1-1 határozat utalt.[151] Fő érvként szerepelt összesen 8,[152] és mellékérvként 3 határozatban szerepelt.[153]

A fentiekből azt a következtetés vontam le, hogy bár az összes elemzett érdemi hivatkozás tekintetében nem tekinthető domináns jogértelemzési módszernek, viszont a hivatkozása esetén általában eldönti a jogvita kimenetelét. Továbbá a jogalkotói szándékra és a jogszabályban foglalt intézmény céljára, valamint fő érvként vett hivatkozások metszete (előbbi 6/3, utóbbi 3/3) arra enged következtetni, hogy a jogalkotói szándékra való hivatkozások bár elterjedtebbek, viszont döntő érvként kevésbé elfogadottak a Kúria gyakorlatában, ami egybecseng a fentebb hivatkozott megállapítással, mely szerint a jogalkotói szándék vizsgálata általában nem bír döntő befolyással a jogvita kimenetelére.[154]

---

[146] 119. sz.h.

[147] Szabó Miklós: A jogdogmatika jogformáló szerepéről. in Bódig Mátyás – Ződi Zsolt (szerk.): A jogtudomány helye, szerepe és haszna (Budapest: MTA TK Jogtudományi Intézet; OPTEN 2016) 34–35.

[148] 60., 73., 75., 102., 119., 127. sz.h.-k

[149] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94. 91.
A szubjektív teleologikus érvelés negatív változatát jelenti ez az eset.

[150] 27., 40., 116. sz.h.-k

[151] 96. és 20. sz.h.

[152] 20., 27, 40., 45., 60., 73., 102., 116. sz.h.-k

[153] 75., 96., 127. sz.h.

[154] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.o. 14.

5.2. Jogértelmezés eljárási és anyagi normák kapcsán

Az elemzett határozatok kapcsán felmerült, hogy az Alaptörvény 28. cikke anyagi, illetve eljárásjogi normák értelemzésére is egyformán alkalmas-e. Ezen a területen úgy találtam, hogy a bírósági gyakorlat nem teljesen mutat egy irányba az alábbiak miatt.

Ezen a területen az első határozat egyértelműen állást foglal amellett, hogy mindkét típusú normát illetően felmerülhet az alkalmazás: „valamely konkrét alanyi jogosultságot meghatározó anyagi jogi vagy eljárásjogi szabállyal összefüggésben lehet értelmezni".[155]

Emellett viszont a gyakorlat töretlenül hivatkozik a Kúria BH2013.287. sz. döntésére amely kimondja, hogy „mindig az adott jogviszony elbírálására irányadó anyagi jogszabály szövegéből kiindulva kell a jogvitát eldönteni, ezeket az anyagi jogszabályokat kell az Alaptörvény 28. cikk fényében értelmezni".[156] Ennek a megfogalmazásnak a kapcsán az a kérdés merül fel, hogy a jogvita eldöntését szűken (anyagi normákra vonatkozóan) vagy tágan (eljárásjogi normákra is vonatkozóan) értelmezi a Kúria.

Eljárásjogi hivatkozások terén a Pp. 114. §, valamint 115. § (6) bek. a) pontja az Alaptörvény 28. cikkével összhangban értelmezhető volt egy határozatban.[157] Továbbá egy felülvizsgálati kérelem befogadhatóságának indokolása kapcsán hívta fel egy másik határozat az Alaptörvény 28. cikkét.[158] A Pp. 1. §-ának megsértésére hivatkozó kérelem elutasítását pedig egy határozat az Alaptörvény 28. cikkének felhívása mellett arra alapozta, hogy az csupán a jogalkalmazó számára ad értelemzési segédletet,[159] ami alapján a hivatkozott normának meg kell felelnie valamilyen tartalmi követelménynek.

A fentieket a Pp. felülvizsgálatra vonatkozó 406. § (1) bekezdésében foglalt ügy érdemére kiható jogszabálysértés fogalmával összhangban lehet értelmezni, de véleményem szerint megtévesztő lehet a fenti gyakorlat, mely során az anyagi normák kerülnek hangsúlyozásra. Az elemzett határozatok kapcsán a fent idézett határozatokban találtam egyedül eljárásjogi normát illetően érdemi hivatkozást az Alaptörvény 28. cikkre, ami a fenti bizonytalanságot is jellemezheti.

Érdekes adalék a fentiekhez, hogy az Alaptörvény 28. cikkét érintő módosító indítványhoz csatolt miniszteri indokolásban is kiemelésre került a jogviták eldöntése során az anyagi jogszabályokból való kiindulás.[160] Ami kapcsán felmerülő kérdés, hogy a miniszteri indokolásban átvett kúriai ítélet ebben a – kontextusából kiszakított – minőségében milyen kötőerővel bír.

5.3. Az értelemzés terjedelmi korlátai

A következőkben az Alaptörvény 28. cikkének gyakorlatát vizsgálom a „kiterjesztő", illetve „megszorító" jellemző szempontjából a jogszabályértelmezés folyamatában és azt mutatom be, hogy a bíróságoknak milyen korlátok között kell maradniuk. Részint a 4.1.1. pontban az AB gyakorlatáról kifejtetteket továbbgondolva. Azért is aktuális a fenti szempontok

---

[155] 18. sz.h.

[156] 47.sz.h.,58. sz.h., Tartalmilag hivatkozza még 34. sz.h., 59.sz.h. és 144 .sz.h.

[157] 99. sz.h.

[158] 89. sz.h.

[159] 46. sz.h.

[160] Bővebben az előkészítését végző szakreferensek cikkében: Stiller Andrea-Kormos Balázs: Gondolatok az indokolások jelentőségéről. Fontes iuris, 2019, 2, 10-19.

mentén történő gyakorlatelemzés, mivel „korlátozott precedensrendszer” bevezetése miatt még gyakrabban várható a jövőben, hogy a Kúria határozataihoz fűződő absztrakt és kötelező jogértelemzés hatása miatt az AB gyakrabban fog egyes Kúriai határozatokat felülvizsgálni.

5.3.1. Normák félretétele

A kiterjesztő jogértelemzés egyik vállfajának tekintettem azt az esetet, amikor az Alaptörvény 28. cikke alapján egy bíróság az egyébként alkalmazandó normát nem alkalmazza az annak értelemzése során lefolytatott eredményre tekintettel. Elméletben egyes jogszabályi rendelkezések félretételére kivételesen sor kerülhet, ugyanakkor az ilyen rendelkezések kivételesek is, a törvényhozás demokratikus legitimációja és a hatalommegosztás elve miatt.[161] Az egyes jogszabályi rendelkezések kapcsán a Kúria egységes joggyakorlatot követ, mely szerint a félretétel főszabály szerint kizárt.

A jogértelmezés ilyen irányú korlátjára mutatnak rá a gyakorlatban a következő határozatok: a Ctv.118/A.§ (3) bekezdésében megjelölt előfeltétel fennállásának bírói jogértelemzéssel nem pótolhatóságát kimondó határozat,[162] az öröklési szerződés szigorú feltételeinek formai hiányának jogértelmezéssel való pótolhatatlanságát kimondó határozat,[163] kógens rendelkezés félretételét kizáró határozat,[164] az az AB határozat, amelyben a külső jogviszonyok változása kapcsán előállt új kontextusra tekintettel történő igazító jogértelemzés (adaptálás a jelen viszonyokra) az Alaptörvény 28. cikkével össze nem egyeztethető jellegét mondta ki,[165] valamint azok a határozatok, amelyek általánosságban rögzítik, hogy tételes rendelkezés figyelmen kívül hagyására még az Alaptörvény 28. cikke sem ad lehetőséget.[166] A magyar gyakorlat kapcsán a félretétel kizártságára mutat rá Ződi Zsolt is a textualizmus jegyében.[167] Ennek eredő pontja abban van, hogy a szövegből való kiindulás hangsúlyos a Kúria gyakorlatában,[168] és azt jelenti, hogy a bíróságoknak az alkalmazandó jogi normával végső soron foglalkozniuk kell.

A normák félretétele csupán különös feltétel teljesülése esetén valósulhat meg. Ez az eset akkor áll fenn amikor az Országgyűlés egyedi ügyben jogszabályi formába öltöztetett, de tartalmilag jogalkalmazói döntést hoz, valamint ezt követően az AB e tényre való hivatkozással megsemmisíti a jogszabályi rendelkezést.[169] Ezen gondolatmenet megszületésekor még nem volt hatályban az Alaptörvény, de később ehhez logikailag kapcsolódóan mondta ki egy határozat, hogy a bíróságok „az Alaptörvény 28. cikke értelmében a jogszabályok értelmezésére felhatalmazással bírnak, de arra nem, hogy a jogszabályok helyességéről vagy helytelenségéről, érvényességéről vagy érvénytelenségéről állást foglaljanak jogalkalmazási tevékenységük során.”[170]

---

[161] Joseph Raz: The Authority of Law: Essays on Law and Morality (Oxford: Oxford University Press 2 2009) 10. fej.

[162] 19. sz.h.

[163] 32. sz.h.

[164] 78. sz.h.

[165] 2/2016. (II. 8.) AB határozat

[166] 44., 83. sz.h.-k

[167] Ződi Zsolt: A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben. MTA Law Working Papers, Budapest 2014/01 55. 16. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf.

[168] Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06., valamint 47. sz.h.

[169] EBD2014. P.1.

[170] 95. sz.h.

5.3.2. Normahiány

A jogszabályokkal meglétével kapcsolatos másik – negatív – oldali konfliktus, amikor a bíróságoknak alkalmazniuk kellene egy jogszabályt, ami nem létezik. Ezen esetkör kapcsán nem világos a töredékes gyakorlat.

Egy kúriai határozat szögezte le, hogy joghézag[171] kitöltésére az Alaptörvény 28. cikke nem nyújt lehetőséget.[172] Egy másik határozat az Alaptörvény 28. cikkének hivatkozása nélkül viszont megengedhetőnek tartotta, hogy egy törvény végrehajtási rendeletében megfogalmazott igazolási kötelezettség módjának hiányában a joggyakorló belátása szerint csatolhat a jogosultsága fennállását „hitelt érdemlő módon" bizonyító okiratot.[173] Ugyanakkor megint másutt egy helytállási kötelezettség kapcsán kimondja egy határozat, hogy egy konkrét rendelkezés nem pótolható kizárólag a jogszabály Alaptörvény 28. cikkének megfelelő értelemzésével, ahhoz egyértelmű jogszabályi rendelkezés szükséges.[174]

A fenti határozatok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az Alaptörvény 28. cikkét a normák hiánya esetén inkább korlátozó elemként, semmit a bírói aktivizmusra való lehetőségként értelmezheti a Kúria, viszont a kevés ilyen tárgyú határozat miatt nem lehet messzemenő következtetést levonni.[175]

---

[171] A határozat használja a joghézag kifejezést, ugyanakkor fontos leszögezni, hogy a normahiány definíció szerint nem egyezik meg a joghézaggal. Röviden: az utóbbi ehhez többlettartalmat is kapcsol. Részletesebben lásd: Fábián Áron: A joghézag problémája a pragmatika tükrében. Állam- és Jogtudomány. 2020/1. (LXI. évfolyam) 44-65. 63.

[172] 58. sz.h.

[173] 157. sz.h.

[174] 92. sz.h.

[175] Alternatív magyarázat lehet az az általános jogértelmezési elv, hogy a jogok korlátozás kiterjesztően nem értelmezhető. Lásd pl. 102. sz.h.

6. KONKLÚZIÓK, ZÁRÓ GONDOLATOK

Az írásás végén röviden áttekintem a főbb megállapításokat, a gyakorlat lehetséges jövőbeli irányait, de a konklúziók levonás előtt - a társadalomtudományi hagyományok mentén - szeretnék még pár elemzési irányra rámutatni, hogy a szakmai diskurzust előbbre tudjam mozdítani az Alaptörvény 28. cikkének kapcsán a jelen írás keretein túl:

- Az Alaptörvény 28. cikkének alkalmazása során értelmezett jogszabályok elhelyezkedése a jogforrási hierarchiában (különös figyelemmel a sarkalatos törvényekre).
- Az előző iránnyal összefüggésben felmerülő kérdés, hogy az alapjogok területével milyen összefüggésben van az Alaptörvény 28. cikkének gyakorlata, így az alapjogi teszten belül értelmezhető-e a teleologikus jogértelmezés vagy annak csak kereteit jelöli ki.

Ezen a helyen szeretném megismételni, hogy az írás jelentős limitációk tűzése mellett elemezte az Alaptörvény 28. cikkét. A fentiekben megszűrt eseteket mutattam be, ugyanakkor jelentős esetben a határozatok általánosságban hivatkozzák az Alaptörvény 28. cikkét, az egész szövegét átvéve. Ez az egyértelmű gyakorlatnak képezheti akadályát, mert az egyes fordulatoknak – mind a bemutatott elmélet és gyakorlat alapján is – elkülönülő tartalma van, de az általános hivatkozások túlsúlya ezeket rontja le. Az elemzett határozatok csekély számában az Alaptörvény 28. cikkének implicit gyakorlatát látom, annak ugyanis számos rendelkezése a kifejezett hivatkozás ellenére is érvényesül, emiatt a jelen dolgozat inkább a kulcspontok áttekintésének célját tudta szolgálni.

Az Alaptörvény 28. cikkében foglalt kötelezettség a bíróságok számára – jelenlegi formájában – csak egy segítő módszerként tud szolgálni. Ez a járulékos jelleg abban gyökeredzik, hogy a cikk önmagában nem alkalmazható, az mindenképp valamilyen más jogszabályi rendelkezés kapcsán fog megjelenni a gyakorlatban – akár kifejezetten, akár hallgatólagosan. Ezen addicionális szerepkört az AB is megerősítette, akkor, amikor kijelentette, hogy „ha a teleologikus értelmezést az adott jogág normáinak értelmezése során elfogadott egyetlen más interpretációs módszerrel sem lehet igazolni, úgy a jogegység biztosítására irányuló jogalkalmazói döntés szinte szükségképpen átveszi a jogalkotó jogkörét."[176]

A jogszabályértelmezés folyamatában kérdéses, hogy mennyire tudnak érvényesülni az Alaptörvény 28. cikkében megfogalmazott követelmények, mert a jogszabályoknak és az értelemzésüknek van egyfajta szöveghez való kötöttsége, azokat alapvetően meghatározza a nyelviségük.[177] Egy (új) jogszabály értelemzése esetében a bíró kiindulási pontja – a jogpozitivizmus hagyománya mentén[178] - mindig a törvény szövege, a jogszabály szerkezete és az érintett jogterület vonatkozó, hasonló rendelkezések áttekintése, tehát nyelvi és logikai eszközökkel indul el a jogértelmezés útján.[179] Teszi mindezt abból is kiindulva, hogy a

[176] 19/2017. (VII. 18.) AB határozat, A döntés a 2/2016. BJE kapcsán született, de a jogág absztrakt említése nem teszi kétségessé, hogy jelen írásban is hivatkozható a határozat.

[177] H. L. A. Hart: The Concept of Law (Oxford: Clarendon Press 2. 1994.) 14, 128. {H. L. A. Hart: A jog fogalma [ford.: Takács Péter] (Budapest: Osiris 1995)}

[178] Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. 49. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

[179] Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.o. 15–16.

„megfelelően értelmezhető normatartalom” alkotmányos követelmény minden normával szemben,[180] így a bíróságoknak nincs okuk feltételezni, hogy ezen lépéseket megelőzően kell értelemzési alapelvekhez nyúlniuk a „szöveghű értelemzés” követelményének jegyében sem. [181] A szövegközpontú megközelítést erősíti véleményem szerint, hogy az Alaptörvény 2. cikke a jogszabályok szövegének értelemzéséről rendelkezik, és nem jogszabályok értelemzéséről.[182]

A Kúria gyakorlata – különösképpen az Alaptörvény hetedik módosítása kapcsán – interakcióban van az Alaptörvény 28. cikkével, összhangban az AB által támasztott aktív bírói magatartás követelményével, ugyanakkor így is inkább szórványosnak tekinthető a cikk összességének alkalmazása, abban jelentős eltérések is találhatók – gondolok itt első sorban a harmadik fordulat során a rendelkezés „feldarabolására” vonatkozó nézetekre vagy a jogalkotói indokolásokra hivatkozások túlsúlyára a preambulumokkal szemben. Szembetűnő, hogy a Bírósági Határozatok Gyűjteményében elérhető, az Alaptörvény hatályba lépése óta a polgári kollégium által vagy közreműködésével hozott, több mint tízezer határozat közül, még a korábban indult ügyek leválogatása mellett is, ilyen kevés számú hivatkozza tételesen az Alaptörvény 28. cikkét. A gyakorlat a számok alapján még felfelé ível,[183] így a felmerülő kérdésekre még biztosan várható reflexió mind a bíróságok, mind akár a jogalkotó, alkotmányozó oldaláról.

Az Alaptörvény 28. cikkének jövőbeli gyakorlata során döntő lesz, hogy a bíróságok hogyan fogják a korlátozott precedensrendszert beépíteni a gyakorlatukba. Ezen a téren az egyes kúriai határozatok kontextusának értékelésén – amely a jogértelmezés definíciójának része[184] – függ majd, hogy milyen mértékben lesz meghatározó a legfőbb bírói fórum gyakorlata.[185]

Összességében azon megállapításra jutottam, hogy az írás elején idézett Celsus idézet szellemisége útján elindult a legfőbb bírói fórum., viszont még számos kérdést meg kell válaszolnia a gyakorlatnak, hogy az Alaptörvény 28. cikkének alkalmazása garantálni tudja a jogszolgáltatás során a jogbiztonságból fakadó kiszámíthatóság követelményét és a törvényeket „*értelmüknek és céljuknak”* megfelelően értelmezze a Kúria.

---

[180] 26/1992. (IV. 30.) AB határozat

[181] Uo.

[182] A „jogszabályok értelemzése” kifejezés véleményem szerint a rendszertani megközelítéshez áll közelebb.

[183] Lásd 1. sz. táblázat.

[184] Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Osiris, Budapest, 2006. 313.

[185] A kontextus jelentősége, figyelembevétele tűnik ki a következő határozatokból: 27., 30., 45. sz.h.-k

7. FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, cikkek

Bencze Mátyás: Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélkezésben. Budapest–Debrecen, Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2011, 127–153.

Blutman László: Hat tévhit a jogértelmezésben. JeMa 2015/3. 83-92.

Botos Viktor: A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában. Jogelméleti Szemle, 2000/3. szám http://jesz.ajk.elte.hu/botos3.html Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Chronowski Nóra: Az alkotmánykonform értelmezés és az alaptörvény. Közjogi Szemle 2017/4. 7–15.

Galántai Rita Tünde: Paradigmaváltások a hazai bírói jogértelmezés elméletében és gyakorlatában. Themis, az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2020/2. (december) 46-76. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/1834/THEMIS-2020-dec.pdf#page=46. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Gárdos István: Jog, jogértelmezés. Gondolatok a devizahiteles törvények kapcsán. MTA Law Working Papers, 2015/3. 1-27.

Gyulavári Tamás (szerk). Munkajog, V. kiadás. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2019.

H. L. A. Hart: The Concept of Law (Oxford: Clarendon Press 2. 1994.) 14, 128. {H. L. A. Hart: A jog fogalma [ford.: Takács Péter] (Budapest: Osiris 1995)}

Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata. 2011/4, 86–94.

Joseph Raz: The Authority of Law: Essays on Law and Morality (Oxford: Oxford University Press 2 2009)

Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre. Polgári jogi kodifikáció 2000/1., 3-17.

Maczonkai Mihály: A jogértelmezés módszereinek bizonytalansága a jogi pozitivizmusban. In: Ut juris ordo exigit: ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. Pécs, IDResearch Kft, Publikon, 2016, 167-176."

Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? Magyar Jog, 2020/2. 72-80.

Pokol Béla: A jogértelmezés alapjai. Magyar Jog. 1999/11. 641-649.

Pokol Béla: Felsőbírósági jogértelmezés Magyarországon. Bírák Lapja, 2000/1-2. 7-16.

Pokol Béla: Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II. Budapest, Századvég Kiadó, 2005. 181.

Sebők Miklós, Gajduschek György és Molnár Csaba (szerk.): A magyar jogalkotás minősége: Elmélet, mérés, eredmények. Parlamenti Kötetek. Budapest, Gondolat Kiadó; Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, 2020.

Stiller Andrea, Kormos Balázs: Gondolatok az indokolások jelentőségéről. Fontes Iuris, 2019/2, 10-19.

Szabó Miklós: A jogdogmatika jogformáló szerepéről. In Bódig Mátyás – Ződi Zsolt (szerk.): A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Budapest, MTA TK Jogtudományi Intézet; OPTEN 2016, 34–35.

Szente Zoltán: Érvelés és értelmezés az alkotmányjogban. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013, 127.

Szigeti Krisztina. A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4, 9-17.

Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Budapest, Osiris, 2006.

Tóth J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbíróságok gyakorlatában. Iustum Aequum Salutare, XIII. 2017/2, 121–138.

Varga Zs. András. Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. Magyar Jog, 2020/2, 81-87.

Varga Zs. András: Törvényjavaslatok indokolása - az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. Pázmány Law Working Papers, 2018/13. http://plwp.eu/files/PLWP_2018-13_VargaZS_2.pdf Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Varsányi Benedek: A régi és az új jogalkotási törvény összehasonlítása. MTA Law Working Papers. 2014/55. https://jog.tk.hu/mtalwp/a-regi-es-az-uj-jogalkotasi-torveny-osszehasonlitasa?download=pdf (direkt link)", Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Vékás Lajos (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági javaslata magyarázatokkal. Budapest, CompLex Kiadó, 2012.

Virág Csaba, Völcsey Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. Magyar Jog, 2020/3, 125-135.

Ződi Zsolt: A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben. MTA Law Working Papers, 2014/01 55. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf. Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Ződi Zsolt: Precedens. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós, Jakab András) (2021). http://ijoten.hu/szocikk/precedens, Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Alkotmánybírósági határozatok

2/2016. (II. 8.) AB határozat

8/2014. (III. 20.) AB határozat

18/2008. (III. 12.) AB határozat

19/2017. (VII. 18.) AB határozat

21/2020. (VIII. 4.) AB határozat

24/2013. (X. 4.) AB határozat

25/2017. (X. 17.) AB határozat

26/1992. (IV. 30.) AB határozat

28/2013. (X. 9.) AB határozat

38/1993. (VI. 11.) AB határozat

39/2003. (VI. 26.) AB határozat

3041/2021. (II. 19.) AB határozat

Jogszabályok, egyéb jogi dokumentumok

A jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény

A polgári perrendtartásról 2016. évi CXXX. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény

https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedek-publikaciok-interjuk/trocsanyi-laszlo-expozeja-az-alaptorveny-hetedik-modositasarol, Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

Indokolás a T/8016. számú törvényjavaslathoz 149., 168. o. Elérhető: https://www.parlament.hu/irom41/08016/08016.pdf Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

T/332. számú javaslat szövege: https://www.parlament.hu/irom41/00332/00332.pdf , Letöltés és megtekintés dátuma: 2021.10.06.

A függelékben nem szereplő bírósági döntések:

EBD2014. P.1.

Kúria Gfv. 30.193/2014/1.

Kúria Mfv. 10.136/2019/6.

Kúria Pfv. 21.528/2018/12.

Kúria Pfv. 21.634/2018/18.

8. FÜGGELÉK A KÚRIA HATÁROZATAINAK HIVATKOZÁSÁHOZ

Sorszám	Határozat
1.	Pfv. IV.21.540/2012/4.
2.	EBH 2013.P.16.
3.	Mfv.I.10.572/2013/5.
4.	1/2013. PJE
5.	Gfv.VII.30.078/2013/14.
6.	Pfv.IV.20.443/2013/12.
7.	Gfv.VII.30.312/2012/9.
8.	Pfv.I.20.040/2014/5.
9.	Mfv.I.10.411/2013/7.
10.	Pfv.VI.22.058/2014/10.
11.	EBH 2015.P.6.
12.	Gfv.VII.30.112/2015/5.
13.	2/2015. PJE
14.	Pfv.IV.21.304/2015/7.
15.	Pfv.IV.20.241/2015/4.
16.	Pfv.IV.21.579/2015/4.
17.	Pfv.IV.21.976/2014/9.
18.	Pfv.V.21.810/2014/10.
19.	Gfv.VII.30.400/2014/7.
20.	Mfv.II.10.182/2016/6.
21.	Pfv.IV.20.430/2016/4.
22.	Gfv.VII.30.352/2016/4.
23.	Pfv.VI.20.198/2015/3.
24.	Gfv.VII.30.252/2015/5.
25.	Pfv.V.20.685/2016/6.
26.	1/2016. KMPJE
27.	Gfv.VII.30.307/2015/5.
28.	Pfv.IV.21.247/2015/9.
29.	Pfv.IV.20.442/2015/11.
30.	Pfv.V.20.855/2016/8.
31.	Pfv.I.22.029/2015/12.
32.	Pfv.I.21.495/2015/3.
33.	Pfv.IV.21.733/2016/5.
34.	Pfv.IV.20.121/2016/3.
35.	Pfv.IV.20.276/2016/5.
36.	Pfv.IV.20.863/2016/7.

37.	Pfv.IV.21.633/2016/4.
38.	Pfv.VI.21.978/2016/4.
39.	Mfv.I.10.120/2017/3.
40.	Mfv.I.10.479/2016/10.
41.	Mfv.I.10.729/2016/4.
42.	Pfv.I.20.117/2017/11.
43.	Pfv.IV.20.655/2017/5.
44.	Pfv.IV.21.551/2016/4.
45.	Pfv.V.22.145/2017/7.
46.	Pfv.VI.22.011/2016/7.
47.	(BH 2013.287.) Pfv.II.20.068/2017/9.
48.	Mfv.I.10.077/2016/4.
49.	Mfv.I.10.641/2016/4.
50.	Kfv.VI.35.431/2017/5.
51.	Mfv.I.10.641/2016/4.
52.	Mfv.II.10.446/2016/3.
53.	Pfv.V. 22.399/2016/3.
54.	Pfv.V.20.304/2017/8.
55.	Gfv.VII.30.544/2017/7.
56.	Pfv.V.20.256/2017/6.
57.	Pfv.V.20.083/2017/6.
58.	Mfv.I.10.042/2018/7.
59.	Pfv.IV.21.953/2017/6.
60.	Pfv.III.20.065/2017/6.
61.	Pfv.IV.22.166/2017/4.
62.	Pfv.V.20.413/2018/12.
63.	Pfv.V.21.421/2018/9.
64.	Mfv.I.10.273/2018/4.
65.	Pfv.VI.21.768/2018/6.
66.	Pfv.IV.20.820/2018/6.
67.	Pfv.I.21.815/2018/9.
68.	Pfv.VI.20.363/2018/18.
69.	Pfv.III.22.513/2017/8.
70.	Pfv.VI.20.886/2018/5.
71.	Pfv.I.20.920/2018/7.
72.	Pfv.VI.21.846/2018/9.
73.	Pfv.V.21.007/2018/4.
74.	Gfv.VII.30.028/2019/7.
75.	Pfv.V.21.596/2018/6.

76.	Pfv.VI.21.252/2018/5.
77.	Pfv.V.20.667/2018/4.
78.	Gfv.VII.30.371/2018/12.
79.	Pfv.VI.21.929/2018/6.
80.	Mfv.II.10.077/2019/7.
81.	Mfv.X.10.257/2019/7.
82.	Pfv.IV.21.556/2019/22.
83.	Gfv.VII.30.423/2019/5.
84.	Pfv.II.21.615/2019/6.
85.	Pfv.III.21.023/2019/8.
86.	Pfv.VI.20.412/2020/12.
87.	Pfv.V.20.655/2020/2.
88.	Pfv.V.20.923/2019/7.
89.	Gfv.VII.30.184/2019/9.
90.	Pfv.V.20.034/2019/20.
91.	Pfv.IV.20.492/2020/4.
92.	Pfv.II.21.872/2018/4.
93.	Pfv.IV.21.957/2018/7.
94.	Pfv.IV.20.232/2019/7.
95.	Pfv.III.20.501/2019/7.
96.	Pfv.III.21.700/2019/5.
97.	Pfv.III.20.501/2019/7.
98.	2/2020. KPJE
99.	Pfv.V.20.786/2020/6.
100.	Pfv.III.20.859/2019/4.
101.	Pfv.V.20.528/2019/4.
102.	Pfv.V.20.927/2019/9.
103.	BH2020. 324. (Pfv.V.21.965/2018/8.)
104.	Pfv.IV.22.037/2018/5.
105.	Pfv.IV.20.458/2019/4.
106.	Pfv.IX.20.317/2019/13.
107.	Pfv.III.21.981/2018/10.
108.	Pfv.I.20.048/2020/17.
109.	Pfv.I.20.516/2020/12.
110.	Pfv.III.21.191/2019/6.
111.	Pfv.VI.21.723/2019/11.
112.	Pfv.VI.20.063/2020/7.
113.	Pfv.VI.20.454/2019/4.
114.	Pfv.VI.20.072/2019/12.

115.	Pfv.V.20.849/2019/8.
116.	Pfv.IX.20.130/2019/6.
117.	Pfv.III.20.092/2019/4.
118.	Pfv.IV.21.821/2018/4.
119.	Pfv.V.20.251/2019/5.
120.	Pfv.III.21.888/2018/18.
121.	Gfv.VII.30.206/2020/11.
122.	Pfv.IV.20.479/2020/4.
123.	Pfv.V.21.079/2020/4.
124.	Mfv.X.10.188/2020/6.
125.	Pfv.IV.20.055/2020/6.
126.	Pfv.IV.20.199/2020/7.
127.	Pfv.IV.20.791/2020/6.
128.	Pfv.III.20.228/2020/7.
129.	Pfv.IV.20.170/2020/7.
130.	Pfv.IV.20.667/2020/5.
131.	Pfv.IV.20.948/2020/6.
132.	Mfv.X.10.187/2020/8.
133.	Pfv.VI.20.307/2020/4.
134.	Pfv.III.21.472/2019/6.
135.	Pfv.V.20.990/2020/4.
136.	Pfv.IV.20.908/2020/6.
137.	Pfv.VI.20.445/2020/7.
138.	Pfv.III.20.088/2020/3.
139.	Pfv.IV.20.366/2020/8.
140.	Pfv.VI.20.591/2020/6.
141.	Pfv.III.21.323/2020/7.
142.	Pfv.IV.21.169/2020/5.
143.	BH2021.122.
144.	Mfv.III.10.272/2015/4.
145.	EBD2014.P.1.
146.	BH2021. 33.
147.	BH2019. 90.
148.	Törlésre került
149.	Mfv.II.10.675/2015/4.
150.	Kfv.III.37.031/2017/4.
151.	Pfv.II.21.185/2018/9.
152.	Mfv.II.10.074/2019/7.
153.	Mfv.II.10.164/2019/4.

154.	Pfv.II.20.613/2019/12.
155.	Pfv.IV.20.902/2020/5.
156.	Pfv.VII.21.321/2020/4.
157.	Pfv.VI.21.024/2018/10.
158.	EBH2016. K.18. (Kfv. III.37.363/2015/7.)

SZÜCS TAMARA DÓRA

A GYERMEKTARTÁSDÍJ AKTUÁLIS KÉRDÉSEI A JOGALKALMAZÁSBAN

I. BEVEZETÉS

A polgári jognak, ezen belül a családjognak talán az egyik leginkább kidolgozott területe a gyermektartásdíj kérdése. Számos kiváló tanulmány született már a jogintézmény jogtörténeti előzményeiről, dogmatikai alapjairól és elemzéséről, a bírói gyakorlatáról és a külföldön alkalmazott megoldásairól is. Nem véletlenül foglalkozott már vele a családjog több kiemelkedő jogásza, jogtudósa, hiszen maga a gyermektartásdíj és szabályozása a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban Ptk.) annyira komplex, hogy összefüggésben van nem csupán más jogágak rendelkezéseivel, hanem a mindennapi életünk szinte valamennyi aspektusára kihat. Joggal vetődhet fel tehát a kérdés: Lehet még újat mondani a gyermektartásdíj kérdéséről? Véleményem szerint a téma aktualitásához soha nem férhet kétség, ahogyan ahhoz sem, hogy pontosan az összetettsége miatt mindig újabb és újabb kihívások vetődnek fel vele kapcsolatban mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban.

Nem kérdés az sem, hogy igencsak lényeges jogintézményről van szó, amelyet alátámaszt, hogy a jogforrási hierarchia élén álló jogforrásunk, az Alaptörvény is deklarálja a gyermekek jogát a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz, és a szülők kötelezettségét arra, hogy gondoskodjanak a gyermekükről.[1] A gyermektartás jelentőségét ezenkívül nemzetközi vonatkozásban is bizonyítja, hogy az Egyesült Nemzetek Szövetségének a Gyermek jogairól szóló, Nem Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezménye is tartalmaz rá vonatkozó rendelkezéseket, mivel a 18. cikk a szülők közös felelősségének elvét hangsúlyozza a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért, mégpedig a gyermek mindenek felett álló érdekének figyelembe vételével.[2] Törvényi szinten pedig a Ptk.-ban, a Negyedik Könyvben találjuk a gyermektartásra vonatkozó részletes rendelkezéseket, amelyek közül a legalapvetőbb a szülőknek a kiskorú gyermekükkel szemben fennálló tartási kötelezettségének megállapítása saját szükséges tartásuk korlátozásával is.[3] Bár e kötelezettség magától értetődőnek tűnhet, és a legtöbb szülő jog általi kötelezés nélkül, önmagában erkölcsi indíttatásból eleget tesz annak, mégis fontos, hogy az kikényszeríthető legyen, különösen akkor, ha az egyik szülő természetben nem, csak pénzben gondoskodik a gyermeke tartásáról az életközösség felbomlása miatt.

A jogalkalmazók elé számos problémás, bonyolult eset kerül, és nem egyszerű minden körülmény feltárásával és részletes bizonyításával meghatározni a gyermektartásdíjat.[4] A helyzetet csak nehezebbé teszi, hogy a gyermektartásdíjjal kapcsolatos perekben hamar felszínre kerül valamennyi, az adott korra jellemző társadalmi jelenség és dilemma, hiszen a gyermek indokolt szükségletei által a bíróknak foglalkozniuk kell például a különleges szükségletű, sajátos nevelési igényű gyermekekkel, a szülők jövedelmi és vagyoni viszonyai által tekintetbe kell venniük a külföldi munkavállalás elterjedtté válását, az egyéni

---

[1] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XVI. cikk (1), (3) bekezdés

[2] 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, Nem Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

[3] Ptk. 4:213. §, 215.§ (1) bekezdés

[4] Kőrös András: Az új Ptk. Családjogi Könyve-a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése. Családi Jog, XI. évfolyam, 2013. december, 7. o.

vállalkozókra vonatkozó sajátosságokat, de nem hagyhatják figyelmen kívül a mozaikcsaládok kialakulásával járó speciális igényeket sem.

Tanulmányomban ezért a gyermektartásdíj megállapításával és módosításának egyes kérdéseivel kapcsolatos bírói gyakorlatot veszem górcső alá. Munkámban a kiskorú gyermek tartásával összefüggő dilemmákat elemzem[5] a polgári anyagi jog rendelkezéseit figyelembe véve, így eljárásjogi kérdésekre, a bizonyítással kapcsolatos nehézségekre nem térek ki. Az ítélkezési gyakorlaton belül azon aktuális problémákra, kérdéskörökre kívánok rávilágítani a teljesség igénye nélkül, amelyek az utóbbi években leginkább foglalkoztatták a jogalkalmazókat. A társadalmi és demográfiai változások ugyanis közvetlenül befolyásolják a gyermektartásdíj megállapításának szempontjait, és a judikatúrának folyamatosan reagálnia kell a változó igényekre, szükségletekre, körülményekre, mégpedig úgy, hogy a gyermekeket a megkíméljék a szükségtelen megpróbáltatásoktól és érdekeiket a lehető legteljesebb mértékben érvényre juttassák.[6]

[5] Szeibert Orsolya: Az új Ptk. Családjogi Könyvének rendelkezései. Jegyző és Közigazgatás, 2013/5. szám, 32. o.

[6] Barzó Tímea: A méltányosság és gyengébb fél védelmének érvényesülése a családjogban. In: Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapjának tiszteletére I. kötet. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 68. o.

II. A GYERMEKTARTÁSDÍJ BÍRÓSÁGI MEGHATÁROZÁSA

1. A gyermek indokolt szükségletei

A Ptk. a gyermektartásdíj bírósági meghatározásánál irányadó szempontok közül elsőként a gyermek indokolt szükségleteit emeli ki, amelynek körébe a jogalkotó a megélhetéshez, egészségügyi ellátáshoz, neveléshez és taníttatáshoz szükséges rendszeres kiadásokat sorolja,[7] hozzátéve, hogy a gyermek érdekében szükséges rendkívüli kiadásokat,[8] ezek arányos részét a tarásra kötelezett köteles megtéríteni, amennyiben azok fedezését a tartásdíj kellő előrelátás mellett sem biztosítja.[9] Utóbbihoz az olyan költségek, mint a tanévkezdés plusz kiadásai nem sorolhatóak, hiszen ezzel a szülőknek előre kell számolniuk. A fogszabályzás viszont ide tartozhat, ahogyan más gyógykezelések kiadásai is, fontos azonban, hogy ezek nagyobb összegűek legyenek, hiszen egy múzeum- vagy színház belépő rendkívüli kiadásként való elszámolása nem indokolt.[10]

Annak ellenére, hogy az indokolt szükségletek fogalma látszólag egyértelműnek tűnik, mégis számos problémát vet fel a bírói gyakorlatban az értelmezése,[11] amely nem csupán a gyermekek kora, egészségi állapota, sajátos igényei okozta differenciálási igényből adódik, hanem a családok kulturális és nevelési különbségeiből, illetve eltérő jövedelmi és vagyoni viszonyaiból is.

Lényeges kérdés elsőként, hogy az indokolt szükségletek csak egy minimális, a létfenntartás szintjére kiterjedő tartást jelentenek, vagy az ezt meghaladó igényeket is magukban foglalják. A bíró gyakorlat egységes abban a kérdésben, hogy a tartásra kötelezett a szűkös tartással nem tesz eleget tartási kötelezettségének, hiszen a jogosult igénye a létminimumra nem korlátozható.[12] Szükséges tartás alatt érteni kell a létminimum szintje felett a gyermeknek olyan ellátását is, amely a szülők anyagi lehetőségeihez mérten célszerű és feltételezi a szülők együttes felelősségérzetét.[13] A Legfelsőbb Bíróság ezen fogalmi meghatározásából látható, hogy a Gyermekek jogiról szóló New York-i Egyezmény rendelkezései a magyar ítélkezési gyakorlatban is tetten érhetőek, hiszen az Egyezmény 27. cikkének 1. pontja a gyermekek jogát deklarálja olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi fejlődésüket, amely egyértelműen több, mint egy minimális ellátáshoz való jog. A jogosulti igény egy megfelelő életszínvonalra terjed ki, amely nem csupán az alapszükségleteket, hanem egyéb szükségletek költségeit is magában foglalja a szülők teherbíró képességének függvényében, kivételnek számítanak viszont a luxusigények.[14]

---

[7] Barzó Tímea-Lábady Tamás-Navratyil Zoltán-Csehi Zoltán-Kenderes Andrea: Családjog a 2013. évi V. törvény alapján. Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., 2014. 205. o.

[8] Fábián Ferenc-Szűrösné Takács Andrea: Előadásvázlatok a családjog köréből. Budapest, Patrocinium, 2016. 159-160. o.

[9] Ptk. 4:218. § (2), (3) bekezdés

[10] A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának Összefoglaló véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (a továbbiakban Összefoglaló vélemény) 49. o.

https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak._osszefoglalo_2018_dr._makai_katalin.pdf

(utolsó megtekintés: 10. 05.)

[11] Reiderné Bánki Erika: A gyermektartás szabályai a gyermekjogi egyezmény tükrében. In: Lege duce, comite familia: ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára (szerk.: Görög Márta, Hegedűs Andrea), Szeged, Iurispertius Bt., 2017. 412. o.

[12] BH2011. 135.

[13] BH 1996. 369.

[14] BH2002. 314.

Mit jelent mindez a gyakorlatban? Az alapszükségletek körébe sorolhatjuk, a gyermekek adottságait és életkori sajátosságait szem előtt tartva a lakás, az élelmezés, a ruházkodás, a gyógykezelés, a közlekedés és a taníttatás költségeit, de egységes a judikatúra abban, hogy amennyiben a gyermek egészséges, harmonikus fejlődése megkívánja, akkor a kulturális programok, sport foglalkozások, szabadidős elfoglaltságok kiadásai is ide tartoznak,[15] abban az esetben, ha a tartásra kötelezett teljesítőképességgel rendelkezik, ezek ugyanis nem minősülnek luxuskiadásnak, hanem kiegészítő szükségletek. Ezzel a gyakorlattal magyarázhatjuk azt is, hogy a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvénytől (a továbbiakban Csjt.)[16] eltérően a Ptk. már nem a gyermek tényleges szükségleteit, hanem indokolt szükségleteit helyezi előtérbe,[17] utóbbi pedig pontosan a kiegészítő szükségletekkel, valamint az ezekhez és az alapszükségletekhez szükséges technikai apparátussal jelent többet.[18]

Hangsúlyoznám még, hogy a bíróság az indokolt szükségletek megállapítása során azokat a költségeket nem veszi figyelembe, amelyek bár még nem merültek fel, de a jogosult nyilatkozata szerint valószínűsíthetően kiadásként jönnek majd szóba a jövőben. Példa lehet erre, hogy a gyermeket természetben gondozó szülő hivatkozik a gyermek tanulmányai befejezésével a szalagavató vagy a ballagás költségeire az indokolt szükségletek körében, a jogalkalmazók viszont ezeket nem vehetik számításba a tartásdíj meghatározásakor, hiszen sem számlával, sem más módon nem igazolhatóak.[19]

Alapszükségletek és luxus igények

A bírói gyakorlatban a legtöbb nehézséget a gyermek indokolt szükségleteinek meghatározásánál annak eldöntése jelenti, hogy az adott kiadás még az alapszükségletek körébe sorolható vagy már luxuskiadásnak minősíthető. Ebben a tekintetben lényeges szerephez jut a bíróság diszkrecionális jogköre, hiszen az adott ügy sajátosságaihoz mérten, a kötelezett teljesítőképességének figyelembe vételével, mérlegeléssel dönt ebben a kérdésben.

A gyermek lakhatásával kapcsolatban kérdéses lehet, hogy az alapszükségletekhez sorolható rezsiköltség, vagyis az ingatlanban a lakhatással kapcsolatban felmerült kiadások eltúlzottnak tekinthetőek-e, ha a gyermekek iskolai, óvodai tartózkodásuk miatt a nap nagy részét nem töltik otthon. A Kúria gyakorlata szerint körülbelül 60 ezer forint rezsiköltség akkor sem túlzott mértékű, ha azt a gondozó szülő számlákkal csak hiányosan tudja bizonyítani. Úgy vélem, hogy a tartásra kötelezett a gyermekek rövid idejű otthon tartózkodására hivatkozásnál teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a közművek szolgáltatásaival, valamint a kommunális alapszolgáltatásokkal kapcsolatos díjak abban az esetben is felmerülnek, ha a felhasználó nem is veszi igénybe a szolgáltatást, például, ha átalánydíjat fizet a gázért, vagy nem keletkezik szemete a szemétszállítás idejére, így joggal kötelezte őt a bíróság a rezsiköltségek megfizetésére. Nem ritka a bírói gyakorlatban az sem, hogy a tartásra kötelezett arra hivatkozik, hogy a gondozó szülő és a gyermekek lakhatását egy kisebb ingatlan is biztosítaná, a jogalkalmazók álláspontja szerint azonban, amennyiben az ingatlan nem tekinthető

[15] P.24.318/2013/137. (Debreceni Járásbíróság)

[16] 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

[17] Kőrös András (szerk.): Az új Ptk. magyarázata III/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 366. o.

[18] Összefoglaló vélemény 46-47. o.

[19] Összefoglaló vélemény: 76-77. o.

luxusingatlannak, akkor a jogvita szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az milyen méretű.[20]

Az étkezés körében a speciális étkezés, például a gyermek laktóz- vagy gluténérzékenységére tekintettel, illetve a vitaminok az alapszükségletekhez tartoznak, azonban egyes különleges étrendkiegészítők, mint a fehérjeporok már luxuskiadásnak is tekinthetőek.[21] A speciális étkezés véleményem szerint a jövőben akár még több problémát vethet fel, ugyanis egyre elterjedtebbé válik a vegán vagy a vegetáriánus étrend, illetve más különleges diéták követése, ha pedig a tartásra jogosult egészségi állapota nem indokolja azt, akkor nem feltétlenül sorolhatóak az alapszükségletek körébe az ezekhez kapcsolódó kiadások.

Az egészségügyi kiadásokat a jogalkalmazók a legtöbb esetben alapszükségletként értékelik, és a gyermek egészségi állapota határozza meg, hogy az e körbe tartozó költségek milyen mértékben és rendszerességgel merülnek fel. A gyógyszerekre és a vitaminokra szinte kivétel nélkül hivatkoznak valamennyi bíróság elé kerülő ügyben, és sem ezek, sem a szemüveg vagy a fogszabályozás költségei nem minősülnek luxuskiadásnak, hanem az indokolt szükségletek közé sorolhatóak. Következetes a bírói gyakorlat abban is, hogy amennyiben a gyermeknek allergiája miatt speciális étrendre, egészségügyi állapota folytán gyógycipőre, gyógytornára van szüksége, azt mindenképpen indokolt szükségletként kell értékelni.[22] Úgy vélem azonban, hogy e kiadásokkal kapcsolatban is felmerülhet a joggal való visszaélés a gyermek ellátásáról természetben gondoskodó szülő részéről, ugyanis a magánklinikák indokolatlan látogatása vagy a költséges magánrendelések igénybevétele anélkül, hogy az valóban a gyermek érdekét szolgálná, már inkább tekinthető luxusigénynek, amelynek megtérítésre a tartásra kötelezett önkéntes vállalás hiányában nem kötelezhető. Alátámasztja ezt az álláspontot a Legfelsőbb Bíróság egyik, még az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban régi Ptk.) hatálya alatt hozott ítélete is,[23] amelyben kimondta, hogy a gyermek indokolt szükségletei körébe nem tartoznak bele a köztudomásúan magas kiadással járó természetgyógyászati táplálék kiegészítő termékek, alternatív terápiák, ugyanis ezek átlagon felüli luxusigénynek minősülnek.[24]

Figyelembe véve, hogy a szülők életközösségének a felbomlása a gyermek mentális egészségére igencsak negatív hatással van, a judikatúra az indokolt szükségletek körébe tartozónak tekinti a pszichológus költségeit, például pánikbeteg gyermek esetében. A készségfejlesztésekkel kapcsolatos kiadások diszlexiás, diszgráfiás gyermekeknél ugyancsak nem tekinthetőek luxusigénynek, ahogyan az értelmi fogyatékos gyermek foglalkozásai sem. A mentális betegségek minél eredményesebb leküzdése sem jelent azonban egyet azzal, hogy a tartásra kötelezett köteles lenne minden ehhez szükséges kiadást fedezni. A dohányzás vonatkozásában ugyanis egyértelmű a jogalkalmazók álláspontja: hiába nyugtatja meg a gyermeket, indokolt szükségletnek a költségei semmiképpen sem tekinthetőek.[25]

A gyermek iskoláztatásával kapcsolatos költségekkel kapcsolatosan kiemelendő, hogy azok csoportosíthatóak aszerint, hogy havi rendszerességgel, vagy csak évente egy, esetleg néhány alkalommal szükséges azokat megtéríteni. Az iskolakezdés, a beiratkozás kiadásai kizárólag augusztusban vagy szeptemberben merülnek fel minden évben, ahogyan az osztálykirándulások, vagy a pedagógus napi ajándékok, esetleg az osztályfényképezés költségei

[20] Pfv. II.20.843/2020/5

[21] Összefoglaló vélemény 47. o.

[22] Összefoglaló vélemény 48. o.

[23] Pfv. II. 20.317/2009.

[24] Bencze Lászlóné: A kiskorú gyermeknek megítélendő tartás mértékénél irányadó szempontok. Családi Jog, VIII. évfolyam, 2010. március, 26-27. o.

[25] Összefoglaló vélemény 48. o.

is szezonálisak, az osztálypénzt, az iskolai étkezés árát vagy a tandíjat viszont már havonta, esetleg negyed- vagy félévente be kell fizetni. A jogalkalmazóknak ezért a gyermektartásdíj megállapításánál mindenképpen figyelembe kell vennie, hogy a gyermek ellátásáról természetben gondoskodó szülőnek periodikusan megtérítendő költségei is merülnek fel, amelyek az adott időszakban jelentős anyagi terhet okoznak, így a különélő, tartásra kötelezett szülő hozzájárulása ezen kiadásokhoz mindenképpen indokolt.

Az oktatással kapcsolatban három aktuális problémakört kívánnék még hangsúlyozni. Elsőként az iskolakezdéssel kapcsolatban emelném ki, hogy következetes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy annak költségeit a gyermek indokolt szükségleteként minden esetben figyelembe veszik, azonban az sem elhanyagolható szempont, hogy a kiadások összegszerűsége attól is függ, hogy a gyermek az általános iskolát, a középiskolát, vagy az egyetemet kezdi el. A tankönyvek, a szükséges felszerelések és eszközök ugyanis nem ugyanannyiba kerülnek egy egyetemi tanulmányokat folytató és egy első osztályt kezdő gyermek esetén. Természetesen a gyermektartásdíj megállapításánál nem lehetséges az ilyen mértékű előrelátás, viszont a gyermektartásdíj megváltoztatása iránt indított perekben ez egy igen lényeges tényező, amelyet a bíróság számításba is vesz az esetek nagy részében.

Egy másik aktuális téma az oktatással kapcsolatban a magániskolák kérdése. Nem kérdéses a bíróságok álláspontja azzal kapcsolatban, hogy a fogyatékkal élő, például autista gyermekek esetében az ő igényeiknek megfelelő magániskola az indokolt szükségletek körébe sorolható-e, ugyanis az hasonló intézmények kiadásait egy esetben sem tekintették luxusigénynek a speciális szükségletű gyermekek esetén.[26] Abban az esetben, ha a gyermek már a szülők életközösségének felbomlása előtt is magániskolába járt, tehát közösen döntöttek egy olyan iskola igénybevételéről, ahol luxuskiadásnak minősülő tandíjat kell fizetni, akkor a bíróság a tartásra kötelezett szülőt akkor is a megfelelő mértékű tartásdíj fizetésére kötelezi, ha utóbb ő meggondolja magát és mégsem látja indokoltnak, hogy gyermeke egy drága intézménybe járjon.[27] Joggal állíthatom, hogy ez a döntés összefügg és okszerűen következik a Kúria azon határozatából is, amelyben megállapításra került, hogy a bírói gyakorlat értékeli a gyermek magasabb életszínvonalhoz szokott életmódját, ehhez igazodó szükségleteit, és azt, hogy ezek kielégítésére a tartásdíj fizetésére kötelezett szülő változatlanul teljesítőképes. Elvárható tőle ugyanis, hogy a gyermekének jobb életszínvonalat biztosítson, még akkor is, ha az a korábbival nem feltétlenül azonos.[28] Előfordul ugyanakkor az is, hogy a gyermeket gondozó szülő a különélő szülő megkérdezése, egyetértése nélkül dönt a gyermek iskolájának megválasztásáról vagy megváltoztatásáról, ami a gyermek sorsát érintő, közös döntést igénylő kérdés. Ennek következtében a gyermektartásdíj összege jelentősen emelkedne, önkéntes teljesítés hiányában pedig ennek megfizetésére akkor sem kötelezhető, ha ezt jövedelmi viszonyai lehetővé tennék. A Kúria az iskolatípus megválasztásánál is a gyermek mindenek felett álló érdekét tekinti elsődlegesnek, de nem hagyható figyelmen kívül a közös egyetértésen alapuló szülői döntés sem. Annak ellenére tehát, hogy a gyermek hosszú távú érdeke a magániskolát indokolja, a gondozó szülő saját döntése és a tartásra kötelezett kész tények elé állítása jogellenesnek tekinthető, különösen, ha a tandíj a magyar viszonyokhoz és a szülők jövedelmi és vagyoni helyzetéhez képest is luxuskiadásnak tekinthető.[29]

Végül hangsúlyoznám az elektronikus és számítástechnikai eszközök kérdését az iskoláztatás költségeivel kapcsolatban, hiszen ezek használata nélkül az oktatás az utóbbi időszak

[26] Összefoglaló vélemény 48. o.

[27] BH2016.64.

[28] Pfv.II.21.294/2017/4.

[29] BH2016.64.

járványhelyzetére figyelemmel elképzelhetetlenné vált. A jogalkalmazók álláspontja már az online oktatás előtt is az volt, hogy a technikai eszközök az alapszükségletek közé sorolhatóak, ahogyan ezzel összefüggésben az internet hozzáférés díja vagy a mobiltelefonnal kapcsolatos kiadások is. Véleményem szerint a jövőben az ítélkezési gyakorlat még inkább ebbe az irányba fog elmozdulni, mivel nem csupán nem tekinthető már luxuskiadásnak például egy számítógép vásárlása, hanem az válik elképzelhetetlenné, hogy a tartásra kötelezett anélkül gondoskodjon gyermeke oktatásáról, hogy valamilyen technikai berendezés vásárlásnak költségeihez nem járul hozzá.[30] Ez a tendencia viszont különösen azoknak a tartásra kötelezetteknek fog nehézséget okozni, akik nem teljesítőképesek, vagyis nem tudják megtéríteni a drága technikai eszközök költségeit.

A szállítás és utazás körében kérdésként vetődhet fel, hogy vajon elvárható-e a gyermeket gondozó szülőtől, hogy az indokolt szükségletek csökkentése érdekében ne személygépjárművel, hanem tömegközlekedés útján gondoskodjon a gyermekek közlekedéséről. A Kúria egyértelműen amellett foglalt állást, hogy a gépjárművel történő szállítás sem az egészséges, sem a speciális szükségletű gyermekek esetén nem minősül luxusigénynek, hiszen az az utazás időtartamát rövidíti le és a napi különböző programok összehangolása a gyermek érdekében áll. Fokozottan igaz ez például egy autista gyermek esetében, hiszen az ő különleges igényei még inkább a tömegközlekedés elkerülést indokolják.[31]

Az iskolán kívüli foglalkozások, korrepetálások vonatkozásában következetes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy ezek nem luxusköltségnek minősülnek, hanem az alapszükségletek körét meghaladó kiegészítő szükségleteknek, amelyek a gyermek tehetségének kibontakozásához igénybe vett tanulási lehetőségek kiadásai.[32] A nyelvtanulás, a sportolás, a zeneiskola, a táncórák, a művészeti és kézműves szakkörök költségei tehát általában nem tekinthetőek luxus igénynek, de kivételre is találunk példát a judikatúrában. A lovaglás abban az esetben alapszükséglet, ha a gyermek fejlesztését szolgálja, azonban, ha indokolatlanul drága és havonta több ezer forintba kerül egy egészséges gyermek vonatkozásában, akkor más luxuskiadásnak tekinthető. A hobbik, szabadidős programok közül egy színházi, vagy múzeumi látogatás beszámítható a tartásdíj összegébe és még rendkívüli kiadásnak sem tekinthető, a vadászat azonban már olyan hobbinak számít, amellyel kapcsolatban nem várható el, hogy a tartásra kötelezett önkéntes vállalás hiányában fedezze költségeit. Ettől eltérő a versenysportolók megítélése, ugyanis az ő sportversenyeikkel kapcsolatos díjak az alapszükséglete körébe sorolhatóak. Bár kulturális programnak számít, egy több százezer forintos utazás, síelés, tengerparti nyaralás ára mégsem sorolható azon költségekhez, amelyet a tartásra kötelezett köteles lenne megtéríteni a tartásdíj körében.[33] Egységes viszont az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a sportolás, a könyvek, a játékok, vagy a múzeumlátogatás hozzájárulnak a gyermek harmonikus személyiségfejlődéséhez, így ezek a tevékenységek egészségi állapottól függetlenül az indokolt szükségletekhez tartoznak.[34]

Nem egységes a bírói gyakorlat abban a tekintetben, hogyan kell figyelembe venni, ha a szülők együttélésük ideje alatt még közösen határozták meg a gyermek nevelésének kereteit, gondozásának színvonalát, az életközösség felbomlását követően viszont a tartásra kötelezett egyes kiadásokat már luxusigénynek tart. A fentebb említett magániskolákkal kapcsolatban

[30] Összefoglaló vélemény 48. o.

[31] Pfv. II. 20.843/2020/5

[32] P.21410/2014/92 (Győri Járásbíróság)

[33] Összefoglaló vélemény 47-49. o.

[34] Pfv. II. 20.843/2020/5

nem vitatta a bíróság, hogy a különélő szülő köteles megtéríteni a tandíjat, nem hivatkozhat arra luxuskiadásként, ha még az életközösség fennállása alatt hozzájárult ahhoz, hogy a gyermek egy olyan intézménybe járjon, ahol az oktatás nem ingyenes. Ezzel szemben a kontaktlencse-használatot, vagy az angol előkészítőt már a szülők korábbi közös megegyezésétől függetlenül úgy határozzák meg a jogalkalmazók, hogy azt a tartásra kötelezett csak önkéntes vállalása esetén köteles finanszírozni.[35] Úgy gondolom, hogy ez a különbségtétel a gyermek stabilitáshoz való igényével magyarázható, hiszen egy esetleges iskolaváltás a szülők életközösségének felbomlása mellett igencsak rossz hatással lehet a gyermek mentális egészségére, míg egy előkészítő foglalkozás elmulasztása nem jelent komoly megrázkódtatást.

A kiegészítő szükségletek körében a judikatúra az indokolt szükségletek körébe sorolja többek között a külföldön tanuló gyermek betegbiztosításának speciális költségeit, az érettségivel vagy a szalagavatóval járó plusz kiadásokat, illetve a szabadidő eltöltésével kapcsolatos luxuskiadásnak nem minősülő költségeket is.[36] Ide tartoznak ezen túl az osztálykirándulások és táborok is, amelyek nem rendszeres kiadások (amennyiben nem luxus jellegűek).[37]

2. Mindkét szülő jövedelmi viszonyai, vagyoni helyzete

A gyermek indokolt szükségleteinek megállapítása valóban a bíróság mérlegelési szempontjai közé tartozik a gyermektartásdíj megállapításánál, azonban a Ptk. 4:218. § (2) bekezdése nem egy sorrendiséget ír elő, a vizsgálandó követelmények egymásra épülnek és kiegészítik egymást.[38] Ezt a következetes ítélkezési gyakorlat abban a tekintetben is alátámasztja, hogy az indokolt szükségletek tartásdíjban megjelenő érvényesítési korlátja a kötelezett teljesítőképessége. A gyermektartásdíj alapjául szolgáló jövedelem megállapításánál a jogalkalmazók viszont indokolt esetben kiterjesztik a bizonyítást és a felek jövedelmi és vagyoni viszonyaira is,[39] hiszen a vagyoni körülmények mérlegelése a tartás megállapítása szempontjából kiemelkedő jelentőségű lehet a bevallott és a kimutatható jövedelem mellett.[40]

2.1 Az egyéni vállalkozói tevékenység és a gazdasági társaságok

A szülők jövedelmi viszonyaival és vagyoni helyzetével, mint a gyermektartásdíj bírósági meghatározásának szempontjával kapcsolatos egyik aktuális probléma, amikor a tartásra kötelezett egyéni vállalkozó, vagy cégtulajdonos, munkavégzése valamilyen vállalkozáshoz köthető, illetőleg az igazolt és a tényleges jövedelme, vagyoni helyzete között eltérés mutatkozik. Gyakori ugyanis, hogy a tartásra kötelezett jövedelme, amelyet a bíróság mérlegeléssel határoz meg, nem egyezik azzal, amelyet a személyi jövedelemadó bevallásában nyújtott be vagy munkáltatói kimutatása tartalmaz.[41]

---

[35] Összefoglaló vélemény 74. o.

[36] BH2002.314.

[37] 3.P.20.122/2018/20. (Hajdúböszörményi Járásbíróság)

[38] BH 2019.244.

[39] Pf.200.49/2019/6.

[40] EBH 2000.318., BH 1997.78., BH 1996.369.

[41] Pfv.II.21.357/2019/3.

A Kúria következetes ítélkezési gyakorlata szerint, amikor az egyéni vállalkozó tartásra kötelezett szülő gyermektartásdíj alapjául szolgáló tényleges jövedelmét a bíróság meghatározza, az önadózás keretében bevallott adóköteles jövedelme mellett az élet és vagyoni körülményeit is mérlegelni kell.[42] A fő különbséget a munkaviszonyból vagy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyból eredő jövedelmekkel szemben itt az jelenti, hogy a teljesítőképességet nem csak az adókivetés alapjául szolgáló jövedelem határolja be, hanem a jogalkalmazók diszkrecionális jogkörét a vagyoni körülményekre, az életvezetésre és a kiadásokra is ki kell terjeszteni.[43] Erre amiatt is szükség van, mert adott esetben a bíróság arra a megállapításra juthat, hogy az adóhatóság felé bevallott jövedelem és a tényleges jövedelem nem fedik egymást.[44]

A gazdasági életben tevékenykedő kötelezettek esetében a fokozottabb körültekintés szükségességét és a tartásdíj alapjául szolgáló jövedelem meghatározásának folyamatát jól példázza egy, a Kúria elé nemrégiben került jogeset. Ebben az ügyben az első- és a másodfokú bíróságok helyesen ismerték fel, hogy a tartásdíj alapjául szolgáló rendszeres jövedelem meghatározásához az általános életkörülmények, a jövedelmi és anyagi viszonyok mellett minden olyan peradatot értékelni kell, ami ahhoz szükséges, hogy a valós és tényleges jövedelem megállapítható legyen.[45] Kiindulási alapként a felek házassági életközössége megszűnésekor fennállt vagyoni és jövedelmi viszonyok figyelembe vétele szükséges, majd számításba kell venni a család életszínvonalát. Ebben a körben kell értékelni például az általuk vásárolt ingatlant, megtakarításuk összegszerűségét vagy a hitel törlesztőrészletét, illetve össze kell vetni a család bevételeit és kiadásait, amelyből levezethető, hogy mennyi bevétel származhat az egyéni vállalkozásból. Abban az esetben ugyanis, ha a költségek levonása után a nyereség meghaladja a bevallott jövedelmet, akkor a vállalkozásból kivett összeg biztosan a család életvitelének fenntartására szolgált és meghaladta azt az összeget, amit a bevallásban feltüntettek. Ez a tényező akkor válik jelentőssé, amikor a házassági életközösség megszűnése után a tartásra kötelezett a jóhiszeműség és tisztesség követelményével ellentétesen a per alatt vagyonát és jövedelmét el kívánja rejteni. Fontos hangsúlyozni, hogy a vállalkozás bevétele nem egyenlő az egyéni vállalkozó jövedelmével, hiszen előbbit még kiadások és költségek is terhelik. Nem lehet azonban a kötelezett javára értékelni, ha a bevételeket a költségelszámolással lenullázza, ahogyan az sem várható el, hogy a vállalkozás teljes bevétele nettó jövedelemként a tartás alapjául szolgáljon. Egyensúlyba kell tehát kerülnie a vállalkozásba befolyt terhelő bevételt terhelő költségeknek és a vállalkozói kivétnek (a vállalkozó saját havi jövedelmének), mégpedig úgy, hogy az ne vezessen a gyermek érdekét sértő szűkös tartás teljesítésére a kötelezett teljesítőképességének korlátozottságára hivatkozás által.

Az üzleti szféra szereplői körében nem hagyatkozhatnak tehát a jogalkalmazók az adókivetés alapjául szolgáló jövedelemre, hanem értékelni kell a kötelezett tényleges és valós bevételét, ahogyan az üzleti életben tanúsított magatartást is, amennyiben szükséges. A fent hivatkozott jogesetben a Kúria egy új üzlet nyitását is számításba vette a kötelezett tényleges havi jövedelmének emelkedése szempontjából és az általa meghatározott vállalkozói kivét többszörösét állapította meg a peradatokból. Önmagában egy új üzlet fenntartásával járó magasabb kiadások nem jelentik a kötelezett teljesítőképességének csökkenését, hiszen egy tapasztalt, felelős üzletember számos körülményt mérlegel, amikor új vállalkozást indít, többek között az üzleti lehetőségeket, a jövedelmezőséget, a várható forgalmat és az üzlet felfutásáig

[42] EBH2000.318.

[43] Pfv.II.20.590/2017/5.

[44] BH2010.186.

[45] Pfv. II. 20.263/2019/4

felmerülő átmeneti nehézségeket is.[46] Új vállalkozás indítása esetén nem elhanyagolható kérdés az sem, hogy azt a kötelezett egy saját helyiségben fogja folytatni, vagy bérelni fog egyet, illetőleg az általa foglalkoztatandó személyek számából is lehet következtetni az anyagi helyzetére, hiszen minimális jövedelemmel nem lehet vállalkozást működtetni.[47]

Gyakori probléma az is, hogy a saját vagy családi vállalkozásban foglalkoztatott kötelezett igyekszik elfedni a per során, hogy a mindennapi életvitelhez szükséges kiadásait, de legalább azok egy részét el tudja számolni költségként saját vállalkozási tevékenysége körében. A „leköltségelés" ahhoz vezet ugyanis, hogy a bevételből ezeket a kiadásokat már nem kell teljesítenie, így a teljesítőképesség növekedéséhez egyértelműen hozzájárulhat. A költségként elszámolható kiadások, ahogyan a munkáltatói támogatások is, tehát fontos részét képezik a bizonyítási folyamatnak, a jogalkalmazóknak számításba kell venniük ezeket a faktorokat, amikor a gyermektartásdíjat megállapítják.

A vállalkozási tevékenység körében elszámolt költségekhez hasonló kérdés, amikor a kötelezettnek a cége téríti meg a személygépjárművel kapcsolatos kiadásait, esetleg a mobiltelefon, vagy az internet használatával járó költségeket, hiszen az ezáltal megtakarított összeg vonatkozásában jogosan várható el, hogy azt a gyermekre fordítsák. A home office keretében történő foglalkoztatás miatt ez a kérdés véleményem szerint egyre gyakrabban merülhet fel a judikatúrában, és a bíróságoknak e tényezőknél is a teljesítőképesség növekedéseként kellene értékelniük, hogy a kötelezettnek nem kell költenie például számítógépre vagy üzemanyagra. Szorosan ehhez a problémakörhöz kapcsolódnak még a kötelezett részére a munkáltatója által nyújtott egyéb természetbeni juttatások is, hiszen a cafeteria rendszer által az is lehetséges, hogy a kötelezettnek étkezésre, üdülésre jelentősen kevesebbet kell költenie, az így megmaradó bevétele pedig a tartásdíj alapjául szolgáló jövedelmét fogja növelni. [48]

A jogalkalmazóknak az utóbbi években azonban nem csupán az okozott fejtörést, amikor a kötelezett jövedelme egyéni vállalkozásból származik, hanem az is, amikor az egy gazdasági társasággal összefüggésben keletkezik. A tartásra kötelezett szülő ugyanis gyakran a gazdasági társaság által igyekszik elfedni valós és tényleges anyagi helyzetét, amelynek érdekében a legkülönbözőbb „módszereket" alkalmazza: a cég ügyvezetőjeként arra hivatkozik, hogy ezt a feladatot az aktuális kötelező legkisebb munkabérért vagy ingyenesen látja el, egy működőként nyilvántartott céggel kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy bár az él, de jövedelem nem származik belőle, elmondása szerint az osztalékot, az adózott eredményt nem veszi ki a könyvelés kimutatása szerint eredményes cégből vagy teljesen egészében visszaforgatja abba,[49] a céget eleve veszteségesen működőnek írja le vagy az általa, mint cégtulajdonos által kiállított jövedelemigazolás valótlan adatokat tartalmaz. Már a Legfelsőbb Bíróság is megállapította a korábbi Polgári Törvénykönyv hatálya alatt hozott egyik ítéletében, hogy a szülei vállalkozásában dolgozó kötelezett nagy valószínűséggel a minimálbérnél magasabb összegű juttatást kap a családi kötelékre tekintettel, illetőleg az általa végzett munka más típusú kompenzációja sem kizárt.[50] A ki nem vett osztalék tekintetében pedig hangsúlyoznám, hogy a Legfelsőbb Bíróság szerint a betéti társaság arra irányuló nyilatkozata, hogy a tartásra kötelezett onnan nem részesül semmilyen juttatásban, önmagában nem zárja ki, hogy az

[46] Pfv. II. 20. 263/2019/4

[47] Demeter Kinga: A Legfelsőbb Bíróság és a Fejér Megyei Bíróság gyakorlata a kiskorú gyermek tartása iránti perekben, különös figyelemmel a bizonyítási kérdésekre. In: Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai (szerk.: Szeibert Orsolya), Budapest, HVG-ORAC, 2012. 246. o.

[48] Grád András-Takács Andrea: Tartásdíj-játszmák. Családi Jog, VII. évfolyam, 2009. szeptember, 22-24. o.

[49] Pf. 20.999/2007/3.

[50] Pfv. II. 20. 576/2009/8.

elkülönített nyereséget a bíróság figyelembe vegye a gyermektartásdíj alapjául, az ítélkezési gyakorlat pedig ezen határozat óta egységes ebben a kérdésben.[51]

Ahogyan az egyéni vállalkozók esetében, itt is meg kell vizsgálnia a bíróságnak mindazon körülményeket, amelyek a kötelezett nyilatkozatával ellentétes vagyoni és jövedelmi helyzetre utalnak, így például mérlegelni kell a magas jövedelemre utaló életvitelt vagy lakhatási körülményeket, a luxus utazásokat,[52] a jelentős összegű ügyvédi megbízási díjat (amennyiben a perben ügyvéd jár el), a kötelezett vagy hozzátartozói tulajdonában lévő ingatlanokat, értékes vagyontárgyakat, nagy összegű jelzáloghitelek igénybevételét, vagy a borravalót, esetleg a hálapénzt is.[53]

2.2 Külföldi munkavállalás

A szülők jövedelmi viszonyaival és vagyoni helyzetével összefüggésben nem csupán az egyéni vállalkozói vagy a gazdasági társaságokban végzett tevékenységből származó jövedelem, és így a tartásdíj alapjának a meghatározása vet fel nehézségeket a judikatúrában az utóbbi években, hanem az a helyzet is, amikor a tartásra kötelezett szülő külföldön vállal munkát. Vitathatatlan, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás óta a munkaerő szabad áramlásának következményeként ez egyre gyakrabban fordul elő, a jogalkalmazóknak pedig számos ezzel kapcsolatban felmerülő problémára kell reagálniuk.

Lényeges kérdés elsőként, hogyan kellene értékelnie a bíróságnak, ha a tartásra kötelezett külföldi jövedelme jelentősen meghaladja a magyarországi átlagkeresetet. Még a Legfelsőbb Bíróság mutatott rá az egyik régi Ptk. hatálya alatt született ítéletében, hogy ebben az esetben is a gyermek korának megfelelő szükségletek alapulvételével szükséges meghatározni a tartásdíj mértékét, így önmagában a kötelezett teljesítőképessége nem indokolja automatikusan egy nagyobb összegű tartásdíj megállapítását.[54] Úgy vélem, hogy e döntésben meghatározott szempontok az új Ptk. hatálya alatt is alkalmazandók, ugyanis köztudomású, hogy jelenleg is számos szakmát illetően nagy különbségek vannak a külföldi és a hazai keresetek között, azonban a jogalkalmazóknak szem előtt kell tartaniuk, hogy egy másik országban a kötelezett megélhetésének költségei is magasabbak, így a gyermek indokolt szükséglete a gyermektartásíj bírói megállapításánál továbbra is jelentős tényező kell, hogy legyen. A tartásra kötelezett önkéntes vállalása hiányában így luxus igények megtérítése sem lesz a kötelezettsége, akkor sem, ha a magyarországi viszonyokhoz képest a jövedelme átlagon felüli.

A fenti megállapítások értelmében azt gondolom, nem vitatható a Kúria azon döntése sem, hogy a tartásra kötelezett külföldi munkavállalása önmagában nem lehet a tartásdíj felemelésének jogalapja, hiszen az nem feltétlenül eredményezi a jövedelmi viszonyok pozitív változását. Ahogyan a gyermek szükségleteinek megváltozása tényéből nem következik magától értetődően a tartás mértékének megváltozása, úgy a más országban való munkavállalásból sem.[55]

---

[51] Pfv. II. 20.123/2009/5.

[52] Csehi Zoltán (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata-Kommentár a 2013. évi V. törvényhez. Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., 2016. 455. o.

[53] Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.E.I.II.JGY.P.1.) 44-46. o. https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

[54] BH2003. 117.

[55] Pfv. II.21.620/2015/6.

Nem ritka az az esetkör sem, amikor a tartásra kötelezettnek belföldi és külföldi jövedelme egyaránt van, ezzel összefüggésben pedig arra hivatkozik, hogy csupán az előbbi tekinthető a tartásdíj alapjának. A Legfelsőbb Bíróság már egy 2010-es ítéletében kimondta, hogy a gyermektartásdíj alapjaként a kötelezett külföldi jövedelme is figyelembe vehető, abban az esetben, ha az azonos időszakra megállapított munkabér és egyéb juttatás a gyermek indokolt szükségleteit nem fedezi. Alaptalanul hivatkozik tehát arra ebben a helyzetben a tartásra kötelezett szülő, hogy a külföldi munkavégzéssel összefüggő többletköltségei magasak, ha a külföldi keresményének összege a gyermek indokolt szükségleteinek fedezésére alkalmas, akkor a bíróság azt nem fogja figyelmen kívül hagyni, amikor a gyermektartásdíjat megállapítja.[56] A jogalkalmazóknak ebben az esetben különös körültekintéssel kell felmérniük a gyermek igényeit és a szülők anyagi helyzetét és vagyoni viszonyait, számításba véve a magyarországi átlagos kereseteket, a külföldi lakhatási, élelmezési és egyéb költségeket a hazaiakhoz viszonyítva,[57] illetőleg a gyermek korának és egészségi állapotának megfelelő szükségleteit.[58] Nem elhanyagolható tényező, hogy abban az esetben, ha a kötelezett külföldön költségtérítést is kap, azzal a saját megélhetésének költségein jelentős összeget takarít meg, amely a teljesítőképességét növeli.[59]

A külföldön igénybe vett társadalmi (szociális) juttatások szintén fontos szempontot jelentenek a tartásra kötelezett teljesítőképességének vizsgálatánál. Hangsúlyozni szeretném, hogy ebben a körben elengedhetetlen az adott ország támogatási rendszerének minél alaposabb feltárása és annak megállapítása, hogy a kötelezett valóban igénybe veszi-e az ellátásokat.

A rosszhiszemű kötelezetti magatartás jellemzően ebben a körben is előfordul a bírói gyakorlatban, ahogyan arra fentebb már az egyéni vállalkozói tevékenységnél utaltam. A külföldi munkavégzés esetén ez nem ritkán abban nyilvánul meg, hogy a kötelezett külföldi jövedelmét nyilatkozata alapján a jogosult és a bíróság elfogadja, mert jövedelméről igazolást hivatkozása szerint nem tud benyújtani. Arra is találunk példát a judikatúrában, hogy a tartásra kötelezett szülő szándékosan nem fordítja le az általa benyújtott iratokat, vagy akár egy másik országba kötözik, csak, hogy nehezítse az eljárás lefolytatását. Egyetértek ebből a szempontból azzal a kritikával, hogy a bíróságok nem értékelik kellő súllyal a kötelezett terhére az ilyen rosszhiszemű magatartást, jövedelemigazolások hiányában és idegen nyelvű iratok esetében indokolt lenne a kötelezett vagyoni viszonyainak minél teljesebb feltárása.

2.3 Munkanélküliség

A szülők jövedelmi viszonyai és vagyoni helyzete körében a tartásra kötelezett oldalán felmerülő munkanélküliség[60] azért is problémás kérdés a jogalkalmazásban, mert a Ptk. a szülő tartási kötelezettségénél elvi éllel rögzíti, hogy a szülő a kiskorú gyermek tartására a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles.[61] E kötelezettségből okszerűen levezethető, hogy a szülői felelősség körébe beletartozik a gyermekről való gondoskodás szem előtt tartása, amikor a szülők a körülményeiket alakítják. Ez azt jelenti, hogy a gyermekkel szemben fennálló

[56] EBH2010.2138.

[57] Pfv. II. 22.069/2015.

[58] Összefoglaló vélemény: 57-58. o.

[59] BH2009. 328.

[60] Kőrös András: Az új Ptk. a Kúria gyakorlatában: gyermektartás. Családi Jog, XXIV. évfolyam, 3. szám, 47-49. o.

[61] Ptk. 4:215. § (1) bekezdés

tartási kötelezettséget előtérbe kell helyezni akkor is, amikor a kereső tevékenységről hoz döntést a szülő.

Egységes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy amennyiben a tartásra kötelezett elfogadható indok nélkül megszünteti a munkaviszonyát, akkor valójában tartási kötelezettségét is megszegi.[62] Felelőtlen magatartásnak tekinti a judikatúra, ha a kötelezett kedvezőtlenebb anyagi helyzetbe azért kerül, mert a jövedelmet biztosító tevékenységével saját döntése miatt hagy fel, anélkül, hogy gondoskodna arról, hogy gyermeke tartása érdekében minél hamarabb új munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesíthessen. Ezzel szemben, ha a tartásra kötelezett betegsége miatt vagy az okból nem tud munkát vállalni, mert a végzettségének megfelelő állást nem talál, akkor a bíróságnak igen körültekintően kell eljárnia a bizonyítás során és feltárnia, hogy valóban nem önhibából ered a munkanélküliség.[63] Nem kizárt ugyanis, hogy a kötelezett rosszhiszeműen jár el és csupán tartási kötelezettsége alól akar kibújni, így az adott régió munkaerőpiaci helyzetének felmérése elengedhetetlen a bizonyítás során.[64] Nem egyszerű kérdés, hogy elvárható-e a kötelezettől, hogy az iskolai végzettségének megfelelő munkától alacsonyabb kvalifikáltságot igénylő munkakört elvállaljon-e. E probléma eldöntése az adott ügy valamennyi körülményét figyelembe véve, bírói mérlegeléssel oldható meg, azonban egyet kell értenem Demeter Kinga álláspontjával, mely szerint a szülői felelősség elvárhatósági mércéjének az a magatartás felel meg, hogy a tartásra kötelezett mindent megtegyen, hogy gyermeke tartásáról gondoskodni tudjon és ehhez jövedelmet szerezzen. Vitathatatlan viszont, hogy a szülői felelősség korlátjaként az emberi méltósághoz való jog abban a helyzetben felmerülhet, amikor a tartásra kötelezett szakképzettsége, az általa elvégzett tanulmányok és a neki felajánlott állás között olyan jelentős az eltérés, hogy az már sértené a személyiségi jogait.[65]

A szülő pontos jövedelme munkanélkülisége esetén nem állapítható meg, azonban a bírói gyakorlat szerint a gyermektartásdíj összegét ilyenkor a munkaügyi központ megkeresése alapján a minimálbérhez igazodóan kell meghatározni. Emellett a jogalkalmazók ebben a körben is figyelembe veszik a vagyoni viszonyokat és az életkörülményeket a kötelezett oldalán, például a másoknak juttatott ajándékokat, vagy, hogy rendelkeznek-e ingatlan tulajdonnal. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata ezzel ellentétben az volt, hogy amennyiben a tartásra kötelezett a kötelezettsége megszegésével munkaviszonyát elfogadható indok nélkül megszüntette, a korábbi munkaviszonya alapján neki járó egyévi havi átlagkeresetét tekintette a gyermektartásdíj alapjának.[66] Úgy vélem, hogy a szülőtől elvárhatóság követelményével ellentétes, felelőtlen magatartás miatt indokolt lenne továbbra is ezt a gyakorlatot követni, ha a tartásra kötelezett valóban csak saját döntése miatt szünteti meg munkaviszonyát, hiszen nem kizárt, hogy a keresete a minimálbérnél jelentősen magasabb volt.

A munkanélküliség azonban nem csupán a tartásra kötelezett felelőtlen magatartása miatt fordulhat elő, hanem a köztudomásúan nagy munkanélküliség is szóba jöhet, különösen a COVID-19 okozta gazdasági válság idejében. A következetes ítélkezési gyakorlat szerint a tartásra kötelezett szülővel szemben a gyermekről való gondoskodás elvárhatóságát még a munkanélküliség növekvő mértéke sem befolyásolja,[67] ha a szülő egyébként képes lenne olyan

---

[62] BH.1996.643.

[63] Demeter: i.m. 250. o.

[64] Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.E.I.II.JGY.P.1.) 82-83. o. https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

[65] Demeter: i.m.251.

[66] BH1996.643.

[67] Pfv.22.165/2009/5.

kereső tevékenység folytatására életkora, egészségi állapota alapján, amely megfelel képzettségének, szakmai tapasztalatainak, vagy ilyen lehetőség hiányában ettől alacsonyabb szintnek.[68] Véleményem szerint a judikatúra szigorú hozzáállása ebben a tekintetben valóban indokolt, hiszen a kiskorú gyermek érdekét mindenek felett érvényre kell juttatni, ugyanakkor ezt az elvárást a kötelezett létfenntartásával mindenképpen egyensúlyba kell hozni. A kötelezett fokozott helytállási kötelezettségének a létfenntartásra hivatkozott korlátozottságával együtt vizsgálni kell nem csupán az elvárhatóság követelményét, hanem a szülői felelősséget is.[69] Egységes a bírói gyakorlat abban, hogy a kötelezett létfenntartása veszélyeztetettségét mindig az adott ügy körülményei függvényében lehet megállapítani, és nem szabad figyelmen kívül hagyni a vagyoni helyzetet, az anyagi tényezőket, az életkort és az iskolai végzettséget sem a tartásra kötelezett vonatkozásában.[70]

Fontosnak tartom azonban azt is kiemelni, hogy a következetes ítélkezési gyakorlat szerint a gyermek tartása mindkét szülő kötelezettsége,[71] tehát egyikre sem terhelhető egyoldalúan.[72] A szülőknek kiskorú gyermekük tartása érdekében mindent meg kell tenniük, hogy jövedelmet szerezhessenek és végzettségüknek megfelelő munkabérrel járó munkaviszonyt létesíthessenek.[73] A szülői felelősség ezen elvárhatósági mércéjének hangsúlyozása azért is lényeges, mert a bírói gyakorlatban arra is találunk példát, hogy a gyermeket gondozó szülő hivatkozik az évek óta fennálló munkanélkülisége miatt a kiskorú gyermek létfenntartásának veszélyeztetettségére. A Kúria ezzel kapcsolatban elvi éllel állapította meg, hogy a gyermektartás nem a gyermeket természetben gondozó szülő jövedelmének kiegészítését biztosítja, hanem egy olyan jogintézmény, amely a gyermek nevelésének és gondozásának egységes folyamatát finanszírozza, azt a különélő szülő fizeti meg, illetőleg őt terheli. A különélő szülőtől alapvetően elvárható, hogy a gyermeke szükségleteinek biztosítása érdekében vállaljon egy rendszeres jövedelmet biztosító munkát, hiszen a felelős szülői magatartás ezt a követelményt is magában foglalja, különösen, ha a szülő egészséges, munkaképes és olyan képzettséggel rendelkezik, amely a munkaerőpiacon keresett.[74]

3. A szülők háztartásában eltartott más - saját, mostoha vagy nevelt – gyermekek és azok a gyermekek, akikkel szemben a szülőket tartási kötelezettség terheli

Mozaikcsaládok

Az újjáalakuló családdinamika nem csupán a hagyományos családformák megváltozásában érezteti hatását, hanem a jogalkalmazást befolyásoló tényezők közé is tartozik, különösen a gyermektartásdíjjal kapcsolatos bíróságok elé került esetekben. Újjáalakuló, vagy mozaikcsaládok mindig léteztek, csupán a kialakulásuk okai változtak, hiszen míg korábban az

[68] Pfv.20.284/2010/4.

[69] BH1998.283.

[70] Pfv. II. 21.357/2019/3.

[71] Pfv.II.20.450/2014/4.

[72] Pfv.II.21.795/2016/8.

[73] BH1998.283.

[74] Pfv.II.20.308/2016/6.

egyik szülő betegsége, vagy halála volt a fő indoka ezen családtípus kialakulásának, addig ma már a szülők új párválasztása, önálló döntése az.[75]

A mozaikcsaládok számának emelkedését a jogalkotó sem hagyhatta figyelmen kívül, nem véletlenül tartalmazta már a Csjt. is a mostohagyermek tartására vonatkozó szabályokat, illetve az új Ptk.-ban is külön rendelkezéseket találunk erre vonatkozóan.[76] 3 kritérium egyidejű fennállása esetén köteles csupán a mostohaszülő eltartani a mostohagyermeket, és a tartási kötelezettség csak természetbeni tartásra vonatkozik. Lényeges, hogy a gyermeknek kiskorúnak kell lennie, a tartási kötelezettséget csak házasság alapozza meg, továbbá, ha a gyermek háztartásba hozatala a mostohaszülő beleegyezésével történt.

Joggal állíthatom, hogy a mozaikcsaládok esetében a szülők tartási kötelezettségének rendezése igen sok problémát vethet fel. Figyelembe kell venni ugyanis a szülő vér szerinti gyermekeinek indokolt szükségleteit, akiket az új házastársával közös háztartásban nevel, esetenként azon vér szerinti gyermekeinek tartási jogosultságát, akik nem saját háztartásában nevelkednek, a mostohagyermekek szükségleteit, akik a fenti 3 kritériumnak megfelelnek, és vizsgálni kell a korábbi házastársa teljesítőképességét, illetve gyakran az általa eltartott mostohagyermekek szükségleteit is. Nem ritka ugyanis az a helyzet, hogy mindkét szülő új házasságot köt, és háztartásukban mostohagyermekeket is nevelnek. Felmerül tehát a kérdés, hogy csökkenthető-e a vér szerinti gyermek tartása tekintettel arra, hogy a szülő a háztartásában élő mostohagyermeket is eltartja, aki után vérszerinti szülője tartást nem fizet. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében azt a választ adta a problémára, hogy a vér szerinti gyermek tartása csak akkor csökkenthető ilyen esetben, ha a mostohagyermek tartása a saját vér szerinti szüleinek jövedelméből nem fedezhető.[77] Véleményem szerint az újjáalakuló családok szórványosabbá válásával egyre több nehézség adódhat a bizonyítás során, hiszen a bíróságoknak nem ritkán három háztartás jövedelmi viszonyait és vagyoni helyzetét kell felmérniük ahhoz, hogy a gyermektartásdíjat meghatározzák. Ki kell azonban emelnem, hogy egységes a bírói gyakorlat abban, hogy a szülő tartási kötelezettségének megállapításakor szem előtt kell tartani, hogy a vér szerinti gyermek esetében, amennyiben nem a szülő háztartásában nevelkedik, pénzbeli, míg a mostohagyermek esetében természetbeni tartási kötelezettség áll fenn, ahogyan azt is, ha a mostohagyermekekre tekintettel a tartásra kötelezett új házastársa tartásdíjat is kap.[78] Részletes bizonyítás lefolytatása nélkül nem dönthető el tehát, hogy a tartásra kötelezett mostohagyermekének tartása érinti-e a vérszerinti gyermek tartását, ha pedig érinti, akkor ennek mértékét is pontosan szükséges meghatározni.[79]

A Ptk. külön nevesíti a kiskorú gyermek tartásának szabályai körében a gyermektartásdíj bírósági meghatározásánál a figyelembe veendő szempontoknál a szülők háztartásában eltartott más – saját, mostoha vagy nevelt – gyermeket és azokat a gyermekeket, akikkel szemben a szülőket tartási kötelezettség terheli. Tekintetbe kell tehát venni, hogy a tartásra kötelezett hány gyermek pénzbeli (nem saját háztartásában nevelt vér szerinti gyermek), és mennyi természetbeni tartását biztosítja (saját háztartásában nevelt vér szerinti vagy mostoha gyermek).[80] Gyakran merül fel ezzel kapcsolatban az a probléma, hogy a szülőnek új házasságából is születik gyermeke, erre tekintettel pedig vér szerinti gyermekei tartásdíjának

[75] Vörös Csabáné-Kovács Marcell: A változó család a népszámlálási adatok tükrében. Statisztikai Szemle, 91. évfolyam, 12. szám, 1219. o.

[76] Ptk. 4:198. §

[77] BH1978.525.

[78] BH2002.400.

[79] BH1985.21.

[80] Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014. 276. o.

leszállítása iránt fordul a bírósághoz. A Kúria azonban már megállapította, hogy nem jár a gyermektartásdíj automatikus leszállításával az a körülmény, hogy a kötelezett eggyel több kiskorú gyermek ellátásáról köteles gondoskodni saját háztartásában, amellett, hogy három gyermeke esetében ez tartásdíj megfizetésével valósul meg. Differenciálni szükséges ugyanis a gyermekek szükségletei és életkora tekintetében, illetőleg a tartásra kötelezett jövedelmének változását sem szabad figyelmen kívül hagyni.[81]

A bírói gyakorlatban arra is találunk példát, hogy a tartásra kötelezett hivatkozik érvelésében a közös gyermeket saját háztartásában nevelő szülő új gyermekének születésére élettársi kapcsolatából. A Kúria elé került egyik esetben az alperes a feleperes részére második gyermekére tekintettel folyósított csecsemőgondozási díjat, és a két gyermekre tekintettel folyósított családi pótlékot kizárólag olyan jövedelemként nevezte meg, amely a felperessel közös gyermeke tartásának alapjául szolgál. A Kúria azonban megállapította, hogy ezek a jövedelmek a felepres mindkét gyermekének tartását szolgálják, illetve a felperes és az alperes közös gyermekének tartásánál a felperes élettársa által nyújtott természetbeni tartás nem vehető figyelembe, hiszen a Ptk. alapján a mostohagyermek tartásának szabályai ebben az esetben nem alkalmazhatóak.[82] Úgy vélem azonban, hogy éppen a mozaikcsaládok sajátosságaira tekintettel indokolt lenne a gyermeket háztartásában nevelő élettárs által nyújtott természetbeni tartást is figyelembe venni az fentihez hasonló esetekben, annak ellenére, hogy a mostohagyermek tartására vonatkozó rendelkezések a már említett konjunktív feltételek egyike hiánya miatt valóban nem alkalmazhatóak. Nem életszerű ugyanis, hogy az élettársi kapcsolatból született gyermek mellett a szintén közös háztartásban nevelt nem vér szerinti gyermek ellátásáról az élettárs ne gondoskodjon, különösen, ha nem tiltakozott a közös háztartásba hozatal ellen. Ezenkívül a mostohaszülő tartási kötelezettsége a Ptk. alapján csupán másodlagos, kiegészítő jellegű, és csak a szülő és a mostohaszülő életközössége fennállásáig tart, így megfontolandónak tartom mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazók szempontjából, hogy ne csupán házastársak esetén lehessen alkalmazni a mostohagyermek tartására irányadó szabályokat, hanem élettársak esetében is.

A mozaikcsaládokhoz köthető probléma még, amikor vér szerinti testvéreket választanak külön a szülők. A gyermektartás meghatározása során ilyen esetekben nem hagyhatják figyelmen kívül a jogalkalmazók, hogy a testvérek indokolt szükségleteinek kielégítése nem lehet különböző mértékű annak ellenére, hogy nem egy háztartásban nevelkednek.[83] Összhangba kell kerülnie az életkorukból, nevelési sajátosságaikból, egészségügyi állapotukból adódó különbségeknek, illetőleg a szülők eltérő jövedelmi és vagyoni körülményeinek, és a háztartásban gondozott esetleges többi gyermek szükségleteinek, ami még nagyobb kihívást jelent a bíróságoknak, ha az egyik testvért külföldön neveli a szülő.

Problémákat vet fel az a helyzet is, amikor egy anyának több gyermeke van, azonban ők nem ugyanattól az apától születtek. Joggal állíthatom, hogy ebben a vonatkozásban nehézséget jelent a jogalkalmazóknak, hogy ugyanabban a háztartásban már megállapítottak egy tartásdíjat (vagy a szülők megegyeztek ennek összegében), különösen, ha azzal kapcsolatban a gyermek indokolt szükségletei teljesen eltérően lettek meghatározva, hiszen az egy háztartásban nevelkedő gyermekek ellátása így különböző mértékű lesz. A gyermeket gondozó szülőnek kellene tehát ilyenkor mérlegelnie, hogyan osztja el a gyermekek között arányosan a különböző összegű tartásdíjakat. Ezt elkerülni természetesen teljes mértékben nem lehetséges, a bíróságnak

[81] BH2017.337.

[82] Pfv.II.20.231/2017/5.

[83] Takács Tibor (szerk.): Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz. Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2009. 329. o.

azonban törekednie kell arra, hogy a bizonyítás során megfelelően mérje fel a gyermekek indokolt szükségletei mellett a szülők jövedelmi viszonyait és vagyoni helyzetét, mégpedig úgy, hogy az a háztartásban nevelkedő másik gyermek tartásdíját figyelembe véve is egyensúlyi helyzetet eredményezzen.[84]

Véleményem szerint jól látható, hogy az újjáalakuló családok elterjedése számos szempontból vet fel nehézségeket, amikor a bíróságnak kell megállapítania a gyermektartásdíjat. A jogalkalmazók részéről a probléma megközelítése nagyfokú körültekintést igényel a bizonyítás során, főként, amikor több háztartás jövedelmi és vagyoni viszonyait, valamint a pénzbeli és természetbeni tartásokat vetik össze egymással. Megoldás lehet a tartási kötelezettségek kiegyenlítődésének megállapítása például a külön háztartásban nevelt testvérek esetében, vagy a kiegészítő tartásdíj megállapítása, továbbá a Ptk. szabályainak hozzáigazítása is a társadalmi változásokhoz a mostohagyermek tartása tekintetében az élettársi kapcsolatokra figyelemmel.

4. A gyermeknek és rá tekintettel az őt nevelő szülőnek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátások

A jogalkalmazóknak a gyermektartásdíj meghatározásakor értékelniük kell az állam hozzájárulását a gyermekek nevelésével járó költségekhez, hiszen a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban Csvt.) 2. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a támogatások a gyermekek felelős felnevelését szolgálják. A szülő kötelezettsége pedig az, hogy a gyermekre tekintettel kapott támogatást a gondozására, nevelésére fordítsa.[85] A családok és a gyermekvállalás állami támogatása tekintetében kiemelném a családi kedvezményt, amely a gyermeket nevelő családok munkából szerzett jövedelmét terhelő közterhek megállapításánál a gyerekvállalással és -neveléssel kapcsolatos költségeket figyelembe véve támogatja a családokat,[86] illetve a családi pótlékot, amely a szülőnek a gyermek gondozásával, nevelésével, valamint a taníttatással összefüggő költségeihez járul hozzá.[87] A családnak nyújtott ellátások olyan állami támogatások, amelyek a gyermeket nevelő szülőt illetik meg.[88]

E juttatásokkal kapcsolatban kérdésként merülhet fel, hogy azok jövedelemnek minősülnek-e,[89] illetve, hogy az csak a gyermeket gondozó szülő gyermekneveléssel járó terheihez járul-e hozzá. A következetes ítélkezési gyakorlat szerint a gyermektartásdíjra jogosult szülő számára a kiskorú gyermekre tekintettel biztosított juttatásokat (így a családi pótlékot) nem lehet olyan bevételként figyelembe venni, amely saját jövedelméül szolgál.[90] Mindezekből okszerűen következik, hogy a családi pótlék nem csupán a szülői felügyeletet gyakorló, hanem a különélő szülő gyermekneveléssel járó költségeihez is hozzájárul,[91] tehát a gyermek indokolt

---

[84] Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.E.I.II.JGY.P.1.) 62. o.

https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

[85] Csvt. 9. § (4) bekezdés

[86] Csvt. 22. §

[87] Csvt. 23. §

[88] 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról 3. § (3) bekezdés

[89] Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje. Budapest, Patrocinium, 2017. 538-539. o.

[90] BH2017.227. II.

[91] Pfv. II. 20.263/2019/4.

szükségleteit fedező havi kiadások összegéből azt le kell vonni és mindkét szülő oldalán értékelni.[92]

Ehhez hasonlóan jár el a judikatúra a családi adókedvezmény kapcsán is, ugyanis azt sem lehet csupán az igénybe vevő és azt az adózás során érvényesítő szülő oldalán értékelni. A gyermek gondozásával és nevelésével együtt járó költségeket a családi adókedvezménnyel elért munkabér különbözettel csökkenteni kell.[93] Külön körültekintést igényel viszont, hogy a kétszeres értékelés elkerülése végett a családi adókedvezményt igénybe vevő szülő tartási kötelezettség alapjául szolgáló jövedelmét nem az adókedvezménnyel növelt, hanem a kedvezménnyel csökkentett összegben kell figyelembe venni.[94]

Az új Ptk. hatályba lépése után vitás kérdés volt az is, hogy amennyiben a bíróság a Csjt. szerint meghatározott tartásdíj megállapításánál a szülőnek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátásokat nem vette számításba, akkor ez lehet-e a gyermektartásdíj leszállításának jogalapja. A Kúria elvi éllel állapította meg, hogy a gyermektartás leszállítására önmagában ezen az alapon nincs lehetőség. Az érvelés szerint ugyanis a gyermektartás a szülők közös felelőssége, a gyermekről való gondoskodás pedig az ő feladatuk. A családi adókedvezmény természete folytán nem vezethet a szülőknek a gyermeknevelés költségei viselése alóli teljes vagy részleges mentesüléséhez, hiszen a jogintézmény célja, hogy az állam „segítséget nyújtson" a gyermeket nevelő szülők közterhekhez való hozzájárulása arányos csökkentéséhez és a gyermekvállalás ösztönzéséhez. A törvényen alapuló tartási kötelezettség így az adókedvezmény igénybe vételétől függetlenül fennáll, szükségképpen csupán a támogatások figyelembe vételének hiánya miatt a gyermektartásdíj leszállítása nem kérhető.[95]

Bár a Legfelsőbb Bíróság már a régi Ptk. hatálya alatt megállapította, a Kúria ismét rögzítette, hogy a kötelezett saját háztartásában nevelt gyermek után igénybe vett családi adókedvezmény a tartásdíj alapjaként nem számolható el. A Csvtv. alapján ugyanis ennek összegét a gyermekre kell fordítani, így az a szülő jövedelmi viszonyai és vagyoni helyzete vonatkozásában nem jöhet szóba.[96] A Legfelsőbb Bíróság érvelése ennek vonatkozásában arra is rámutat, hogy a családi adókedvezmény nem olyan juttatás, amelyet a gyermektartásdíj alapjául szolgáló jövedelem kiszámításakor tekintetbe kell venni, mivel a kötelezett tiszta jövedelmének alakulása szempontjából nem lényeges, hogy az adózásra vonatkozó szabályok szerinti kedvezmények családvédelmi vagy egyéb célokat szolgának.[97]

Egységes a bírói gyakorlat abban a kérdésben is, hogy a lakbértámogatást vagy a rezsiköltségekhez nyújtott hozzájárulást a lakás fenntartásával járó kiadásokat csökkentő tényezőként kell értékelni, így ezek az összegek is a tartási szükségletek kielégítését szolgálják.[98] Éppen emiatt fontos, hogy a gyermek lakhatását melyik szülő biztosítja, és ki fogja igényelni a támogatásokat, hozzájárulásokat ennek kapcsán, mert a gondozó szülő esetében

[92] BH2019.112-II.

[93] BH2019.112.II.

[94] Pfv.II.20.196/2018/9.

[95] BH2017.368.

[96] BH2019.244.

[97] EBH2004. 1128.

[98] Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.EI.II.JGY.P.1.) 51. o. https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

ezek a természetbeni tartás költségeit csökkentik, amely egyébként nehezen „forntosítható” így a tartásdíj mértékére nem fognak lényegesen kihatni.[99]

[99] Pfv.II.21.292/2016.

III. A TARTÁS MÉRTÉKÉNEK VAGY SZOLGÁLTATÁSA MÓDJÁNAK MÓDOSÍTÁSA

Annak ellenére, hogy tanulmányom középpontjában a gyermektartásdíj bírósági meghatározásának szempontjaihoz kapcsolódó aktuális kérdések állnak, kiemelném még a megállapodásban kikötött tartásdíj módosításának dilemmáját is, hiszen ez a problémakör az utóbbi években igen hangsúlyos kérdés lett a jogalkalmazásban. A Kúria döntéseivel a közelmúltban pedig az ítélkezési gyakorlat is egységesebbé vált.

Kiindulópontként érdemes rögzíteni, hogy a Ptk. a gyermektartásdíj meghatározásánál nem a bírói utat, hanem a felek által szerződésben, vagy egyezségi megállapodásban rendezett gyermektartásdíjat részesíti előnyben.[100] Joggal állíthatom, hogy ez a megközelítés helytálló, hiszen a gyermek igényeit, szükségleteit, továbbá sajátosságait és adottságait a szülei ismerik leginkább, illetve a gyermek érdekének védelme is ezt kívánja meg,[101] így indokolt, hogy lehetőség szerint ők határozzák meg a gyermektartásdíjat egyező akarattal és ne legyenek a törvényi feltételekhez kötve. A szerződéses vagy egyezség útján meghatározott tartásdíj előnye még, hogy ebben az esetben elkerülhető az a hosszú, bonyolult bizonyítási folyamat, amelynek körében a bíróság mérlegeli, mi tartozik a gyermek indokolt szükségletei körébe, és mi számít már luxuskiadásnak, továbbá a kötelezett teljesítőképességét, illetve vagyoni és jövedelmi viszonyait sem kell vizsgálni. Nem ritka azonban, hogy a megállapodásban vagy szerződésben kikötött tartásdíjat az egyik fél egyoldalúan módosítani kívánja. Ekkor merül fel az a dilemma, hogy a bíróságnak a módosításkor a gyermektartásdíj meghatározásának a Ptk. Családjogi Könyvében rögzített szempontjai alapján kell döntést hoznia, vagy a Hatodik Könyvben, a szerződések általános szabályai körében található bírósági szerződésmódosítás szabályai alapján kell eljárnia.

Az új Ptk. rendelkezései a rokontartás közös szabályai között a tartás mértékének és szolgáltatása módjának módosítása kapcsán a bírósági szerződésmódosítás szabályait veszik alapul, a jogalkotó akarata tehát a teleologikus értelmezés szerint itt is a tartádíj egyezségben, szerződésben rögzített jellegének a megőrzése volt. A jogalkalmazók éppen ezért mindig a szerződésből indulnak ki, amikor a tartás mértékének felemelése, vagy leszállítása iránt indít pert valamelyik fél.[102] A *clausula rebus sic stantibus* elvnek megfelelően így lehet kérni a tartás mértékének vagy szolgáltatása módjának megváltoztatását, ha a felek megállapodásának (vagy a bíróság ítéletének) alapjául szolgáló körülményekben olyan változás következett be, hogy a tartás változatlan teljesítése valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti.[103] A tartás mértékének megváltoztatása tehát két általános, konjunktív feltétel megvalósulásához kötött. Lényeges, a szülői felelősség elvéhez és az elvárhatósági mércéhez kapcsolódó rendelkezés, hogy az a fél nem kérheti a megállapodáson alapuló tartás megváltoztatását, akinek a körülmények megváltozásának a lehetőségével a megállapodás időpontjában számolnia kellett, vagy akinek a körülmények megváltozása felróható, itt tehát két külön-külön értékelendő feltétel vizsgálata indokolt.[104] Látható, hogy ebben az esetben a megállapodáson és a bírói ítéleten alapuló tartás szabályai eltérőek, a Kúria álláspontja alapján azonban ez nem diszkriminatív, ugyanis a

[100] A rokontartás bírói gyakorlata-1. rész https://jogaszvilag.hu/szakma/a-rokontartas-biroi-gyakorlata-1-resz/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

[101] Ptk. 4:2. §

[102] Összefoglaló vélemény 25. o.

[103] Ptk. 4:210. § (1) bekezdés

[104] Ptk. 4:210. § (1) bekezdés

szerződéses rendezés esetén nincsen bírói kontrollja a megállapodásnak, míg a bíróság által jóváhagyott egyezség és az ítéletek esetében a jogalkalmazók általi értékelés megvalósul.[105]

Nem hagyható figyelmen kívül a szülők konszenzusa alapján rendezett gyermektartásdíjnál a szülői felelősség és a gyermek érdekének védelme mellett az elvárható magatartás elve sem, hiszen a feleknek a szerződés megkötésekor is van felelősségük a polgári jog általános elvárhatósági zsinórmértékének megfelelően. Az elvárhatóság ebben a körben egyrészt a gyermek érdekében történő, körültekintő, kellően gondos eljárást jelenti, vagyis a feleknek előre számolniuk kell azzal, hogy a gyermektartásdíjnak hosszabb időn át kiszámíthatóan, folyamatosan (nem csak a megállapodás időszakában) kell fedeznie a gyermek szükségleteit.[106] Másrészt az is lényeges, hogy a tartásra kötelezett felelős azért, hogy a megállapodásban elvállalt gyermektartásdíj megfizetésére a jövőben is, tehát hosszabb időn át teljesítőképesnek kell lennie.[107]

Problémaként merült fel a bírói gyakorlatban, hogy mit jelent pontosan az előreláthatóság követelménye ebben a vonatkozásban. A Kúria érvelése szerint az nem lehet korlátlan, hiszen a szülők megegyezése ellen hatna, és nem lenne reális, ha a szülőknek akár érvtizedekkel előre kellene gondolkodniuk és gondoskodniuk minden jövőben felmerülő kiadásról, amit a gyermek felemerülő igényei megkívánnak. Természetesen nincs akadálya a szerződés tartalmának szabad kialakítására vonatkozó polgári jogi alapelv alapján,[108] hogy a szülők már a szerződéskötéskor figyelembe vegynek egyes jövőben bekövetkező változásokat, körülményeket (például a külföldre költözést, vagy az olyan eseményeket, mint a gyermek szalagavatója, érettségije), amelyek költségei a gyermektartásra is kihatással lesznek.

Az előreláthatóság magában foglalja viszont, hogy a felek felmérjék, meddig állnak fenn azok a szükségletek, amelyek még a gyermek indokolt szükségletei körébe sorolhatóak, hiszen azokat nem csak aktuálisan kell fedeznie a gyermektartásdíjnak, hanem egy hosszabb időszakon át. Kiemelném, hogy a gyermek életkorának (és így az oktatási intézményének) változása önmagában megalapozza azt a körülményváltozást, amelyet a Ptk. a tartás mértéke megváltoztatásának egyik konjunktív feltételeként rögzít.[109] Nem tekinthető ezzel ellentétben körülményváltozásnak, ha a felek felelős szülőként számoltak egy jövőbeli esemény bekövetkezésével a tartásdíj meghatározásakor, hiszen megállapodásukat ennek tudatában, a hozzá kapcsolódó kiadások fedezését biztosítva kötötték meg.[110] Minden esetben az adott ügy összes körülményét és valamennyi bizonyítékot figyelembe véve kell mérlegelnie a bíróságnak, hogy a körülményváltozással a kellő szülői előrelátás alapján számolniuk kellett volna a feleknek, vagy arra a gyermeke iránt felelős magatartást tanúsító szülő gondossága sem terjedhetett ki.

Hangsúlyoznám, hogy a körülményváltozások, egyes események bekövetkezése önmagában nem lehet alapja a tartásdíj leszállításának vagy felemelésének, fontos ugyanis, hogy az esemény vagy körülmény a tartás mértékére hatással legyen. Egy Kúria elé került esetben a gyermeknél diagnosztizált figyelemzavarral a szülők a tartás megállapodásban történő rendezése idején nem számolhattak, viszont a gyermek indokolt szükségletei körében ez a

[105] Pfv. II. 20.804/2018/12

[106] Pfv. 21.545/2019/8.

[107] BH 2017.58.

[108] Ptk. 6:59. § (2) bekezdés

[109] Pfv. II. 20.804/2018/12.

[110] BH2019. 204.

probléma nem okozott olyan mértékű többletköltségeket, ami miatt a tartás módosítása indokolt lett volna.[111]

A kötelezett jövedelmének változása a gyermektartásdíj leszállítása, vagy felemelése szempontjából különösen problémás kérdés. Önmagában ugyanis az emelkedés nincs kihatással a tartás mértékére,[112] csupán abban az esetben, ha ezzel párhuzamosan a gyermek indokolt szükségleteinek köre is bővül.[113] A teljesítőképesség csökkenése azonban a gyermek indokolt szükségleteinek változatlansága mellett is eredményezheti a tartás mértékének módosítását, különösen, ha a kötelezett jövedelme például betegsége miatt bekövetkezett munkanélkülisége folytán csökken. Nem elegendő az sem, ha a bíróság csupán a gondozó szülő vagyoni és jövedelmi viszonyainak pozitív változását veszi számításba, hiszen ő a tartást természetben szolgáltatja, a tartás mértékének leszállítását ezért jövedelme növekedésére önmagában nem lehet alapítani, azt csupán a szülők közötti teherviselés arányának meghatározásakor indokolt vizsgálni.[114]

Automatikus tartásdíj leszállítást ezen túl sem a kötelezett által eltartott újabb kiskorú gyermekek születése,[115] sem az nem eredményezhet, hogy a kötelezett az egyezséggel megállapított tartásdíj teljesítését utólag magára nézve sérelmesnek tartja, mert a gyermek indokolt szükségletein kívül egyéb költségeket is fizet.[116] Utóbbi esetben a kötelezett önkéntes kötelezettségvállalása alapján nem tagadhatja meg olyan kiadások megtérítését, amelyekre a gyermeket gondozó szülővel való megállapodás idején kötelezettséget vállalt, hiszen semmilyen lényeges körülményváltozás nem következett be, csupán ő sérelmezi utólag, hogy a gyermektartásdíjat magasabb összegben határozták meg, mint a gyermek indokolt szükségletei, a törvénytől való eltérésre viszont a feleknek lehetősége van. Ha a kötelezett jövedelmi-vagyoni viszonyait az egyezségkötés idején nem igazolta, utóbb azonban arra hivatkozik, hogy ő a gyermektartásdíjat eleve külső segítséggel vállalta, akkor a következetes ítélkezési gyakorlat szerint el kell utasítani arra való kérelmét, hogy a tartásdíjat a bíróság szállítsa le, mivel felelőtlenül, kiszámítható és stabil anyagi háttér nélkül vállalta az egyezségben, hogy a gyermek harmonikus személyiségfejlődéshez szükséges, indokolt szükségleteit hosszabb időn át biztosítani tudja a gyermektartásdíj megfizetésével.[117]

A tartásdíj mértékének módosításához szükséges jogi érdeksérelmet mindig a keresetet előterjesztő szülő oldalán kell vizsgálni, ennek körében pedig azt kell értékelni, hogy az általa állítottak valóban a tartás mértékére kiható, lényeges hátrányt jelentenek-e. A sérelem lényeges voltát mindig az adott ügy összes körülményét figyelembe véve, bírói mérlegeléssel szükséges megállapítani.[118]

---

[111] Pfv. II. 20.804/2018/12.

[112] BH2003. 117.

[113] BH2019. 112.

[114] BH2020. 330.

[115] BH2017.337.

[116] BH2013. 218.

[117] BH2017. 58.

[118] BH2020. 330.

IV. ZÁRÓ GONDOLATOK

A kiskorú gyermek vonatkozásában a hazai bírói gyakorlatot a gyermektartásdíj meghatározásával kapcsolatos perekben foglalkoztató aktuális kérdéseket áttekintve úgy vélem, nem férhet kétség ahhoz, hogy a családjognak ezen területén folyamatosan merülnek fel dilemmák, amelyekkel a judikatúrának foglalkoznia kell. Ez a tendencia a gazdaság és a társadalom álladó változásával magyarázható, ami a jövőben nagy valószínűséggel csak gyorsulni fog. A családjogi tartási perekben eljáró bírók feladatának nehézségét éppen ez jelenség adja. Újabb és újabb helyzetekre kell reagálniuk az ítéletekben, és döntést hozniuk a legkülönbözőbb családi életviszonyokban.

Az aktuális kérdéskörökben megítélésem szerint nem csupán az a közös, hogy az átalakuló demográfiai és gazdasági viszonyok következményeként merülnek fel az ítélkezési gyakorlatban, hanem az is, hogy a családok közötti jelentős eltérésekkel magyarázhatóak, nem csupán az országon, hanem az egyes régiókon belül is. A gyermekek szükségleteit befolyásolja az életkoruk, a sajátosságaik a nevelésüket illetően, illetve az adottságaik, ezen igények kielégítését pedig a szülők vagyoni és jövedelmi helyzete, iskolázottságuk, kulturális hátterük és nevelési módszereik. E jelentős különbségeket csak fokozzák a munkaerőpiaci és foglalkoztatottsági, illetve oktatási lehetőségek vonatkozásában tapasztalható eltérések Magyarország egyes régiói között. Egyetértek Szeibert Orsolyával abban a kérdésben, hogy a perekben felmerülő bizonyítási nehézségek és problémák sokféleségét szintén e különbözőségek indokolják, hiszen míg az ország egyes részeiben a szülő létfenntartási gondjainak az elvárhatóság mércéjére gyakorolt hatását kell vizsgálnia a jogalkalmazóknak, addig máshol az jelent kihívást, hogy a gazdasági társaságban tag kötelezett rosszhiszeműen, a tartási kötelezettség alóli kibújás érdekében forgatja vissza az osztalékot a cégbe.[119]

Bár a gyermektartásdíj bírósági megállapításának szempontjai vonatkozásában felmerülő dilemmák rendkívül sokfélék, és a már említett folyamatok miatt a végleges megoldásuk szinte lehetetlen, tanulmányomat mégis az egyes tényezőkkel kapcsolatos megállapításaimmal, következtetéseimmel és javaslataimmal zárnám, figyelembe véve, hogy a bíróságoknak is a gyermek mindenek felett álló érdekét kell elsősorban érvényre juttatniuk minden gyermeket érintő döntésükben,[120] és a meghatározott gyermektartásdíjjal az ő harmonikus és kiegyensúlyozott személyiségfejlődését elősegítő nevelését, gondozását kell biztosítani.

1. A gyermek indokolt szükségleteinek meghatározásakor, illetve az alapszükségletek és a luxus igények közötti különbségtétel esetében a bíróság diszkrecionális jogköre rendkívül tág, hiszen differenciálniuk kell a családok életszínvonala, vagyoni és jövedelmi viszonyaik eltérő jellege miatt. Mérlegelniük kell ezentúl a fent említett regionális és szociális különbözőségeket, illetőleg a kulturális hátterek és nevelési módszerek sokféleségéből adódó eltéréseket. Mindebből következik, hogy ezen tényezőkkel és szempontokkal egy gyermektartással kapcsolatos perben eljáró bírónak tisztában kell lennie, ismereteit folyamatosan frissítenie kell, hogy valóban meg tudja határozni, mi tekinthető az ügy összes körülményét figyelembe véve alapszükségletnek és mi minősül már luxus igénynek.[121]

---

[119] Szeibert Orsolya: A családjogi tartás az újabb gyakorlat és a felvetődő kérdések tükrében. In: Az új polgári törvénykönyv első öt éve (szerk.: Gárdos-Orosz Fruzsina, Menyhárd Attila), Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2019. 53-54.o.

[120] 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, Nem Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 3. cikk

[121] Összefoglaló vélemény: 108. o.

2. A társadalmi és gazdasági viszonyok átalakulásával megfigyelhető egy változási folyamat a gyermekek indokolt szükségletei vonatkozásában. Leginkább a számítástechnikai eszközök kapcsán érzékelhető ez a tendencia, hiszen míg néhány évvel ezelőtt egy ilyen készülék vásárlása luxus kiadásnak számított, addig ma már az oktatáshoz, az iskoláztatáshoz nélkülözhetetlenek. Hasonló a helyzet a speciális étrendet igénylő gyermekek számának az emelkedésével kapcsolatban vagy a nyelvórák, korrepetálások alapszükségletté válásával is. Az alapszükségletek, és így az indokolt szükségletek körének kibővülése kérdéseket azon tartásra kötelezettek vonatkozásában vet fel, akik nem rendelkeznek teljesítőképességgel a magasabb költséggel járó igények megtérítésére. Úgy vélem ez a jelenség a jövőben komoly problémát is jelenthet, ha számításba vesszük, hogy az indokolt szükségletek tartásdíjban megjelenő érvényesítési korlátja a kötelezett teljesítőképessége.
3. Az ítélkezési gyakorlat egységes abban a kérdésben, hogy amennyiben speciális szükségletű gyermek tartásdíját kell meghatározni, akkor a gyermek legfőbb érdekeinek érvényesítése még inkább előtérbe kerül. Álláspontom szerint valóban indokolt a fogyatékossággal, vagy egyéb egészségügyi problémával érintett kiskorúak védelmének előmozdítása, hiszen a szülők életközösségének felbomlása őket különösen megviseli. A speciális szükségletű gyermekek érdekeinek előbbre helyezése megfigyelhető többek között az általuk igényelt különleges iskola, fejlődésüket elősegítő (egyébként luxus igénynek minősülő) foglalkozások vagy személygépkocsival történő szállításuk költségeinek indokolt szükségletek körébe sorolása vonatkozásában. Egyetértek Bencze Lászlóné álláspontjával abban, hogy indokolt lenne emiatt a Ptk. rendelkezéseinek módosítása abban a tekintetben, hogy a fogyatékkal élő, tartósan beteg gyermek követelése megelőzze legalább a tanulmányai folytatása miatt rászoruló nagykorú gyermek jogosultságát.[122]
4. A gyermektartásdíj meghatározása, és különösen a gyermek indokolt szükségleteinek meghatározása vonatkozásában a bíróságoknak igen körültekintő, az ügy valamennyi sajátosságát és a gyermek minden adottságát szem előtt tartó bizonyítást kell lefolytatniuk. Ez gyakran komoly kihívást jelent, hiszen a bonyolult számítások, a legcsekélyebb jelentőségű kiadások felsorolása,[123] a részletes számlák és igazolások elemzése a per elhúzódásához vezet, amely a gyermek legfőbb érdekét a legkevésbé sem szolgálja. Egyetértek ezért a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleményével abban, hogy egy minimáltartásdíj vagy tartásdíj-minimum meghatározása indokolt volna, amely minden kiskorú gyermekre megállapítható lenne és semmilyen további bizonyítást nem igényelne.[124]
5. A szülők jövedelmi viszonyai és vagyoni helyzete kapcsán megfontolandónak tartanám a „szűkös tartás”, a „megfelelő tartás”, a „színvonalas tartás” és a „luxus tartás” fogalmainak tisztázását is, hiszen e definíciók egyértelműen kifejeznék a tartásra kötelezett teljesítőképességét, illetőleg nem csupán a bevallott, hanem a kimutatható jövedelmére és a vagyoni helyzetére is reflektálnának. Megoldást jelentenének ezen túl e fogalmak a regionális különbségek kifejezésére, az ország egyes területein megfigyelhető életszínvonalak alakulására is. Csatlakoznék tehát a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleményéhez abból a szempontból, hogy a definíciók

[122] Bencze Lászlóné: Koncepció és megvalósulás. Gyermektartásdíj a Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. Családi Jog, IX. évfolyam, 2011. március, 2. o.

[123] Pf.214.80/2018/19.

[124] Összefoglaló vélemény 61. o.

megalkotása egységesebbé tenné a jogalkalmazást, ugyanakkor a differenciálásra is lehetőséget adna.[125]

6. A jogalkalmazóknak az egyéni vállalkozásból és a gazdasági társaságból származó kötelezetti jövedelem megállapításához olyan szakkérdéseket kell vizsgálniuk, amelyhez a szükséges szakértelmük nem minden esetben adott. Ez pedig ahhoz vezet, hogy egyre többször könyv- vagy adószakértő igénybevétele válik indokolttá. A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleményével egyezően, azt gondolom, hogy megoldás lehet célirányos képzések szervezése a bíróknak, ahogyan a hatékonyságot és a valós anyagi helyzet feltárását elősegítő új bizonyítási módszerek alkalmazása is (például új bizonyítási eszközök, nevezetesen Facebook bejegyzések, Google-adatok vagy internetes hirdetések igénybevétele), vagy a mérlegelés és becslés alkalmazása a gyakorlatban. Válasz lehet a kötelezett életmódja és az általa bevallott jövedelem ellentétes viszonyára a KSH által kimutatott jövedelmi átlagok, illetve az álláskeresők számára elérhető tájékoztatók ellenőrzése, továbbá egy esetleges baleset után kért biztosítási összeg vagy a keresetkiesés összegszerűségének megvizsgálása. A gazdasági társaságok esetében indokolt lehet a cégbíróság megkeresése is, annak érdekében, hogy tisztázható legyen, a kötelezett mely társaságokban érdekelt és milyen részesedéssel.[126] Egyetértek Grád Andrással és Takács Andreával abban, hogy megfontolandó lenne egy olyan nyilvántartás bevezetése, amely egy helyen tartalmazná a kötelezett jövedelmi és vagyoni viszonyairól beszerzett adatokat, többek között az adóhatóságtól, a bíróságoktól vagy a biztosítóktól.[127]
7. A tartásra kötelezett külföldi munkavállalásával összefüggésben nem ritkán rosszhiszeműen jár el a bizonyítás során, amikor a jövedelem igazolásait és egyéb iratait szándékosan idegen nyelven nyújtja be, esetleg azokat nem is csatolja az eljárás megnehezítése érdekében. Véleményem szerint a jogalkalmazók helyzetét jelentős mértében megkönnyítené egy olyan rendszer működtetése, amelyre már a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja is utalt a rokontartásról szóló összefoglaló véleményében. Nem csupán a külföldi társadalombiztosítási ellátásokra, hanem a munkabérekre, illetve az adózásra más országokban vonatkozó szabályok összegyűjtése is indokolt lenne, hiszen ezzel elkerülhető lenne, hogy a tartásra kötelezett a külföldi munkavégzéséből származó tényleges jövedelmét rosszhiszeműen eltitkolja.[128] A hazai bíróságok ezenkívül gyakrabban bocsáthatnának ki nemzetközi megkereséseket, mivel ez megoldaná a valótlan tartalmú nyilatkozatok problémáját a szülők jövedelmi viszonyai és vagyoni helyzete tekintetében.[129]
8. A tartásra kötelezett a keresőtevékenységéről való döntés meghozatalakor is a gyermekéről való gondoskodási kötelezettségét és a szülői felelősségét köteles szem előtt tartani. Éppen emiatt indokolt különbséget tenni a tartásra kötelezett önhibájából eredő munkanélkülisége és azon eset között, amikor egészségügyi állapota vagy képzettsége munkaerőpiaci keresetlensége miatt nem talál állást. Álláspontom szerint a gyermektartásdíjat utóbbi helyzetben az egységes ítélkezési gyakorlatnak megfelelően a munkaügyi központ megkeresésével a mindenkori minimálbérhez igazodóan kellene

[125] Összefoglaló vélemény 61. o.

[126] Demeter: i.m. 246. o.

[127] Grád-Takács: i.m. 22. o.

[128] Összefoglaló vélemény: 58. o.

[129] Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.EI.II.JGY.P.1.) 60-61. o. https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

meghatározni, előbbi esetben viszont a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatát követve a kötelezettet korábbi munkaviszonya alapján megillető egy évre vonatkozó havi átlagkeresetét kellene a tartásdíj alapjának tekinteni. Joggal állíthatom, hogy e különbségtételt a szülőtől való elvárhatóság mércéjét el nem erő, felelőtlen, gyakran rosszhiszemű kötelezetti magatartás indokolja.

9. Az újjáalakuló családok elterjedése számos szempontból vet fel nehézségeket, amikor a bíróságnak kell megállapítania a gyermektartásdíjat. A jogalkalmazók részéről a probléma megközelítése nagyfokú körültekintést igényel a bizonyítás során, főként, amikor több háztartás jövedelmi és vagyoni viszonyait, valamint a pénzbeli és természetbeni tartásokat vetik össze egymással. Megoldás lehet a tartási kötelezettségek kiegyenlítődésének megállapítása például a külön háztartásban nevelt testvérek esetében, vagy a kiegészítő tartásdíj megállapítása, továbbá a Ptk. szabályainak hozzáigazítása is a társadalmi változásokhoz a mostohagyermek tartása tekintetében az élettársi kapcsolatokra figyelemmel.
10. Megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a tartásra kötelezett időről időre igyekszik a gyermeket természetben gondozó szülő által igénybe vett kedvezményekre hivatkozva a gyermektartásdíj leszállítását kérni, vagy a támogatások vonatkozásában azzal érvelni, hogy azok a másik szülő jövedelmét növelik, az ítélkezési gyakorlat következetesen óvatos, amikor gyermeknek és rá tekintettel az őt nevelő szülőnek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátásokat értékeli.[130] Véleményem szerint e gyakorlat alkalmazása a jövőben is indokolt, hiszen a szülők tartási kötelezettsége és az elvárhatóság mércéje nem lehet olyan kedvezmények, támogatások függvénye, amelyek bevezetése vagy visszavonása gyakran a mindenkori kormány jogpolitikai elképzelésével változik.
11. Az új Ptk.-ban a jogalkotó a szülők önrendelkezési jogának helyt adva a gyermektartásdíj szerződéses rendezését elsődlegesként deklarálja, nem hagyható ezért figyelmen kívül, hogy a családjog speciális rendelkezéseinek érvényesülése mellett a kötelmi jog általános szabályai is alkalmazandóak ezen megállapodásokra. A következetes ítélkezési gyakorlat szerint a szerződésnek van alapvető jelentősége, amikor valamelyik fél az egyező akarattal rendezett gyermektartásdíj módosítását kéri.[131] A Ptk. Negyedik Könyvében található családjogi jogviszonyra ebben az esetben így a Hatodik Könyvben található kötelmi jogi alapú szabályok alkalmazandóak azzal, hogy a szerződésben rendezett gyermektartásdíj mértékének bíróság általi módosításával a *pacta sunt servanda* alapelv felülírása valósul meg.

[130] Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.EI.II.JGY.P.1.) 23. o. https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

[131] Összefoglaló vélemény 25. o.

V. IRODALOMJEGYZÉK

1. Jogszabályok és határozatok

3.P.20.122/2018/20. (Hajdúböszörményi Járásbíróság)
BH 1996. 369.
BH 1996.369.
BH 1997.78.,
BH 2017.58.
BH 2019.244.
BH1978.525.
BH1985.21.
BH1996.643.
BH1998.283.
BH1998.283.
BH2002. 314.
BH2002.400.
BH2003. 117.
BH2009. 328.
BH2010.186.
BH2011. 135.
BH2013. 218.
BH2016.64.
BH2017. 58.
BH2017.227.
BH2017.337.
BH2017.368.
BH2019. 112.
BH2019. 204.
BH2019.112.II.
BH2019.244.
BH2020. 330.
BH2020. 330.
EBH 2000.318.
EBH2004. 1128.
EBH2010.2138.
P.21410/2014/92 (Győri Járásbíróság)
P.24.318/2013/137. (Debreceni Járásbíróság)
Pf. 20.999/2007/3.
Pf.200.49/2019/6.
Pf.214.80/2018/19.

Pf.214.80/2018/19.
Pfv. 21.545/2019/8.
Pfv. II. 20. 576/2009/8.
Pfv. II. 20.123/2009/5.
Pfv. II. 20.263/2019/4
Pfv. II. 20.317/2009.
Pfv. II. 20.804/2018/12
Pfv. II. 20.843/2020/5
Pfv. II. 20.843/2020/5
Pfv. II. 21.357/2019/3.
Pfv. II. 22.069/2015.
Pfv. II.20.843/2020/5
Pfv. II.21.620/2015/6.
Pfv.20.284/2010/4.
Pfv.22.165/2009/5.
Pfv.II.20.196/2018/9.
Pfv.II.20.231/2017/5.
Pfv.II.20.308/2016/6.
Pfv.II.20.450/2014/4.
Pfv.II.20.590/2017/5.
Pfv.II.21.292/2016.
Pfv.II.21.294/2017/4.
Pfv.II.21.357/2019/3.
Pfv.II.21.795/2016/8.

1959. évi IV. törvény *a Polgári Törvénykönyvről*

1991. évi LXIV. törvény *a Gyermek jogairól szóló, Nem Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről*

1998. évi LXXXIV. törvény *a családok támogatásáról*

2011. évi CCXI. törvény *a családok védelméről*

2013. évi V. törvény *a Polgári Törvénykönyvről*

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2. Felhasznált irodalom

Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje. Budapest, Patrocinium, 2017.

Barzó Tímea: A méltányosság és gyengébb fél védelmének érvényesülése a családjogban In Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapjának tiszteletére I. kötet. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017.

Barzó Tímea-Lábady Tamás-Navratyil Zoltán-Csehi Zoltán-Kenderes Andrea: Családjog a 2013. évi V. törvény alapján. Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., 2014.

Bencze Lászlóné: A kiskorú gyermeknek megítélendő tartás mértékénél irányadó szempontok. Családi Jog, VIII. évfolyam, 2010. március

Bencze Lászlóné: Koncepció és megvalósulás. Gyermektartásdíj a Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. Családi Jog, IX. évfolyam, 2011. március

Demeter Kinga: A Legfelsőbb Bíróság és a Fejér Megyei Bíróság gyakorlata a kiskorú gyermek tartása iránti perekben, különös figyelemmel a bizonyítási kérdésekre. In Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai (szerk.: Szeibert Orsolya), Budapest, HVG-ORAC, 2012.

Fábián Ferenc-Szűrösné Takács Andrea: Előadásvázlatok a családjog köréből. Budapest, Patrocinium, 2016.

Grád András-Takács Andrea: Tartásdíj-játszmák. Családi Jog, VII. évfolyam, 2009. szeptember

Kőrös András (szerk.): Az új Ptk. magyarázata III/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2014.

Kőrös András: Az új Ptk. a Kúria gyakorlatában: gyermektartás. Családi Jog, XXIV. évfolyam, 3. szám

Kőrös András: Az új Ptk. Családjogi Könyve-a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése. Családi Jog, XI. évfolyam, 2013. december

Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014.

Reiderné Bánki Erika: A gyermektartás szabályai a gyermekjogi egyezmény tükrében In: Lege duce, comite familia: ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára (szerk.: Görög Márta, Hegedűs Andrea), Szeged, Iurispertius Bt., 2017.

Szeibert Orsolya: A családjogi tartás az újabb gyakorlat és a felvetődő kérdések tükrében. In Az új polgári törvénykönyv első öt éve (szerk.: Gárdos-Orosz Fruzsina, Menyhárd Attila), Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2019.

Szeibert Orsolya: Az új Ptk. Családjogi Könyvének rendelkezései. Jegyző és Közigazgatás, 2013., 5. szám

Takács Tibor (szerk.): Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz. Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2009.

Vörös Csabáné-Kovács Marcell: A változó család a népszámlálási adatok tükrében, Statisztikai Szemle, 91. évfolyam, 12. szám

3. Internetes források

A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának Összefoglaló véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (a továbbiakban Összefoglaló vélemény) https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak._osszefoglalo_2018_dr._makai_katalin.pdf (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

A rokontartás bírói gyakorlata 1. rész https://jogaszvilag.hu/szakma/a-rokontartas-biroi-gyakorlata-1-resz/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról (2017.E.I.II.JGY.P.1.) https://uj.jogtar.hu/#doc/db/25/id/A18V0004.JGY/ts/20180514/ (Utolsó letöltés és megtekintés: 2021. 10. 05.)

BECK JUDIT

KISKORÚ GYERMEK ÉS A KÜLÖNÉLŐ SZÜLŐ KAPCSOLATTARTÁSHOZ VALÓ JOGA A COVID JÁRVÁNY IDEJÉN, AVAGY A KAPCSOLATTARTÁSRA VONATKOZÓ HATÁROZAT VÉGREHAJTÁSA A VILÁGJÁRVÁNY KÖZEPÉN

BEVEZETÉS

Egy gyermek, amikor meglátja a napvilágot, szinte egy üres, tiszta lap, melyet a szülők töltenek meg színekkel. Ez az elvont példa is érzékelteti a szülők rendkívüli felelősségét a gyermekeik iránt, hiszen a gyermekkor az az időszak, amikor kialakul a gyerek személyisége. A gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szeretetteljes légkörre, biztonságra, békére és rendezett családi környezetre van szükség.[1]

Magyarország Alaptörvénye dekralálja, hogy „mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, tiszteletben tartsák”,[2] valamint „minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”[3] Az alaptörvényi rendelkezésből is következik, hogy a gyermek megfelelő értelmi és érzelmi fejlődése, mindenekfelett álló, esszenciális érték, melynek részét képezi a gyermek és a különélő szülő közötti kapcsolattartáshoz való jog.

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) rögzíti, hogy a gyermeknek joga van, ahhoz, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fent.[4] A világjárvány alatt azonban e jog egy másik, Alaptörvényben rögzített fontos joggal konkurál: az élethez és egészséghez való joggal.

A tanulmány elsősorban arra fókuszál, hogy a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása miként alakul a pandémia alatt. Hangsúlyozandó, hogy elsősorban a szülő és gyermek közötti kötődést, az együtt töltött alkalmak számát nem redukálhatja le, vagy szüntetheti meg a világjárvány okán bekövetkezett rendkívüli állapot. Hiszen a gyermekek mindent felülíró érdeke, oly esszenciális, hogy a világjárvány következtében elrendelt rendkívüli ítélkezési szünet sem vonatkozott az olyan tárgyú eljárásokra, melyek középpontjában a kiskorú gyermek kapcsolattartásról szóló határozat vonatkozó végrehajtása volt. A helyzet azonban mégsem ennyire egyszerű, hiszen számos szempontot szükséges mérlegelni a humánjárvány okán, így a kapcsolattartásról való döntés esetről-esetre történő döntéshozatalt igényel.

A tanulmány kiemelt figyelmet szentel a kapcsolattartás végrehajtására vonatkozó hatásköri módosításnak. Ugyanis 2020. március 1-től hatályba lépett a 2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról (továbbiakban: Bpnt.) azon rendelkezése, miszerint a Gyámhatóságok helyett a Járásbíróságok előtt van lehetőség olyan nemperes eljárásokat

[1] 17. számú Irányelv a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról.

[2] Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés.

[3] Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés.

[4] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.), 4:176. §

kezdeményezni, melyek tárgya a kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtására.[5] További kérdéseket vethet fel, hogy a hatásköri módosítás hatálybalépését követően szinte közvetlenül betört a világjárvány hazánkba is.

A dolgozat arra a kérdésre is keresi a választ, hogy mi a jognak a valódi funkciója a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárásokban? Vajon a precízen kimunkált eljárási szabályok feladata az, hogy a gyermekek mindent felülíró érdeke érvényesüljön? A jog feladata az érzelmek kezelése?

Szakmai gyakorlatom (Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal, Hatósági Főosztály, Perképviseleti és Felügyeleti Osztály) során volt szerencsém számos ügyet megismerni, melyek tárgya a kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása volt. Megdöbbenve tapasztaltam, hogy egy-egy ilyen eljárás akár évtizedekig húzódik, csaknem addig, amíg a gyermek nagykorúvá válik.

Vajon a szülők közötti konfliktusok rendezése, az egyéni érzelmek kezelése közhatalom gyakorlásával érhető el? Álláspontom szerint, a szülők sok esetben a jogtól várják a gyermekeikkel való szeretetkapcsolat kialakítását vagy helyreállítását. A jog mit tehet, olyan szenzitív helyzetekben ahol érzelmek dúlnak? A tanulmány e kulcskérdésekre keresi a válaszokat.

[5] 2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról. 7/A. fejezet, 22/A. § (3) bekezdés.

1. A KAPCSOLATTARTÁSRA VONATKOZÓ JOGFORRÁSOK

Számos nemzetközi, illetve európai uniós dokumentum részét képezik a kapcsolattartásra vonatkozó szabályok, így elengedhetetlen ezeknek a vizsgálata. Arra tekintettel, hogy a tanulmány elsősorban a hazai szabályokat és azoknak a gyakorlatát vizsgálja, csak említés szinten foglalkozik a nemzetközi, európai uniós jogforrásokkal.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye rögzíti, hogy mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő szülő gyermekének joga van személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést fenntartani mindkét szülőjével, mely jog csak akkor korlátozható, ha az a gyermek legfőbb érdekével ellentétes.[6]

Az Európai Unió Alapjogi Chartája elsősorban a Gyermekjogi Egyezmény terminológiájára épít, miszerint a gyermeknek mindkét szülőjével joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével rendszeres, közvetlen és személyes kapcsolatot ápolhasson, azt az esetet leszámítva, ha ez a gyermek érdekeivel ellentétes.[7]

A Brüsszel II.a. rendelet azon rendelkezése emelendő ki, miszerint a gyermeknek abban az esetben is joga van mindkét szülőjével kapcsolatot tartani, ha a szülők eltérő tagállamban élnek.[8]

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján, mind az apának, mind az anyának alapvető joga a gyermekeikkel való kapcsolattartás. Az Egyezmény kiválóan rámutat arra, hogy irreleváns a kapcsolattartáshoz való jog szempontjából, hogy a felek házassága felbontásra került-e.[9]

Az Európa Tanácsnak a gyermekekkel való kapcsolattartásáról szóló 2003. évi egyezmény célja az volt, hogy megállapítsa a kapcsolattartás megfelelő gyakorlásának biztosítékait, illetve garantálja annak a kereteit, hogy a gyermek visszatérhessen a róla gondoskodó másik szülőhöz a kapcsolattartás végén. Ebből következik, hogy az egyezmény többnyire eljárási jellegű rendelkezéseket tartalmaz. Hangsúlyozandó, hogy az egyezmény meghatározza a személyes találkozás fogalmát, de semmiképp nem szűkíti le a kapcsolattartást a személyes találkozó formájára.[10]

A nemzetközi és uniós szabályok vizsgálatát követően, a tanulmány rátér a hazai szabályok elemzésére. A gyermeki jogok a második világháború után megerősödtek, így az a felfogás is előtérbe került, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy családi kapcsolatait megtarthassa.[11] Természetesen a jogforrási hierarchia csúcsán álló Alaptörvénnyel kezdődik a hazai jogforrások listája, a kapcsolattartásra vonatkozóan is. „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, tiszteletben tartsák”,[12] valamint „minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és

---

[6] ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 9. cikk 3. pont. (Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20-án . Magyarországon kihirdette 1991. évi LXIV. törvény)

[7] Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke.

[8] A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelet (Brüsszel II.a. rendelet). 41. cikk.

[9] Emberi Jogok Európai Egyezménye, 8. cikk. (Róma, 1950. november 4., Magyarországon kihirdette 1993. évi XXXI. törvény.)

[10] Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children. II. 6.-10. (Strasbourg, 15.V.2003.)

[11] Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 171.o.

[12] Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés.

gondoskodáshoz."[13] Az alapjogok között kitüntetett szereppel bír a kapcsolattartáshoz való jog, mely e rendelkezésekből vezethető le az Alkotmánybírósági gyakorlat segítségével.[14]

A Polgári Törvénykönyv is kifejezetten deklarálja a kapcsolattartáshoz való jogot, hangsúlyozza, hogy a gyermeknek kifejezetten joga van ahhoz, hogy közvetlen kapcsolatot tartson fenn különélő szülőjével, mégpedig közvetlenül és személyesen. Rögzítést nyer az is, hogy elsősorban a gyermeket nevelő szülő köteles biztosítani, hogy a kapcsolattartás zavartalanul megvalósuljon a különélő szülő és a kiskorúgyermek között.[15] A kapcsolattartás szabályaira a 17. számú Irányelv rendelkezései is irányadóak, mely hangsúlyozza, hogy a szülők a házasság felbontását követően is felelősséggel tartoznak a gyermek sorsáért. A házasság felbontása nem eredményezheti azt, hogy a gyermek az egyik szülőjét elveszítse, az érzelmi kapcsolatnak továbbra is fent kell maradnia. [16]

A 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (továbbiakban: Gyer.) rögzít, hogy a kapcsolattartás célja, hogy a különélő szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését állandó figyelemmel kísérhesse, és tőle telhetően segítse.[17] A Ptk. kapcsolattartás szabályozására vonatkozó rendelkezésit, a Gyer. számottevő esetben kiegészíti, az adott szabályokat részleteiben taglalja. [18]

Az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (továbbiakban: Csjt.) - *hatályát veszítette a Ptk. hatálybalépésével* - is deklarálta, hogy a gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles biztosítani a zavartalan kapcsolattartást.[19] A Csjt. rendelkezései harmonizáltak a Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény 9. cikkében foglaltakkal, ami a mai Ptk. szabályanyagáról is elmondható a kapcsolattartás vonatkozásában.[20]

Végül, a jogforrási szabályok számbavétele során hangsúlyozandó, hogy a végrehajtás körében minden olyan eljárási szabály tekintetében, amelyre a Bpnt. mint speciális jogforrás nem tér ki, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) mint mögöttes jogforrás alkalmazandó.[21]

---

[13] Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés.

[14] Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete. In Pro Futuro, 2019/2., 87.o.

[15] Ptk. 4:178. § (1) bekezdés.

[16] 17. számú Irányelv a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról. VI. pont

[17] 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (továbbiakban: Gyer.) 27. § (1) bekezdés.

[18] Szeibert Orsolya: Családi jog. ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2018., 250.o.

[19] 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (továbbiakban: Csjt.) 92. §(1) bekezdés.

[20] Dr. Filó Erika, Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009., 149.o.

[21] Bpnt. 1. §

2. A GYERMEK ÉS A KÜLÖNÉLŐ SZÜLŐ KAPCSOLATTARTÁSÁRÓL ÁLTALÁNOSSÁGBAN

A kapcsolattartás kérdése, egyrészt a házasság felbontása, másrészt a gyermek családból való kiemelésének következményeként kerülhet szóba, (a tanulmány azonban az utóbbi kérdéskörrel nem foglalkozik). A kapcsolattartás formáját illetően lehet folyamatos, időszakos és felügyelt.[22] A tanulmány, elsősorban a folyamatos kapcsolattartás szabályaira fókuszál.

A kapcsolattartás tartalmát legtágabb értelemben az adja, amikor a házasság felbontásakor a gyermeket az egyik szülőnél elhelyezik, és elsősorban megegyezéssel rendezik a kapcsolattartást, ez az az eset, amit a tanulmány vizsgál. A kapcsolattartási jog tartalmát illetően, magában foglalja a személyes találkozás lehetőségét a gyermekkel, a gyermek elvitelét (ideértve eltérő rendelkezés hiányában a külföldre vitelt is) lakó vagy tartózkodási helyéről, a gyermekkel való huzamos együttlét lehetőségét, elsősorban az ünnepek időszakában. Mindezek mellett a kapcsolattartási jog, a személyes találkozási nélküli kapcsolat fenntartására is kiterjed.[23] A Gyer. konkretizálja a személyes találkozási nélküli kapcsolat körét: különösen a levelezés, telefonkapcsolat, illetve informatikai eszköz útján történő kapcsolat fenntartásra, valamint kiemeli ekörben az ajándék és csomagküldés lehetőségét.[24]

Hazánkban 1867 óta vezetnek statisztikát a válások számának alakulásáról. Az 1900-as évektől csaknem évente ezer válás történt. Ezek száma az első világháborút megelőző években háromezerre emelkedett, míg a nagy világválság időszakában jelentősen csökkent a válások száma. Jól érzékelhető, hogy a válások számának alakulását a társadalmi jelenségek is befolyásolják.[25]

Évtizedről évtizedre egyre több házasság szűnik meg az Európai Unióban. 2017-ben például átlagosan ezer uniós lakosra két darab válás jutott, ami több mint kétszerannyi, mint 1965-ben.[26] Látható, hogy a válások nagy múltra tekintenek vissza és sajnos egyre kedvezőtlenebb adatokat találhatunk a világban. Az Európai Unióban a válások aránya Lettországban és Litvániában a legaggasztóbb, szinte napi szintű a válások száma.[27]

A válások legvédtelenebb és érzelmileg legkiszolgáltatottabb szereplői a kiskorú gyermekek. Elterjedt álláspont Európában, hogy a szülők közötti kapcsolat megszakadása nem járhat azzal, hogy bármelyik szülőnek megszűnjön a szülői felelőssége a kiskorú gyermek felett, ideértve a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást.[28] A szülőnek a kiskorú gyermekkel való kapcsolattartás nemcsak joga, hanem kötelezettsége is, míg a kiskorú gyermek oldalán ez egyértelműen csak jogként jelenik meg.[29] Azonban a szülő kötelezettségeként is felfogott kapcsolattartás felveti annak végrehajthatóságának kérdését, ugyanis számos jogrendszer[30] azt az álláspontot követi, hogy ez a kötelezettség jogilag aligha kikényszeríthető, arra tekintettel,

---

[22] Gyer. 27. § (2) bekezdés.

[23] Ptk. 4:180. §

[24] Gyer. 27. § (3) bekezdés.

[25] Trianon hatása a házasságok és válások alakulására. In Országgyűlési Könyvtár. 2020. Letöltés helye: *Trianon hatása a házasságok és válások alakulására | Országgyűlési Könyvtár (ogyk.hu)* (Megtekintve: 2021. 09. 15.)

[26] A válások demográfiai jellemzői. In Statisztikai Tükör (Központi Statisztikai Hivatal). 2019. III.

[27] *Eurostat report: EU crude divorce rate on the rise. Letöltés helye: EU crude divorce rate on the rise - Products Eurostat News - Eurostat (europa.eu) (Megtekintve: 2021. 09.15.)*

[28] Mair Jane – Örücü Esin: Harmonised Norms of Responsibilities Facing Reality. In: Mair Jane – Örücü Esin: JUXTAPOSING LEGAL SYSTEMS AND THE PRINCIPLES OF EUROPEAN FAMILY LAW ON PARENTAL RESPONSIBILITIES. Antwerp – Oxford – Portland, 2010., 292. p.

[29] Szeibert Orsolya: i.m., 172.o.

[30] német, olasz

hogy nem szolgálná a gyermek mindenek felett álló érdekét. A német Alkotmánybíróság megállapította[31], hogy szülői kapcsolattartása ugyan „papíron" jogszerűen kikényszeríthető, de a gyermek érdekeivel ellentétes, tehát a szülői kapcsolattartás szabályait teljes mértékben a gyermek érdekei határozza meg.[32] Ezt az álláspontot a finn Legfelsőbb Bíróság is megerősítette.[33]

Fontos kérdés a kapcsolattartás kérdéskörét illetően, hogy a gyermek véleménye mennyiben lehet releváns a szülővel való kapcsolttartás fenntartásra tekintetében? Az elmúlt évtizedektől kezdődően előtérbe került az az álláspont, hogy a gyermek önálló jogok hordozója. A Gyermekjogi Egyezmény alapján az ítélőképességében lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy kinyilváníthassa véleményét az őt érintő kérdésekben, ebből következően a különélő szülővel való kapcsolattartás kérdéskörében is.[34]

A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló egyezmény a gyermek eljárásjogi jogai közé sorolja azt, hogy kifejthesse álláspontját és előzetesen értesüljön az őt érintő döntések következményeiről.[35] Ezen álláspontho hasonlóan fogalmaz az Alapjogi Charta, miszerint a gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy véleményüket szabadon kifejezhessék, az őket érintő ügyekben, de véleményüket életkoruknak és értettségüknek megfelelően lehet figyelembe venni.[36]

A tanulmány szerint, a gyermek véleményének relevanciája körében, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása az irányadó. A gyermekbarát igazságszolgáltatás abban is megmutatkozik, hogy a szülők közötti jogvitában érintett (ideértve a kapcsolattartás kérdését is) a gyermeket is szükséges meghallgatni, illetve tájékoztatni, tanácsot adni számára.[37] Mindent összevetve, a gyermek véleménye a kapcsolattartási perekben esszenciális szereppel bír, de figyelemmel kell lenni a gyermek ítélőképességére, mely nincs életkorhoz kötve. A gyermek véleményének megismeréséhez, általában lélektani szakemberekre van szükség.

Szakmai gyakorlatom olyan ügyet is vizsgáltam, mely e kérdéskörben a Kúria elé került.[38] A nagyszülői kapcsolattartás önállósága körében mondta ki a Kúria, hogy ha a hatóság úgy véli a kapcsolattartás kérdésében figyelembe vehető a gyermek véleménye, akkor azt a gyermek mindenek felett álló érdekeinek érvényre juttatása miatt a bíróság beszerezheti, és nagy súllyal értékelheti is a döntéshozatal során.[39]

---

[31] Lüderitz – Dethloff [1 BvR 1620/04] számú német Alkotmánybírósági döntés.

[32] Dr. Filó Erika: A gyermekvédelem nagy kézikönyve, Complex Kiadó, Budapest, 2011., 584.o.

[33] Kirki-Suonio, Kirsti: Finnish National Report. In Boele-Woelki, Kathariana – Braat, Bente – Curry-Sumner, Ian: European Family Law in Action. Oxford, 2005.

[34] ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 12. cikk. (Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20-án. Magyarországon kihirdette 1991. évi LXIV. törvény)

[35] A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló egyezmény, 25. I. ETS No. 160. (Strasbourg, 1996),

Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról. Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg, 2016., 45.o.

[36] Európai Unió Alapjogi Charta, 24. cikk (1) bekezdés.

[37] Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. (2010)

[38] Szakmai gyakorlat során végzett kutatómunka alapján.

[39] A Kúria Kfv. VI.38.356/2019/2. számú végzése elleni alkotmányjogi panasz (nagyszülői kapcsolattartás szabályozása)

3. A KAPCSOLATTARTÁSRA VONATKOZÓ HATÁROZAT VÉGREHAJTÁSA IRÁNTI NEMPERES ELJÁRÁS

A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása nemperes eljárás keretében történik, aminek univerzális célja a jogrend védelme, valamint a polgári igazságszolgáltatás biztosítása. Célját tekintve azonos a polgári peres eljárással, de ennek ellenére a nemperes eljárások a polgári per szabályaitól eltérően bonyolódnak le. Egy adott jogviszony nemperes eljárás keretében történő lebonyolítása egyszerűbb, rugalmasabb és költséghatékonyabb, mint a polgári per.[40]

A kapcsolattartás végrehajtását a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltak megszegése alapozza meg. E magatartás felróhatóságot feltételez, mely aktív vagy passzív (mulasztó) magatartással is elképzelhető. A Bpnt. álláspontja szerint a bíróságnak nem az önhibát, hanem a felróhatóságot kell vizsgálnia a kérelmezetti oldalon. A felróhatóság, az önhibához képest objektivizált és általánosabb fogalom, mely az adott helyzetben általában elvárható magatartás mércéjét jelenti.

Az egyszerű eljárás jegyében, fontos változást jelentett a gyámhatósági eljárásokhoz képest, hogy 2020. július 16. napján a jogalkotó soron kívülivé minősítette ezen nemperes eljárásokat.[41]

A bíróság megvizsgálja, hogy a kapcsolattartásra vonatkozó bírósági vagy gyámhatósági határozatban foglaltakat betartották-e. Abban az esetben, ha a bíróság megállapítja, hogy megszegték a határozatban foglaltakat, akkor bíróság a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtását végzéssel rendeli el, mégpedig végrehajtható okirat kiállítása nélkül. Az eljárás hatékonyságát és gyorsaságát szolgálja, hogy a végzés elleni fellebbezésnek nincs halasztó hatálya.[42]

A kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltak megszegésének minősül, ha a kapcsolattartásra jogosult vagy kötelezett neki felróható okból

- határidőben nem tesz eleget kapcsolattartási kötelezettségének,
- a határozatban megállapított határidő alatt nem pótolja az elmaradt kapcsolattartást,
- a kapcsolattartást kellő indok nélkül akadályozza vagy
- egyéb módon meghiúsítja a gyermekkel való zavartalan kapcsolattartást.[43]

Az új hatásköri szabály okán, a gyámhatóság hatásköréből átkerült a bíróságok hatáskörébe nemperes eljárásként a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás. Ennek hátterében az a megfontolás áll, hogy a kapcsolattartás tárgyában hozott határozatok végrehajtása iránt hatékonyabban és fokozott eljárási garanciák mellett szülessen döntés.[44] Hangsúlyozandó, hogy az eljárás a bíróságok hatáskörébe 2020 március 1. napjától került,

---

[40] Nagy Adrienn, Wopera Zsuzsa: Polgári eljárásjog II., Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018., 317.o.

[41] Dr. Márton Andrea: A gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti új bírósági eljárás első gyakorlati tapasztalatai. In Jogi Fórum Publikáció. Budapest, 2020.

[42] Bpnt. 7/A fejezet, 22/A. § (1),(3) bekezdés.

[43] Bpnt. 7/A fejezet, 22/B. § (4) bekezdés.

[44] A 2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról változásai 2020. március 1. napjától, a törvény 7/A. alcíméhez. In Polgári Perrendtartás. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Novissima Kiadó., 2020. március 1.

amely azt jelenti, hogy a 2020. február 29-ig gyámhatósághoz benyújtott kérelmek elbírálása továbbra is a gyámhatóság hatáskörébe maradt.[45]

Itt érdemes megemlíteni, hogy e hatásköri változásról szóló döntés hatálybalépését követően 29 kérelem érkezett be a járásbíróságokra, közel pár nap leforgása alatt.[46]

Ami az illetékességi szabályokat illeti, az a bíróság járhat el, amelynek területén a kapcsolattartással érintett gyermek belföldi lakóhelye, ennek hiányában belföldi tartózkodási helye található. Ha ez alapján a bíróság illetékessége nem állapítható meg, a Budai Központi Kerületi Bíróság lesz illetékes az ügyben.[47]

A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti kérelmet formanyomtatvány alapján lehet kitölteni, melynek számos tartalmi követelménye van, így például az eljáró bíróságra vonatkozó adatok megjelölése, a kérelmező és a kérelmezett vonatkozó adatok feltüntetése, a kapcsolattartással érintett gyermek adatainak megjelölése, valamint annak leírása, hogy milyen magatartás vagy mulasztás akadályozza vagy zavarja a kapcsolattartást. Végül esszenciális eleme a kérelemnek maga a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtásának elrendelése iránti határozott kérelem.[48]

A kérelmet a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltak megszegésétől (objektív határidő) vagy annak a kérelmező tudomására jutásától (szubjektív határidő) számított 30 napon belül lehet előterjeszteni. A határidőt az elmaradt kapcsolattartás pótlása esetén a kapcsolattartás pótlására megállapított legközelebbi megfelelő időpont lejártától kell számítani.[49] A határidő anyagi jogi jellegűnek minősül, ennek következtében a kérelemnek a határidő utolsó napján meg kell érkeznie a bírósághoz.[50] A határidő kapcsán egy gyakorlatban felmerülő problémára is érdemes rávilágítani: amikor olyan kérelmek érkeznek a bírósághoz, melyek több, eltérő időpontban megvalósult magatartásra alapítottan tartalmaznak kérelmet a végrehajtás elrendelése iránt, és legalább egy esetben a kérelem előterjesztésére nyitva álló határidő letelt. E problémára egy tanulmányban rögzítést nyert bírósági titkári nézőpontot ismertetek, miszerint a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetén a bíróság hiánypótlást rendel el, amelynek keretében a kérelmező a kérelmét módosíthatja, ha annak feltételei fennállnak. Jogi képviselővel eljáró fél esetén a bíróság hiánypótlás nélkül visszautasíthatja a kérelmet (a Pp. 176. § alapján).[51]

Hangsúlyozandó, hogy a bíróság szigorú szabályokat követ a kapcsolattartás végrehajtása iránti kérelem kellékeire vonatkozóan. Két út képzelhető el, az egyik, hogy a kérelem alkalmas az érdemi elbírálásra, akkor azt a bíróság közli a kérelmezettel, felhívva, hogy a bíróság által megfelelőnek tartott határidőn belül nyilatkozzon a kérelemre. A másik, hogy a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása elrendelésének feltételei nem állnak fenn, a bíróság a kérelmet elutasítja, mely ellen van helye fellebbezésnek.[52]

---

[45] T/8016. számú törvényjavaslat az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról. 198. o.

[46] Gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása - Több kérelem is érkezett. Letöltés helye: Gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása - Több kérelem is érkezett | Magyarország Bíróságai (birosag.hu) (Megtekintve: 2021. 09. 05.)

[47] Bpnt. 7/A fejezet, 22/A. § (4)-(5) bekezdés.

[48] Bpnt. 7/A fejezet, 22/B. § (1) bekezdés.

[49] Bpnt. 7/A fejezet, 22/B. § (3) bekezdés.

[50] 4/2003. számú PJE határozat.

[51] Dr. Márton Andrea: A gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti új bírósági eljárás első gyakorlati tapasztalatai. i.m.

[52] Harmati Erika, Völcsey Balázs: Új nemperes eljárás a bíróság hatáskörében: a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás. In Családi Jog, 2020/1.

Releváns norma a bírósági gyakorlat során, hogy a végrehajtási kérelemben, a bíróság a kérelmet meghatározott időpontra vonatkozóan vizsgálja meg. Számos alkalommal előfordul, hogy a végrehajtásra irányuló kérelem olyan időpontra irányul, amelyre nem jogosítja fel a kérelmezőt a kapcsolattartásról szóló határozat, így a kérelmet a bíróság elutasítja. [53]

Abban az esetben, ha a bíróság megállapítja, hogy a kérelmezett megszegte (akár aktív, akár passzív magatartással) a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltakat, elrendeli a végrehajtást. Ilyenkor a bíróság tudatja a féllel, hogy a végzés kézhezvételét követően esedékes kapcsolattartásnak a kapcsolattartásra vonatkozó határozat szerinti időpontban és módon köteles eleget tenni. Továbbá köteles az érintett a kapcsolattartásra jogosultnak fel nem róható okból elmaradt kapcsolattartás pótlását mihamarabb, de legkésőbb hat hónapon belül pótolni. Ha a kapcsolattartásnak egyéb, a kapcsolattartásra jogosultnak fel nem róható akadálya volt, annak elhárulását követően biztosítsa a gyermekkel való zavartalan kapcsolattartást. Ha a kérelmezett a felhívást követően neki felróható okból nem teljesít, végrehajtást elrendelő végzésben figyelmeztetni kell a jogkövetkezményekre.[54]

Ha az önkéntes teljesítés az érintettnek felróható okból marad el, a bíróság a következő intézkedéseket alkalmazhatja:

- gyámhatóság megkeresése, annak érdekében, hogy a család- és gyermekjóléti intézményrendszer bevonásával hozzájáruljanak a kérelmezett teljesítéséhez,
- pénzbírság kiszabása[55] (a pénzbírság ismételten kiszabható, ha a kérelmezett a pénzbírságot kiszabó végzésben megállapított határidő alatt sem teljesítette a kötelezettségét),[56]
- a gyermek rendőrség közreműködésével történő átadását rendelheti el, abban az esetben, ha kapcsolattartás szabályainak megszegésére rendszeresen és visszatérően kerül sor,[57]
- gyámhatóság megkeresése a szülői felügyeleti jog rendezése vagy a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránt per megindítása érdekében (kizárólag akkor, ha az a kiskorú gyermek érdekében áll, és azt a szülő vagy harmadik személy is kéri),
- feljelentés kiskorú veszélyeztetése vagy kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása miatt.[58]

Kiemelendő, hogy a bíróság a végrehajtásnak azt a módját köteles elrendelni, amely az ügy összes körülményeit figyelembe véve, álláspontja szerint a leghatékonyabban mozdítja elő a kötelezettség teljesítését. A bíróság jogosult arra, hogy egyszerre több intézkedés alkalmazását is elrendelje. A bíróság intézkedéseinek elrendeléséről szóló végzés elleni fellebbezésnek nincs halasztó hatálya.[59]

Az olvasóban bizonyára megfogalmazódott az a gondolat, hogy a bíróság kezében intézkedések tárháza van, azt szolgálva, hogy a kapcsolattartásra sor kerüljön. Ennek ellenére a gyakorlatban az intézkedések tárháza kevésnek bizonyulhat. Számos kutatás alapján, a legtöbb intézkedés hatástalan az olyan szülővel szemben, akinek kifejezett célja, a kapcsolttartás meghiúsítása. Eredményes szankciónak az bizonyul, ha a felróható,

---

[53] Dr. Márton Andrea: A gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti új bírósági eljárás első gyakorlati tapasztalatai. i.m.

[54] Bpnt. 7/A fejezet, 22/C. § (2) bekezdés.

[55] A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 174. § c) pontja alapján.

[56] Bpnt. 7/A fejezet, 22/D. § (4) bekezdés.

[57] Vht. 180/B. § alapján

[58] Bpnt. 7/A fejezet, 22/D. § (2) bekezdés.

[59] Bpnt. 7/A fejezet, 22/D. § (3)-(5) bekezdés.

kapcsolttartást akadályozó magatartást tanúsító szülőtől megvonják a szülői felügyeleti jogokat és a másik szülőhöz delegálják azokat.[60]

Álláspontom szerint a kapcsolattartás végrehajtása során az elsődleges szempont a gyermek jóléte és mindenekfelett álló érdekének érvényre juttatása. Kiemelendő, hogy a 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról tartalmazta a végrehajtási eljárás kérelemre történő felfüggesztésének azt az esetkörét, amikor a 14. életévét betöltött gyermek, befolyásmentes, önálló akaratnyilvánításának eredményeként nem tart igényt a kapcsolattartásra. A felfüggesztés további feltétele volt, hogy a felek gyermekvédelmi közvetítő eljárást vegyenek igénybe vagy a felek bármelyike kérje a kapcsolattartás megvonását vagy újraszabályozását.[61] Úgy vélem rendkívül fontos a gyermekek akaratának figyelembevétele, egészséges mentális és fizikai fejlődésük érdekében. A felfüggesztés időt biztosít a gyermekeknek arra is, hogy letisztázzák magukban érzelmeiket és talán idővel készen álljanak a találkozásokra szabad akaratukból.

Szakmai gyakorlatom során számos olyan ügybe nyertem betekintést, melyekben a kapcsolattartásra azért nem került sor, mert a gyermekek kifejezetten tiltakoztak a különélő szülőkkel való személyes találkozásoktól. Álláspontom szerint, ezekben az ügyekben nehéz teljes körűen állást foglalni abban a tekintetben, hogy tiltakozás valóban a másik szülő befolyásolásától mentes-e. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a kapcsolattartáshoz való jog a gyermek oldalán kizárólag jogosultságként jelentkezik, álláspontom szerint a gyermek nem kötelezhető a találkozásokra, hiszen ez érdekeivel, egészséges fejlődésével ellentétesen hatna. Elkeseredetten tapasztaltam, hogy temérdek ügyben, a felek egymással való csatáikat helyezik fókuszba, szinte eszközként használva kiskorúgyermekeiket. Ilyen esetekben nemhogy a gyermekek elsődleges, mindenek fellett álló érdeke nem tud érvényre jutni, hanem egyenesen áldozattá is válnak. A zavartalan kapcsolattartás akkor tud megvalósulni, ha a szülők képesek együttműködni és a gyermek érdekét szem előtt tartani. Szeretetkapcsolatot, békességet közhatalom gyakorlásával lehetetlen kikényszeríteni. A jog, mint beavatkozási eszköz nem képes arra és nem is rendeltetése, hogy a kapcsolattartást, közös szülői felelősség érvényesülése nélkül, illetve helyett biztosítsa.

Határozott meggyőződésem, hogy a közhatalom gyakorlásával lefolytatott eljárásoknak nem az a célja, hogy az érintett egyének (akár gyermek, akár felnőtt) érzelmeit kialakítsa vagy kifejlessze, valamint bizalmi köteléket építsen ki. Tapasztalataim alapján rendkívül precíz eljárási szabályok mellett sem képesek sok esetben az eljárások arra, hogy a gyermek és szülő közötti szakadékot megoldják.

Mindent összevetve, úgy vélem, hogy ha a gyermek beszámítási képességgel bír, az Ő döntése, véleménye esszenciális és döntő szereppel bír ezekben az ügyekben. A kapcsolattartás a gyermek joga, de akarata ellenére történő végrehajtása nem az érdekeit szolgálja.[62] A tanulmány külön fejezetben[63] vizsgálja azt, hogy milyen módon valósítható meg leginkább a gyermek-szülő, szülő-szülő közötti viszony minél gyorsabb és hatékonyabb rendezése a jól kimunkált eljárási szabályokon túl.

---

[60] Náday Judit: Külön a gyermektől – problémás kapcsolattartás. In Wolters Kluwer Jogászvilág, 2014.

[61] Dr. Filó Erika, Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: i.m. 198. o.

[62] Szakmai gyakorlati kutatómunka alapján.

[63] 5.2. fejezet

4. A KAPCSOLATTARTÁS VÉGREHAJTÁSA A VILÁGJÁRVÁNY ALATT

4.1 A világjárványról

Az Egészségügyi Világszervezet (a továbbiakban: WHO) a Covid-19-járványt 2020. január 30. napján közegészségügyi-járványügyi szükséghelyzetnek nyilvánította.[64] A 2009. évi XCI. törvénnyel kihirdetett szükséghelyzet Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályai járványügyi intézkedési kötelezettséget jelentettek a magyar állam számára.[65] Ennek következtében 2020. március 11. napján Magyarország Kormánya a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelettel az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó járvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki.[66]

Ezt követően 2020. március 27. napjától a Kormány kijárási korlátozást vezetett be, amely alapján az adott személy lakóhelyét vagy tartózkodási helyét csak akkor hagyhatta el, ha azt a rendeletben rögzített alapos indokból tette.[67] Ilyen alapos indoknak minősült a szülői jogok és kötelezettségek gyakorlása.[68]

A Kormány alapvető célja továbbra is az, hogy megvédje a magyar emberek életét és egészségét, valamint mérsékelje a gazdasági károkat és megőrizze a munkahelyeket, ami gyors és hatékony döntéshozatalt igényel. E rendelkezések legfőbb célja, hogy az ország mielőbb maga mögött tudhassa a járvány időszakát.[69]

A vírus továbbterjedésének megfékezése alapjaiban változtatta meg életünket, mind a gazdasági élet, mind a társadalmi normák tekintetében. A társadalom különböző szegmenseinek hamar reagálnia kellett az új kihívásokra, garantálni kellett a gazdaság legalább létszükségletet kielégítő működését és a jogügyeletek lebonyolítására is megfelelő megoldást kellett találni. Tehát a koronavírus járvány a fentiekben már említett új hatásköri szabály hatálybalépését követően szinte nyomban (2020. március 11.) betört Magyarországra. Így az új hatásköri szabály gyakorlati vetületeinek megismerése nem volt elegendő idő, élesben a világjárvány okozta kihívások között kellett, illetve kell bizonyítania.

4.2 A bírósági nézőpont a kapcsolattartás végrehajtásról a világjárvány alatt

A gyermekek mentális egészségéhez elengedhetetlenül fontos, hogy napi rutinjuk a legkisebb mértékben változzon meg. A pandémia alatt ezt rendkívül nehéz garantálni, így még inkább szükséges - természetesen a lehetőségekhez mérten -, hogy a gyermek mindkét szülőjével kapcsolatot tarthasson, szem előtt tartva az egészségvédelmi szabályokat.[70]

A pandémia alatti kapcsolattartás végrehajtása iránti nemperes eljárásokat a bíróság két külön, ellentétes álláspontját hatja át a gyakorlatban. Az egyik álláspont a fentiekben ismertetett

---

[64] WHO hivatalos oldala. Letöltés helye: IHR Emergency Committee on Novel Coronavirus (2019-nCoV) (who.int) (Megtekintve:2021.06.11.)

[65] 2009. évi XCI. törvény az Egészségügyi Világszervezet Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályainak kihirdetéséről, 12. cikk.

[66] WHO hivatalos oldala. Letöltés helye: Coronavirus disease (COVID-19) (who.int) (Megtekintve:2021.06.11.)

[67] 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról. 3. §

[68] u.o. 4. § (1) bekezdés t) pont.

[69] 2021. évi I. törvény a koronavírus-világjárvány elleni védekezésről, Preambulum.

[70] Gyámhatósági álláspont alapján.

(lásd: 59-es lábjegyzet) szemléletet tükrözve a Korm. rend. normaszövegére támaszkodik, miszerint a kapcsolattartás a korlátozások ellenére végbemehet (lásd: 50-es lábjegyzet), azonban a helyzet mégsem ennyire egyszerű, mint amennyire elsőnek tűnhet. Ugyanis az élethez és egészséghez való jog, illetve a szülővel való kapcsolattartáshoz való jog, mint két Alaptörvényben rögzített jog konkurál egymással.[71]

Az alapjogok konkurálásra tekintettel, a veszélyhelyzetre való hivatkozás alapvetően nem elegendő indok ahhoz, hogy a kapcsolattartás végrehajtása iránti kérelem elutasítható legyen. Ebből következik, hogy esetről-esetre kell vizsgálni a kapcsolattartás megtagadását a járvány okán, hiszen a bírósági gyakorlat azt mutatja, hogy vannak olyan helyzetek, amikor elfogadhatónak bizonyulhat a veszélyhelyzetre való hivatkozás.

Összességében elmondható, hogy ahhoz, hogy helytállónak bizonyuljon a világjárványra való hivatkozás, a kapcsolattartás meghiúsulása végett, szükség van valamilyen többlet tényállási elemre, ami méltányolhatónak mutatkozik, így minden esetben a konkrét tényállást szükséges mérlegelni. Ha van ilyen többlet tényállási elem, akkor a szülő részéről nem minősül a kapcsolattartásról szóló határozatban foglaltak megszegésének a találkozások megtagadása, mégpedig a felróhatóság hiányának okán. [72]

Ennek tükrében, ez a bírósági álláspont azt vallja, hogy ha a bíróság a veszélyhelyzetre hivatkozást, mint objektíve felróhatóságot kizáró körülményt venné alapul, ellentétes lenne a jogalkotói szándékkal.

Ha megállapítást nyer az akadályozás lehetősége, az egyedi körülmények vizsgálata alapján, a kérelem elutasítása mellett ki kell mondani, hogy egyik félnek sem felróható okból hiúsult meg a kapcsolattartás. [73] Ezen túl, lehetőség van arra, hogy hat hónapon belül a felek önként pótolják az elmaradt kapcsolattartást. [74]

Szakmai gyakorlatom során megismert ügyek közül ilyen többlet tényállási elemnek minősült, amikor az édesapa foglalkozása orvos volt, melynek következtében fokozott veszélynek volt kitéve, így a kapcsolattartás a gyermek egészségének védelme miatt nem következhetett be, még a járványügyi szabályok fokozott betartása mellett sem. Másik méltányolható körülmény volt, amikor a kapcsolattartásra jogosult szülő foglalkozása kamionsofőr volt, így munkájából kifolyólag szintén helytálló volt a kapcsolattartás akadályozása.

A másik bírósági nézőpont tükrében a kapcsolattartási ügyekben kizárólag azt jogosult vizsgálni a bíró, hogy a kapcsolattartást járványügyi okból megtagadó gondozó szülő törvényes képviselőként a gyermek egészségügyi jogainak gyakorlása körében meghozott döntése felróható-e vagy sem. E nézőpont szerint nincs szükség, további tényállási elemre, valamint a gyermeki mindenek felett álló érdek és a szülői jogosultság összemérésére sem (erre nincs a bíróságnak létjogosultsága). Releváns gyakorlati kérdésnek bizonyul, hogy vajon a szülői felügyeleti jogokat gyakorló szülő, képes-e arra, hogy a járványügyi helyzetet oly módon megvizsgálja, hogy felelősségteljes döntést hozzon, kizárva azt, hogy joggal való visszaélés történjen. E körben, szintén tisztázást igényel az a kérdés, hogy a szülő mellett a bíróság

[71] Alaptörvény VI. és XX. cikke.

[72] Szakmai gyakorlati kutatómunka alapján.

[73] dr. Márton Andrea: A gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti új bírósági eljárás első gyakorlati tapasztalatai. i.m.

[74] Gyer. 27. § (5) bekezdés e) pont. In dr. Szeibert Orsolya (szerk.): Családjog. Családjogi jogszabályok gyakorlati kiegészítésekkel. Novissima Kiadó, Budapest, 2015., 195.o.

rendelkezik-e olyan szakismerettel, mely a járványügyi szülői döntés felülmérlegeléséhez szükséges?[75]

4.3 Egyéb nézetek, problémák felvetése a kapcsolattartás végrehajtásról a világjárvány alatt

A Nemzetközi Szociális Szolgálat Útmutatója *(ISS)* a kérdéskörben a következő nézőpontot képviseli: a járványhelyzetre való hivatkozás számos esetben pusztán a járványhelyzetre való hivatkozással helytállónak bizonyul, ennek ellenére a kapcsolattartás nem maradhat el, más formában, de meg kell valósulnia. Ilyen kapcsolattartási forma lehet az online térben történő „találkozó", melyhez számos kép és hang egyidejű rögzítésére alkalmas eszköz, program áll már rendelkezésünkre.[76] Tehát alapvetően, az *ISS* a második bírósági álláspontot képviseli.

Ami a tanulmány szerzőjét illeti, az első álláspontot képviseli, azt tartja teljes mértékben racionálisnak és ész érvekkel alátámaszthatónak. Ez az az álláspont, mely teljes körűen képes képviselni a gyermek érdekeit még a világjárvány közepén is.

Végül, USA hatóságai által képviselt álláspontot kívánja ismertetni a tanulmány, miszerint a kapcsolattartásra vonatkozó szabályokat tilos szándékosan megszegni és ezekkel ellentétesen magatartást tanúsítani (azaz önkényesen, magyarázat nélkül megtagadni a kapcsolattartás a világjárvány alatt). Az Egyesült Államokban az ilyen magatartás szankciót vonhat maga után. Mindig mérlegelni kell a kapcsolattartás megvalósulását és a gyermekek koronavírusnak való kitettségével. Pennsylvaniában konkretizálási céllal, határozatokat adtak ki arról, hogy a kapcsolattartás tárgyában hozott döntések, egyezségek továbbra is érvényben maradnak, azokat be kell tartani, így ezen okból az utazás is engedélyezett.[77] Az Egyesült Államokban két iránymutatás is születetett a kapcsolattartás körében, mely kifejezetten a járvány okozta kihívásokra koncentrál és igyekszik útmutatóként szolgálni: *American Academy of Matrimonial Lawyers (AAML) and the Association of Family and Conciliation Courts (AFCC).* Ezek az iránymutatások számos olyan kulcsszavat rögzítenek, melyek a járványhelyzet során rendkívüli jelentőséggel bírnak, ilyen a körültekintés, kreativitás, átláthatóság és megértés.[78]

Természetesen nem lehet elmenni szó nélkül, amellett, hogy a pandémia lehetőséget biztosíthat a visszaélésre, az olyan szülők számára, akik egyébként is - normál keretek között - is akadályoznák a kapcsolattartás megvalósulását, mégpedig egyéni érdekeik miatt (értve ezalatt a szülők közötti „játszmákat".) Így a járvány közepén is helytállónak bizonyulhat az az álláspontom, miszerint a hatóságoknak (a pandémia szülte számos kihívás okán még inkább) nincs arra jogi eszköze és lehetősége, hogy a gyermek szülei között fennálló, alapvetően merev és rugalmatlan együttműködésre képtelen helyzetet orvosolja.

A következő fejezetben a tanulmány részletekbe menően ismertet egy olyan ügyet, melynek tárgya a kapcsoltatásról szóló határozat végrehajtása volt, a COVID-19 járvány idején, e fejezet a gyakorlati megvalósulásra fókuszál.

---

[75] u.o.

[76] Guide to the International Social Service (ISS).

[77] Eric S. Solotoff Aaron D. Weems: Child Custody and the Coronavirus: Guidelines for Parents Who Are Divorced or Separated. In: Foxrothschild, Attorneys in law.

[78] American Academy of Matrimonial Lawyers (AAML) and the Association of Family and Conciliation Courts (AFCC)

5. A KAPCSOLATTARTÁS VÉGREHAJTÁSA ÉS A COVID-19 JÁRVÁNY GYAKORLATI VONATKOZÁSAI.

A kiskorúgyermek és a különélő szülő közötti kapcsolattartása a világjárvány alatt számos értelmezési kérdést vet fel, a gyakorlat hiánya, és a különböző bírósági álláspontok okán. Ezt jól szemlélteti az a statisztikai adat is, hogy az elmúlt bő egy évtizedben nem volt olyan ügy az Alkotmánybíróság előtt, melynek tárgya a kapcsolattartáshoz való jog lett volna.[79]

Így a bírósági álláspontok megismerése utána a tanulmány az Alkotmánybírósági álláspontot is prezentálni kívánja, konkrét ügy ismertetésén keresztül.

2021-ben az Alkotmánybíróság elé került a Szekszárdi Törvényszék, valamint a Paksi Járásbíróság kapcsolattartás tárgyában hozott végzése. A kérelmező édesapa, a bíróságok döntésével szemben alkotmányjogi panasszal fordult az Alkotmánybírósághoz. Álláspontja szerint a bíróságok döntésükkel, megsértették a tisztességes eljáráshoz való jogot, valamint a családi élethez és kapcsolattartáshoz való jogot, így a döntés sérti az Alaptörvény rendelkezéseit.

Ugyanis a gondozó szülő a veszélyhelyzetre hivatkozva nem volt hajlandó átadni a gyermeket a kapcsolattartásra, a határozatban szabályozottak szerint. Az különélő szülő kérelmében előadta, hogy a gyermek a kapcsolattartással nem lett volna kitéve potenciális veszélynek, elegendőnek bizonyult volna a járványügyi szabályok szigorú betartása. A fentiek fényében, az édesapa kérte a bíróságtól a kapcsolattartás végrehajtását, mely nézőpontja szerint a gyermek érdekében állt. Az édesapa erre irányuló kérelmét, mind az első, mind a másodfokú bíróság elutasította, anélkül, hogy határozatukban megjelölték volna a konkrét okokat, melyek a kapcsolattartás megatagadásának hátterében álltak.

Egyetlen kiragadható ok a bírósági érvek közül, mely indokolhatta volna a kapcsolattartás megtagadását az volt, hogy Pest-megyében rendkívül magas a fertőzöttek száma. Kérelmező előadta, hogy a Bpnt. rendelkezése alapján tömegesen rendelték el a kapcsolattartások végrehajtását, hivatkozva arra, hogy önmagában a veszélyhelyzetre való hivatkozás nem elegendő.

A kérelmező előadta panaszában, hogy a kapcsolattartás megtagadása *contra legem-nek* minősül, ugyanis ellentétes mind a 71/2020 (III.27.) Korm. rendeletben foglaltakkal (miszerint veszélyhelyzet alatt is lehetőség van a kapcsolattartások megvalósulására), mind a Római Egyezmény rendelkezéseivel.

Az édesapa sérelmezte azt is, hogy a kapcsolattartás pótlását két hónapon belül biztosították számára, mely az elhúzódó veszélyhelyzet alatt, igencsak nehezen lett volna kivitelezhető.

Álláspontom szerint, ebben az ügyben kirobbant a két, ellentétes bírósági álláspont. Az alkotmánybírósági döntés, meggyőződésem szerint a két nézet között harmóniát teremtett. Ugyanis azzal, hogy a sérelmezett bírósági határozatokat az Alkotmánybíróság megsemmisítette (Alaptörvény-ellenessége miatt), hivatkozván arra, hogy a kapcsolattartás megtagadásának okait a bírósági határozatok nem tartalmazták, állást foglalt az első bírósági álláspont mellett. Miszerint a járványhelyzetre való hivatkozás, önmagában nem elegendő a kapcsolattartás megtagadásához szükség van a konkrét okok megjelölésére, kvázi többlet tényállási elemekre.[80]

---

[79] Alkotmánybírósági összefoglaló a 2021. 1. negyedévi ügyforgalmi és statisztikai adatokról.

[80] 3067/2021. (II. 24.) AB Határozat. A Szekszárdi Törvényszék 12.Pkf.20.301/2020/3. számú végzése és a Paksi Járásbíróság 5.Pk.50.023/2020. számú végzése elleni alkotmányjogi panasz (kapcsolattartás végrehajtása)

Kiemelendő Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró párhuzamos indokolása közül, az az álláspont, miszerint az Alkotmánybíróság gyakorlatában mindig is kitüntetett helyet foglalt el a gyermekek jogainak védelme.[81] Alkotmánybírónő hivatkozik egy korábbi alkotmánybírósági határozatra is, miszerint a gyermeket „minden olyan alkotmányos alapvető jog megillet, mint mindenki mást, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt felnőtté válásához”.[82]

Véleményem szerint ezért a jelen ügyben a jogvita alapjogi relevanciája elsősorban a gyermek jogainak és érdekeinek védelmével összefüggésben merül fel. Különösen lényegesnek tartom ezért az indokolás azon megállapítását, hogy „[a] szülők életközösségének a megszűnése nem változtat azon, hogy a gyermek egészséges fejlődése szempontjából meghatározó a szülők együttes jelenléte és támogatása, az, hogy a gyermek mindkét – gondozó és különélő – szülőjét maga mellett tudhassa, rájuk számíthasson, és mindkettőjüktől megkapja a fejlődéséhez szükséges védelmet és gondoskodást”. A különélő szülővel való kapcsolattartás tehát kifejezetten a gyermek érdekét szolgálja, és ezért a kapcsolattartáshoz való jog alapjogi védelmének a fókuszában is a gyermek érdekeinek a védelme áll.

[81] U.O. Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró párhuzamos indokolása

[82] 995/B/1990. AB határozat.

5.1 A kapcsolattatásról szóló határozat végrehajtásának kihívásai a világjárvány alatt

Miután a tanulmány megvizsgálta a bírósági álláspontok alakulását a kapcsolattartás végrehajtását illetően a COVID-19 járvány ideje alatt, rátér az egyéb, járulékos kérdések elemzésére.

A Korm. rendelet nem szolgál minden helyzetre kiterjedően megoldással. A koronavírussal tűzdelt napok során gyakran merült fel az a kérdés, hogy mi a teendő abban az esetben, ha a szülők vagy a gyermekek karanténba kerülnek? Miként érinti a kapcsolattartást a karatén kötelezettség? Ahhoz, hogy e kérdésre szakszerű válasszal szolgálhasson a tanulmány, számos körülményt kell figyelembe vennie, de elengedhetetlen a gyermek legfőbb érdekének oldaláról való megközelítése. Abban az esetben, ha valamelyik szülő vagy a gyermek hatósági járványügyi intézkedés hatálya alá kerül, a találkozásra nem kerülhet sor ezen idő alatt. Hangsúlyozandó azonban, hogy az elmaradt kapcsolattartásokat pótolni kell, ha a karatén kötelezettség hatályát veszíti, valamint élni kell a kapcsolat létesítésére alkalmas egyéb módokkal: pl. telefon vagy Skype.

A Ptk. és a Gyer. is utal arra, hogy a kapcsolattartás számottevő módón megvalósulhat, nemcsak a személyes kapcsolattartás áll rendelkezésre a szülő és a gyermek közötti kapcsolat életben tartása végett. Ez különösen jó szolgálatot tesz a járvány sulytotta időszakban. Franciaország hasonló álláspontot vall e téren, és a kapcsolattartás szabályozása körében rögzítést nyert, hogy technológiai eszközök (Skype, Facetime stb.) segítségével lehet eleget tenni annak, hogy a gyermek mindkét szülőjével kapcsolatot tudjon létesíteni és fenntartani.[83]

Mi a teendő abban az esetben, ha a kapcsolattartással érintett felek önkéntes karanténban vannak? Ebben az esetben a szülőknek a gyermek mindenek fellett álló érdekét szolgálva kell megállapodniuk egy új kapcsolattartási rendről.[84]

Kedvező az az eset, amikor a szülők hasonló nézetekkel rendelkeznek a járvány veszélyességét illetően. Sajnálatos módon, azonban a felek a „szürke" hétköznapokon is nehezen egyeznek meg, külső segítség nélkül nem képesek normalizálni a kapcsolattartás körét. A vizsgált bírósági ügyek is ezt tükrözik, a kapcsolattartásról szóló határozat végrehajtása iránti nemperes eljárások száma nem csökkent a Covid-19 járvány alatt, sőt növekedő tendenciát demonstrál.[85]

Elképzelhető olyan eset is, amikor a kapcsolattartás ideje alatt válik fertőzötté a különélő szülő, mialatt a gyermekkel érintkezett és válnak együttesen karantén kötelezetté. Kiindulópont természetesen az, hogy a lehetőségekhez képeset a legteljesebb mértékben be kell tartani a kapcsolattartásra vonatkozó megállapodás kereteit, azonban egy ilyen vis maior helyzet felülírhatja a főszabályt. Ilyenfajta helyzetre a Korm. rendelet sem szolgál szabályozási stratégiával, az érintett felek együttműködési képességére van szükség. A jelenlegi helyzetre való tekintettel, józanésszel kell cselekedni, és követnie a közegészségügyi ajánlásokat, hiszen ilyen esetben ez a gyermek érdeke.[86]

Mindent összevetve elmondható, hogy a kapcsolattartás rendezésének kulcskérdése a kommunikáció, hiszen így tud érvényre jutni a legfőbb cél, a gyermek mindenek felett álló

---

[83] Valérie Ohannessian: La médiation en entreprise. resses Universitaires de France - P.U.F., Paris, 2021., 105.p.

[84] Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD: Szülő – gyermek kapcsolattartás végrehajtása koronavírus járvány idején. Letöltés helye: Szulo-gyermek-kapcsolattartas-vegrehajtasa-koronavirus-jarvany-idejen-Ujvidek-2020-FORMAZOTT.pdf (gov.hu) (Megtekintve: 2021. 09. 05.)

[85] KSH

[86] Custody Orders and Changes of Custody During the Pandemic - Ministère de la justice. Letöltés helye: Custody Orders and Changes of Custody During the Pandemic - Ministère de la justice (gouv.qc.ca) (Megtekintve: 2021. 09. 15.)

érdeke. A járványhelyzet okozta megváltozott körülmények miatt a szülők közötti kommunikáció még inkább felértékelődni látszik, és kikristályosodik, hogy az eddigieknél is rugalmasabb együttműködést igényel a szülők részéről a kapcsolattartás rendezése. Egy-egy ilyen eljárás akár évtizedekig húzódik, csaknem addig, amíg a gyermek felnő és az eljárás okafogyottá válik (szakmai gyakorlat alatt szerzett információk mellett számos más forrás is alátámasztja e tényt.)[87] Így a következő fejezetben a tanulmány alternatív megoldással kíván szolgálni a kapcsolattartás, ideértve a pandémia alatti kapcsolattartás rendezését illetően.

5.2 „Alternatív megoldással a boldog gyermekkorért"

A járványhelyzet alatt is hangsúlyozandó, hogy a joghézaggal teli helyzeteket a szülők együttműködéssel és nagyfokú kompromisszumkészséggel tudják orvosolni, a gyermek érdekeit és a járványügyi szabályokat szem előtt tartva. Azonban a tanulmány, e fejezetben arra a helyzetre fókuszál, amikor a felek nem képesek megoldást találni akár a járványhelyzet okán kialakult helyzetre, akár ha egyébként nem képesek kialakítani egy zavartalan kapcsolattartást a különélő szülő és a kiskorúgyermek között. Olyan helyzet is elképzelhető, amikor szülők minimális kommunikációra sem hajlandóak egymással, nemhogy kooperálni a kapcsolattartás megvalósulása kapcsán.

Egy szó, mint száz a kapcsolattartási eljárásokban az érzelmek a tetőfokra hágnak. Kardinális kérdés, hogy mi a jognak a feladata az indulatokkal tűzdelt ügyekben?

Az anyagi jogi és eljárásjogi szabályok, adekvát volta mellett is hiányzik egy szál, mégpedig ami az érzelmeket kezelésére képes. A jog tudatos jelenség, nem képes az érzelmi kapcsolatok kialakítását szolgálni, vagy az indulatokat kezelni. E téren a jog tehetetlen, az érzelmek kezelése alternatív megoldással érhető el.

Szakmai gyakorlatom során megismertem azt a járási hivatal által megfogalmazott nézőpontot, miszerint a szülők emberi tulajdonságait, magatartását, egymáshoz való viszonyát és gyermeknevelési elveit sem a bíróság, sem a gyámhatóság nem képes megváltoztatni. E véleményből is kirajzolódik, hogy a jog sok esetben a kapcsolattartási nemperes eljárások során tehetetlen.[88] Hiszen a pszichológiai szemlélet *expressis verbis* kimondja, hogy az érzelmi információk megértése, az érzelmektől való elvonatkoztatás és a róluk való gondolkodás képessége vagy mások érzelmeinek azonosítása nehéz folyamat.[89]

A mediáció, egy alternatív konfliktuskezelési módszernek bizonyul, hatékonyságának lényegét az adja, hogy nélkülözi a hatósági beavatkozást és a kényszert. A mediáció megvalósulhat egyrészt segítő *(facilitatív)*, másrészt versus kiértékelő *(evaluatív)* módon is. Facilitatív jellegű a mediáció, amikor a mediátor a folyamatnak a semleges, pártatlan vezetésével segíti elő az esetlegesen megkötendő megállapodást, de ebben az eljárásban a mediátor nem fogalmaz meg véleményt vagy tanácsot. Evaluatív mediációról akkor beszélünk, ha a mediátor a vitatott kérdésnek a szakértője, mint szakember is részt vesz az eljárásban. Az első a minimalista, míg a második a beavatkozó válfaja a közvetítésnek.[90] Akár *(facilitatív)*,

---

[87] Soma Kölcsényi: Family law in Hungary: overview. Letöltés helye: Family law in Hungary: overview | Practical Law (thomsonreuters.com) (Megtekintve: 2021. 09. 15.)

[88] Szakmai gyakorlat.

[89] Juhász Márta, Takács Ildikó: Pszichológia. Budapest, Typotex Kiadó, 2006., 98.o.

[90] Freddie Strasser, Paul Randolph: Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2005., 81.o.

akár *(evaluatív)* módon, de a mediáció lehet az az út, mely az érzelmek kezelésére expeditíven hatni képes.

A családi mediáció, nemcsak az ügyről, hanem a mediációban résztvevő személyek életéről szól. A mediáció fontosságát igazolja, hogy a résztvevő felek számos esetben, tudatosan vagy tudattalanul marginalizálják a gyermekek érdekeit és az eljárást harcként fogják fel, feltéve mindent egy lapra. A mediátor képes arra, hogy a feleket kizökkentse, felrázza a megfelelő módszerrel és esetlegesen belátásra „bírja". A családi mediációban a gesztusra gesztus, míg kompromisszumra kompromisszum a válasz. A mediáció mellett szól az is, hogy bizonyos részében a gyermek is részt vehet, így lehetősége nyílik arra, hogy szakemberek segítségével megismerje a konfliktusos helyzet lényegét. Volt példa arra, hogy egy gyermek a mediáció során értette meg, hogy édesapja abból kifolyólag nem tudja hétvégénként tartani a kapcsolatot vele, mert megélhetési forrása túlnyomó részt hétvégi munkákból származik.

A kapcsolattartási ügyekben gyakori jelenség az érzelmek dühben, verbális agresszióban megnyilvánuló formája. A düh mögött temérdek másik érzelem rejlik.[91] Az érintetteket mély érzelmeik vezérlik, így az általuk vélt igazságot kívánják érvényre juttatni. Lerner nézete szerint az igazságos világba vetett hit azt a vágyat tükrözi, miszerint mindenki azt kapja, amit megérdemel. Ez a felfogás a kapcsolattartás körüli vitákban is érzékelhető a konfliktusban álló felek között.[92]

5.3 A mediáció szakaszai

A mediáció alapvetően, „egymediátoros" és hat fő szakaszra osztható. Az első: a bevezetés, melynek célja egy biztonságos közeg kialakítása, ahol a felek bátran képesek megnyílni, melynek szerves része a titoktartás hangsúlyozása. E szakaszban kerülnek tisztázásra a szabályok és a mediáció keretei.

A második szakaszát a mediációnak a megszakítás nélküli idő képezi. Ennek a szakasznak az a célja, hogy a feleknek lehetőséget biztosítson álláspontjuk, véleményük ismertetésére, anélkül, hogy a másik fél (de a mediátor sem) közbevágna. Azt a kérdést, hogy melyik fél adhassa elő az érveit, az álláspontjait és nem utolsó sorban érzéseit, az alapján is eldönthetjük, hogy melyik fél kezdeményezte az eljárást. Számos más szempont alapján is el lehet dönteni, hogy kit célszerű először meghallgatni, például feszültség, magányosság vagy „gyengébb fél" oldalról közelítve.

Harmadik szakasza a mediációnak az eszmecsere. Ez a szakasz a legidőigényesebb, az érzelmek kölcsönös meghallgatásának és megértésének terepe.

A negyedik és ötödik szakasz a megállapodás kidolgozását és leírását foglalja magában. Ezt követően kerül sor a mediáció lezárására, mely a formalitás mellett, arra sarkall, hogy a megállapodást a felek a jövőben betartsák.[93]

A családi mediáció akkor sikeres, ha a felek megkapják a közvetítés során a megértést, a biztonságot, valamint a hitet, hogy a mediáció méltányos megoldást hoz. Mindig közös célokat szükséges keresni, ha az egyezkedés nem jár sikerrel a mediáció beavatkozóbb formája is bevethető, számos praktikát. Ilyen például megkérni arra a feleket, hogy ismertesse a „vitapartnerének" álláspontját. Hatékonynak bizonyulhat egy ötletvihar is, amely minden

---

[91] Sáriné Simkó Ágnes (szerk.): Mediáció. Közvetítő eljárások. Budapest, HVG Orac, Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 165-168.o.

[92] Lerner Melvin J.: The Belief in a just world a fundamental delusion plenum, New York, 1980.

[93] Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2010., 127.-155.o.

megoldási lehetőséget magában foglal, ami valamelyik félnek eszébe jut. Persze ezekhez a módszerekhez a feleknek is nyitottnak kell lenniük, de egy biztos a megszokott ritmusból kizökkenti őket.[94]

5.4 Külföldi kitekintés

Külföldi kitekintést végezve, megállapítható, hogy számos országban közvetítőket vesznek igénybe a szülők közötti nézeteltérések elintézésére, annak érdekében, hogy elősegítsék a felek közötti kommunikációt és a konfliktus feloldását. Sok közvetítő online csatornákon is képes a közvetítést lebonyolítani (általában Skype-on), ami segít elkerülni a fizikai érintkezést és fenntartani a távolságtartási intézkedéseket.[95] Ezek a közvetítések javarészt költségmentesek.[96]

Franciaországban, a kapcsolattartási perekben a hatóságok abból indulnak ki, hogy a felek között érzelmek tombolnak, így az új életterv meghatározását tudatosan és előre végig kell vezetnie, és ki kell választania, hogy az érintettek hogyan fogják az új körülmények között betölteni a szülői szerepüket. [97] Franciaországban, a házassági és kapcsolattartási perek kereszttűzében lévő felek számára családközvetítő programot biztosítanak, melynek célja, hogy egy professzionális mediátor jelenlétében kommunikáljanak egymással a felek és, ha ki tudnak alakítani egy közös nézőpontot, akkor megállapodást kötnek. A francia mediátoroknak a családi közvetítés során számos célkitűzésük van, ilyen a hatékony kommunikáció kialakítása a szülők között, a felek felhívása (egyfajta *nota bene* jelleggel) gyermekeik érdekeinek szem előtt tartására, illetve a szülői felelősség fundamentális jellegére. Valamint a közvetítés során rendkívül fontos, hogy a felek között kölcsönös tisztelet alakuljon ki.[98]

Franciaországban, 2017-ben felmérés készült a kapcsolattartási kérdések során igénybevett közvetítés hatékonyságáról, valamint a felek általi tapasztalatokról. Az eredmény beszédesnek bizonyul: a szülők 84%-a megállapodást kötött a közvetítés során, 81%-uk elégedett volt közvetítéssel és a megállapodással is. A válaszadók 90% -a szükség esetén újra igénybe venné a közvetítő eljárást, álláspontjuk szerint e szolgáltatás valóban teret biztosít az olyan megállapodások létrejöttéhez, mely a gyermek mindenek felett álló érdekét szolgálja.[99]

Ami a hazai statisztikai számadatok illeti, a kezdeményezett kapcsolattartási ügyek száma 2007 és 2011 között 9839 és 15194 között mozogtak, tehát a válások száma évről-évre növekvő tendenciát mutatott, ahogyan a kapcsolattartás iránti kérelmek száma is. Ezekből közel a háromnegyedét jogerősen befejezte a gyámhatóság. 2010-ben 8512 ügyből, csupán 52 ügyben került sor alternatív vitarendezésre. Kapcsolattartási ügyekben a mediációs statisztika vezetése, hozzáférhetősége nehezebb, ami a monitorozás lehetőségét is nehezíti.[100]

---

[94] Barcy Magdolna, Szamos Erzsébet: A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása. Animula Kiadó, Budapest, 2002., 68-69.o.

[95] Custody Orders and Changes of Custody During the Pandemic - Ministère de la justice. i.m.

[96] Ministère de la Justice's website: Family mediation - Negotiating a fair agreement. Letöltés helye: Family mediation - Negotiating a fair agreement - Ministère de la justice (gouv.qc.ca) (Megtekintve: 2021.09.15.)

[97]Francois-Xavier: Alix: Insertion et Médiation. Á la recherche du citoyen. L'Harmattan, Paris, 2000., 84.p.

[98] Ministère de la Justice's website: Family mediation - Negotiating a fair agreement. i.m.

[99] Rapport Final. SONDAGE SUR LES SERVICES DE MÉDIATION FAMILIALE AVRIL 2017 RAPPORT FINAL PRÉSENTÉ AU MINISTÈRE DE LA JUSTICE. Letöltés helye: Rapport_SOM_Mediation_VF.pdf (gouv.qc.ca) (Megtekintve: 2021.09.15.)

[100] Sáriné Simkó Ágnes (szerk.): i.m., 188-190.o.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

A kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása iránti nemperes eljárások napjainkban, egyrészt a hatásköri változás, egyrészt a válások számának növekedése miatt bír szignifikáns jelentőséggel.

Úgy gondolom, hogy a hatásköri átsorolás elérte célját: a gyermek és a különélő szülő (vagy más feljogosított hozzátartozó) kapcsolattartása hatékonyabban mozdítható elő. Ennek ellenére, hiányzik egy szál a kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtási iránti nemperes eljárásokban, mégpedig az érzelmi vezérszál. Meggyőződésem szerint a jog sok esetben tehetetlen az érzelmi hullámvasúton, így az ilyen típusú eljárásokban szükséges lenne egy „érzelemdoktorra", aki megpróbálja az eljárás során az indulatokat háttérbe szorítani.

A kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrajtása iránti nemperes eljárásokban, az „érzelemdoktor" egy alternatív, közvetítő eljárásban ölthetne testet. Szilárd meggyőződésem, hogy a mediáció hatékonynak bizonyulna az érzelmek kezelése végett, a kapcsolattartási kérdések gyorsabb és hatékonyabb elintézésére. Álláspontom szerint nem lenne szükség arra, hogy a mediációs eljárások feltétlenül megállapodással záruljanak, elegendő csupán, hogy a feleket egy független és harmadik személy jelenléte kizökkenti, felrázza.

A jog és az erkölcsi, érzelmi szál összekapcsolódva lenne képes egy tökéletes működésre, így a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtási iránti nemperes eljárásokban kötelezővé tenném a mediációt, melyeket képzett, gyermeklélektanban magas fokon jártas személyek bonyolítanák le.

Az alapvető jogok biztosa is hatékonynak véli a mediációs mechanizmusokat, akár a kapcsolattartási ügyekben is, hiszen számos ügyben képesek lehetnek arra, hogy segítsék a gyermek legjobb érdekének közös felismerését és érvényesülését.[101]

Úgy vélem, hogy a gondosan kidolgozott eljárási szabályok, módosítások már megteremtették az alapot arra, hogy a válások ne eredményezzenek a szó szoros értelmében csonkacsaládokat és a kiskorúgyermek és a szülők között fenntartható, normál viszony biztosítható legyen. Ennek ellenére, az érzelmi szál kezelése nélkül, teljes körűen ez nehezen kivitelezhető.

„Egy gyermek élete olyan, mint egy papírlap, melyen minden arra járó nyomot hagy."[102] Ennek fényében, a hatósági eljárásoknak is a lehető legnagyobb mértékben törekedniük kell arra, hogy a gyermek érzelmeit, indulatait, véleményét és egészségi állapotát figyelembe vegyék és saját, valamint szülei érzelmeit is kezeljék.

> „Az, hogy kik vagyunk, és hogyan viszonyulunk a világhoz, sokkal inkább meghatározza, hogy milyen felnőtté válnak a gyerekeink, mint az, hogy mennyit tudunk a gyereknevelésről."
>
> *(Brené Brown)*

[101] Alapvető jogok biztosa a gyermekvédelmi közvetítői eljárásról. Letöltés helye: Az alapvető jogok biztosa a gyermekvédelmi közvetítői eljárásról - Közlemények - AJBH (Megtekintve: 2021.09.25.)

[102] kínai közmondás

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

A 2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról változásai 2020. március 1. napjától, a törvény 7/A. alcíméhez. In Polgári Perrendtartás. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Novissima Kiadó., 2020. T/8016. számú törvényjavaslat az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról.

A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló egyezmény, 25. I. ETS No. 160. (Strasbourg, 1996), Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról. Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg, 2016.

Barcy Magdolna, Szamos Erzsébet: A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása. Budapest, Animula Kiadó, 2002.

Dr. Filó Erika: A gyermekvédelem nagy kézikönyve. Budapest, Complex Kiadó, 2011.

Dr. Filó Erika, Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem. Budapest, HVG - Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2009.

Dr. Márton Andrea: A gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti új bírósági eljárás első gyakorlati tapasztalatai. In Jogi Fórum Publikáció. Budapest, 2020.

Eric S. Solotoff Aaron D. Weems: Child Custody and the Coronavirus: Guidelines for Parents Who Are Divorced or Separated. In: Foxrothschild, Attorneys in law. 2020.

Francois-Xavier: Alix: Insertion et Médiation. Á la recherche du citoyen. L'Harmattan, Paris, 2000.

Freddie Strasser, Paul Randolph: Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2005.

Harmati Erika, Völcsey Balázs: Új nemperes eljárás a bíróság hatáskörében: a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás. Családi Jogi, 2020/1.

Juhász Márta, Takács Ildikó: Pszichológia. Typotex Kiadó, Budapest, 2006.

Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2010.

Kirki-Suonio, Kirsti: Finnish National Report. In Boele-Woelki, Kathariana – Braat, Bente – Curry-Sumner, Ian: European Family Law in Action. Oxford, 2013.

Lerner Melvin J.: The Belief in a just world a fundamental delusion plenum, New York, 1980.

Mair Jane – Örücü Esin: Harmonised Norms of Responsibilities Facing Reality. In Mair Jane – Örücü Esin: JUXTAPOSING LEGAL SYSTEMS AND THE PRINCIPLES OF EUROPEAN FAMILY LAW ON PARENTAL RESPONSIBILITIES. Antwerp – Oxford – Portland, 2010.

Nagy Adrienn, Wopera Zsuzsa: Polgári eljárásjog II. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2018.

Náday Judit: Külön a gyermektől – problémás kapcsolattartás. In Wolters Kluwer Jogászvilág, 2014.

Sáriné Simkó Ágnes (szerk.): Mediáció. Közvetítő eljárások. Budapest, HVG Orac, Lap- és Könyvkiadó Kft. 2012.

Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014.

Szeibert Orsolya: Családi jog. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2018.

Szeibert Orsolya (szerk.): Családjog. Családjogi jogszabályok gyakorlati kiegészítésekkel. Budapest, Novissima Kiadó, 2015.

Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete. Pro Futuro, 2019/2.

Valérie Ohannessian: La médiation en entreprise. resses Universitaires de France - P.U.F., Paris, 2021.

Felhasznált jogforrások:

Alaptörvény

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény.

A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelet (Brüsszel II.a. rendelet)

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

17. számú Irányelv a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról.

4/2003. számú PJE határozat.

A 2009. évi XCI. törvény az Egészségügyi Világszervezet Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályainak kihirdetéséről.

A 2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye. (Róma, 1950. november 4., Magyarországon kihirdette 1993. évi XXXI. törvény.)

A kijárási korlátozásról 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet.

A koronavírus-világjárvány elleni védekezésről szóló 2021. évi I. törvény.

Az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

Az 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról.

ENSZ Gyermekjogi Egyezmény (Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20-án. Magyarországon kihirdette 1991. évi LXIV. törvény.)

ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 12. cikk. (Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20.)

Európai Unió Alapjogi Chartája

Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children. II. 6.-10. (Strasbourg, 15.V.2003.)

Felhasznált internetes források

Alapvető jogok biztosa a gyermekvédelmi közvetítői eljárásról. Letöltés helye: Az alapvető jogok biztosa a gyermekvédelmi közvetítői eljárásról - Közlemények - AJBH (Megtekintve: 2021.09.25.)

Custody Orders and Changes of Custody During the Pandemic - Ministère de la justice. Letöltés helye: Custody Orders and Changes of Custody During the Pandemic - Ministère de la justice (gouv.qc.ca) (Megtekintve: 2021. 09. 15.)

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD: Szülő – gyermek kapcsolattartás végrehajtása koronavírus járvány idején. Letöltés helye: Szulo-gyermek-kapcsolattartas-vegrehajtasa-koronavirus-jarvany-idejen-Ujvidek-2020-FORMAZOTT.pdf (gov.hu)

Eurostat report: EU crude divorce rate on the rise. Letöltés helye: EU crude divorce rate on the rise - Products Eurostat News - Eurostat (europa.eu) (Megtekintve: 2021. 09.15.)

Gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása - Több kérelem is érkezett. Letöltés helye: Gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása - Több kérelem is érkezett | Magyarország Bíróságai (birosag.hu) (Megtekintve: 2021. 09. 05.)

Ministère de la Justice's website: Family mediation - Negotiating a fair agreement. Letöltés helye: Family mediation - Negotiating a fair agreement - Ministère de la justice (gouv.qc.ca) (Megtekintve: 2021.09.15.)

Rapport Final. SONDAGE SUR LES SERVICES DE MÉDIATION FAMILIALE AVRIL 2017 RAPPORT FINAL PRÉSENTÉ AU MINISTÈRE DE LA JUSTICE. Letöltés helye: Rapport_SOM_Mediation_VF.pdf (gouv.qc.ca) (Megtekintve: 2021.09.15.)

Soma Kölcsényi: Family law in Hungary: overview. Letöltés helye: Family law in Hungary: overview | Practical Law (thomsonreuters.com) (Megtekintve: 2021. 09. 15.)

Trianon hatása a házasságok és válások alakulására. In: Országgyűlési Könyvtár. 2020. Letöltés helye: Trianon hatása a házasságok és válások alakulására | Országgyűlési Könyvtár (ogyk.hu) (Megtekintve: 2021. 09. 15.) A válások demográfiai jellemzői. In Statisztikai Tükör (Központi Statisztikai Hivatal). 2019. III.

WHO hivatalos oldala. Letöltés helye: IHR Emergency Committee on Novel Coronavirus (2019-nCoV) (who.int) (Megtekintve:2021.06.11.)

Egyéb felhasznált források

A Kúria Kfv. VI.38.356/2019/2. számú végzése elleni alkotmányjogi panasz (nagyszülői kapcsolattartás szabályozása)

3067/2021. (II. 24.) AB Határozat. A Szekszárdi Törvényszék 12.Pkf.20.301/2020/3. számú végzése és a Paksi Járásbíróság 5.Pk.50.023/2020. számú végzése elleni alkotmányjogi panasz (kapcsolattartás végrehajtása).

995/B/1990. AB határozat.

American Academy of Matrimonial Lawyers (AAML) and the Association of Family and Conciliation Courts (AFCC)

Alkotmánybírósági összefoglaló a 2021. 1. negyedévi ügyforgalmi és statisztikai adatokról.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. (2010.)

Guide to the International Social Service (ISS).

KSH.

Lüderitz – Dethloff [1 BvR 1620/04] számú német Alkotmánybírósági döntés.

T/8016. számú törvényjavaslat az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról.

Szakmai gyakorlat, saját anyag.

BÜNTETŐJOGI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. KOVÁCS-GÁBRI ANGÉLA

A HÁLAPÉNZ BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSE

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány célja egy olyan komplex kép felvázolása, amely a hálapénz-adás és elfogadás társadalmi - beleértve az egészségügyben dolgozókat – megítélése, története, az elmúlt évtizedben felmerülő problémái és az azokra adott büntetőjogi válaszok témakörét dolgozza fel. Tekintettel arra, hogy már igen elterjedt a köznyelvben, a paraszolvencia szinonimájaként a hálapénz kifejezést használom a tanulmányban, melyen az egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben az egészségügyi dolgozónak adott vagy ígért jogtalan előnyt értem. Az orvosi hálapénzt egyértelműen külön kategóriaként kezelem az egészségügyi közszolgáltatások igazgatási szintjén zajló menedzsmentkorrupciótól és a borravalótól is.

A hálapénz már fél évszázada jelen van az egészségügyi ellátórendszer működésében.[1] Eközben társadalmi jelenséggé vált, ugyanis mind a betegek, mind az orvosok elfogadták jelenlétét – habár nagyon sok homályfolt jellemezte az emberek jogtudatát és a hálapénz-adási szokásokat is. Az állampolgárok nagyon nehezen követték a jogszabályi változásokat, nem volt világos, hogy milyen esetekben tekinti a paraszolvenciát korrupciós bűncselekménynek a büntetőjog, és mikor kifejezetten a hála jelképének. Sajó András 1976-77-ben a hálapénz büntetőjogi szabályozásával kapcsolatos ismeretre vonatkozó kutatást végzett,[2] mely témakörben Hollán Miklós és Venczel Tímea 2018-ban folytatott vizsgálatot.[3] 1977-ben a megkérdezettek kétharmada volt tisztában az akkor hatályos szabályozással, mely szerint a hálapénz előzetes elfogadása nem bűncselekmény, míg 2018-ban ugyanennyien voltak, akik így gondolkodtak, annak ellenére, hogy a törvény már büntette az előny előzetes elfogadását.[4] 2018-ban a lakosság csupán egynegyede volt teljesen tisztában a hálapénz büntetőjogi szabályozásával.[5]

A média az elmúlt évtizedben kezdett egyre többet foglalkozni a paraszolvencia-adási szokásokkal és azok társadalmi megítélésével. Az interneten könnyűszerrel fellelhető, hogy mennyit, mikor, hogyan „ajánlott" adni[6], bár ennek ellentábora is akad.[7] Számos fórum és blog foglalkozik kifejezetten a kismamák által szülészeten adott hálapénzzel,[8] mely bejegyzések kvalitatív vizsgálata szerint az esetek több mint háromnegyedében a kismama vagy családja 100.000 forint körüli összeget fizet az orvosnak vagy más egészségügyi dolgozónak a szülésért

---

[1] Stepurko, Tetiana – Pavlova, Milena – Grygaa, Irena – Murauskiene, Liubove – Groot. Wim: Informal payments for health care services: The case of Lithuania, Poland and Ukraine. Journal of Eurasian Studies, 2015/6. 47.

[2] Sajó András: Jogtudat, jogismeret. MTA Szociológiai Intézet, Budapest, 1983.

[3] Hollán Miklós – Venczel Tímea: A hálapénz büntetendősége a jogtudatban. Kézirat, 2019. http://real.mtak.hu/102807/3/h%C3%A1lap%C3%A9nz%20lead%207.pdf (Letöltés: 2021. augusztus 10.)

[4] Hollán – Venczel i.m. 32.

[5] Hollán – Venczel i.m. 33.

[6] Mikor, hogyan és mennyit? Hálapénz kisokos. 2016. január 26. http://www.borsonline.hu/aktualis/mikor-hogyan-es-mennyit-halapenz-kisokos/108431 (Letöltés: 2021. augusztus 11.)

[7] Medvegy Gábor: Elképesztő cikk született a hálapénz illemtanáról. 2016. február 2. http://24.hu/poszt-itt/2016/02/02/elkepeszto-cikk-szuletett-irtak-a-halapenz-illemtanarol/ (Letöltés: 2021. július 30.)

[8] Az említett kvalitatív vizsgálat során a következő weboldalakat vették górcső alá: babaszoba.hu; babanet.hu; hoxa.hu; gyakorikerdesek.hu; divany.hu; bboom.hu; szulesvideok.info; ursula.cafeblog.hu; atlatszo.blog.hu; fizettem.hu.

nem hivatalos úton.[9] Napvilágot látnak azonban olyan vélemények is, melyek szerint nemcsak a betegnek, az orvosnak is megalázó a paraszolvencia.[10] Egy 2000-ben végzett kérdőíves kutatás eredménye szerint a lakosság 62%-a, míg az orvosok 90%-a tartja úgy, hogy a paraszolvencia kényelmetlen és megalázó mind az orvos, mind a beteg számára.[11] Nehéz elképzelni, hogy mégis miért maradt ennek ellenére ilyen sokáig része a magyar egészségügynek ez a finanszírozási forma (1998-ban jövedelmünk 0,09%-át fizettük ki hálapénzre, ez 2014-re a 0,08% aránnyal aligha változott).[12]

A kérdés megfejtésére számos kutatás vállalkozott már, de a legfontosabb tényezők gyakran egyeznek. Általános vélemény, hogy döntően az orvosok alacsony bére és a betegek jobb ellátás iránti igénye járult hozzá, hogy a hálapénz-adás és elfogadás bevett társadalmi gyakorlattá vált, a nép embere egy idő után elfogadta, hogy ez egyfajta „szükséges rossz".[13] Ezen felül motiváló tényezője az orvoslásnak, ugyanis az egészségügyi dolgozók hivatástudatát is erősíti.[14] Sajnos sok esetben azonban a félelem is okát képezte annak, hogy a hálapénz annyira beleivódott a rendszerbe, hogy a betegek attól tartanak, nélküle nem részesülnének megfelelő ellátásban.[15] Érdekes tény, hogy mindeközben elfogadóvá és megértővé is váltak az emberek, egy 2010-ben végzett kutatás során megállapították, hogy a válaszadók kevesebb, mint fele rendelkezik negatív attitűddel a hálapénzzel kapcsolatban, több, mint fele közömbös, vagy pozitívan ítéli azt meg.[16] Hasonlóan, a 2016-ban Sági Csilla és Baji Petra által végzett kutatás során is azt állapították meg, hogy a kismamák hálapénz iránti attitűdje inkább elfogadó vagy közömbös, mint elítélő.[17] Annak ellenére, hogy spontán, belső meggyőződésből, külön kérés nélkül adták a betegek,[18] mindig is voltak olyan orvosok, akik erkölcsi okból egyáltalán nem fogadták el az ilyen juttatásokat,[19] míg mások a kezeléseket követően elfogadták (az elmúlt években ez utóbbit nevezte a jogirodalom szó szoros értelemben vett hálapénznek). A társadalom megértő hozzáállásában 3 évvel ezelőtt mértek változást, ugyanis a válaszadók 68%-a büntette volna meg az orvost, aki a beteg számára ingyenesen járó műtét előtt jogtalan előnyt fogad el (41 évvel ezelőtt csupán 39%), és a lakosság egyharmada szerette volna büntetendővé nyilvánítani az utólagosan adott hálapénzt, annak ellenére, hogy ez akkoriban nem volt büntetendő.[20]

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) megalkotásával lehetőség nyílt volna arra, hogy a paraszolvencia minden (előre és utólag adott) típusát felszámolják, de a „hálapénz"-t – akkori fogalmából kiindulva, amit a kezelést követően, valóban hálából juttat a beteg az orvosnak – egészen 2021. január 1. napjáig nem tekintette jogtalannak a büntetőjog. Az egészségügyi szakmai kamarák, szervezetek (pl. a Magyar

---

[9] Sági Csilla – Baji Petra: Hálapénz a szülészetben – egy kvalitatív vizsgálat eredményei. Biztosítás és kockázat, 2017/1. 82-97.

[10] Sági-Baji i.m. 84.

[11] Bognár Géza – Gál Róbert Iván – Kornai János: Hálapénz a magyar egészségügyben. Közgazdasági Szemle, 2000/4. 297.

[12] KSH: Borravaló és hálapénz. Statisztikai Tükör, 2015/16. 3. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/halapenz.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

[13] Bognár – Gál – Kornai i.m. 295.

[14] Berecz János – Fülöp Botond: A hálapénz szabályozásának büntetőjogi és etikai kérdései. IME, 2015/4. 14.

[15] Hollán – Venczel i.m. 22.

[16] Baji Petra – Gulácsi László: A helyzet változatlan. Egy reprezentatív kérdőíves felmérés eredményei a magyar lakosság hálapénz-fizetési szokásairól és a hálapénz megítéléséről. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2012/4. 30.

[17] Sági – Baji i.m. 91.

[18] Berecz – Fülöp i.m. 11.

[19] Egyes szerzők szerint 2017-ben például a családorvos-rezidensek fele elutasította a hálapénzt, a kutatásból arra következtettek, hogy a fiatalabb generáció a hálapénzt már egyre kevésbé tekinti szükséges jövedelemforrásnak. In: Julesz Máté: Orvosi jog működés közben. A hálapénztől a kártérítésig. Medicina, Budapest, 2018. 19-20.

[20] Hollán – Venczel i.m. 33.

Orvosok Szakszervezete,[21] a Magyar Rezidens Szövetség) évekig elutasítóan nyilatkoztak a fenntartott állapotról, szerintük ugyanis egyedül béremeléssel és a paraszolvencia minden formájának tiltásával lehetett volna megoldani a problémát.[22] Nemcsak a betegek, az egészségügyben dolgozók is várták tehát a megoldást, melyet meglepő módon egy, az egész emberiséget váratlanul érő betegség, a COVID-19 okozta világjárvány[23] és a társadalmi-gazdasági helyzet átalakulásában újraértékelt egészségügy reformja hozott el.

Ezt a folyamatot a hálapénz történetének és megítélésének az elmúlt évtizedben bekövetkező alakulásán keresztül szeretném bemutatni annak érdekében, hogy jogi és társadalmi nézőpontból is összehasonlító elemzését lehessen adni a 2021. évet megelőző és a jelenlegi szabályozási környezetnek. Az első fejezetben a hálapénz megjelenésének történetével foglalkozok, a későbbiekben pedig a társadalomtudományi és jogi szakirodalom, azon belül kifejezetten a büntetőpolitika álláspontját és annak változását mutatom be az elmúlt évek jelentős bírósági határozatai nyomán. Kutatási módszerem a dokumentumelemzés, célom, hogy szakmai írott és elektronikus folyóiratok, könyvek, bírósági határozatok tanulmányozása útján adjak teljes képet a hálapénz megítéléséről.

[21] A Polgári Törvénykönyv 2015. évi változását megelőzően Magyar Orvosok Szövetsége.

[22] Weborvos, online egészségügyi magazin: A hálapénz rendszere egy posztkommunista maradvány. https://weborvos.hu/lapszemle/a-halapenz-rendszere-egy-posztkommunista-maradvany-222516 (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

[23] A világjárvány kormányzati döntésre gyakorolt hatását az Egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény indokolása tükrözi: *„A Kormány elkötelezett a magyar egészségügyi dolgozók és orvosok munkájának megbecsülése mellett, ezt az elvet követtük már a koronavírus-járvány előtt is, most a járvány idején pedig még inkább szeretnénk kifejezni megbecsülésünket az orvosok munkája iránt. A magyar orvosok helytállásának is köszönhető, hogy Magyarország eddig sikeresen küzdött meg a koronavírus-járvánnyal.”*

2. A HÁLAPÉNZ, MINT A SZOCIALIZMUS „HAGYOMÁNYA”

A paraszolvencia szélesebb körben tapasztalható a fejlődő országok körében, mert az egészségügyi rendszerek működőképességének fenntartása érdekében a társadalmi-gazdasági környezet jobban előmozdítja az „ajándék”-kereskedelmet. A volt szocialista országokban 1970-től figyelhető meg a hálás betegek által egészségügyi dolgozóknak adott paraszolvencia, míg a Nyugat-Európai országokban sokkal korábban jelent meg és terjedt el.[24] Napjainkban az utóbbi országokban kevéssé figyelhető meg a jelenség, ennek oka az átláthatóság, elszámoltathatóság és ellenőrzöttség irányába történő kormányzásnak köszönhető, valamint nagyobb hangsúlyt kapnak a szakmai normák és a szakmai magatartás. Ehhez hozzájárul, hogy a piacgazdasági alapok teremtették meg a köz-és magánfinanszírozás párhuzamos jelenlétét ezekben az országokban (pl.: Anglia, Németország).[25] Az egészségügyi reformok - pl. az orvosoknak kiszámítható és megfelelő bevételt biztosító egészségügyi biztosítás -, szintén hozzájárultak ehhez a változáshoz. Mindeközben a szovjet környezetben a paraszolvencia mértéke nőtt.[26] Magyarországon az 1970-es évekig voltak csak magánbetegek, ezt követően a betegellátás állampolgári jogosultsággá vált,[27] a magánellátás felszámolásával pedig megkezdődött a hálapénzzel kapcsolatos üzletelés. Az angliai és a magyarországi egészségügyi rendszer közötti első lényeges eltérés is itt érhető tetten, Angliában ugyanis már 1948-ban mindenki számára hozzáférhetővé vált az állami ellátás.[28] A következő alapvető különbség, hogy mivel az állam által finanszírozott ingyenes ellátás kapacitásai is végesek, ezért Angliában kidolgoztak olyan szabályokat (főként várólisták bevezetésével), amelyek a szűkös erőforrások igazságos elosztását eredményezték, míg Magyarországon szubjektív orvosi döntések alapján működött a rendszer, ez pedig táptalaját képezte a jogtalan befolyásolásnak.[29]

A szocialista országokban a közjavak személyes kapcsolatok útján történő megszerzése lett az uralkodó felfogás a közösségi életben, különös figyelemmel a közegészségügy elégtelen állami támogatására. Ebben az időszakban a készpénzhez képest különösen nagyra értékelték a nem hivatalos, ajándék jellegű juttatásokat pl. parfüm, étel, alkohol. Az egészségügyi ágazat sem jelentett kivételt az „ajándék-kereskedelem ideológiája” alól. Hasonlóan más ágazatokhoz, mint pl. az oktatás, a rendvédelem, az igazságszolgáltatás és a vámhivatalok, az ajándékok és a megbízható kapcsolatok által támogatott cserekereskedelem dominált az egészségügyi ellátásban is. A betegek az illegális megoldásokra támaszkodtak annak érdekében, hogy motiválják az alulfizetett egészségügyi dolgozókat és hogy többletfigyelmet kapjanak tőlük.[30] Míg Magyarországon csak az állami ellátás keretében lehetett legálisan színvonalasabb ellátást igényelni, addig Angliában mindvégig lehetőség nyílt a magánellátás igénybevételére.[31] Ehhez hozzájárult, hogy míg ott a szakorvosok bére megfelelt a nemzetközi színvonalnak, addig hazánkban jelentősen elmaradt attól,[32] így mindent egybevetve elkerülhetetlen volt, hogy áttörje az állomosított rendszert a piaci szemléletmód, hálapénz formájában.

---

[24] Stepurko – Pavlova – Grygaa – Murauskiene – Groot i.m. 47.

[25] Balázs Péter: Az orvosi hálapénz megoldásának történelmi kulcsa. Orvosi Hetilap, 2019/2. 52.

[26] Stepurko – Pavlova – Grygaa – Murauskiene – Groot i.m. 47.

[27] A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény alapján.

[28] Antal Z. László: A hálapénz kialakulásának szükségszerűsége és nélkülözhetetlen funkciói. Replika, 1993/11-12. 220.

[29] Antal i.m. 224.

[30] Stepurko – Pavlova – Grygaa – Murauskiene – Groot i.m. 47.

[31] Antal i.m. 225.

[32] Antal i.m. 225.

A reformot hozó 1980-as évek végén a szocialista országokban egy olyan átmeneti folyamat kezdődött el, amely drasztikus változásokat hozott a társadalmi értékekben, közösségi életben és a gazdasági és politikai berendezkedés terén. Az egészségügyi rendszerek állami támogatása jelentősen csökkent. Ehhez hozzátartozik, hogy alapvetően módosult a teljes társadalom-szerkezet. A változások utat nyitottak a még individualistább, pénzügyi tőkén és emberi kapcsolatokon alapuló szemléletmódnak. A Szovjetunió összeomlása után az állam elvesztette de facto hatalmát a közszolgáltatásokkal való ellátás felett, mindazonáltal de jure a legtöbb állami funkció változatlan maradt. A rendszerváltás utáni időszakban a készpénz jellegű hálapénz fontos szerepet kezdett játszani, hiszen elősegítette az egészségügyi dolgozók életszínvonalának fenntartását. Annak ellenére, hogy a paraszolvencia jellegű juttatások nem tekinthetők kifejezetten átmeneti jellegűnek, az informális juttatások elterjedtsége magasabbnak mutatkozott ebben az időszakban a múlthoz képest.[33] A napjainkig tartó folyamat eredménye pedig az lett, hogy nemcsak az államnak, de az egészségügyben dolgozóknak és a betegeknek is elképzelhetetlenné vált az egészségügyi rendszer működése hálapénz nélkül. Az állam szemet hunyt a jövedelemforrás felett, az egészségügyi dolgozók adózhattak az ellátást követően adott hálapénz után, valamint a munkáltató előzetes engedélyével történhetett az elfogadás. Jövedelmük méltatlanul alacsony – de legalábbis a betegek hálájához fel nem érő - mértékével az emberek mindig is egyetértettek, így az orvoslás iránti tiszteletből alapvetőnek tekintették köszönetük pénzbeli kifejezését. Ehhez hozzájárult, hogy úgy érezhették a hálapénzzel előnyöket, külön figyelmet is vásárolnak. Ez vezetett ahhoz, hogy a hálapénz elterjedtsége és jelentősége okán társadalmi jelenséggé vált.[34] A következőkben áttekintem, hogy ennek a társadalmi gyakorlatnak milyen kiváltó okai és mozgatórugói vannak.

2.1 A hálapénz-rendszer fennmaradásának indokai

2.1.1 Jobb ellátás iránti igény vagy félelem

Az egészségügyi ellátást fogadó személy szemszögéből nézve az első ilyen ok a *színvonalas ellátás iránti igény*, amelynek kiinduló pontja egy bizalmi válság. A beteg ugyanis nem tudja, hogy mit jelent a „jobb ellátás", amit szeretne, és nem tudja, hogy mi várható el a társadalombiztosítás által finanszírozott ellátástól,[35] alapvetően mégis hiányzik a bizalom az állam által biztosított ellátás minőségében. A már említett, 2018-ban végzett kérdőíves kutatás eredményei szerint ez már nem is bizalmatlanság, hanem sokkal inkább félelem, melyre az a körülmény utal, hogy a válaszadók 86%-a ítélné el azt az orvost, aki kéri a hálapénzt, viszont csak 56%-a büntetné azt, akinek a beteg utólag, önként és hálából adja.[36] Az, hogy az utóbbi opció kevesebb ellenérzést vált ki arra utalna, hogy az ellátással való elégedettség és a hálapénzadási hajlandóság között összefüggést lehet felfedezni, ezt azonban a kutatások cáfolják.[37] Egy 420 fős minta alapján végzett kutatás is alátámasztotta, hogy általánosságban az emberek nem elégedettek a magyar egészségüggyel, melyből arra lehet következtetni, hogy nem az ellátás minősége motiválja őket, mikor hálapénzt fizetnek.[38]

---

33 Stepurko – Pavlova – Grygaa – Murauskiene – Groot i.m. 47.

34 Berecz – Fülöp i.m. 11.

35 Baji – Gulácsi i.m. 34.

36 Hollán – Venczel i.m. 22.

37 Sági – Baji i.m. 94.

38 Tar Tímea: A hálapénz adás motivációi. OTDK dolgozat, 2017. http://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=75149 (Letöltés: 2021. augusztus 23.) 73.

2.1.2 Biztonságérzet

A szülés levezetéséért adott hálapénz esetében egy nagyon speciális változattal találkozunk, ugyanis nem a társadalombiztosítás alapján ingyenesen járó ellátásban adnak és kapnak jogtalan előnyt, hanem egyfajta extra szolgáltatásként vásárolják meg a magánpraxisban tevékenykedő orvos szolgáltatását, aki munkaidőn felül, akár hajnalban is rendelkezésre áll, így van egy olyan többlettevékenység, amelynek ellentételezésére szolgál a magánrendelésen kifizetett összeg. Az állam által védendő érték jelen esetben az lehet, hogy a társadalombiztosítás által fenntartott kórházban, szülőszobán, a társadalombiztosítás által finanszírozott eszközökkel történik az ellátás, mely elmossa a magán-és állami finanszírozás közötti határokat. Azonban az ellátást vásárlók szempontjából kifejezetten magas igény mutatkozik erre a megoldásra, ennek oka pedig vélhetően a *biztonságérzet*. A kismamák motivációját vizsgálva kiderült, hogy egyértelműen jobban szeretnék a választott orvosukat maguk mellett tudni a szülés során, hiszen a blogbejegyzések kvalitatív vizsgálata szerint 60%-uk döntött a fogadott orvos mellett és minden esetben fizettek hálapénzt.[39] E jelenség mögött újfent a minőségi ellátás igénye húzódik meg, valamint az, hogy egy ismert személy legyen mellettük, akivel már találkoztak és több, mint valószínű, hogy a magánrendelésére is járnak, így biztonságban és otthonosan érzik magukat mellette.[40] Ez pedig szintén bizalmi válságot jelez, hiszen a társadalombiztosítási ellátásban véletlenszerűen jelenlévő orvossal kapcsolatos meggyőződésük az, hogy nem az elvárásaiknak megfelelően fognak ellátásban részesülni, ezért inkább bíznak a fogadott orvosukban. Ez azért nagyon érdekes jelenség, mert az éppen ügyeletben lévő szülész-nőgyógyásznak is van feltehetően magánpraxisa. Egy ilyen orvosi magánrendelő weboldalán olvashatjuk a következő sorokat: *„Külön dolgozatot érne meg, hogy erre miért van itthon társadalmi igény, ha szinte sehol máshol a világon nincs ilyen; hogy hol gyökerezik az állami egészségügyi ellátórendszerrel szembeni bizalmatlanság, miközben egyik éjjel otthonról beérkező orvosként, másnap állami ügyeletesként pont ugyanazt és ugyanúgy csinálom; hogy mekkora terhet vesz le minden éjjel az éppen az állami ellátórendszerben dolgozó kollégákról az otthonról pluszban bejövő szülésznő vagy szülészorvos; vagy hogy kedvező-e az államnak ez a plusz munkaerőként megjelenő szakember gárda, akinek nem kell állami fizetést adni.”*

2.1.3 Társadalmi szokás

Úgy gondolom, hogy a jobb ellátás iránti igény mellett maga a *társadalmi gyakorlat* jelleg is elsődleges oknak számít, ez alatt értve, hogy minden ember beleszületik valamilyen rendszerbe, és ezért azt gondolják „adni kell”, mert „adni szoktak”. Király Lilla szerint ehhez az is hozzátartozik, hogy a beteggel nem úgy bánnak, mint akiért dolgoznak, hanem úgy, mint aki számára kegy vagy szerencse, hogy foglalkoznak vele.[41] Sokan összemossák a borravaló és a hálapénz esetkörét, mondván, hogy hazánkban kialakult annak a hagyománya, hogy a szolgáltatóknak borravalót adunk. Ádám György szerint azonban a borravalónak nem sok köze van a hálapénzhez. Előbbit ugyanis a feudalizmustól származtatjuk, mikor a hűbérúr nem kérte el a visszajárót, hanem abból a célból hagyta meg, hogy a szolgálója igya el az ő egészségére.[42] Az orvos azonban sosem minősült szolgának, akkor sem, ha szolgáltatott. Részére az

[39] Sági – Baji i.m. 94.

[40] Sági – Baji i.m. 94.

[41] Király Lilla: Mennyire fáj a paraszolvencia a magyar lakosságnak, avagy mit jelent a hálapénz a magyar egészségügyben? Jura, 2016/2. 98.

[42] Ádám György: Az orvosi hálapénz Magyarországon. Magvető, Budapest, 1986. 11.

egyenrangú viszonyban „honorárium” járt, tiszteletből, ez pedig semmi esetre sem tekinthető a borravalóval azonos kategóriának.[43]

2.1.4 Egészségügyi dolgozók alulfizetettsége

„A hálapénz legfőbb oka az orvosok megalázóan alacsony fizetése” – áll a Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexében.[44] Az *egészségügyi dolgozók alulfizetettsége* miatt maguk az orvosok és segítő személyzetük oldalán is igény jelent meg a többletjövedelemre. Ez az az indok, amelyből kifolyólag könnyedén felmentették magukat az illegális jelleg miatti bűnös érzés alól mind az orvosok, mind a betegek. 1999-ben még az orvosok és a lakosság 80%-a egyetértett azzal, hogy a hálapénz „szükséges rossz”.[45] Ugyanebben az évben a lakosság 67%-a kisebb-nagyobb mértékben egyetértett azzal, hogy „amíg az állam nem fizeti meg az orvosait, addig az orvosok joggal fogadják el a hálapénzt”,[46] majd 2010-ben hasonló mértékű volt a paraszolvencia ilyen indok melletti támogatottsága, a lakosság 61%-a egyetértett azzal, hogy az egészségügy alulfinanszírozása miatt elkerülhetetlen az egészségügyi dolgozóknak fizetett hálapénz.[47] 2017-ben a megkérdezett orvosok (907 fő) 85%-a a béremelésben látta a hálapénz eltörlésének megoldását, míg 52%-uk az „extra” kórházi szolgáltatások hivatalos megvásárlásában.[48]

2.1.5 Jogtalan előny megszerzése

A fenti érvek nem arra utalnak, hogy a hálapénz valóban a „hála” jelképe lenne, sőt. A hátterében álló további okok az olyan *előnyök megszerzésére* irányulnak (más kárára), mint a várakozási idő lerövidítése, a várólisták kijátszása, a hamis igazolások kiállítása, egyágyas szoba vagy külön nővér igénylése,[49] esetleg külön orvos választása, ugyan ezek a jogtalan célok már a hálapénz „soft” verzióján túli, „hard”, keményebb esetek. Persze az is az utóbbi kategóriába tartozik, amikor *az orvos kifejezetten kéri a hálapénzt*, s a beteg úgy érzi, enélkül a juttatás nélkül nem is kapná meg azt. Álláspontom szerint a társadalom és a büntetőjog is toleránsabb volt mindezidáig a hálapénz-fizetés „puhább” esetével, mikor utólag, valóban hálából vagy szokásból nyújtotta át a beteg az informális kifizetést tartalmazó borítékot. Természetesen ebben az esetkörben is felfedezhető némi jogtalan előny iránti igény, hiszen a beteg számíthat arra, hogy legközelebb esetleg kedvezőbb bánásmódban részesül majd: „minden utólagos hála a következő kezelés előlege is, azaz *bizalomvétel*”.[50] Azonban általánosságban elmondható, hogy a más kárára szerzett előnyért fizetett hálapénzt az ellátást megelőzően adják, míg a köszönetnyilvánítás gyanánt fizetett informális juttatást utólag.

---

[43] Ádám i.m. 17.

[44] A Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe.
https://mok.hu/public/media/source/etikaiKodex/EtikaiKodex_2018_11_24.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

[45] Bognár- Gál –Kornai i.m. 296.

[46] Uo.

[47] Baji-Gulácsi i.m. 34.

[48] Szinapszis Kft.: Hálapénz 2017. http://reszasz.hu/index.php/104-szinapszis-sajat-tanulmany-halapenz-kutatas-2017 (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

[49] Orosz Éva: Félúton vagy tévúton? Egészségügyünk félmúltja és az egészségpolitika alternatívái. Egészséges Magyarországért Egyesület, 2001. 93.

[50] Petschnig Mária: Az orvosi hálapénzről – nem etikai alapon. Valóság, 1983/11. 47.

2.1.6 Motivációs tényező

Egészségügyi dolgozói szemszögből a jelenség fennmaradásának okaként megjelenő további motiváció, hogy jobban *ösztönöz a munkavégzésre*, mint a havi rendszerességgel fizetett bér,[51] valamint erősíti a hivatástudatot.[52] Az ösztönző erő főként az orvosok teljesítményén mutatkozik meg, mert a fizetéskiegészítés érdekében sokkal lelkesebben keresik azokat a szituációkat, amelyekben pénzbeli kifizetéshez juthatnak (növekszik a vizitek száma), a munkavégzés iránti elkötelezettség pedig megjelenik az orvosok külföldi munkavállalásának ellenpólusaként, mely szintén egyfajta pozitívum.[53]

2.1.7 Fizetéskiegészítés

Az állam részéről a fizetések kiegészítésének funkciója tekinthető a hálapénz jelenségét fenntartó indoknak, mely alapján *az orvosok alacsony bérét a fizető betegek kompenzálják*,[54] így egy bizonyos szinten mindenki jól jár, a beteg megkapja a jobb ellátást, amiben bízik, az orvos így-vagy úgy, de több pénzt visz haza és az egészségügyre szánt állami költségvetés sem ugrik meg. Ez a fizetéskiegészítés azonban egyenlőtlen és ellenőrizhetetlen, nem minden egészségügyi dolgozó részesedik ugyanis hálapénzből, aki pedig igen, arról nehéz megmondani, hogy adózott-e és mennyi jövedelem után. Mégis, az állam legnagyobb érdeke, hogy a nemzeti kockázatközösség fennmaradjon, így a társadalom ne váljon ketté szegényekre-gazdagokra,[55] melynek okait a fent részletezett történelmi hagyományainkban találjuk. A hálapénz jelenség azért is vert gyökeret az egészségügyi ellátórendszerbem, mert Magyarország mind abszolútértékben, mind a GDP százalékában kifejezve jóval kevesebbet költ az egészségügyre, mint az uniós átlag. Az egészségügyi kiadások csak több mint kétharmadát finanszírozza az állam, így a zsebből fizetett közvetlen lakossági hozzájárulások szintje az uniós átlag duplája.[56]

Azonban ha már ilyen mélyen gyökerezik a múltunkban és minden oldalról ennyire nagy igény mutatkozik a fenntartására, kérdésként merülhet fel, hogy miért káros a hálapénz jelensége és miért lép fel ellene a büntetőjog egyre szigorúbban.

2.2 A hálapénz-rendszer felszámolása melletti érvek

Az egyik ilyen ok, hogy a kenőpénzek következtében az *egészségügyi rendszer finanszírozásának transzparenciája csökken*, s vele együtt a források felhasználásának a hatékonysága is.[57] Az állami és a magánellátás összefonódásának káros következményei

---

[51] Csaba Iván: A hálapénz közgazdasági értelmezéséhez. Replika, 1993/9-10. 104.

[52] Bognár – Gál – Kornai i.m. 295.

[53] Tar i.m. 13.

[54] Balázs Péter: Hálapénz... ha végre paradigmát váltanánk. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2007/4. 14.

[55] Balázs Péter: Semmelweis-terv és hálapénz-gazdaság a magyar egészségügyben. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2013/2. 4.

[56] European Commission: State of Health in the EU. Magyarország, Egészségügyi országprofil 2019. https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2019_chp_hu_hungary.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

[57] Sági-Baji i.m. 84.

lehetnek.[58] Amennyiben a magánbeteget a közfinanszírozású intézményben és eszközökkel, gyógyszerekkel, valamint szakember gárdával látják el, a magánbevétel növekszik közpénz kárára, ugyanis az ezzel kapcsolatos kiadások intézményi oldalon jelennek meg, emellett a betegek által fizetett pénz sem követhető nyomon az államkassza részéről. Egy 2000-ben készült felmérés szerint az orvosok kétharmada is a feketegazdaság részének tekinti az informális kifizetéseket, ráadásul kényelmetlennek és megalázónak is tartják magukra nézve.[59]

A következő lényeges indok, hogy a hálapénz *veszélyezteti a szolgáltatók elszámoltathatóságát*,[60] és növeli a betegek kiszolgáltatottságát is,[61] hiszen nem tudják, hogy milyen szolgáltatásért fizetnek és mit várhatnak a hálapénzért cserébe, sőt, semmilyen többlettevékenység nem áll a szolgáltatói oldalon, amikor a társadalombiztosítási ellátásban alanyi jogon járó bánásmódért történik a kifizetés. A hálapénzen vásárolt szolgáltatást nem szabályozza semmilyen szerződés, ezért jogi úton nem is kikényszeríthető az ellátás.[62] A Legfelsőbb Bíróság 18/1999. számú polgári elvi határozata például kimondta, hogy a beteg jogszerűen adhat a kezelés végeztével hálapénzt az orvosnak, de amennyiben műhiba történne, a károkozóval szemben nem lehet követelni az árát vagyoni kártérítésként.[63]

Végül az *egyenlő hozzáférés elve* is csorbát szenved, ugyanis a magasabb jövedelműek igen nagy előnyre tehetnek szert a borítékolt hálával (gyakran ráadásul más kárára történik mindez),[64] melyből nem minden orvos fog részesedni – hiszen vannak hálapénzes és nem hálapénzes szakterületek –, és amely a pályakezdő és tapasztaltabb orvosok között is feszültséget szül.[65] A KSH 2014-ben készült felmérése alapján a legnagyobb összeget a kórházi orvosok kapják (4,1 milliárd forint), utána következnek a házi- és szakorvosok (2,5 milliárd), a fogorvosok (1,1 milliárd), végül az ápolók, orvosi asszisztensek, műtősök (508 millió). Az orvosok közül mindig is a kórházi orvosoknak jutott a legtöbb részesedés, sőt, ez az arány egyre csak nő: 2010-ben az összes hálapénzből 46% volt a kórházi orvosok részesedése, addig napjainkra 50%-ra emelkedett. Ezzel szemben a háziorvosoknak juttatott összeg csökkent: a 2010-es 42%-ról 30%-ra. Az ápolóknak adott összegek aránya a 2010. évi 5,8%-ról 6,1%-ra nőtt.[66]

Az egyenlőtlen eloszlás az egyes szakterületek *eltérő léptékű fejlődését* is maga után vonja, míg például a szülészeten érdekeltek az orvosok az ágybővítésben, a gyorsabb felépülésben, mihamarabbi hazaengedésben, a korszerűbb szülési technikák bevezetésében és a páciensek elégedettségének növelésében, addig a nem hálapénzes szakterületeken mindez csak több munkával és ugyanannyi jövedelemmel járna, ami lássuk be, nem motiváló.[67] Ráadásul az osztályvezetők, intézetvezetők, sztárorvosok részére tartják fenn a műtéteket, akik szintén

---

[58] Angliában ezt is kivédték, ugyanis az állami és magánellátás elválasztását pontosan leszabályozták, így pl. a kórházi ágyak 5%-át úgynevezett fizető-ágyként működtették, de ott is hamarosan igény mutatkozott a magánellátás magánkórházakba szervezésére, ugyanis időnként mégis kapcsolat keletkezett a két ellátástípus között. Id.: Antal i.m. 226.

[59] Bognár – Gál – Kornai i.m. 297.

[60] Sági-Baji i.m. 83.

[61] Sági-Baji i.m. 84.

[62] Kincses Gyula: A hálapénzről – még mindig nem utoljára. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2007/4. 4.

[63] Julesz i.m. 27.

[64] Kincses i.m. 4.

[65] Juhász Borbála – Sági Mirjam: Keresd a Nőt! Korrupció a társadalmi nemek szempontjából – különös tekintettel a nők elleni erőszakra és a szülészeti hálapénzre. Transparency International Magyarország Alapítvány, Budapest, 2019. https://transparency.hu/wp-content/uploads/2019/03/keresd_a_not.pdf (Letöltés: 2021. augusztus 25.) 17.

[66] KSH: Borravaló és hálapénz. Statisztikai Tükör, 2015/16. 3. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/halapenz.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

[67] Antal i.m. 229.

abban érdekeltek, hogy maradjon a korszerűtlen műtéti technológia és az elhúzódó gyógyulási idő, mert akkor magasabb összegű a hálapénz is.[68]

Az informális kifizetések a fentiek alapján egy olyan egyenlőtlen és igazságtalan rendszert hoznak létre, melyből mikroszinten az egyén ugyan elérhet előnyöket, de makroszinten mindenkire nézve káros. A betegek kétszer fizetik meg az ellátást, először társadalombiztosítási járulék formájában, majd a borítékban. Az orvosok között feszültségeket és kellemetlenségeket szül, bizonytalanul fogadják el, viszont szükséges rosszként túlnyomórészt megteszik. Az állam szempontjából pedig egy olyan feketegazdaságot hoz létre, amely ellenőrizhetetlen és összemossa a magán-és társadalombiztosítási ellátás közötti határokat. A paraszolvencia ezeken túlmenően meggátolja a piaci alapon működő magán egészségügyi rendszer hazai kialakulását, ugyanis amíg a páciensek informális úton, számla nélkül, alacsonyabb összegért megkapják a szükséges ellátást, addig nem lesz érdekük a piaci alapú szolgáltatás megvásárlása, ez pedig gátolja az ellátás színvonalának emelkedését is.[69]

A kialakulás és fennmaradás indokainak részletezését követően áttekintem a szakmai párbeszéd alakulását, mely napjainkig igyekezett az informális kifizetések kirekesztésére, valamint az ezzel párhuzamosan felmerülő esetleges problémákra a társadalombiztosítási jogviszony szereplőinek igényeit kielégítő megoldást találni. Mindeközben a hálapénz definíciójára és kategorizálására is voltak törekvések, melyeket felvázolva eljutunk a mai napon hatályos szabályozáshoz és az egészségügyi ellátórendszer reformjához.

2.3 A szakmai párbeszéd alakulása

Kincses Gyula cikkében[70] kiválóan összefoglalta milyen problémákat vet fel a paraszolvencia kérdése, tisztázta a különböző fogalmakat (melyeket azóta jogerős kúriai döntés pontosított) és a jövőre vonatkozó megoldási javaslatokkal élt. Bár munkája 2004-ben íródott, már akkor is általánosabb jelenségnek számított a paraszolvencia, s már akkor sem csak kifejezetten a hálához volt köze. Kincses felismerte, hogy sokkal inkább az ellátás igénybevételének feltételeül szolgál és számos esetben fix tarifákról lehet beszélni, melyet sok orvos előre elkér. Paraszolvencia alatt *minden, a gyógyítás kapcsán keletkező személyi mellékjövedelmet értett, melybe a hálapénz is beletartozik*.[71] A paraszolvencia típusai között Kincses elsősorban aszerint tett különbséget, hogy előny nélkül vagy előnyért adják. Azonban aszerint is differenciált, hogy a betegtől kapott, vagy pedig elvárt, kért előnyről van szó:

„1.a. Az előny nélkül adott paraszolvencia csoportjába tartozik a hálapénz, a szokásból adott és a hátrány elkerülése végett adott paraszolvencia. A hálapénz kritériumaként a következőket jelölte meg: csak utólagos lehet, mértéke az orvos által nem szabható meg és ellenében legfeljebb nyugta adható, számla nem. Leszögezte, hogy a hálapénz ellen nem érdemes küzdeni, a szokásból adott és a hátrány elkerülése végett adott paraszolvenciát ki kellene szorítani a rendszerből.

1.b. Az előny szerzésére adott paraszolvenciának is két formáját különböztette meg: mikor az előnyt nem válik más kárára (pl. kórházi ellátás), valamint mikor az előnyt más hátrányára

[68] Király i.m. 103.

[69] Asztalos Péter: A háztartások közvetlen hozzájárulása az egészségügyi kiadásokhoz Magyarországon. Statisztikai Szemle, 2017/8–9. 896.

[70] Kincses Gyula: Még egyszer a paraszolvencia kérdéséről. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2004/4. 13-18.

[71] Kincses i.m. 13.

szerzik (pl. MRI előrehozása).[72] Míg az első ellenszere a legális piac kialakítása, a második ellen kemény fellépést javasolt.

2.a. A betegtől kapott paraszolvencia a tényleges hálapénz, melynek megítélése szerinte nem veszélyes a társadalomra, de tisztázni kell a betegek részére, hogy mi a különbség a kért, kapott, ráutaló magatartás miatt adott és a hátránytól való félelemből adott hálapénz között.

2.b. Az elvárt, orvos által kért paraszolvencia jogellenes, de itt is különbséget tett aközött, hogy amennyiben nem fizet a páciens, előnytől vagy ingyenesen járó társadalombiztosítás által finanszírozott ellátástól esik el. Mindkét formája ellen küzdelmet hirdetett. Összességében a megoldást a béremelésben, a szigorú fellépésben és az átláthatóságban látta, de nagyon fontosnak tartotta azt is, hogy a betegattitűd megváltozzon."[73]

Balázs Péter 2007-ben írt cikkében az informális orvosi jövedelmek, azaz a paraszolvencia, a hálapénz és a korrupció fogalmának tisztázásával és a betegeknek az orvosaikba vetett bizalom iránti igényeit középpontba állító megoldási javaslataival járult hozzá a szakmai diskurzushoz. A paraszolvenciát úgy fogalmazta meg, mint *a legalitást kerülő minden bevétel, ha közfinanszírozásban végzett munkával kapcsolatos.*[74] Ott válik el a korrupciótól, ahol megszerzésének technikáját már nem tudjuk nyíltan és közérthetően jogellenesnek minősíteni (ha tudnánk, korrupcióról lenne szó).[75] A hálapénzt egyfajta kiegészítő munkadíjként, tiszteletdíjként határozta meg, amely a paraszolvencia elemét képezi, de legális piaci áruvá alakítható.[76] Ezt úgy képzelte el, hogy a hálapénz forgalmat a kötelező biztosítás kiegészítő területére lehetne terelni, a biztosítási piac tudná kezelni, beárazni milyen tranzakcióból milyen kiegészítő biztosítási csomag forgalmazható, emellett a kötelező biztosításból kedvezményt lehetne adni annak, aki időnként átlép a magánbiztosításba.[77] Korrupció kapcsán legfőképp az intézeten belüli menedzsment korrupcióval foglalkozott, illetve a várólisták és előjegyzések manipulációjával, mint a kimutathatatlan korrupció legtipikusabb esetével. Ez utóbbi probléma leghatékonyabb megoldásának a nyilvánosságot tekintette.

Négy év elteltével ismételten a megoldási javaslatokkal foglalkozott, ekkor már a kiegészítő biztosítást elvetette, de a magánbeteg-státusz megteremtését továbbra is hatékony megoldásnak találta. Álláspontja szerint a közfinanszírozási fedezetet vagy annak egy részét át lehetne adni a betegnek, hogy ezzel a keresettel a magánpiacon szabadon rendelkezzen, az orvos munkadíját saját erőből fizesse meg. Ekkor kellene a büntetőjog eszközével a legszigorúbban fellépni az orvos ellen, aki közfinanszírozott betegtől pénzt fogad el.[78] A szabadon választható orvosi többletszolgáltatásra kiterjedő kiegészítő biztosítást jelentősebb kereslet híján már nem tartotta megoldásnak, a szigorú büntetőjogi fellépést pedig az orvosok immunitására hivatkozva vetette el.[79]

---

[72] Kincses i.m. 14.

[73] Kincses i.m. 15.

[74] Balázs Péter: Hálapénz... ha végre paradigmát váltanánk. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2007/4. 11.

[75] Balázs (2007) i.m. 10.

[76] Balázs (2007) i.m. 14.

[77] Balázs (2007) i.m. 18.

[78] Balázs Péter: Az orvosi hálapénz nem csodaszer a válság ellen. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2011/1. 48.

[79] Balázs (2011) i.m. 47.

2013-ban az „Újraélesztett egészségügy, Gyógyuló Magyarország, Semmelweis-terv az egészségügy megmentésére, Szakmai koncepció” című, kormányzati dokumentum[80] kapcsán jelent meg értekezése.[81] Ebben sérelmezte, hogy hálapénz ügyben a szerzők általában óvatosan nyilatkoznak, többnyire elvetik az egészségpolitika által óvott közfinanszírozott rendszer egységének megtörését, annak átalakítását gazdag-és szegény ellátásra. Ki merte mondani a társadalom nagy részében már megfogalmazódott gondolatot – a „társadalombiztosítás kontrollált kettészakadásaként” értékelve –, hogy *a betegeknek Magyarországon kétszer kell fizetnie a szolgáltatásért. Egyszer, amikor a társadalombiztosítási alapba teljesítik a befizetést, egyszer amikor a szolgáltató tarifáját fizetik ki.*[82] Felhívta a figyelmet arra, hogy vannak hálapénz nélküli rendszerek is, mint például Németország vagy Anglia. Németországban magán-és közfinanszírozott ellátásra tagozódik az egészségügyi szolgáltató rendszer, de a kötelező biztosítottak kiegészítő biztosítást is köthetnek bizonyos többletszolgáltatásokra.[83] Angliában az adóbevételek képezik a szolgáltatások fedezetét, az ellátás állampolgári jogon jár, a köz-és magánfinanszírozási rendszert élesen elkülönítik.[84] Mindkét rendszerre jellemző, hogy a szabályozás világos, a betegek is tisztában vannak finanszírozási helyzetükkel, a rendszerek hálapénz nélkül működnek. A szerző azonban nem tartotta valószínűnek, hogy hazánk a történeti előzményekkel bármely rendszerre át tudna térni.

Király Lilla szerint a hálapénz helyett célszerűbb a „paraszolvencia-rendszer” kifejezés használata, melynek különböző fokozatai vannak. Az érdek nélkül és utólag adott, az érdekből előre-vagy utólag adott, az előny szerzése érdekében előre fizetett paraszolvencia, továbbá az a típus, amely szolgáltatás vásárlására irányul, számla nélkül, illegális módon.[85] A szerző 2016-ban a megoldás kulcsának szintén azt látta, ha a fizetőképes keresletet visszatartjuk attól, hogy illegálisan olyan szolgáltatást vásároljon, amely csak külön fizetés ellenében járna, ezen felül legális és ellenőrzött lehetőségeket kellene biztosítani a kívánt szolgáltatások megvásárlására.[86] Támogatta az egészségügyi dolgozók bérének rendezését, valamint az egészségügy állami finanszírozásának növelését. Álláspontja szerint nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a megelőzésre és felhívta a figyelmet arra, hogy a szabad orvosválasztás is gátját képezi a hálapénz egészségügyből való kiszorításának.[87]

Tekintettel a hálapénz volt szocialista országokban való elterjedtségére, 2013-ban a kelet-közép-európai hálapénz-adási szokásokat – mely alatt értve az *extra pénzbeli vagy értékes tárgyi juttatások egészségügyi dolgozóknak történő kifizetését, átadását vagy az egészségügyi intézmény kötelező díjain felüli további adományokat* – vizsgálták meg alaposabban. A felmérés során arra derült fény, hogy Magyarország, Lettország, Litvánia, Szlovákia, Bulgária és Románia betegei sokkal inkább hajlamosak hálapénzt fizetni. A kutatás szerint a nők hajlamosabbak az egészségügyi szolgáltatásokért pénzt fizetni, míg a munkanélküli betegek és a tehetősebbek kevésbé hajlamosak ilyen előnyök nyújtására. Az eredmények bemutatták a

---

[80] Újraélesztett egészségügy, Gyógyuló Magyarország. Semmelweis Terv az egészségügy megmentésére. Szakmai koncepció. Nemzeti Erőforrás Minisztérium Egészségügyért Felelős Államtitkárság 2011. május 11. http://2010-2014.kormany.hu/download/5/e7/30000/Semmelweis%20Terv%20az%20eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgy%20megment%C3%A9s%C3%A9re%20-%20Szakmai%20koncepci%C3%B3.pdf (Letöltés: 2021. július 11.)

[81] Balázs Péter: Semmelweis-terv és hálapénz-gazdaság a magyar egészségügyben. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2013/2. 1-5.

[82] Balázs (2013) i.m. 4.

[83] Balázs (2013) i.m. 3.

[84] Balázs uo.

[85] Király i.m. 94.

[86] Király i.m. 99.

[87] Király i.m. 104.

társadalmi csoportok szerinti megoszlást és a hálapénz-probléma kezeléséhez fejlesztésre szoruló területeket.[88]

Hazánkban a fentieket alapul véve már a világjárvány megjelenése, azaz 2020 előtt is felismerte a tudományos társadalom, hogy az illegális juttatások kiszorítására attitűd-váltásra lenne szükség, de azzal is tisztában voltak, hogy ez adott esetben olyan megoldást takarhat, amely az egészségpolitika nemzeti kockázatközösséghez való görcsös ragaszkodásának feladásához vezetne. Végül az ilyen rendszerszintű változtatásokat kikerülve, egy új típusú egészségügyi szolgálati jogviszony létrehozásával, a várva várt béremeléssel és ezzel egyidejűleg a büntetőjogi tényállás módosításával sikerült meghozni a hálapénz elleni eddigi leghatározottabb döntéseket.

A kormányzati és büntetőpolitika 2021. január elsejétől szigorúan fellép a paraszolvencia minden formája ellen, mellyel igyekszik felszámolni a jelenséget, bár kérdésként merül fel, hogy a mögötte megbújó érdekeket – a fentiekben a hálapénz fennmaradásának indokaként meghatározottakat – mennyire veszi figyelembe (természetesen ultima ratio jellegénél fogva ez nem a büntetőjog, inkább a politika feladata). A kormányzati döntéssel szemben felmerülő aggályok az egészségügyi szolgálati jogviszonyba való belépés, így a béremelés feltételeül szabott megkötésekben és egyes beteg-orvos közötti szolgáltatások továbbra is kettős természetében keresendők (például az igény igen magas a szülészek, nőgyógyászok, esetleg sebészek felfogadására, akik gyakran tb-ellátásban tudják csak kezelni a beteget, mert a szülészet, műtő és a szakember gárda ott állnak rendelkezésre). Az új szabályozással azonban ez is tiltott lenne, két kiskaput kivéve: a közreműködő és az önkéntes segítő jogintézményét. A következő fejezetben a 2021-ben bekövetkezett reformot jogszabály-elemzés útján mutatom be.

[88] Williams, Colin C. – Horodnic, Ioana A. – Horodnic, Adrian V.: Who is making informal payments for public healthcare in East-Central Europe? An evaluation of socio-economic and spatial variations. Eastern Journal of European Studies, 2016/7. 49-61.

3. AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓRENDSZER 2021. ÉVI REFORMJA

A 2021. január 1. napján hatályba lépett 2020. évi C. törvénnyel (a továbbiakban: Eszjtv.)[89] a Kormány megbecsülését fejezte ki az orvosok koronavírus-járvány ideje alatt végzett elkötelezett munkája iránt, mely alatt értendő, hogy miközben bevezette az egészségügyi szolgálati jogviszony fogalmát,[90] a törvény végrehajtási rendeletével[91] a Magyar Orvosi Kamarával leegyeztetett,[92] jelentős béremelést hajtott végre. A magasabb fizetésnek azonban a törvény számos feltételt szabott, mely körülménnyel már nem mindenki volt elégedett.[93]

Az első ilyen feltétel az egészségügyi szolgálati jogviszonyba való belépés, melyet egészségügyi szolgálati munkaszerződéssel lehet létesíteni állami vagy önkormányzati fenntartású egészségügyi szolgáltatónál.[94] A törvény hatálya kiterjed az ilyen intézményben foglalkoztatott egészségügyi dolgozókra, rezidensekre és a nemzeti felsőoktatási intézményben foglalkoztatott egészségügyi dolgozókra is.[95] Szigorú összeférhetetlenségi szabályok vonatkoznak az új típusú jogviszonyt elfogadókra, így a jogszabály értelmében az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló:

- további munkavégzésre irányuló jogviszonyt, ideértve más keresőfoglalkoztatást, valamint díjazás ellenében folytatott tevékenységet is - a tudományos, oktatói, művészeti, lektori, szerkesztői, jogi oltalom alá eső szellemi tevékenység, a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony (a továbbiakban együtt: gyakorolható tevékenység) kivételével - kizárólag a Kormány által kijelölt szerv előzetes engedélyével létesíthet;[96]

- az őt foglalkoztató egészségügyi szolgáltató székhelyén vagy telephelyén nem végezhet olyan egészségügyi tevékenységet, amire az egészségügyi szolgálati jogviszonya nem terjed ki;[97]

- a gyakorolható tevékenység végzésére irányuló jogviszonyt kizárólag a Kormány által kijelölt szerv előzetes engedélye alapján létesíthet, ha a munkavégzés időtartama részben azonos az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy munkaidejével.[98]

- az engedélykérés elmulasztása esetén az egészségügyi szolgálati jogviszony azonnali hatályú felmondással megszüntethető;[99]

---

[89] Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény (Eszjtv.).

[90] Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény végső előterjesztői indokolása. Indokolások Tára, 2020/128. (X. 15.), 1454.

[91] Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 528/2020. (XI. 28.) Korm. rendelet.

[92] A Magyar Orvosi Kamara elnöke 2019-től Kincses Gyula, aki a hálapénzről szóló szakmai párbeszéd jeles alakítója volt a posztra kerülését megelőzően, talán ennek is köszönhető, hogy a hálapénz témakörét minden eddiginél részletesebben szabályozó jogszabályi környezet született.

[93] Példaként szolgáljon az „Összefogás az egészségügyi szolgálati jogviszony ellen" csoport, mely a közösségi médiában 51 ezer taggal bővült és a tagok főként egészségügyi dolgozók.

[94] Eszjtv. 1.-2.§

[95] Eszjtv. 1.§ (3) és (6) bekezdés, valamint az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény (a továbbiakban: Eütev.) 4. § a)-c) pontja.

[96] Eszjtv. 4.§ (1) bekezdés.

[97] Eszjtv. 4.§ (2) bekezdés.

[98] Eszjtv. 4.§ (3) bekezdés.

[99] Eszjtv. 4.§ (4) bekezdés.

- nem nyújthat egészségügyi szolgáltatást ugyanazon személy számára, akinek más jogviszonyban már ugyanazon betegség tekintetében egészségügyi szolgáltatást nyújtott.[100]

Ez azt jelenti, hogy pl. megbízási szerződéssel 2021. március 1. napját követően nem lehet egészségügyi tevékenységet folytatni, azonban a szigorú szabályozás megenged két kivételt: közreműködői[101] és önkéntes segítői jogviszony[102] keretében mindez megvalósítható, kivéve a személyes közreműködést.[103]

Az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy köteles a munkáltatónak haladéktalanul írásban bejelenteni, ha vele szemben összeférhetetlenségi ok merült fel, a munkáltató köteles haladéktalanul írásban felszólítani, hogy az okot harminc napon belül szüntesse meg, melynek elmaradása esetén az egészségügyi szolgálati jogviszonya a törvény erejénél fogva megszűnik.[104]

További megszorítás, mellyel sokan nem értettek egyet, hogy a jogszabály értelmében az egészségügyi szolgáltató fenntartó döntése alapján - az érintett egészségügyi szolgáltató vezetője véleményének kikérését követően - egészségügyi közfeladat ellátása érdekében az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy határozott időre kirendelhető egy másik - ugyanazon fenntartóhoz tartozó - egészségügyi szolgáltatóhoz.[105] Ez a kirendelés főszabály szerint nem haladhatja meg az egy évet, legfeljebb egy alkalommal azonban meghosszabbítható.[106] E megkötéssel az egészségügyi válsághelyzetre tekintettel még egyet tudott érteni a Magyar Orvosi Kamara, azt azonban sérelmezte, hogy a korábbi szabályozáshoz képest lényegesen hosszabb idejű lehet a kirendelés,[107] ráadásul a válsághelyzetet követően is feltehetően ugyanilyen formában marad érvényben.[108]

Mindemellett a Btk. módosításával a hálapénz minden formában jogtalan előnnyé, így tiltottá vált, a vesztegetés és vesztegetés elfogadása bűncselekmények kiterjesztett tényállásának ellenőrzésére pedig a Nemzeti Védelmi Szolgálatnál létrehozták az egészségügyi szolgáltatók védelmi főosztályt, mely megbízhatósági vizsgálatot (integritási tesztet) folytathat le.[109] Amennyiben ennek eredményeként a megalapozott gyanú fennáll, feljelentést tehet az illetékes nyomozó hatóságnak.[110] Váradi Piroska, a Korrupciómegelőzési Főosztály vezetője egy rádióinterjúban elmondta, hogy az indulást követő hat hónapban a vizsgált esetek 20%-a (86

---

[100] Eszjtv. 4.§ (5) bekezdés.

[101] A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény szabályai vonatkoznak rájuk.

[102] Az önkéntes segítői jogviszonyt a 2003. évi LXXXIV. törvény (Eütev.) 17.§-a szabályozza.

[103] Eszjtv. 4. § (6) bekezdés

[104] Eszjtv. 4.§ (8) – (9) bekezdés.

[105] Eszjtv. 11. § (1) bekezdés.

[106] Eszjtv. 11. § (2) – (3) bekezdés.

[107] A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 53. § (2) bekezdése szerint legfeljebb naptári évenként negyvennégy beosztás szerinti munkanap vagy háromszázötvenkét óra lehetett a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás tartama.

[108] Magyar Orvosi Kamara: Rövid feljegyzések az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló törvényhez – II. Kirendelés. https://mok.hu/hirek/jogorvoslas/rovid-feljegyzesek-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszonyrol-szolo-torvenyhez---ii-kirendeles (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

[109] A rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról szóló 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet.

[110] Nemzeti Védelmi Szolgálat: Megbízhatósági vizsgálat. https://nvsz.hu/tevekenyseg/megbizhatosagi-vizsgalat (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

esetből 16) végződött feljelentéssel.[111] Nem véletlen, tehát, hogy egészségügyi dolgozói berkekben, de még a „hálálkodni vágyó" betegek részéről sem örvendett túl nagy népszerűségnek a bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv tevékenysége.

Akik a munkaszerződést 2021. február 28. napjáig nem kötötték meg, azok munka-vagy közalkalmazotti jogviszonya 2021. március 1. napján megszűnt. Ez esetben a törvény végkielégítést biztosított, azonban annak mértéke alacsonyabb volt, mint a jogviszonyt korábban szabályozó, közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvényben (Kjt.) meghatározott.[112] Az Országos Kórházi Főigazgatóság közleménye szerint az egészségügyi dolgozók 96,3%-a, azaz több mint 106 ezer szakember választotta az egészségügyi szolgálati jogviszonyba lépést és 3,6%, azaz kb. 4000 dolgozó döntött az állami szférából való távozás mellett.[113]

Az ellátórendszer reformját követő egészségügyi dolgozói attitűdökről a Magyar Orvosi Kamara kutatásából nyerhetünk információt, mely szerint a 279 véletlenszerűen kiválasztott szakorvos:

- kétharmadának javult az anyagi helyzete a béremelés óta, 9%-nak azonban a hálapénz tiltása és a másodállás korlátozása miatt romlott;
- a béremeléssel a válaszadók 79%-a elégedett volt;
- a hálapénz korrupcióvá minősítése 55% szerint helyes;
- a Nemzeti Védelmi Szolgálat által lefolytatott megbízhatósági vizsgálattal, mint ellenőrzési módszerrel 51% nem értett egyet, 37% igen;
- a válaszadók 16%-a érzékelte úgy, hogy megszűnt a hálapénz, míg 31% szerint erősen mérséklődött, és csupán 4% nem tapasztalt semmilyen változást.[114]

Láthatjuk, hogy túlnyomórészt elégedett az orvostársadalom a változásokkal, még annak ellenére is, hogy az egészségügyi szolgálati jogviszonyba való áttérés számos ponton megkötötte kezüket. Sőt, a hálapénz korrupcióvá minősítésével is egyetértett a válaszadók több, mint fele, bár azzal már kevésbé, hogy milyen módszerrel történik a bűncselekmény felderítése. Azonban a Nemzeti Védelmi Szolgálat által közölt adatokból látható, hogy – annak ellenére, hogy már a beteg és az orvos számára is jelentős érdek a bűncselkemény eltitkolása – a bűnfelderítés sokkal sikeresebb, mint korábban.

---

[111] Rezsek Győző: Hálapénzek és korrupció: 86 vizsgálatból 18 feljelentés egészségügyi alkalmazottak ellen. Infostart/InfoRádió, 2021. augusztus 10. https://infostart.hu/belfold/2021/08/10/nvsz-merleg-86-vizsgalatbol-18-feljelentes-egeszsegugyi-alkalmazottak-ellen (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

[112] Eszjtv. 19. § (4) bekezdése alapján egy, két, de legfeljebb háromhavi illetménynek megfelelő összeg. A Kjt. alapján ez az összeg egytől nyolchavi távolléti díjnak felelhetett meg.

[113] Országos Kórházi Főigazgatóság: A korábban összesítettnél is többen maradtak az állami egészségügyben. https://okfo.gov.hu/web/guest/-/a-kor%C3%A1bban-%C3%B6sszes%C3%ADtettn%C3%A9l-is-t%C3%B6bben-maradtak-az-%C3%A1llami-eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyben (Letöltés: 2021. augusztus 28.)

[114] Weborvos, online egészségügyi magazin: Az orvosok 47 százaléka szerint nincs, vagy kevesebb a hálapénz, 2021. augusztus 10. https://weborvos.hu/egeszsegpolitika/az-orvosok-47-szazaleka-szerint-nincs-vagy-kevesebb-a-halapenz-268875 (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

4. A HÁLAPÉNZ BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSE

Az egészségügyi ellátórendszerben betöltött szerepén és a megszüntetésére tett javaslatokon kívül azonban más szemszögből is érdemes a témát körbejárni, így a hálapénz jellegű juttatások büntetőjogi szabályozását megfigyelve szintén elmondhatjuk, hogy váratlan események indukálták a változást, holott már régebben felmerült igényekről beszélhetünk.

4.1 A hálapénz büntetőjogi megítélése 2021. évet megelőzően

A Csemegi-kódex[115] szerint az orvos közhivatalnoknak számított és szigorúan tilos volt előnyt kérnie vagy elfogadnia.[116] Bár a szocialista Btk.[117] is büntette az aktív-és passzív vesztegetést, azonban feljelentést csak az orvosetikai bizottságok és a miniszter tehetett, erre pedig nem került sor.[118] A módosított szocialista Btk.-t[119] követően az ügyész emelhetett vádat az paraszolvenciát elfogadó orvos ellen, azonban egy hallgatólagos megállapodás alapján ez ebben az időszakban sem történt meg.[120] Az 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) alapján a kötelezettségszegésért elfogadott hálapénz vesztegetés elfogadásának minősült, azonban az utólag elfogadott juttatás nem. Amint már láthattuk, számtalan tanulmány vizsgálta 2021. évet megelőzően is a hálapénz jelenségét, és a szerzők igyekeztek olyan javaslatokkal élni, amelyeket gyakran a kormány is fontolóra vett, ezek a javaslatok azonban a 2012. évi C. törvény megalkotásával még nem jutottak a megvalósítás szakaszába.

Hollán Miklós cikkében a hálapénz büntetőjogi vonatkozásában mutatta be a tervezett reformok elmaradásának okait és következményeit, mely tanulmányban kifejtett véleménye szerint a 2021. január elsejét megelőző büntetőjogi szabályozás nem felelt meg a jogbiztonság követelményének.[121] Ellenérzését fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az „egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról" szóló törvényjavaslatból kivették a hálapénzzel kapcsolatos rendelkezést.[122] A javaslat a hálapénz elfogadását nem büntette volna (csak munkajogi szankciót vont volna maga után). Ezt az orvosi-szakmai szervezetek akként értékelték, hogy a hálapénzen alapuló rendszer felszámolása helyett a cél annak legalizálása. Akár e társadalmi tiltakozás miatt, akár jogpolitikai indokból, de a hálapénz elfogadása büntetendő maradt a javasolt rendelkezés visszavonásával.[123]

A régi és a 2012. évi új Btk. szabályozása közötti lényegi különbségeket Hollán Miklós a következőkben látta:

- ha nem kötelességszegést tartalmaz, a régi és az új Btk. szerint sem jogtalan a hálapénz;

---

[115] 1878. évi V. törvénycikk

[116] Király i.m. 99.

[117] 1961. évi V. törvény

[118] Ádám i.m. 158.

[119] 1978. évi IV. törvény

[120] Király i.m. 99.

[121] Hollán Miklós: A kormányzat kihátrált az orvosi hálapénz egyértelmű büntetőjogi szabályozása mögül. Ars Boni, https://jog.tk.hu/blog/2015/06/a-kormanyzat-kihatralt (Letöltés: 2021. augusztus 10.)

[122] Uo.

[123] Uo.

– míg a régi Btk. szerint, ha nem kötelességszegésre irányul az előzetesen elfogadott előny, akkor nem tényállásszerű, addig az új Btk. szerint jogtalan és tényállásszerű is.[124]

A két törvény összehasonlításában nagy szerepe volt a Kúria hálapénzzel kapcsolatos ítéletének,[125] melyet Ott István[126] és Hollán Miklós is részletesen elemzett a Jogesetek Magyarázata c. folyóiratban.

A vád tárgyává tett bűncselekmény „vesztegetés vétsége", mely a vádirat szerint abban merült ki, hogy a megvádolt orvosok az egészségbiztosítási pénztár által finanszírozott (így a magyar állampolgárok részére ingyenes) egészségügyi ellátásért a maguk, illetve a szülésben közvetlenül közreműködők részére konkrét összeg megjelölésével előzetesen pénzt kértek az ellátottaktól és azok hozzátartozóitól.[127] Míg az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki a vádlottakat vesztegetés bűntettében és egy vádlottat annak vétségében, addig a másodfokú bíróság a vádlottak egy részét bűncselekmény hiányában felmentette. A Kúria ezen vádlottakat a cselekmények egy része kapcsán bűnösnek mondta ki.

Fontos megjegyezni, hogy e tényállást még az elkövetéskor hatályos 1978. évi IV. törvény („régi Btk.") értelmében kellett elbírálni. E törvény szerint az orvos nem kérhetett hálapénzt, de azt elfogadhatta, azzal a feltétellel, hogy nem kötelességszegésért (pl. gyógyítás feltételhez kötése, hátrányos megkülönböztetés) tette. A 2012. évi C. törvény („új Btk.) szerint már nem csak az előny kérése, hanem az elfogadása (kötelességszegésért), sőt az előny ígéretének elfogadása is bűncselekmény lett, továbbá a harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával való egyetértés is büntetendővé vált.[128] Így az elkövetéskor hatályos törvény már csak amiatt is enyhébb elbírálást tett lehetővé, hogy szűkebb körben rendelte büntetni a magatartást.

A másodfokú ítélet rávilágított arra, hogy egy orvosi hálapénzzel kapcsolatos ügy megítélésénél olyan momentumoknak van jelentősége, mint hogy az orvos kérdésre válaszolva mondja-e el, hogy mit „illik" adni vagy mennyit „szoktak" adni, vagy hogy esetleg csak a rendelkezésre állási díj iránt összege iránt érdeklődnek-e a betegek. Külön foglalkozni kell azzal a kérdéssel is, hogy mikor történt az összegről szóló beszélgetés, a kezelés (jelen ítéleti tényállás szerint szülés) előtt vagy után, vagy annak folyamata alatt. Nem mindegy, hogy az orvos a hálapénzt magának vagy valamelyik másik személynek kérte el és az sem, hogy miért történik az összeg kifizetése: önmagában a szülésért, vagy a szülést megelőző rendelkezésre állásért, vagy valamely konkrét ellátásért pl. epidurális érzéstelenítésért vagy csak egyszerűen az elégedettség, a hála kifejezéseként. Vizsgálni kellett a régi Btk. alapján, hogy mi tartozik az orvosnak vagy a szülésznőnek a működési körébe (pl. epidurális érzéstelenítés), de nem volt lényeges pl. az összegszerűség (volt olyan orvos, akit azért vádoltak meg, mert kérésére a szülő nő és családja 2000.- ft-ot átadott a műtősnek).[129]

A másodfokú ítélet kitért arra az esetre, amikor az orvos az OEP által finanszírozott ellátáson felüli szolgáltatást nyújt egy *nem szabályozott, általában írásban nem rögzített szóbeli megállapodással*. Ez olyan „extra szolgáltatás a szülész orvos részéről, amit az egészségbiztosítási pénztár nem finanszíroz és józan ésszel nem várható el, hogy az orvos ezt anyagi vagy azzal egyenértékű egyéb ellenszolgáltatás nélkül megtegye" (ilyen szolgáltatásból

---

[124] Hollán Miklós: Adalékok a hálapénz büntetőjogi fogalmához. Gondolatok Ott István elemzése kapcsán. JeMA, 2015/4. 35.

[125] Kúria Bhar.6/2015/20.

[126] Ott István: A Kúriai ítélete hálapénz ügyben. A büntetőjogi hálapénz-fogalom születése. JeMa, 2015/3. 49-52.

[127] Ott i.m. 49.

[128] Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22. sz. ítélete 21.

[129] Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22. sz. ítélete 19-20.

eredő hátrány pl. az autó használat, a befizetett színház elmaradása, lemaradás üzleti útról stb. azért, hogy az orvos a szülés időpontjában rendelkezésre álljon). E nem szabályozott, a szabad orvosválasztás jogából eredeztethető szerződéstípus „nem tiltott, így jogtalannak sem tekinthető" az eljáró tanács álláspontja szerint.[130] A paraszolvencia ezen esete az, ami általában más dolgozókat is érintett, ők ugyanis szintén részesültek, ha a beteg elégedett volt.

Azzal kapcsolatban azonban, hogy a vajúdás alatti fájdalomcsillapítás térítésmentesen jár a szülő nőnek, a másodfokú bíróság rámutat, hogy „a konkrét ellátásért történő pénz kérése, elfogadása", így az epidurális fájdalomcsillapítás ellenértékeként megjelölt bármely összeg kérésként értelmezhető és az orvosnak és a szülésznőnek is a működési körébe tartozik.[131]

A másodfokon eljáró bíróság álláspontja az volt, hogy a szokásról történő tájékoztatás nem feleltethető meg a fizetési kötelezettségre való felhívással vagy kéréssel, ugyanis a szokás szó jelentéséből nem következik, hogy az arról történő beszélgetés, tájékoztatás szükségszerűen kérés lenne.[132]

Mindezek alapján a másodfokú bíróság nem tekintette vesztegetési pénznek, így jogtalan előnynek sem a hálapénzként, sem az előzetes megállapodás alapján átadott összegeket.

A Kúria, mint harmadfokú bíróság azonban másként látta a helyzetet. Jogtalan előny kérésének tekintette azt, amikor „a vádlottak csupán a szülő nők vagy hozzátartozóik kérdésére, érdeklődésére adtak választ.[133] Ugyanígy jogtalannak tekintette azt az előnyt is, amit az orvos olyan szolgáltatástöbbletért kér, amelyre a szolgálati viszonya, munkaviszonya vagy szerződéses viszonya alapján egyébként nem volna köteles.[134] A Kúria ezen jogtétele Hollán Miklós szerint részletesebb elemzést igényelt volna az indokolásban. Álláspontja szerint az ilyen előny azért jogtalan, mert a rendelkezésre állással kapcsolatos előnyt is az egészségügyi szolgáltató működésével összefüggésben kérik.[135]

Az ítélet szerint egyedül a hálapénz nem minősül jogtalan előnynek, melynek akkori fogalmát a Kúria meg is adta: „*olyan juttatás, amelyet az egészségügyi szolgáltatás igénybevételét követően a beteg vagy hozzátartozója hálája, köszönete jeléül a szolgáltatásban közreműködő egészségügyi dolgozónak nyújt*".[136] Így az előre adott előny nem minősült hálapénznek, sőt semmi sem, amit a beteg nem önként szolgáltat, hiszen „*hálára senki sem kötelezhető, s a hálának tarifája sem lehet*".[137] Ezek az előnyök – mint ma is – jogtalannak, paraszolvenciának voltak tekintendők.

A munkáltató előzetes hozzájárulásának problematikájával a másodfokú ítélet az elkövetéskori jogi helyzet elemzése körében foglalkozik említés szintjén. A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 52.§ (2) bekezdése alapján „*A munkavállaló a munkáltató előzetes hozzájárulása nélkül harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel nem fogadhat el, vagy nem köthet ki*."[138] A Kúria leszögezte, hogy nem minősül vesztegetésnek a hálapénz elfogadása (amennyiben az nem kötelességszegés honorálása). Ezt azonban kiegészítette azzal, hogy ez független attól, hogy hiányzik a munkáltató előzetes hozzájárulása vagy sem. Ha nincs meg a munkáltató előzetes hozzájárulása, annak munkajogi

---

[130] Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22. sz. ítélete 25.

[131] Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22. sz. ítélete 27.

[132] Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22. sz. ítélete 28.

[133] Ott i.m. 51. (Kúria Bhar.III.6/2015/20. 9.)

[134] Ott i.m. 51. (Kúria Bhar.III.6/2015/20. 8.)

[135] Hollán (2015) i.m. 28.

[136] EBH 2015. B27. [32]

[137] EBH 2015. B27. [37]

[138] Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22. sz. ítélete 23.

szempontból lehet jelentősége (pl. fegyelmi vétséget valósíthat meg).[139] Egy amellett szóló további érvként említette a Kúria a hálapénz elfogadásának adójogi vonatkozását, hogy nem minősül jogtalan előnynek, hiszen a jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 1. számú mellékletének 7.2 pontja értelmében a hálapénz - a borravalóval ellentétben - adóköteles jövedelem.[140]

4.2 A hálapénz büntetőjogi megítélése 2021. január 1. napjától

Az Országgyűlés az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló törvény elfogadása mellett a Btk. módosításával és a hálapénz-adás kriminalizálásával kívánta eltörölni annak valamennyi, így a Kúria által kimunkált, megengedett formáját is. 2021. január elsejétől a vesztegetés tényállása a következő privilegizált esettel egészült ki: *„Aki egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben egészségügyi dolgozónak, egészségügyben dolgozónak vagy ezekre tekintettel másnak az egészségügyről szóló törvényben meghatározottak szerint jogtalan előnyt ad vagy ígér, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*[141]

A Btk. ezen szakasza keretdiszpozícióként visszautal az egészségügyről szóló törvényre (Eütv.), amely részletesen tartalmazza az egészségügyi ellátás során elfogadható juttatásra vonatkozó szabályokat. Ezek alapján az egészségügyi dolgozó vagy az egészségügyben dolgozó:

- a jogszabályban vagy jogszabály alapján meghatározott térítési díjon felül az egészségügyi szolgáltatás *nyújtásáért* semmilyen pénzbeli, gazdasági szolgáltatás keretében nyújtott vagy természetbeni ellenszolgáltatást vagy egyéb előnyt nem kérhet, illetve nem fogadhat el;[142]
- az egészségügyi szolgáltatás *nyújtása alatt vagy azt követően* semmilyen pénzbeli, gazdasági szolgáltatás keretében nyújtott vagy természetbeni ellenszolgáltatást vagy egyéb előnyt nem kérhet, illetve nem fogadhat el – ez utóbbi esetben amennyiben nem állami, önkormányzati vagy egyházi fenntartású egészségügyi szolgáltató a foglalkoztatója, csak akkor vonatkozik az egészségügyi dolgozóra a tilalom, ha a beteget egyúttal állami ellátás keretében is kezeli, a kezelésének az irányításáért felel vagy a kezelésében közreműködik;[143]
- a szolgáltatás nyújtását követően egy alkalommal elfogadhat a beteg vagy rá tekintettel más által ajándékként adott olyan tárgyat, amelynek értéke nem haladja meg a *mindenkori minimálbér havi összegének 5%-át*[144] (ez az összeg 2021-ben 8370 Ft);[145]
- a folyamatos benntartózkodás mellett végzett, hosszú ideig tartó egészségügyi szolgáltatás nyújtása során kéthavonta egy alkalommal elfogadhat a beteg vagy rá tekintettel más által ajándékként adott olyan tárgyat, amelynek értéke nem haladja meg

[139] EBH 2015. B27. [30]

[140] EBH 2015. B27. [29]

[141] Btk. 290. § (6) bekezdés.

[142] Eütv. 138/A. § (1) bekezdés

[143] Eütv. 138/A. § (2) – (3) bekezdés

[144] Eütv. 138/A. § (4) bekezdés

[145] A kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról szóló 20/2021. (I. 28.) Korm. rendelet 2.§ (1) bekezdése.

a mindenkori minimálbér havi összegének 5%-át[146] (az ajándék értékének meghatározása során a beszerzési árat vagy saját előállítás esetén a hasonló termék kiskereskedelmi árát kell figyelembe venni)[147].

A vesztegetés elfogadásának tényállásából kiolvasható annak szubszidiárius jellege is, amely azt jelenti, csak akkor állapítható meg a bűncselekmény elkövetése, ha egy évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekmény nem valósult meg. Ilyen eset lehet, ha valaki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személynek vagy rá tekintettel másnak azért ad vagy ígér jogtalan előnyt, hogy *a kötelességét megszegje* – a vesztegetés tényállás alapesete - ugyanis ez esetben az elkövető bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.[148] Ezek a fentiekben „hard" esetként aposztrofált helyzetek 2021. előtt is bűncselekménynek minősültek és a hálapénz ezekben az esetekben már akkor is jogtalan előnynek minősült.

A tényállásból következtetni lehet a paraszolvencia (és most már annak szinonimájaként a hálapénz) hatályos fogalmára: az egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben egészségügyi dolgozónak, egészségügyben dolgozónak vagy ezekre tekintettel másnak az Eütv.-ben meghatározottak szerint adott vagy ígért jogtalan előny.

Érdekes tény, hogy a vesztegetés alapesetében, amennyiben az elkövető a bűncselekményt a hatóságnak bejelenti és az elkövetés körülményeit feltárja, van mód a korlátlan enyhítésre, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzősére is, míg a privilegizált esetben a jogalkotó úgy döntött, hogy ezekre nem biztosít lehetőséget. Kérdésként merül fel, hogy vajon a bírói gyakorlat az (1) bekezdéssel tekinti-e egyenértékűnek az új, (6) bekezdést. Általában ugyanis a többen benne van a kevesebb az *„argumentum a maiore ad minus*" logikai értelmezés alapján, így már megjelentek olyan elméletek, melyek szerint ellentmondást idézne elő, ha a privilegizált esetre nem vonatkozna a korlátlan enyhítés kedvezménye.[149] Mi lehetett a jogalkotó célja? Lehetséges, hogy nem fűződik olyan erős büntetőpolitikai igény a tényállás felderítéséhez, amikor az orvosnak nem kell kötelességet szegnie a jogtalan előnyért (a hálapénz-adás és elfogadás „soft" verziója)? Mindez azért különös, mert korábban az aktív vesztegetőnek származott előnye abból, hogy a jogalkalmazó társadalomra kevésbé veszélyes esetkörként ítélte meg a vesztegetés ezen formáját (sok esetben felmentéssel végződtek ezek az ügyek, de nagy valószínűséggel kevés jutott el egyáltalán a bírósági szakaszig).

A tényállás másik oldala a vesztegetés elfogadása bűncselekmény, mely alapján *„Aki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében végzett tevékenységével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, avagy a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személy által kért vagy harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő."*[150] E szakasz és minősített esetei is változatlan maradtak, de a (6) bekezdés újdonsága, hogy meghatározza: az egészségügyi szolgáltatással összefüggésben a jogtalan előny fogalmát az Eütv. adja meg. Ez esetben szintén keretdiszpozícióról beszélhetünk, melyet az egészségügyről szóló törvény tölt ki tartalommal. Itt azonban nincs privilegizált eset, s minthogy az egészségügyi hálapénz elfogadása is az alapesetbe tagozódik, a korlátlan enyhítés (különös méltánylást érdemlő esetben a büntetés mellőzésének) lehetősége fennáll.

---

[146] Eütv. 138/A. § (5) bekezdés

[147] Eütv. 138/A. § (6) bekezdés

[148] Btk. 290. § (1) bekezdés

[149] Ambrus István: Büntetőjog 2021 – a pénzmosás újrahangolt tényállása és a hálapénz kriminalizálása. Büntetőjogi Szemle, 2020/2. 10.

[150] Btk. 291. § (1) bekezdés

Súlyosabban büntetendő az elkövető, ha a jogtalan előnyért a kötelességét megszegi, s még súlyosabban, ha bűnszövetségben vagy üzletszerűen követi el a bűncselekményt.[151] Minden esetben emelt büntetési tétellel sújtja a jogalkotó az elkövetőt akkor, ha gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy.[152]

A korrupciós bűncselekmények kapcsán fontos megemlíteni a 78. számú büntetőkollégiumi véleményt, mely a vagyonelkobzás intézkedés elrendelésének különböző esetköreinek elemzését adja. E szerint vagyonelkobzást kell elrendelni:

1. a *bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra*:

   a) a passzív vesztegetővel szemben, amennyiben az aktív vesztegetőtől a vagyoni előnyt megszerzi;

2. az *ígért vagyoni előny tárgyára*, figyelemmel a következőkre:

   a) a passzív vesztegetővel szemben nem lehet vagyonelkobzást elrendelni, ha a bűncselekmény elkövetése révén, vagy azzal összefüggésben nem szerezte meg a vagyoni előnyt; ilyenkor az intézkedést az ígért vagyoni előny tárgyára az aktív vesztegetővel szemben kell alkalmazni;

   b) az aktív vesztegetővel szemben is csak akkor van helye, ha az ígért vagyoni előny tárgya az elkövetést megelőzően az elkövető rendelkezésére állt, és azt bizonyítottan arra szánta, hogy vagyoni előnyként a passzív vesztegetőnek juttassa;

   c) az aktív vesztegetővel szemben kell elrendelni, ha az aktív vesztegető birtokából már kikerült a vesztegetésre szánt vagyoni előny, de az még nem került a passzív vesztegető birtokába;

   d) nincs helye az ígért vagyoni előny tárgyára vagyonelkobzás elrendelésének, ha annak tulajdonosa nem az elkövető, kivéve, ha a tulajdonos az elkövetésről előzetesen tudott.[153]

A Btk. módosítása mellett a hálapénz, mint jogszerű jövedelem jogrendszerből való kivezetése miatt szükségessé vált a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény módosítása is. Ez azt jelenti, hogy 2021. január 1. napjától már nem szerepel a törvényben, hogy a hálapénz adóköteles jövedelem lenne.[154]

4.3 Határozatelemzés – orvosi hálapénz a bírói gyakorlatban

A kutatómunkát megnehezítette, hogy kevés, kifejezetten az orvosi hálapénzzel kapcsolatos ítéletet találni az anonimizált Bírósági Határozatok Gyűjteményében (BHGY).[155] Önmagában a „hálapénz" kifejezésre rákeresve büntetőjogi jogterületen, a határozat éve szerint sorba rendezve a találatokat, összesen 61 határozatra lelünk, amennyiben 2006-ot választjuk a legrégebbi dátumnak. A kiválasztás olyan elven történt, hogy a legrégebbi határozat 2013-ban emelkedjen jogerőre. A 61 határozat között vannak azonban első-másod-és harmadfokú határozatok is, így több azonos ügyben született. Rendszerezve az ítéleteket, összesen 23 ügyet

[151] Btk. 291. § (2) bekezdés

[152] Btk. 291. § (3) bekezdés

[153] 78. BK vélemény a vagyonelkobzás elrendeléséről a korrupciós bűncselekmények kapcsán

[154] Eütv. 22. §

[155] https://eakta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozatok (Megtekintés: 2021. szeptember 2.)

kapunk, melyből 17 ügyben nem orvosi hálapénzről van szó, hanem túlnyomórészt cégek között felmerülő csalás, befolyással üzérkedés, esetleg lopás vagy sikkasztás során merült fel az orvosi hálapénzhez hasonlatosan átadott „kenőpénz" fogalma. A még rendelkezésre álló ügyek közül 1 esetben fordult elő, hogy bizonyítottság hiányában felmentésre került sor, a többi ítéletből azonban a hálapénz büntetőjogi megítélésének különféle nézőpontjaival találkozhatunk.

Egy régi Btk. szerint elbírált ügyben[156] az ügyészség 9 rendbeli - egy esetben folytatólagosan elkövetett - vesztegetés elfogadásának bűntette miatt emelt vádat egy kórház közalkalmazotti jogviszonyban álló főorvosával, mint önálló intézkedésre jogosult személlyel szemben, aki a munkáltató előzetes engedélyével csak akkor fogadhatott volna el hálapénzt, ha már lezárult az ellátás és a díjazás ígérete nem befolyásolja az ellátás minőségét. A vádlott azonban 2009. és 2013. év közötti időszakban több alkalommal az Országos Egészségbiztosítási Pénztár által finanszírozott egészségügyi ellátásért jogtalan vagyoni előnyként pénzt kért, illetőleg az önként felajánlott vagy átadni szándékozott díjazást kevesellve nagyobb összeget kért.[157] Jelen ügyben a másodfokú bíróság annak határait jelölte ki, hogy hogyan határozható meg a vádlottak *önálló intézkedésre jogosulti minősége*? Meghatározta, hogy nem önmagában a dolgozó munkakörének vagy beosztásának elnevezése, hanem a döntést hozó vagy az azt előkészítő személyt ténylegesen megillető jogokat kell figyelembe venni a minősített eset megállapításakor. Annak ellenére, hogy az elsőfokú bíróság a vádlott munkaköreit (pl. műtétek végzése, asszisztálás, gyógyszeres kezelés elrendelése, stb.) önálló döntést igénylő munkaköröknek tekintette, a másodfokú bíróság álláspontja szerint az ilyen tág értelmezés ahhoz vezetne, hogy egy kórház valamennyi orvosa ekként minősülne. Bár valóban rendelkezett a vádlott irányítási, ellenőrzési jogkörrel, az azonban csak a szakdolgozók és osztályos orvosok tevékenységével volt kapcsolatos, mely nem kapcsolódik a vád szerinti tevékenységhez közvetlenül, így a másodfokú bíróság álláspontja szerint a speciális jogalanyiság nem áll fenn. A vádlottat halmazati büntetésül 2 év börtönbüntetésre, 3 év orvosi foglalkozástól eltiltásra, továbbá 3 év közügyektől eltiltásra ítélte a bíróság. A jogerő időpontja viszonylag közeli, 2020. július 14. napja. Az ítéletben található is utalás az EBH 2015. B27. számú határozatra, az elsőfokú bíróság ugyanis kiemelte, hogy jelen ügyben egyáltalán nem a Kúria akkor hatályos fogalma szerint minősülő hálapénzről van szó, tekintettel arra, hogy a vádlott minden esetben kérte és ennek eredményeként kapta a jogellenes juttatást.

Egy 2017-ben jogerőre emelkedett ügyben[158] a bíróság annak elemzését adta, hogy miért *nem tekinthető társadalomra veszélyességben való tévedésnek* aktív vesztegetői oldalon az, ha másoktól hallották a betegek, hogy „adni szokás" az orvosnak. Ebben az ügyben I. r. vádlottat 29 rendbeli hivatali vesztegetés elfogadása, 8 rendbeli hivatali vesztegetés elfogadása és közokirat-hamisítás halmazata miatt ítélték el, II. r. vádlottat pedig 17 rendbeli hivatali vesztegetés elfogadása és 4 rendbeli hivatali visszaélés bűntette miatt. Az ítélet az új Btk. égisze alatt született és a bíróság a szerint bírálta el a vádlottak cselekményét. Ugyan nem gyógyító tevékenység végzéséről van szó az ítéletben, hanem orvosszakértői tevékenységért kérnek és fogadnak el hálapénz a vádlottak, mégis az orvosi hálapénz körébe esik annak (az alábbiakban részletezett) minden körülménye. I. r. vádlott a vagyoni előny átvételében megnyilvánuló

---

[156] B.23979/2015/36.; Bf.9390/2018/5.; Bfv.1336/2019/9.

[157] Az egyik ilyen esetet érdemesnek tartom kiemelni különösen etikátlan mivolta miatt: „a beteg közvetlenül a kórházból való elbocsátását megelőzően az egészségügyi intézmény egyik kezelőjében a zárójelentés kézhezvételekor elégedettsége kifejezéseként önként 10.000 Ft hálapénzt szándékozott átadni a vádlottnak, aki a pénzt látva megkérdezte a betegtől, hogy ugye ezt nem gondolja komolyan? Illetve közölte vele, hogy a műtét és a pénzösszeg nincs egyensúlyban egymással, továbbá, hogy akinek vitorlázgatni van pénze, annak van pénze műtétre is, végül pedig megjegyezte, hogy ezt a pénzt pont öt perc alatt elissza a haverjaival. Ezt követően a vádlott felszólította a beteget, hogy gondolja át, mert jön még varratszedésre és a csavarok kivételére is, majd a pénzt a betegtől elvette és eltette."

[158] B.72/2013/271. és Bf.499/2016/43.

hivatali kötelességszegésen túl egyéb hivatali kötelezettségét is megszegte akkor, amikor a szakértői intézetben szakértői vizsgálat előtt álló személy vizsgálat tárgyát képező orvosi iratait áttanulmányozta. I. r. vádlott hivatali idejét megelőzően engedély alapján reggel 7 órától az irodájában tartózkodott, ezt az időt arra használta fel, hogy a számára jogtalan vagyoni előnyt átadni kívánó személyeket fogadja, ennek elősegítése érdekében nekik tanácsot adjon, orvosi irataikat megtekintse, mely annak érdekében történt, hogy a várt vagyoni előnyt átvehesse, tehát ez esetben is a vagyoni előnyért kötelezettségét megszegte. II. rendű vádlott egyik hasonló esetét külön is érdemes részletezni. Esetében ugyanis hang-és képfelvétel készült a hálapénz átadásáról. „A felvételen az látható, hogy 13 óra 27 perc 02 másodperckor belép a II. r. vádlott az irodájába egy ismeretlen középkorú férfival. 13 óra 27 perc 10 másodperckor a II. r. vádlott megnézi az ismeretlen középkorú férfi által neki átadott iratokat. Az ismeretlenül maradt személy 13 óra 27 perc 10 másodpercet követően azt mondja, „a vérvételes papírt, meg ha lehetséges akkor pénzt is...", amire a II. r. vádlott a következőket mondja: „persze, nem kívánság lista. Ha börtönbe akar juttatni, akkor szól az igazgatónak!". Az ismeretlenül maradt férfi a kijelentésével egyidejűleg egy kis alakú fehér borítékot akar átadni a II. r. vádlottnak, majd erre a kijelentésre visszahúzza, azonban végig a kezében tartja. Miután a II. r. vádlott leül a számítógép melletti asztalhoz, a férfi a kezében tartott borítékot a II. r. vádlott elé, az íróasztalára teszi. A II. r. vádlott ezt követően 13 óra 27 perc 51 másodperckor közli, hogy „még nem jött át a lista, de remélem, hogy most már hamarosan megjön.". 13 óra 28 perc 06 másodperckor elhangzik, hogy „személyi igazolvány meg ezek", majd 13 óra 28 perc 13 másodperckor az ismeretlenül maradt személy elhagyja az irodát, ezt követően jól látszik, hogy a II. r. vádlott a kezében tartja a kis alakú fehér borítékot, és egy cetlit, amire korábban az asztalnál írt a boríték átadását megelőzően, majd a borítékot a szekrényébe teszi, ezt követően már csak a kis alakú cetli van a kezében. A II. r. vádlott 13 óra 28 perc 35 másodperckor elhagyja az irodát.” Ez esetben a bíróság kiemelte, hogy a vádlott már feltehetően tisztában volt az ellene folyó titkos információgyűjtéssel, ezért mondott mást, mint amit cselekedett: „A boríték átadásának körülményei ebben az esetben sajátosak, mert a borítékot - és benne a vizsgálattal összefüggésben átadni kívánt, pontosan meg nem határozható összegű pénz - az ismeretlenül maradt személy úgy kívánja átadni, hogy ezt el is mondja, a II. r. vádlott pedig ezt szóban visszautasítja. A visszautasítást követően mégis elfogadja akkor, amikor már kijelentés nélkül az érintett személy leteszi az asztalára, ezt a II. r. vádlott egy oké kifejezéssel nyugtázza. A II. r. vádlott magatartásának feltehetően az lehet a magyarázata, hogy már ebben az időben feltételezhette, hogy titkos információgyűjtés folyik vele szemben, amiről azt gondolta, hogy az csak a hang rögzítésére terjed ki. A II. r. vádlott a telefonbeszélgetések során is igyekezett elkerülni a jogtalan előnnyel, illetve a vizsgálatokkal kapcsolatosan hozzá küldött személyekkel konkrét kifejezések használatát, ez általánosan megfigyelhető. A videofelvételen azonban jól látszik, hogy ugyanazt a borítékot veszi át, amit eredetileg is átadni kívánt neki az ismeretlenül maradt személy, ezt a borítékot pedig a szekrénybe teszi, miközben a többi orvosi iratot az ismeretlen személy magával viszi. A borítékban ezért kizárható, hogy orvosi irat lenne, jelen esetben pedig maga az ismeretlen személy mondja el azt, hogy abban a borítékban pénzt kíván átadni.” Megállapítható, hogy a hálapénz „hard” verziójáról van szó jelen esetben is, s valóban, a bíróság is súlyosabb büntetéseket szabott ki: I.r. vádlottra 4 év fogházban végrehajtandó szabadságvesztést és 4 év közügyektől eltiltást, továbbá 1.167.000 Ft vagyonelkobzást rendelt el. II. rendű vádlottat 5 év börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre, 5 év közügyektől eltiltásra és végleges hatályú orvosszakértői foglalkozástól eltiltásra ítélte, továbbá 565.000 Ft vagyonelkobzást rendelt el vele szemben. Az indokolásban a bíróság részletesen elemezte, hogy a büntető jogszabálynak a nem tudása vagy téves értelmezése semmiképpen sem zárja ki a büntetőjogi felelősséget, így „önmagában az a körülmény, hogy az aktív vesztegetők a felülvizsgálat során velük együtt várakozó más személyektől, illetve a városban mindenhonnan

azt hallották, hogy a felülvizsgálatot végző orvos számára pénzt (ami nem tekinthető az orvosi vizsgálatok során az orvosnak adott „hálapénznek" figyelemmel az intézet szakmai és ügyviteli tevékenységéhez készített Útmutatóban foglaltakra is) kell adni, nem tekinthető a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedésnek. Attól, hogy másoktól is azt hallották, hogy így kell cselekedni, még a jogellenes cselekményt nem teszi jogszerűvé. Az aktív vesztegető vádlottaknak tudniuk kellett és tudtak is arról, hogy nem egy egyszerű orvosi vizsgálatról, és a vizsgálattal összefüggésben a gyógyító tevékenységért adott „hálapénzről" van szó, tudták, hogy orvosi felülvizsgálatra mennek, és nem orvosi vizsgálatra." E mondatban a bíróság közérthetően megfogalmazta, hogy mi különbözteti meg a vesztegetés tényállását kimerítő hálapénz-adást a hivatali vesztegetéstől. Annak ellenére, hogy nem kifejezetten orvosi hálapénzről van szó, a társadalomra veszélyességben való tévedés értelmezése minden bizonnyal irányadó a jelenleg hatályos, egészségügyi vesztegetés tényállásánál is.

A következő, 2016-ban jogerőre emelkedett ügyben[159] már kifejezetten gyógyító tevékenységgel kapcsolatos hálapénz-szituációval találkozhatunk (legalábbis a kérdés az volt a bíróság számára, hogy hálapénznek minősíthető-e a jogtalan előny). Az ügyészség 9 vádlott ellen emelt vádat, a bíróság végül I.r. és II.r. vádlottat 2 rb. vesztegetés elfogadásának bűntette és folytatólagosan elkövetett csalás vétsége miatt ítélte el, 7 vádlottat azonban felmentett a vádak alól (főként asszisztensek, nővérek, illetve betegek, akik esetében nem nyert kétséget kizáróan bizonyítást a vád szerinti tényállásban foglalt bűncselekmény elkövetése). A tényállás szerint I. r. vádlott főorvosként dolgozik egy kórház ún. VIP rendelőjében alkalmazottként és magán-orvosi rendelést is folytat, II. r. vádlott nővér. A felmentett III. és IV. r. vádlottak is az asszisztensei I. rendű vádlottnak, aki úgy vizsgált meg és kezelt ukrán állampolgárságú személyeket, hogy a betegeket vagy egyáltalán nem rögzítette a kórház informatikai rendszerében, vagy az általa végzett vizsgálatok, kezelések költségét, illetve annak egy részét magyar állampolgárok nevére és társadalombiztosítási ellátása terhére könyvelte. A vádlott 2007. július 1. napjától 2009. október 9. napjáig kb. 200 beteget törölt az adatbázisból és kb. 400.000 Ft összeget könyvelt más személy TB ellátására. I. r. vádlott az általa végzett orvosi kezelésekért az ukrán állampolgároktól minden esetben jogtalan előnyt kért, amellyel a betegek már a vizsgálatokat megelőzően tisztában voltak. Ezt az előnyt a hivatalos kezelési költség, térítési díj megfizetése helyett vagy mellett kérte a betegektől. II.r. vádlott segített a tolmácsolásban, a betegek I. r. vádlotthoz kísérésébe. Megállapodtak abban, hogy nem minden beteget tüntetnek fel a kórház informatikai rendszerében. Ezért cserébe II. r. vádlott részesedést kapott, de a betegektől is kapott ajándékot, pénzt. Az elsőfokú ítélet indokolása szerint a bíróság egyértelműen állást foglalt abban, hogy jelen esetben hálapénzről nem lehet beszélni, hiszen olyan orvos-beteg kapcsolatban, amikor az ellátásra biztosítás alapján nem jogosult személy orvosi dokumentációját valaki más nevére állítják ki és ezzel az OEP-et, mint a térítést biztosító szervet megtévesztik, nem beszélhetünk hálapénzről. *„Ebben az esetben ezt nem lehet úgy értékelni, hogy az átlagon felüli orvosi ellátás miatti utólagos hálát kívánták kifejezni. Hálapénz, mint fogalom és társadalmilag elismert jelenség csak azokban az esetekben merülhetnek fel, amikor a beteg az egyébként neki jogszerűen járó egészségügyi szolgáltatásban részesül."* A bíróság I. r. vádlottat 1 év – végrehajtásában 2 év próbaidőre felfüggesztett – börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre és összesen 1 millió Ft pénzbüntetésre ítélte, valamint vele szemben 20 ezer Ft vagyonelkobzást rendelt el. II. rendű vádlottat – mint bűnsegédet – 6 hónap börtönbüntetésre ítélte, melynek végrehajtását 1 év próbaidőre felfüggesztette.

[159] B.473/2012/91. és Bf.193/2015/23.

Volt olyan ügy,[160] ahol a bíróság a hálapénzzel kapcsolatos ügyek bizonyítási nehézségeire világított rá, ugyanis oka van annak, hogy ezek a bűncselekmények gyakran rejtve maradnak. A tényállás szerint a vádlott a katonáknak, rendőröknek, mint igényjogosultaknak fenntartott kórház főorvosa, akihez olyan, korábban műtött személy fordult segítségért, aki nem igényjogosult az adott kórházban. A vádlott közölte e személlyel, hogy lehetőség van arra, hogy megműtse, az altatásért azonban 50.000 Ft-ot kell fizetni borítékban. Felhívta a beteg figyelmét arra is, hogy ez maradjon kettejük között, mert ha kitudódik, ez az állásába kerül. Az anyagi ellenszolgáltatásról e személy tájékoztatta az osztályvezető főorvost, a műtétet méltányossági kérelem alapján végül ingyen elvégezték. A vádlottat költségvetési szerv dolgozója által kötelességszegéssel elkövetett vesztegetés bűntette miatt 6 hónap – végrehajtásában 1 év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre és 100.000 Ft pénzbüntetésre ítélte a bíróság. Az indokolásban előadta, hogy általánosságban is elmondható, hogy a bíróság mérlegelési tevékenységét megnehezíti, amikor a bűncselekmény megtörténésének – történhet az tettlegesen, vagy verbálisan – csak a vádlott és még egy személy – vádlott-társ, sértett, egyéb érdekelt – a tanúja, hiszen legtöbbször egy állítás áll szemben egy tagadással. *„A Be. kimondja, hogy a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben meghatározott bizonyító ereje, továbbá azt is rögzíti, hogy a bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.”* Ebből következően a bíróság nem „mennyiségi” alapon értékelte a bizonyítékokat, hanem összességükben, viszont a közvetlen bizonyítékok szűkössége miatt fokozott gondossággal vizsgálta a közvetett bizonyítékokat.

Közvetettt bizonyítékok híján kevésbé szerencsés helyzetben volt, ezért felmentette a vádlottat a bíróság a 2 rendbeli vesztegetés elfogadása vétség vádja alól a következő tényállás alapján.[161] A vádlott több esetben az Országos Egészségbiztosítási Pénztár által finanszírozott egészségügyi ellátással kapcsolatban, amelyért a betegeknek fizetnie nem kellett, a betegektől pénzt kért, illetve egy ízben pénzt fogadott el. Az egyik esetben I. „a rendben elvégzett sebészeti beavatkozást követően a vádlott kiültette a beteget a váróba, majd néhány perccel később visszahívta. A beteg ekkor 2.000 Ft-ot adott át a vádlottnak, megköszönve segítségét. A vádlott a pénzt átvette, majd közölte a beteggel, hogy legalább 5.000 Ft-ot készítsen elő. Ekkor a beteg újra kiment a váróba, ahonnan pár perc múlva ismét szólította őt a vádlott. A beteg újabb 3.000 Ft-ot adott át a vádlottnak, aki azt elvette, majd kevesellve az átadott összeget közölte, hogy egy ilyen műtét magánrendelésen 20-25.000 Ft-ba kerül. Mivel a vádlott ezen kijelentésével nyilvánvalóvá tette a beteg előtt, hogy további összegre tart igényt, a beteg újabb 5.000 Ft-ot adott át a vádlottnak, aki kettő db 500 Ft-ost visszaadott azzal, hogy a nővérkéknek is adni kéne. A beteg ezt követően a visszakapott két db 500 Ft-ost a pár perc múlva megérkező asszisztensnek átadta, aki azt eltette.” A második esetben a vádlott elkísérte a beteget az ultrahang vizsgálatot végző rendelőhöz. Az UH-diagnosztikai vizsgálatot a rendelőintézettel szerződéses viszonyban lévő Kft. végezte, az ellátás pedig a beutalóra tekintettel az Országos Egészségbiztosítási Pénztár által finanszírozott volt, tehát a vizsgált személynek azt nem kellett térítenie. A rendelőnél azonban a vádlott megkérdezte a betegtől, hogy *„ugye tudja, hogy itt valamennyit fizetnie kell”*. A betegnél nem volt pénz, s mivel nem volt hajlandó fizetni, a vádlott azt mondta neki, hogy megelőlegezi neki a vizsgálat árát és majd legközelebb behozza neki. Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a vádlott védekezését cáfolta, ugyanakkor bűnösségét támasztotta alá - a 2. tényállási pontban foglalt cselekmény kivételével - valamennyi az egyes vádpontokban érintett, tanúként kihallgatott beteg vallomása, az ellátó intézménytől a nyomozati szakban beszerzett, a betegek ellátásának okát és időszakát igazoló dokumentáció

[160] B.1719/2011/32. és Bf.67/2013/7.

[161] B.52/2011/29. és Bf.369/2013/7.

is, mégis úgy gondolta, hogy a vádlott mindezek alapján csak *elkövethette, de nem követte el kétséget kizáróan* a vád szerinti cselekményt. Annak ellenére, hogy régi Btk. égisze alatt történt az elbírálás és a jogerő dátuma is a kúriai határozatot megelőzi (2014. május 6.) a bíróság megállapította, hogy nem tartozhat a hálapénz fogalomkörébe az első tényállásban szereplő cselekmény, azonban bizonyítottság hiányában a vádlottat felmentette. A 2. tényállás esetében azonban a bíróság kétséget kizáróan meg tudta állapítani azt, hogy a vádlott nem is követhetett el bűncselekményt, hiszen csak *„tájékoztatási kötelezettségének eleget téve hívta fel a páciense figyelmét arra az általa birtokolt információra, miszerint a soron kívüli vizsgálatért a beutalóval rendelkező betegnek is fizetnie kell."*

Egy másik régi Btk. szerint elbírált ügyben[162] a Fővárosi Bíróság az alkalmazott jogkövetkezmények megválasztása során kifejezetten azzal indokolta a szabadságvesztés büntetés kiszabását, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények mögött meghúzódó társadalmi probléma miatt az általános és különös megelőzés nem teszi lehetővé az enyhébb jogkövetkezmény alkalmazását. Jelen esetben a főorvos vádlott bűnösségét abban állapította meg a bíróság, hogy az OEP által finanszírozott terhes-gondozáson résztvevő nő felkérte a vádlottat a szülés levezetésére, aki azzal a feltétellel fogadta el a felkérést, hogy normál szülés esetén 80.000.-forint, császármetszés esetén 100.000.- forint jogtalan előnyt kért. Az ítéletben foglaltak szerint *„nem tekinthető példa nélkülinek az, ha a beteg a saját életét döntően befolyásoló orvosi beavatkozás esetén meggyőződése ellenére méltányossági, valamint „nem jogos, de szokás" alapon eltekint az elveitől"*.[163] Az ítélet indokolása szerint az alkalmazott jogkövetkezmény éppen ezért nem lehet enyhébb a szabadságvesztés büntetésnél, ugyanis: *„Az a szokás, hogy a beteg az általa a társadalombiztosítás felé teljesített befizetéssel már kifizetett szolgáltatásért további összeget fizessen az orvos részére, teljes mértékben átitatja a köztudatot, és ezáltal még nehezebbé teszi az egyébként is kiszolgáltatott helyzetben lévő sértett bűncselekménnyel szembeni fellépését. Ugyanígy az is a társadalom egésze előtt ismert tény, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények miatt csupán az esetek töredékében kerül sor felelősségre vonásra, ez a tény pedig tovább erősíti ennek a jelenségnek a társadalmi tudatba való beágyazottságát."*[164] Az ítélet indokolása arra enged következtetni, hogy a bíróság álláspontja szerint keményebb büntetőjogi fellépés indokolt abban az esetben, ha megállapítható a vádlott felelőssége, ugyanis csak ez szolgálja hatékonyan a generális prevenció elvét, hogy visszatartsa az embereket az ilyen bűncselekmények elkövetésétől. A Kúria előző fejezetben elemzett ítélete is afelé mozdult el, hogy inkább szélesebb körben büntesse a jog az ilyen jellegű korrupciós bűncselekmények elkövetőit. Mint láthattuk, 2021. január elsejétől a büntetőpolitika is arra az álláspontra helyezkedett, hogy semmilyen formában nem legális a hálapénz adása, elfogadása (kivéve a mindenkori minimálbér havi összegének 5%-át el nem érő értékű ajándékot). A bűncselekménnyel szembeni fellépést pedig megkönnyíti, hogy a Nemzeti Védelmi Szolgálat megbízhatósági vizsgálatokat folytat, ezzel csökkentve a látenciát és növelve az elrettentő hatást.

[162] Fővárosi Bíróság B.12/2010/9. számú határozata

[163] B.12/2010/9.sz. 7.

[164] B.12/2010/9.sz. 13.

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

A bevezetőben feltüntetett célkitűzéseknek megfelelően a tanulmányban egy komplex képet igyekeztem bemutatni a hálapénz-adás és elfogadás valamennyi, jogi, etikai, társadalmi, gazdasági, történelmi vetületéről annak érdekében, hogy megalapozottan értékelhetővé váljon a jogi környezet 2021-ben bekövetkezett reformja. Láthattuk, hogy mintegy fél évszázados fennmaradásának számos oka van, melyek nem értelmezhetők külön-külön, azok sokkal inkább együtthatásukban vezettek a jelenség társadalmi gyakorlattá válásához. Megállapítható, hogy a paraszolvencia általában a rendszer hibáinak tünete és eszközt biztosít a betegeknek arra, hogy kívánságuk szerinti egészségügyet tartsanak fent, melyet az állam nem tud biztosítani számukra. Szerves része azoknak a spontán kialakult lakossági korrekcióknak, amelyek a szocialista rendszer tarthatatlan modelljeit informális módon ugyan, de működőképessé tették.[165] A köz-és magánfinanszírozás összemosása azonban nemcsak igazságtalan és átláthatatlan, de megalázó és erkölcsileg aggályos következményekhez vezetett, ezért egyre sürgetőbbé vált a szakmai nagyjai által már sok esetben vázolt megoldási javaslat megvalósítása. Az a gyakorlat is egyre tarthatatlanabbá vált, hogy az állami ellátáson belül szerzett magánjövedelmet megadóztatják, hiszen ez a két rendszer tudatos keveredését jelentette.

Korábban már tervben volt, hogy a kelet-közép európai országok kormányainak meg kellene ismernie a közvélemény elvárásait és annak fényében lefektetnie egy stratégiát a paraszolvencia elleni küzdelem érdekében.[166] 2021-ben a koronavírus járvány hatására azonban a rendszer felszámolására tett leghatározottabb fellépéssel találkozhattunk, mely igen biztató a jövőre nézve. A hálapénz szigorú tiltása (és most már az aktív vesztegetőkre is fokozott figyelem fordítása) következtében a tehetősebbek átváltanak a magánegészségügyi szolgáltatókra, akiknél számla ellenében, adózott jövedelemként jelenik meg a korábban hálapénzként „feketén" kifizetett összeg, ráadásul ez által a közfinanszírozott ellátás tehermentesül, hiszen felszabadulnak ágyak, eszközök, emberi erőforrások. A Nemzeti Védelmi Szolgálat gőzerővel teszi a dolgát és nap-mint nap új eljárás indul a hálapénzt elfogadó orvosok és nővérek ellen.[167] A növekvő számú felelősségrevonás hozzájárulhat ahhoz, hogy csökkenjen a korrupciós bűncselekmények látenciája.

Némi problémát jelent azonban, hogy a nővérek, védőnők és más – nem orvos végzettségű – egészségügyi szakdolgozók bérét nem rendezte az állam olyan mértékben, hogy kellő visszatartó hatással érvényesüljön a szigorú büntetőjogi szabályozás. Feltehetően a magasabb fizetés mellett „nem érné meg" az orvosoknak kockáztatni a hálapénz elfogadását, viszont az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező asszisztensekről, műtősökről ez már nem mondható el, ők ugyanis kimaradtak a 2021-es bérrendezésből. Ha elfogadjuk azt, hogy a bérek rendezése a hálapénz elleni küzdelem fontos eleme, akkor az egészségügyi szakdolgozók esetén is szükség lesz a bérrendezésre. A Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara Országos Elnöksége ki is dolgozott egy javaslatot, melyet 2021. március 18. napján megküldött a belügyminiszternek,

---

[165] Király i.m. 96.

[166] Stepurko – Pavlova – Grygaa – Murauskiene – Groot i.m. 48.

[167] Friss ügyként álljon itt példaként, hogy 2021. szeptember 10. napján a police.hu bejelentette: Borítékban kapott „fizetéskiegészítés" miatt fogtak el két főorvost és egy asszisztenst a fővárosi rendőrök. A nyomozók 2021. szeptember 8-án kutatást tartottak a két főorvos rendelőjében, ahol az íróasztal fiókokban közel 200 olyan üres borítékot találtak, amelyekben a gyanú szerint a páciensek a hálapénzt adták át. http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/boritekban-kapott-fizeteskiegeszites-miatt-fogtak?fbclid=IwAR1-21ANWj0C8FVLE13YHqe9Zm8znmE58ze7v1lyKdex-JL7uBlujCQ5awo (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

emberi erőforrás miniszternek és az országos kórház-főigazgatónak.[168] Válaszként egy bruttó 500.000 Ft értékű rendkívüli juttatást és 10 nap pótszabadságot adtak az egészségügyi szakdolgozók részére, a koronavírus elleni küzdelemben végzett munka elismeréseként.[169] Mindez azonban hosszú távon nem feltétlen támogatja a hálapénz elleni küzdelmet, hiszen nem váltja ki az abból származó illegális jövedelmet és a dolgozóknak továbbra is perspektíva lehet, hogy „megéri" kockáztatni.

A hálapénz büntetőjogi megítélése tekintetében elmondható, hogy a lakosságtól szinte elvárhatatlan volt a jogi szabályozás nyomon követése, a társadalomra veszélyesség megítélését tekintve maga a bírói gyakorlat is sokszor bizonytalan volt. Az elemzett határozatokban is érzékelhető a kétség, hogy az aktív vesztegetőt büntetni kell-e, de ezt a gyakorlat azzal kompenzálta, hogy feltehetően a vádemelésig is ritkán jutott el az ügy, amennyiben mégis, akkor nagyobb arányban felmentéssel végződött. A közélet tisztaságára gyakorolt káros hatásokat (minthogy csökkenti az egészségügyi finanszírozás transzparenciáját, veszélyezteti a szolgáltatók elszámoltathatóságát, akadályát képezi a korszerűsítésnek és egyenlőtlenségekhez vezet) tekintve azonban kikristályosodik, hogy milyen mértékű társadalomra veszélyességről is van szó, ezért pozitív változásként értékelhető, hogy a büntetőjogi szabályozás is szigorúbban fellép, s a Nemzeti Védelmi Szolgálat is minden esetben feljelentéssel él az aktív vesztegetőkkel szemben.

Az Kúria elvi bírósági határozatában[170] nem merítette ki a hálapénz kérésének kategóriáját az, ha informálta az orvos a beteget arról, hogy mennyit szokás adni. Feltehetően ez most már megváltozott, mert ugyan nyelvtani értelemben az informálás továbbra sem kérés, mégis más csengése van, hiszen egyáltalán nem szabadna adni, amire ma már vélhetően a társadalom legtöbb tagjának jogtudata kiterjed. A hálapénz teljes tiltása mellett üdvözlendő azonban az a szabály, hogy ajándékot lehet adni az ellátás befejeztével, ugyanis láthatóan a betegeknek igénye van a hála kifejezésére és helytelen volna tőlük elvenni ezt a lehetőséget. Ez azért is jó, mert a hálából, szabadon adott ajándék elősegíti, hogy a beteg fel tudja dolgozni magában a kellő gondossággal végzett egészségügyi beavatkozás lelki hatásait.[171]

Magyarországon a közelmúltban megfigyeltek alapján, amennyiben az egészségügyi dolgozók és a betegek jogtudata is találkozik a jogalkotói és jogalkalmazói elképzeléssel, a hálapénz, mint hagyomány meggyengülhet. A tanulmányból azonban az is kitűnik, hogy szűklátókörű szemlélet lenne, ha a hálapénz megítélését csak tisztán kultúrához és moralitáshoz kötnénk. A juttatások egészségügyi dolgozók általi kifejezett kérése nem feltétlen az egészségügyi szolgáltatók erkölcstelen magatartására utal, hanem utalhat a (2021. évet megelőző) krónikus alulfizetettség helyzetére, mely csak orvosi oldalról lett rendezve. Ezen kívül a másik oldalt nézve, a betegek igénye is jogos a megfelelő színvonalú ellátásra, valamint egyes kiegészítő szolgáltatások megvásárlására (pl. szabad orvosválasztás szülés, sebészeti műtét során). A hálapénz-jelenség megoldásához tehát a büntetőjogi szemléletváltáson és teljes bérrendezésen túl, társadalmi szemléletváltásra is szükség lenne, de a kötelező társadalombiztosítás politikáján is sok minden múlik.

Megoldás lehetne esetleg, ha a társadalombiztosításba fizetett egészségügyi hozzájárulás egy része egy olyan alapba kerülne, amelyet a beteg igénybe vehet a magánellátás során. Ezzel az összeggel rendelkezve tudna olyan szolgáltatásokat megvásárolni, melyek a tb-ellátás felől a

---

[168] MESZK Országos Szervezet: MESZK béremelési koncepció javaslat. 2021. március 19. http://meszk.hu/hirek.aspx?nid=103509&cid=492#103509 (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

[169] MESZK Országos Szervezet: Válaszlevél az EMMI-től. 2021. június 30. http://meszk.hu/hirek.aspx?nid=104604&cid=492#104604 (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

[170] EBH 2015. B27

[171] Julesz i.m. 30.

magánellátás irányába terelik pl. várakozási idő lerövidítése. Egy 2017-ben végzett kutatás eredménye szerint az orvosok 85%-a szerint a béremelés a hálapénz rendszer felszámolásának kulcsa, míg 52%-uk egyetértett abban, hogy ehhez az extra kórházi szolgáltatások legális megvásárlására is szükség van.[172] A probléma gyökere alapvetően az, hogy az emberek színvonalasabb ellátás iránti igénye nem találkozik azzal a jövedelmi helyzettel, amely a magánegészségügy megengedhetőségét jelentené, valamint véglegesen lemondani sem szeretnének a tb-ellátásról, szeretnek a kettő közül válogatni.

A nők megnövekedett igényét arra, hogy a fogadott orvosuk kísérje el őket a szülőszobára, megoldaná egy, az állami vagy önkormányzati fenntartású egészségügyi intézmény, a magánpraxisban tevékenykedő orvos és a kismama közötti háromoldalú szerződés, mellyel a kismama által kifizetett összeg egy része a kórház részére térítené az eszköz és emberi erőforrás igényt, másrészt az orvosa részéről a rendelkezésre állást és különös odafigyelést.[173] Kérdésként merül fel, hogy a magánorvos választás vajon csak hamis biztonságérzetet keltő illúzió, vagy valóban van rá igény és rendezni kell legális lehetőségét? Erre kérdőíves kutatások elvégzésével lehetne választ találni, valamint annak felmérésével, hogy mennyit számít az ellátás minőségét érintően az, ha az orvos már korábbról ismeri a kismama kórelőzményét, valamint anyagi ösztönzők által motivált abban, hogy a későbbiekben is visszatérjen hozzá a páciense, vagy éppen abban, hogy másnak is ajánlják.

Összességében elmondható, hogy a társadalomba ilyen mélyen gyökeret vert szokások nehezen irthatók ki egyik napról a másikra, de a hatályos szabályozási környezet – a fentiekben említett néhány hiányosságtól eltekintve – megfelelően biztosítja a hálapénz elleni küzdelem leglényegesebb elemeit. A társadalom minden tagjában tudatosítani szükséges, hogy mai fogalmainkkal élve a hálapénz *az egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben egészségügyi dolgozónak, egészségügyben dolgozónak vagy ezekre tekintettel másnak az egészségügyről szóló törvényben meghatározottak szerint adott vagy ígért jogtalan előny,* azaz nincs jelentősége annak, hogy előre vagy utólag, kötelezettségszegésért vagy hálából nyújtják, mindennek már csak a jogi minősítés, esetleg a büntetéskiszabás során lehet jelentőséget tulajdonítani.

---

[172] Szinapszis Kft.: Hálapénz 2017. http://reszasz.hu/index.php/104-szinapszis-sajat-tanulmany-halapenz-kutatas-2017 (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

[173] A Magyar Orvosi Kamara által kidolgozott javaslat a szülészet-nőgyógyászat országos szakfelügyelő főorvosa részére. 2020. december 7.

https://mok.hu/public/media/source/Transzparencia/Bedolgozas/B%C3%A1lint_Bal%C3%A1zs_tv_sz%C3%BCl%C3%A9szet_20201207.pdf?fbclid=IwAR14ToySc9UpBM-5isiR7n13A3-6IH_SORUfbEkTW5ACTU-WWAqbljtdJZI (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

6. IRODALOMJEGYZÉK

Ádám György: Az orvosi hálapénz Magyarországon. Budapest,Magvető, 1986.

Ambrus István: Büntetőjog 2021 – a pénzmosás újrahangolt tényállása és a hálapénz kriminalizálása. Büntetőjogi Szemle, 2020/2, 3-10.

Antal Z. László: A hálapénz kialakulásának szükségszerűsége és nélkülözhetetlen funkciói. Replika, 1993/11-12, 218-236.

Asztalos Péter: A háztartások közvetlen hozzájárulása az egészségügyi kiadásokhoz Magyarországon. Statisztikai Szemle, 2017/8–9, 874-900.

Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény végső előterjesztői indokolása. Indokolások Tára, 2020/128. (X. 15.), 1454-1460.

Baji Petra – Gulácsi László: A helyzet változatlan. Egy reprezentatív kérdőíves felmérés eredményei a magyar lakosság hálapénz-fizetési szokásairól és a hálapénz megítéléséről. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2012/4, 30-36.

Balázs Péter: Az orvosi hálapénz megoldásának történelmi kulcsa. Orvosi Hetilap, 2019/2, 50-56.

Balázs Péter: Az orvosi hálapénz nem csodaszer a válság ellen. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2011/1, 43-48.

Balázs Péter: Hálapénz... ha végre paradigmát váltanánk. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2007/4, 11-19.

Balázs Péter: Semmelweis-terv és hálapénz-gazdaság a magyar egészségügyben. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2013/2, 1-5.

Berecz János – Fülöp Botond: A hálapénz szabályozásának büntetőjogi és etikai kérdései. IME, 2015/4, 11-15.

Bognár Géza – Gál Róbert Iván – Kornai János: Hálapénz a magyar egészségügyben. Közgazdasági Szemle, 2000/4. 293-320.

Csaba Iván: A hálapénz közgazdasági értelmezéséhez. Replika, 1993/9-10, 95-107.

Hálapénz Bizottság: Jelentés az orvosi hálapénzről. Helyzetelemzés és következtetések. Budapest, Springer, 2002.

Hollán Miklós – Venczel Tímea: A hálapénz büntetendősége a jogtudatban. Kézirat, 2019. 22. http://real.mtak.hu/102807/3/h%C3%A1lap%C3%A9nz%20lead%207.pdf (Letöltés: 2021. augusztus 10.)

Hollán Miklós: A kormányzat kihátrált az orvosi hálapénz egyértelmű büntetőjogi szabályozása mögül. Ars Boni, https://jog.tk.hu/blog/2015/06/a-kormanyzat-kihatralt (Letöltés: 2021. augusztus 10.)

Hollán Miklós: Adalékok a hálapénz büntetőjogi fogalmához. Gondolatok Ott István elemzése kapcsán. JeMA, 2015/4, 27-36.

Juhász Borbála – Sági Mirjam: Keresd a Nőt! Korrupció a társadalmi nemek szempontjából – különös tekintettel a nők elleni erőszakra és a szülészeti hálapénzre. Budapest, Transparency International Magyarország Alapítvány, 2019.

https://transparency.hu/wp-content/uploads/2019/03/keresd_a_not.pdf (Letöltés: 2021. augusztus 25.)

Julesz Máté: Orvosi jog működés közben. A hálapénztől a kártérítésig. Budapest, Medicina, 2018.

Kincses Gyula: A hálapénzről – még mindig nem utoljára. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2007/4, 2-10.

Kincses Gyula: Még egyszer a paraszolvencia kérdéséről. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2004/4, 13-18.

Király Lilla: Mennyire fáj a paraszolvencia a magyar lakosságnak, avagy mit jelent a hálapénz a magyar egészségügyben? Jura, 2016/2, 94-111.

Kovács Zsuzsa: Hálapénz. Orvosi praktikák. Budapest,Budapest-Print, 2003.

Ott István: A Kúriai ítélete hálapénz ügyben. A büntetőjogi hálapénz-fogalom születése. JeMa, 2015/3, 49-52.

Petschnig Mária: Az orvosi hálapénzről – nem etikai alapon. Valóság, 1983/11, 47-55.

Sági Csilla – Baji Petra: Hálapénz a szülészetben – egy kvalitatív vizsgálat eredményei. Biztosítás és kockázat, 2017/1, 82-97.

Sajó András: Jogtudat, jogismeret. Budapest, MTA Szociológiai Intézet, 1983.

Stepurko, Tetiana – Pavlova, Milena – Grygaa, Irena – Murauskiene, Liubove – Groot. Wim: Informal payments for health care services: The case of Lithuania, Poland and Ukraine. Journal of Eurasian Studies, 2015/6, 46-58.

Tar Tímea: A hálapénz adás motivációi. OTDK dolgozat, 2017. http://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=75149 (Letöltés: 2021. augusztus 23.)

Williams, Colin C. – Horodnic, Ioana A. – Horodnic, Adrian V.: Who is making informal payments for public healthcare in East-Central Europe? An evaluation of socio-economic and spatial variations. Eastern Journal of European Studies, 2016/7, 49-61.

6.1 Felhasznált internetes források

A Magyar Orvosi Kamara által kidolgozott javaslat a szülészet-nőgyógyászat országos szakfelügyelő főorvosa részére. 2020. december 7. https://mok.hu/public/media/source/Transzparencia/Bedolgozas/B%C3%A1lint_Bal%C3%A1zs_tv_sz%C3%BCl%C3%A9szet_20201207.pdf?fbclid=IwAR14ToySc9UpBM-5isiR7n13A3-6IH_SORUfbEkTW5ACTU-WWAqbljtdJZI (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

A Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe. https://mok.hu/public/media/source/etikaiKodex/EtikaiKodex_2018_11_24.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/boritekban-kapott-fizeteskiegeszites-miatt-fogtak?fbclid=IwAR1-21ANWj0C8FVLE13YHqe9Zm8znmE58ze7v1lyKdex-JL7uBlujCQ5awo (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

https://eakta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozatok (Megtekintés: 2021. szeptember 2.)

European Commission: State of Health in the EU. Magyarország, Egészségügyi országprofil 2019. https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2019_chp_hu_hungary.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

KSH: Borravaló és hálapénz. Statisztikai Tükör, 2015/16. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/halapenz.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 20.)

Magyar Orvosi Kamara: Rövid feljegyzések az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló törvényhez – II. Kirendelés. https://mok.hu/hirek/jogorvoslas/rovid-feljegyzesek-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszonyrol-szolo-torvenyhez---ii-kirendeles (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

Medvegy Gábor: Elképesztő cikk született a hálapénz illemtanáról. 2016. február 2. http://24.hu/poszt-itt/2016/02/02/elkepeszto-cikk-szuletett-irtak-a-halapenz-illemtanarol/ (Letöltés: 2021. július 30.)

MESZK Országos Szervezet: MESZK béremelési koncepció javaslat. 2021. március 19. http://meszk.hu/hirek.aspx?nid=103509&cid=492#103509 (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

MESZK Országos Szervezet: Válaszlevél az EMMI-től. 2021. június 30. http://meszk.hu/hirek.aspx?nid=104604&cid=492#104604 (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

Mikor, hogyan és mennyit? Hálapénz kisokos. 2016. január 26. http://www.borsonline.hu/aktualis/mikor-hogyan-es-mennyit-halapenz-kisokos/108431 (Letöltés: 2021. augusztus 11.)

Nemzeti Védelmi Szolgálat: Megbízhatósági vizsgálat. https://nvsz.hu/tevekenyseg/megbizhatosagi-vizsgalat (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

Országos Kórházi Főigazgatóság: A korábban összesítettnél is többen maradtak az állami egészségügyben.

https://okfo.gov.hu/web/guest/-/a-kor%C3%A1bban-%C3%B6sszes%C3%ADtettn%C3%A9l-is-t%C3%B6bben-maradtak-az-%C3%A1llami-eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyben (Letöltés: 2021. augusztus 28.)

Rezsek Győző: Hálapénzek és korrupció: 86 vizsgálatból 18 feljelentés egészségügyi alkalmazottak ellen. Infostart/InfoRádió, 2021. augusztus 10. https://infostart.hu/belfold/2021/08/10/nvsz-merleg-86-vizsgalatbol-18-feljelentes-egeszsegugyi-alkalmazottak-ellen (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

Szinapszis Kft.: Hálapénz 2017. http://reszasz.hu/index.php/104-szinapszis-sajat-tanulmany-halapenz-kutatas-201 (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

Szinapszis Kft.: Hálapénz 2017. http://reszasz.hu/index.php/104-szinapszis-sajat-tanulmany-halapenz-kutatas-2017 (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

Újraélesztett egészségügy, Gyógyuló Magyarország. Semmelweis Terv az egészségügy megmentésére. Szakmai koncepció. Nemzeti Erőforrás Minisztérium Egészségügyért Felelős Államtitkárság 2011. május 11.

http://2010-2014.kormany.hu/download/5/e7/30000/Semmelweis%20Terv%20az%20eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgy%20megment%C3%A9s%C3%A9re%20-%20Szakmai%20koncepci%C3%B3.pdf (Letöltés: 2021. július 11.)

Weborvos, online egészségügyi magazin: A hálapénz rendszere egy posztkommunista maradvány.

https://weborvos.hu/lapszemle/a-halapenz-rendszere-egy-posztkommunista-maradvany-222516 (Letöltés: 2021. szeptember 13.)

Weborvos, online egészségügyi magazin: Az orvosok 47 százaléka szerint nincs, vagy kevesebb a hálapénz, 2021. augusztus 10. https://weborvos.hu/egeszsegpolitika/az-orvosok-47-szazaleka-szerint-nincs-vagy-kevesebb-a-halapenz-268875 (Letöltés: 2021. augusztus 29.)

6.2 Felhasznált bírósági határozatok

B.1719/2011/32.
B.23979/2015/36.
B.473/2012/91.
B.52/2011/29.
B.72/2013/271.
Bf.193/2015/23.
Bf.369/2013/7.
Bf.499/2016/43.
Bf.67/2013/7.
Bf.9390/2018/5.
Bfv.1336/2019/9.
Fővárosi Bíróság B.12/2010/9.
Fővárosi Ítélőtábla Bf.129/2014/22.
Kúria Bhar.6/2015/20. (EBH 2015. B27.)

MUNKAJOGI ÉS KÖZIGAZGATÁSI JOGI SZEKCIÓ BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. PETRI DÁVID

AZ EGÉSZSÉGET NEM VESZÉLYEZTETŐ ÉS BIZTONSÁGOS MUNKAFELTÉTELEK BIZTOSÍTÁSÁRA VONATKOZÓ KÖTELEZETTSÉG MEGSZEGÉSE MIATTI MUNKÁLTATÓI FELELŐSSÉG AZ OTTHONI MUNKAVÉGZÉS ELRENDELÉSÉNEK ESETÉN

1. BEVEZETÉS

Az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételekre minden munkavállaló igényt tarthat, de kérdés, hogy ez a munkáltatónak vajon részben vagy egészben a kötelezettsége. Először is jelen pályázat azt veszi górcső alá, hogy ezek a munkafeltételek mennyiben határozhatóak meg kézzelfoghatóan, a munkaviszony felei számára világosan, végrehajthatóan a nemzetközi és uniós, valamint a hazai normák, továbbá a nemzetközi bírói gyakorlat tekintetében.

A pályázat vizsgálja, hogy a különböző jogszabályokban megfogalmazott, a munkavállaló egészségének és biztonságának biztosítására törekvő – első ránézésre idealisztikusnak tűnő – célkitűzéseket hogyan és kinek kell konkrét védelmi intézkedések meghatározása és foganatosítása útján tartalommal megtölteni.

A dolgozat betekintést kíván nyújtani az otthoni munkavégzés témájába az ide vonatkozó jogi fogalmakon, előfordulási formáinak elemzésén és rendszerezésén keresztül vizsgálva annak elrendelését és jogszerű foganatosítását, kiemelt figyelmet fordítva a munkáltató egészséges és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségének összefüggéseire.

A home office mint kifejezés és az otthoni munkavégzés egyik típusa a koronavírus miatti járványhelyzet nehéz időszaka után széles körben elterjedt köznapi szóhasználatban úgy, hogy a tételes jogi szabályozása Magyarországon és más országokban is teljesen hiányzik. Az ezzel kapcsolatos álláspontokat hazánkban egyelőre még csak a munkajogtudomány képviselői alakították ki; ezzel szemben Németországban már a jogszabálytervezet fázisába került a home office-szal kapcsolatos szabályozás. A nagy kivételt Hollandia jelenti, ahol már 2016. óra törvényi rendelkezés biztosítja a home office igénybevételének jogi lehetőségét. Éppen ezért megkerülhetetlennek tartom az előbbiekben felsorolt három ország home office-ra vonatkozó szabályozását.

Mindezek fényében felmerül a kérdés, hogy amennyiben a munkavállaló egészségét, testi épségét egy munkavisszonnyal összefüggő kár miatt sérelem éri, akkor ebben az esetben a munkáltató hogyan és miként felel tekintettel arra, hogy az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítása az ő kötelezettsége. A vizsgálat tárgyát képezi, hogy vajon a kimentési lehetőségek, a részbeni mentesülés és a kármegosztás szabályai ebben az esetben alkalmazhatóak-e?

A munkáltató ennek megelőzése érdekében érdében milyen gyakorlati útmutatót vehet igénybe, hogy az őt terhelő munkavédelemmel kapcsolatos normáknak eleget tegyen. A pályázat rövid kitekintést kíván adni a preventív gyakorlati, a munkavállaló egészségét és biztonságát szolgáló intézkedések lehetőségeiről.

Végül érdemesnek tartom az előzőekben elmondottakat olyan módon is vizsgálni, hogy ezek mennyiben érvényesülnek a bírák és az igazságügyi alkalmazottak otthoni munkavégzésre, különös tekintettel a rájuk vonatkozó külön jogszabályok értelmezése fényében.

2. AZ EGÉSZSÉGET NEM VESZÉLYEZTETŐ ÉS BIZTONSÁGOS MUNKAFELTÉTELEK

2.1 Nemzetközi szabályozás – uniós és más nemzetközi normák

Ahhoz, hogy meg tudjuk határozni milyen kötelezettségei vannak a munkáltatónak az otthoni munkavégzés során, pontosan meg kell jelölnünk, melyek azok az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek, amelyeket biztosítania kell – még az otthonában dolgozó munkavállaló részére is.

A nemzetközi szabályozás tekintetében kiemelt jelentőséggel bír az Európai Unió Alapjogi Charta (a továbbiakban: Charta), amelynek a IV. címben foglalt Szolidaritás elnevezésű fejezetében alapjogként kerültek deklarálásra a tisztességes és biztonságos munkafeltételek a munkavállalók jogai védelmének biztosítása érdekében. Ennek megfelelően a Charta 31. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez.

A Charta jogi státuszát tekintve az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSz.) 6. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések. Erre tekintettel a Charta a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével egyidejűleg, – tehát 2009. december 1. óta – figyelemmel az EUSz. 6 cikk (1) bekezdésére kötelező erejű, közvetlen hatályú, elsődleges jogforrás.[1]

Bár a Chartában foglalt alapjogok mindenkire vonatkoznak állampolgárságtól vagy jogállástól függetlenül, azonban az 51. cikk egyértelműen kijelöli a Charta személyi hatályát azzal, hogy annak alkalmazási körét az uniós intézményekre és szervekre korlátozza, illetve a tagállamokra annyiban, amennyiben azok az európai uniós jogot hajtják végre. Ennek megfelelően megállapítható, hogy a Charta tagállamokra nézve nem kötelező, kivéve, ha uniós jogi norma végrehajtásáról van szó. Ezen túlmenően az 52. és az 53. cikk rendelkezik a Charta alkalmazásának korlátairól.[2]

Az EUSz. 6. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei. Ennek előzményeként az Európai Bíróság a Stauder-ügyben[3] már 1969-ben elismerte, hogy az alapvető emberi jogok a közösségi jog általános elvei közé tartoznak, és az Európai Bíróság védi őket.[4] Lényeges megállapítás tehát, hogy a Chartában foglaltaknak az értelmezése során figyelemmel kell lenni a tagállamok alkotmányos alapjogi hagyományaira, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményére is.

Ebben a körben az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950-ben, Rómában kelt egyezmény, másnéven az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban:

---

[1] Varga Zsófia: Az Alapjogi Charta alkalmazási köre I. Európai Jog, 2013/5, 17-29. https://europaialkotmanyjog.eu/?p=820#more-820 megtekintés: 2021.09.05., letöltés: 2021.09.29.

[2] Az EUSZ 2. cikke szerinti értékek védelme az EU-ban. 3. In Az Európai Unió ismertetése – 2021.

A Európai Parliament hivatalos honlapján https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_4.1.2.pdf megtekintés: 2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.

[3] C.29/69. ECLI:EU:C:1969:57

[4] SY Sarah: The Charter of Fundamental Rights 1. o. In Fact Sheets on the European Union. 2017. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/010106/04A_FT(2013)010106_EN.pdf megtekintés: 2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.

Egyezmény) 2. és 8. cikkének van determináló szerepe, amely biztosítja egyrészről az élethez való jogot[5], másrészről a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot.[6] A strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) ezt a két jogot pontosabban ezek megsértését – akként értelmezték, hogy míg az utóbbit a még élő, addig az előbbit – az élethez való jogot – a már elhunyt személyek tekintetében állapították meg.[7]

Az élethez való jog kapcsán az Öneryildiz kontra Törökország ügyben[8] az EJEB kimondta, hogy „Az Egyezmény 2. cikk 1. bekezdésének első mondata értelmében az államnak nem csupán tartózkodnia kell az élet szándékos és illegális kioltásától, hanem biztosítania is kell az élethez való jogot általában, és egyes jól meghatározható esetekben mindez olyan kötelezettséget is ró az államra, amely szerint tegye meg azokat az intézkedéseket, amelyek a joghatósága alatt élők életének megóvásához szükségesek."[9] Mindebből egyértelműen levonható, hogy az EJEB az élethez való jog kapcsán aktív magatartást, vagyis pozitív kötelezettséget ró az államok terhére. Az EJEB más ügyében is felmerül az állam pozitív irányú felelőssége, amely egyebek között a megfelelő jogi és igazgatási keretek megteremtésére, a gyakorlati intézkedésekre, továbbá a megfelelő információra terjed ki.[10] Erre eklatáns példa az EJEB ítélkezési gyakorlatában mérföldkőnek számító Brincat és mások kontra Málta eset[11] annak munkavédelemre gyakorolt hatása miatt; különösen a biztonságos és egészséges munkafeltételek biztosításának kötelezettsége tekintetében. Az EJEB ugyanis első ízben vezette le és deklarálta a már elhunyt munkavállaló tekintetében az Egyezmény 2. cikkében szabályozott élethez való jogból, míg a még élő munkavállalók kapcsán a 8. cikkben rögzített magánélethez való jogból azt a két – a munkavédelem területén alapvető – jogot, amely egyrészről a munkavállalót érintő kockázatokra vonatkozó információkhoz való hozzáférés joga, másrészről a veszélyes ipari tevékenységekkel szembeni védelemhez való jog. Ezt alapul véve ebben az ügyben az EJEB a védőmaszkok használatát – azok nem megfelelő minősége okán – a máltai hajógyári munkások azbesztnek való kitettségük miatt nem tartotta elegendő védelmi intézkedésnek.

Ennek az esetnek azért is kiemelkedő jelentősége van, mert az EJEB mindkét jog tartalmát kibontja az ítéletében. Bár itt felmerülhet a kérdés, hogy mindez – különösen egy állam elmarasztalása – mennyiben érinti az otthoni munkavégzést, illetve a munkáltató felelősségét, ugyanis elvi éllel kijelenthető, hogy mindennek azért van jelentősége, mert a munkáltató a biztonságos és egészséget nem veszélyeztető munkafeltételek teljesítésével nem csak egy alapvető munkajogi kötelezettséget, hanem egyúttal alapjogot teljesít, ami nem csupán a tipikus – például egy irodai munkahelyen történő – munkavégzés sajátja.

Ami a veszélyes tevékenységekkel szembeni védelemre vonatkozó pozitív kötelezettséget illeti az EJEB már 1994-ben, a Lopez Ostra kontra Spanyolország ügyben[12]úgy értelmezte a 8. cikket, hogy az magában foglalja a veszélyes tevékenységektől való védelemhez való jogot. Az államok pozitív kötelezettségének hatályát pedig a már fent említett Öneryıldız kontra Törökország ügyben fejtette ki oly módon, hogy a veszélyes tevékenységek esetében „különös hangsúlyt kell fektetni a szóban forgó tevékenység sajátosságaihoz igazodó szabályozásokra,

---

[5] A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. (2. cikk)

[6] Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. (8. cikk)

[7] Bándi Gyula: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, a Szociális Karta és a környezeti jogok. Acta Humana. 2021/ 2, 19.

[8] Öneryildiz v. Turkey (application no. 48939/99), 2002. június 18-i ítélet

[9] Bándi uo.

[10] Bándi i.m. 195. o.

[11] Brincat and Others v. Malta (applications nos. 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11, and 62338/11), 2014. július 14-i ítélet

[12] López Ostra v. Spain, Application no. 16798/90

különös tekintettel az emberi életet fenyegető potenciális kockázat mértékére. Ezeknek a normáknak szabályozniuk kell a tevékenység engedélyezését, létesítését, működését, biztonságát és felügyeletét; valamint kötelezővé kell tenni minden érintett számára." Lényeges azonban, hogy nem csak önmagában ennek, hanem a munkavégzés helyén rejlő veszélyekre vonatkozó információkhoz való hozzáférést is biztosítani kell a munkavállaló számára, mely információknak a gyakorlatban is kivitelezhető védelmi intézkedéseket kell tartalmazniuk.[13]

Ezzel összefüggésben az EJEB-nek az információk hozzáféréséhez való jogának biztosítására vonatkozó megközelítése a Vilnes és mások kontra Norvégia esetben[14] újabb szintre lépett, amikor a búvárok foglalkozás-egészségügyi helyzetének tekintetében megállapította, hogy az államnak az olyan alapvető információkhoz való hozzáférésre vonatkozó pozitív kötelezettsége, – amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy felmérjék az egészségüket és életüket fenyegető kockázatokat – bizonyos körülmények között magában foglalhatja az ilyen információk nyújtására vonatkozó kötelezettséget is. Azonban azt, hogy milyen módon kell ennek a kötelezettségnek eleget tenni, az EJEB nem részletezte.

Mindebből tehát levezethető, hogy a biztonságot és egészséget nem veszélyeztető munkafeltételek biztosítása, mint alapvető jog rendkívül fontos kötelezettség a szabályozás tekintetében az állam, míg a megvalósítás vonatkozásában a munkáltató számára.

Egyetértve így Elena Sychenko tanulmányában foglaltakkal valóban megállapítható, hogy az EJEB fentebb említett ítéleteiben foglalt álláspontja megerősítheti a munkavállalók biztonságát és egészségét a munkavédelem területén azáltal, hogy az állam konkrét szabályozásai kötelezettségeinek pontosításával meghatározza a munkáltató biztonságot és egészséget nem veszélyeztető kötelezettségeit.

Egy másik fontos – az Egyezményhez hasonlóan – az Európa Tanácshoz köthető jogi norma a Torinóban, 1961. október 18-án, Torinóban kelt Európai Szociális Charta[15], amely először fogalmazott meg nemzetközi szinten konkrét jogokat a munkahelyi egészség- és biztonságvédelem vonatkozásában. A Charta elvi éllel rögzíti, hogy „minden dolgozónak joga van a biztonságos és egészséges munkafeltételekhez."

Ezzel összefüggésben az Európai Unió az alapvető szociális jogokat, többek között az Európai Szociális Chartában, valamint a munkavállalók alapvető szociális jogairól szóló 1989. évi Közösségi Chartában meghatározott jogokat szem előtt tartva kimondja, hogy az Unió és a tagállamok célkitűzése a foglalkoztatás, az élet- és munkakörülmények javítása – lehetővé téve ezáltal a fejlődési folyamat fenntartása mellett ezek összehangolását – a megfelelő szociális védelem, a szociális partnerek közötti párbeszéd és az emberi erőforrások fejlesztésének elősegítése a tartósan magas foglalkoztatás és a kirekesztés elleni küzdelem érdekében.

Az Európai Unió jogára visszatérve a munkahelyi egészségvédelem és biztonság uniós szintű, azonos alapokon nyugvó szabályozásának jelentősége a kezdetekben abban állt, hogy a versenyt torzító tényezők és hatások kiküszöbölésével – közvetett módon – elősegítse a személyek és szolgáltatások szabad áramlását, ami az európai integráció alapvető célkitűzéseinek elérését szolgálta.[16]

---

[13] Sychenko Elena: Occupational Health in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Brincat v. Malta. In Strasbourg Observers https://strasbourgobservers.com/2014/09/08/occupational-health-in-the- jurisprudence-of-the-european-court-of-human-rights-brincat-v-malta/ megtekintés: 2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.

[14] ECtHR, Vilnes and others v. Norway (52806/09 22703/10) 05/12/2013

[15] Kihírdette 1999. évi C. törvény. 1999. év augusztus 7-től kell alkalmazni Magyarországon

[16] Páva Hanna - Gádor János: Munkavédelem az Európai Unióban. 3. o. Budapest, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma http://www.bmeip.hu/download/engemiserint/Munkavedelem%20az%20EUban.pdf megtekintés:2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.

Már a Római Szerződést módosító Egységes Európai Okmány szociális biztonságról szóló fejezetében úgy rendelkezett, hogy a tagállamok törekednek a munkavállalók biztonságának és egészségvédelmének javítására a munkakörülmények jobbá tételével.[17] Ennek a célkitűzésnek az eszköze a minimális követelményeket meghatározó irányelvek voltak.

Az egyik – álláspontom szerint legjelentősebb, – a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről szóló 89/391/EGK Tanács Irányelve (a továbbiakban: Keretirányelv), amely szintén meghatározza azokat a – „csupán" – minimális követelményeket, amelyeket – a tagállamok implementációs kötelezettségük teljesítését követően – végső soron a munkáltató érvényesít és tölt meg tartalommal további, a minimális követelményeken túlmutató konkrét intézkedésekkel. Az uniós fellépés jogalapja az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 153. cikke, amely szerint az Unió támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit különösen a munkakörnyezet, a munkafeltételek javítása, valamint a munkavállalók egészségének és biztonságának védelme érdekében.

Az irányelvek csak célokat határoznak meg, így a célok megvalósításának módját már a tagállamra bízza, hiszen a tagállam felelős azért, hogy az irányelvekben foglaltakat átültesse, és meghozza a szükséges nemzeti jogszabályokat annak érdekében, hogy az adott irányelv végrehajtható legyen. Ahogy azonban erre Páva-Gádor szerzőpáros rámutat, mindez hatékony infrastruktúrát igényel, amely magában foglalja a vállalkozások hatékony irányítását, a munkavállalók megfelelő képzését, valamint a hatékony munkavédelmi felügyelőségek létrehozását és működtetését is.[18] Miután az állam ezt a kötelezettségét teljesítette, a munkáltató már a konkrét megvalósításért lesz felelős, úgymint – figyelemmel a Keretirányelvben rögzített célkitűzésekre – a kockázatok elkerülése, értékelése, a kockázati források kiküszöbölése, a konzultáció és tájékoztatás, különösen a munkavállalók képzése és oktatásuk biztosítása a veszélyforrások, valamint az új technológiák bevezetése tekintetében; a veszélyforrásokról való tájékoztatás, továbbá a védőintézkedések kiválasztása és foganatosítása. A munkáltató tehát munkaköri leírások, kötelező utasítások útján a konkrét munkaköri sajátosságok figyelembevételével gyakorlati védelmi intézkedéseket ír elő a biztonságos és egészséget nem veszélyeztető munkafeltételeket biztosítása érdekében.

A Keretirányelv 2. cikke mindemellett célkitűzésként deklarálja, hogy a munkavállalók biztonságát és egészségvédelmét a lehető legmesszebbmenőkig biztostani kell ezen irányelv céljainak figyelembevételével.

A Keretirányelv már 1989-ben számos újítást tartalmazott a munkahelyi egészség- és biztonságvédelem érdekében, úgymint a munkáltató megelőző intézkedéseire való kötelezés, a kockázatértékelése elve, – amelynek főbb elemeit meg is határozza[19] – valamint az általános irányítási folyamatok részét képező biztonsági és egészségvédelmi irányítás új formáinak jelentősége. A Keretirányelv kötelezi a munkáltatókat, hogy a munka biztonságosabbá és egészségesebbé tétele érdekében megfelelő megelőző intézkedéseket hozzanak.[20]

---

[17] Páva – Gádor: i.m. 5. o.

[18] Páva – Gádor: i.m. 8. o.

[19] Úgymint a veszély azonosítása, munkavállalói részvétel, megfelelő intézkedések bevezetése a kockázati forrásnál történő megszüntetésének prioritásával, valamint dokumentálás és a munkahelyi veszélyek rendszeres, ismételt értékelése.

[20] Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség hivatalos weboldala https://osha.europa.eu/hu/legislation/directives/the-osh-framework-directive/the-osh-framework-directive- introduction

Több irányelv is foglalkozik ezekkel a munkafeltételekkel közel azonos, de az eltérő szabályozási tárgyra tekintettel specifikus tartalommal.[21]

Kérdésként merül fel, hogy vajon az egészséget nem veszélyeztető munkafeltételek biztosítása körébe tartozik-e a munkavégzéshez szükséges eszközök biztosítása – különösen az otthoni munkavégzés esetében. Álláspontom szerint mindenképpen része, ugyanis egy mentális foglalkozási betegség, – amely a munkavégzéssel közvetlen okozati összefüggésben áll – visszavezethető arra, hogy az otthoni munkavégzés során a munkavállaló kis teljesítményű, lakossági használatra rendelt nyomtatója nem bírja az ipari mértékű terhelést. Ezt az álláspontot igazolja az Irányelv 6. cikkének (1) bekezdése, ami kimondja, hogy a munkáltató kötelezettségeivel összefüggésben a munkáltató minden szükséges intézkedést megtesz a munkavállalók biztonságának és egészségének védelmében, beleértve az eszközök biztosítását. Mivel a munkavállalók egészségét és biztonságát érintő kockázatok jórészt hasonlóak az Unió területén, az Uniónak egyértelmű feladata, hogy a tagállamoknak segítséget nyújtson a kockázatok hatékonyabb kezelésében és az EU egész területén biztosítsa az egyenlő versenyfeltételeket. E szerepvállalás kifejezetten elismerésre kerül a Szerződésben, amely az Uniónak megosztott hatáskört biztosít a tagállamok közötti együttműködés ösztönzésére és arra, hogy olyan minimumkövetelményeket meghatározó irányelveket fogadjon el, melyek a munkavállalók egészségének és biztonságának védelme érdekében a munkahelyi környezet javítását célozzák.[22]

Az EUMSz. 151. cikke kimondja, hogy az Unió és a tagállamok – a felsorolásban szereplő célkitűzések közül az egyik – célja, hogy az alapvető szociális jogok figyelembevételével az élet- és munkakörülményeket javítsa. Ebből a célból a tagállamok és az Unió intézkedéseket hajtanak végre, amelyek előmozdítják a célkitűzések elérését. Az egyik erre a kihívásra adott uniós válasz a 2017-ben Göteborgban aláírt Szociális Jogok Európai Pillére, amely a méltányos munkafeltételek című második fejezetének 10. számú alapelveként kimondja, hogy a munkavállalóknak joguk van a magas szintű munkahelyi egészségvédelemhez és biztonsághoz.[23]

A Szociális Jogok Európai Pillérének cselekvési terve ezen túlmenően hangsúlyozza, hogy a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi normák javítása nemcsak a munkavállalók biztonságának és egészségének védelméhez elengedhetetlen, hanem a foglalkoztatás, a munka termelékenysége, valamint a gazdaság egésze szempontjából is létfontosságú. Ebből kifolyólag szükséges az uniós munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi stratégiai keret a gyors technológiai fejlődés és az elmúlt években tapasztalt, de még mindig jelenlévő világjárvány miatti aktualizálása tekintettel arra, hogy mindez átalakítja a munkakörnyezet fogalmát, a végzett munka jellegét és idejét, továbbá növeli az ergonómiai és biztonsági kockázatokat, illetve mentális egészségzavarokat, úgymint kiégés, munkahelyi stressz, amelyek különösen

[21] Erre eklatáns példák: a 89/654/EGK irányelv a munkahelyekről a 89/655/EGK irányelv a munkaeszközökről, a 92/58/EGK irányelv a biztonsági és egészségvédelmi jelzésekről, a 90/679/EGK irányelv a munkavállalók védelméről a munka közben használt biológiai hatóanyagokkal szemben, a 90/270/EGK irányelv a biztonsági és egészségvédelmi követelmények legalacsonyabb szintjéről a képernyő előtt végzett munka esetén, aminek az otthoni munkavégzés esetén különös jelentősége van.

[22] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Unió munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos, 2014 – 2020-as stratégiájáról 2. o. https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11828&langId=hu megtekintés: 2021. 09.13., letöltés: 2021.09.29.

[23] Szociális Jogok Európai Pillére. In Országgyűlés Hivatala: Infojegyzet 2017/83. https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_83_Szocialis_Jogok_Europai_Pillere.pdf/88308fc4-5fca-451c-96f1-5fc9307195f5 megtekintés: 2021.09.14., letöltés: 2021.09.29.

nagy kihívást jelentenek egyrészről a munkáltató, másrészről az otthoni munkavégzés keretében dolgozó munkavállaló számára.

Ennek érdekében az Európai Bizottság a 2021–2027 közötti időszakra vonatkozó munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi stratégiai keretében három kulcsfontosságú célkitűzésre koncentrál: I. a munka új világában a zöld és digitális átállásra, II. a munkahelyi balesetek és megbetegedések megelőzésének javítására különös tekintettel a Vision Zero (zéró- elképzelés) megvalósítására törekvésre a halálos kimenetelű munkahelyi balesetek vonatkozásában; valamint III. az esetleges jövőbeli egészségügyi válságokra való felkészültség javítására. Ezen célkitűzések elérésére azonban nem csupán uniós, hanem tagállami, ágazati és vállalati intézkedések is szükségesek.[24]

Végezetül felmerül a kérdés, hogy ki fizeti mindennek a költségét? Az Irányelv 6. cikkének (5) bekezdése egyértelműen fogalmaz, amikor kimondja, hogy a munkahelyi biztonsággal, higiéniával és egészségvédelemmel kapcsolatos intézkedések költségei semmilyen körülmények között nem terhelhetik a munkavállalókat. Ebből kifolyólag mivel a munkáltató alapvető kötelezettsége ezen munkafeltételek biztosítása, ezért ennek költségei is a munkáltatót terhelik.

2.2 Hazai szabályozás – A Munka Törvénykönyve, a munkavédelmi törvény és más releváns normák

Felmerül a kérdés, hogy az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek hazai szabályozása mennyiben igazodik az előbbi fejezetben kifejtett nemzetközi normákhoz; illetve tér el azokhoz képest. Ennek megválaszolásához azonban érdemes elsősorban azokat a munkáltatót terhelő egyéb kötelezettséget megvizsgálni, amelyek az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltétekkel is összefüggésbe hozhatók.

A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 51. § (4) bekezdése általános elvi éllel mondja ki kimondja, hogy a munkáltató biztosíja az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételeket. A jogszabály tehát ebben a körben nem tesz különbséget tipikus és atipikus, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony és munkaviszony között, hanem egyértelműen kijelenti, hogy mindez a munkáltató kötelezettsége. Bár a hatályos Mt. már nem tartalmazza a régi Mt. 102. § (3) bek. b) pontját, miszerint a munkáltató köteles megadni a munkavégzéshez szükséges tájékoztatást és irányítást a munkavállaló számára, mégis – expressis verbis hiányában is – ez a kötelezettség a munkáltatót továbbra is terheli.[25] Mindezt alátámasztja egyrészről az Mt. 42. § (2) bekezdésének a) pontja, miszerint a munkáltató irányítja a munkavégzést; másrészről pedig az Mt. 51. §-ához fűzött indokolás, amely kimondja, hogy az előbbi említett jogszabályhelyből következik, hogy a munkavégzéshez szükséges irányítás a munkáltatónak nemcsak joga, hanem kötelezettsége is. Ennek megfelelően úgy kell megszerveznie a munkát, hogy azt a munkavállaló megfelelően elláthassa. Az indokolás ezen túlmenően kiemeli, hogy az Mt. 6. § (4) bekezdéséből levezethető a munkáltatónak azon kötelezettsége, hogy a munkavállalót minden olyan tényről, adatról, körülményről, illetve ezek változásáról tájékoztassa, amely jogainak gyakorlása és kötelezettségeinek teljesítése tekintetében lényeges. Nyilvánvaló tehát, hogy amint az EJEB is rámutatott, ebben a körben itt

[24] Az EU 2021–2027-es munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi stratégiai kerete. In: Az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség (OSHA) hivatalos honlapja https://osha.europa.eu/hu/safety-and-health-legislation/eu-strategic-framework-health-and-safety-work-2021-2027 megtekintés: 2021.09.15., letöltés:2021.09.29.

[25] Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György – Szőke Gergely László: Nagykommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Budapest, 2021.

is külön hangsúlyozni kell, hogy ami a munkavállaló oldalán az őt érintő kockázatok tekintetében az információk hozzáféréséhez való joga, az a munkáltató oldalán az egészséget nem veszélyeztető és biztonságot munkafeltételek körébe tartozó tájékoztatási kötelezettség.

Az régi Mt. 102. § (4) bekezdésével azonos rendelkezést szintén nem találunk már a hatályos Mt.-ben, ami rögzítette, hogy a munkáltató köteles a szükséges ismeretek megszerzését biztosítani a munkavállaló számára. Az indokolás itt is kitér a munkáltató irányítási kötelezettségére, amelyből levezethető, hogy köteles minden olyan ismeretet, adott esetben képzést biztosítani a munkavállalónak, amely a munkavégzés teljesítése szempontjából lényeges. Ennek a kötelezettségnek a munkavédelmi jelentősége sem szorul további magyarázatra.[26]

Figyelemmel kell lennünk az Mt. 51. § (3) bekezdésére is, amely általános foglalkoztatási követelményként határozza meg, hogy a munkavállalót csak olyan munkára lehet alkalmazni, amely testi alkatára, fejlettségére, egészségi állapotára hátrányos következménnyel nem jár rá nézve. Ennek megfelelően a munkafeltételek biztosítása körében a munkáltatónak számba kell vennie a munkavállaló korát, testfelépítését, mentális, lelki és testi, fizikális betegségeit, valamint aktuális egészségi állapotát – például várandósságát. Nyilvánvaló, hogy mindez – tehát az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés személyi feltételei – nem csak a munkaszerződés megkötésekor fennálló egészségi állapotra érvényes, hanem a jogviszony folyamatos jellegére tekintettel a foglalkoztatás során fennálló mindenkori egészségi állapotra vonatkozik.[27] Ebben a körben tehát megállapítható, hogy míg az 51. § (3) bekezdésében foglalt kötelezettség speciális prevenció, hiszen azt a konkrét munkavállaló vonatkozásában kell teljesíteni; addig a (4) bekezdésben meghatározott előírás generális prevenció, mert annak általánosan, a munkakörnyezet és a munkavállalók összesége tekintetében kell eleget tenni. A munkáltató ezen kötelezettségei nem csupán megjelenítik a munkavállaló egészségi állapotában bekövetkező károk megelőzésére irányuló intézkedéseket, hanem befolyásolják a munkáltató kártérítési kötelezettségének megítélését is.[28] A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Munkavéd tv.) – különös tekintettel annak III. és IV. fejezetére – már részletes szabályokat állapít meg. A 2. § (2)-(4) bekezdései itt is rögzítik, hogy a munkáltató felelős az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek megvalósulásáért; ennek módjáért, valamint ezek munkavállaló által történő megismeréséért. A kiindulópontunk azonban a 9 § (1) bekezdése, amelynek értelmében a törvény hatálya kiterjed minden szervezett munkavégzésre, függetlenül attól, hogy az milyen szervezeti vagy tulajdoni formában történik. Ebből egyértelműen levonható az a következtetés, miszerint az otthoni munkavégzésre is alkalmazni kell a munkavédelmi szabályokat, hiszen a Munkavéd tv. (2)-(3) bekezdésében meghatározott kivételek között nem szerepel, hogy a munkavédelmi normák az otthonról történő munkavégzés esetében nem alkalmazandók.

Az előző fejezetben már említett Keretirányelv a Munkavéd tv. rendelkezéseit az Európai Unióhoz történő csatlakozás okán módosító 2004. évi XI. törvény ültette át a magyar jogba; azonban a Munkavéd tv. a minimumkövetelményeken túllépve részletes, konkrét rendelkezéseket tartalmaz.

---

[26] Ennek kapcsán azért megjegyzendő, hogy a hatályos munkavédelmi törvény 54. § (7) bekezdése is úgy rendelkezik, hogy az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés érdekében a munkáltató köteles a szükséges utasításokat és tájékoztatást a munkavégzést megelőzően a munkavállalónak megadni.

[27] Kártyás Gábor – Petrovics Zoltán – Takács Gábor: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Complex Jogtár, Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2020. (Jogtár-kommentár)

[28] A munkáltatónak a munkavállalója egészségi állapotában bekövetkezett károkért fennálló felelőssége egyes kérdéseiről szóló 1/2018. (VI. 25.) KMK vélemény Indokolás I. 1. pontja

Vegyük példának a Keretirányelv 9. cikkének (1) bekezdését, aminek értelmében a munkáltató rendelkezik a munkahelyi biztonságot és egészséget fenyegető kockázatokkal kapcsolatos értékeléssel. Ehhez képest a Munkavéd tv. minőségi és mennyiségi értékelést követel meg a munkáltatótól figyelembe véve az alkalmazott munkaeszközöket, veszélyes anyagokat, a munkavállalókat érő terheléseket, valamint a munkahelyek kialakítását. Ezen kívül azonosítania kell a várható veszélyeket, a veszélyeztetettek körét, továbbá fel kell becsülnie a veszélyeztetettség mértékét a veszély (baleset, egészségkárosodás) jellege szerint.

A kockázatértékelés időpontjáról úgy rendelkezik, hogy azt a tevékenység megkezdése előtt, azt követően indokolt esetben, de legalább 3 évente köteles elvégezni.[29] Látható tehát, hogy a jogalkotó részletesebb szabályokat állapít meg.

A kockázatértékelés mellett a munkavállaló megfelelő tájékoztatása és oktatása is rendkívül lényeges. Az Munkavéd tv. a Keretirányelvvel egyezően úgy rendelkezik[30], hogy a munkáltatónak oktatás keretében gondoskodnia kell arról, hogy a munkavállaló elsajátítsa és a foglalkoztatás teljes időtartama alatt rendelkezzen az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés elméleti és gyakorlati ismereteivel, megismerje a szükséges szabályokat, utasításokat és információkat. A törvény előírja ennek időbeli feltételeit is, miszerint a fenti kötelezettségnek a munkába álláskor; munkahely vagy munkakör megváltozásakor, valamint az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek változásakor; új technológia bevezetésekor vagy munkaeszköz üzembe helyezésekor, illetve munkaeszköz átalakításakor kell eleget tennie a munkáltatónak. Ezen túlmenően a munkáltató köteles rendszeresen meggyőződni arról, hogy a munkakörülmények megfelelnek-e a követelményeknek, a munkavállalók ismerik, illetve megtartják-e a rájuk vonatkozó rendelkezéseket.[31] A munkáltató nem ignorálhatja a tudomására jutott rendellenességet, hiszen a munka egészséget nem veszélyeztető és biztonságos végzésével kapcsolatos bejelentést haladéktalanul köteles kivizsgálni és a szükséges intézkedéseket megtenni. Adott esetben, ha a követlen veszély fennáll, a munkavégzést leállítani. A munkavállalók egészségének megóvása érdekében biztosítania kell továbbá a védőeszközök rendeltetésszerű használhatóságát, védőképességét, kielégítő higiéniés állapotát, szükséges tisztítását, karbantartását.

A munkavállaló munkavégzésre való alkalmasságának orvosi vizsgálata álláspontom szerint szintén beletartozik az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek körébe, ezért a munkáltató köteles erről gondoskodni. Ezt igazolja a Munkavéd. tv. kodifikációs szerkezete azzal, hogy ezt az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek személyi feltételei között szabályozza. A 49. § (1) bekezdése – az Mt. 51. § (3)-(4) bekezdésében foglaltakra figyelemmel – a következő feltételeket állapítja meg: I. a munkavállaló csak olyan munkára és akkor alkalmazható, ha annak ellátásához megfelelő élettani adottságokkal rendelkezik, II. foglalkoztatása az egészségét, testi épségét, illetve a fiatalkorú egészséges fejlődését károsan nem befolyásolja, III. foglalkoztatása nem jelent veszélyt a munkavállaló reprodukciós képességére, magzatára; valamint IV. mások egészségét, testi épségét nem veszélyezteti és a munkára - külön jogszabályokban meghatározottak szerint - alkalmasnak bizonyult.

A munkára való alkalmasságról külön jogszabályban meghatározott orvosi vizsgálat alapján kell dönteni. Ez a jogszabály a munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről szóló 33/1998. (VI. 24.) NM rendelet, melynek

[29] Munkavéd tv. 54. § (2) bek.

[30] Munkavéd tv. 55. § (1) bek.

[31] Munkavéd tv. 54. § (7) bek. b) pont

hatálya a 2. § szerint kiterjed minden olyan munkáltatóra, aki szervezett munkavégzés keretében munkavállalót foglalkoztat. A rendelet itt is meghatározza a kivételeket, de az otthoni munkavégzés nem tartozik ezek körébe. A munkavédelem részét képező munkaköri alkalmassági vizsgálat lényege, hogy megállapítsa a vizsgált személy számára milyen igénybevételt jelent egy meghatározott munkakörben és munkahelyen végzett tevékenység által okozott megterhelés, illetve hogy a munkavállaló képes-e annak megfelelni.[32] Az alkalmasság véleményezése során az orvosnak a munkáltató által megjelölt munkakört kell figyelembe vennie.

Az uniós Keretirányelv munkaköri és munkakörnyezeti további specializálódásából kiindulva több ilyen irányelv is átültetésre került a nemzeti jogba. Ezek közül az otthoni munkavégzés szempontjából a legfontosabb a képernyő előtt végzett munka biztonsági és egészségvédelmi minimumkövetelményeiről szóló 90/270/EGK irányelv implementálásának eredményeként meghozott a képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeiről szóló 50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet. Ennek hatálya kiterjed minden olyan szervezett munkavégzés keretében foglalkoztatott munkavállalóra, aki napi munkaidejéből legalább 4 órán keresztül rendszeresen képernyős eszközt használ, továbbá minden munkáltatóra, akik ilyen munkavállalót foglalkoztatnak.[33] A rendelet szerint a munkáltató – a már fent említett kockázatértékelés során, a képernyős munkahelyen történő munkavégzés egészségi és biztonsági feltételeinek rendszeres ellenőrzése alkalmával – folyamatosan vizsgálja I. a látásromlást előidéző tényezők, II. a pszichés (mentális) megterhelés, III. a fizikai állapotromlást előidéző tényezők előfordulásának kockázatát.[34] A munkáltató ezen túlmenően úgy köteles megszervezni a munkafolyamatokat, hogy a folyamatos képernyő előtti munkavégzést óránként legalább tízperces szünetek szakítsák meg, továbbá a képernyő előtti tényleges munkavégzés összes ideje a napi hat órát ne haladja meg.[35] Mindezt természetesen a munkáltató köteles utasításba adni, a szükséges információkat és tájékoztatás megadni, valamint érvényesülésüket ellenőrizni annak érdekében, hogy ne következzen be olyan káresemény (balaeset, vagy egészségkárosodás), amely megalapozná a munkáltató objektív felelősségét. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a munkavédelmi normáknak az otthoni munkavégzés vonatkozásában óriási szerepe van.

Az egészséges és biztonságos munkafeltételeknek a jogalkalmazásban is jelentős szerepe van, különösen akkor, ha már bekövetkezett egy foglalkozási betegség vagy üzemi baleset. Utóbbi fogalmát a Munkavéd. tv. 87. § 1/A. határozza meg, amely szerint baleset az emberi szervezetet ért olyan egyszeri külső hatás, amely a sérült akaratától függetlenül, hirtelen vagy aránylag rövid idő alatt következik be és sérülést, mérgezést vagy más (testi, lelki) egészségkárosodást, illetőleg halált okoz. Míg az előbbi definícióját a foglalkozási betegségek és fokozott expozíciós esetek bejelentéséről és kivizsgálásáról szóló 27/1996. (VIII. 28.) NM rendelet 2. §-a határozza meg, miszerint a foglalkozási megbetegedés: a munkavégzés, a foglalkozás gyakorlása közben bekövetkezett olyan heveny és idült, valamint a foglalkozás gyakorlását követően megjelenő vagy kialakuló idült egészségkárosodás, amely a munkavégzéssel, a foglalkozással kapcsolatos, a munkavégzés, a munkafolyamat során előforduló fizikai-, kémiai-, biológiai-, pszichoszociális- és ergonómiai kóroki tényezőkre vezethető vissza, illetve amely a munkavállalónak az optimálisnál nagyobb vagy kisebb igénybevételének a következménye.

[32] 33/1998. (VI. 24.) NM rendelet 1. § a) pont

[33] 50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet 1. § (1) bek. a) és b) pont

[34] 50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet 1. § (3) bek.

[35] 50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet 4. § (1) bek.

Ahogy a Kúria egyik döntésében[36] rámutatott, annak vizsgálata során, hogy a munkavállaló foglalkozási betegségének munkaviszonnyal való okozati összefüggése valószínűsíthető-e, valamint a kár munkáltató működésével összefüggésbe hozható bekövetkezése megállapítható-e, nem hagyható figyelmen kívül a munkáltató egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettsége. Ezt mindenképpen megfelelően értékelni ahhoz, hogy a jogvita érdemben helyesen eldönthető legyen.

Már itt meg kívánom jegyezni, hogy ezeket a munkavédelmi célzatú munkafeltételeket a Munkavéd tv. 4. § szerint úgy kell meghatározni, hogy végrehajtásuk megfelelő védelmet nyújtson a munkavállalókon túlmenően a munkavégzés hatókörében tartózkodónak és a szolgáltatást igénybe vevőnek is. Ez a rendelkezés álláspontom szerint az otthoni munkavégzés esetén is alkalmazni kell.

Látható tehát, hogy nem várható el a jogalkotótól sem uniós, sem tagállami szinten, hogy munkavédelmi jogi normák meghatározásával a végletekig konkretizálja a biztonságos és egészséget nem veszélyeztető munkafeltételeket. Sokkal inkább a minimumkövetelmények meghatározásának uniós szinten, míg tagállami szinten a minimum követelményeket gyakorlati védelmi intézkedésekkel megtöltő hatékony munkáltatói fellépésre ösztönzésnek, kötelezésnek van jelentősége, ami azáltal érhető el, hogy az állam felügyeli ezen célkitűzések megvalósítását, a munkavédelmi szabályok végrehajtását. Ebben a körben tehát fontosabb a prevenció, mint az utólagos kárenyhítés, amely már beállítja a munkáltató objektív felelősségét.

[36] BH2020. 22.

3. AZ OTTHONI MUNKAVÉGZÉS TARTALMA ÉS TÍPUSAI

Az otthoni munkavégzés az elmúlt – de napjainkban is lappangó – járványhelyzet keserű tapasztalatai okán számottevő, különböző munkakörökben dolgozó munkavállalót érintett a kezdeti időszakban hol megkönnyebbülésként, a járvány elleni védelem eszközeként, egyfajta munkáltatói privilégiumként, aztán a későbbiekben – különösen a munkavállaló otthonának alkalmatlansága, a lakás kicsinysége, zsúfoltsága vagy esetleg a gyermekek távoktatásának kötelezettségéből fakadó nehézségek miatt – inkább teherként.

A munkáltatók úgy rendelték el az otthoni munkavégzést munkavállalóik számára vagy állapodtak meg velük ezt illetően, hogy közben sem az úgynevezett home office egzakt jogi fogalma, sem pedig annak megfelelő jogi normákon nyugvó szabályozása hiányzott és hiányzik mind a mai napig. Ebből kiindulva a jogbiztonság követelményét szem előtt tartva még inkább fontos annak meghatározása, mit értünk otthoni munkavégzés alatt és annak milyen formái vannak; tekintettel arra, hogy ezek alapján határozhatóak meg mind a munkáltató, mind a munkavállaló jogai és kötelezettségei – különös figyelmet fordítva a munkáltató egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségére, amelyet minden otthoni munkavégzési forma esetében biztosítani kell.

Az otthoni munkavégzés álláspontom szerint egy gyűjtőfogalom, ami magában foglalja minden olyan munkavégzési formát, amelynek keretében a munkavállaló nem a munkaszerződésben munkavégzés helyeként meghatározott helyszínen, hanem a saját, privát otthonában, lakásában végzi a munkáját, függetlenül a munkaviszony tipikus vagy atipikus jellegétől, az elrendelés módjától, a munkakör sajátosságaitól, a munkaidő-beosztástól, valamint a megfelelő szabályozás létezésétől vagy annak hiányától.

Az otthoni munkavégzés álláspontom szerint a következő három munkavégzési formára terjed ki: I. a távmunka, II. a bedolgozói jogviszony és a III. home office. Az elkövetkezendő alfejezetekben ezen munkavégzési típusok főbb ismérvei, elrendelésének körülményei, munkavédelmi aspektusai, továbbá ezen formák egymástól való elhatárolásai kerülnek kifejtésre a napjainkban felmerülő különböző tudományos és elméleti álláspontokra figyelemmel.

3.1 A távmunka

A távmunka nem egy újkeletű fogalom a munkajogban, hiszen már Magyarország uniós csatlakozása óta ismert jogintézmény.

A távmunka mint atipikus munkaviszony szabályait az Mt. 196-197. § tartalmazza. E szerint a távmunkavégzés a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen rendszeresen folytatott olyan tevékenység, amelyet számítástechnikai eszközzel végeznek és eredményét elektronikusan továbbítják.

Ennek a definíciónak az alapján még nem tudnánk különbséget tenni az otthoni munkavégzés más formái között, azonban ha tovább megyünk, akkor a (2) bekezdésben azt olvassuk, hogy a munkaszerződésben meg kell állapodni a munkavállaló távmunkavégzés keretében történő foglalkoztatásában. Ez az a pont, ami alapján elválasztható a távmunka a home office munkavégzéstől, ugyanis utóbbi esetén a feleknek nem kell a munkaszerződésben megállapodniuk.

A (3) bekezdés meghatározza, hogy a – 46. §-ban foglaltakon túlmenően – a munkáltató tájékoztatási kötelezettsége kiterjed I. a munkáltató általi ellenőrzésre, II. a számítástechnikai

vagy elektronikus eszköz használata korlátozásának szabályaira, továbbá III. arra a szervezeti egységre, amelyhez a munkavállaló munkája kapcsolódik.

Fontos hangsúlyozni, hogy a távmunkával kapcsolatban rögzített fenti megállapítások cask főszabályként érvényesülnek a munkajogban, hiszen az előző bekezdésekben kifejtetteket jelentősen árnyalja a pandémia okozta veszélyhelyzet miatt meghozott, és jelenleg is alkalmazandó, a veszélyhelyzet során a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról szóló 487/2020 (XI. 11.) Korm. rendelet 2021. július hó 3. napján hatályba lépő módosítása, amely kimondja, hogy a veszélyhelyzet ideje alatt a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 196. §-a helyett a (2)-(6) bekezdésben foglalt rendelkezéseket kell alkalmazni.[37] Ennek megfelelően jelenleg távmunkának az a munkavégzés tekintendő, amikor a munkavállaló a munkát a munkaidő egy részében vagy egészében a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen végzi.

Bár ez a definíció lényegében összemossa a távmunkavégzést az elkövetkezendő alfejezetekben részletesen is bemutatásra kerülő home office munkavégzéstől, továbbra is fennáll az a kettő közötti – már korábban is hivatkozott – determináló különbség, amely szerint távmunka esetében a veszélyhelyzet ideje alatt is a munkaszerződésben kell megállapodni a feleknek a munkavállaló távmunkavégzés keretében történő foglalkoztatásában.

Lényeges, hogy főszabály szerint nincs helye a távmunkavégzés egyoldalú elrendelésének. Ezzel szemben a koronavírus miatti veszélyhelyzet egy ideig megteremtette annak lehetőségét, hogy a már nem hatályban lévő koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről szóló 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet szerint[38] a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényt (Mt.) a veszélyhelyzet megszűnését követő harminc napig azzal az eltéréssel kellett alkalmazni, hogy a munkáltató a munkavállaló számára az otthoni munkavégzést és a távmunkavégzést egyoldalúan elrendelhette.

A korábbiakban már említett a veszélyhelyzet során a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról szóló 487/2020. (XI. 11.) Korm. rendelet 1. § (1) bekezdése szerint a távmunkára vonatkozó speciális munkavédelmi szabályokat tartalmazó Munkavéd. tv. 86/A. §-a helyett a (2)-(3) bekezdésében foglaltakat kell alkalmazni. Eszerint a távmunkavégzés – a munkáltatóval kötött megállapodás alapján – a munkavállaló által biztosított – már nem csak számítástechnikai – munkaeszközzel is történhet. Az ilyen munkaeszköz esetén a munkáltatónak a kockázatértékelés elvégzése során meg kell győződnie a munkaeszköz egészséget nem veszélyeztető és biztonságos állapotáról, amely állapot fenntartásáról a munkavállaló gondoskodik. A távmunkavégzés ennek megfelelően már nincs kötve a számítógépes munkavégzéshez.

Lényegesnek tartom Horváth István és Szladovnyik Krisztina azon megállapítását, amely szerint a fenti kormányrendelet 1/B. §-ára figyelemmel relativizálja az ebben foglalt munkavédelmi szabályok érvényesülését, tekintettel arra, hogy a felek ezektől megállapodásukkal eltérhetnek.[39]

---

[37] 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet 3. § (1) bekezdés

[38] 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet 6. § (2) bekezdés b) pont)

[39] Horváth István – Szladovnyik Krisztina: Munkaügyeink – nyári változások. Adó szaklap, 2021/10. – Munkaügy

Bár a távmunkát végző munkavállaló tevékenységét az otthonából végzi, az Mt. 196. § (5) bekezdése szerint a munkáltató a túlzott elszigetelődés veszélyeinek elhárítása érdekében biztosítja azon távmunkát végző munkavállaló számára a munkaterületre való belépést[40] és a más munkavállalókkal való kapcsolattartást, aki a távmunka természeténél fogva nem integrálódik úgy a munkaszervezetbe, mint egy hagyományos munkavállaló.[41]

3.2 A bedolgozói munkaviszony

A bedolgozói munkaviszony szintén atipikus munkajogviszony. A távmunkával való elhatárolása leginkább abban ragadható meg, hogy – az előző alfejezeben hivatkozott kormányrendelet rendelkezéseitől eltekintve – itt nincs szó számítástechnikai eszközök használatáról. Tipikus ilyen bedolgozói munkaviszonyban ellátható feladatnak minősül például a csomagolás, címkézés vagy az összeszerelési munka.[42]

Az Mt. 198. § (1) bekezdése szerint a bedolgozói munkaviszony olyan önállóan végezhető munkára létesíthető, amelyre a felek a munkabért kizárólag teljesítménybér formájában határozzák meg.

A munkaszerződésben meg kell határozni a munkavállaló által végzett tevékenységet, a költségtérítés módját és mértékét, valamint a munkavégzés helyét. Ez utóbbi lehet a munkavállaló lakóhelye vagy a felek által meghatározott más hely is. Itt is irányadó az a szabály, hogy a munkavállaló otthonának alkalmasnak kell lennie a munkavégzésre, hiszen a munkavédelmi előírások, illetve az egészséges és biztonságos munkafeltételek biztosításának kötelezettsége – csak úgy mint a távmunka tekintetében – a bedolgozói jogviszony esetében is terhelik a munkáltatót.

A munkáltató utasítási joga – eltérő megállapodás hiányában – csupán a munkavállaló által alkalmazandó technika és a munkavégzés módjának meghatározására terjed ki.

A munkavállaló feladatát főszabály szerint a saját eszközeivel végzi, de itt is el kell végezni azt a kockázatelemzést, amely szerint azok megfelelnek a biztonságos munkavégzés feltételeinek.

Ami az ellenőrzést illeti, a munkáltató állapítja meg főszabály szerint az ellenőrzés módját és a munkavégzés helyeként szolgáló ingatlan területén történő ellenőrzés esetén annak bejelentése és megkezdése közötti legrövidebb tartamot. Lényeges, hogy az ellenőrzés nem jelenthet a munkavállaló, valamint a munkavégzés helyeként szolgáló ingatlant használó más személy számára aránytalan terhet.

Már itt előrebocsátom, hogy a távmunka és a bedolgozói munkaviszony csak a felek megállapodása alapján jöhet létre jogszerűen. Ezzel szemben a home office esetében a munkáltató – habár szűk körben, bizonyos feltételek betartása mellett, de – egyoldalúan is elrendelheti.

---

[40] Csupán érdekességképpen jegyzem meg, hogy a német dogmatika már régóta különbséget tesz izolált távmunka és váltakozó távmunka között. A munkavállaló előbbinél az otthonában, míg utóbbi esetben hol a lakásában, hol a munkahelyi irodában végzi munkáját. Vö: Moser, Kristin: Einführung von Telearbeit – Status und Rahmenbedingungen, Diplomica GmbH, Hamburg, 2001 15. o.

[41] Kártyás – Petrovics – Takács: i.m. (Jogtár-kommentár)

[42] Kártyás – Petrovics – Takács: i.m. (Jogtár-kommentár)

3.3 A home office

A home office Magyarországon inkább újkeletű, köznapi értelemben az otthoni munkavégzés mint gyűjtőfogalom szinonimájaként használt kifejezés, ami korábban – különösen a koronavírus okozta járványhelyzetet megelőzően – csak bizonyos munkakörökben és általában kötetlen munkaidőben dolgozó munkavállalók sajátja volt.

3.3.1 A home office Hollandiában

Hollandiában már 2016 óta létezik a home office lehetősége, ami azonban ilyen formában mint kifejezés nem szerepel a holland munkajogban. A 2016. január 1.-én hatályba lépett a munkaidő-beosztásról szóló törvénynek a rugalmas munkavégzés előmozdítása érdekében történő módosításáról szóló 2015. június 9-i törvény[43] 2. cikke alapján kérhetik a munkáltatótól a napi munkaidő, a munkaidő-beosztás, valamint a munkahely módosítását mindazok a munkavállalók, akik a módosítási kérelem előterjesztését megelőzően legalább 26 hete[44] az adott munkáltatónál munkaviszonyban állnak.

A kérelmet a munkavállalónak írásban, legalább két hónappal a módosítás kezdete előtt kell benyújtani. A kérelem tehát irányulhat arra, hogy a munkavállaló több vagy kevesebb munkát végezzen, másképp ossza be a munkaidejét vagy hogy otthonról dolgozzon.[45]További feltétel, hogy a munkavállaló a kérelem előterjesztésére csak akkor jogosult, ha a munkáltatónál legalább 10 munkavállaló áll munkaviszonyban.

A munkáltatónak megvan a maga diszkrecionális jogköre a kérelem elutasítására, azonban köteles azt megindokolni a törvényben felsorolt elutasítási okok megjelölésével. Ez alól némiképp sajátos kivételt képez a munkavégzés helyének módosítására irányuló kérelem, ugyanis Palthe Orberman szerint a törvényben rögzített napi munkaidő és munkaidő-beosztás megváltoztatása iránti kérelem elutasításának indokai nem vonatkoznak erre az esetre. Ez pedig véleménye szerint azzal jár, hogy a munkavállalóknak nem lesz könnyű érvényt szerezniük a munkahely megváltoztatása iránti igényüknek.[46]

Álláspontom szerint azonban a munkáltatónak a megfelelő munkafeltételek biztosítása érdekében fel kell mérnie – a már említett kockázatelemzés alapján – azt, hogy a munkavállaló otthona alkalmas legyen az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzésre.

A törvény szerint a munkáltatónak kötelezettsége mérlegelni a munkavállaló ezen kérését, elutasítás esetén pedig konzultálni köteles a munkavállalóval.

Mindezek fényében vitathatónak tartom azt az álláspontot, ami szerint Hollandia ezzel a módosítással, – aminek alapján még a módosított törvény is új elnevezést, a rugalmas munkavégzésről szóló törvény nevet kapta – a világon elsőként deklarálta volna a home officehoz való jogot, hiszen erre alanyi jogosultságra továbbra sincs a munkavállalónak. Csupán arról van szó, hogy jogi lehetőséget biztosított a munkavégzés helyének

---

[43] Staatsblad 2015, 245

[44] Ennek kiszámításához össze kell adni azokat az időszakokat, amelyeknél a munkavégzés a 3 hónapos megszakítást nem haladta meg.

[45] Oberman, Palthe: The Flexible Work Act (Wet Flexibel Werken) https://paltheoberman.nl/en/news/39/the- flexible-work-act-wet-flexibel-werken megtekintés: 2021.09.20., letöltve: 2021.09.29.

[46] Oberman: uo.

megválasztására,[47] amit a munkáltató jóvá hagyhat vagy el is utasíthat. Utóbbi esetben a munkavállaló újabb kérelmet terjeszthet elő a visszautasítástól számított egy évet követően; vagy az elutasítás jogellenességére hivatkozással bírósághoz fordulhat.

3.3.2 A home office Németországban

A német munkajogi doktrína – még ha egyelőre tételes jogi szabályozás hiányában is – azt a megközelítést követi, hogy különbséget tesz a távmunka (Telearbeit) és a mobil munkavégzés (mobile Arbeit) között; a home office pedig ennek az utóbbinak része.[48] Ez az álláspont abból indul ki, hogy a munkavállaló mobil munkavégzés keretében dolgozhat tömegközlekedési eszközön, üzletforgalom előtt nyitva álló helyiségben éppúgy, mint az otthonában.

Németország munkajogi szabályozása sajátos abban az értelemben, hogy nincsen egységes kódex mint Magyarországon az Mt. vagy Franciaországban a Code du travail, hanem a munkajog különböző részkérdései különálló törvényekben kerülnek deklarálásra.

Ami pedig a home office szabályozását illeti, jelen tanulmány írása közben egyelőre még csak a német Szövetségi Munkaügyi és Szociális Minisztérium által elkészített mobil munkavégzésről szóló törvénytervezet vitája zajlik.[49] A törvénytervezet a mobil munkavégzés keretfeltételeit azoknak a munkavállalóknak teremti meg, akik rendszeresen, nem pedig alkalmanként kívánnak ebben a formában dolgozni. Ennek azért is van jelentősége, mert ez alapján lehetne a hazai jogban is különbséget tenni egy meghatározott jogi keretek között szabályozott rendszeres home office és az alkalmanként otthoni munkavégzés keretében történő munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás között.

A tervezet a holland megoldáshoz hasonló eljárást és feltételeket irányoz elő. Itt is a munkavállaló kérelme szükséges, azonban azt már a tervezett otthoni munkavégzés megkezdését legalább három hónappal megelőzően kell előterjeszteni. Szintén eltérő, hogy a kérelem elutasítását követő négy hónap elteltével már ismételten előterjeszthető mobil munkavégzésre irányuló kérelem.

Lényeges újítás a jogi fikció. Amennyiben a munkáltató nem tesz eleget egyeztetési kötelezettségének vagy a kérelem benyújtását követő két hónapon belül nem indokolja meg írásban az elutasítás okát, akkor a mobil munkavégzést – így adott esetben a home office-t – a munkavállaló kérelmének megfelelően rögzítettnek kell tekinteni legfeljebb hat hónapra.

Ami viszont nyitott kérdés, az az elutasítás oka, illetve okai, hiszen ezzel kapcsolatban a jogszabálytervezet egyelőre semmilyen követelményt nem támasztott; csupán a munkáltató indokolási kötelezettségét határozta meg.

Látható tehát, hogy a cél itt sem a home office-hoz való jog biztosítása, hanem a munkavállaló és a munkáltató közötti egyeztetés eredményeként kialakuló megállapodás létrejötte. Ezt igazolja a törvénytervezet azon rendelkezése is, ami szerint a munkavállaló mobil

---

[47] Brewster, Chris – Mayrhofer, Wolfgang – Farndale, Elaine: Handbook of Research on Comparative Human Resource. Edward Elgar, 2018. 247. o.

[48] Egy a német Buntestag égisze alatt, a holland törvényre reagáló 2016-ban kelt dokumentum még kifogásolható módon szinonimaként határozza meg a távmunkát és a home office munkavégzést; holott a kettő nem ugyanaz. In Einzelfragen zum niederländischen Gesetz über die Flexibilität am Arbeitsplatz 3. o. https://www.bundestag.de/resource/blob/435984/403773b1ffe5798b2620b5e99436bcba/wd_-6-047-16-pdf- data.pdf megtekintés: 2021.09.23., letöltés: 2021.09.29.

[49] Referentenentwurf des Bundesministeriums für Arbeit und Soziales, Entwurf eines Gesetzes zur Mobilen Arbeit (Mobile Arbeit-Gesetz – https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/Gesetze/Referentenentwuerfe/ref-mobile-arbeit-gesetz.pdf?blob=publicationFile&v=1 megtekintés: 2021.09.23., letöltés: 2021.09.29

munkavégzési formában munkát akkor végez, ha a megszabott munkavégzést számítástechnikai eszköz használatával az előírt munkahelyen kívül I. az általa választott egy vagy több helyről; vagy II. a munkáltatóval egyeztetett egy vagy több helyről végzi. A fenti meghatározás a mobil munkavégzés kereteinek egyértelmű kijelölésével kizárja ebből a körből azokat a munkavállalókat, akik nem számítástechnikai eszközzel végzik munkájukat, illetve azokat is – például kamionsofőröket, – akiknek a mobilitás a munkakör sajátosságára tekintettel munkavégzésük alapfeltétele.[50]

Ami pedig a munkavégzés konkrét helyszínét illeti, a munkavállaló és a munkáltató közötti megállapodásban vagy az kerül rögzítésre, hogy I. a munkavállaló számára lehetőséget biztosítanak a tekintetben, hogy ő a) saját maga választhatja meg a munkahelyét vagy b) azt spontán megváltoztathatja, vagy II. konkrétan meghatározzák azt a helyet, ahonnan a munkavállaló munkát végezhet. Ez utóbbi megállapodás irányulhat leginkább az otthoni munkavégzésre.

Meglehetősen furcsa előírás a törvénytervezetben, hogy a munkáltató a munkavállaló teljes munkaidejéről köteles nyilvántartást vezetni annak ellenére, hogy a mobil munkavégzés keretében foglalkoztatott munkavállaló az esetek többségében a munkaszerződésben megjelölt, a munkáltató által biztosított munkahelyen végzi tevékenységét. Az alkalmazott home office ugyanis kivételes – legalábbis a munkavállaló és a munkáltató között létrejövő megállapodás alapján a munkaszerződéstől eltérő, – de rendszeres jellegű munkavégzési forma. Éppen ezért ez a norma jelentős adminisztratív terhet ró a munkáltatóra annak a munkavállalónak a vonatkozásában, aki csupán heti egy vagy két alkalommal az otthonában látja el a munkáját. A törvénytervezet ezen rendelkezése kapcsán Claudia Knuth is felteszi a kérdést, hogy a nyilvántartási kötelezettség miért nem csak azokra a napokra érvényes, amikor a munkavállaló részben vagy egészben home office-ban dolgozik.[51] Mindenesetre a jelenlegi jogszabálytervezet ezen rendelkezése okán az Arbeitszeitgesetz (ArbZG.), vagyis a munkaidőről szóló törvény 16. § (2) bekezdésének első mondata úgy módosul, hogy a munkáltató köteles a teljes munkaidő kezdetét, végét és annak időtartamát a munkavégzés napján rögzíteni. A rögzítést nyilvánvalóan a munkavállaló is elvégezheti, de az ezzel járó felelősség a munkáltatót terheli.

Ami a munkavédelmi szabályokat illeti, a törvénytervezet nem módosítja a német munkavédelmi törvényt (Arbeitsschutzgesetz – ArbSchG.). Ez azzal jár, hogy a mobil munkavégzésre, így a home office-ra is a munkavédelmi rendelkezések általános szabályai az irányadók. Ennek megfelelően a munkáltató kötelezettsége biztosítani ebben a körben is az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételeket. Mindemellett megjegyzendő, hogy a jelenlegi helyzet kialakulásához vezető folyamat azonban korántsem volt egyértelmű. A német Szövetségi Szociális Bíróság 2020. január 30-i ítéletében[52] kimondta, hogy a home office munkavégzéssel összefüggő balesetek a magánszférába tartoznak, elutasítva ezzel a munkavállaló társadalombiztosítási igényét arra való hivatkozással, hogy a munkavállaló bölcsődébe vitte a gyermekét. Ez a megállapítás szöges ellentétben áll egyrészt az uniós Keretirányelvben foglaltakkal, másrészt a mobil munkavégzésről szóló törvénytervezetben meghatározott célkitűzésekkel, amelyek egyértelműen állást foglal abban, hogy a mobil munkavégzés nem mehet a munkahelyi biztonság és egészség rovására; illetve kimondja, hogy a munkahelyi egészségvédelemre és biztonságra vonatkozó rendelkezések, – ahogy fentebb

[50] Knuth, Claudia: Mobile Arbeit Gesetz (MAG): Weiterer Referentenentwurf (jetzt ohne Rechtsanspruch) veröffentlicht https://efarbeitsrecht.net/mobiles-arbeiten-gesetzentwurf/ megtekintés: 2021.09.21., letöltés: 2021. 09.29.)

[51] Knuth uo.

[52] v. 30.1.2020, B 2 U 19/18 R

utaltam rá – változatlanul érvényben maradnak. Ebben a körben különösen fontos utasítani a munkavállalókat a védelmi intézkedések meghatározása révén.

A fent említett ítélet éles kritikáira tekintettel a Szövetségi Munkaügyi és Szociális Minisztérium bejelentette[53], hogy a saját háztartásukban vagy más helyen dolgozó munkavállalók ugyanolyan módon lesznek biztosítva, mintha a munkahelyükön dolgoznának. A törvénytervezet szerint a biztosítás hatálya kiterjed a közvetlenül gyermekgondozási intézménybe és onnan történő utazásra is abban az esetben, ha az otthoni munkavégzést a gyermekkel közös háztartásban végzik.

Amint látható a külföldi példák és jogi próbálkozások leírása és értékelése elengedhetetlenek ahhoz, hogy Magyarországon is megfelelő – a munkáltató jogait és kötelezettségeit érthetően szabályozó – jogi normák megalkotására kerüljön sor. Ezért nem osztom azt az álláspontot[54], amely szerint hibás az a gyakorlat, ha az nemzetközi összehasonlítás eszközrendszerével próbálja meg feltárni a home office lényegét. Ezzel szemben azt gondolom, hogy az otthoni munkavégzés, különösen a home office nemzetközi, egyes tagállamok szabályozása alapján lehet csak igazán levonni olyan következtetéseket, amelyek a hazai szabályozást segítik elő.

3.3.3 A home office Magyarországon

A home office a tavalyi esztendőben nálunk is olyan módon lett ismert és alkalmazott jogintézmény, hogy a megfelelő jogi szabályozása teljesen hiányzott; így a hazai munkajogi tudományos élet szereplőire hárult az a feladat, hogy a homályos tartalmú, újkeletű fogalmakat tisztázza és a meglévőket az újakkal együtt értelmezze, rendszerezze segítve ezzel a jogalkotót. Ebbéli mulasztását a törvényhozó azóta sem pótolta, így az számos kockázatot rejt magában mind a munkáltató, mind a munkavállaló oldaláról.[55]

A jogalkotó feladatának teljesítését sürgetővé tesz az realitás, hogy a járványhelyzet elmúltával a home office továbbra is egy a munkajogban jelenlévő, az otthoni munkavégzés egyik formájaként ismert jogintézmény lesz. Ennek fényében a jognak alapvetően nem az a feladata és funkciója, hogy új jogviszonyok megalkotásával jogi konstrukciókat találjon ki, hanem az, hogy a társadalomban jelenlévő magatartásokat, tényeket, jogviszonyokat szabályozza, azokat megfelelő jogi keretek közé foglalja annak érdekében, hogy a jogviszony alanyai a megalkotott jogi normákhoz tudják igazítani cselekedeteiket, ami egyúttal a jogbiztonság fundamentuma.

Felmerül a kérdés tehát, hogy jogi szabályozás hiányában mit nevezünk ma home office- nak. A hazai jogirodalomban uralkodónak számít az a nézet, hogy az otthoni munkavégzés kifejezést szinonimaként használják a home office-szal, élesen különválasztva azt a távmunkától.[56] Holott az otthoni munkavégzés, ahogy már korábban említettem gyűjtőfogalom, amibe a távmunka éppúgy beletartozik mint a home office, független attól, hogy az előbbi atipikus munkaviszony. Ennek fényében álláspontom szerint a home office és az otthoni munkavégzés bár rokon, de

---

[53] https://www.bmas.de/DE/Service/Gesetze-und-Gesetzesvorhaben/mobile-arbeit-gesetz.html megtekintés: 2021.09.21., letöltés: 2021.09.29.

[54] Herdon István – Rab Henriett: Megvalósítható-e jogszerűen a home office? A home office fogalmi ismérvei és munkajogi keretei. Pro Futuro, 2020/3, 71.

[55] Czirók Andrea – Nyerges Éva: Digitalizáció a munkajogban II. Távmunka a gyakorlatban. Munkajog, 2018/4, 40–46.

[56] Magyar Munkajogi Társaság elnöksége és a Munkajog folyóirat szerkesztőbizottsága:összefoglaló egyes munkajogi szabályok alkalmazásáról a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet által elrendelt veszélyhelyzet időtartama alatt. Budapest, 2020. https://munkajogilap.hu/osszefoglalo-egyes-munkajogi-szabalyok-alkalmazasarol-a-veszelyhelyzet-kihirdeteserol-szolo-40-2020-iii-11-korm-rendelet-altal-elrendelt-veszelyhelyzet-idotartama-alatt/ megtekintés: 2021.09.02., letöltés: 2021.09.29.

nem ekvivalens fogalmak, hiszen minden home office otthoni munkavégzés, de nem minden otthoni munkavégzés home office.

A home office tartalmi elemeit is akként határozzák meg, hogy az mennyiben különbözik a távmunka jogi fogalmától. Ennek megfelelően álláspontom szerint a home office a munkaszerződés módosítását nem igénylő, rendszeres jellegű, a munkaidő egy részét érintő otthoni munkavégzési forma, amelynek alapja a felek konszenzuson alapuló megállapodása vagy a felek közötti konzultációt és kockázatértékelést követően a munkáltató egyoldalú utasítása, illetve amelyre a munkajog általános szabályai az irányadók.

A home office elrendelésének alapja lehet egyrészt a felek konszenzusán alapuló, a munkaszerződés módosítását nem igénylő megállapodás, másrészt a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás.

A home office munkavégzési formára irányuló megállapodást mind a munkáltató, mind a munkavállaló kezdeményezheti azzal, hogy a megállapodásban rögzítik home office kezdetének és végének időpontját, valamint annak helyét. Ez utóbbi azért is lényeges, mert álláspontom szerint szó sem lehet arról, hogy a munkáltató a home office okán jogszerűen ideiglenesen vagy véglegesen átengedhetné vagy átruházhatná a munkahely kijelölésére vonatkozó azon jogát, amivel nem is rendelkezik; különösen akkor nem, ha az a munkaszerződésben rögzítve van. Ami pedig az időtartamot illeti, álláspontom szerint ebben az esetben nem irányadó az Mt. 53. § (2) bekezdésében meghatározott – naptári évenként 44 napi – időbeli korlát, vagyis a felek ettől hosszabb időtartamot is megállapíthatnak.

A megállapodás megszövegezése során különös figyelemmel kell lenni a munkáltatót terhelő kötelezettségekre. Bár az Mt. 51. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés úgy fogalmaz, hogy a munkáltató – a felek eltérő megállapodása hiányában – köteles a munkavégzéshez szükséges feltételeket biztosítani. Ez lehetővé teszi, hogy bizonyos munkafeltételeket – úgymint a munkavégzés technikai feltételeit, eszközeit – a munkavállaló biztosítsa.[57] Ennek a megállapodásának azonban korlátjai is vannak, ugyanis a munkáltató nem mentesülhet az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosításának kötelezettsége alól, még akkor sem, ha a munkavállaló ezen feltételek biztosítását a megállapodásban nem igényli vagy ezekről lemond. Az ilyen kikötés ugyanis jogellenes. Ennek megfelelően, ha tehát van a felek között megállapodás, akkor abban a munkáltató jogszerűen nem ruházhatja át azt a felelősséget, és nem mentesülhet olyan kötelezettségektől, amelyek alapvetően, jogszabály erejénél fogva a munkáltatót terhelik.

Ezzel összefüggésben a Kúria egyik elvi bírósági határozatában megállapította, hogy a munkáltató belső szabályzata nem korlátozhatja sem a kárfelelősséget, sem a kárfelelősségi szabályok alkalmazását.[58]

Ami pedig a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatást illeti, egyetértek Molnár Bence azon állításával, hogy a home office ma Magyarországon kifejezett eltérő megállapodás hiányában jogszerűen csak az Mt. 53. §-ában szabályozott munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás keretében valósítható meg.[59] Bár ebben az esetben a munkáltató egyoldalú utasításáról van szó, mégis számos tényezőt mérlegelnie kell, amiknek elmulasztása esetén a munkavállaló foglalkoztatása nem lesz jogszerű. Így például a munkáltatónak el kell végeznie a munkavállalóval való konzultációt, a munkavégzés egészséget nem veszélyeztető és biztonságos feltételeinek megfelelő biztosítására irányuló kockázatérékelést annak megelőzése

[57] Kártyás – Petrovics – Takács: i.m. (Jogtár-kommentár)

[58] EBH2016. M.12.

[59] Molnár Bence: Gondolatok a home office-ról általában és a vírus idején. Magyar Munkajog E-folyóirat, 2020/1, 40. http://hllj.hu/letolt/2020_1/03_MolnarB_M_hllj_2020_1.pdf megtekintés: 2021.09.01., letöltés: 2021.09.29.

érdekében, hogy a munkáltató objektív felelőssége a home office-ban dolgozó munkavállaló sérelmére bekövetkező, a munkavégzéssel közvetlen okozati összefüggésben lévő káresemény miatt beálljon. A felek közötti konzultációt a munkavállaló egyoldalú utasítása ellenére azért tartom megkerülhetetlennek, mert ennek hiányában a munkavállaló egészségét és biztonságát veszélyeztető kockázatok megfelelő értékelése sem történhet meg.

A home office elrendelésére irányuló döntés meghozatala során a munkáltatónak a méltányos mérlegelés elévre, a munkavállaló számára aránytalan sérelem okozásának és a joggal való visszaélés tilalmára, a munkáltatót terhelő munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségére, a megfelelő kockázatértékelésre, az adatvédelem és kiberbiztonság követelményére, valamint az Mt. által tételesen felsorolt kizárási okokra kiemelt figyelmet kell fordítania. Ha ezek a fent említett feltételek nem sérülnek, akkor a munkáltató jogszerűen határozhatja meg a munkavégzés helyeként a munkavállaló lakóhelyét. Ha ugyanakkor a munkáltató ezeknek a feltételeknek a megszegésével rendeli el az otthoni munkavégzést, akkor az jogellenes lesz, így a munkavállaló annak teljesítését jogszerűen tagadhatja meg. Ahogy erre Kártyás Gábor is rámutat: „Teljes humánpolitikai képtelenség az utasításra elrendelt otthoni munka. A munkavégzési hely nem véletlenül kötött a felek megállapodásához. Számtalan olyan eset elképzelhető ugyanis, ahol a munkavállaló számára az otthoni munkavégzés egyszerűen nem megoldható."[60] Az általa elmondottak álláspontom szerint a fentiekkel együtt értelmezhető megfelelően; vagyis ezeknek a „számtalan esetek" alapos mérlegelése mellett rendelhető el jogszerűen a home office.

Mindezeken túlmenően fontos megjegyezni, hogy a munkáltató home office munkavégzésre irányuló utasításában egyértelműen meg kell jelölnie munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás időtartamát, – ami az Mt. rendelkezése alapján nem lehet több évi 44 napnál, – valamint a munkavégzés helyét; jelesül a munkavállaló otthonát.

Ha ezeket, különösen az utóbbi kötelezettségét a munkáltató elmulasztja, akkor az utasítása álláspontom szerint nem lesz végrehajtható. Ennek megfelelően vitathatónak tartom – a felek konszenzusán alapuló megállapodásánál kifejtettekhez hasonlóan – azt az elgondolást, hogy a munkáltató átengedhetné a munkavégzés helyének megválasztásához való jogát a munkavállaló részére. Ahogy a fentiekből kitűnik a munkavégzés helyének megválasztása nem csupán jogosultság, de kötelezettség is egyben. Ennek okán megcáfolhatónak gondolom ebben a körben Pál Lajos álláspontját.[61] Ugyanis a szerződéses munkahely és a tényleges teljesítés hely közötti különbségtételre építő dogmatikai megközelítéstől függetlenül, akkor is kizárólag a munkáltató lesz jogosult és egyben kötelezett a tekintetben, hogy meghatározza a munkaszerződéstől eltérő munkavégzés helyét, nevezetesen a munkavállaló otthonát. Ebben a körben tehát a munkáltatónak nincs olyan jogosultsága, amit átengedhetne vagy átruházhatna a munkavállaló részére arra vonatkozóan, hogy az szabadon határozza meg a munkavégzés helyét a munkáltató bármiféle befolyása nélkül. Ennek megfelelően álláspontom szerint a munkavégzési hely átengedésére irányuló döntés és annak egyoldalú kötelezettségvállalásként minősítése jogilag kifogásolható. Az előbb említett álláspont érvényesülése ugyanis azzal a következménnyel járna, hogy a munkavállaló tetszése szerint dolgozhatna az otthonában és azon kívül olyan helyeken, ahol a munkavégzés, így különösen sem annak egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételei, sem a megfelelő adatvédelemi követelmények nem adottak.

---

[60] Kártyás Gábor: Veszélyhelyzetre veszélyes munkajogi szabályok http://www.klaw.hu/2020/03/19/kartyas- gabor-munkajog/ megtekintés: 2021.09.04., letöltve: 2021.09.29.

[61] Pál Lajos: A szerződéses munkahely meghatározása - a "home office" és a távmunka. Munkajog, 2018/2, 56-59.

Hangsúlyozni kívánom különösen a járványhelyzetből fakadó tapasztalatok okán azt, hogy a home office munkáltató általi egyoldalú elrendelése nem mentesít a foglalkoztatási kötelezettség alól. A home office révén ugyanis a munkáltató nemhogy nem szabadul az őt terhelő kötelezettségek alól, hanem azokat még inkább bonyolítja, teljesítésüket megnehezíti. Ezt azért is tartom lényegesnek rögzíteni, mert sajnálatos módon bevett szokás volt, hogy némely munkáltató úgy kívánt az üzletfenntartási költségektől mentesülni, hogy „levéve a kezét a munkavállalókról" egyoldalúan elrendelte az otthoni home office munkavégzést mindenfajta további intézkedés nélkül ahelyett, hogy felmérte volna a munkavállalók otthonának munkavégzésre való alkalmasságát.

Ezzel szemben – ahogy a távmunkáról szóló alfejezetben már utaltam rá – a koronavírus miatti veszélyhelyzet megteremtette annak lehetőségét, hogy a munkáltató a munkavállaló számára az otthoni munkavégzést és a távmunkavégzést egyoldalúan elrendelhette. Azonban a hatályos a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról szóló 487/2020 (XI. 11.) Korm. rendelet, már nem tartalmaz utalást az otthoni munkavégzésre.[62]

Ahogy már előbb utaltam rá az adatvédelem rendkívül fontos a home office során. Ennek megfelelő biztosítása szintén a munkáltató kötelezettsége. Éppen ezért vagy az otthoni munkavégzésre irányuló megállapodásban vagy az egyoldalú munkáltatói utasításon célszerű olyan munkáltatói rendelkezéseket meghatározni, amelyek garantálják az adat- és kiberbiztonságot, valamint az üzleti titok megőrzését. Ezt erősíti meg az Európai Unió Adatvédelmi Munkacsoportjának a munkahelyi adatkezelésről szóló 2/2017. számú véleménye, amely szerint a munkáltató biztosítja a számítástechnikai eszközön lévő saját adatainak biztonságos továbbítását a készülék és a saját hálózata között. Ebben a körben a home office esetén is alkalmazandók az Mt. adatkezelésre vonatkozó szabályai. A munkavállaló a munkáltató által a munkavégzéshez biztosított információtechnológiai vagy számítástechnikai eszközt, rendszert – a felek eltérő megállapodása hiányában – kizárólag a munkaköréből fakadó feladatai teljesítése érdekében használhatja.

A munkáltató ellenőrzése során a munkavégzéshez használt számítástechnikai eszközön tárolt, a munkavégzéssel összefüggő adatokba tekinthet be, az ellenőrzési jogosultság szempontjából ilyen adatnak minősül az előző bekezdés szerinti korlátozás betartásának ellenőrzéséhez szükséges adat, továbbá a munkáltató ellenőrzése során akkor is betekinthet a munkakörből fakadó feladatok teljesítésével összefüggő adatokba, ha a felek megállapodása alapján a munkavállaló a saját számítástechnikai eszközét használja.[63] A számítástechnikai eszközök használatának home office munkavégzésben való jelentőségére tekintettel vitathatónak tartom azt az álláspontot[64], amely szerint a home office-nak a számítástechnikai eszköz használata nem szükségszerű feltétele, holott ez az elgondolás a gyakorlatban nehezen képzelhető el, ráadásul a számomra példaként állított német törvénytervezetben foglaltakkal is szemben áll.

A home office-ra vonatkozó munkavédelmi szabályok vonatkozásában kétfajta jogértelmezés áll szemben egymással. Az egyik az analógiai, a másik a tartalmi jogértelmezés.[65] Az utóbbi abból indul ki, hogy a munkáltató munkavédelmi kötelezettségei korlátozottak.

---

[62] Vargha Bálint: Állami Számvevőszék Elemzés – Távmunka, Otthoni munkavégzés, lehetőségek, kockázatok. Budapest, 2021. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/tavmunka_20210108.pdf?ctid=1307

megtekintés: 2021.09.20., letöltve: 2021.09.29.

[63] Magyar Munkajogi Társaság elnöksége és a Munkajog folyóirat szerkesztőbizottsága: i.m. az Mt. 11/A. §. (2)-(5) bekezdéseire figyelemmel.

[64] Vallasek Magdolna – Mélypataki Gábor: Rules on Home Office Work and Telework in Romania and in Hungary. Central European Journal Of Comparative Law, 2020/2, 179

[65] Magyar Munkajogi Társaság elnöksége és a Munkajog folyóirat szerkesztőbizottsága: uo.

Ennek két iránya van: egyrészt a tájékoztatási kötelezettség a munkavállaló egészséget és biztonságát veszélyeztető kockázatok értékelése és megelőzése érdekében, másrészt a kockázatelemzés követelménye, ami az otthoni munkavégzéshez szükséges eszközök megfelelő használatához szükséges.

A tartalmi megközelítés szerint azonban ezen túlmenően a home officra nem alkalmazandók a munkavédelmi normák, mert ezek jellegüknél fogva csak azokra a munkavégzési helyekre vonatkoznak, amelyeket a munkáltató alakított ki és üzemeltet kifejezetten több munkavállaló munkavégzése biztosításának céljából, vagy legalábbis olyan helyzetben érvényesíthetők, amelyben az otthoni munkavégzés huzamosan, mégpedig a munkaviszony teljes tartamára kiterjedően valósul meg úgy, mint a távmunka esetében.

Ezzel szemben az analógiai jogértelmezés szerint a home office és a távmunka között nincs érdemi különbség, ezért az Mvt. 86/A. § rendelkezéseit[66] kell alkalmazni mindkét otthoni munkavégzési formára.

A megoldás kettő között félúton található, mert bár álláspontom szerint a két jogintézmény alapvető különbségei miatt a távmunkára vonatkozó munkavédelmi szabályok nem vonatkoznak a home office-ra, azonban tekintettel a szervezett munkavégzésre, valamint az uniós Keretirányelvben foglaltakra a munkavédelem általános szabályait kell alkalmazni. Éppen ebből kifolyólag vitatom Pál Lajos álláspontját,[67] aki szerint a home office tekintetében nem alkalmazandók a munkáltatót terhelő munkavédelemre vonatkozó előírások és az azok ellenőrzésére irányuló kötelezettség.

A home office mint jogi fogalom vonatkozásában szükségtelennek tartom a magyar nyelvre történő lefordítását; hiszen ahogy a franchise mint kifejezés megtudott honosodni a magyar jogban, úgy álláspontom szerint a home office is így fog rögzülni.

Ennek az alfejezetnek a zárásaként azt kívánom megjegyezni, hogy meggyőződésem szerint a német dogmatikai megközelítés, – így a mobil munkavégzést szabályozó törvénytervezetben foglalt szabályozás – lenne a legalkalmasabb arra, hogy a home office jogintézményét megfelelő módon deklaráljuk Magyarországon.

[66] Jelenleg a 487/2020 Korm. rendelet rendelkezési az irányadók, miszerint a Munkavéd. tv. 86/A § helyett a kormányrendelet rendelkezéseit kell alkalmazni.

[67] Pál: i.m.

4. A MUNKÁLTATÓ KÁRFELELŐSSÉGE A MUNKAVÁLLALÓVAL SZEMBEN

Az az eddigiekből kifejtettek alapján nem vitás, hogy a munkáltató alapvető kötelezettsége az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítása minden szervezett munkavégzés, így az otthoni munkavégzés esetén. Ebben a fejezetben az kerül górcső alá, hogy a munkavállaló ezen okból fakadó sérelme esetén a kárfelelősség általános szabályai szerint ki és miként viseli a felelősséget.

A munkáltatói kárfelelősség tárgya a munkavállaló munkaviszonnyal összefüggésben elszenvedett károsodásának reparációja.[68]A munkáltató felelősség objektív, amelyet a munkavállaló fokozott védelme indokol. Ez azt jelenti, hogy a munkáltató felelőssége a vétkességre (szándékosságra vagy gondatlanságra) tekintet nélkül beáll, vagyis teljes mértékben felel a munkavállalónak a munkaviszonnyal összefüggésben keletkezett károkért.[69] Lényeges, hogy a munkáltató felelősségével kapcsolatban megállapított mérce túlmutat a polgári jogban ismert Általános elvárhatósági mércénél, ugyanis a munkáltatónak rendelkezésére állnak azok az anyagi és szervezeti erőforrások, amelyek felhasználásával megteheti a kár megelőzéséhez szükséges intézkedéseket. A munkáltatói felelősség szabályainak rendeltetése tehát nem csak a teljes reparáció, hanem a prevenció is annak előmozdítása érdekében, hogy a munkáltató olyan munkakörnyezetet alakítson ki, illetve technológiát alkalmazzon, amely megteremti a munkavállaló egészségének, testi épségének biztonságát. A munkavédelmi szabályok határozzák meg a munkavállaló preventív jellegű kötelezettségeit, amelyeket ha megszeg és bekövetkezik a káresemény, akkor egyfajta szankcióként jelentkezik a munkáltató objektív felelőssége.[70]

Az Mt. 166. § (1) bekezdése kimondja, hogy a munkáltató köteles megtéríteni a munkavállalónak a munkaviszonnyal összefüggésben okozott kárt. Ennek kapcsán a Kúria a munkáltatónak a munkavállalója egészségi állapotában bekövetkezett károkért fennálló felelőssége egyes kérdéseiről szóló 1/2018. (VI. 25.) KMK vélemény (a továbbiakban: 1/2018. KMK vélemény) részletesen kifejti, hogy a munkáltató kártérítési felelőssége a munkavállalója egészségkárosodása miatt keletkezett kárért – figyelemmel az MK. 29. számú állásfoglalására akkor áll fenn, ha az a munkaviszonnyal összefügg.[71] Ebben a körben munkavállalón van a bizonyítási teher elsősorban a munkaviszony fennállását, azt követően a kárát, majd a kárnak a munkaviszonnyal való okozati összefüggését illetően.

A munkaviszony fennállása azért elengedhetetlen, mert ha hiányzik, akkor a munkáltató felelőssége nem állapítható meg.[72] A felelősség megállapítását azonban nem befolyásolja a munkaviszony – akár minimális – tartama.

Az okozati összefüggés a Kúria szerint akkor állapítható meg, ha az adott körülmény az általános élettapasztalat szerint alkalmas volt a kár mint eredmény létrehozására. Ahogy ezzel kapcsolatban a Kúria egyik – már az előző fejezetben hivatkozott – döntésében[73] rámutatott, annak vizsgálata során, hogy a munkavállaló foglalkozási betegségének munkaviszonnyal való

---

[68] Bankó – Berke – Kiss – Szőke: i.m.

[69] Kun Attila: A munkáltató kártérítési felelőssége. In Gyulavári Tamás (szerk.): Munkajog. Budapest, 2016. 361.

[70] Kun – Gyulavári (szerk.): i.m. 364. o.

[71] A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának a munkáltató egészségkárosodásért fennálló kártérítési felelősségének egyes kérdéseiről szóló véleménye 2016.El.JGY.E.1. véleménye szerint a munkaviszonnyal összefüggésben keletkezett kár lehet különösen: baleset (Mvt. 87. § 1/A.), foglalkozási megbetegedés (Mvt. 87. § 1/D.), továbbá pl. fertőződés (BH1999. 576.), vegyszer belégzése (Mfv.I.10.245/2008/5.), bármely megbetegedés (EBH2003. 897.), állat harapása állatorvosnál (BH2007. 98.), nehéz tárgy emelése miatt bekövetkezett látásromlás (EBH2003. 980.).

[72] BH2009. 87.

[73] BH2020. 22.

okozati összefüggése valószínűsíthető-e, valamint a kár munkáltató működésével összefüggésbe hozható bekövetkezése megállapítható-e, nem hagyható figyelmen kívül a munkáltató egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettsége.

Ahogy a korábbi fejezetben kifejtettem, a home office munkavégzés elrendelésének – a felek megállapodása és a munkáltató egyoldalú utasítása esetén is – jogszerűnek kell lennie. Ha ez a feltétel megvalósul, akkor a következő lépés az, hogy maga a munkavégzés se legyen jogszabálysértő, ugyanis a munkáltatónak biztosítania kell az egészséges és biztonságos munkafeltételeket. Amennyiben ezt a kötelezettséget a munkáltató elmulasztja, úgy a munkavállaló még a kár bekövetkezését megelőzően álláspontom szerint alappal hivatkozhat arra a munkaviszonyban is alkalmazandó polgári jogi szabályra, amely szerint károsodás veszélye esetén a veszélyeztetett kérheti a bíróságtól, hogy azt, aki a veszélyt előidézte, az eset körülményeihez képest tiltsa el a veszélyeztető magatartástól; kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére; kötelezze megfelelő biztosíték adására.[74]

4.1 A mentesülési lehetőségek

Az Mt. két olyan esetet nevesít, amely alapján a munkáltató mentesül az objektív felelősség alól. A Kúria 1/2018. KMK véleményében foglaltak szerint az Mt. 166. § (2) bekezdés rendelkezései alapján az egyik, hogy a munkáltató az ellenőrzési körén kívül eső körülményből keletkezett kár megtérítése alól akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy az ellenőrzési körén kívül eső körülmény egyben olyan, amellyel nem kellett számolnia, továbbá nem volt elvárható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje, vagy a kárt elhárítsa. Eszerint a munkáltató ellenőrzési körén kívül esik mindaz a körülmény, amelyre a munkáltatónak nincs semmilyen ráhatása, befolyásolási lehetősége.

A másik mentesülési lehetőség szerint a munkáltató az ellenőrzési körén belül eső körülmény[75] miatt keletkezett kárt akkor nem köteles megtéríteni, ha bizonyítja, hogy azt kizárólag a károsult elháríthatatlan magatartása okozta.[76] A munkáltató ellenőrzési körébe tartozik többek között a feladatainak ellátása, a munka megszervezése, valamint a munkavégzéshez szükséges felszerelés és berendezés biztosítása. Lényeges megállapítást tesz a Kúria, amikor kimondja, hogy általában a munkáltató ellenőrzési körébe tartozik a telephelyen kívül végzett munka kijelölt, körülhatárolt helyszíne, ideértve annak adottságait. Meggyőződésem szerint ez az otthoni munkavégzésre is vonatkozik, hiszen ahogy arra Lőrincz György rámutat:[77] az ellenőrzési kör mint mentesülési feltétel olyan körre szűkítette a munkáltató kártérítési felelősségét, ahol lehetősége és befolyása van a kár megelőzése érdekében megfelelő intézkedéseket megtenni.

Az ellenőrzési kör fogalmaként minden olyan objektív tényt és körülményt érteni kell, amelynek alakítására a munkáltatónak lehetősége van. Ennek értékelése során a baleset közvetlen okát és a balesethez vezető egész munkafolyamatot vizsgálni kell: a munkamódszer megválasztását, az ahhoz biztosított munkaeszközt, a munkavállalói létszámot, szakismeretet,

---

[74] Ptk. 6:523. §

[75] A KMK véleménytől eltérő, megszorító értelmezést fogalmaznak meg a Jogtár-kommentár szerzői, mivel álláspontjuk szerint a második kimentési lehetőséghez is az szükséges, hogy egyáltalán ne legyen olyan ok, amely a munkáltató ellenőrzési körébe esett, vagy objektíve elhárítható volt.

[76] Horváth István: Legfőbb kincsünk... – 1. rész. Adó szaklap, 2019/11. – Munkaügy

[77] Lőrincz György: A munkáltató kártérítési felelőssége. In Kardkovács Kolos (szerk.): A Munka Törvénykönyvének magyarázata. Budapest, HVG-ORAC, 2014, 290.

mert ezek biztosítása a munkáltató kötelezettsége, így arra befolyása, ráhatása van.[78] Ugyanígy a munkáltató működési körébe tartozik a munkavégzéssel összefüggésben keletkezett stresszhelyzet.[79] Éppen ezért elengedhetetlen a munkavégzés helyének rögzítése az otthoni munkavégzés – különösen a home office – elrendelésekor.

Ahogy arra a már előbbiekben hivatkozott Kúria joggyakorlat-elemző csoportja rámutat: nincs jelentősége annak, hogy az adott körülménnyel a munkáltatónak kellett-e számolnia, ha a kárt a munkáltató ellenőrzési körébe eső körülmény okozta. A „nem kellett számolnia" fordulat alkalmazásakor a 1/2018. KMK vélemény szerint a bíróság arról dönt, hogy a munkáltató milyen gondosságot tanúsított, a jogainak gyakorlása és a kötelezettségeinek teljesítése során észszerűen számolhatott-e a károkozó körülmény valószínű bekövetkezésével.

Az otthoni munkavégzés kapcsán itt is elmondható, hogy a munkáltató annak foganatosítását megelőzően köteles számba venni azokat a követelményeket és körülményeket, amelyek mérlegelésével megállapíthatóvá válik az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek megléte a munkavállaló otthonában. Mindezek fényében elvárható, hogy a kár megelőzéséhez és elhárításához szükséges intézkedéseket megtegye.

Az első mentesülési ok tehát álláspontom szerint nem alkalmazható az otthoni munkavégzés tekintetében figyelemmel arra, hogy az munkáltató ellenőrzési körén belül esik, ezért az ezzel összefüggő kárt megalapozó körülménnyel számolnia kell, megelőzése pedig elvárható, hiszen a munkáltató – a 1/2018. KMK véleményében foglaltakra tekintettel – átlagos erőfeszítéssel, a technika átlagos eredményeinek felhasználásával befolyásolhatja annak keletkezését vagy kiküszöbölését.

A fentiek alapján az otthoni munkavégzés esetén egyedül abban az esetben mentesülhet a munkáltató felelőssége alól, ha a kárt kizárólag a károsult elháríthatatlan magatartása okozta. A munkavállaló kizárólagos és elháríthatatlan magatartása vétkességére tekintet nélkül megállapítható. Ha a kár bekövetkezése nem kizárólag a munkavállaló magatartására vezethető vissza, a munkáltató a felelősség alól nem mentesülhet. Ez a kimentési ok a gyakorlatban nehezen bizonyítható, különösen annak fényében, hogy a Kúria szerint a munkavállaló kizárólagos és elháríthatatlan magatartása a baleset bekövetkezésénél nem állapítható meg, ha a munkáltató nem tett eleget az egészséges és biztonságos munkavégzés biztosítására vonatkozó jogszabályi előírásoknak.[80] Ennek megfelelően csak akkor mentesülhet a munkáltató az otthoni munkavégzést folytató munkavállaló kárigénye alól, ha az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségének maradéktalanul eleget tett.

4.2 Részbeni mentesülés és kármegosztás

A 1/2018. KMK vélemény III. pontja figyelemmel az Mt. 167. §-ára megállapítja, hogy a munkáltató kártérítési felelőssége a teljes károsszegre vonatkozóan áll fenn. A kár vagy egy részének megfizetése alól mentesül, ha bizonyítja, hogy I. az a károkozás idején nem volt előre látható, vagy II. a kárt részben a munkavállaló vétkes magatartása okozta, vagy III. a kár vagy egy része abból származott, hogy a munkavállaló a kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget. A bíróság mérlegelési jogkörével élve IV. részben mentesítheti a munkáltatót rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények alapján a kártérítés alól.

---

[78] EBH2018. M.20

[79] EBH2001. 571.

[80] EBH2019. M.20.

Az előreláthatóság objektív teszt, ugyanis a kárnak nem csak a konkrét munkáltató tekintetében, hanem az általános tapasztalati tények alapján kell előreláthatatlannak lennie.[81] Ennek megfelelően mindez annak értékelését jelenti, hogy az adott helyzetben a munkáltatónak az Mt. 6. §-át alapul véve miről kellett tudnia. A munkáltatónak a károkozás időpontjában nem a pontos károsszeget, hanem a kár nagyságrendjét és fajtáját kell előre látnia. Figyelembe kell venni azonban, hogy a felek a munkaszerződés megkötésekor és a munkaviszony fennállása – különösen az otthoni munkavégzés előtt és – alatt miről tájékoztatták egymást. Ha a munkavállaló egészségi állapota a kártérítésre okot adó körülmény bekövetkezéséig vagyoni hátrányt nem okozott, és a kára a munkaviszonnyal összefüggő egészségkárosodás miatt következett be, a munkáltató kártérítési felelősségét a kár típusának előreláthatósága is már önmagában megalapozza, függetlenül attól, hogy a károkozó számolhatott-e a károkozás időpontjában kár nagyságrendjével.

A munkáltató nem felel azért a kárért, amely a munkavállaló vétkes magatartásának (közrehatásának) következménye. A kármegosztás arányát a munkáltató vétkesség nélküli felelőssége mellett is megállapítható vétkessége és a munkavállaló vétkességének aránya határozza meg. Ez utóbbival kapcsolatban az MK. 31. számú állásfoglalása kimondja, hogy a munkavállaló egészségének a munkaviszonyával összefüggésben történő olyan megsértése esetén, amelynek bekövetkezésében vétkes magatartása is közrehatott, a munkáltató felelősségének mérve nem aszerint alakul, hogy a munkáltatót is terheli-e vétkesség, s ez milyen arányban áll a munkavállaló vétkességével, hanem a kárviselés arányát az dönti el, hogy a munkavállaló vétkes közrehatása milyen mérvű volt. A munkavállaló terhére csak az ő vétkes magatartásával összefüggő kár értékelhető, azonban nem eshet a munkavállaló terhére, ha egy előre nem látható váratlan helyzetben a lehetséges magatartások közül nem a legelőnyösebbet választja.[82]

Ami a pedig kárenyhítési kötelezettséget illeti, – vagyis a munkavállaló vétkes közrehatásának nevesített formáját[83] – a munkavállaló szándékosan nem tesz eleget a kárenyhítési kötelezettségének, ha az egészségi állapotát és az egyéb körülményeket, például életkora, szakképzettsége miatt a munkaerejét nem, vagy nem a tőle elvárható mértékben, illetve módon hasznosítja. A kárenyhítési kötelezettség teljesítésének elmulasztását a munkáltató köteles bizonyítani.

A bírói méltányosság tekintetében a bíróság diszkrecionális jogkörének gyakorlása során értékeli a felek vagyoni helyzetét, a jogsértés súlyát és a kártérítés teljesítésének következményeit.

4.3 Preventív intézkedések az otthoni munkavégzés esetében

Ebben az alfejezetben a teljesség igénye nélkül mutatom be azokat a munkáltatók részére készített gyakorlati tanácsokat, amelyek azt célt szolgálják, hogy a munkáltató eleget tegyen az őt terhelő egészséges és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségének megóvva ezzel az otthonában dolgozó munkavállaló testi és mentális egészségét.

Az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség (a továbbiakban: Ügynökség) kiemelt figyelmet fordít a munkaviszonnyal összefüggő betegségek megelőzésére. Ennek érdekében különböző kampányokat hirdet meg, amelyek arra ösztönzik a munkáltatót,

[81] Kun – Gyulavári (szerk.): i.m. 394. o.

[82] EBD2019. M.25.

[83] Kun – Gyulavári (szerk.): i.m. 396. o.

hogy eleget tegyen munkavédelmi kötelezettségeinek. A legújabb az Egészséges munkahelyek: Legyen könnyebb a teher! 2020-2022., amelynek keretében az Ügynökség célja a Keretirányelv elvei alapján a munkáltatókat és munkavállalókat bevonó prevenciós kultúra, valamint a váz- és izomrendszeri megbetegedések megelőzése érdekében az integrált megközelítés előmozdítása.

E tekintetben a kockázatértékelésnek van nagy jelentősége, ugyanis a munkáltatónak a munkavállalóval történő előzetes konzultációt követően fel kell mérnie a sikeres megelőzés érdekében az otthoni munkavégzés keretében dolgozó munkavállalót érintő kockázati tényezőket, amelyek alapján meghatározza a megelőző és védelmi intézkedéseket, valamint azok végrehajtásának és ellenőrzésének módját. Ez utóbbiaknak koncentráltan kell irányulniuk a munkahelyre (pl. ergonómia), a munkaszervezésre (pl. szünetek engedélyezése), a pszichoszociális tényezőkre (pl. a munkavállalók mentális túlterheltése) és a munkavállalókra (pl. képzés a helyes testtartásról).[84]

Ami az otthoni munkavégzést érintő hosszú tartamú ülőmunkát illeti érdemes a munkáltatónak olyan védelmi intézkedéseket hoznia, mint például két óránál tovább ne üljön folyamatosan vagy meghatározott időközönként keljen fel ülőhelyéről a munkavállaló. Az otthoni munkavégzéssel kapcsolatban a brit Health and Safety Executive elkészített egy a képernyő előtti munkavégzés védelmi intézkedéseit tartalmazó ellenőrzési listát[85], amely részletes útmutatást ad a munkavállalónak a billentyűzet és az egér megfelelő elhelyezkedésétől kezdve a képernyő elfogadható olvashatóságán, méretén, fényerején, valamint annak kellő munkavállalótól mért távolságán át, egészen a helyes testtartás és a megfelelő munkakörnyezetig bezárólag annak érdekében, hogy egészségét megőrizze. Ez az útmutató azonban a munkáltatóra is vonatkozik, különösen akkor, ha a kockázatértékelést egy ilyen lista alapján végzi el. Az otthoni munkavégzés kezdete előtt a munkáltatónak célszerű nyilatkoztatni a munkavállalót, – ahogy erre a koronavírus idején példa is volt, – hogy milyen eszközökre van szüksége, amelyek az egészséges és biztonságos munkavégzést szolgálják; úgymint a megfelelő testtartásra alkalmas szék, számítástechnikai eszközök tekintetében megfelelő hardverek és szoftverek, továbbá az üzleti titkot tartalmazó iratok, így az adatvédelem szempontjából zárható iratszekrény.

A mentális megbetegedések megelőzésére is ugyanolyan figyelmet kell fordítani a munkáltatónak mint a fizikális megbetegedések esetén. Ezért van jelentősége a munkafeladatok munkavállalók közötti optimális kiosztásának tekintettel arra, hogy a kognitív és fizikai munkaterhelés maximalizálása mentális túlterhelést, digitális kimerültséget, vagyis úgynevezett technostresszt okoz.[86]

Az otthoni munkavégzés keretében dolgozó azon munkavállalók, akik egyedülállók, különösen veszélyeztettek az elszigetelődés és a magány okozta mentális betegségek kialakulása miatt. Éppen ezért a munkáltatónak célszerű megteremteni azokat a kommunikációs platformokat, amelyeken révén a munkavállalók kapcsolatban lehetnek mind egymással, mind a munkáltatóval. Ennek része lehet az a külön jelzőrendszer, amely nem idegen a nyugat- európai államok munkavállalói számára, ahol jelezni tudják a munkáltató felé, hogy a munkavégzéssel összefüggően kialakult mentális megterhelés miatt mentálhigiénés segítségre van szükségük.

---

[84] 84 Az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség hivatalos honlapja – Hogyan kezelhető? https://healthy-workplaces.eu/hu/about-topic/how-can-it-be-managed megtekintés: 2021.09.24., letöltés: 2021.09.29.

[85] HSE: Display Screen Equipment Checklist https://www.hse.gov.uk/pubns/ck1.pdf megtekintés: 2021.09.24., letöltés 2021.09.29.

[86] Roquelaure, Yves (OSHA): New forms of work in the digital era: Implications for psychosocial risks and musculoskeletal disorders 7. o. https://healthy-workplaces.eu/hu/tools-and-publications/publications/digitalisation-work-psychosocial-risk- factors-and-work-related megtekintés: 2021.09.25., letöltés: 2021.09.29.

Ezzel a munkáltató nem csupán az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségének tenne eleget, hanem egyben kialakítana egy olyan bizalmat a munkavállalóval, amely egyrészről a munkaviszonyban mint tartós jogviszonyban elengedhetetlen, másrészről pedig növelné a munkavégzés hatékonyságát is.

5. A BÍRÁK ÉS IGAZSÁGÜGYI ALKALMAZOTTAK OTTHONI MUNKAVÉGZÉSÉRE VONATKOZÓ HAZAI SZABÁLYOK

A bírák otthoni munkavégzése nem újkeletű jogintézmény. Habár az otthoni munkavégzés mint fogalom nem szerepel a bíróságokra vonatkozó törvényekben, mégis ennek jogi lehetősége adott, hiszen ahogy a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (a továbbiakban: Bjt.) 53. § (1) bekezdése kimondja: a munkáltatói jogkört gyakorló bírósági elnök – az első kinevezéstől számított egy év bírói gyakorlat elteltével – kérelemre engedélyezheti, hogy a bíró munkáját csak a tárgyalási napjain végezze a bíróságon. Ebből egyértelműen következik, hogy a Bjt. megteremti a jogi lehetőségét annak, hogy a bíró – habár engedély alapján, de – a munkáját az otthonában végezze.

Az engedélyezés tekintetében a bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI. 30) OBH utasítás (a továbbiakban: 6/2015 OBH utasítás) 108. § (2) bekezdése szerint a bíróság elnöke az engedélyezés jogkörét átruházhatja, így például a törvényszék elnöke a járásbíróság elnökére. Az engedély tárgyában a döntés meghozatala előtt az érintett kollégiumvezető vagy adott esetben a járásbíróság elnökének és az ügyszak kollégiumvezetőjének véleményét beszerzi a bíróságon kívüli vagy ha úgy tetszik, az otthoni munkavégzés iránti kérelemről dönteni jogosult, arra hatáskörrel rendelkező elnök. Ha a bíróság elnöke a hatáskörét átruházta, akkor pedig a járásbíróság elnöke a csoportvezető véleményét köteles beszerezni.

Itt is elengedhetetlennek tartom annak rögzítését, hogy a bíró az otthoni munkavégzésre irányuló kérelemében konkrétan megjelölje, hogy az állandó lakóhelyéről vagy annak hiányában mely tartózkodási helyéről kívánja a munkáját elvégezni annak érdekében, hogy a Bjt. 135. § (1) bekezdésében meghatározott vétkességre tekintet nélküli felelősség egy esetleges káresemény következtében ne álljon be. Ugyanis a Bjt. 135. § (2) bekezdésének első fordulata alapján, – amely a hatályos Mt.-vel ellentétesen, de még a régivel azonos módon a működési kör fogalmát használja, – kizárt a munkáltató mentesülése; tekintettel arra, hogy a működési kör tágabb fogalom mint a hatályos Mt.-ben használt ellenőrzési kör.[87] Ennek megfelelően, ha az otthoni munkavégzés az Mt. szerinti ellenőrzési körbe beletartozik, akkor egyértelműen megállapítható, hogy mindez a Bjt. szerinti működési körre is vonatkozik.

A Bjt. 135. § (2) bekezdése alapján a bíróság elnöke írásbeli indokolási kötelezettség teljesítésének terhe mellett az otthoni munkavégzésre irányuló engedélyt visszavonhatja, különösen a bíró nem megfelelő munkavégzése, többszöri vagy súlyos ügyintézési késedelme esetén.

Bár a Bjt. külön nem nevesíti és az Mt. utaló szabályai között sem tünteti fel, de a munkáltatói jogkör gyakorlójának a bírával szemben is kötelezettsége a nemzetközi és uniós normák alapján az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítása, ezért ennek vizsgálatára az otthoni munkavégzés engedélyezése során kiemelt figyelmet kell fordítani, amelyet megelőz a kérelmező bíróval történő az otthonának munkavégzésre vonatkozó alkalmasságát vizsgáló előzetes konzultáció, valamint az ez alapján elkészített kockázatértékelés.

Ami az igazságügyi alkalmazottak otthoni munkavégzését illeti, hasonló a szabályozás érvényesül mint a bírák esetében. Az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény (a továbbiakban: Iasz) 39/A §. alapján a bírósági titkár, a bírósági

[87] A hatályos Mt. indokolásból kitűnő jogalkotói szándék a működési kör fogalmát kiterjesztően értelmező bírói gyakorlat szűkítésére irányult, a jogalkotó kifejezett szándéka ezzel a megoldással az volt, hogy szűkítse a bírói gyakorlatban kialakult rendkívül széles körű munkáltatói kártérítési felelősséget. In Bankó – Berke – Kiss – Szőke: i.m.

fogalmazó, valamint a bírósági ügyintéző részére írásbeli kérelem alapján engedélyezheti a munkáltató jogkört gyakorló bírósági elnök azt, hogy meghatározott feladat ellátása érdekében munkáját a bíróságon kívül végezze. Itt is hangsúlyozni kívánom, hogy az igazságügyi alkalmazottnak a kérelmében meg kell jelölnie, hogy az otthonából kíván dolgozni. Az engedélyt a bíróság elnöke bármikor, indokolás nélkül visszavonhatja.

Az Iasz. 38. § (1) bekezdés c) pontja a Bjt.-vel ellentétben expressis verbis kimondja, hogy a szolgálati viszony keretében a munkáltató köteles az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeit biztosítani; ami az otthoni munkavégzésre is vonatkozik. Érdekesség, hogy ennek időtartamáról azonban sem a Bjt., sem az Iasz. nem rendelkezik, és nem is hivatkoznak az Mt. 53.§-ában meghatározott munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásra mint utaló szabályra, ezért annak tartama a naptári évenkénti 44 napot is meghaladhatja. Bár a 6/2015. OBH utasítás, – amely mint az előzőekből kitűnik részletszabályokat állapít meg a bíróságon kívüli munkavégzés, kvázi az otthoni munkavégzéssel kapcsolatban, annak – 108. § (3) bekezdése kimondja, hogy az első alkalommal engedélyezett bíróságon kívüli munkavégzésre adott engedély kizárólag határozott időre, legfeljebb egy évre szólhat. Ezt követően az engedély akár határozatlan időre is adható.

Ami pedig az igazságügyi szerv mint munkáltató kártérítési felelősségét illeti, az Iasz. 83. §-ának rendelkezési a Bjt.-vel azonos módon szabályozza csak éppen az igazságügyi alkalmazottak vonatkozásában.

6. ÖSSZEGZÉS

Az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek tekintetében kiemelkedő szerepe van az Európai Unió Alapjogi Chartájának, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának, hiszen abból indul ki, hogy ezeknek a munkafeltételeknek a biztosítása nem csak munkáltató alapvető kötelezettsége, hanem egyben alapjog is; amelyet a munkáltató megsért, ha a munkavállaló egészségét és testi épségét megóvó munkavédelmi rendelkezéseknek nem tesz eleget.

Ezeket a munkafeltételeket mind a hazai, mind pedig az uniós és más nemzetközi normák egyfajta minimum-követelményekként határozzák meg annak érdekében, hogy azt a munkáltató töltse meg valódi, konkrét, a munkavállaló egészségét és biztonságát szem előtt tartó védelmi intézkedésekkel, különös figyelmet fordítva a kockázatértékelés, a konzultációra, valamint a munkavállaló oktatásának, képzésének jelentőségére. A kiindulópont e tekintetben az, hogy ennek biztosítása a munkáltató kötelezettsége, hiszen ha ezeket az intézkedések elmulasztja, akkor beáll az objektív felelőssége.

Az otthoni munkavégzést illetően – tekintettel annak gyűjtőfogalmi jellegére – három előfordulási formát vettem górcső alá. Mindhárom egymástól jól elkülöníthető jogintézmény, így ezek nem ekvivalens, szinonimaként felcserélhető fogalmak.

Ami a home office elrendelésének jogszerű eseteit illeti, megállapítást nyert, hogy ezzel szemben a munkáltató otthoni munkavégzésre vonatkozó egyoldalú elrendelése megfelelő kockázatértékelés és konzultáció hiányában egyértelműen jogellenes. Ahogy ez a pályázatból is kiderül a home office jelenti a legtöbb bizonytalanságot, ennek megfelelően vitát is. Azonban álláspontom szerint a német megközelítés határozza meg a legalkalmasabb módon annak természetét, ezért azt követendő példának tartom a kialakuló – és remélhetőleg a közeljövőben deklarálásra is kerülő – hazai szabályozásra nézve is. Mivel a jogtudomány egyik feladata az ismeretek összegyűjtése, ezért a hazai munkajogtudomány jeles képviselői által a home office jogintézményével kapcsolatosan kialakított és indokolt – annak elrendelésére, foganatosítására, valamint munkavédelmi aspektusaira is kiterjedő – különböző álláspontok is bemutatásra kerültek.

Az nem vitás, hogy a munkáltató objektív felelősséggel tartozik a munkavállaló sérelmére bekövetkező azokért a károkért, amelyek arra vezethetők vissza, hogy a munkáltató az egészséges és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettségénnek nem tett eleget. Ebben a körben bemutatásra kerültek az ezzel kapcsolatos hazai ítélkezési gyakorlat releváns döntései is.

A mentesülési lehetőségek érvényesülését tekintve megállapítást nyert, hogy az Mt. 166. § (2) bekezdés a) pontjának alkalmazhatósága kizárt, tekintettel arra, hogy az otthoni munkavégzés az 1/2018. KMK vélemény szerint a munkáltató ellenőrzési körén belüli tényező. A bírák és az igazságügyi alkalmazottak otthoni munkavégzése a Bjt., valamint az Iasz. rendelkezéseit figyelembe véve egy régóta fennálló lehetőség, amely szabályait és eljárását tekintve nagyban hasonlít az általam példaként állított német mobil munkavégzésre vonatkozó törvénytervezetre, ami szintén kiindulási alapot adhat a home office hazai szabályozását illetően. Természetesen ebben az esetben is fennáll a munkáltatói jogkör gyakorlójának egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkafeltételek biztosítására irányuló kötelezettsége.

7. IRODALOMJEGYZÉK

Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György – Szőke Gergely László: Nagykommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Budapest, 2021.

Bándi Gyula: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, a Szociális Karta és a környezeti jogok. Acta Humana, 2021/2, 195.

Brewster, Chris – Mayrhofer, Wolfgang – Farndale, Elaine: Handbook of Research on Comparative Human Resource. Edward Elgar, 2018. 247.

Czirók Andrea – Nyerges Éva: Digitalizáció a munkajogban II. Távmunka a gyakorlatban. Munkajog, 2018/4, 40–46.

Herdon István – Rab Henriett: Megvalósítható-e jogszerűen a home office? A home office fogalmi ismérvei és munkajogi keretei. Pro Futuro, 2020/3, 71.

Horváth István: Legfőbb kincsünk... – 1. rész. Adó szaklap, 2019/11, 92-96.

Horváth István – Szladovnyik Krisztina: Munkaügyeink – nyári változások. Adó szaklap, 2021/10.

Kártyás Gábor: Veszélyhelyzetre veszélyes munkajogi szabályok http://www.klaw.hu/2020/03/19/kartyas-gabor-munkajog/ megtekintés: 2021.09.04., letöltve: 2021.09.29.

Kártyás Gábor – Petrovics Zoltán – Takács Gábor: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Complex Jogtár, (Jogtár - kommentár)

Knuth, Claudia: Mobile Arbeit Gesetz (MAG): Weiterer Referentenentwurf (jetzt ohne Rechtsanspruch) veröffentlicht https://efarbeitsrecht.net/mobiles-arbeiten-gesetzentwurf/ megtekintés: 2021.09.21., letöltés: 2021. 09.29.)

Kun Attila: A munkáltató kártérítési felelőssége. In Gyulavári Tamás (szerk.): Munkajog. Budapest, 2016. 361.

Lőrincz György: A munkáltató kártérítési felelőssége. In Kardkovács Kolos (szerk.): A Munka Törvénykönyvének magyarázata. Budapest, HVG-ORAC, 2014, 290.

Magyar Munkajogi Társaság elnöksége és a Munkajog folyóirat szerkesztőbizottsága: összefoglaló egyes munkajogi szabályok alkalmazásáról a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet által elrendelt veszélyhelyzet időtartama alatt. https://munkajogilap.hu/osszefoglalo-egyes-munkajogi-szabalyok-alkalmazasarol-a-veszelyhelyzet-kihirdeteserol-szolo-40-2020-iii-11-korm-rendelet-altal-elrendelt-veszelyhelyzet-idotartama-alatt/megtekintés: 2021.09.02., letöltés: 2021.09.29.

Molnár Bence: Gondolatok a home office-ról általában és a vírus idején. Magyar Munkajog: e-folyóirat, 2020/1, 40. http://hllj.hu/letolt/2020_1/03_MolnarB_M_hllj_2020_1.pdf megtekintés: 2021.09.01., letöltés: 2021.09.29.

Moser, Kristin: Einführung von Telearbeit – Status und Rahmenbedingungen, Diplomica Hamburg, GmbH, 2001. 15.

Pál Lajos: A szerződéses munkahely meghatározása - a "home office" és a távmunka. Munkajog, 2018/2, 56 - 59.

Páva Hanna - Gádor János: Munkavédelem az Európai Unióban. Budapest, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, 3. http://www.bmeip.hu/download/engemiserint/Munkavedelem%20az%20EUban.pdf megtekintés:2021.09.11., letöltés: 2021.09.29

Roquelaure, Yves (OSHA): New forms of work in the digital era: Implications for psychosocial risks and musculoskeletal disorders 7. https://healthy-workplaces.eu/hu/tools-and-publications/publications/digitalisation-work-psychosocial-risk-factors-and-work-related megtekintés: 2021.09.25., letöltés: 2021.09.29.

Sy Sarah: The Charter of Fundamental Rights. In Fact Sheets on the European Union – 2017. 1. o. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/010106/04A_FT(2013)010106_EN.pdf megtekintés: 2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.
Sychenko, Elena: Occupational Health in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Brincat v. Malta In Strasbourg Observers https://strasbourgobservers.com/2014/09/08/occupational-health-in-the-jurisprudence-of-the-european-court-of-human-rights-brincat-v-malta/ megtekintés: 2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.
Oberman, Palthe: The Flexible Work Act (Wet Flexibel Werken) https://paltheoberman.nl/en/news/39/the-flexible-work-act-wet-flexibel-werken megtekintés: 2021.09.20., letöltve: 2021.09.29.
Vallasek Magdolna – Mélypataki Gábor: Rules on Home Office Work and Telework in Romania and in Hungary. Central European Journal Of Comparative Law, 2020/2, 179.
Varga Zsófia: Az Alapjogi Charta alkalmazási köre I. Európai Jog, 2013/5, 17-29. https://europaialkotmanyjog.eu/?p=820#more-820 megtekintés: 2021.09.05., letöltés: 2021.09.29.
Vargha Bálint: Állami Számvevőszék Elemzés – Távmunka, Otthoni munkavégzés, lehetőségek, kockázatok. Budapest, Állami Számvevőszék, 2021. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/tavmunka_20210108.pdf?ctid=1307 megtekintés: 2021.09.20., letöltve: 2021.09.29.

8. EGYÉB FELHASZNÁLT IRODALOM

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Unió munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos, 2014 - 2020-as stratégiájáról 2. https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11828&langId=hu megtekintés: 2021. 09.13., letöltés: 2021.09.29.

Az EU 2021–2027-es munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi stratégiai kerete. In Az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség (OSHA) hivatalos honlapja https://osha.europa.eu/hu/safety-and-health-legislation/eu-strategic-framework-health-and-safety-work-2021-2027 megtekintés: 2021.09.15., letöltés: 2021.09.29.

Az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség hivatalos honlapja – Hogyan kezelhető? https://healthy-workplaces.eu/hu/about-topic/how-can-it-be-managed megtekintés: 2021.09.24., letöltés: 2021.09.29.

Az EUSZ 2. cikke szerinti értékek védelme az EU-ban. 3. In Az Európai Unió ismertetése – 2021. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_4.1.2.pdf megtekintés: 2021.09.11., letöltés: 2021.09.29.

Einzelfragen zum niederländischen Gesetz über die Flexibilität am Arbeitsplatz 3. https://www.bundestag.de/resource/blob/435984/403773b1ffe5798b2620b5e99436bcba/wd-6-047-16-pdf-data.pdf megtekintés: 2021.09.23., letöltés: 2021.09.29.

Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség hivatalos weboldala https://osha.europa.eu/hu/legislation/directives/the-osh-framework-directive/the-osh-framework-directive-introduction

HSE: Display Screen Equipment Checklist https://www.hse.gov.uk/pubns/ck1.pdf megtekintés: 2021.09.24., letöltés 2021.09.29.

Referentenentwurf des Bundesministeriums für Arbeit und Soziales, Entwurf eines Gesetzes zur Mobilen Arbeit (Mobile Arbeit-Gesetz–MAG) https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/Gesetze/Referentenentwuerfe/ref-mobile-arbeit-gesetz.pdf? blob=publicationFile&v=1 megtekintés: 2021.09.23., letöltés: 2021.09.29.

Szociális Jogok Európai Pillére. In Országgyűlés Hivatala: Infojegyzet, 2017/83. https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_83_Szocialis_Jogok_Europai_Pillere.pdf/88308fc4-5fca-451c-96f1-5fc9307195f5 megtekintés: 2021.09.14., letöltés: 2021.09.29.

BÍRÓSÁGI ÁLTALÁNOS IGAZGATÁSI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. PÉTER KITTI

BÍRÓI KOMPETENCIÁK A XXI. SZÁZADBAN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA TERJEDÉSÉRE

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

„A jövő jogászainak fel kell készülnie arra, hogy a következő két évtizedben sokkal radikálisabban fog megváltozni a jog világa, mint az elmúlt két évszázadban."[1]

Mindannyian tudjuk és tapasztaljuk a mindennapokban, hogy a digitalizáció felforgatta az életünket. Internet nélkül szinte már el sem tudjuk képzeli a mindennapjainkat, hiszen online levelezünk, vásárolunk, intézzük a pénzügyeinket, tartjuk a kapcsolatot ismerőseinkkel vagy tervezzük meg a nyaralásunkat. Egészen a közelmúltig az informatikai forradalom hatása meglehetősen szerény volt a jogtudomány területén, ez azonban véleményem szerint gyorsan meg fog változni. A nagy adatok és az intelligens technológiák számos területen kombinálódnak annak érdekében, hogy csökkentsék az emberi beavatkozás szükségességét, így a jövőkutatók egyetértenek abban, hogy néhány év múlva minden szakma alapja a digitalizáció lesz. A munkavégzés nagy része automatizált, digitalizált lesz. A legtöbb jövőkutató azonban azzal is egyetért, hogy az alapvető emberi értékek felértékelődnek, hiszen olyan tulajdonságokat, mint a kreativitás, empátia, együttműködés, érzelmek nem lehet digitalizálni.[2]

A tanulmány **hipotézise,** hogy a technológia és a gyorsuló fejlődés miatt már nem elegendő, a hagyományos bírói skillek elsajátítása, hanem szükséges olyan jogászi képességek fejlesztése, melyek képessé teszik a szakembert arra, hogy önállóan tudja megtalálni a szakmai válaszokat a munkavégzése során, vagyis kompetenciával rendelkezzen a változások kezeléséhez.

A tanulmány **célja,** hogy a magyar és a nemzetközi szakirodalmat vizsgálva választ keressen arra kérdésre, hogy milyen lesz a jövő bírósága, a vitarendezés módja, és választ keressen arra is, hogy a jövő bíráinak munkájuk ellátásához milyen képességeiket kell fejleszteni, figyelembe véve azt, hogy a munkafolyamataik melyik része digitalizálható, és melyik része nem.

Az általam használt **kutatási módszer** a kompiláció, szekunder kutatás. Vagyis ez a tanulmány mások által létrehozott eredményeket, következtetéseket szintetizál, olyan elemzés, amely a szakirodalomban fellelt releváns információkat egészíti ki saját elgondolásokkal, saját véleménnyel, és ennek szintézise ad megoldást a kutatási problémára.

Dolgozatomat elsősorban gondolatébresztőnek szánom, elsődleges célom a figyelemfelhívás: ne gondoljuk azt, hogy a mesterséges intelligencia bevonása a bírói munkába valamilyen távoli, futurisztikus elképzelés, hiszen a mesterséges intelligencia már (sokszor észrevétlenül) itt van velünk, és a bírói munkában való megjelenése véleményem szerint csak idő kérdése.

---

[1] Richard Susskind – Daniel Susskind: A szakmák jövője. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018. 107.

[2] Kulcsár Zita: Milyen plusz tudásokra és kompetenciákra lesz szükség 10-15 év múlva? (ATV) https://www.youtube.com/watch?v=9PswR1rAcWs (letöltés: 2021.09.14.)

2. DIGITÁLIS VILÁGUNK

2.1. Néhány szó a mesterséges intelligenciáról

„A mesterséges intelligencia valójában annyira áthat mindent, hogy gyakran nem is tartjuk ezeket az automatizált rendszereket MI-nek. Egy szakmai vicc szerint, ha egy gép meg tud csinálni valamit, amit korábban csak ember tudott, akkor azt a feladatot már nem is tekintjük az intelligencia jelének."[3]

Az utóbbi években tanúsított rohamos fejlődésnek köszönhetően a mesterséges intelligencia (továbbiakban: MI) mára az egyik leggyakrabban használt kifejezéssé vált. A jövőkutató szakértők szerint a „legalapvetőbb eddigi társadalmi struktúrákat felfordító"[4] hatások következnek a MI elterjedéséből.

Maga a fogalom John McCharty amerikai informatikustól származik, aki megalkotta a „mesterséges intelligencia" kifejezést az első, a témának szentelt konferencián 1956-ban. Ő úgy gondolta, hogy az intelligencia foka arányos a benne rejlő logikával, azaz egy program akkor tekinthető értelmesnek, ha az kellőképpen széleskörű következtetéseket von le a neki mondottakból és saját korábbi tudásából.[5]

A mesterséges intelligencia kutatások, azonban már korábban, az 1950-es évek megjelentek. Alan Turing 1950-ben jelentette meg később híressé vált írását, *Computing Machinery and Intelligence* (Számítógépek és intelligencia) címmel, amiben elsőként írja le a Turing-tesztet, amivel el lehet dönteni, hogy egy gép gondolkozik-e.

1965-ben megjelenik az első chatbot, amely az ELIZA névre hallgat. Megalkotója, Joseph Weizenbaum azzal a céllal készítette, hogy egy beírt mondatra az értelmes választ imitáljon, és így részt tudjon venni egy emberrel való párbeszédben. 1972-ban megjelenik az első mesterséges intelligencia általi orvosi diagnózis. 1997-ben a Deep Blue nevű sakkszámítógép hat játszmában legyőzi a történelem legerősebbnek tartott sakknagymesterét, Garri Kaszparovot.

A nagy áttörést az okostelefonok 2000-es évekbeli felemelkedése hozta, hiszen a beszédfelismerés funkcióját felhasználó, hang alapú keresés olyan digitális asszisztenseket dobott a piacra, mint az Apple Sirije, a Microsoft Cortanája vagy az Amazon Alexája. Csak ki kell mondani a megfelelő varázsigét „Hey Siri!" és a telefonunk máris hívja a férjünket/feleségünket, megmondja a várható időjárást, vagy azt, hogy hol van a legközelebbi vietnámi étterem.

2015. után a MI óriási száguldásnak indul. 2016-ban a kutatók olyan mesterséges intelligenciát hoznak létre, ami saját nyelvet használ, ezt fejleszteni is képes, ha szükség van rá, ehhez pedig

---

[3] Shally Fan: Lecserél-e minket a mesterséges intelligencia? Scolar Kiadó, 2020. 9.

[4] Pokol Béla: A mesterséges intelligencia társadalma. Kairosz Kiadó, 2018. 7.

[5] Idézi: Kovács László-Czékmann Zsolt-Rító Evelin: A mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségei az államigazgatásban. Infokommunikáció és Jog, 2020/2. (75.) https://infojog.hu/kovacs-laszlo-czekmann-zsolt-rito-evelin-a-mesterseges-intelligencia-alkalmazasanak-lehetosegei-az-allamigazgatasban-2020-2-75-e-kulonszam/ (letöltés: 2021.09.26.)

semmilyen instrukcióra nincs szüksége. 2017-ben a világon először kap egy MI humanoid robot, aki a Sophia névre hallgat, állampolgárságot Szaúd-Arábiában. 2019-ben megjelent az első robotláb, ami megtanítja magát járni. Napjainkban egyre elterjedtebbek az ún. *wearable tech,* vagyis a viselhető technológiák, melyeknek elsődleges célja az egészségmonitorozás. Ide tartoznak vérnyomásfigyelő, kalóriát számláló, alvást segítő okosórák, a menstruációs fájdalmat csökkentő ruhák, vagy az ánuszfelismerő okosvécék, amelyek vizelet- és székletminták azonnali és rendszeres elemzésével végzik a mindennapi egészségmonitorozást.[6] Mesterséges intelligenciának egy gép, program, vagy mesterségesen létrehozott tudat által megnyilvánuló intelligenciát nevezzük.[7] olvashatjuk a Wikipédiában.

A Magyarországi MI Stratégia megfogalmazása szerint a mesterséges intelligencia az emberi intelligencia valamely részének leképezésére alkalmas szoftver, amely képes támogatni vagy autonóm módon ellátni észlelési, értelmezési, döntési vagy cselekvési folyamatokat. Egy technológia, amely speciális képességekkel rendelkezik, mégis kiemelt figyelem kíséri mind gazdasági, mind társadalmi szinten.[8]

A MI kifejezés gépek mögött futó programokra utal, amelyek segítségével a gépek az emberi gondolkodásból származó döntéseket tudnak utánozni, vagyis a MI a gépek emberhez hasonló képességeit jelenti. Ezek alapja a statisztika, vagyis a nagy adathalmazokban fellelhető összefüggések és tipikus mintázatok megkeresése. Nem meglepő tehát, hogy a *big data*[9] technológiák nagymértékben szaporodnak és rohamosan fejlődnek.

A MI lehetővé teszi a technika számára, hogy érzékelje környezetét, foglalkozzon azzal, amit észlel, problémákat oldjon meg, és konkrét cél elérése érdekében tervezze meg lépéseit. A számítógép nemcsak adatokat fogad (már előkészített vagy összegyűjtött adatokat érzékelőin, például kameráján keresztül), hanem fel is dolgozza azokat és reagál rájuk. Ezek a rendszerek képesek viselkedésük bizonyos fokú módosítására is, a korábbi lépéseik hatásainak elemzésével és önálló munkával.[10]

Erre a legjobb példa a Google keresőprogramja. „A felszínt tekintve ez csak egy univerzális keresőprogram – és kezdeti funkciója kifelé tényleg ez is volt –, de a sokoldalú keresések napi mennyiségének napjainkig három milliárdra történt növekedése egyre inkább a Google mögöttes mesterséges intelligenciáját emeli a középpontba.

---

[6] A székletből és vizeletből diagnosztizálja a betegséget az ánuszfelismerő okosvécé (Qubit, 2021.10.01.) https://qubit.hu/2021/10/01/a-szekletbol-es-a-vizeletbol-diagnosztizalja-a-betegseget-az-anuszfelismero-okosvece (letöltés: 2021.10.02.)

[7] Forrás: wikipédia – mesterséges intelligencia címszó https://hu.wikipedia.org/wiki/Mesters%C3%A9ges_intelligencia (letöltés: 2021.09.25.)

[8] Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 9. https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf (letöltés: 2021.10.02.)

[9] A big data fogalma alatt azt a komplex technológiai környezetet (szoftvert, hardvert, hálózati modelleket) értjük, amely lehetővé teszi olyan adatállományok feldolgozását, amelyek annyira nagy méretűek és annyira komplexek, hogy feldolgozásuk a meglévő adatbázis-menedzsment eszközökkel jelentős nehézségekbe ütközik. (Wikipédia – big data címszó https://hu.wikipedia.org/wiki/Big_data letöltés: 2021.09.25.)

[10] Mi a mesterséges intelligencia és mire használják? 2020.09.04. https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak (letöltés: 2021.09.25.)

Ez az öntanuló algoritmus a Google online keresései mögött épp azért válik egyre jobbá, mert egyre több keresés ezen megy keresztül, és tapasztalatait rögtön rögzítve egyre pontosabb kereséseket tesz lehetővé.

Nem a Google javítja a mesterséges intelligenciáját, hogy jobb keresőprogrammá váljon, hanem a keresők maguk hozzák létre a Google számára az egyre fejlettebb mesterséges intelligenciát."[11]

A mesterséges intelligencia a mindennapi életünkben az életünk szinte minden területén megjelenik. Íme néhány példa, a teljesség igénye nélkül[12]:

- *online vásárlás és hirdetések:* a mesterséges intelligenciát széles körben használják a cégek arra, hogy minél inkább személyre szabott hirdetéseket mutathassanak nekünk online, például korábbi kereséseink és vásárlásaink, vagy más online tevékenységünk alapján. A mesterséges intelligencia rendkívül fontos az online kereskedelemben például a termékek optimalizálása, vagy a készletek és a logisztika megtervezése miatt.
- *internetes keresés:* a keresőmotorok a felhasználók által rendelkezésre bocsátott hatalmas adatokat elemzik és tanulnak belőle, hogy valóban olyan találatokat mutassanak a kereséseinkre, amelyek relevánsak.
- *digitális személyi asszisztensek:* az okostelefonok a mesterséges intelligencia használatával a lehető legrelevánsabb és személyre szabottabb termékeket kínálják. A virtuális asszisztensek válaszolnak a kérdéseinkre és segítenek a napi rutin megszervezésében.
- *gépi fordítás:* a fordító szoftver, akár írott, akár szóban elmondott szövegen alapul, a mesterséges intelligenciára támaszkodik a fordítások biztosítása és fejlesztése érdekében. Ez vonatkozik olyan funkciókra is, mint az automatikus feliratozás
- *okosotthonok, városok, infrastuktúrák:* az okos termosztátok energiát takarítanak meg, míg az intelligens városok fejlesztői azt remélik, hogy szabályozhatják a forgalmat a dugók csökkentése érdekében.
- *okosautó:* habár önvezető járművek még nem kerültek forgalomba, az autók már használják az MI-vel működő biztonsági funkciókat. Az EU hozzájárult többek között automatizált érzékelők finanszírozásához, amelyek észlelik a lehetséges veszélyes helyzeteket és segítenek kivédeni a baleseteket. A navigáció is a legtöbbször mesterséges intelligenciát használ.
- *kiberbiztonság:* az MI rendszerek a folyamatos adatfeldolgozás, a minták felismerése és a támadások visszakövetése alapján segíthetnek a kibertámadások és más kiberfenyegetések kivédésében.
- *egészség:* a kutatók már tanulmányozzák, hogyan lehet az MI-t nagy mennyiségű egészségügyi adat elemzésére használni, hogy mintákat találjanak, amelyek új felfedezésekhez vezetnek az orvostudományban, és javítják diagnosztikai

[11] Pokol Béla: Gondolatok a digitális technológián alapuló társadalom tizenegy változási tendenciájáról http://real.mtak.hu/119582/1/PokolBelaGondolatokadigitalistechnologianalapulotarsadalom_tizenegyvaltozasitendenciajarol1.pdf (letöltés: 2021.10.01.)

[12] A lista az Európai Parlament Mi az a mesterséges intelligencia és mire használják? (2020.09.04.) cikke alapján készült. A 7. oldalon található kép forrása is ugyanez. https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak (letöltés: 2021.10.02.)

lehetőségeket. Például fejlesztettek ki egy olyan programot a segélyhívások megválaszolására, amely azt ígéri, hogy a hívás során a szív megállására utaló jeleket gyorsabban és gyakrabban ismerik fel, mint a diszpécserek.

- *közlekedés:* a MI javíthatja a vasúti forgalom biztonságát, a sebességet és hatékonyságot a kerék súrlódásának minimalizálásával, és az automata vezetés lehetőségével.
- *termelés:* a mesterséges intelligencia segíthet az európai gyártók hatékonyságának növelésében, a robotoknak köszönhetően a gyártásban, a logisztika optimalizálásában, vagy a gyárak karbantartásában és a lehetséges üzemzavarok előrejelzésében.
- *élelmiszer és gazdálkodás:* a mesterséges intelligencia a fenntartható élelmiszerrendszer kiépítésében is segít: a műtrágya, a peszticidek és a permetezés minimalizálásával biztosíthatja az egészségesebb ételeket, elősegíti a termelékenységet és mérsékli a környezeti hatásokat. EU-szerte már számos gazdaság használja a mesterséges intelligenciát, hogy figyelemmel kísérje az állatok mozgását, hőmérsékletét és takarmányfogyasztását.
- *közigazgatás és szolgáltatások:* az adatok elemzésével az MI figyelmeztetést adhat a természeti katasztrófákról, és segíthet a hatékony felkészülésben és a következmények enyhítésében.

2.2. Magyarország és a mesterséges intelligencia

A mesterséges intelligencia felhasználásának lehetősége az elmúlt években mind az Európai Unióban, mind pedig Magyarországon kiemelt figyelmet kapott, hiszen ez a versenyképesség alapja.
A magyar kormány 2015. végén hirdette ki a 2012/2015. (XII.29.) Kormány határozattal a Digitális Jólét Programot a magyar társadalom és a magyar gazdaság fejlődése és fejlesztése érdekében. 2018. októberében a Programon belül létrejött a Magyarországi Mesterséges Intelligencia Koalíció, amely piaci, állami és a tudományos élet szereplőit is bevonva meghatározta a magyar MI fejlesztésének irányait és kereteit. A Koalíció részt vett a Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiájának kialakításában is.

A Digitális Jólét Program 2020. szeptember 8-án mutatta be **Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiáját.**[13] A dokumentum 2030-ig szóló célokat jelöl ki, és ezekhez kapcsolódóan 2025-ig tartó intézkedési tervet vázol fel.

A MI Stratégia három fő fejezetből áll. Az első, az ún. alapozó pillér, amely felkészíti a társadalmat a MI jelentette elkerülhetetlen változások hatékony kezelésére. Az alapozó pillérek a magyar MI fejlesztések alapvető belső és külső feltételeit hivatottak megteremteni, és olyan célokat fogalmaz meg, mint kompetencia fejlesztés, alkalmazások ösztönzése, szabályozás és etikai keretek létrehozása, valamint az infrastruktúra fejlesztése.

A második fejezet a „Szektorális fókuszok” címet viseli, és azokat a szektorokat ismerteti, melyekre a fejlesztéseket koncentrálják. Gyártás, egészségügy, agrárium, államigazgatás, energetika, logisztika, közlekedés az itt említett ágazatok.

A harmadik egység, „Transzformatív programok” címen olyan nagy kihívást jelentő, átfogó fejlesztési programokat jelöl meg, amelyek az egyes állampolgárok számára teremtenek az MI technológia felhasználásával értéket. Ilyen például az autonóm járművek, a klímavezérelt agrárium, az adattárca, vagy a MI támogatott személyes kompetenciafejlesztés.

Bár a Stratégia kiemelt figyelmet fordít a közigazgatási folyamatok mesterséges intelligenciával történő automatizációjára, és olyan célkitűzéseket fogalmaz meg, mint pl. az önkiszolgálást lehetővé tevő folyamat-automatizációval lefedett ügyek számának növelése, vagy az automatikus határozathozatali funkciók fejlesztése, adatelemző és adatfeldolgozó megoldások fejlesztése, és ezekből az ügyintézéshez, döntésekhez szükséges információk ember által is olvasható és érthető formátumba történő előállítása, bíróságokat érintő rendelkezéseket nem tartalmaz.

[13] https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf (letöltés: 2021.10.02.)

Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája[14]

2.3. Gyorsuló világ

Az egyre gyorsuló világ matematikai képletét elsőként Gordon Moore amerikai üzletember és mérnök, az Intel Corporation (a világ legnagyobb komputerchip gyártó cége) társalapítója fogalmazta meg. Először 1965-ben napvilágot látott elmélete szerint az integrált áramkörökön elhelyezhető tranzisztorok száma exponenciális növekedést jelez. Vagyis leegyszerűsítve a számítógépek számítási teljesítménye 18 havonta megduplázódik, míg a költségek megfeleződnek nagyjából ugyanilyen hosszú időszak alatt.[15]

Ray Kurzweil amerikai feltaláló, író, Moore munkásságát tovább gondolva, 2005-ben megjelent *Singularity is Near* (magyarul A szingularitás küszöbén címmel jelent meg 2014-ben) című munkájában arról ír, hogy a „szingularitás egy jövőbeli korszak, melyben a technológiai változás üteme olyan gyors lesz, a hatása pedig olyan mély, hogy az emberi élet visszafordíthatatlanul átalakul. Technológiánk változási ütemének gyorsulása és hatásának kiterjedése exponenciális. Az exponenciális növekedés csalóka. Csaknem észrevehetetlenül kezdődik, majd nem várt erővel robban – nem várttal annak számára, aki nem figyel oda emelkedésének ütemére."[16]

---

14 Kép forrása: Kovács László-Czékmann Zsolt-Rító Evelin: A mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségei az államigazgatásban. Infokommunikáció és Jog, 2020/2. (75.) https://infojog.hu/kovacs-laszlo-czekmann-zsolt-rito-evelin-a-mesterseges-intelligencia-alkalmazasanak-lehetosegei-az-allamigazgatasban-2020-2-75-e-kulonszam/ (letöltés: 2021.09.26.)

15 Idézi: Richard Susskind: Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról (Complex Kiadó, 2012) 53.

16 Ray Kurzweil: A szingularitás küszöbén. 11. https://docplayer.hu/184766672-Ray-kurzweil-a-szingularitas-kuszoben.html (letöltés: 2021.10.01.)

Azt, hogy ez a jóslat mennyire igaznak bizonyult, semmi sem bizonyítja jobban, mint az e tény, hogy egy mai, átlagos okostelefon többet tud, mint a NASA első Holdra szállását koordináló számítógépes technika.[17]

A világ egyre gyorsabban változik, a technológiai innovációk egyre gyorsabban terjednek el, gyorsabban mint 50 év. Dr. Rab Árpád társadalomtudós, digitális kultúrakutató szerint 50 év az ember, mint biológiai faj megszokott tudásátadási ritmusa, vagyis az egyes generációk 50 év alatt adják át a tudásukat a következő generációnak. Az internet megjelenésével azonban ez a folyamat felgyorsult. Addig amíg a vasút általános, világban való elterjedése 125 évet vett igénybe, a telefon 100 év alatt, a személyi számítógép 25 év alatt, addig a mobilinternet 5 év alatt lett világszerte elterjedt![18] Nem volt még olyan termék a világtörténelem során, amit mindenki ennyire akart volna.

De nézzük mit mutatnak a számok! A KSH 2021. június 30-án jelentette meg *A háztartások információs- és kommunikációseszköz-használatának főbb jellemzői* című átfogó elemzését, amelyből kiderül, hogy Magyarországon 2020-ban a háztartások 88 %-a rendelkezett internet-hozzáféréssel (az uniós átlag 91 %), ez a szám 10 évvel ezelőtt még csak 58 % volt. A magyar, 16 és 74 éves kor közötti lakosság 79 %- a használja napi gyakorisággal a világhálót, leggyakrabban termékkel vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos információk keresésére.
Az internethasználók 67 %-a már felhőalapú szolgáltatásokat vesz igénybe saját céljára (ez a szám a 14-74 éves lakosságra vetítve 57%), főként képek és dokumentumok mentésére, tárolására, illetve videók és zenék megőrzésére. 2020-ban az Európai Unió népességének átlagosan 57%- a, a hazainak 60%-a lépett elektronikus úton kapcsolatba a közhivatalokkal, közigazgatási szervezetekkel ügyintézései során.[19]

Világos és érthető, hogy digitalizáció és az internet teljesen beépült a mindennapjainkba, de mindez hogyan változtatta meg a jog világát? A következő fejezet erre keresi a választ.

17 Rab Árpád: A jövő, a robotok és az emberek
https://www.youtube.com/results?search_query=rab+%C3%A1rp%C3%A1d (letöltés: 2021.10.03.)

18 Rab Árpád: A jövő, a robotok és az emberek? https://www.youtube.com/results?search_query=rab+%C3%A1rp%C3%A1d (letöltés: 2021.10.03.)

19 KSH: A háztartások információs- és kommunikációseszköz-használatának főbb jellemzői https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/2020/01/digitalis_tarsadalom_2020.pdf (letöltés: 2021.10.03.)

3. A JOGOT ÉRINTŐ TECHNOLÓGIAI VÁLTOZÁSOK

3.1 jogot érintő technológiai újítások általában

Richard Susskind neve talán ismerősen cseng azoknak, akik a jogászi szakma jövőjével foglalkoznak. Az egyik legismertebb jogi jövőkutató ugyanis Professor Richard Susskind, brit író, előadó, aki a mesterséges intelligencia és az internet változásainak különféle szakmákra tett hatását kutatja. Kutatásainak középpontja természetesen a jog, pontosabban a jog és a technika (*legaltech)* találkozása. Jogász végzettségű, az informatikai tanácsadója, ezen kívül professzori pozíciót tölt be számos jogi egyetemen. Eddig tizenegy könyvet írt, jórészt a jog és a jogi szakmák jövőjét taglalva.

A Szakmák jövője *(The Future of The Professions*) című munkájában arról ír, hogy a foglalkozásokat általában a technológiai újítások két hullámban befolyásolják. Az első hullámban nem történnek drámai változások, csupán az adott szakmára jellemző munkafolyamatok lesznek gyorsabbak és hatékonyabbak a technológiának köszönhetően.
A második hullám azonban teljesen felforgatja az adott szakmát. Susskind azt állítja, hogy ilyen változás előtt állunk a jog területén is.[20]

A jogi hivatásrendben dolgozó szakemberek, ügyvédek, bírák munkamódszerei nem sokat változtak az elmúlt 100 évben. A számítógépek elterjedése volt az első olyan elem, amely a dokumentumszerkesztés és tárolás, az adminisztráció az elektronikus levelezés, majd később a CD Jogtár bevezetésével némileg változtatott az eredeti munkamódszereken.
A XXI. század első felében azonban olyan új technológiai alkalmazások jelentek meg, amelyek hatalmas költség- és időmegtakarításra adnak lehetőséget.

Susskind már a 2010-ben (!) megjelent *The End of Lawyers?: Rethinking the nature of legal services* című (magyarul 2012-ben jelent meg **Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról** címmel) könyvében kilenc olyan „felforgató technológiát" említ, amelyek alapvetően változtatják meg a jogi szolgáltatásokat (és persze alapvetően az ügyvédek életét). Ilyenek például az *automatizált okiratszerkesztés,* amely nemcsak az ügyvédi, hanem a bírói munkában is alkalmazhatóak, az *elektronikus jogi piactér megjelenése,* amely összehasonlíthatóvá teszi pl. az ügyvédek hírnevét vagy munkadíját. Az *online jogi segítségnyújtás,* amely lehetővé teszi a jogi tanácsadást személyes konzultáció nélkül, a *jogi open-sourcing*, amely a Wikipédiához hasonlóan arra épül, hogy sok önkéntes, informálisan és egymással együttműködve épít egy nagy, jogi jellegű adatbázist.[21]

Ennek a folyamatnak az alapja Susskind szerint a költséghatékonyság, melynek következtében a piac, és így a jogi szolgáltatások is a *tömegtermékké* válás felé haladnak.[22]

A „felforgató jogi technológiák" Susskind szerint persze a bíróságok munkáját is érintik. Olyan jellegű technológiákat említ itt a szerző (ne feledjük a könyv 2010-ben jelent meg először!)

---

[20] Richard Susskind – Daniel Susskind: A szakmák jövője. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.

[21] Témáról bővebben: Richard Susskind: Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. Budapest, Complex Kiadó, 2012. 4. fejezet

[22] Richard Susskind: Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. Budapest, Complex Kiadó, 2012. 23.

amelyek ma már általánosan elterjedtek és valósággá váltak. Ide tartoznak az ún. *pertámogató rendszerek* (amelyek lehetővé teszik egy peres dokumentáció kezelését (okiratokról elektronikus index létrehozása- akár objektív (pl. dátum, szerző, címzett), akár szubjektív (alátámasztja vagy gyengíti a fél ügyét) alapon. A szövegkinyerő rendszerek, az *elektronikus iktatást és ügykezelést* lehetővé tevő rendszerek, az újfajta *tárgyalótermi technológiák* (szövegrögzítés hang alapján, videókonferencia, bizonyítékok és okiratok monitoron való megjelenítése) vagy a Covid hatására széles körben elterjedt *online bíróságok.*[23]
Az ilyen típusú pertámogató technológia Magyarországon a Széchenyi 2020 program keretében vált általánosan elterjedté. A „Digitális Bíróság" projekt keretében 2017. és 2018. között 2,7 milliárd Ft európai uniós támogatást[24] fordítottak a magyar bíróságok technológiai fejlesztésére. Ennek a programnak a keretében fejlesztették és tették elérhetővé mindazokat a technológiai újításokat, amiket ma már mindannyian használunk: pertartamkalkulátor, beadványok elektronikus benyújtása ügyfélkapun keresztül, Bírósági Elektronikus Tájékoztató és Figyelmeztető Rendszer, Bírósági Fizetési Portál, eljárási illeték kalkulátor, E-akta, távmeghallgatás ViaVideo rendszer segítségével, beszédleíró szoftver.
Az Európai Bizottság az igazságszolgáltatás hatékonyságáért *(European Commission for the efficiency of justice)* 2018. végén jelentette meg a *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment* (Európai Etikai Charta a mesterséges intelligencia igazságszolgáltatási rendszerekben és környezetükben való alkalmazásáról) című jelentését, melyben a mesterséges intelligencia alkalmazhatóságát a következő kategóriákba sorolták:[25]

- Itélkezési gyakorlatra épülő keresőmotorok
- Online vitarendezés
- Segítség az okiratok elkészítésében
- Elemzés
- A szerződések kategorizálása különböző kritériumok szerint és az eltérő vagy összeegyeztethetetlen szerződési kikötések észlelése
- „Chatbotok", hogy tájékoztassák a peres feleket, vagy támogassák őket jogi eljárásaikban

Maga a Karta példákat is említ a különböző tagállamok által használt MI szoftverekről[26]:

Szoftver	**Állam**	**Típus**
Doctrine fr.	Franciaország	Kereső motor
Prédictice	Franciaország	Elemzés (büntetőügyeket kivéve)
Case Law Analytics	Franciaország	Elemzés (büntetőügyeket kivéve)

[23] Témáról bővebben: Richard Susskind: Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. Budapest, Complex Kiadó, 2012. 6. fejezet

[24] dr. Fülöp Anna: A jövő: online bíróságok, szoftver „bíró", technológiai jósgömbök https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-jovo-online-birosagok-szoftver-biro-technologiai-josgombok/ (letöltés: 2021.10.04.)

[25] Eurpoean Comission for the efficiency of justice p.17 https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c (letöltés: 2021.10.04.)

[26] Eurpoean Comission for the efficiency of justice p.18 https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c (letöltés: 2021.10.04.)

JurisData Analytics (LexisNexis)	Franciaország	Keresőmotor, elemzés (büntetőügyeket kivéve)
Luminance	Egyesület Királyság	Elemzés
Watson/Ross (IBM)	USA	Elemzés
HART	Egyesület Királyság	Elemzés (büntető, újbóli elkövetés kockázata)
Lex Machina (LexisNexis)	USA	Elemzés

3.2 Döntéstámogató rendszerek

A technológiai jellegű támogatáson túl egyre szaporodnak azok a start-upok, amelyek az úgynevezett *prediktív analitikára* építő szoftverekkel segítik a jogkeresőket. A prediktív analitika lényege, hogy „minél több múltbeli adatból jelezzük előre (modellezzük) a jövőbeli várható viselkedést. Olyan matematikai, statisztikai, ökonometria módszerek összességét jelenti, amelyek ügyféladatbázisokon belül találnak összefüggéseket, és segítenek jobb döntések meghozatalában."[27]

Ezeknek a technológiáknak egy része, ma még az ún. **döntéstámogató rendszerekhez** tartozik. Egy amerikai cég például, a kaliforniai Stanford Egyetemen fejlesztett *Lex Machina* (a találó elnevezés jogi gépet jelent) korábbi bírósági ítéletek adatait gyűjtötte egybe – ki volt a bíró, melyik ügyvédi irodától ki volt az ügyvéd, mekkora volt a per értéke és mi volt az ítélet. Így mintegy 100-200 ezer eset tapasztalata áll rendelkezésre, és a statisztikák összehasonlításával, a mintázatok felfedezésével a hús-vér jogászoknál is jobb eredményt tud elérni a bíróság ítéletének előrejelzésében.[28]
Az *Expertius* az első mexikói MI és jogi alkalmazás. A rendszer bíráknak ad tanácsot annak eldöntésére, hogy jogosult -e valaki pénzügyi nyugdíjra és ha igen, meghatározza a nyugdíj összegét.[29]

Argentínában 2017-ben került bevezetésre a *Prometea.* A Prometeát eleinte az igazságszolgáltatási rendszer optimalizálására tervezték, a cél az volt, hogy racionalizálja a bírósági eljárás folyamatát. Később azonban, az általa nyújtott előnyöket felismerve, a közigazgatásban is használni kezdték. A Prometea kevesebb, mint 20 másodperc alatt jósolta meg a bírósági döntéseket, 96%-os pontossággal. Ezzel lehetővé tette, hogy pl. 1000 döntés szülessen meg az ittas vezetők próbaidőjének felfüggesztéséről 26 nap alatt. Ez emberi munkaerővel 110 napig tartott volna. A kolumbiai alkotmánybíróságon, amely naponta több ezer bejelentést kap, 96 napról 2 percre lehetett csökkenteni a sürgős ügyek kiválasztására szánt időt.[30]

---

[27] Farkas László Zoltán: Prediktív analitika, avagy üzleti jóslás tudományos alapon https://users.nik.uni-obuda.hu/santane.edit/letoltesek/Hallgat%c3%b3i%20essz%c3%a9k%202013/Predikt%c3%adv%20analitika.pdf (letöltés: 2021.10.04.)

[28] Debrecezeni Anna: Már világosan látszik, kik lesznek a jövő jogászai https://g7.hu/tech/20191205/mar-vilagosan-latszik-kik-lesznek-a-jovo-jogaszai/ (letöltés: 2021.10.04.)

[29] EXPERTIUS: Mexikói bírói döntéstámogató rendszer a családjog területén https://www.researchgate.net/publication/220809908_EXPERTIUS_A_Mexican_Judicial_Decision-Support_System_in_the_Field_of_Family_Law (letöltés: 2021.10.04.)

[30] Promatea, Artifical Intelligence in the Judical System of Argentina https://medium.com/astec/prometea-artificial-intelligence-in-the-judicial-system-of-argentina-4dfbde079c40 (letöltés: 2021.10.04.)

A bírákat a döntéshozatalban támogató, segítő technológiai fejlesztéseken túl azonban meg kell különböztetnünk azokat az eszközöket, amelyek a MI-ra alapozva a *tényleges döntést* (vagy annak egy részét) *hozzák meg.*

3.3. Az online vitarendezés elterjedése

Az online vitarendezés (*online dispute resolution* továbbiakban: ODR) amerikai találmány. A vitarendezés és a technológia egyesítése Colin Rule nevéhez köthető, aki 1999-ben megalapította saját cégét az Online Resolution-t, amely egyike volt az első online vitarendezési szolgáltatónak.[31]
Rule 2003 és 2011 között az eBay (a világ egyik legnagyobb online piactere) online vitarendezési igazgatója volt. Amikor Rule belépett az eBay-hez, annak nagyjából 86 millió regisztrált felhasználója volt, majd 8 évvel később, amikor Rule elhagyta a vállalatot, az ügyfélkör 250 millióra (!) nőtt, és több, mint egy tucat különböző nyelven bonyolítottak le tranzakciókat. A tranzakciók csupán 1-3 %-nál keletkezett valamilyen típusú vita a felek között, azonban még így is évente körülbelül 60 millió (!) vita keletkezett (ez több, mint háromszor annyi, mint az Egyesült Államok bírósági rendszerének összes peres ügye).[32]

Az ODR megértéséhez érdemes megismerni magát a folyamatot is. Az a vevő, aki a vásárlásával nem volt elégedett, felkereshette az eBay weboldalát, majd elegendő volt, ha megnyomja a „Problémája van? Kattintson ide!" gombot. A rendszer arra kérte, hogy válassza ki a probléma természetét a lehetséges problémák hosszú listájából. Bár a lista természetesen a leggyakoribb problémákat tartalmazta, lehetőséget adott arra is, hogy korábban még fel nem merült problémát lehessen hozzáadni és néhány mondattal leírni azt. Ezek utána a rendszer felsorolt néhány lehetséges megoldást, és megkérdezte, hogy a vevő mit fogadna el megoldásként. A felhasználó pedig visszajelezte, hogy köszöni szépen, hajlandó lenne elfogadni az A, B, és E opciókat. A rendszer ezek után felvette a kapcsolatot az eladóval, tájékoztatta a problémáról és megkérdezte, hogy hajlandó-e elfogadni a felsorolt megoldások egyikét. Amennyiben az eladó azt mondta, hogy igen, ő is hajlandó elfogadni a B megoldást, a vita véget ért. Az évi 60 millió vitának a fele, 30 millió itt véget is ért, úgy, hogy a vevőn és az eladón kívül senki sem lépett be a rendszerbe, csupán a technológia, egy szoftver alkalmazása szolgáltatta a megoldást. Persze a viták közös jellemzője az volt, hogy kis értékűek voltak, a vásárlások átlagos értéke 75 dollár alatti volt.

Rule 2011-ben, az eBay-en szerezett tapasztalatait felhasználva megalapította a **Modriát.** Modria-nál Rule olyan ODR-rendszereket hozott létre, amelyek már nem érintették az e-kereskedelmet, olyan témákkal foglakozott, mint pl. az ingatlanadó megfizetésére irányuló fellebbezések, az egészségügyi viták, a biztosítási visszatérítések, offline ügyletek fogyasztóvédelme.
2017-ben a Modriát felvásárolta a **Tyler Technologies**, a világ egyik legnagyobb bírósági technológiai szolgáltatója! Rule nem titkolt célja az volt, hogy versenyezzen a bíróságokkal. *„Vásárolni akartam a bíróságok előtt óriásplakátokat, amelyek azt hirdetik: Ne menj be oda! Gyere inkább a Modria.com oldalra!"* – olvashatjuk a róla készült cikkben.

---

[31] Ez a fejezet a Separating the People from the Problem, Colin Rule and the rise of online dispute resolution (The Practice, Harward Law School, Remote Courts Volume 6. Issue 5. Jul/Aug.2020) című cikk alapján keletkezett https://thepractice.law.harvard.edu/article/separating-the-people-from-the-problem/ (letöltés: 2021.10.03.)

[32] Richard Susskind – Daniel Susskind: A szakmák jövője. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018. 113.

A Tyler nagy találmánya, hogy integrálta a Modriát a bírósági döntéshozatalba (!) Ha egy ügyet a bíróság e-nyilvántartó rendszerében benyújtanak, és ha az ODR által megoldhatónak ítélt ügytípusról van szó, a Modria automatikusan meghívja a feleket egyfajta könnyített online csevegőszobába, melynek célja a vita megoldása. A csevegőszobában nem szükséges, hogy a két fél kivételével emberi beszélgetőpartnerek szerepeljen (!), bár lehetőségük van arra, hogy a szükség esetén közvetítőt is meghívjanak. Ha a felek képesek megállapodni, akkor a Modria automatikusan létrehozza az egyezségei megállapodást, e-mailben azt az ügyhöz csatolja, és így a bírósági tárgyalás teljesen elkerülhető, mindenkinek időt és pénzt spórolva. Ha a felek nem tudnak megállapodni, a hagyományos bírósági tárgyalás következik.

Ha rákeresünk a Modria weboldalára, rögtön a kezdőlapon egy rövid ki videót találunk, amely másfél perceben összefoglalja a Modria előnyét. *„Mindennap előfordul, hogy egy bérlőt kilakoltatnak, egy házasság véget ér, vagy egy lakos a bírósághoz fordul, mert a beázott tető neki kárt okozott. Ezeknek a mindennapi eseteknek a megoldása gyakran hetekbe telik, és több száz vagy több ezer dollárjába kerül a feleknek. A Modria használatával azonban a felek időt és pénzt spórolhatnak, hiszen az ügyeket átlagosan* ***6 nap alatt*** *(!) sikerül megtárgyalni, és a felek az eljárásba online* ***bárhonnan*** *és* ***bármikor*** *bekapcsolódhatnak, és mindezzel a bírósági ügyhátralék is csökken! A Modria az ügyek széles választékának megoldását kínálja az egyszerűbb megítélésű ügyektől egészen a komplex gyermekfelügyeletig.”*[33]
Jól hangzik, nem? Igazi win-win helyzet mindenkinek: az ügyfelek olcsóbban és sokkal gyorsabban juthatnak ahhoz a szolgáltatáshoz, amelyért bírósághoz fordultak, vagyis döntéshez, a bírák pedig profitálhatnak abból, hogy ügyeiknek száma és ezzel persze leterheltségük mértéke is csökken. (Azzal a kérdéssel itt most nem foglalkozok, hogy milyen mindez hatással lesz a polgári perben szereplő harmadik szereplőre: az ügyvédekre).

A Modria ügyfélbarát, online, kényelmes, tértől és időtől független, és megbízható. Jelenlegi világunkban, ahol a legnagyobb érték az idő és a kényelem, azt hiszem elfogadható megoldás mindkét fél számára.
„*Az ODR szerű technikák a nagy volumenű és alacsony értékű viták fő elintézési módjai lesznek. Ez részben ki fogja váltani a hagyományos bírói munkát. De fel is fog szabadítani egy látens piacot – azok az emberek és szervezetek, akik a múltban úgy érezték, hogy nem tudnák a jogaikat érvényesíteni, rendelkezni fognak egy bonyodalom mentes, de mégis kvázi-autoratív módszerrel a konfliktusaik rendezéséhez. Magyarán szólva az ORD társadalmi haszna az, hogy olcsó és egyszerű jogvita-rendezési módszert ajánl azoknak, akik egyébként úgy éreznék, hogy ezeket a vitákat nem vinnék el a bíróságra.*[34] írja Susskind Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról című könyvében.
Innen Magyarországról nézve távolinak tűnik mindez a megoldás? Most talán még igen. De ha a 2.3. (Gyorsuló világ) fejezetben leírtakból indulunk ki, néhány éven belül nálunk is megjelenhet, hiszen a technológia már létezik, és már alkalmazzák.

[33] https://www.tylertech.com/products/Modria (letöltés: 2021.10.04., a reklámszöveg a szerző saját fordítása)
[34] p.201.

4. BÍRÓI KOMPETENCIÁK

4.1 Kompetencia a jogi normákban

A kompetencia fogalmának széles körű értelmezésével találkozunk a pszichológiában és a pedagógiában, azonban anélkül, hogy a pszichológiai és pedagógiai szakirodalomban fellelhető kompetencia fogalmakat ismertetném, szeretném azt kiemelni, hogy kifejezetten a jogi egyetemi oktatás, illetve a bírói kart érintő jogszabályok hogyan értelmezik a kompetencia kérdését.
Az OECD oktatáspolitikai szakértői, már a kilencvenes évek végén foglalkoztak a kompetencia kérdésével, és annak összetevőivel, azt próbálták meghatározni, hogy milyen képességek szükségesek a sikeres társadalmi élethez és egy jól működő társadalomhoz. Az OECD a DeSeCo (Defining and Selecting Key Competencies)[35] program (1997–2002) keretében egyrészt értelmezte a kulcskompetencia fogalmát, másrészt a definiálás mellett felsorolta a legfontosabb területeket is. A DeSeCo-program értelmezése szerint **„a kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására”** A fogalom magában foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és az értékeket egyaránt.[36]

Az Európai Unió oktatáspolitikai szakemberei 2006-ban alkották meg az Európai Képesítési Keretrendszert[37] (EKKR), amely nyolc, életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciát nevesített. „A **kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van a személyes önmegvalósításhoz és fejlődéshez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és a foglalkoztatáshoz.”** olvashatjuk az ajánlásban.

A Magyar Kormány 2008-ban csatlakozott az EKKR-hez, és az alapján kidolgozta a Magyar Képesítési Keretrendszert (MKKR) 2012-ben. A MKKR a kompetencia fogalmát **négy összetevőre bontja, úgymint: (1) tudás, (2) képesség, (3) attitűd, és (4) autonómia és felelősségvállalás.**
Bár a MKKR szintleíró jellemzőit az 1229/2012. (VII.6.) Korm.határozat tartalmazza, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy a törvényalkotók szerint milyen kompetenciákkal kell rendelkeznie a végzett joghallgatóknak, akkor a 18/2016. (VIII.5.) EMMI rendelet jogász, osztatlan szakra vonatkozó rendelkezéseit kell megkeresnünk. A rendelet 1. számú melléklete tisztázza, hogy mit ért a jogalkotó tudás, képesség, attitűd, valamint autonómia/felelősség alatt.
A kompetencia fogalmát egyébként jogszabályi szinten a felnőttképzésről szóló 2013. évi LXXVII. törvény így ismerteti a 2. §-ban: a **kompetencia olyan ismeretek, készségek és képességek összessége, amely által a személy egy adott területen képes meghatározott döntésen és a megvalósításon alapuló eredmény elérésére.**

---

[35] https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf (letöltés: 2021.10.05.)

[36] Vass Vilmos: A kompetencia fogalmának értelmezése https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/hazai-fejlesztesi/kompetencia-fogalmanak (letöltés: 2021.10.05.)

[37] Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962/EK) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=DA (letöltés: 2021.10.05.)

A 18/2016. (VIII.5.) EMMI rendelet szerint a jogászi szakma kompetenciái a következőek[38]:

A **Tudás** összetevő tartalmazza a jogi munkavégzéshez szükséges *ismereteket:* jogszabályismeret (hazai, európai és nemzetközi jog tételes jogi szabályai, alkotmánybírósági döntések, bírói gyakorlat), jogintézmények működése, jogra vonatkozó elméleti megközelítések ismerete, jogi folyamatok jellemzői, etikai normák ismerete, jogtörténeti fejlődés logikája, jogfogalmak, paradigmák ismerete, különböző jogágak működési logikája és terminológiája, jogesetmegoldás módszerei, jogra és államra vonatkozó elméleti megközelítések, emberi jogok gyakorlati jelentőségének.

A **Képesség** összetevő alatt értjük a tudás alkalmazását a szakmai feladatok elvégzése céljából. Ide tartozik például: szövegértelmezés, idegen nyelv ismeret, informatikai ismeretek, kritikus gondolkodás, társadalmi problémák felismerése, szakmai íráskészség, érvelési készség, problémafelismerés és problémamegoldási készség, önálló véleményalkotás, mások véleményének elfogadása, önálló gondolkodás, képesség arra, hogy szakmai munkájának társadalmi és etikai következményeit megértse, lényeglátás, kreatív értelmezés, döntéshozatal, jogszabályértelmezés, szakjogi terminológiák megértése, tudományos művek feldolgozása, értelmezése és tovább gondolása, csoportos munkavégzésben való részvétel, irányítás.

Az **Attitűdők** (jelentése: jellemző viselkedés, vagyis a személyiség megnyilvánulása másokkal szemben, szakmai és emberi kvalitások) a **szakmai identitást** emelik ki, vagyis ide tartozik pl: nyitottság a szakmai továbbképzésben való részvételre, élethosszig tartó tanulás, önművelés, önfejlesztés, széles körű műveltség, társadalmi és szakmai problémák iránti érzékenység, nyíltan vállalja és értékeli a szakmához kötődő értékeket, az egyenlő bánásmód híve, nyitott a mediációra, igényes, minőségi munkát végez, hivatástudattal rendelkezik.

Végül, az **Autonómia és felelősség** rész tartalmazza a tanuló képességét arra, hogy autonóm módon és felelősségteljesen alkalmazza a tudást és a képességeket: vagyis pl. tudatosan és önállóan törekszik az önfejlesztésre, a szakmai identitás alakítására, fellép a jogászi szakma értékeinek fejlesztése érdekében. Szakmai és közügyekben kezdeményező szerepet vállal, hajlandó azokért személyes felelősségvállalásra és döntéshozatalra. Önállóan, pontosan végzi munkáját, törekszik a formai világosságra az írott és verbális feladatteljesítés során. Vállalja az önálló kezdeményezéseket a jogrendszer befolyásolására és ezekkel kapcsolatban vállalja a felelősséget. Elfogadja a szakmai együttműködés kereteit, a rá háruló szerepeket és funkciókat, a közös munkából származó felelősséget (tudatosság, kezdeményező szerep, felelősségvállalás, együttműködés, önállóság, pontosság).

4.2 Bírói kompetenciák

Még mindig a konkrét jogi szabályozást, és nem az elméleti megközelítést alkalmazva, nézzük meg milyen kompetenciákat várunk el a leendő és a kinevezett bíráktól.
Azt, hogy maga a bírói kar mit vár el a szervezetében belépő fiatal jogászoktól, leendő bíráktól, a 3/2016. (II.29.) a bírósági fogalmazók felvételi rendjéről szóló OBH utasításból derül ki a legegyértelműbben. Az utasítás értelmében ugyanis az a fogalmazói versenyvizsga célja, hogy

[38] Itt csak az általam fontosnak tartott elemeket emelem ki, a teljes listát az 1. számú melléklet tartalmazza.

a *„legjobban teljesítő, az ellátandó feladat elvégzésére előreláthatólag képességgel és készséggel rendelkező jelöltek nyerjenek felvételt bírósági fogalmazói álláshelyre.”*[39]
Azt, hogy milyen képességeket és készségeket kell figyelembe venni egy potenciális bíró-jelölt kiválasztásánál, az utasítás IV. fejezetében (A pályázat értékelése) a 31. §-nál találjuk.

Eszerint az írásbeli feladatok pontszámainak meghatározásakor az értékelés szempontjai a következőek:

- helyesírás, írásbeli kifejezőkészség, fogalmazástechnika, szabatosság,
- általános tájékozottság az érintett témakörökben,
- anyagi és eljárásjogi ismeretek alkalmazása,
- logikai készség, érveléstechnika,
- probléma-, helyzetfelismerés és -elemzés, lényeglátás, lényegi információk megfelelő rögzítése,
- saját szakmai vélemény, döntési képesség,
- empatikus készség, kreativitás, egyéb értékelt készségek.

A szóbeli versenyvizsga értékelési szempontjai:

- általános és speciális jogi műveltség,
- szóbeli kifejező- és kommunikációs készség,
- lényeglátás,
- koncentrációs, konfliktuskezelő és döntések meghozatalára vonatkozó képesség,
- logikai készség, érveléstechnika.

Vagyis a fogalmazói versenyvizsga egyértelműen a *tudásra* koncentrál, és a *képességeknél* is azt tartja a legfontosabbnak, hogy a jogi ismereteket hogyan tudja a felvételiző alkalmazni. Egyáltalán nem mér olyan kompetenciákat, amelyek a jellemmel vagy a társas viselkedéssel kapcsolatosak. Persze ez egyáltalán nem meglepő. A hagyományos magyar jogi egyetemi oktatás az előadás – szeminárium – konzultáció hármasára épül, és egyértelműen az ismeretátadás a célja. A hagyományos magyar jogi egyetemi oktatásban nem találunk (vagy csak nagyon ritkán és fakultatív jelleggel) olyan tantárgyakat, melyeknek célja a hallgatók jellemformálása vagy viselkedésformálása.

A bírákra vonatkozó kompetencia követelményről jogszabály, mégpedig a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) rendelkezik.

A Bjt. 4. § (1) bekezdése alapján Magyarországon az a személy nevezhető ki bíróvá, aki az objektív feltételek (4. § (1) a) -fd) teljesítése mellett a *g)* pont értelmében a pályaalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas.

A pályaalkalmassági vizsgálat magában foglalja az egészségi, fizikai és pszichikai alkalmassági vizsgálatot. Ennek során vizsgálni kell a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló pszichikai és egészségi okokat, valamint a *bíró személyiségének intelligencia- és karakterjellemzőit.* (Bjt. 6. § (1)).

[39] 2.§

A Bjt. 5. számú melléklete szerint a pályázati eljárás és a bírói értékelés során vizsgálandó **kompetenciák** az alábbiak:

- döntési képesség,
- együttműködési képesség,
- elemző gondolkodás,
- előrelátás,
- fegyelmezettség,
- felelősségtudat,
- határozottság,
- igényesség,
- integritás,
- kommunikáció,
- konfliktuskezelés,
- kreativitás,
- magabiztosság, határozottság,
- önállóság,
- probléma- és helyzetelemzés,
- problémamegoldás,
- szakmai ismeretek alkalmazása,
- szervező és tervező képesség,
- szóbeli, írásbeli kommunikációs készség,
- tárgyilagosság.

Végül nézzük meg, hogy a 8/2015. (XII. 12.) OBH utasítás a bíró munkájának értékelési rendjéről és a vizsgálat részlete szempontjairól, mely bírói képességek vizsgálatát írja elő a bírák értékelésénél.

Ezek a **képességek** a következőek: lényeglátás, döntési képesség, alaposság, írásbeli kifejezőkészség, szóbeli kifejezőkészség, munkaszervezés, munkabírás, ügyfelekkel való kapcsolat. (2. számú melléklet, 4. pont).

Vagyis a bírói kinevezésnél is döntően a tudás, és a tudás megfelelő szakmai alkalmazása is a legfontosabb, viszont már megjelenik a személyiség értékelése is.

4.3 Mit nem tud a gép?

Mindenfajta munkavégzés lényege, hogy a megszerzett tudást, a meglévő személyes adottságainkkal kiegészítve egy konkrét környezetben, konkrét helyzetben alkalmazni tudjuk. Tulajdonképpen ez a kompetencia.

Ha a magyar jogi szabályozás bírákra vonatkozó kompetencia elvárásait megnézzük, könnyen beláthatjuk, hogy ezeknek a nagy részét a mesterséges intelligencia is tudja. A mesterséges intelligencia által vezérelt gép képes az elemző gondolkodásra (sőt a Big Data technológiának köszönhetően óriási mennyiségű irat és adat feldolgozására és összehasonlítására képes), a problémaelemzésre, a prediktív analitika segítségével az előrelátásra, képes dönteni, képes írásban és szóban kommunikálni, együttműködésre is képes, időgazdálkodásban verhetetlen és abszolút pártatlan.

De mi az, amit a gépek (még) nem tudnak?
Ebben a tanulmányban már többször idéztem Dr. Rab Árpád digitális kutatótól, aki egy vele készült interjúban azt nyilatkozta, hogy *„a MI azt az irracionális viselkedést, amitől mi emberek biológiai lények vagyunk, nem tudja, ennek csak a másolatát tudja lekódolni.”*[40]
Irracionális viselkedéssel, kiszámíthatatlan emberi reakciókkal pedig bőven találkozik egy bíró a munkája során, elsősorban a tárgyalóterem falai között.

Ezért azt gondolom, hogy a mesterséges intelligencia nem alkalmas arra, hogy pl. a perben szereplő személyek összefüggéstelen, kusza szóbeli közlésből kiszűrje a lényeget és azonosítsa a jogi problémát. Nem alkalmasak arra, hogy indulatos vagy elkeseredett ügyfelet kezeljen empátiával, mindezt szűk időkeretben. Egy traumát átélt, majd az traumatizált élményt a tárgyalóterem falai között újra elmesélő, és ennek hatására összeomló féllel a gép nem tud mit kezdeni. A gép nem tud méltányosságot gyakorolni, nem lesz hivatástudata, nincsenek társas viszonyai, nem képes arra a nagyon finom határvonalra, hogy különbséget tegyen jog és erkölcs között.

Jog és erkölcs eltérő nézőpontját jól mutatja a következő példa, melyet Dr. Darák Péter (Mesterséges) bírói intelligencia?[41] című cikkéből idézek: „Egy nagyvállalathoz új igazgatót neveznek ki, aki értesíti a dolgozókat, hogy aki év végéig nem mutatja be az érettségi bizonyítványát, azt elbocsátják. Ennek hatására az adminisztratív munkakört ellátó, évtizedeken át ott dolgozó, de érettségi bizonyítvánnyal nem rendelkező női dolgozók tömegesen piacon vesznek érettségi bizonyítványt. Az eset kiderül. Az igazgató mindegyik dolgozót elbocsátott és feljelentést tett. A bírónak hosszasan el kellett töprengenie azon, hogy ebben az ügyben ki viselkedett erényesen. Azok a nők, akik a törvénnyel korábban nem kerültek soha összetűzésbe, ám családjukkal szembeni kötelezettségüket teljesítve vállalták, hogy a vádlottak padjára kerülnek, vagy az igazgató, aki ugyan tisztában volt vele, hogy néhány hónap alatt nem lehet érettségit szerezni, mégis kilátásba helyezte az elbocsátásukat. A bíró a legenyhébb büntetőjogi szankciót alkalmazta. Az erényesség jelen esetben a család iránti

---

[40] A jövőkutató Rab Árpád, Friderikusz podcast 8. adás https://www.youtube.com/watch?v=q2jg2e1I-6g (letöltés: 2021.10.02.)

[41] Dr. Darák Péter: (Mesterséges) bírói intelligencia? https://kuriabirosag.hu/sites/default/files/sajto/z_dr_darakpeter.pdf (letöltés: 2021.10.06)

felelősség, amely azonban a büntetőjogi felelősség alól teljes egészében nem mentesíthette őket." Én egyetértek a cikk írójával, erre a finom megkülönböztetésre a MI szerintem (még) nem képes.
Ha az online vitarendezésnél leírtakat (lsd: 3.3.) figyelembe veszem, akkor az jósolható, hogy egy Modria típusú szoftver elterjedése és bírói munkában való alkalmazása esetén, azok az ügyek kerülnek bíróság elé, amelyeknél pl. túlságosan sok perbeli szereplő van, túlságosan komplexek és bonyolultak, vagy egyáltalán nincs a felekben megegyezési készség.
Ebből kiindulva, a bírói munkában is egyre nagyobb hangsúlyt kap egyfajta projektmenedzseri szemlélet (tervezés, munkaszervezés, időgazdálkodás), valamint egyre nagyobb hangsúly tevődik az. ún. soft skill-ek fejlesztésére.

4.4 XXI. századi kompetenciák

„A legtöbb, valamennyi szakmát érintő változásközéppontjában a technológia áll. Ezért fontos, hogy megtanuljunk egy új típusú kommunikációt, el kell sajátítanunk a szakterületünkre vonatkozó adatkezelési módszereket, munkakapcsolatot kell kialakítanunk a gépekkel és nyitottnak kell lennünk a változásokra. A jövő szakmáinak titka a rugalmasság. Nagyon kevés életre szóló munkahely lesz, még kevesebb biztonság és annál is kevesebb kiszámíthatóság. Ezek helyett a tanulás, a fejlődés és az új szerepekhez, felvetődő problémákhoz való gyors alkalmazkodás kap hangsúlyt."[42]

4.4.1 Digitális kompetenciák és nyitottság az újra

Digitális kompetencia alatt a digitális technológiák teljes körének az információszerzés, a kommunikáció és az alapvető problémamegoldás céljából való magabiztos és kritikus használatát értjük. Ennek alapja természetesen a számítógép, illetve a hozzá kapcsolódó technológiák értő és magabiztos használata.
Ennek a kompetenciának az alaposabb megértése érdekében az Európai Bizottság kidolgozta a European Digital Competence Framework for Citizens keretrendszert (DigComp – a polgárok számára készült Európai Digitális Kompetencia Keretrendszer)[43], amely öt kompetenciaterületből áll: műveltség az információ és az adatok tekintetében; kommunikáció és együttműködés; digitális tartalom készítés; biztonság; problémamegoldás.

A digitális kompetencia területei az alábbiak:
1. Információ: Digitális információk azonosítása, elhelyezése, visszanyerése, tárolása, rendszerezése és elemzése elbírálva annak relevanciáját és célját.
2. Kommunikáció: Digitális környezetben történő kommunikáció, online eszközök segítségével forrásanyagok megosztása, digitális eszközök segítségével kapcsolat létesítése és együttműködés másokkal, közösségekben és hálózatokban való részvétel, határokon átnyúló kulturális tudatosság.
3. Tartalom készítés: Új tartalmak (a szövegszerkesztéstől a képek keresztül és videókig) készítése és szerkesztése; korábbi tudás és tartalmak beépítése és átdolgozása; kreatív kifejezésmód használata.
4. Biztonság: Személyes védelem, adatvédelem, digitális személyazonosság védelme, biztonsági intézkedések, biztonságos és fenntartható használat.

---

[42] Richard Susskind – Daniel Susskind: A szakmák jövője. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018. 172.
[43] https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/DIGCOMP-FINAL-%20UPDATED%2002-06-2016.pdf
(letöltés: 2021.10.05.)

5. Problémamegoldás: Digitális szükségletek és forrásanyagok azonosítása, megalapozott döntéseket meghozatala a célnak és a szükségleteknek megfelelő eszközökkel kapcsolatban, koncepcionális problémák digitális úton történő megoldása, kreativitás a technológiák használata és a problémamegoldás terén, saját és mások kompetenciáinak frissítése.[44]

Véleményem szerint egy általános információs műveltség (szövegszerkesztés, táblázatkezelés, adatbázis-kezelés, információtárolás) már most is jellemzi a bírói kart, hiszen már most is igen sok technológiát és gépi adatbázist használunk. Ugyanakkor (személyes tapasztalatom szerint, és főként az idősebb generációk tekintetében) megfigyelhető egyfajta távolságtartás az új technológiától (inkább diktálunk, és nem a beszédleíró szoftvert használjuk, inkább kézzel írunk, javítunk a szövegbe, nem elektronikusan). A technikához való újfajta kapcsolat kialakítása viszont elengedhetetlen, mert ha nem használjuk ki a működésünket hatékonyan segítő rendszereket, akkor alulteljesítünk.

Fontos lenne felismerni, hogy a gépek és emberek partnerként működhetnek együtt, a feladatok megfelelő elosztása alapján, és azt is fontos felismernünk, hogy ezeknek a rendszereknek akár mi magunk is lehetünk a fejlesztői a saját érdekünkben.

4.4.2 Soft skillek fontossága

Szerencsére a soft skill fogalma bár a bírósági rendszerben is általánosan ismert fogalommá vált, hiszen a fogalmazói, a titkári, és a bírói képzések során is lehetőségünk nyílik arra, hogy az ilyen jellegű készségeinket fejlesszük.
A kompetenciáknak a pszichológiai, pedagógiai szakirodalomban egy általánosan elterjedt felosztása létezik: hard és soft skillek. A **mérhető, igazolható készségeinket** nevezzük **hard skill**-nek, azaz kemény készségeknek. Ezek olyan *szakmai és technikai tudást* jelentenek, amelyeket kézzel fogható végzettségek (pl. diploma, szakirányú végzettség), illetve valós, felmutatható eredmények (pl. szakmai tapasztalat, kinevezés) bizonyítanak. A munka során alkalmazott szakmai készségeinket, módszertani tudásunkat is ide soroljuk. A hard skillek többségében valamilyen jól mérhető rendszer szerint is vizsgálhatók. Ezzel szemben **a soft skillek** nem szakmai, de szakmához is kapcsolható **személyes és szociális, interperszonális készségek összessége,** mely jóval nehezebben mérhető fel a hard skilleknél**.** A soft skills, puha készségek, nem írhatóak le képzettséggel, szubjektívek, rögtön nem láthatóak.[45] Ide tartozik pl. az érzelmi intelligencia, az aktív hallgatás, kommunikációs készségek, alkalmazkodás, együttműködés, csapatmunka, konfliktus kezelés és tárgyalási technika, kreativitás.

Én személyesen fontosnak tartom, hogy a jövő bíróinak ilyen jellegű kompetenciafejlesztése minél előbb elkezdődjön, hiszen a mesterséges intelligencia elterjedésével pont az „emberi készségeink" fognak felértékelődni. Egyetértek Dr. Baji Dóra Antóniával, aki a 2017-es Mailáth pályázaton díjat nyer Parainesis az „Y" és „Z" generációhoz című tanulmányában így ír: „*A bírói hivatásnál fontos, hogy a lehető legkorábban elkezdődjön a jövő bíróinak kompetenciafejlesztése, miután a hatékonyságát és időszerűségét a bírónak nem a tudományos*

---

[44] DIGCOMP: A digitális kompetencia értelmezésének és fejlesztésének európai keretrendszere. https://www.deaweb.hu/images/bongeszde/digcomp_teljes_hun_151231.pdf (letöltés: 2021.10.05.)

[45] Jóni Bernadett: Soft skills, vagyis puha készségek – mit kell tudni róla? https://blog.cvonline.hu/2018/karriertanacsok/soft-skills-vagyis-a-puha-keszsegek-mit-kell-tudni-rola/17400
(letöltés és megtekintés: 2021.10.05. 18:21)

fokozata, szakjogászi végzettsége, publikációja és nyelvismerete fogja előrébb vinni, hanem az, milyen szemléletű ember, alkalmas-e mentálisan a hivatásra és vannak-e benne olyan kompetenciák, amelyek tovább fejleszthetők. Önismerete, kommunikációja, időgazdálkodása, munkaszervezése, lényeglátása, kreativitása, csapatban való dolgozásra való képessége megfelelő-e."[46]

Fontos azt is felismerni, hogy a soft skillekkel való foglalkozás, kompetencia fejlesztés egyben a kapacitásfejlesztést is jelent! Mivel a soft skillek általánosan már véleményem szerint ismertek a bírói kar előtt, részletes ismertetésüktől el is tekintek, és csupán egyetlen soft skill-t, az érzelmi intelligenciát, mint a jövő kulcskompetenciáját elemzem részletesebben.

4.4.3 Érzelmi intelligencia

Az érzelmi intelligencia az intelligencia vagy a képességek azon fajtája, ami a saját és mások érzelmeinek érzékelésével, kezelésével és pozitív befolyásolásával kapcsolatos – olvashatjuk a Wikipédiában.[47] Az érzelmi intelligenciának sokáig nem nagy jelentőséget tulajdonítottak, az utóbbi években azonban népszerűsége egyre nőtt.

Az érzelmi intelligencia alatt tulajdonképpen azt a képességet értjük, hogy az egyén milyen jól tudja felismerni, megérteni és kezelni az érzelmeket, mind sajátját, mind másokét. Szokták az „emberekhez való intelligenciának" is említeni.
Magát a fogalom Daniel Goleman pszichológus és tudományos újságíró legsikeresebb könyve az 1995-ben megjelent Érzelmi intelligencia után terjedt el, bár az érzelmi intelligencia eredeti modelljét Peter Salovey és John Mayer alkották meg, amire építve, azt kiegészítve hozta létre Goleman saját értelmezését.

Goleman 5 érzelmi készség kategóriát különböztetett meg:

- *Az érzelmek felismerése:* A képesség felismerni és megnevezni saját érzelmi állapotunkat; megérteni a kapcsolatot az érzelmeink, gondolataink és tetteink között. (önismeret, megfelelő önértékelés, érzelmi tudatosság (vagyis a saját érzelmeim és azok hatásainak felismerése, magabiztosság).
- *Az érzelmek kezelése*: Az érzelmeink kezelésének a képessége – képesnek lenni ellenőrzést gyakorolni felettük, illetve a nemkívánatos érzelmi állapotokat kívánatosabb érzelmi állapotok irányába tolni el (önszabályozás, önazonos viselkedés, rugalmasság).
- *Önmotiválás:* Képesség arra, hogy tudatosan olyan érzelmi állapotba kerüljünk, amely produktivitáshoz és sikerességhez vezet.
- *Mások érzelmeinek felismerése:* Képesség mások érzéseinek olvasására, érzékenynek lenni azokra, illetve befolyásolni őket.
- *Kapcsolatkezelés:* Képesség kielégítő kapcsolatok létrehozására és fenntartására.

A 4.3. fejezetben (Mit nem tud a gép?) már érveltem amellett, hogy a mesterséges intelligencia bírósági munkába vonásának egyik legnagyobb korlátja maga az ember, az emberi viselkedés kiszámíthatatlansága. Bíróként emberekkel dolgozunk ezért fontos, hogy az emberekkel való

---

[46] Mailáth György Tudományos Pályázat 2017: díjazott dolgozatok. 906. https://birosag.hu/sites/default/files/201808/D%C3%ADjazott%20dolgozatok%20Mail%C3%A1th%20Gy%C3%B6rgy%20Tudom%C3%A1nyos%20P%C3%A1ly%C3%A1zat%202017..pdf (letöltés: 2021.10.05.)

[47] Wikipédia – érzelmi intelligencia címszó https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89rzelmi_intelligencia(letöltés: 2021.10.06.)

bánni tudásunkat fejlesszük, ennek alapja pedig az érzelmi intelligenciánk fejlesztése. Az érzelmi intelligencia adja az alapját a másokkal való viselkedésnek és a másokkal való kommunikációnak.

4.4.4 Mentális egészség megtartása, küzdelem a technostressz ellen

Az egyik elfogadott megfogalmazás szerint a technostressz mindaz a negatív hatás, amit a technológia közvetlenül vagy közvetetten a magatartásra, a véleményalkotásra, a viselkedésre vagy fizikálisan az emberi szervezetre gyakorol. A **technostressz** nem csak információ-özönt jelent, hanem azt is, hogy egyre több eszköz kezelését, alkalmazását kell megtanulni a munkahelyeken is, és ez a jelenség korosztálytól függően is mind több frusztrációt, idegeskedést, aggodalmat, szorongást, félelmet, depressziót, fizikai betegséget hordoz magával.[48]

Napjainkban a munkavégzésünket nagyban megkönnyítik a technikai eszközök, hardverek, szoftverek. De a folyamatos technikai fejlődéshez nem könnyű alkalmazkodni, és amikor már valamit megszoktunk, alkalmazását elsajátítottuk, aki egy újabb és újabb eszköz, módszer jelenik meg.
Az, hogy folyamatosan elérhetőek vagyunk, hogy sokszor a munkaidőn túl is ellenőrizzük az e-mailjeinket, nyomkodjuk az okostelefonjainkat, a rengeteg információ, aminek a befogadására képtelenek vagyunk, nemcsak a tevékenységünk hatékonyságát, hanem az általános életminőségünket is rontja.

[48] Dr. Gonda György: Technostressz, az új népbetegség https://azuzlet.hu/technostressz-az-uj-nepbetegseg/ (letöltés: 2021.10.06.)

Kínai munkapszichológusok által munkások körében végzett vizsgálatok alapján a techno-stressz öt összetevője azonosítható, amelyek természetesen hatással vannak a termelékenységre is:[49]

- Techno-túlterhelés, vagyis fokozott munkaterhelés, gyors munkatempó, a munkaszokások megváltozása az új technológia miatt.
- Techno-invázió, amikor a technológia megszállja a személyes életet, s így kevesebb idő jut a családra és pihenésre éppen az új technológia megtanulására fordított idő miatt.
- Techno-komplexitás, vagyis képtelenség arra, hogy valaki az új technológia összetettségét megtanulja és kezelje.
- Techno-bizonytalanság, vagyis félelem attól, hogy egy képzettebb személyt alkalmaznak; állandó nyomás, hogy a dolgozó frissítse technikai készségeit.
- Techno-kiszámíthatatlanság, például a szoftverek és hardverek állandó változtatása.

Miről ismerhetjük fel a technostresszt? A technostressznek lehetnek *lelki tünetei* (csökkent koncentrálóképesség, figyelemzavar, félelem attól, hogy elfelejtünk valamit), *érzelmi tünetei* (megelőző szorongás: aggodalom amiatt, hogy mit tartogathat számunkra a következő nap, támadás, nyugtalanság, általános rosszkedv) és *fizikai tünetei* (szédülés, remegés, szívdobogás, légszomj vagy fojtogató érzés, hányinger és gyomorpanaszok).[50]

Látjuk tehát, hogy az éremnek két oldala van, az információ technológia nemcsak a hatékonyságot segíti, hanem az általa kiváltott stressz jelenséggel a munkavállalók mentális állapotát is negatívan befolyásolhatja.

Érdemes áttekinteni, hogy a szervezetekben miként csökkenthető a technostressz és milyen feladataik vannak ezzel kapcsolatban a vezetőknek. Néhány olyan „technika", amellyel mérsékelni lehet az új technológiák okozta stresszt:

- stresszkezelési tanfolyamok szervezése
- az idősebb nemzedék felkészítése az új technológia és berendezések fogadására (hosszabb ideig tartó betanítás)
- lehetőleg mindenki a stresszt-tűrési szintjének megfelelő munkakörben dolgozzon
- szakértők, tanácsadók igénybevétele a technológiai változások megértéséhez, elsajátításához
- a technológia leegyszerűsítése
- felhasználóbarát technológiák alkalmazása.[51]

[49] Idézi: Dr. Gonda György: Technostressz, az új népbetegség https://azuzlet.hu/technostressz-az-uj-nepbetegseg/ (letöltés: 2021.10.06.)

[50] Technosztressz, MedicalOnline http://medicalonline.hu/informatika/cikk/technostressz (letöltés: 2021.10.06.)

[51] Dr. Gonda György: Technostressz, az új népbetegség https://azuzlet.hu/technostressz-az-uj-nepbetegseg/ (letöltés: 2021.10.06.)

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis –
Változnak az idők, és mi is változunk velük.

Tanulmányomban igyekeztem összefoglaló képet adni digitális világunk jellemzőiről, a mesterséges intelligencia fejlődéséről, fogalmáról és az igazságszolgáltatásban való alkalmazhatóságáról. Foglalkoztam a kompetencia, különösen a bírókra vonatkozó jogi normákban fellelhető kompetencia fogalmával, és azzal, hogy véleményem szerint melyek lesznek a XXI. század kihívásai a kompetenciák területén.

Összegezve elmondható, hogy a technológia eddigi fejlődése már így is jelentős változott hozott a bíróságok munkavégzésében, de ez az elkövetkező években, évtizedekben véleményem szerint erősödni fog. Szerintem az a közeli jövő része, hogy az igazságügyi munka meghatározott részét technológiai folyamatok fogják végrehajtani, mivel a mesterséges intelligencia alkalmazása megkönnyíti, egyszerűsíti és felgyorsítja az egyes munkafolyamatokat.

Viszont az, hogy az egyes munkafolyamatok automatizálhatóak, nem feltétlenül azt jelenti, hogy az emberi munkát gépek váltják fel, talán inkább azt, hogy újfajta kapcsolat lesz a kettő közötti feladatmegosztásban. A mesterséges intelligencia eszköz, nem pedig cél, amely azonban számos kockázatot is rejt magában. Ahhoz, hogy jól tudjunk vele élni folyamatosan fejlesztenünk kell digitális és társadalmi, érzelmi készségeinket.

Reményeim szerint a mesterséges intelligencia igazságügyi alkalmazása nem okoz majd munkanélküliséget a bírósági szervezetben, hanem az emberek munkáját helyezi előtérbe, viszont egyszerűsíti a bürokráciát, rövidíti az eljárásokat, optimalizálja a munkafolyamatokat, amivel időt és energiát szabadít fel az emberek számára, hogy az összetett, bonyolult feladatok elvégzésére összpontosíthassanak. Ehhez mi emberek úgy tudunk alkalmazkodni, ha az „emberi tényezőinket", soft skilljeinket, érzelmi intelligenciánkat erősítjük meg, védve magunkat az informáciióözön és a technológia által okozott techosztressztől.

És végül arra kérdésre keresve a választ, hogy lehetséges-e bírák mesterséges intelligenciával való helyettesítése, a válasz az, hogy valószínűleg nem, legalább is most még nem. Richard Susskind szerint nem lehetséges, de nem is kívánatos, hogy a számítógépek átvegyék a bírák funkcióját. A bírói döntés a nehéz esetekben – amikor a bírák komplex alapelveket, célkitűzéseket és erkölcsi kérdéseket latolgatnak – jóval meghaladja a jelenlegi és a közeljövőben elérhető számítógépes tudást.[52]

És hogy mit hoz a jövő? Éppen a tegnapi napon, 2021. október 5-én tartották az Igazságügyi Minisztérium és az Európa Tanács által a Miniszteri Bizottság soros magyar elnöksége keretében rendezett *Digitális technológia és mesterséges intelligencia - az igazságszolgáltatás új kihívásai Európában* című igazságügyi miniszteri konferenciát Gödöllőn. A konferencián

[52] Richard Susskind: Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. Budapest, Complex Kiadó, 2012. 195.

természetesen felszólalt a magyar igazságügyi miniszter, dr. Varga Judit is, aki arról beszélt, hogy az állampolgárok, vállalkozások jogosan várják el, hogy az igazságszolgáltatás, a hatóság minél gyorsabban, minél hatékonyabban intézze ügyeiket, éppen ezért az elektronikus szolgáltatások és lehetőségek tárházát az igazságszoláltatásban is bővíteni kell. Hangsúlyozta, hogy nagyon fontos az adatvédelem, a tisztességes eljárás és minden magas emberi jogi garancia betartása a digitalizációval, illetve szintén fontos, hogy a mesterséges intelligencia az igazságszolgáltatás területén milyen mértékben tudja átvenni az ember szerepét, és melyek azok a területek, ahol mindenképp meg kell tartani az emberi tényezőt.
Az igazságügyi miniszter arról is tájékoztatást adott, hogy az Igazságügyi Minisztérium célja, hogy egy egységes jogiszemély-nyilvántartással tovább lendítse a jogi versenyképességet Magyarországon, illetve az e-government helyett egyfajta m-governmentet, azaz mobil applikációkra épülő igazságszolgáltatási elérhetőségi rendszereket építsen.[53]

[53] A digitalizáció és a mesterséges intelligencia kihívása érinti az igazságszolgáltatási rendszereket is https://kormany.hu/hirek/varga-judit-a-digitalizacio-es-a-mesterseges-intelligencia-kihivasa-erinti-az-igazsagszolgaltatasi-rendszereket-is (letöltés: 2021.10.06.)

1. számú melléklet

TUDÁS
Ismeri és érti a jogász szakmához kötött, az államra és a jogrendszerre vonatkozó elméleti és gyakorlati ismereteket, a jogintézmények elvi hátterét és gyakorlati működési módjait. Ismeri a tudományos munkához, kutatáshoz szükséges problémamegoldó módszereket. Ismeri a társadalomtudományok fogalmi készletének, elméletének, módszerének alapelemeit. Ismeri a jogra és államra vonatkozó elméleti megközelítéseket, az állami irányítás jogi hátterét és működésének elveit. Ismeri a történeti fejlődés logikáját, annak jelentőségét. Ismeri a globális és hazai társadalmi, gazdasági, politikai, jogi folyamatok alapjellemezőit. Történeti összefüggéseiben is ismeri az ember, az emberi méltóság, emberi jogok, demokrácia és a hatalom korlátozásának elméleti, gyakorlati jelentőségét, valamint intézményeit. Ismeri az általános, valamint a jogász szakmák etikai normáit. Felismeri az etikai dilemmákat és az új morális kihívásokat. Ismeri az állam- és a jogrendszer alapjellemzőit és ezek alapján eligazodik a különböző jogfogalmak, paradigmák között. Ismeri a hazai, az európai és nemzetközi jog legfontosabb tételes jogi szabályait, a meghatározó alkotmánybírósági, bírósági döntéseket. Ismeri a jogrendszer tagolására vonatkozó főbb nézeteket, a jogértelmezési módszereket, ide értve a különböző (köz- és magánjogi, általános és speciális) jogterületek együttes alkalmazásának, rendszerszerű értelmezésének a módszereit is. Ismeri a különböző jogágak főbb jogforrásait, speciális szabályozási és működési logikáit, a szakjogi terminológiákat. Ismeri a speciális jogterületek sajátosságait. Ismeri a jogesetmegoldás módszereit, az eset feltárásának, az érvek rendezésének gyakorlatát. Ismeri az egyes jogászi hivatások alapvető szakmai sajátosságait. Rendelkezik iratkezelési, szerkesztési ismeretekkel, a jogi, jogászi írás sajátos elemeivel, a jogi dokumentumok szerkesztésének szabályaival és technikáival. Ismeri a szervezet, a szervezeti kultúra, szervezeti munka alapjellemzőit.
KÉPESSÉG
Képes értékelő viszony kialakítására a jogra és államra vonatkozó nézetekkel, elméletekkel kapcsolatban és képes ezek jogi és társadalmi relevanciájának felismerésére. Képes idegen nyelvű szakmai szöveg értelmezésére, feldolgozására. Képes idegen nyelvű és az informatika legújabb eszközeit is alkalmazó kommunikációra. Biztosan kezeli a szakjogi terminológiákat. Képes a jogi elvek és értékek széles körű alkalmazására a törzsanyagon kívül is. Képes a társadalmi problémák megértésére, új jelenségek feldolgozására, kritikus gondolkodásra. Képes tudományos művek feldolgozására, értelmezésére, továbbgondolására és használatára. Alkalmas a tudományos megközelítés, fogalmi készletek befogadására és használatára. Rendelkezik tudományos, közéleti, szakmai íráskészséggel. Képes az érvek tiszta, logikus felépítésére és használatára. Ismeretei alapján képes a joggal, társadalmi jelenségekkel kapcsolatos viták, értelmezésére és vélemény kialakítására. Érzékeli a környezeti (jogi, intézményi, gazdasági, politikai, társadalmi) változásokat és adaptív módon viszonyul ezekhez. Képes a társadalmi és jogi problémákat felismerni és hajlandó azok megoldásait keresni. Képes jogi, társadalmi kérdésekben saját vélemény kifejtésére, mások véleményének elfogadására, képes az érvek logikus, világos kifejtésére, közvetítésére, a meggyőzési eszközök használatára. Képes a jogrendszer, a jogi módszerek történeti és elméleti alapjainak és használatának kritikus szemléletére. Érzékelni képes a társadalmi, etikai, jogász szakmai dilemmákat és képes azok elemzésére, szintetizálására. Képes a szakmai munka, döntések társadalmi és etikai következményeinek megértésére. Alkalmas a jogszabályok lényeglató, módszeres és kreatív értelmezésére a jogállami értékek keretei között. Képes megalapozott döntések meghozatalára, világos motiváció és indoklás mellett. Képes az állami és magánszervezetek irányításában való közreműködésre. Képes az önkormányzási, önigazgatási, közhasznúsági és magánigazgatási viszonyok közötti eligazodásra. Képes a jog alkotásával, értelmezésével, alkalmazásával kapcsolatos politikai, társadalmi, gazdasági,

történeti, pszichológiai jelenségek észlelésére, értelmezésére. Képes a jogági szabályozások logikáinak önálló és kritikus használatára. Képes a jogtudományok területén az ismeretek rendszerezett megértésére, elsajátítására, alkalmazására és gyakorlati hasznosítására, a változó tételes jog önálló megismerésére és értelmezésére, a megszerzett szakmai tapasztalat alapján új problémák, új jelenségek feldolgozására. Képes a jogi konfliktusok jelentőségének felmérésére, a különböző jogi megoldások megtalálására, a következmények számbavételére, alternatívák mérlegelésére. Képes az általános ismeretek, fogalmi készletek kreatív alkalmazására az új területeken. Képes felismerni a hagyományos jogágakon túli szabályozási területeket, az új kihívásokat, azonosítja a problémákat. Képes a jogi terminológia világos és szakszerű használatára és bonyolult jogi kérdések érthető megfogalmazására. Képes a jog forrásainak tudatos és biztos használatára, a jogászi módszerek lehetőségeinek és korlátainak felismerésére. Képes nagyobb mennyiségű és bonyolultságú joganyag feldolgozására, szelektálására, a lényeg kiemelésére és összefoglalására. Felismeri a jogilag releváns információkat. Jártas az információtechnológiai kérdésekben, képes az adatbázisok, online rendszerek használatára. Képes szakmai feladatok csoportmunkában való végzésére. Képes egy szakmai közösség munkájának irányítására.
ATTITŰD
Nyitott a szakmai továbbképzésben való részvételre. Kész folytonos önálló tanulásra és új ismeretek megszerzésére. Hajlandó önművelésre, önfejlesztésre, tudásának magasabb szintre emelésére. Igénye van széles körű műveltség megszerzésére. Igénye van a szaktudományos megközelítések értelmezésére. Érzékeny a szakmai, társadalmi problémákra. Hajlandó nem jogi szempontrendszerek bevonására, alkalmazására. Nyitott az új jogi területek befogadására, megoldások keresésére ismeretlen problémákra. Tiszteli Magyarország alkotmányos rendjét, a humanizmus, emberi jogok, demokrácia, jogállam értékeit. Kritikusan viszonyul azokhoz a jelenségekhez, amelyek nem egyeztethetők össze a jogállami és demokratikus értékekkel. Elutasítja a humánus eljárásokat, az emberi méltóságot a demokratikus és jogállami értékeket, az emberi jogokat kétségbe vonó jelenségeket, és keresi a megoldásokat és eszközöket ezek kezeléséhez. Nyíltan vállalja és képviseli a jogászi szakmához kötődő jogállami és demokratikus értékeket és a közjó szolgálatát. Nyitott a szakmai együttműködésre a társadalompolitika és a gazdaság területén dolgozó szakértőkkel. Elkötelezett az egyenlő bánásmód elve és gyakorlata mellett. Elkötelezett a jogászi munka egészét átható értékek, azok kialakítása, terjesztése mellett. Elkötelezett a jogsegély, a pro bono jogászi munka, közérdekű kötelezettségvállalás és a civil aktivitásban való részvétel mellett. Nyitott a mediációra, konfliktusban álló felek közötti közvetítésre. Elkötelezett az igényes és minőségi munkára. Elkötelezett a közérdek és a közérdekű jogászi munka iránt. Nyitott a nemzetközi környezetben való együttműködésre
AUTONÓMIA ÉS FELELŐSSÉG
Tudatosan és önállóan törekszik az önfejlesztésre, a szakmai identitás alakítására, fellép a jogászi szakma értékeinek fejlesztése érdekében. Szakmai és közügyekben kezdeményező szerepet vállal, hajlandó azokért személyes felelősségvállalásra és döntéshozatalra. Reflektív módon viszonyul a saját munkájához és azok következményeihez, elfogadja és beépíti a visszacsatolásokat, igénye van azokra. Értékelkötelezett módon használja az érdekérvényesítés eszközeit. Önállóan, pontosan végzi munkáját, törekszik a formai világosságra az írott és verbális feladatteljesítés során. Vállalja az önálló kezdeményezéseket a jogrendszer befolyásolására és ezekkel kapcsolatban vállalja a felelősséget. Felelősséget vállal a köz érdekében végzett munkáért. Elfogadja a szakmai együttműködés kereteit, a rá háruló szerepeket és funkciókat, a közös munkából származó felelősséget.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Richard Susskind – Daniel Susskind: A szakmák jövője. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.
- Shally Fan: Lecserél-e minket a mesterséges intelligencia? Scolar Kiadó, 2020.
- Pokol Béla: A mesterséges intelligencia társadalma. Kairosz Kiadó, 2018.
- Kovács László - Czékmann Zsolt-Rító Evelin: A mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségei az államigazgatásban. Infokommunikáció és Jog, 2020/2. (75.)
- Richard Susskind: Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. Complex Kiadó, 2012.
- Ray Kurzweil: A szingularitás küszöbén
- KSH: A háztartások információs- és kommunikációseszköz-használatának főbb jellemzői (átfogó elemzés)

INTERNETES FORRÁSOK

- https://www.youtube.com/watch?v=9PswR1rAcWs (letöltés: 2021.09.14.)
- https://qubit.hu/2021/10/01/a-szekletbol-es-a-vizeletbol-diagnosztizalja-a-betegseget-az-anuszfelismero-okosvece (letöltés: 2021.10.02.)
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Mesters%C3%A9ges_intelligencia (letöltés: 2021.09.25.)
- https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf (letöltés: 2021.10.02.)
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Big_data (letöltés: 2021.09.25)
- https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak (letöltés: 2021.09.25.)
- http://real.mtak.hu/119582/1/PokolBelaGondolatokadigitalistechnologianalapulotarsadalom_tizenegyvaltozasitendenciajarol1.pdf (letöltés: 2021.10.01.)
- https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak (letöltés: 2021.10.02.)
- https://docplayer.hu/184766672-Ray-kurzweil-a-szingularitas-kuszoben.html (letöltés: 2021.10.01.)
- https://www.youtube.com/results?search_query=rab+%C3%A1rp%C3%A1d (letöltés: 2021.10.03.)
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/2020/01/digitalis_tarsadalom_2020.pdf (letöltés: 2021.10.03.)
- https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-jovo-online-birosagok-szoftver-biro-technologiai-josgombok/ (letöltés: 2021.10.04.)
- https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c (letöltés: 2021.10.04.)
- https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c (letöltés: 2021.10.04.)
- https://users.nik.uniobuda.hu/santane.edit/letoltesek/Hallgat%c3%b3i%20essz%c3%a9k%202013/Predikt%c3%adv%20analitika.pdf (letöltés: 2021.10.04.)
- https://g7.hu/tech/20191205/mar-vilagosan-latszik-kik-lesznek-a-jovo-jogaszai/ (letöltés: 2021.10.04.)
- https://www.researchgate.net/publication/220809908_EXPERTIUS_A_Mexican_Judicial_Decision-Support_System_in_the_Field_of_Family_Law (letöltés: 2021.10.04.)

- https://medium.com/astec/prometea-artificial-intelligence-in-the-judicial-system-of-argentina-4dfbde079c40 (letöltés: 2021.10.04.)
- https://thepractice.law.harvard.edu/article/separating-the-people-from-the-problem/ (letöltés: 2021.10.03.)
- https://www.tylertech.com/products/Modria (letöltés: 2021.10.04.)
- https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf (letöltés: 2021.10.05.)
- https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/hazai-fejlesztesi/kompetencia-fogalmanak (letöltés: 2021.10.05.)
- https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=DA (letöltés: 2021.10.05.)
- https://www.youtube.com/watch?v=q2jg2e1I-6g (letöltés: 2021.10.02.)
- https://kuriabirosag.hu/sites/default/files/sajto/z_dr_darakpeter.pdf (letöltés: 2021.10.06)
- https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/DIGCOMP-FINAL-%20UPDATED%2002-06-2016.pdf (letöltés: 2021.10.05.)
- https://www.deaweb.hu/images/bongeszde/digcomp_teljes_hun_151231.pdf (letöltés: 2021.10.05.)
- https://blog.cvonline.hu/2018/karriertanacsok/soft-skills-vagyis-a-puha-keszsegek-mit-kell-tudni-rola/17400 (letöltés és megtekintés: 2021.10.05. 18:21)
- https://birosag.hu/sites/default/files/201808/D%C3%ADjazott%20dolgozatok%20Mail%C3%A1th%20Gy%C3%B6rgy%20Tudom%C3%A1nyos%20P%C3%A1ly%C3%A1zat%202017..pdf (letöltés: 2021.10.05.)
- https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89rzelmi_intelligencia(letöltés: 2021.10.06.)
- https://azuzlet.hu/technostressz-az-uj-nepbetegseg/ (letöltés: 2021.10.06.)
- https://kormany.hu/hirek/varga-judit-a-digitalizacio-es-a-mesterseges-intelligencia-kihivasa-erinti-az-igazsagszolgaltatasi-rendszereket-is (letöltés: 2021.10.06.)

TATÁRNÉ DR. GYÖNGYÖSI JOHANNA

A MODERN BÍRÓ

1. BEVEZETŐ

„A pulpitus nem az önmegvalósítás színhelye, hanem évezredes hagyományú szolgálat teljesítése”[1]- áll a Magyar Jogász Egylet által az Országos Bírósági Hivatal elnökével, Dr. Senyei Györggyel készített interjúban. Amikor először olvastam ezt az interjút, azonnal megfogott ez a gondolat, mivel a XXI. század felgyorsult, énközpontú és karrierista világában éppen ennek a hozzáállásnak az ellenkezőjét tapasztaltam kortársaimnál már egyetemi tanulmányaim során, majd később pályatársaimnál a bírósági szervezetrendszerbe történő belépésemkor is.

„Miért akar bíró lenni?” - titkár kollégáim szerint ez az egyik leggyakoribb, a bírói pályázatot benyújtó titkárokhoz intézett kérdés a bírói tanács előtti meghallgatásokon. Egyszerűnek tűnhet a kérdés, de az arra adott válasz mégis összetett: sokat elmond a pályázó mögöttes motivációiról, önismerete szintjéről és a bírói hivatáshoz való hozzáállásáról. Én magam még nem álltam ezen plénum előtt, de az, hogy ezen kérdésre mely választ adnék, engem is hosszú ideje foglalkoztat. Miért is akarok bíró lenni? Alkalmas vagyok erre a feladatra?

Az általános társadalmi felfogás szerint a bíró egy szigorú és tekintélyt parancsoló személy, aki szakmai tudása mellett egész lényével járul hozzá a felek közötti jogvita lezárásához. De ahogyan nincs két egyforma ember, úgy két egyforma bírót sem találhatunk. Az egymástól szakmai felkészültségben, érdeklődésben, képességekben és kompetenciákban különböző bírákban, a szakmai közeg és a közvélemény által támasztott elvárásoknak való megfelelés dolgozik.

A bírói hivatás egy kreativitást és nyitottságot igénylő, összetett szellemi feladat. A hivatás gyakorlásával kapcsolatos vezérelvek, így például a függetlenség, pártatlanság és méltányosság elvei a régmúltra nyúlnak vissza és hosszú ideje szolgálnak vezérfonalul a bírák számára ítélkező tevékenységükben. A kérdés csak az, hogy ezen állandó és örökérvényű értékek mellett vannak- e olyan új hangsúlyos pontok, amelyek a modern, globalizált világban új elvárásokat támasztanak a bírákkal szemben és másfajta hozzáállást, attitűdöt igényelnek?

A válasz nyilvánvaló: igen. A médiának köszönhetően szélesebb körű nyilvánosság, a nemzetközi elemet is tartalmazó jogvitákhoz kapcsolódóan az uniós és a nemzetközi normák átfogó ismeretének szükségessége, a minőség-mennyiség-időszerűség hármasának való megfelelés, a bírói háttérmunkát támogató elektronikai fejlesztések alkalmazása mind-mind új kihívásként jelennek meg és eddig nem ismert elvárásokat támasztanak a XXI. század bíráival szemben.

---

[1] A Magyar Jogász Egylet interjúja az Országos Bírósági Hivatal Elnökével Dr. Senyei Györggyel https://jogaszegylet.hu/jogelet/a-pulpitus-nem-az-onmegvalositas-szinhelye-hanem-evezredes-hagyomanyu-szolgalat-teljesitese/ - utolsó letöltés dátuma: 2021.09.28.

Mitől jó bíró egy bíró a XXI. században? Mely képességekkel, készségekkel, kompetenciákkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a vele szemben több fronton is támasztott - hagyományos és új - elvárásoknak megfeleljen? Mitől válik jó bíróvá a szakmai közösség és mitől az össztársadalom szemében? Van-e különbség ezen két színtér megítélése között? Erre a kérdésre keresem a választ tanulmányomban.

2. KÉPESSÉG, KÉSZSÉG ÉS KOMPETENCIA

Tudásalapú. Ez a kifejezés a modern kor gazdaságára-társadalmára használt igen gyakori jelző. Napjaink gazdasági és társadalmi berendezkedése folyamatosan változik, így azon vállalkozások, szervezetek, amelyek e változás által generált és igényelt új *kompetenciákat* szervezetükben meghonosítva fontos és értékes tudást halmoznak fel, képesekké válhatnak arra, hogy jobban alkalmazkodjanak a társadalmi-gazdasági környezet folyamatosan változó igényeihez.

Az üzleti életben mind gyakoribbak az egyes coaching cégek azon szervezetszociológiai fejlesztésekkel kapcsolatos tanfolyamai, előadásai, amelyek célja, hogy olyan új információkat, jó gyakorlatokat közvetítsenek a gazdasági szereplők felé, amelyek az adott szervezet struktúrájába beépülve hozzájárulhatnak az adott szervezet hatékonyságának növeléséhez és új *kompetenciák* megjelenéséhez.

Képesség? Készség? Kompetencia? A mindennapokban gyakran emlegetjük ezen kifejezéseket, de e három fogalom jelentése és használata a köznyelvben gyakran összemosódik. Jó tudni azonban, hogy nem pontosan ugyanazt értjük ezen három kifejezés alatt.

A **képesség** a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint[2] valamely cselekvésre, teljesítményre való alkalmasságot, illetőleg ennek mértékét jelöli. Jelenti azt a *tulajdonságot, illetőleg fizikai és tudásbeli tényezőket, feltételeket*, amelyekkel valaki egy bizonyos teljesítményt elérhet. A képesség ezek szerint annak a lehetősége, hogy valamely tevékenységet eredményesen művelhessünk.

A **készség** ugyanakkor annak a személynek a jellembeli tulajdonsága, (kedély)állapota, aki kész valamire, valaminek a megtételére.[3] Jelenti ugyanakkor valamely tevékenység gyors és pontos elvégzésére *a gyakorlat által kifejlesztett képességet*, a valamiben való jártasságot, ügyességet. A fogalom maga tehát *egy tevékenység gyakori ismétlődése által automatikusan, tudatos felidézés nélkül működő képességeket* jelöl.

A három fogalom közül a kompetencia a legújkeletűbb és talán a legtágabb értelmű fogalom. Újkeletűségét mi sem példázza jobban, minthogy a Magyar Értelmező Kéziszótár mindösszesen az illetékesség, jogosultság és hatáskör fogalmaknak felelteti meg,[4] de mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy a XXI. században ez a fogalom már szélesebb értelmezést takar.

---

[2] Forrás: https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?csakcimben=&szo=K%C3%89PESS%C3%89G&offset=2&kereses=k%C3%A9szs%C3%A9g – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

[3] Forrás: https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?csakcimben=&szo=K%C3%89SZS%C3%89G&offset=2&kereses=k%C3%A9szs%C3%A9g – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

[4] Forrás: https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=kompetencia – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

A kompetencia fogalmának meghatározásakor abból kell kiindulnunk, hogy napjaink munkáltatóinak alapvetően változtak meg a munkavállalókkal szembeni elvárásai. Egyre kevésbé elegendő, hogy az adott álláshely betöltésekor az alkalmazottaik pusztán csak tudományos, vagy szakmai ismeretekkel rendelkezzenek. Sokkal inkább az vált fontossá, hogy egy adott álláshely betöltésére felvett, egy adott munkafolyamatra alkalmazott munkavállaló képes legyen *a munkaköréből fakadó feladatok eredményes ellátására*, a felmerülő problémák megoldására azáltal, hogy szakmai tudását és képességeit együttesen képes a gyakorlatban is sikeresen alkalmazni. Ezen munkáltatói elvárás öltött testet a kompetencia fogalmában.

A **kompetencia** ezek szerint jelenti egyrészt a *készségek és képességek együttesét*, melyek segítségével valaki képes a problémamegoldásra egy adott területen, és másrészt *egy adott személy hajlandóságát* arra nézve, hogy a problémamegoldó képességét alkalmazza is. A kompetencia magába foglalja az adott személy tudását, valamint a tapasztalatait és személyes adottságait. Összefoglalóan *a kompetencia a döntést, a kivitelezést és a megvalósulást szolgáló képességrendszer*.[5]

A kompetencia fogalmába sorolható *egy adott személy tudása, ismeretei, készségei, személyes értékrendszere, attitűdje, motiváltsága,* így *személyisége* mélyebb jellemzői. A kompetencia ezek szerint nem szinonimája sem a képességnek, sem a készségnek, hanem *egyfajta képesség a feladatok* adott környezetben történő *eredményes és hatékony elvégzésére*, a felmerülő problémák megoldására.

[5] A kompetencia fogalma. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kompetencia_(pedag%C3%B3gia) – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.08.20.

3. A BÍRÁKKAL SZEMBEN TÁMASZTOTT ELVÁRÁSOK

A munkavállalókkal szembeni munkáltatói elvárások átalakulásához hasonló változást figyelhetünk meg a bírósági szervezetrendszerben is. Számos tanulmány foglalkozott már korábban is azzal a kérdéssel, hogy mitől jó bíró a bíró[6], vagyis melyek azok a társadalmi és a jogászi szakmai közeg által támasztott szakmai, személyi és szervezeti elvárások, amelyeknek egy bírónak meg kell felelnie. A bíró tevékenységét behatárolják hivatása szakmai szabályai, a bírósági szervezetrendszert átható szervezeti, illetőleg a személyiségével kapcsolatosan támasztott elvárások.

Az ítélkezés maga egy rendkívül összetett feladat, amelynek megvannak a saját szakmai szabályai. A bíró, mint jogalkalmazó elsődleges feladata a jogszabályok értelmezése és a konkrét, egyedi jogvitára való alkalmazása. Ezen jogszabályokon túlmenően azonban léteznek más, a bírót hivatása gyakorlásában befolyásoló, írott és íratlan elvárások is, illetőleg olyan múltbeli minták, amelyek a társadalomban általánosan elfogadott etikai normákhoz képest jóval szigorúbb erkölcsi követelményeket támasztanak a bírákkal szemben.

3.1 Elvárások az Alaptörvényben

Amennyiben a vizsgálódásunkat szélesebb körben kezdjük, akkor a bírákkal szemben támasztott alapvető és elsődleges elvárásokat a demokratikus rend igénye, az alapvető szabadságjogok és a jogállamiság védelme jelöli ki számunkra. *Magyarország Alaptörvénye* C) cikkének (1) bekezdése a hatalmi ágak elválasztásának alkotmányos követelményét, a törvényhozó, a végrehajtó és az igazságszolgáltatás egymástól való függetlenségét jeleníti meg. Ennek biztosítása ugyanis a politikai és jogi berendezkedés alapja.

Magyarország Alaptörvényének „Az állam” című fejezete 25. cikke határozza meg a bíróságok általános feladataként az igazságszolgáltatási tevékenység ellátását, míg a kifejezetten a bírákra vonatkozó elvárásokat a 26.cikk foglalja össze. Ezen cikk szerint a bírák függetlenek, mely függetlenségük két irányú: jelöli egyrészt a csak a törvényeknek való alávetettségüket, másrészt ítélkezési tevékenységükben való függetlenségüket.

Magyarország Alaptörvényének a „Szabadság és felelősség” című fejezetének XXVIII. cikke pedig a bíróságokkal és ekként a bírákkal szemben támasztott elsődleges elvárásként rögzíti, hogy a jogvitákat **független** és **pártatlan** bíróság, **tisztességes és nyilvános** tárgyaláson, **ésszerű időn belül** bírálja el.[7]

---

[6] lsd például a Barna-Juhász-Márok: Milyen a jó bíró; Jakab András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? vagy éppen Tóth Gábor Attila: Herbert L.A.Hart és a bíró morális felelőssége című tanulmányokban tett megállapításokat.

[7] Magyarország Alaptörvény XXVIII. cikk

3.1.1. A bírói függetlenség

A bírói **függetlenség** a jogállami berendezkedés egyik lényeges és kritikus pontja.[8] A függetlenség fogalma a fentiekben megjelöltek szerint két irányú elvárást támaszt a bíróval szemben. Jelöli egyrészt azon követelményt, mely szerint a bíró az ítélkező tevékenysége során minden befolyástól mentesen köteles eljárni, ekként érvényesítve a felekkel való egyenlő bánásmód elvét. Másrészt azt is jelenti, hogy a bíró az ügyek eldöntésében csak a saját lelkiismeretének engedelmeskedve, de az anyagi és eljárásjogi előírások keretei között hozhatja meg döntését.

A függetlenség fogalmának egy harmadik aspektusára is szeretném felhívni a figyelmet, mely a bírónak a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól való teljes függetlenségének követelményét támasztja, a hatalommegosztás alkotmányos alapelvét érvényesítve. Ebben az értelemben a bírói függetlenség az alkotmányos berendezkedés egyik legfontosabb rendező elve, amely az ítélkezés befolyásmentességének garanciája. Ez az alapelv biztosítja, hogy a bíró döntése meghozatalában valóban csak az anyagi és eljárási rendelkezéseknek és belső meggyőződésének legyen alárendelve.

3.1.2. A pártatlanság

A bírói **pártatlanság** fogalma általános értelemben bármely előítélet és elfogultság hiányát jelenti. A pártatlanság és a függetlenség követelménye egymással szorosan összefügg, mivel ezen két követelmény nyújthat garanciát arra, hogy a felek közötti jogvitát egy valóban semleges fórum bírálja el. A pártatlanság ekként kettős követelményt támaszt, egyrészt a bírával, másrészt a bírósági szervezettel szemben.

Az Alkotmánybíróság a pártatlan bírósághoz való jog mibenlétét elsőként a *67/1995. (XII.7.) AB határozat*ában[9] vizsgálta, amelyben arra is rámutatott, hogy ezen követelmény az eljárás alá vont személy iránti előítélet-mentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez jelöl egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárást, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelményt, amely révén ki kell zárni minden olyan helyzetet, és körülményt, amely jogos kétséget kelthet a bíró pártatlansága tekintetében.[10]

Szeretnék még utalni a *3154/2017. (VI.21.) AB határozat*ra[11], amelyben az Alkotmánybíróság az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát kifejtve foglalta össze a pártatlanság alkotmányos követelményét, megkülönböztetve a pártatlanság szubjektív és objektív tesztjét. A pártatlanság szubjektív tesztje során a bírónak az adott ügyben tapasztalható személyes

---

[8] lásd még Dr. Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota. Fundamentum, 2002/1. című tanulmányának megállapításait. Forrás: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/56781/EPA02334_Fundamentum_2002_01_028-038.pdf - utolsó hozzáférés ideje: 2021.09.29.

[9] Forrás: http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/01C7997F74FDB8A6C1257ADA0052B3C2?OpenDocument – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

[10] http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/01C7997F74FDB8A6C1257ADA0052B3C2?OpenDocument – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.11.

[11] Forrás: file:///c:/temp/3154_2017%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

elfogultsága és előzetes meggyőződése vizsgálandó, míg a pártatlanság objektív tesztje a körülmények és a külső látszat átfogó vizsgálatát jelenti. Jelöli minden olyan külső körülmény elemzését, amely magában hordozhatja a bíróságok működésébe és döntéseibe vetett közbizalom esetleges megrendülésének kockázatát.[12]

A pártatlanság követelménye az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a fentiek szerint mind szubjektív, mind objektív szempontból is vizsgálandó, mivel a pártatlanságnak meg kell felelnie annak a külső elvárásnak is, mely szerint „nem elég igazságot szolgáltatni, annak felismerhetőnek is kell lennie".[13] Ennek intézményes biztosítékát pedig az eljárásjogok által szabályozott kizárás intézménye jelenti.

3.1.3. A tisztességes és nyilvános tárgyalás

Magyarország Alaptörvénye rögzíti a **tisztességes és nyilvános tárgyalás** elvét, amikor is kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság, tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.[14]

A tisztességes eljárás fogalmának meghatározásához kevés egzakt fogódzót találhatunk. Mitől lehet tisztességes egy eljárás? Legfőképp attól, hogy a bíró a tisztsége gyakorlása során a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményeinek minden körülmény között eleget tesz, így kerüli az eljárásban részt vevőkkel a részrehajlásnak akárcsak a látszatát is keltő kapcsolatot, valamint a hivatása során tudomására jutott információkat megtartja és távoltartja magát minden olyan befolyástól, amely az ügyek lefolyására vagy eredményének befolyásolására alkalmas lehet.

A tárgyalás nyilvánossága az igazságszolgáltatás működésének átláthatóságát, ellenőrizhetőségét biztosítja. A tárgyalás nyilvánosságában megjelenő társadalmi ellenőrzés lehetősége hozzájárul ahhoz, hogy a bíróságok és az eljárásban részt vevő más hivatalos személyek valóban függetlenül és pártatlanul, kizárólag a törvényeknek alárendelten járjanak el.

Főszabály szerint bárki jelen lehet akár a sajtó képviselőjeként, akár érdeklődőként egy-egy tárgyaláson. A tanács elnöke azonban a tárgyalás szabályszerű lefolytatása, méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében, illetőleg helyszűke esetén meghatározhatja a hallgatóság létszámát, illetőleg az eljárási törvényekben szabályozott esetekben, vagy erre irányuló kérelemre kizárhatja a nyilvánosságot a tárgyalásról. A nyilvánosság kizárása azonban ezen utóbbi esetben is csak időleges lehet, mivel még ha a bíróság ki is zárta a tárgyalásról a nyilvánosságot, a meghozott határozatát akkor is nyilvánosan kell kihirdetnie.[15]

---

[12] Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmánybírósági Szemle, 2019. február - https://abszemle.hu/tukorkep-a-biroi-fuggetlensegrol-es-partatlansagrol-az-alkotmanybirosag-gyakorlataban/ - utolsó hozzáférés ideje: 2021.09.28.

[13] 14/2001. (VI.1.) AB határozat

[14] Alaptörvény Szabadság és felelősség fejezete XXVIII. cikk (1) bekezdése – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

[15] lsd. az a Polgári perrendtartásról szóló 2016.évi CXXX. törvény (231.§) és a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (436-437.§) egyes rendelkezéseit.

A nyilvánosság egy sajátos, modern formájaként említeném meg a Nyitott bíróság programot, amelynek keretében a jövő generációjának nyílik lehetősége arra, hogy pedagógiai, illetőleg ismeretterjesztő céllal a bírósági rendszer felépítését, a tárgyalás menetét, a tárgyalótermi viselkedési szabályokat megismerhessék és a bíróság működésére vonatkozó kérdéseket is tegyenek fel. A program hosszú távú folytatása nagyban hozzájárulhat az új generációk jogismeretének növeléséhez, jogban való jártasságának fejlesztéséhez.

3.1.4. Az észszerű időn belüli elbírálás követelménye

Az **észszerű időn belüli elbírálás** szintén az *Alaptörvény*ben rögzített elvárás. A minőség-mennyiség-időszerűség hármasa valamennyiünk előtt jól ismert elvárás. Nem csak az a fontos, hogy a bíró megfelelő mennyiségű ügyet, megfelelő szakmai színvonalon fejezzen be, hanem az is, hogy ezen kötelezettségének az eljárási határidők szorításában is eleget tudjon tenni.

Az eljárás elhúzódásának, és ehhez kapcsolódóan a döntéshozatal megkésettségének azonban számos oka lehet. A bírónak kezelnie kell az eljárási szereplők esetleges meg nem jelenését, a közreműködő hatóságok, valamint a szakvélemények előterjesztésének, a megkeresések teljesítésének esetleges késedelmét. Az eljárásjogi rendelkezések megpróbálnak segíteni a bíráknak abban, hogy ezen külső tényezők eljárás elhúzására való hatását minimalizálják, így a határidők alkalmazása, a soronkívüliség szabályai, az eljárás elhúzódása miatti kifogás benyújtásának lehetősége is hozzájárulhat az eljárás észszerű időn belül való befejezéséhez.

Az viszont, hogy mi az az észszerű időtartam, amelyen belül az adott ügy befejezhető, szintén nem határozható meg egzakt módon. Az egyes ügyek sajátos jellemzői, az ügy összes körülménye, így a jogvita ténybeli és jogi bonyolultsága, a felek magatartása, a közreműködő szakértők, vagy állami szervek késedelme nem róható a bíró terhére. Amennyiben a bíró eljárása során a rá irányadó eljárási határidőket megtartva tette meg a szükséges intézkedéseit, bonyolult ügyben egy egyébként hosszúnak tűnő pertartam sem sértheti az észszerű időn belül történő elbírálás követelményét.

3.2. A bangalorei alapelvek és a Bírói Etikai Kódex

A **bangalorei alapelvek**[16] a bírói magatartás nemzetközi sztenderdjeit foglalják össze. Megalkotásának célja az volt, hogy a bírói magatartás szabályozásához egyfajta útmutatást nyújtsanak és ezáltal fokozzák a bírósági szervezet erkölcsi tekintélyébe és integritásába vetett közbizalmat.

A bangalorei alapelvek hat értéket jelöl meg a bírákkal szemben támasztott alapvető elvárásként. **Első érték**ként a függetlenséget határozza meg, amelyet a jogállamiság előfeltételének és a méltányos eljárás alapvető garanciájának tekint.

[16] Forrás: https://birosag.hu/a-birosagi-szervezet/orszagos-biroi-tanacs-2/biroi-etika/nemzetkozi-anyagok - utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.19.

Második értékként a pártatlansággal kapcsolatos elvárások körében kifejti, hogy a bíró köteles tevékenységét bármely részrehajlástól, elfogultságtól és előítélettől mentesen végezni és köteles ezáltal is erősíteni az igazságszolgáltatás függetlenségébe vetett bizalmat.

Harmadik értékként jelenik meg a bírói feddhetetlenség, míg **negyedik érték**ként a szabályszerűség, amely az állampolgárokkal szemben érvényesülő szabályokhoz képest többlet-követelményeket támaszt a bírákkal szemben.

Az alapelvek között jelenik meg **ötödik érték**ként az egyenlőség elve, amely szerint a bírónak tekintettel kell lennie a társadalmi különbözőségekre akként, hogy tevékenysége során sem szóban, sem viselkedésével nem mutathat részrehajló, vagy előítéletes hozzáállást bármely társadalmi csoport tagjával szemben sem.

A **hatodik érték**ként a szakértelem és szorgalom elvét jelenik meg, amely körében hangsúlyozza, hogy a bírónak lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy szinten tartsa és fejlessze a bírói hivatása megfelelő gyakorlásához szükséges tudását.

A hazai **Bírói Etikai Kódex**[17] célja a független, pártatlan, hatékony és szakszerű bírói munka segítése. Azokat a legfontosabb elveket és etikai szabályokat tartalmazza, amelyek segítik a bírói hivatás alkotmányos és törvényes rendelkezéseinek végrehajtását és amelyek valamennyi bíró részére iránymutatásul szolgálnak.

Az Etikai Kódex Preambuluma rögzíti, hogy a bírói hatalom független és feddhetetlen bírákból álló, átlátható bírósági rendszer útján tölti be alkotmányos szerepét. Az Etikai Kódex megalkotásának is az volt a célja, hogy a bírósági szervezet iránti közbizalom erősítése érdekében határozza meg a bírák által követendő erkölcsi normákat.[18]

Az Etikai Kódex 6 cikkben foglalja össze a bírák által a hivatali tevékenység gyakorlása során, valamint az azon kívül követendő és elvárható magatartási szabályokat.

A függetlenségről szóló **1.cikke** rögzíti a bírói függetlenség korábban már ismertetett három irányát. Az összeférhetetlenségről szóló **2.cikke** a bíró befolyásmentes és pártatlan ítélkezésének alapját teremti meg. Határozottan rögzíti, hogy a bíró nem vállalhat olyan feladatot, illetőleg nem végezhet olyan tevékenységet, amely akár természeténél, akár eredeténél, vagy jellegénél fogva alkalmas lehet arra, hogy befolyásolja bírói függetlenségét, vagy akadályozza a bírát munkájának ellátásában.

A legösszetettebb elvárást a **3.cikk** jeleníti meg. A méltóságot szabályozó 3.cikk ugyanis egyszerre követeli meg a bírótól, hogy mind hivatása gyakorlása során, mind a magánéletében olyan magatartást tanúsítson, amely alkalmas arra, hogy a bíróság iránti közbizalmat és a tiszteletet erősítse. Ezen cikk szabályozza a bíró viselkedését, megjelenését, fellépését, baráti és magánéleti kapcsolatait és emellett vélemény-nyilvánításának módját és határait is kijelöli.

---

[17] Forrás: https://birosag.hu/obt/birak-etikai-kodexe - utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.19.

[18] Etikai Kódex - https://birosag.hu/sites/default/files/2021-03/3_etik.ai_kodex.pdf - utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.11.

A tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű időn belül megvalósuló ítélkezéshez kapcsolódó elvárásokat a **4., 5. és a 6. cikkek** fogják össze. Ezen cikkek feladatul róják a bírák számára, hogy a részükre kiosztott ügyeket felkészülten, kellő szorgalommal és szakmai alázattal felvértezve, célirányosan és ésszerű időn belül kell befejezniük akként, hogy a részrehajlás látszatát is kerüljék a döntéshozatal során, valamint az eljárási szereplők, más szervek és hatóságok, valamint a felettes bíróság és bírói vezető felé is maximális tisztelettel forduljanak.

3.3. A bírósági szervezetrendszer elvárásai

A bírói pályázat benyújtásának feltételeit *a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény*[19] jelöli ki[20] és egyben a bírói hivatás betöltését jelentő akadályokat is összefoglalja.[21] Emellett részletesen szabályozza a bírói pályázat benyújtására és elbírálására vonatkozó eljárásrendet és a kiválasztás szempontjait.[22,23]

A bírákkal szemben ezen jogszabály által támasztott legfontosabb elvárásokat azonban véleményem szerint mégis az eskü szövege foglalja össze, amely a bírák kötelességéül szabja, hogy a rájuk bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálják el, végig különös gondot fordítva arra, hogy hivatásuk gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérelje tevékenységüket.[24]

Azonban már jóval a bírói pályázat benyújtását megelőzően, több ízben is sor kerül a bírósági fogalmazók és bírósági titkárok tevékenységének különböző szempontok szerinti értékelésére, képességeik átfogó vizsgálatára.

3.3.1. Az Országos Bírósági Hivatal előírásai

Már a bírósági szervezetrendszerbe történő belépéskor megkezdődik a pályakezdő, fogalmazói álláshelyre pályázó jogászok, meghatározott szempontok szerinti szűrése. A vonatkozó szabályokat *a bírósági fogalmazók felvételi rendjéről szóló 3/2016. (II.29.) OBH utasítás*[25] és *a bírósági fogalmazók joggyakorlatáról és képzéséről szóló, többször módosított 11/1999. (X. 6.) IM rendelet*[26] tartalmazza.

Az Utasítás szerint már a felvételi eljárás során fontos szempont a fogalmazói álláshelyre pályázó jelölt általános és speciális jogi műveltségének, szóbeli kifejező és kommunikációs

[19] a továbbiakban: a Bjt.

[20] Bjt. 3.§

[21] Bjt. 3.§ és 4.§

[22] Bjt.11-19.§§-ai.

[23] lásd még a 7/2011. (III.4.) KIM rendelet szabályait.

[24] Bjt. 22.§ (1) bekezdése

[25] a továbbiakban: az Utasítás

[26] a továbbiakban: a Rendelet

készségének, lényeglátásának, koncentrációs-, konfliktuskezelő és döntésképességének, logikai készségének és érveléstechnikájának vizsgálata.[27]

A Rendelet szerint a fogalmazói felvételi vizsga versenyvizsga, amely írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli vizsga célja, hogy felmérje a pályázónak a jogi problémák felismerésére, eldöntésére, illetve álláspontjának megfogalmazására vonatkozó képességét, míg a szóbeli vizsgán a pályázónak az általános jogi műveltségéről, szóbeli kifejező-, döntés- és konfliktuskezelési képességéről kell számot adnia.[28]

A bírósági titkárokkal szemben támasztott elvárásokat *a bírósági titkárok képzéséről szóló 18/2019. (X.14.) OBH utasítás* tartalmazta, amelyet azonban a *8/2020. (III.12.) OBH utasítás* hatályon kívül helyezett. Ezen utasítás elsődlegesen a titkárok folyamatos képzésével kapcsolatos elvárásokat foglalta össze és kevéssé épített a kompetenciák meghatározására, illetőleg fejlesztésére.

Ebben a körben szükségesnek tartom még megemlíteni az Országos Bírósági hivatal elnökének *az igazságügyi alkalmazottak teljesítményértékeléséről szóló 10/2018. (XII.19.) OBH utasítás*át. Az utasítás valamennyi munkaköri csoport vonatkozásában vizsgálja az *1.melléklet* szerinti egyes munkaköri követelmények megvalósulását, így a munkaköri feladatok ellátását, az elvégzett feladatok önellenőrzését, a határidők betartását, a magatartási és viselkedési szabályok megtartását és a munkakörnyezet rendezettségét, a munkaidő kihasználását, a pontosságot és a precizitást, a szabálykövetést, a szakmai felkészültséget és a szakmai és igazgatási utasítások betartását, valamint az önképzési aktivitást.[29]

A teljesítményértékelés során kifejezett vizsgálat alá esnek a *2.melléklet* szerinti alapkompetenciák[30], illetőleg bírósági fogalmazók és titkárok esetében az utasítás *3.melléklet*e szerinti szakmai kompetenciák. Ebben a körben az utasítás kifejezetten értékelés alá vonja a bírósági fogalmazók és a bírósági titkárok megbízhatóságát, konfliktuskezelését, önállóságát, illetőleg a változásokra való nyitottságát, döntési képességét, határozottságát, koncentrációs képességét, lényeglátását, együttműködési készségét, írásbeli és szóbeli kommunikációs képességeit és kifejezőkészségét, valamint szorgalmát, kitartását és munkabírását.[31]

3.3.2. A pályaalkalmassági vizsgálat

A bírák bírói hivatásra való alkalmasságának szűrője jelenleg a bírák pályaalkalmassági vizsgálata, amelyet 1999-ben vezettek be Magyarországon. A jelenleg hatályos szabályokat *a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V.25.) IM rendelet* tartalmazza.[32] A vizsgálat célja, hogy a bírói hivatásra pályázó jelölt egészségi, pszichés állapotának és

[27] lsd. az Utasítás 31.§ (3) bekezdése

[28] las. a Rendelet 1/B.§ (4) bekezdése

[29] 10/2018. (XII.19.) OBH utasítás 1.számú melléklete

[30] lásd például az aktivitás és a reagálás, az eredményorientáltság és a motiváltság, a fejlődés igénye és ennek üteme, a felelősségvállalás és a felelősségtudat, a munkatempó, az önállóság, valamint a stressztűrés és a pszichés terhelhetőség vizsgálata, az 10/2018. (XII.19.) OBH utasítás 2.melléklete szerint.

[31] 10/2018. (XII.19.) OBH utasítás 3.számú melléklete

[32] lásd még a Bjt. 6.§-át.

személyiségjellemzőinek feltárása alapján születhessen meg egy szakmai döntés arról, hogy alkalmas-e a bírói munka ellátására.

A feladatok mindannyiunk előtt ismertek: az általános orvosi vizsgálatot egy neuro-pszichológiai vizsgálat, majd egy feltáró pszichológiai vizsgálat követi. Úgy gondolom, hogy a vizsgálat utolsó szakasza, azaz a pszichológiai alkalmassági vizsgálat az, amely talán a legátfogóbb képet nyújthatja a jelölt személyiségéről.

Ebben az utolsó szakaszban a pszichológus szakértő feltáró beszélgetést követően két alaptesztet, a Rorschach és az MMPI teszteket végeztet el a jelölttel. A *Rorschach teszt* talán a legismertebb pszichológiai teszt, amely során a vizsgált személy elé képeket helyeznek, amelyeknek nincsenek meghatározott jelentésük, mondanivalójuk. A vizsgált személynek az a feladata, hogy az egyenként kezébe adott képekről mondja el a benyomásait, megfigyeléseit, melyekből a vizsgálatot végző pszichológus szakértő a vizsgált személy rejtett érzelmeit és motivációit feltárhatja.

Az *MMPI teszt* egy 566 állításból álló teszt, amelyekről a vizsgált személynek el kell döntenie, hogy önmagára nézve igaznak tartja-e az egyes állításokat, avagy sem. A kérdőív állításai különböző csoportokba sorolva abban segítenek a vizsgálatot végző szakértőnek, hogy megállapítsa a vizsgálat alanyáról, hogy mennyire alkalmas, vagy éppen alkalmatlan egy adott munkakör betöltésére. Ezen utóbbi tesztnél nagyobb valószínűséggel van lehetőség feltárni a személyiség mélyebb jellemzőit, mivel a laikus vizsgálati alany számára képtelenség megjegyezni mind az 566 kérdésre adott válaszát, illetőleg azt, hogy egyik vagy éppen másik kérdésre adott válaszával nem zárja-e ki a 234. vagy a 379.kérdésre adott válaszát.

A bíró személyiségének elemzése véleményem szerint kiemelkedően fontos, mivel személyisége mélyebb jellemzői nagy hatással lehetnek a döntéshozatalra. Egy adott ügy eldöntésénél a szakmai tudás mellett a bíró személyisége is nagy szerepet kap, mivel annak egyes jellemzői meg is nehezíthetik objektív döntési képességét.

Kérdéses ugyanakkor, hogy ez az érvényben levő pályaalkalmassági vizsgálat megfelelő szűrőként működik-e. A kiválasztás folyamatában véleményem szerint még alkalmas lehet a bírói hivatásra pályázó személyiségjellemzőinek mélyebb elemzésére, de azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a bírói hivatással járó igénybevétel, stressz és frusztráció tünetei csak a későbbiek során jelentkezhetnek.

Az egészségügyi alkalmatlansági eljárás[33] keretén belül merülhet fel még a bírák egészségügyi szempontú szakértői vizsgálata, de a stressz hosszú távú hatásainak kiszűrésére és a bíró személyisége esetleges torzulásának monitorozására jelenleg nincs kötelezően előírt későbbi alkalmassági vizsgálat, így a bírói hivatás hosszútávú, személyiségre gyakorolt hatását nem tudjuk megítélni.

[33] Lásd a Bjt. 86.§ (2) bekezdését és a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V.25.) IM rendelet 1.§ b) pontját.

3.4. A klasszikus, jó bíró képe

A klasszikus elvárás szerint a bíró alapvető feladata, hogy a törvényhozónak segítséget nyújtva, az egyedi élethelyzetre alkalmazza a jogot. A bíró és a bíróságok társadalmi szerepe azonban ezen az egyszerű elváráson messze túlmutat: a jogalkalmazás mellett az is a feladatuk, hogy a tevékenységüket szabályozó garanciális szabályok és elvárások megtartása és betartása révén védjék az alkotmányos rendet, példaképül szolgáljanak a társadalom számára.

A bíró számára a jog magas színvonalú, hatékony működtetéséhez elengedhetetlen a speciális, csak a jogászokra jellemző szakmai tudás megléte. Ez a tudás jelöli egyfelől a *hatályos jogszabályok,* az irányadó felsőbírósági döntések, és az ezek mögötti jogtudományi tételek, értelmezések, fogalmak átfogó ismeretét, továbbá a lényeglátó és logikus gondolkodás képességét. A jogászi hivatás ezen dimenzióját nevezhetjük azon *kiemelkedő szakmai tudás*nak, amely a bírát alkalmassá teszi feladata ellátásra.

Egy jó bírónak tisztában kell lennie azzal is, hogy az általa alkalmazott jogszabályokat mely mögöttes elvek tesznek igazolhatóvá. Tudnia kell az adott törvény, vagy konkrét jogintézmény megalkotása mögött meghúzódó jogalkotói célt, a szabályozás miértjét, az adott jogi rendelkezések célját, mivel kötelessége, hogy azokra az elvekre tekintettel hozza meg érdemi döntését, amelyek az alkalmazandó tételes jogszabályok mögött állnak.

Ezen túlmenően azonban létezik a bírói hivatásnak, a bíró tudásának egy másik szegmense is. A bírónak munkája során az írott jog mellett *íratlan elvárásoknak* is meg kell felelnie. Ezen elvárások egyrészről a hagyományosan szakmainak tekintett elvárásokat jelölik, mivel a bírói döntésnek meg kell felelnie a jogászi szakma által támasztott követelményeknek, valamint jelölik emellett a társadalom morális követelményeinek való megfelelést is, hiszen a döntéseknek a jog címzettjei, a laikus állampolgárok felé is igazolhatónak kell lenniük. A bírói munka és az igazságszolgáltatás működése ugyanis folyamatosan ki van téve a nyilvánosság bírálatának, így a bírói döntéseknek a laikus közönség, azaz a társadalmi nyilvánosság előtt is védhetőnek, igazolhatónak kell lenniük.

A bírói érvelésnek emellett kellően meggyőzőnek is kell lennie, a bírói döntésnek ki kell terjednie a döntés alapjául szolgáló tények és álláspontok átlátható és laikusok számára is érthető felvázolására akként, hogy a peres feleket a döntés eredményeként meggyőzhesse arról, hogy az általa a döntés alapjául felhozott érvek erősebbek, mint az ellenkező álláspont melletti érvek.

Barna-Juhász-Márok: Milyen a jó bíró?[34] című tanulmánya részletesen ismerteti az egyes jogtudományi álláspontokat a bírói erényekről[35], amelyek átolvasása után rögtön arra gondoltam, hogy ennyiféle elvárásnak lehetetlen egyidejűleg egyszemélyben megfelelni. Lehet egy bíró becsületes, nemesszívű, bátor és megfontolt, ahogy azt a kiválóság elmélete hirdeti, de az, hogy egyszerre hozzon a természetjogi teóriának megfelelően, a társadalom morális

[34] Barna Lili – Juhász Dorottya – Márok Soma: Milyen a jó bíró?

Forrás: https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201801/8_barnajuhasz.pdf - utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.20.28

[35] lsd. természetjogi teória, kiválóság elmélete, ügyfélbarát bírói elmélet és hatszirmú elmélet

elvárásaival szinkronban levő, de a jogpozitivista felfogás szerint a törvényességnek is megfelelő, de ugyanakkor méltányos döntést is, már kevésbé érzem kivitelezhetőnek.

Saját elgondolásomhoz talán a *hatszirmú elmélet*et érzem a legközelebb állónak. Ezen elmélet szerint a „jó bíró”-t egyszerre jellemzi a helyes bírói szerepfelismerés, a bátorság, a pártatlanság, a függetlenség, az igazság keresése és a mértékletesség. A *helyes bírói szerepfelismerés* jelöli a bíró azon tulajdonságát, mely szerint az előtte levő ügy sajátosságait, az abban felmerülő jogi kérdést megfelelően észleli, megérti és arra képes adekvát módon reagálni. A *bíró bátorsága* jelöli azon képességét, amely lehetővé teszi számára, hogy az általa meghozott döntést bármely külső behatással szemben, a saját morális felfogása szerint képviselje. A *pártatlanság* jelöli a bíró ügyhöz való azon hozzáállását, amellyel az előtte levő ügyet képes külön kezelni a saját életétől, illetőleg az esetleges előítéletéből, szubjektív hozzáállásától. A *függetlenség* szorul talán a legkevesebb magyarázatra. A függetlenség jelöli a bíró azon tulajdonságát, amely nem hagyja, hogy bármely külső, vagy belső tényező befolyásolja döntése meghozatalában. A bírói függetlenségnek négy irányban is meg kell valósulnia: a mindenkori hatalomtól való függetlenségben, a közvéleménytől való függetlenségben, a bírótársaktól való függetlenségben és a saját érzelmektől való függetlenségben is. Az *igazság keresése* a bíró belső meggyőződéséből fakadó azon tulajdonsága, mely szerint az előtte levő jogvita eldöntésében a tényállás teljeskörű felderítésének vágya hajtja és döntését ezáltal a valós tényállásnak megfelelően, a társadalom által elfogadott értékeket megjelenítő és azokat védő jogra alapozhatja. A *mértékletesség* a bírát jellemző belső önuralom és önmegtartóztatás képessége, amely szerint döntését semmilyen vágyak, érzékek és szükségletek nem befolyásolhatják.

Miután elolvastam *Barna-Juhász-Márok: Milyen a jó bíró?* című tanulmányát, bennem is felmerült a kérdés: vajon mit gondolunk mi ma? Milyennek kellene lennie egy modern, jó bírónak? Melyek azok a kompetenciakövetelmények, amelyeknek való megfelelés segítheti a bírát hivatása gyakorlásában? Megfogalmazódott bennem egy saját kérdőív összeállítása, amelynek segítségével feltárhatnám a bírákkal szemben napjainkban támasztott szakmai és össz-társadalmi elvárásokat.

4. A KÉRDŐÍVES ELEMZÉS ÉS MEGÁLLAPÍTÁSAI

Kérdőívem összeállításakor arra törekedtem, hogy az ne csak a bírósági szervezetrendszerben dolgozó bíráktól, bírósági titkároktól és igazságügyi alkalmazottaktól származó válaszokat tükrözze, hanem kvázi kontrollcsoportként olyan válaszadók álláspontja is megjelenhessen, akiknek nincs közelebbi kapcsolatuk a jogászi, illetőleg a bírói hivatással, így teljesen laikusként tudnak állást foglalni abban, hogy milyen elvárásokat társítanak a modern bíró képéhez.

Ahogyan azt mondani szokás, evés közben jön meg az étvágy, és a kérdőív összeállításakor egyéb kérdések is felmerültek bennem, amelyek bár nem köthetőek szigorúan a bírákkal szembeni elvárások kérdésköréhez, de segíthetnek a jogászi és a bírói hivatás vállalása mögöttes motivációinak feltárásában, illetőleg egy szélesebb körű társadalmi értékítélet felállításában is.

A kérdőívem kitöltési felületéül a Google Űrlapok szolgáltatását választottam. A kitöltésre általam megszabott idő rövidsége ellenére 101 válasz érkezett, de nem minden kitöltő adott választ valamennyi kérdésre, így a válaszok összegzett elemzése mellett egyes kérdések egyedi elemzésére is sort kellett kerítenem. A kérdőív kérdéseit a 7.1.számú melléklet, míg a válaszadókra vonatkozó adatokat a 7.2.számú melléklet tartalmazza.

A válaszadók teljesen eltérő **demográfiai és társadalmi helyzet**ben élnek: van közöttük fővárosban élő diplomás és községben élő középfokú végzettségű kitöltő is. Társadalmi helyzetükből fakadó ezen különbségek lehetőséget adtak számomra arra, hogy a kérdésekre egyenként adott válaszok egyedi elemzése mentén még markánsabban láthassam a jogászi létről és a bírói hivatásról kialakult szakmai és társadalmi képet.

A kérdőív kitöltői között a **nemekbeli megoszlás**t tekintve többségben voltak a hölgyek (76,2 % - 23,8), míg a **kor** szerinti **diagram** változatos képet mutatott. A kitöltők zöme középkorú volt, a legfiatalabb kitöltő 19 éves, a legidősebb 71 éves volt.

A **lakóhely** tekintetében a kérdőív kitöltőinek többsége (21,8 % + 47,5 %, azaz mindösszesen: 69,3 %) nagyvárosban él - ideértve a fővárost és a megyeszékhelyeket -, míg kisebb részük (31,7 %) kisebb városban, vagy községben él.

A kérdőívet kitöltők igen nagy százaléka felsőfokú **végzettség**ű (68,3 % + 13,9 %, azaz mindösszesen 82,2 %) és ezen belül is kiemelkedik azoknak a száma, akik a tanulmányaiknak megfelelő munkakörben, munkahelyen dolgoznak (68,3 %) Kérdőívem kitöltői kiemelkedő arányban házasságban vagy kapcsolatban élnek (összesen: 74%) és egy, illetve két gyermeket nevelnek (összesen: 60,8%).

Az általános demográfiai jellemzőkön túlmenően arra is kíváncsi voltam, hogy a kérdőívet kitöltőknek van-e valamilyen **kapcsolódási pont**ja a jogi hivatáshoz: ők maguk jogászok-e, illetőleg van-e/volt-e valaki a családjukban, aki valamely jogászi hivatást gyakorol, vagy korábban gyakorolt.

A kérdőívet kitöltők 58,6 %-a[36] nyilatkozott úgy, hogy ő maga nem jogász, és 56,4%-a[37] nyilatkozott úgy, hogy családjában nem volt senki sem, aki a jogászi hivatást gyakorolta volna. Egy másik kérdésre adott válaszban összességében a kitöltők 60,6 %-a[38] nyilatkozott úgy, hogy ő maga nem jogász, míg a kitöltők 20,2%-20,2%-a határozta meg magát egyéb jogászi hivatás gyakorlójaként, illetőleg bíróként, vagy igazságügyi alkalmazottként.

A két adat közötti eltérést egyes kitöltők alkalmi figyelmetlensége okozhatta, mivel az egyedi elemzés során a későbbi kérdésekre adott válaszokból egyértelműen megállapítható volt, hogy van-e valós kapcsolódási pontjuk a jogászi hivatáshoz.

Az egyéb jogászi hivatás gyakorlói között volt ügyvéd, jogtanácsos, közigazgatásban, nonprofit szervezetnél, egyháznál, és közbeszerzési tanácsadónál tevékenykedő jogász. A kérdőívet kitöltők közül 11 fő nyilatkozott úgy, hogy bíróként, bírósági titkárként, illetőleg fogalmazóként dolgozik.

Ezen kérdést követően az is érdekelt, hogy milyennek ítélik meg a kérdőív kitöltői **a jogászi hivatás társadalmi presztízs**ét, valamint ezen belül **a bírói hivatás presztízsét**. A kérdőív maga nem adott lehetőséget a szakmai, illetőleg a laikus válaszok kiszűrésére, de a kérdőívre adott egyedi válaszok egyenkénti elemzésével további adatokhoz jutottam.

A válaszok számomra nem okoztak nagyobb meglepetést, mivel előzetesen is arra számítottam, hogy a **laikus közönség**[39] jóval kedvezőbben fog nyilatkozni mind a jogászi hivatás, mind a bírói pálya megítélése felől. A **jogászi hivatás társadalmi presztízse** kapcsán a válaszadók kis része a jogászi szakma társadalmi presztízsét közepesnek (9 szavazat – 12,67%), míg zöme jónak (33 szavazat – 46,47 %), vagy kiemelkedőnek (28 szavazat - 39,43%) értékelte. Ezen válaszok egyéni vizsgálata alapján azt láttam, hogy egy kirívó, elégséges értékelést tekintve (1 szavazat – 1,4%), zömmel jónak mondható az uralkodó társadalmi felfogás.

A helyzet még egyértelműbb, ha a **bírói hivatás presztízsé**re adott válaszokat összesítjük. A válaszadók közül mindössze 5 fő (7%) adott közepes értékelést, és 29 fő (40,84%) jónak, illetőleg 37 fő (52,11%) kiemelkedőnek tekinti a bírói hivatás presztízsét.[40]

A kérdőív valamely jogászi hivatást gyakorló kitöltői között már másfajta megfigyelést tehettem. A **jogászi hivatást gyakorlók**[41] értékelése szerint a **jogászi szakmai társadalmi presztízse** egyáltalán nem ilyen kiemelkedő. A válaszadók riasztó száma a jogászi szakma társadalmi presztízsét közepesre értékelte (12 fő - 40%), míg ezzel majdnem azonos arányban voltak azok, akik jó értékelést adtak. (13fő - 43,33%). A jogászi szakma társadalmi presztízsét kiemelkedőnek mindössze 5 fő (16,66%) tartotta.

---

[36] 99 leadott válasz alapján értékelve.

[37] 101 leadott szavazat alapján.

[38] 101 leadott szavazat alapján értékelve.

[39] 71 laikusként értékelhető szavazat alapján értékelve.

[40] 71 laikus szavazat alapján értékelve.

[41] 30 fő jogászi hivatást gyakorló által leadott szavazat alapján értékelve.

A **bírói hivatás megítélése** kapcsán valamivel jobb adatokkal találkoztam. Egy válaszadó adott elégséges (!) és kettő közepes értékelést (3,33% illetőleg 6,66%), de ezen felül közel azonos számban került sor jó (14 szavazat – 46,66%) és kiemelkedő (13 szavazat – 43,33%) értékelésre.[42]

A kérdőívet kitöltők 20,2%-20,2%-a határozta meg magát egyéb jogászi hivatás gyakorlójaként, illetőleg bíróként, vagy igazságügyi alkalmazottként. A kérdőívben arra is rákérdeztem, hogy mi volt az, ami a jogászi hivatás választásakor **motiváló tényező**ként jelent meg, illetőleg mi motiválta, illetőleg mi fogja motiválni a bírósági szervezetben dolgozó bírót, bírósági titkárt és fogalmazót a bírói pályázat benyújtásában. A válaszadók több lehetőséget is megjelölhettek.

A jogászi hivatás iránti elkötelezettség egyértelműen megjelent a válaszokban, mivel a válaszadók túlnyomó többsége (83,8 %; - össz-százalék: 32,1%) a személyes érdeklődés és elkötelezettség miatt választotta a jogászi hivatást. Ettől jóval kevesebben voltak, akik valamely külső tényezőt jelöltek meg motiváló erőként, ide sorolva a szülői akartnak való megfelelést (16,12 %; - össz-százalék: 6,2%), a tanárok ösztönzését (16,12%; össz-százalék: 6,2%), a társadalmi felemelkedés lehetőségét (16,12 %; össz-százalék: 6,2%), a családi minta követését (12,9%; össz-százalék:4,9%), társadalmi presztízs (9,6%; össz-százalék: 3,7%), illetőleg az anyagi felemelkedés lehetőségét (6,4 %; össz-százalék: 2,5%) vagy a kortárs közeg hatását (3 %); össz-százalék:1,2%).[43]

A bírói pályázat motivációi kapcsán már összetettebb volt a kép. A válaszok közül érdemben egyik sem emelkedett ki a többi közül. A **bírói pályázat benyújtásá**ban hasonló mértékben motiváló tényező a pályázó titkár saját magával szembeni elvárásai (66,6%; össz-százalék: 7,5%), a hivatástudat és az elkötelezettség (55%; össz-százalék: 6,3%), a szakmai előrelépés vágya, a karrier-beli kiteljesedés lehetősége és a szakmai kihívások iránti fogékonyság (44,4% - össz-százalék: 5%), a további szakmai fejlődés lehetősége (33,3% - össz-százalék: 3,8%), a társadalmi hasznosság lehetősége (22,2% - össz-százalék: 2,5%) és azonos mértékben az anyagi megfontolások és a titkári életpályán megjelenő motiválatlanság. (11,1%; össz-százalék: 1,3-1,3%)[44]

Ezt követően arra voltam kíváncsi, hogy általánosságban milyen kép él válaszadóimban a bírósági szervezetrendszerről.

---

[42] 30 fő jogászi hivatást gyakorló által leadott szavazat alapján értékelve.

[43] A kérdésre leadott 81 szavazatból 50 fő szavazata esett ki, mivel ők magukat „nem jogász”-ként jelölték meg. A feltüntetett össz-százalékos érték az ő válaszuk figyelembe-vételével számolt értékeket jelöli. Az első százalékos értékek csak a kérdés körében értékelhető válaszokat adó kitöltők válaszai alapján kerültek megjelölésre, akiknek ennél a kérdésnél is lehetőségük volt több válasz megjelölésére.

[44] A kérdésre leadott 80 válaszból érdemben 9 fő válasza volt értékelhető, mint bíró, illetőleg bírósági titkár által leadott szavazat. A válaszadók ennél a kérdésnél is több választ jelölhettek meg. A feltüntetett össz-százalékos érték itt is a leadott összes szavazatszámhoz viszonyítva került megjelölésre.

A bíróságokról való képet a Magyar Országgyűlés Hivatalának 2021.évi bírósági szervezetrendszerről összeállított I**nfotablójá**val[45] próbáltam meg árnyalni és megkérdeztem kérdőívem kitöltői arról, hogy mi a véleményük a hazánkban foglalkoztatott bírák és igazságügyi alkalmazottak **létszám**áról. Az Infotabló szerint 2019.12.31.napján 2926 fő tevékenykedett bíróként és 911 fő bírósági titkárként. Az ügyérkezési adatokról tisztább és naprakészebb képpel nem rendelkező laikusok számra ez a szám akár soknak is tekinthető.

A kérdésre adott válaszukban 53 fő (52,5%) nyilatkozott akként, hogy nem tudja megítélni a **bírák és titkárok létszámá**nak elégségességét, 25 fő (24,8%) nyilatkozott úgy, hogy kevésnek találja, míg 21 fő (20,8%) úgy, hogy elegendőnek tartja a bírósági szervezetben dolgozó bírák és titkárok számát. A bírósági szervezetrendszerben dolgozó 2 fő (1,9%) világított rá arra az általam is tapasztalt problémára, mely szerint a bírák és titkárok száma ugyan elegendőnek tekinthető (az ügyérkezés adataira való tekintet nélkül), de a jegyzők száma az, amely jelentősen hátráltathatja a munkavégzés időszerűségét, így alkalmas arra, hogy negatív irányba befolyásolja a bírósági szervezetről alkotott társadalmi képet.[46]

Az Infotablónak a kérdésre adható választ tovább árnyaló megállapítását is a válaszadóim elé tártam és felkértem őket, hogy gondolják át az előző kérdésre adott válaszukat annak fényében, hogy a bírósági **ügyérkezések** számát az Infotabló a 2019.évben 1,17 millió darabban jelölte meg.

Ahogyan azt előzetesen vártam, az ügyérkezés riasztó száma árnyalta a kérdésre adott válaszokat. Azok száma, akik az előző kérdés alapján érdemben nem tudták megítélni a bírák és titkárok ügyérkezési adatokhoz viszonyított arányát, jelentősen csökkent. (19 fő – 18,8%) Ezzel ellentétben a válaszadók túlnyomó többsége, 61 fő (60,4%) nyilatkozott akként, hogy a hazai bírák és titkárok számát az ügyérkezési adatokhoz viszonyítva kevésnek találja, és csak 20 fő (19,8%) nyilatkozott úgy, hogy a bírák és titkárok száma összhangban van az ügyérkezéssel és elegendő.

A kérdésre egy válaszadó adott, a kérdésen túlmutató és szakmailag is értékelhető választ. Akár kevésnek, akár soknak találjuk az ügyérkezési adatokhoz viszonyítottan a bírák és titkárok számát, azt mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy az ügyek súlya nyilvánvalóan nem egyforma: vannak könnyebben befejezhető ügyek, amelyek kevésbé munkaigényesek és emellett olyan ügyek is vannak, amelyekben benne van a lehetőség arra, hogy akár a felek perlekedő hajlama, akár a jogvita bonyolultsága, akár egyéb tényezők következtében az észszerű időn belüli befejezés követelményének a bíró nem tud eleget tenni. Így azt, hogy elegendő-e az ügyérkezési adatokhoz viszonyítva a bírák és a titkárok létszáma - az eltérő nehézségű ügyekre tekintettel - csak az általánosság talaján tudjuk megítélni.

Ezt követően elérkeztem kérdőívem központi kérdéséhez: mit tekintenek a válaszadóim egy **„jó bíró" legfontosabb ismérvé**nek. Mivel magam is úgy vélem, hogy a „jó bíró" képét lehetetlen egy tulajdonsággal jellemezni, a válaszadóimat is arra kértem, hogy legalább 5 tulajdonságot

[45] Magyar Országgyűlés Hivatalának Infotablója https://www.parlament.hu/documents/10181/39233533/Infotablo_2021_8_igazsagszolgaltatas_2021.pdf/163e2772-6634-7348-2587-662059586ab8?t=1616150875967 – utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

[46] 101 leadott szavazat alapján értékelve.

jelöljenek meg az általam megadott lehetőségek közül, illetőleg egyéb lehetőségként adják meg saját, a felsorolásban esetleg nem szereplő válaszukat.
A válaszokat az alábbi diagram tartalmazza.

Köszönhetően a választási lehetőségek nagy számának, volt válaszadó, aki ötnél jóval több jellemzőt jelölt meg, de ugyanakkor olyan is volt, aki csak egy tulajdonsággal jellemezte a jó bíró karakterét.

A válaszok elemzéséből kitűnik, hogy a legtöbb szavazatot 87 válasszal (86,1%) a pártatlanság kapta, melyet 80 vokssal (79,2%) a kiemelkedő szakmai tudás követ. Harmadikként a válaszadók a döntésképességet jelölték meg 71 szavazattal (70,3%), és a legtöbb voksot kapó öt, illetőleg hat jellemvonás között szerepel még a függetlenség 62 szavazattal (61,4%), valamint a megfontoltság és határozottság egyaránt 48-48 szavazattal (47,5-47,5%).

Az ezen kérdésre leadott válaszokat egyénileg is értékeltem, különválasztva a laikus és a jogászi hivatást gyakorlók által leadott voksokat.

A **laikus válaszadók** szerint a jó bíró azonos mértékben pártatlan és kiemelkedő szakmai tudású. (60-60 szavazat – 12,68-12,68%) Az elvárások között kiemelkedő helyen szerepel még a döntésképesség (47 szavazat – 9,9%), a függetlenség (39 szavazat – 8,2%) valamint a határozottság és a megfontoltság (33-33 szavazat – 6,9%) A laikus válaszadók az ezen kérdésnél a választható tulajdonságokra összesen 473 voksot adtak le, vagyis azt mondhatjuk, hogy a laikus társadalom elvárásai összetettek: többféle követelményt is támasztanak a modern, jó bíróval szemben.[47]

[47] A százalékos értékek a leadott összes szavazat számához képest kerültek meghatározásra.

A válaszadó **jogászi hivatást gyakorlók** valamivel közelebbi és árnyaltabb képpel bírnak a bírói hivatásról, így az általuk megjelölt tulajdonságok, jellemvonások nem mutattak ekkora megoszlást. A legtöbb szavazatot itt is a pártatlanság kapta 27 szavazattal (12,79%), ezt követi a döntésképesség 24 szavazattal (11,37%), 23 szavazattal a függetlenség (10,9%) és 20 szavazattal a kiemelkedő szakmai tudás (9,4%). Emellett még határozottság, megfontoltság, precizitás és az empátia kapott jelentősebb számú szavazatot. (16-13 szavazatokig – 7,5%-6,16%)

Úgy gondoltam, hogy ennyivel nem elégszem meg és megpróbáltam döntéskényszer elé állítani a válaszadóimat: miután számos jellemvonás és képesség közül többet is választhattak és volt lehetőségük átgondolni, hogy mit is várnak el egy jó bírótól, kíváncsi voltam arra, hogy meg tudják-e **egy képességben, kompetenciában** jelölni számomra, hogy mitől jó bíró a bíró.

A 93 leadott szavazatból 22 fő (23,65%) a pártatlanságot jelölte meg, mint a jó bíró legfőbb tulajdonságát. Ezt követte meglepő módon az igazságkereső és nem jogalkalmazó szemlélet megjelölése 15 szavazattal (16,12%) és a harmadik helyen holtversenyben 9-9 szavazattal (9,6%) a döntésképesség és a függetlenség áll. Ezeken túlmenően az empátia, a kiemelkedő szakmai tudás, a rátermettség, a megfontoltság, a határozottság, a társadalmi hasznosság, a feddhetetlen szakmai és magánélet és a nyitottság kapott több szavazatot, egyéb jellemvonások és kompetenciák pedig 1-1 szavazatot. A válaszok között 2 olyan válasz volt, amely nem az általam előre megadott képességeket sorolta fel, hanem a jó bírót „nem korrumpálható”-nak és „nem befolyásolható”-nak szeretné látni a válaszadó, de ezek gyakorlatilag szintén a függetlenségre és a pártatlanságra leadott voksok számát növelik.

Az ezen kérdésre adott válaszokat ismételten szerettem volna alaposabban is megvizsgálni, így a kérdésre adott válaszokat az egyéni kérdőíveken belül is elemeztem, külön választva a kérdésre a laikus közönség és a jogászi hivatást gyakorlók által adott válaszokat.

A **laikus válaszadók** között 14 fő a pártatlanságot (21,53%), 12 fő az igazságkereső és nem jogalkalmazó hozzáállást (18,46%), 6-6 fő pedig a függetlenséget és a kiemelkedő szakmai tudást jelölte meg. (9,2-9,2%). A válaszadók között nagy volt a szórás, mivel szavazatot kapott még a döntésképesség, a társadalmi hasznosság, a rátermettség, a határozottság, a feddhetetlen szakmai és magánélet, az empátia, de még az európai uniós jog ismerete is. A válaszok sokszínűsége megerősítette azt a korábbi felvetésemet, mely szerint a laikus társadalom többféle elvárást támaszt a modern bíróval szemben.[48]

A válaszadó **jogászi hivatást gyakorlók** jóval összetettebb képpel bírnak a bírói hivatásról, így az általuk megjelölt tulajdonságok, jellemvonások nem mutattak ekkora megoszlást. A legtöbb szavazatot itt is a pártatlanság kapta 8 szavazattal (27,58%), ezt követi az empátia és a döntésképesség 4-4 szavazattal (13,79%), és 3-3 szavazattal a függetlenség és az igazságkereső, nem jogalkalmazó szemlélet megjelölése (10,34%). Emellett még a nyitottság, a megfontoltság, a kiemelkedő szakmai tudás, a rátermettség és a határozottság kapott még szavazatot.[49]

[48] 65 leadott szavazat alapján értékelve.

[49] 29 szavazat alapján értékelve.

Ezt követően már csak egy kérdés volt, amit szerettem volna közelebbről megvizsgálni. Mit tehet a bíró, illetőleg a bírósági szervezet annak érdekében, hogy kivívja a társadalom bizalmát. Mitől lehet jó bíró a modern bíró a társadalom szemében? Ahhoz, hogy ezt megállapíthassuk, meg kell fordítanunk a kérdést. Mi az, ami **rombolóan hat(hat)** a bíró és a bírói kar presztízsére nézve? Válaszadóimat arra kértem, hogy legalább három lehetséges tényezőt jelöljenek meg. A kérdésre adott válaszokat az alábbi diagram foglalja össze.

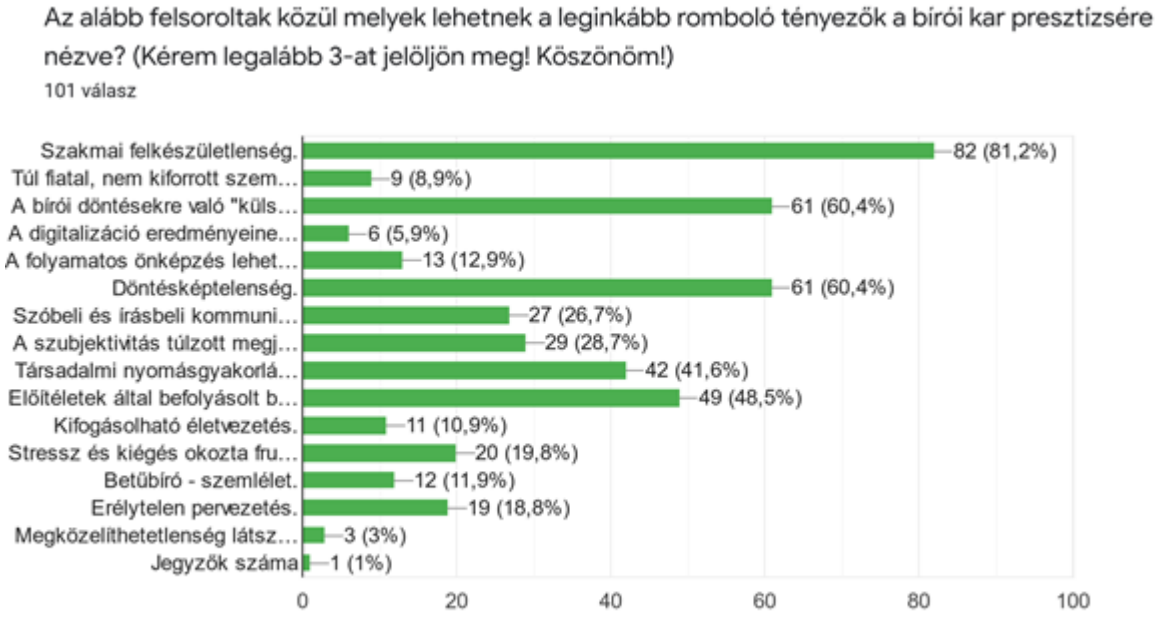

Mivel ezen kérdésnél is lehetőség volt több választ megjelölni, így szép számú szavazat érkezett.[50] Itt is volt olyan válaszadó, aki csupán egy tényezőt jelölt meg, de volt olyan kritikus szemléletű kitöltő is, aki kilenc (!) tényezőt is szükségesnek tartott megjelölni. A válaszadóim zöme, 82 fő egyetértett abban, hogy a leginkább romboló tényező a szakmai felkészületlenség (81,2%), illetőleg azonos szavazatszámot kapott 61-61 szavazattal (60,4-60,4%) a bírói döntésekre való „külső" nyomásgyakorlás és a döntésképtelenség. Nagyszámú szavazatot kapott még az előítéletek által befolyásolt döntéshozatal (49 szavazat – 48,5%) és a társadalmi nyomásgyakorlás (42 szavazat – 41,6%) is.

Külső nyomásgyakorlásnak a bírói hivatás gyakorlását befolyásoló bármely külső tényezőt tekintettem, míg a társadalmi nyomásgyakorlás alatt a bírói döntésekre elsősorban a média által befolyásolt nyomásgyakorlást értettem.

Ezen kérdés esetében is szükségesnek találtam, hogy az adott válaszokat egyenként is elemezzem a laikus és a jogászi közönség esetleges eltérő álláspontjának vizsgálata érdekében.

[50] A leadott összes szavazat száma: 444 volt.

Mind a laikusok, mind a szakmai közönség számára az egyértelműen legrombolóbb tényező a szakmai felkészületlenség volt. Míg a **laikusok** által leadott 308 szavazatból[51] 57 esett a szakmai felkészületlenségre (18,50%), addig a jogászi hivatást gyakorló válaszadók által leadott 136 szavazatból 25 érkezett (18,38%) erre a kategóriára.

A laikus válaszadók szerint a második legrombolóbb tényező a bírói döntésekre való külső nyomásgyakorlás (44 szavazat – 14,28%) és a harmadik a döntésképtelenség (39 szavazat – 12,66%). Ezen utóbbitól csak pár szavazattal maradt el az előítéletek által befolyásolt döntéshozatal (35 szavazat – 11,36%) és a társadalmi nyomásgyakorlás (31 szavazat – 10,06%). Jelentős számú szavazat érkezett még a szubjektivitásra (19 szavazat – 6,16%) és a szóbeli és írásbeli kommunikációs képességek fejletlenségére (18 szavazat – 5,8%) is.

Ami számomra érdekesség volt az az, hogy a laikus közönség is érzékeli annak veszélyét, hogy a digitalizáció eredményeinek alkalmazásától való vonakodás, illetőleg az önképzéstől való elzárkózás legalább olyan negatív hatással lehetnek a bírói karra nézve, mint a stressz és kiégés okozta frusztráció, az erélytelen pervezetés, vagy éppen a kifogásolható életvezetés, mivel az ezen tényezőkre leadott szavazatok száma között érdemben nem volt különbség.

A **jogászi hivatást gyakorló** válaszadók szerint – ahogy már fentebb említettem – szintén a szakmai felkészületlenség hiánya lehet a legrombolóbb körülmény. (25 válasz – 18,38%). A második helyen a döntésképtelenség (22 válasz – 16,17%) szerepel, míg harmadikként a külső nyomásgyakorlást (17 szavazat – 12,5%) jelölték meg. Ezek mellett jelentős számú szavazatot kapott az előítéletek (14 szavazat – 10,29%), a társadalmi nyomásgyakorlás (11 szavazat – 8,08%), valamint a szubjektivitás (10 szavazat – 7,3%) és a szóbeli és írásbeli kommunikációs képesség fejletlensége is (9 szavazat – 6,6%).

Amit külön érdekesnek találtam az az, hogy a „megközelíthetetlenség látszata" nagyobb számban képviseltette magát az egyéb jogászi hivatást gyakorló válaszadók által adott válaszok között, mint a laikus kitöltők körében. A társadalom bizalma nagyobb lenne a bírói karban, mint az egyéb jogászi hivatást gyakorlóké?

Távol álljon tőlem, hogy a saját magam által összeállított kérdőívben szereplő kérdésekre adott válaszokat reprezentatívnak ítéljem, illetőleg azokból bármely általános érvényű következtetés levonását szorgalmazzam, de arra mindenképp alkalmas volt, hogy egy gyors képet alkothassak a bírói hivatással kapcsolatosan napjainkban élő jogászi és össz-társadalmi képről.

[51] Ezen kérdés esetében legalább három tényező megjelölésére volt lehetősége a kérdőív kitöltőinek, így értelemszerűen jelentősen nőtt a leadott össz-szavazatok száma.

5. A MODERN, XXI. SZÁZADI „JÓ BÍRÓ” ISMÉRVEI

Mindannyian ismerjük a régi római mondást: *„Ius est ars boni et aequi”*, azaz a jog az igazságos és a méltányos művészete. Szépen hangzik, de vajon időszerű-e még ez a mondás a jog modern-kori alkalmazóira nézve is? A kérdőívemben feltett kérdésekre adott válaszok fényében attól tartok át kell értékelnünk és új tartalommal kell megtöltenünk a modern, jó bíróról alkotott képünket.

A jó bíró fogalma és annak meghatározása a bírói etika talán legtöbbet elemzett kérdése. Maga a fogalom átfogja mindazokat a képességeket, készségeket és kompetenciákat, amelyekkel egy jó bírónak rendelkeznie kell ahhoz, hogy a többségi társadalom és a szakmai elit által is elismert és megbecsült személyként gyakorolhassa hivatását. A modern társadalom a hagyományostól szélesebb körű és átfogóbb kihívások elé állít mindannyiunkat, így a bírói kart is. De akkor milyen egy modern bíró a XXI. században?

A kérdőívre adott válaszok alapján a **függetlenség-pártatlanság** hagyományos követelményét a továbbiakban sem kérdőjelezhetjük meg. Ezen vezérelvek napjainkban is a bírák felé megfogalmazott legfontosabb elvárások között jelennek meg, illetőleg ezek megsértését a bírói kar presztízsére mért súlyos romló erőnek tekinti mind a szakmai, mind a társadalmi közeg. A függetlenség és a pártatlanság komoly sérelmét jelentheti a bírói döntésekre való *külső és társadalmi nyomásgyakorlás*, vagy éppen az *előítélek* és a *szubjektivitás* bírói döntésekben való megjelenése. A bíró nem engedhet semmilyen - a tevékenységét bármely irányba befolyásolni kívánó - nyomásnak: egyedül az adott ügyben eljáró bíró az, aki annak minden részletét ismerve képes mind a jogszabályoknak, mind saját belső erkölcsi mércéjének megfelelő döntést hozni, így bármely nyomásgyakorlásnak ellen kell állnia.

A modern bírónak továbbra is mind szakmai, mind társadalmi szinten elismertséggel kell rendelkeznie. Napjainkban is fontos elvárás, hogy a bírói pozíciót csak a **szakmailag felkészült** bírák töltsék be, mivel mind a társadalom, mind a szakmai közönség a bírói hivatáshoz még ma is a szakmai felsőbbrendűség képzetét társítja. Ezzel párhuzamosan vitán felül a bírói karra nézve legrombolóbb tényezők között jelenik meg a *szakmai felkészületlenség*, illetőleg a *túl fiatal és még nem kiforrott személyiségű* bírák kinevezése, valamint a folyamatos *önképzéstől való elzárkózás* is.

A társadalom felől megjelenő legerősebb elvárás az, hogy a bírói döntés **igazságos** legyen. Ez talán az az elvárás, amelynek szerintem a legnehezebb bármely bírónak megfelelnie. Magát a fogalmat is nehéz meghatároznunk. Mit tekinthetünk igazságos döntésnek egy adott ügyben, amikor a felperes a saját szubjektív igazsága megtalálása érdekében indította a peres eljárást, amelyben az érdemi ellenkérelem előterjesztésével az alperes szintén a saját szubjektív igazságát hangoztatja. Ezen két, szubjektív igazság közül a bírónak nincsen lehetősége arra, hogy válasszon és ezáltal döntse el a peres felek viszonyát. Döntése meghozatalakor arra kell törekednie, hogy a jogszabályok és belső meggyőződése keretei között az erkölcsös és a jog rendeltetésének és céljának leginkább megfelelő, objektív igazságot találja meg és eszerint hozza meg döntését még akkor is, ha ez ellentétes a felek elvárásaival és maga után vonja a társadalmi nyilvánosság esetleges negatív értékítéletét.

A modern bírónak képesnek kell lennie arra, hogy a jogszabályok és saját lelkiismeretének keretei között olyan döntéseket hozzon, amelyek az előtte álló peres felek életét gyökeresen átalakíthatják. Ez a **döntésképesség** az, amely alkalmassá teszi a bírót arra, hogy egy-egy ügy kapcsán a *társadalmi nyomás ellenére* is belső elvárásainak, lelkiismeretének megfelelően döntsön egyik vagy másik fél javára, vállalva ennek következményeit: a szakma és a társadalom értékítéletét. A *döntésképesség hiánya* az eljáráshoz szorosan nem kapcsolódó kérdések megjelenését, a felek bíró feletti felülkerekedését és az eljárás indokolatlan elhúzását is eredményezheti, amelyek mind a bíróra, mind a bírósági szervezetre nézve negatív tényezők lehetnek.

A bíró **pervezetés**e alapvetően befolyásolhatja az egész jogvitát. A joganyaghoz szigorúan ragaszkodó, *betűbíró* szemlélete és szigorúsága nehézkessé teheti a tényállás felderítését, illetőleg a felek bíró felé való megnyílását és bizalmának kialakulását is hátráltathatja. A bíráskodással töltött hosszú évek során fejlődött emberismerete hozzásegítheti a bírót a felek személyiségének, iskolázottságának „feltérképezéséhez", és ahhoz, hogy a felek személyéhez igazított megszólításával is bizalmi légkört teremtsen a tárgyalóteremben, enyhítve ezáltal a *megközelíthetetlenség látszat*át. **Kiegyensúlyozott és nyugodt** hozzáállásával érzékeltetheti érdeklődését és **nyitott**ságát a felek jogvitája iránt, ezzel sok alkalommal azt is elérve, hogy a felek megnyíljanak felé és bőbeszédűbbé válva a jogvitával kapcsolatos esetleges mögöttes motivációkat is felfedjék, illetőleg a bíró a felek esetleges nem verbális megnyilvánulásaiból is további benyomásokat szerezhessen.

Az *erélytelen pervezetés* ezzel szemben viszont azzal a veszéllyel járhat, hogy a bíró az egész jogvitát hagyja kicsúszni a kezei közül, ami nemcsak a bíró számára presztízsromboló, hanem az eljárás indokolatlan elhúzását is eredményezheti.

Magyarország európai uniós és egyes nemzetközi szervezetekben való tagsága, valamint általában a jogviták nemzetközivé válása új kihívás elé állították hazánk bíráit is. A XXI. században a hazai joganyag átfogó ismerete önmagában már kevés a bírói hivatás gyakorlásához, mivel elengedhetetlen mind az **uniós**, mind a **nemzetközi** egyezmények és **joganyag**, valamint a **joggyakorlat** ismerete is és a folyamatos **önképzés** szerepe.

Fontos, hogy a bíró részt vegyen a nemzetközi igazságügyi életben, nyelveket beszéljen, konferenciákon vegyen részt, melyeken lehetősége nyílhat arra, hogy más uniós tagállam-beli kollégáival megosszák egymás között a kialakult jó gyakorlatokat és aktívan tartsák egymással a kapcsolatot. Ehhez az *Európai Jogakadémia* (Academy of European Law – ERA) és az *Európai Igazságügyi Képzési Hálózat* (European Judicial Training Network – EJTN) kiváló felületet szolgáltat, amely a hazai bírák számára is elérhető képzésekkel járul hozzá az uniós igazságügyi együttműködés fejlesztéséhez.

Nagyon fontosnak érzem felhívni a figyelmet a **munkaszervezésre és az idő** minél hatékonyabb **kihasználás**ára. A mennyiség-minőség-időszerűség hármasa fontos követelményt támaszt a bíróval szemben. Mindannyian tudjuk, hogy kevés az az ügy, amit, ha beteszünk a szekrénybe, akkor „megoldja" magát.

Az időszerűségi mutatók monitorozása miatt is elengedhetetlen, hogy egy jó bíró naprakész legyen az ügyeivel, tudja mikor merül fel intézkedési kötelezettsége és ezeket a határidőket be is tartsa. Ez véleményem szerint tanulható, a gyakorlat által fejleszthető készség, a munkaidő minél hatékonyabb kihasználását eredményezheti, amely megment minket az otthoni túlmunka veszélyétől. Az eljárási határidőkön belül, a megfelelő szakmai minőségben befejezett, meghatározott mennyiségű ügy a rendelkezésére álló **idő** maximális **kihasználás**át, a **munkaszervezés** egy magas fokát kívánja meg egy bírótól, amelyhez saját **kiemelkedő munkabírás**a társul.

Ez a bíróval szemben támasztott, több fronton is megjelenő fokozott felelősség állandó belső feszültség forrása, így a *stressz* káros hatásainak mielőbbi felismerése és ha nem is teljes kiküszöbölése, de enyhítése fontos szervezetszociológiai érdek is lehetne a bírósági szervezet egészére nézve.

A talán leglátványosabb modern-kori elvárás a **digitalizáció** eredményeinek alkalmazása. A *mesterséges intelligencia* alkalmazása alatt elsősorban az infokommunikációs technológiák alkalmazását értem, amely talán az idősebb bíró-generáció számára lehet idegen, de ezek alkalmazása (gondoljunk csak a Via-Video rendszerre, vagy az ÍTR-ben rejlő lehetőségekre) hozzájárulhat a bírói munkateher csökkentéséhez és az eljárások pertartamának lerövidüléséhez.

A mesterséges intelligencia fejlődése ahhoz is hozzájárult, hogy a jövőben az ítélkezés folyamatában is rengeteg idő legyen megtakarítható, főként bizonyos munkafolyamatok automatizálása révén.[52] A mesterséges intelligencia ezen térnyerésénél anélkül gondolhatunk a BIIR és az ÍTR fejlesztéseinek a bírói munkára való pozitív hatásaira, hogy attól kellene tartanunk, hogy ezen digitális fejlődés a jövőben alkalmas lenne a bíró személyének kiváltására a konkrét döntések meghozatalakor.

Döntése meghozatalakor a fentieken túlmenően a bírónak képesnek kell lennie arra, hogy az egymásnak feszülő érdekek fölé helyezkedjen, határozott **pervezetése** mellett a felek felé kellő **empátiá**t és **nyitott**ságot tanúsítva, **megfontolt**an, **meggyőzően érvel**ve, **rátermett**ségét a felek felé is bizonyítva, kiváló **szóbeli és írásbeli kommunikációs képesség**ét latba vetve és **precizitás**át felhasználva **határozott**an tudja képviselni az általa meghozott döntést.

Ahhoz azonban, hogy a bíró a társadalom számára valós példaképpé váljon az is fontos, hogy kiemelkedő szakmaisága mellett **kifogástalan életvezetés**e okán magánéletében is úgy viselkedjen, olyan magatartást tanúsítson, amely alkalmas arra, hogy a társadalom szemében a felé és a bíróság felé megnyilvánuló tiszteletet fokozza, tekintélyét ne tehesse megkérdőjelezhetővé.

Fejleszthetőek-e ezek a készségek, képességek és kompetenciák? A többségük egyértelműen igen. A szakmai felkészültség és az európai uniós és nemzetközi jog ismerete a folyamatos

[52] Darák Péter: (Mesterséges) bírói intelligencia? Prémium – 2017.Forrás: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/z_dr_darakpeter.pdf - utolsó hozzáférés dátuma: 2021.09.28.

önképzéssel, valamint a szóbeli és írásbeli kommunikációs készség, a pervezetés, a meggyőző érvelés, a döntésképesség, vagy éppen a munkaszervezés mind-mind olyan készségek, amelyek a bírói pályán töltött évek előrehaladtával, a nagyszámú és sokrétű ügy intézésével gyakorlati tapasztalat formájában magabiztosságot nyújtanak a bírónak, fejlesztik személyiségét és csökkenthetik a döntés meghozatalával járó belső feszültséget.

A személyiség mélyebb jellemzőit alkotó kompetenciákat viszont, mint például a megfontoltság, a precizitás, a nyitott gondolkodás, a rátermettség vagy éppen az empátia, már nem gondolom folyamatosan fejleszthetőnek. Az alapszemélyiségünk nagyban determinálja későbbi hozzáállásunkat és attitűdünket, és bár a bírói pálya kétségtelenül magával von egyfajta széleslátókörűséget, a társadalom különböző csoportjait alkotó peres felek felé megnyilvánuló nyitottságot és empátiát, ugyanakkor nem gondolom, hogy ezen alaptulajdonságok korlátlan személyiségfejlődésre adnának lehetőséget.

A bíró nem csak a tárgyalóteremben bíró. Annak, aki a bírói pályát célul tűzte ki maga elé, képesnek kell lennie arra, hogy a jogszabályok előírásai mellett a hivatásával együtt járó valamennyi követelménynek és személyével szemben támasztott elvárásnak megfeleljen. A társadalom *felé való bizalmának* megteremtéséhez elengedhetetlen, hogy a bíró egész lényével, így **precizitás**ával, **rátermett**ségével, **feddhetetlen** szakmai és magánéletével testesítse meg saját **társadalmi hasznosság**a képét, így érve el azt, hogy mind a szakmai közeg, mind a többségi társadalom szemében tekintélye legyen és személyes példaképként szolgálhasson.

6. ZÁRSZÓ

Mitől jó bíró tehát egy bíró? Ki kell, hogy ábrándítsam a kedves olvasót. Nem volt célom, hogy vizsgálódásom végén egy általános receptet nyújtsak, benne felsorolva valamennyi képességet, készséget és kompetenciát, amelyek elsajátítása azt eredményezheti, hogy a bíró mind szakmai körökben, mind a társadalom szemében igazán elismert, megbecsült és jó bíróként végezhesse munkáját.

Ilyen általános zsinórmérték ugyanis nincs. Az általam felvázolt képességek, készségek és kompetenciák azok, amelyeket talán a leggyakrabban szokás a jó bíró képéhez társítani.

Az igazságszolgáltatás és a bíró talán legnagyobb ereje, a társadalom *felé való* bizalmában jelenhet meg. Ez a bizalom azonban nem automatikus, azt a bírónak ki kell érdemelnie. Annyi bizonyos, hogy az ítélkezés folyamatában az anyagi és eljárásjog jog precíz ismeretének, a tényállás pontos feltárásának, a bizonyítékok megfelelő mérlegelésének, vagy éppen a bírói döntés kellően empatikus közlésének követelménye nem vitatható.

Ugyanakkor: a bíró is ember. Több éven, évtizeden átívelő tanulási-tapasztalási folyamat az, amelynek révén valóban igazán jó bíróvá válik.

A bíráskodással töltött évek ugyanis markánsan formálják a bíró egész jellemét, melynek eredményeként létrejön egy bíróhoz méltó, nem mindennapi személyiség. Kiemelkedő szakmai tudása mellett, a döntéshozatal egész folyamata és hivatása mindennapi gyakorlása fejleszti emberismeretét és empátiáját, így téve alkalmassá a modern bíró társadalom felé vállalt szolgálatának ellátására és a társadalom elismerésének kivívására. Maga *a bírói pulpitus az*, ami bíróvá alakítja a bírót és amely a társadalom felé vállalt szolgálatot megtestesíti.

Álljon itt zárszóként *Juhász Andor* bölcs gondolata, amelyet mindannyian megszívlelhetünk és amennyiben valóban hivatásként tekintünk a bírói pályára és nem az önmegvalósítás színhelyeként a bírói pulpitusra, úgy magunkénak is érezhetünk: *Az igazi bíró nemcsak tudását és tapasztalatait veti latba, amikor embertársai sorsát intézi, hanem lelkiismeretén át a szívét, lelkét is munkába kell állítania, mert különben ítélkezése nem igazmondás, hanem semmitmondó, gépies paragrafusosztogatás.”* [53]

*

[53] Forrás:http://misc.bibl.u-szeged.hu/15692/1/polgari_jog_1935_388-389a.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2021.08.20.

7. MELLÉKLETEK

7.1. A kérdőív kérdései

Bírói kompetenciák

Mitől jó bíró a bíró? Mely értékekkel, készségekkel és kompetenciákkal kell rendelkeznie annak érdekében, hogy mind a szakmai, mind a többségi társadalom által elismert és megbecsült személyként végezhesse munkáját? Erre keresem a választ ebben a kérdőívben.

1. Kérem adja meg a nemét!

Férfi

Nő

2. Kérem adja meg a korát!

3. Kérem, jelölje meg azon település típusát, ahol született!

Főváros

Megyeszékhely

Város

Község

Egyéb

4. Kérem, jelölje meg azon település típusát, ahol jelenleg él!

Főváros

Megyeszékhely

Város

Község

Egyéb

5. Kérem adja meg családi állapotát!

Egyedülálló.

Kapcsolatban él.

Élettársi kapcsolatban él.

Házasságban él.

Nem kívánok válaszolni.

Egyéb.

6. Amennyiben családban él, kérem adja meg a családban élő gyermekek számát!

7. Kérem, az alábbiak szerint adja meg végzettségét!

Felsőfokú végzettségű, a tanulmányainak megfelelő hivatásban tevékenykedik/tevékenykedett.

Felsőfokú végzettségű, de a tanultaktól eltérő területen dolgozik/dolgozott.

Középfokú végzettségű.

Egyéb

8. Kérem, az alábbiak szerint pontosítsa beosztását, vagy korábbi beosztását!

(Amennyiben Ön nyugdíjas, vagy jelenleg nem dolgozik, kérem az előző beosztása szerinti rubrikát és az Önre jelenleg vonatkozó rubrikát is jelölje meg! Köszönöm!)

Ön vezető beosztású, vagy az volt.

Ön alkalmazott, vagy az volt.

Ön vállalkozó, vagy az volt.

Ön egyéb szellemi szabadfoglalkozású, vagy az volt.

Ön fizikai szabadfoglalkozású, vagy az volt.

Ön jelenleg nyugdíjas.

Ön jelenleg nem dolgozik. (álláskereső, kismama stb.)

Egyéb

9. Van-e/volt-e a családjában, aki jogászként tevékenykedett?

Igen

Nem

Nem kívánok válaszolni

10. Kérem az alábbi skálán értékelje, hogy milyennek ítéli a jogászi szakma társadalmi presztízsét! (1:elégtelen - 5:kiemelkedő)

11. Kérem az alábbi skálán értékelje a jogászi szakmán belül a bírói hivatásrend presztízsét! (1:elégtelen - 5:kiemelkedő)

12. Kérem, az alábbiak közül jelölje meg, amelyik Önre vonatkozik!

Ön bíró, vagy igazságügyi alkalmazott.

Ön egyéb jogászi hivatást gyakorol.

Ön nem jogász.

13. Amennyiben Ön jogász, mely jogászi hivatásrend tagjaként dolgozik/dolgozott?

Nem vagyok jogász.

bíróság (bíró, bírósági titkár, fogalmazó)

ügyészség (ügyész, alügyész)

ügyvéd és ügyvédjelölt

közigazgatás (bármely szinten, bármely területen)

közjegyző vagy helyettese

jogtanácsos
végrehajtó vagy helyettese
nonprofit szervezet
NGO (hazai, külföldi)
Európai Uniós, illetőleg egyéb külföldi szervezet
egyéb

14. Amennyiben jogászként dolgozik, mi motiválta a pályaválasztásában? (Több lehetőséget is megjelölhet!)
Nem vagyok jogász.
Családi minta követése.
Szülői akaratnak való megfelelés.
Kortárs közeg biztatása.
Tanárok ösztönzése.
Személyes érdeklődés, elkötelezettség.
Társadalmi presztízs.
Anyagi felemelkedés lehetősége.
Társadalmi felemelkedés lehetősége.

15. Amennyiben Ön bíró, illetőleg bírósági titkár, mi motiválta, illetőleg mi fogja motiválni a bírói pályázat benyújtásában?
Nem vagyok bíró, illetőleg bírósági titkár.
Szakmai előrelépés.
Anyagi megfontolások.
Családi elvárások.
Saját magával szembeni elvárásai.
A karrier-beli kiteljesedés lehetősége.
További szakmai fejlődés lehetősége.
Szakmai kihívások iránti fogékonyság.
Hivatástudat, elkötelezettség.
Motiválatlanság a titkári életpályán.
Társadalmi hasznosság lehetősége.
Egyéb.

16. Az Országgyűlés Hivatalának 2019-es évre vonatkoztatott "Infotabló"-ja alapján 2019.12.31.napján hazánkban 2926 fő tevékenykedett bíróként. Ez az Ön meglátása szerint sok, vagy kevés?
Elegendő.
Kevés.
Nem tudom megítélni.
Egyéb.

17. Az előző kérdésre adott válaszán változtat-e érdemben akkor, ha a fenti "Infotabló" a bírósági ügyérkezések számát a 2019-es évre vonatkoztatva 1,17 millió db ügyben jelöli meg?

A hazai bírák számát az ügyérkezési adatokhoz viszonyítva megfelelőnek gondolom.

A hazai bírák számát az ügyérkezési adatokhoz viszonyítva alacsonynak gondolom.

Nem tudom megítélni.

Egyéb.

18. Az alább felsoroltak közül melyeket tekinti egy jó bíró legfontosabb ismérveinek? (Kérem legalább 5-öt jelöljön meg! Köszönöm!)

Pártatlanság.

Függetlenség.

Megfontoltság.

Precizitás.

Empátia.

Határozottság.

Kiemelkedő szakmai tudás.

Kiemelkedő szóbeli és írásbeli kommunikációs képesség.

Döntésképesség.

Nyugodtság, kiegyensúlyozottság.

Nyitott gondolkodás.

Kifogástalan magánélet.

Európai uniós és nemzetközi jog ismerete és alkalmazása.

Kiemelkedő munkabírás, terhelhetőség.

Feddhetetlen szakmai és magánélet.

Igazságkereső és nem jogalkalmazó szemlélet.

Társadalmi hasznosság.

Rátermettség.

Meggyőző érvelés.

Mesterséges intelligencia alkalmazása.

Munkaszervezés, időkihasználás.

Egyéb.

19. Amennyiben csak egy kifejezéssel lehetne jellemezni "a jó bíró" karakterét, a fentiek közül melyiket választaná? (Kérem csak egy lehetőséget jelöljön meg! Köszönöm!)

20. Az alább felsoroltak közül melyek lehetnek a leginkább romboló tényezők a bírói kar presztízsére nézve? (Kérem legalább 3-at jelöljön meg! Köszönöm!)

Szakmai felkészületlenség.

Túl fiatal, nem kiforrott személyiségű bírák.

A bírói döntésekre való "külső" nyomásgyakorlás. (pl. média szerepe stb.)

A digitalizáció eredményeinek alkalmazásától való vonakodás.
A folyamatos önképzés lehetőségétől való elzárkózás.
Döntésképtelenség.
Szóbeli és írásbeli kommunikációs képességek fejletlensége.
A szubjektivitás megjelenése a bírói döntésekben.
Társadalmi nyomásgyakorlásnak való megfelelés.
Előítéletek által befolyásolt bírói döntések.
Kifogásolható életvezetés.
Stressz és kiégés okozta frusztráció.
Betűbíró - szemlélet.
Erélytelen pervezetés.
Megközelíthetetlenség látszata.
Egyéb.

7.2. A kérdőívet kitöltők adatai

Sorszám	Nem	Életkor	Lakóhely	Jogász/Nem jogász
1.	Férfi	44	Megyeszékhely	Nem
2.	Nő	44	Megyeszékhely	**Igen**
3.	Nő	38	Megyeszékhely	**Igen**
4.	Férfi	58	Megyeszékhely	Nem
5.	Nő	41	Megyeszékhely	Nem
6.	Nő	46	Megyeszékhely	Nem
7.	Nő	39	Megyeszékhely	**Igen**
8.	Nő	61	Megyeszékhely	Nem
9.	Nő	42	Város	Nem
10.	Nő	38	Város	**Igen**
11.	Nő	37	Megyeszékhely	**Igen**
12.	Nő	27	Város	Nem
13.	Férfi	31	Megyeszékhely	**Igen**
14.	Nő	38	Főváros	**Igen**
15.	Nő	41	Megyeszékhely	Nem
16.	Férfi	40	Megyeszékhely	Nem
17.	Nő	43	Megyeszékhely	Nem
18.	Nő	33	Község	Nem
19.	Nő	39	Megyeszékhely	Nem
20.	Nő	49	Megyeszékhely	Nem
21.	Férfi	25	Főváros	Nem
22.	Férfi	36	Megyeszékhely	Nem
23.	Nő	36	Főváros	**Igen**
24.	Nő	39	Megyeszékhely	**Igen**
25.	Férfi	67	Megyeszékhely	Nem
26.	Férfi	19	Megyeszékhely	Nem
27.	Nő	21	Főváros	Nem
28.	Férfi	49	Megyeszékhely	Nem
29.	Nő	38	Főváros	Nem
30.	Nő	38	Város	Nem
31.	Nő	63	Város	Nem
32.	Nő	38	Megyeszékhely	Nem
33.	Férfi	42	Megyeszékhely	Nem
34.	Nő	35	Megyeszékhely	**Igen**
35.	Nő	54	Megyeszékhely	**Igen**
36.	Nő	38	Város	Nem

37.	Nő	44	Megyeszékhely	**Igen**
38.	Nő	66	Megyeszékhely	Nem
39.	Nő	69	Város	Nem
40.	Nő	24	Megyeszékhely	Nem
41.	Férfi	28	Megyeszékhely	**Igen**
42.	Nő	42	Város	Nem
43.	Nő	38	Főváros	**Igen**
44.	Nő	19	Város	Nem
45.	Nő	69	Megyeszékhely	Nem
46.	Nő	38	Megyeszékhely	**Igen**
47.	Nő	32	Város	Nem
48.	Nő	49	Megyeszékhely	Nem
49.	Nő	59	Megyeszékhely	**Igen**
50.	Nő	54	Megyeszékhely	Nem
51.	Nő	41	Megyeszékhely	**Igen**
52.	Férfi	57	Megyeszékhely	**Igen**
53.	Nő	71	Főváros	**Igen**
54.	Férfi	24	Főváros	**Igen**
55.	Nő	48	Város	**Igen**
56.	Férfi	38	Főváros	Nem
57.	Nő	40	Község	Nem
58.	Nő	75	Megyeszékhely	Nem
59.	Nő	40	Megyeszékhely	**Igen**
60.	Nő	51	Főváros	Nem
61.	Férfi	43	Megyeszékhely	**Igen**
62.	Férfi	61	Város	Nem
63.	Nő	70	Város	Nem
64	Nő	47	Megyeszékhely	**Igen**
65.	Nő	55	Város	Nem
66.	Nő	26	Megyeszékhely	Nem
67.	Férfi	58	Megyeszékhely	Nem
68.	Nő	70	Község	Nem
69.	Nő	34	Főváros	Nem
70.	Nő	36	Község	Nem
71.	Férfi	30	Főváros	Nem
72.	Nő	45	Megyeszékhely	Nem
73.	Nő	38	Főváros	**Igen**
74.	Nő	48	Megyeszékhely	Nem
75.	Nő	26	Város	Nem

76.	Nő	39	Község	**Igen**
77.	Nincs adat	Nincs adat	Nincs adat	Üres kérdőív
78.	Nő	29	Megyeszékhely	Nem
79.	Nő	23	Város	Nem
80.	Nő	49	Megyeszékhely	Nem
81.	Nő	36	Főváros	**Igen**
82.	Férfi	27	Főváros	Nem
83.	Férfi	46	Megyeszékhely	Nem
84.	Férfi	55	Község	Nem
85.	Nő	40	Főváros	**Igen**
86.	Nő	38	Város	Nem
87.	Nő	28	Község	Nem
88.	Nő	43	Község	Nem
89.	Nő	37	Város	Nem
90.	Nő	54	Főváros	Nem
91.	Nő	36	Község	Nem
92.	Nő	37	Város	Nem
93.	Férfi	44	Város	**Igen**
94.	Nő	34	Főváros	Nem
95.	Nő	44	Megyeszékhely	Nem
96.	Nő	47	Megyeszékhely	**Igen**
97.	Nő	38	Város	Nem
98.	Férfi	37	Főváros	Nem
99.	Nő	36	Megyeszékhely	**Igen**
100.	Nő	69	Község	Nem
101.	Nő	39	Főváros	**Igen**
102.	Férfi	38	Főváros	**Igen**

7.3. A kérdőívet kitöltő szakmai közönség szerint egy jó bíró legfontosabb öt ismérve

1.	pártatlanság	12,79 %
2.	döntésképes	11,37 %
3.	független	10,9 %
4.	kiemelkedő szakmai tudás	9,4 %
5.	határozottság	7,5 %

7.4. A kérdőívet kitöltő laikus közönség szerint egy jó bíró legfontosabb öt ismérve

1.	pártatlanság és kiemelkedő szakmai tudás	12,68-12,68%
2.	döntésképesség	9,9%
3.	függetlenség	8,2%
4.	határozottság és megfontoltság	6,9-6,9%
5.	igazságkereső szemlélet	5,7%

7.5. A kérdőívet kitöltő szakmai közönség szerint egy jó bíró legfontosabb ismérve

1.	pártatlanság	27,58 %
2.	empátia és döntésképesség	13,79 %
3.	függetlenség, igazságkereső szemlélet	10,34 %

7.6. A kérdőívet kitöltő laikus közönség szerint egy jó bíró legfontosabb ismérve

1.	pártatlanság	21,53 %
2.	igazságkereső szemlélet	18,46 %
3.	függetlenség és kiemelkedő szakmai tudás	9,2-9,2 %

7.7. A kérdőívet kitöltő szakmai közönség szerint a leginkább romboló három tényező a bírói kar presztízsére nézve

1.	szakmai felkészületlenség	18,38 %
2.	döntésképtelenség	16,17 %
3.	külső nyomásgyakorlás	12,5 %

7.8. A kérdőívet kitöltő laikus közönség szerint a leginkább romboló három tényező a bírói kar presztízsére nézve

1.	szakmai felkészületlenség	18,5 %
2.	külső nyomásgyakorlás	14,28 %
3.	döntésképtelenség	12,66%

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

A bírói magatartás bangalorei alapelvei

Forrás:https://birosag.hu/sites/default/files/a_biroi_magatartas_bangalorei_alapelvei_tel_jes_1_0.pdf

Antal Veronika: Az észszerű határidő követelménye az eljárásjogban Themis – 2004. december

Forrás:https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34338/Themis_2004_Antal_Veronika_p_12-16.pdf

Barna-Juhász-Márok: Milyen a jó bíró? Miskolci Jogi Szemle, 2018/1.

Forrás:https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201801/8_barnajuhasz.pdf

Dr. Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmánybírósági Szemle,2019. február

Forrás:https://abszemle.hu/tukorkep-a-biroi-fuggetlensegrol-es-partatlansagrol-az-alkotmanybirosag-gyakorlataban/

Dr. Darák Péter: (Mesterséges) bírói intelligencia? Prémium – 2017.

Forrás:https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/z_dr_darakpeter.pdf 2021.08.20.

Dr. Fedor Anett: Gondolatok Jerome Frank „Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt" című válogatott írásairól

Forrás: https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2014/06/bjsz_201402_fedor_anett.pdf

Dr. Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota. Fundamentum, 2002/1.

Forrás:https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/56781/EPA02334_Fundamentum_2002_01_028-038.pdf

Igazságszolgáltatás - Infotabló 2021/8.

Forrás:https://www.parlament.hu/documents/10181/39233533/Infotablo_2021_8_igazsagszolgaltatas_2021.pdf/163e2772-6634-7348-2587-662059586ab8?t=1616150875967

Jakab András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?

Forrás:https://jema.hu/article.php?c=29

Krokovay Zsolt: A bíró szerepe

Forrás: http://www.poltudszemle.hu/szamok/2011_4szam/krokovay.pdf

Mezei Péter: A bírák szerepe a jogrendszerben – A XX. század első felének jogelméleti gondolkodói tükrében

Forrás: http://jesz.ajk.elte.hu/mezei11.html

Somogyi Vivien: Elítél a bíró, ha nem vagyok szimpatikus neki? – A tárgyalóterem dinamikája

Forrás: https://arsboni.hu/elitel-a-biro-ha-a-targyaloterem-dinamikaja/

Tóth Gábor Attila: Herbert L. A. Hart és a bíró morális felelőssége

Forrás:http://epa.oszk.hu/01200/01273/00056/pdf/Vilagossag_2010_tavasz_067-084.pdf

„A pulpitus nem az önmegvalósítás színhelye, hanem évezredes hagyományú szolgálat teljesítése" – Interjú Dr. Senyei Györggyel, az Országos Bírósági Hivatal elnökével

Forrás: https://jogaszegylet.hu/jogelet/a-pulpitus-nem-az-onmegvalositas-szinhelye-hanem-evezredes-hagyomanyu-szolgalat-teljesitese/

9. FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

Magyarország Alaptörvénye

Az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. Évi LXVIII. Törvény

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. Évi CLXII. Törvény

A polgári perrendtartásról szóló 2016.évi CXXX. Törvény

A büntetőeljárásról szóló 2017. Évi XC. Törvény

Bírósági fogalmazók joggyakorlatáról és képzéséről szóló, többször módosított 11/1999. (X. 6.) IM rendelet

A bírói álláspályázatok elbírálásának részletes szabályairól és a pályázati rangsor kialakítása során adható pontszámokról szóló 7/2011. (III.4.) Kim rendelet

A bírói pályaalkalmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V.25.) IM rendelet

A bírósági fogalmazók felvételi rendjéről szóló szabályzat 3/2016. (II.29.) OBH utasítás

A 8/2020. (III.12.) OBH utasítással hatályon kívül helyezett, a bírósági titkárok képzéséről szóló 18/2019. (X.14.) OBH utasítás

Az igazságügyi alkalmazottak teljesítményértékeléséről szóló 10/2018. (XII.19.) OBH utasítás

67/1995. (XII.7.) AB határozat

14/2001. (VI.1.) AB határozat

3154/2017. (VI.21.) AB határozat

BÍRÓSÁGI ÁLTALÁNOS IGAZGATÁSI SZEKCIÓ JOGHALLGATÓI TAGOZAT

BALLAGÓ BOGLÁRKA ANNA

A KATONAI BÍRÓI PÁLYÁHOZ SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK VIZSGÁLATA

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány megírásának célja a XXI. században elvárt bírói kompetenciák kutatása, különös tekintettel a katonai büntetőeljárásra, valamint ezen terület jelenlegi szabályozásának esetleges hiányosságainak és előnyeinek vizsgálatára. A téma specifikus jellegéből adódóan mindenekelőtt a vizsgált terület néhány alapvető intézményét és definícióját fejtem ki. Ezt követően a kutatáshoz alkalmazott módszertant, valamint a bírák jogrendszerben elfoglalt helyét és a kinevezésükhöz szükséges pályaalkalmassági vizsgálat részletszabályait ismertetem. Végül, a megszerzett információk alapján azt kívánom szemléltetni, hogy milyen kompetenciák szükségesek a katonai bírói pályához, és milyen előnyei, illetve hátrányai vannak a jelenlegi szabályozásnak.

2. MÓDSZERTAN

A téma szakmai beágyazásához a dokumentumelemzés, így különösen a vonatkozó jogforrások és szakirodalmi művek szolgáltattak alapot, melyek segítségével meghatároztam a katonai büntetőeljárás helyét és szerepét a jogrendszerben, különös tekintettel a bírák jogállására. Ez a módszer nagy mértékben hozzájárul egy adott tanulmány problematikájának feltárásához; alkalmazása során a már rendelkezésre álló anyagokat egy előre meghatározott szempontrendszer alapján tanulmányoztam. Ennek során igyekeztem minél jobban szemléltetni a jogterület katonai vonatkozásából adódó sajátosságait és ennek okait. A jogszabályok és jogtörténeti szakirodalmak tanulmányozása során fokozatosan arra a következtetésre jutottam, hogy nem áll rendelkezésre elegendő anyag sem a katonai bírói kompetenciákra vonatkozóan, sem a katonai jogi szabályozás tekintetében. Emiatt indokoltnak láttam egy olyan kutatási módszertan alkalmazását, amellyel ezek a hiányosságok kiküszöbölhetők, valamint ami hozzájárul a tanulmány tárgyának részletes és konzekvens bemutatásához. Mivel a dokumentumelemzés nem kizárólag önálló módszerként alkalmazható, így összekapcsoltam egy másik kutatási módszerrel.[1]

A kutatás fő módszertana mindezekből kifolyólag az egyéni interjú lett, melyet egy hadbíróval készítettem el, annak érdekében, hogy minél részletesebb és relevánsabb információk kerüljenek közlésre a katonai bírói kompetenciákról. Az interjú a kvalitatív módszerek egyike, így nagy előnye a személyesebb, részletesebb és árnyaltabb kép egy adott témakörről. Az ezen csoportba tartozó módszerek célkitűzése a jelenségekkel kapcsolatos vélemények, attitűdök elemzése, illetve a kutatott terület minőségi megismerése. Ezen módszer esetében kiemelt szerepet kap a kérdező és az interjúalany közti interaktivitás, reflexivitás, illetve az egyéni jellegzetességek minél hatékonyabb megjelenítése.[2]

Az interjú során a következő kérdéseket tettem fel:

1. Mikor döntött a katonai bírói pálya mellett és miért?
2. Az Ön idejében milyen feltételei voltak a katonai bíróvá válásnak? Hogyan zajlott ez a folyamat és mennyiben változott meg manapság?
3. Mi azzal kapcsolatban a tapasztalata, amikor korábban például katonai ügyészként tevékenykednek a pályázók, és csak ezt követően választják a katonai bírói pályát? Ők hogyan tudják a bírói feladatokat abszolválni?
4. Milyen egyéb tulajdonságokat tudna felsorolni, amik elengedhetetlenek a pályához? Ezek miért szükségesek?
5. Mennyiben van szerepe a rendfokozatnak a tárgyalóteremben?
6. Mi a véleménye a katonai bírói feltételek, kinevezések, katonai büntetőeljárás jogi szabályozottságáról?

Az interjúhoz alkalmazott kérdéssor célja a katonai bírói hivatáshoz szükséges képességek, illetőleg tulajdonságok sorának feltárása volt, érintve a mai és a régebbi szabályozást egyaránt. Ezen túlmenően a katonai bírói pálya választásához vezető okok és motivációk vizsgálata is fontos célkitűzése volt a kérdéseknek. A válaszok tartalmát és a dokumentumelemzés során nyert elméleti ismeretanyagot összegezve vontam le következtetéseket a vizsgált területre vonatkozóan.

---

[1] Boncz Imre: Kutatásmódszertani alapismeretek. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar. 2015. 40. oldal

[2] Uo. 25-26. oldal

3. A KATONAI BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYE A JOGRENDSZERBEN

3.1 A bíróságok feladata

A bíróságok feladatának ismertetése érdekében mindenekelőtt a hatalommegosztás elvét szükséges megemlíteni. A hatalommegosztás elve tételes rendelkezésként jelenik meg az Alaptörvény (továbbiakban: At.) C) cikkében is, mely kimondja, hogy a magyar állam működése ezen az elven nyugszik.[3] Ez az elv az állam intézményi felépítését, valamint az állami intézmények működését határozza meg annak érdekében, hogy megakadályozza a közhatalom koncentrálódását, ezzel egyidejűleg pedig a közhatalom gyakorlásának ellenőrzését is biztosítja. Ennek köszönhetően a törvényalkotás, a végrehajtás, valamint az igazságszolgáltatás nem összpontosulhat egyazon hatalmi ág keretein belül.[4] Érdemes azonban megjegyezni, hogy jelenlegi jogrendszerünkben tisztán csak a bírói ág maradt meg, mivel a törvényhozó és a végrehajtó hatalom gyakorta átfedésben állnak egymással.[5] A bíróságok tekintetében ez az elv az Alaptörvényben is rögzítésre kerül, mely szerint a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. [6] Mindezek alapján a hivatásos bírót akként tudnánk elhelyezni a jogrendszerben, mint az állami igazságszolgáltatás egy adott területén bírói hatalmat gyakorló, jogi szakvizsgával rendelkező személy. Léteznek azonban nem hivatásos bírák is, úgynevezett bírósági ülnökök, akik a néprészvétel elvét hivatottak megvalósítani, mint az igazságszolgáltatásban résztvevő laikus szereplők.[7]

A katonai igazságszolgáltatás feladatát több szinten is értelmezhetjük. Alapvetően hasonló feladatot lát el, mint a polgári büntetőjog és a büntető igazságszolgáltatás, azaz fő célkitűzése a társadalmi rend és az állami érdekek alkotmányos védelme, a jogok érvényesülésének és a kötelezettségek teljesítésének garantálása. Szűkebb körben a katonai igazságszolgáltatás feladata a hadsereg körében szolgálókkal szemben az elvárt magatartások és a parancsok kikényszeríthetőségének, illetőleg a megtiltott magatartások szankcionálásának a biztosítása, a hadseregbeli rend alapértékeinek védelme, a hierarchikus és tekintélyalapú rendszer- és ezeken keresztül a társadalom és az állam védelme a fő feladat.[8] A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a történelem során is mindig kiemelt szerepet foglalt el, így napjainkban is szükség van egy megerősített és racionális katonai büntetőjogi és igazságszolgáltatási rendszerre, amely hatékonyan fel tud lépni az esetleges devianciákkal és jogsértésekkel szemben.[9]

---

[3] At. C) cikk (1)-(2) bek.

[4] Bodnár Eszter, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (szerk.): Alkotmányos tanok I. Budapest: HVG – Orac, 2018. 24-25. oldal

[5] Hatalommegosztás – az állami működésalapelve, Alaptörvény Alapvetés. Letöltés helye: http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/e-learning/alaptorveny_birok/at_alapvetes/lecke2_lap1.html Letöltés ideje: 2021. 09. 08.

[6] At. 25. cikk (1) bek.

[7] At. 27. cikk (2) bek.

[8] Farkas Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe és létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben. 2012. Letöltés helye: http://www.hadijog.hu/wp- content/uploads/2013/04/2012_e_Farkas_Adam.pdf . Letöltés ideje: 2021. 09. 13. 9-10. oldal

[9] Uo. 11. oldal

3.2 Katonai büntetőjog

A katonai büntetőjog az egyes nemzeti jogok meglehetősen speciális területét jelenti; tulajdonképpen a hadijoghoz és a tágabban értelmezendő katonai joghoz hasonlóan, a katonai büntetőjog is különleges szabályrendszerként értelmezendő, mivel a katonákra az általános, minden természetes személyre irányadó szabályok, a katonai életviszonyokat szabályozó speciális normákkal egyidejűleg vonatkoznak.[10]Tágabb értelemben tehát a katonai büntető igazságszolgáltatáson kívül a katonai jogsértő cselekmények jogszabályi meghatározása is beletartozik a katonai büntetőjogba.[11] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) kimondja, hogy katonai bűncselekmény (melyeket a törvény XLV. Fejezete szabályozza)[12] elkövetője csak katona lehet. A Btk. alkalmazásában katonának a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja minősül.[13]

3.3. Katonai büntetőeljárás

A katonai büntetőeljárás szabályait a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) a külön eljárások között rögzíti. Ezen cím alá tartozó eljárások az általános eljárásoktól eltérően, valamilyen specialitásból adódóan, eltérő szabályozásban részesülnek. Az általános eljárásra vonatkozó szabályok fő szabályként alkalmazandók valamennyi ügy esetében, így a külön eljárások esetében is megjelennek ún. háttérszabályokként, lex specialis – lex generalis viszonyban állva egymással. Annak ellenére tehát, hogy a külön eljárások tekintetében főként különleges rendelkezések érvényesülnek, ugyanúgy a büntetőjogi főkérdésre, azaz a terhelt büntetőjogi felelősségének eldöntésére irányulnak ezek az eljárások is. Fontos megjegyezni, hogy a külön eljárások egyáltalán nem tekinthetők újkeletű jogintézményeknek, hiszen már régóta jelen vannak a jogrendszerben, mivel mindig is akadtak olyan ügyek, amelyek valamilyen specialitás folytán szükségessé tették ezen eljárások átfogóbb szabályozását. A hatályos külön eljárások száma 13; ez azonban nem jelenti azt, hogy körük zárt, lévén, hogy a jogalkotó bármikor tágíthatja körüket.[14] Az egyes eljárások számos jogpolitikai okból kifolyólag minősülhetnek külön eljárásoknak, így különösen az eljárás sajátos tárgya-, vagy az

---

[10] Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, AndAnn, 2010. 15. oldal

[11] Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszék. 2010. Letöltés helye: https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hautzinger- zoltan/hautzinger-zoltan-vedes-ertekezes.pdf . Letöltés ideje: 2021. 09. 05. 73. oldal

[12] Katonai bűncselekmények: szökés, önkényes eltávozás, kibúvás szolgálat alól, szolgálat megtagadása, kötelességszegés szolgálatban, szolgálati feladat alóli kibúvás, jelentési kötelezettség megszegése, szolgálati visszaélés, zendülés, zendülés megakadályozásának elmulasztása, parancs iránti engedetlenség, elöljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, szolgálati tekintély megsértése, bujtogatás, alárendelt megsértése, elöljárói hatalommal visszaélés, elöljárói gondoskodás elmulasztása, elöljárói intézkedés elmulasztása, ellenőrzés elmulasztása, készenlét fokozásának veszélyeztetése, parancsnoki kötelességszegés, kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól, harci szellem bomlasztása.

[13] Btk. 127. § (1), (3) bek.

[14] Külön eljárások köre a hatályos Be. alapján: fiatalkorú elleni eljárás katonai büntetőeljárás, eljárás a mentességet élvező személyek ügyében, eljárás bíróság elé állítás esetén, eljárás egyezség esetén, büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, eljárás a távollévő terhelttel szemben, eljárás a külföldön tartózkodó terhelt távollétében, biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás, magánvádas eljárás, pótmagánvádas eljárás, eljárás vagyon vagy dolog elvonása, adat hozzáférhetetlenné tétele érdekében, eljárás határzárral kapcsolatos bűncselekmény esetén.

eljárásban szereplő személyek miatt; az eljárás gyorsításának igényéből fakadóan; az ügy egyszerű megítélése miatt; illetve a terhelt együttműködésének jutalmazása érdekében.[15]

A külön eljárásokat számos szempont alapján lehet tipizálni, jelen esetben a tanulmány témájához igazodva, a katonai eljárások jellemzésére fókuszálok. Az eljárás garanciáit tekintve a katonai eljárások egyenértékűnek minősülnek. Ez azt jelenti, hogy a garanciákban egyszerűsített eljárásokkal ellentétben (pl. bíróság elé állítás, büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás) a katonai eljárás folyamata nem az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását célozza meg. A garanciákban gazdagított eljárásokkal szemben pedig nem tartalmaz olyan plusz elemeket, amelyek valamilyen további célkitűzés elérése érdekében szükségesek (pl. a fiatalkorúak eljárása esetén a reintegráció és a nevelés érdekében szükségesek további eljárási cselekmények, mint a környezettanulmány elkészítése). Fontos jellemzője a külön eljárásoknak, hogy a jogalkotó milyen szempont miatt szabályozza őket ekként. A katonai büntetőeljárás különleges szabályozására az eljárás alanyára tekintettel került sor. Ezen eljárások alanya, értelemszerűen a katona, akinek leginkább életviszonyaiban és hivatásában mutatkoznak meg a szabályozást indokló sajátosságok. Ez alatt leginkább azt a tényt kell érteni, hogy mint a fegyveres erők tagjai, a katonák szigorú hierarchia alapján, nagyfokú fegyelmet igénylő viszonyok között tevékenykednek, ezen túlmenően pedig fegyverhasználatra is felhatalmazással rendelkeznek, emiatt felelősségük és ezzel kapcsolatos kötelezettségeik is súlyosabbak.[16]

3.4. Jogtörténet

Az általános szabályokon felül, vagy esetleg azokon kívül a katonákra vonatkozó büntetőjogi, eljárási és bírósági szervezeti szabályok mindig is különálló halmazt alkottak. Ezt a tényt jól szemlélteti például, hogy az 1878. évi Btk., valamint a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi törvény nem tartalmazott külön rendelkezéseket a katonákra vonatkozóan, azonban volt külön törvényi kódex a honvédségi bűnvádi perrendtartásról (az 1912. évi XXXIII. törvény). Az 1948. évi LXII. törvény volt az utolsó különálló katonai büntető törvénykönyv (Ktbtk.), később pedig az 1961. évi Btk. tartalmazott külön fejezetet a katonai büntetőjog szabályairól, a katonai büntetőeljárás vonatkozásában pedig az 1951. évi Bp. hatálybalépéséről szóló 1951. évi 31. számú kormányrendelet tartalmazta a rendelkezéseket. Ami pedig a katonai bíróságokat illeti, különállásukat az 1972. évi bírói szervezeti törvény biztosította.[17]

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) melléklete alapján, katonai bíróságok meghatározott, kijelölt bíróságokon működnek. A Bszi. azt az álláspontot követi, hogy katonai különbíróság nem működik, hanem egy egységes bírói szervezet, melybe a megyei bíróságokon szervezett katonai tanácsok is beletartoznak. Ezek alapján a Be. is akként szabályozza a katonai bíráskodást, hogy a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyben első fokon a bíróságok elnevezéséről, székhelyéről és illetékességi területének meghatározásáról szóló 2010. évi CLXXXIV. törvényben meghatározott törvényszék katonai tanácsa, másodfokon a Fővárosi Ítélőtábla katonai tanácsa jár el; harmadfokon azonban nincs külön katonai tanács, hanem egységesen a Kúria ítélkezik.[18] A katonai büntetőeljárásban a

---

[15] Mohai Gabriella: A büntetőeljárási törvény leggyakrabban előforduló külön eljárásai – büntetőeljárási tankönyvek alapján. Letöltés helye: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34551/Themis_2014_dec_Mohai_Gabriella_p_279- 311.pdf . Letöltés ideje: 2021. 09. 08. 280. oldal

[16] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 390. oldal

[17] Uo. 390. oldal

[18] Be. 697. § (1)-(2) bek.

bíróság feladatait a vádemelés előtt a törvényszék katonai bírája nyomozási bíróként látja el.[19] A Be. ezeken túlmenően azt is rögzíti, hogy a katonai bíró a nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyekben is eljárhat.[20]

[19] Be. 713. §

[20] Be. 697. § (3) bek.

4. A BÍRÁK JOGÁLLÁSA ÉS A KINEVEZÉSÜKHÖZ SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK

4.1 Hivatásos bírák

A hivatásos bírói kinevezéshez számos kritériumnak, kompetenciának kell teljesülnie. A bírók jogállását és kinevezését egy külön törvényi kódex, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) szabályozza. Mindenekelőtt azonban magának a kompetenciának a definícióját érdemes tisztázni. Maga a szó latin eredetű, és magyar nyelvre fordítva ügyességet, alkalmasságot jelent. Egyes meghatározások szerint a kompetencia egy összetett rendszer, amely egymásra épülő alkotóelemekből áll: alapvetően egy értelmi alapú tulajdonság, de szerepet játszanak benne a különböző motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális tényezők. Hazánkban a leginkább helytálló fogalom, mely a legjobban érzékelteti a jelenség komplexitását, Nagy Józseftől származik. Az ő meghatározása szerint ugyanis:

„a kompetencia a személyiség motívum és tudásrendszere: az aktivitás, a döntés és kivitelezés egységes pszichikus feltétele, eszköze; a motívum és a tudás átfogó funkcionális komponensrendszere”.[21]

A Bjt. taxatíve felsorolja a bírói kinevezés feltételeit. A törvény rendelkezése alapján Magyarországon az a 30. életévét betöltött személy nevezhető ki bíróvá, aki magyar állampolgár, büntetlen előéletű, nem áll cselekvőképességet érintő gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt, egyetemi jogi végzettséggel rendelkezik, jogi szakvizsgát tett, Bjt. szerinti vagyonnyilatkozatot tett, valamint legalább egy évig meghatározott munkakörben dolgozott, illetőleg nagyon fontos kritérium a pályaalkalmassági vizsgálat alapján való alkalmasság a bírói hivatás gyakorlására.[22] A pályaalkalmassági vizsgálat magában foglalja az egészségi, fizikai és pszichikai alkalmassági vizsgálatot is. A pályaalkalmassági vizsgálatot-, illetve felülvizsgálatot az igazságügyért felelős miniszter által, az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnökének egyetértésével kijelölt igazságügyi szakértőkből álló szakértői bizottság végzi. Ezek alkalmával a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló pszichikai és egészségi okokat, illetve a bíró személyiségének intelligencia- és karakterjellemzőit teszik a vizsgálat tárgyává. A pályaalkalmassági vizsga alkalmával az előbbieken túlmenően, jogszabályban meghatározott szempontok szerint állást kell foglalni abban a kérdésben is, hogy a jelölt személyiségjegyei alapján a bírói munka elvégzésére várhatóan alkalmasnak minősül-e. [23]

---

[21] Tanulási-tanítási stratégiák kiépülése a vizuális aktivitás kompetenciaterületen.

Letöltés helye: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Tanulsi-tantsi_stratgik_kiplse_a_vizulis_aktivits_kompetenciaterletenV2/101_a_vizulis_nevels_egy_lehetsgeskompetenciaelv_stratgiai_modellje.html . Letöltés ideje: 2021. 09. 03.

[22] Bjt., 4. § (1) bek.

[23] Bjt. 6. § (1)-(2) bek.

A jelenleg hatályos törvény szerint a pályaalkalmassági vizsgálat, valamint a bírói értékelés során vizsgálandó kompetenciák száma 20, mely alatt a következőket kell érteni:

1. döntési képesség,
2. együttműködési képesség,
3. elemző gondolkodás,
4. előrelátás,
5. fegyelmezettség,
6. felelősségtudat,
7. határozottság,
8. igényesség,
9. integritás,
10. kommunikáció,
11. konfliktuskezelés,
12. kreativitás,
13. magabiztosság, határozottság,
14. önállóság,
15. probléma- és helyzetelemzés,
16. problémamegoldás,
17. szakmai ismeretek alkalmazása,
18. szervező és tervező képesség,
19. szóbeli, írásbeli kommunikációs készség,
20 tárgyilagosság. [24]

A szükséges kompetenciák vizsgálatát követően részletes értékelést is tartalmazó szakmai vélemény, valamint egy alkalmasságra vonatkozó megállapítás készül, melyek főszabály szerint három évig érvényesek (kivéve, amennyiben rendkívüli pályaalkalmassági vizsgálat elvégzését szükségessé tevő körülmény merül fel), és egy esetleges új pályázat benyújtása esetén is felhasználhatók. A vizsgálatról készített részletes értékelést is tartalmazó szakmai vélemény rögzíti az alkalmasságra vonatkozó megállapítást, ezt pedig meg kell küldeni a pályázónak is.[25]

A vizsgálat részletszabályait a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V. 25.) IM rendelet (továbbiakban IM rendelet) tartalmazza. A rendelet értelmében a pályaalkalmassági vizsgálat a vizsgált személy általános orvosi, pszichiátriai, pszichológiai vizsgálatát, valamint az előbbiekben felsorolt kompetenciák vizsgálatát foglalja magában. A pszichológiai vizsgálat során pszichológiai feltáró interjú, illetve tesztvizsgálat segítségével állapítják meg az adott személy személyiségét, intelligencia- és karakterjellemzőit. Ennek alkalmával meg kell vizsgálni a pszichikai funkciókat, a személyiség dimenzióit, valamint az érzékelést is.[26] A bírói pályaalkalmassági vizsgálatot a Vizsgáló Bizottság tagjaiból, a felülvizsgálatot a Felülvizsgáló

[24] Bjt. 5. melléklet

[25] Bjt. 6. § (3)-(5) bek.

[26] Az igazságügyi miniszter 6/2020. (V. 25.) IM rendelete a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról, 2. §

Bizottság tagjaiból kijelölt bizottság folytatja le.[27] A vizsgálat elvégzésének kérelmezésére a bírói kinevezésre pályázó jelölt (vagy az alkalmatlansági eljárás kezdeményezője) jogosult, a Vizsgáló Bizottság elnökénél.[28]

A kompetenciákat az elvégzett vizsgálat és a tesztvizsgálat alapján meghatározott pontszámokkal kell értékelni, melynek rendszere a következő:

- 0 ponttal értékelhető a vizsgált, ha nem megfelelő,
- 1 ponttal, ha megfelelő,
- 2 ponttal, ha jó, vagy
- 3 ponttal, ha kiváló.

A kompetenciavizsgálaton elérhető legmagasabb pont 60, ennek végeredményét az egyes kompetenciákra adott pontok összege határozza meg.[29] Nem alkalmas a bírói pályára az, akiről a vizsgálatot végző bármely szakértő azt állapítja meg, hogy a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló betegségben szenved, vagy személyiségének intelligencia- és karakterjellemzői alapján várhatóan nem képes a bírói munka ellátására, vagy a vizsgált kompetenciák bármelyike tekintetében 0 pontot vagy összesen 30 pont alatti pontszámot ért el.[30]

A katonai bíróvá való kinevezéshez szükséges egy további előfeltétel is, mégpedig az, hogy a kinevezendő személy a Magyar Honvédség hivatásos tisztje legyen. A kinevezésre történő előterjesztéshez azonban a honvédelemért felelős miniszter előzetes egyetértése is szükséges; kinevezését követően pedig a katonai bíró szolgálatát a bírói tisztsége megszűnéséig a bírósági szervezetnél teljesíti.[31] A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (Hjt.) szerint hivatásos állományú tagnak minősül az állomány azon tagja, aki élethivatásként, határozatlan időre vállalja a katonai szolgálatot.[32]A katonai bírót a bíróság elnökének javaslatára, az OBH elnöke osztja be a katonai tanácsba, a Magyar Honvédségnél fennálló hivatásos szolgálati viszonyának megszűnésekor pedig más bírói munkakörbe.[33] További specialitás a katonai bíróval kapcsolatban, hogy a Magyar Honvédségnél fennálló szolgálati viszonya (a lemondás kivételével) csak akkor szüntethető meg, ha katonai bírói tisztsége is megszűnik.[34] Mivel a katonai bírói tisztség betöltéséhez a Magyar Honvédség katonájának kell lenni, így például a rendvédelmi szervek és az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagjai számára, ezen szerveknél betöltött szolgálati viszonyuk alatt, nincs lehetőség katonai bíróként részt venni az eljárásban.[35]

---

[27] IM rendelet, 3. § (1) bek.

[28] IM rendelet, 5. § (1) bek.

[29] IM rendelet, 7. § (3)-(5) bek.

[30] IM rendelet, 8. § (3) bek.

[31] Bjt. 5. § (1)-(2) bek.

[32] Hjt., 2. § 10. pont

[33] Bjt. 27. § (1) bek.

[34] Bjt. 97. § (2) bek.

[35] Szilvásy György Péter: Alkotmányjogi megjegyzések a katonai ügyészi és a katonai bírói jogviszony kapcsán. Magyar Rendészet, 2014/2, 111. oldal

4.2 Laikus bíráskodás

A laikus bíró olyan személy, aki döntési kompetenciával bír a jogvita eldöntése tekintetében, tehát tevékenységét saját igazságérzete vagy valamilyen speciális (pl. pedagógiai, pszichológiai) képessége alapján végzi, hiányzik azonban a szakbíróvá váláshoz szükséges szakképesítése, azaz jogi szakismerettel nem rendelkezik. Egy jogkérdésben való döntés során való alkalmazásuk célja éppen abban ragadható meg, hogy a laikus résztvevők élettapasztalatát, igazságérzetét vonják be a jogvita eldöntésébe, kiegészítve ezáltal a hivatásos bírák jogi szakismeretét.[36] Ülnökök részvétele csak a fiatalkorúak, illetőleg a katonák büntetőeljárása tekintetében lehetséges.[37] Igazságszolgáltatásban való jelenlétük a néprészvétel elvének megvalósulását szolgálja, ezzel egyidejűleg pedig hozzájárul az ítélkezés demokratikusabb jellegéhez is.[38]

Az ülnökké válásnak számos feltétele van, melyeket elsősorban szintén a Bjt. szabályozza. Ülnöknek 30. életévét betöltött, cselekvőképességet nem érintő gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt nem álló, büntetlen előéletű és közügyektől eltiltás hatálya alatt nem álló, magyar állampolgár nevezhető ki. A katonai büntetőeljárásban részt vevő katonai tanácsok ülnökeinek megválasztásához mindezeken túlmenően az is szükséges, hogy a jelölt a Magyar Honvédségnél, illetve rendvédelmi szervnél hivatásos szolgálati viszonyban álljon. Általánosságban elmondható, hogy az ülnök nem lehet tagja pártnak, és politikai tevékenységet nem folytathat.[39] Az a tény, hogy a katonák büntetőeljárásában a jogalkotó fenntartotta a laikus bírák részvételét, mindenképpen a katonai büntetőjog komplexitása és specifikuma mellett érvel, mely nagymértékben igényli a szakbírókon kívüli elemek részvételét is az ítélethozatalban; noha a jelenlegi szabályozásban a jogalkotó jelentősen visszaszorítja a jogi szakismerettel nem rendelkező elemek létszámát az igazságszolgáltatásban.[40]

A laikusok mellett szóló érvek egyike az az elv is, miszerint a laikus bíráskodás egy formájának meghonosodása esetén a döntési képesség nem egyetlen személynél koncentrálódik, hanem egy testület kezében, növelve ezáltal az igazságszolgáltatás hatékonyságát. Így különösen amennyiben a bíró katona ugyan, de a vádlott egy másik szerv tagja, az ülnöknek nagy szerepe van a korrekt ítélkezésben, hiszen ő ismeri az adott szervnél jellemző speciális életviszonyokat. Minden katonai büntetőeljárás alapvető kérdése, hogy a vádlott megtartható-e a szolgálatban vagy sem; vannak azonban olyan bűncselekmények (pl. vagyoni-, nemi erkölcs elleni-, kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények), ahol a bírói gyakorlat konzekvens, azaz nincs türelmi idő a szolgálatban való megtartás tekintetében. Amennyiben nem ilyen jellegű bűncselekmények képezik az eljárás tárgyát, akkor az adott szervnél szolgálatot teljesítő ülnök tud segíteni az ügy megítélésében. A laikusok szerepeltetése melletti érvek között említhetjük például azt is, hogy a társadalom számára növelhetik a bíróság és az általa hozott döntés elfogadottságát, azaz tulajdonképpen igazságszolgáltatást legitimáló funkcióval rendelkeznek, növelik a társadalom igazságszolgáltatással szembeni bizalmát. A testületben történő döntéshozatal kedvezőségét pedig az magyarázza, hogy a jogi szaktudáson kívüli szakértelmet

---

[36] Visnyei Violetta: A laikus bírák fontossága a bírósági eljárásban. Comparative Law Working Papers, Volume 5. No. 2. 2021. 1-3. oldal

[37] Be. 680. § (2) bek. és 698. § (1) bek. a) pont

[38] Visnyei, 2021, 5. oldal

[39] Bjt. 212. § (1)-(3) bek.

[40] Bencze Mátyás: A kor színvonalán? – Az új büntetőeljárási kódex válasza a jelen kihívásaira. Pro Futuro, 2018/3. 18. oldal.

igénylő ügyek esetében, így különösen a katonai büntetőügyek tekintetében, célravezetőbb nem egy személy kezébe adni a kizárólagos döntési jogot: több személy több oldalról, több aspektust figyelembe véve és mérlegelve tudja megállapítani az adott helyzetben a legmegfelelőbb döntést. Végül a kontrollfunkciót kell megemlíteni, mint a laikus bíráskodás sajátossága. Az ezen elven működő rendszerekben ugyanis a tárgyalás menete és stílusa jelentősen érthetőbbé válik a résztvevők számára az ülnökök jelenlétének köszönhetően, kedvezően hatva ezáltal a hallgatók megértésére. Ezzel az ülnöki rendszer az igazságszolgáltatás humanizálását hivatott biztosítani.[41]

[41] Visnyei, 2021., 4-5 oldal

5. AZ INTERJÚ ALAPJÁN FELMERÜLT SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK

Ahogyan korábban említettem, mind a jogszabályi keretek, mind a szakirodalom tekintetében meglehetősen szűkös forrás állt rendelkezésre a vizsgált téma megfelelő körüljárásához, így egy hosszú ideje katonai bírói pályán praktizáló bíróval készítettem egyéni interjút. A szükséges kompetenciák sorának megállapításához az interjú során feltett kérdéseket és a rájuk adott válaszokat használom fel oly módon, hogy először ismertetem magát a kérdést és az ezt indokló tényezőket, ezt követően pedig a kérdésre adott választ, és mindezek alapján összegzem az adott kompetencia-halmazt.

Az elsőként feltett kérdés *(„Mikor döntött a katonai bírói pálya mellett és miért?”)* fő indoka annak megfejtése volt, hogy a katonai bírói hivatás választásánál milyen attitűdök és motívumok játszanak szerepet, mivel ezen tények is fontos elemét képezik a vizsgált pályához szükséges kompetenciáknak.

„Általános iskola 6. osztályában döntöttem el, hogy jogász szeretnék lenni. Az egyetem alatt, amikor sokat jártam tárgyalásra, akkor döntöttem el, hogy bíró szeretnék lenni és harmadév után fogalmazódott meg bennem az, hogy katonai bíró szeretnék lenni. Először ügyvédnek készültem, aztán amikor sokat jártam tárgyalásra, akkor láttam, hogy az ügyek döntő többségében a bíró a legokosabb – ez volt a bírói választás. A katonai pedig, hogy a családban volt katonai jogász, és ő inspirált arra, hogy katonai jogász legyek.”

E tekintetben az állapítható meg, hogy adott esetben a korai elhatározás és a családi háttér is megalapozhatják a katonai bírói hivatás választását. Mind a bírói, mind a katonai hivatás választásához nagyfokú eltökéltség és alázat szükséges, melyeket nagyban elősegíthet az adott pálya korai életkorban történő kiválasztása. Fontos szempontként jelenik meg azonban annak a gondolata, hogy a tárgyaláson *„a bíró a legokosabb”*, melyet magának a bírói tevékenységnek a jelentőségteljes kifejeződése indokolja.

Az igazságos ítélethozatal vonatkozásában a bírónak nagyfokú gondossággal kell megállapítania a tettes egész egyéniségét, jellemét, az elkövetés lélektani okait és motívumait. Ennek segítségével a terhelt „őszinte” (legalábbis annak tűnő) vallomásával ellentétben is meg lehet állapítani az elkövetés igazi indítóokait, és ehhez képest kell értékelni az általa elkövetett büntetendő cselekményt.[42] A büntetéskiszabás során a lélektani vizsgálat a tett és a tettes kettősségének vizsgálatát szolgálja. Mivel a vizsgált terület specialitásából adódóan, a katonai bűncselekmények elkövetője sajátos alanyi jogállással rendelkezik, így a katonai ügyekben ítélkező bírónak azt is figyelembe kell vennie, hogy elegendő-e kizárólag az elkövetőre reagáló jogkövetkezmény megállapítása, amennyiben a büntetés célja a speciális alanyi jogállás sajátosságaira tekintettel alkalmazandó.[43] Mindezek alapján, az ügyek döntő többségében valóban a tárgyalást vezető bírónak kell lennie a legkörültekintőbbnek és a legintelligensebbnek.

Ezt követően tulajdonképpen két, egymáshoz kapcsolódó kérdést tettem fel, *(„Az Ön idejében milyen feltételei voltak a katonai bíróvá válásnak? Hogyan zajlott ez a folyamat akkoriban és*

---

[42] Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. A büntetéstan alap-problémája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1922. 17.

[43] Hautzinger Zoltán: A büntetéstan alternatív irányai? Erdélyi Jogélet, 2021/1. Letöltés helye: https://www.jogelet.ro/index.php/eje/article/view/100/86 . Letöltés ideje: 2021. 09.05. 85. oldal

mennyiben változott meg manapság?") melyek során már az objektívebb kritériumokat vizsgáltam, valamint ezek szabályozásának változásait.

„Ugyanazok a feltételei voltak, mint most, egy kivételtől eltekintve. Akkor is és most is a Magyar Honvédség hivatásos tisztjének kellett lenni, de abban az időben kérelemmel kellett fordulni az államfőhöz - amikor már én lettem bíró, akkor már a köztársasági elnökhöz - amiben le kellett írni, hogy miért kéri az ember a bírói kinevezését. Ma az a különbség, hogy elvileg fő szabály szerint most is a Magyar Honvédség hivatásos tisztjének kell lenni, azonban a képzési rendszer átalakulása miatt, az önálló katonai igazságszolgáltatás megszüntetése és az általános civil igazságszolgáltatásba történt beintegrálása nyomán, megszűnt az a korábbi képzési rendszer, ami addig volt – nevezetesen, hogy a katonai bírókat központilag a Budapesti Katonai Bíróságon képezték. Itt volt 4 fogalmazó titkári hely, amik általában be is voltak töltve, legalább is 3 mindig be volt töltve. Így biztosítva volt az, hogy megfelelő képzést kapjunk, illetve az is, hogy kizárólag katona lehessen a katonai bíró. Ez az utóbbi időben kicsit megváltozott, és gyakorlatilag sehol nincs az 5 katonai tanács közül (Budapest, Győr, Kaposvár, Debrecen és Szeged) önálló katonai fogalmazó. Így jó esetben katonai ügyészek vagy más katonai jogászok jelentkeznek/ pályáznak, illetve civil bírók is szoktak katonai bírónak pályázni, mint ez legutóbb is történt a Fővárosi Törvényszék Katonai Tanácsánál. Nos, éppen emiatt változtatták meg azt, hogy jelenleg az pályázhat, aki jogi egyetemi végzettséggel, szakvizsgával rendelkezik. Nyilvánvalóan büntetlen előéletűnek kell lenni, illetve vagy a Magyar Honvédség hivatásos tisztjének kell lenni, vagy pedig az általános katonai szabályok szerint egy előzetes egészségügyi alkalmassági vizsgálat követelményeinek meg kell felelni. Ez azonban csak látszólag feltétel, hiszen később sor kerülhet arra, hogy mégsem lesz alkalmas az illető, amennyiben nem felel meg."

Ahhoz, hogy valaki katonai bíró lehessen, számos objektív feltételnek kell teljesülnie, melyek jelentősen megváltoztak az utóbbi időben. Korábban, az interjúalany kinevezésének idején az államfőhöz intézett kérelem útján kellett jelezni (és ezzel egyidejűleg megindokolni) a vizsgált pályára történő jelentkezést. Ebben az időben a katonai bírókat központilag a Budapesti Katonai Bíróságon képezték és több fogalmazói állás volt betöltve, mint napjainkban. Ezzel ellentétben, a jelenlegi szabályozás alapján az önálló katonai igazságszolgáltatás megszüntetéséből kifolyólag, megszűnt a központilag működő katonai bírói képzés is. Ennek hátránya, hogy a jelenlegi rendszer, szemben a korábbival, nem tudja elég hatékonyan biztosítani a megfelelő képzést a katonai bírói pályára készülőknek. Mindebből adódóan a jelölteknek az általános bírói alkalmassági vizsgálaton is részt kell venniük. Általános feltételként jelenik meg azonban a régebbi és a hatályos jogi szabályozásban is, hogy a Magyar Honvédség hivatásos tisztjének és büntetlen előéletűnek kell lennie a pályázónak. Fontos követelmény, ezeken túlmenően, az egészségügyi alkalmassági vizsgálatnak való megfelelés, mely visszatérő elem a katonai bírói szolgálat teljesítése során, hiszen amennyiben a későbbiekben nem minősül egészségügyileg alkalmasnak az adott személy, akkor is meg lehet állapítani, hogy alkalmatlan a pályára. A korábbi rendszertől eltérően, jelenleg pályázati rendszer működik, aminek számos hátránya van, hiszen sokkal kevésbé működik hatékonyan az ezt megelőző kinevezési rendszerhez képest (egy ilyen hátrány például, hogy sokkal inkább egy *„soron kívüli előre jutás"* érzetét kelti a kinevezési folyamat). A hadbírói pálya specifikus jellegéből adódóan a jelölteknek nem kell tiszti kiképzésen részt venniük, a civileknek azonban az alapkiképzésen kívül a bírói alkalmassági vizsgálaton is részt kell venniük (az ún. „civil részén" a folyamatnak), melynek része az egészségügyi alkalmasság is. A pályázati rendszer miatt tehát már nincs klasszikus katonai bírói képzés.

A harmadik kérdéskör *(„Mi azzal kapcsolatban a tapasztalata, amikor korábban például katonai ügyészként tevékenykednek a pályázók, és csak ezt követően választják a katonai bírói pályát? Ők hogyan tudják a bírói feladatokat abszolválni?”)* által a korábban elhangzott részletekre reflektálva, arra kerestem a választ, hogy egy eredetileg nem katonai bíróként tevékenykedő személy hogyan tud ezen a területen érvényesülni.

„Én úgy gondolom, hogy akik katonai ügyészek voltak korábban, számukra egy dolog jelent nehézséget. Igazából kisebb nehézséget a speciális bírósági ügyvitelnek a megtanulása és alkalmazása jelent, a valódi nehézséget a bírói szemléletnek a kialakítása vagy elsajátítása jelenti. Egy ügyész alapvetően vádközpontú és alapvetően utasításra dolgozik, hiszen az ügyészi szervezet a Legfőbb Ügyész egyszemélyi vezetése alatt áll. Gyakorlatilag az egy félkatonai szervezet, hiszen az alárendelt ügyész, a beosztott ügyész köteles végrehajtani a felettes ügyésznek az utasítását. A bíró ezzel szemben önálló: alapvetően az elsőfokú bíró önállóan dolgozik, de tanácsban is a saját döntésüket hozzák meg, tanácsban is úgy szavazhat ahogy akarhat, csak a törvénynek és a saját lelkiismeretének van alárendelve. Nos, ez a szemlélet nem minden ügyészben van meg. Legutóbb például, aki ki lett nevezve katonai bírónak, azok közé az ügyészek közé tartozott, akikben megvolt az a fajta szemlélet, ami kell a bírói mivolthoz. Nevezetesen, nem koncepciókat kell felállítani, hanem először összegyűjteni, megvizsgálni a bizonyítékokat és az alapján felállítani a tényállást és meghatározni a minősítést. Ismerek olyan katonai bírót, aki korábban katonai ügyész volt, és nem igazán sikerült elsajátítania ezt, mind a mai napig, ami nyilván nem előnyös.”

Azon személyek számára, akik a katonai bírói léttől annyira eltérő pályán tevékenykedtek korábban, mint a katonai ügyészi pálya, meglehetősen nehéz kialakítani egy majdnem teljesen más jellegű attitűdöt és hozzáállást, noha a katonai életviszonyokat illető szaktudás birtokában vannak ők is. Míg a katonai ügyész vádközpontú megközelítéssel, utasításra dolgozik, addig a bíró önállóan, kizárólag a törvénynek és saját lelkiismeretének tükrében. Az ügyészi pályával ellentétben a bírónak nem koncepciókat kell felállítania, hanem saját belátása és az adott bizonyítékok és körülmények alapján kell megállapítania az adott tényállást és kidolgoznia a minősítést. Emiatt a katonai ügyészi pályát követően ritka az, amikor az adott személy teljes mértékben alkalmazkodik a bírói pálya sajátosságaihoz, mely nem igazán előnyös a munkája során.

A negyedik kérdés kapcsán *(„Milyen egyéb tulajdonságokat tudna felsorolni, amik elengedhetetlenek a pályához? Ezek miért szükségesek?”)* már sokkal inkább a szubjektívebb tulajdonságokra fókuszáltam, amelyek nincsenek kodifikálva, azonban mégis elengedhetetlenek, vagy legalábbis kifejezetten előnyösek a katonai bírói pályához.

„Az általános bírói tulajdonságokon vagy követelményeken kívül, az alaposság, a megfontoltság, az előrelátás, az elhivatottság, a jogszabályok követése, az igényesség, és még számtalan ilyen, így a döntésképesség, ami a talán a legfontosabb. Ezeken kívül, egy katonai bíróval szemben nyilvánvalón elvárható, hogy ne csak jogszabályi szinten, hanem a való életből is ismerje a katonai életviszonyokat. Ez, ha nem is elengedhetetlen, de gyakorlatilag szükséges, hogy valamiféle aktív katonai tapasztalattal rendelkezzen. Tudomásul kell venni, hogy aki katona, az egy hierarchikus szervezetbe kerül, tehát el kell fogadnia ezeket a kötöttségeket szintén. Ami nagyon fontos, hogy minden körülmények között, de nem csak a katonai bírónak, hanem általában egy bírónak, legyen empatikus képessége: bele tudja magát élni a terhelt, a sértett, a hozzátartozó helyzetébe, hiszen az sokszor a bűnösség kérdésében, a büntetéskiszabási kérdésekben, tehát az eljárási főkérdésekben elengedhetetlen. Gyakorlatilag

ezek azok a tulajdonságok, amik elengedhetetlenek. Ezenkívül, nyilvánvalóan, miután bíróról van szó, tárgyaló bíróról, akinek tárgyalást kell vezetni, kell egyfajta erélyesség, határozottság, ami nem minden katonánál szükséges, mivel egy beosztott katonának nem kell feltétlenül erélyesnek lenni, de egy parancsnoktól elvárható, hogy megfelelő eréllyel lépjen föl. A bírónak vezetni kell tudnia a tárgyalást, e körben rá kell tudni érezni arra, hogy mikor van szükség erélyességre, határozott fellépésre, és mikor van szükség egy picit engedékenyebb tárgyalásvezetésre. Például egy súlyos beteg emberrel szemben, gyakorlatilag nem, hogy elfogadható, de talán emberileg mindenképpen indokolt, hogy mentesítsük a felállási kötelezettsége alól, hogy odarendeljünk neki egy széket és megengedjük neki, hogy ülve tegye meg a vallomását."

A katonai bírónak többek között alaposnak, megfontoltnak, előrelátónak, elhivatottnak, jogszabálykövetőnek és igényesnek kell lennie; továbbá elengedhetetlen tulajdonság a bíró számára a döntésképesség. Egy katonai bíró esetében kiemelkedően fontos, hogy ne csupán a jogszabályok tekintetében, de gyakorlati szinten is legyenek katonai ismeretei, legyen tisztában a katonai életviszonyok gyakorlati jellegével is, tudja elfogadni az ezzel járó kötöttségeket. Általánosságban egy bírónak nagyon fontos, hogy rendelkezzen empatikus képességgel, hiszen ez az eljárási főkérdésekben nagy szerepet játszik. A tárgyalás folyamán, a tárgyalás vezetéséből kifolyólag kifejezetten fontos egyfajta határozottság, erélyesség. A megfelelő tárgyalásvezetéshez rá kell éreznie arra, hogy mikor van szükség határozottabb-, és mikor van szükség engedékenyebb fellépésre, hiszen előállhatnak a tárgyalás folyamán olyan szituációk, amikor indokolt bizonyos kötelezettségek engedékenyebben kezelése (pl. egy súlyos beteggel szemben elvárható a felállási kötelezettség alóli mentesítés). Természetesen az is fontos, hogy a büntetőjogi területekben magasszintű szakmai ismerettel rendelkezzen, hiszen túlnyomó többségében büntetőügyekben kell ítélkeznie a katonai bírónak. A bíró Úr a gyakorlati tapasztalattal kapcsolatban kiemelte, hogy a kötelező kiképzésen kívül, így például a sorkatonaság, rendkívül hasznos a katonai bírói pályához abból a szempontból, hogy így sokkal jobban bele lehet látni a honvédség és a katonaság működésébe. Ezzel a gyakorlati ismerettel le lehet csökkenteni annak a lehetőségét, hogy a bírót esetlegesen *„megvezessék"*.

Az ötödik kérdés *(„Mennyiben van szerepe a rendfokozatnak a tárgyalóteremben?")* a rendfokozatok szerepére irányult, hiszen a katonai rendszer hierarchikus jellegéből adódóan kiemelten fontos szerepe van a rendfokozatoknak, és egy bírósági tárgyalás alkalmával előállhat olyan helyzet, amikor a terhelt rendelkezik magasabb rendfokozattal a bíróval szemben.

„Katonák között a rendfokozatnak mindig szerepe van. A katona egy olyan ember, aki egyenruhában él, abban teljesíti feladatait, abban dolgozik, és az egyenruhában lévő rangjelzések eligazítják abban a tekintetben, hogy kinek a parancsát/utasítását kell végrehajtania, és ki az, aki az ő parancsát/utasítását végrehajtja. Alapvetően, itt is erről van szó, ámbár a katonai bíró egy speciális beosztás, ahol nem a rendfokozat határozza meg az eljárási pozíciót, hanem a beosztás. Ennek ellenére, azért van ennek szerepe, hiszen döntő többségében alacsonyabb rendfokozatú vádlottak ügyeit tárgyaljuk. Az ő számukra nyilván már egy főhadnagy, egy százados is magasabb rendfokozatú személy, de amikor sajnálatos módon, miután minden ember gyarló egy picit, egyik állománykategóriáról sem lehet elmondani, hogy képviselőik teljesen tökéletesek lennének – igaz ez a Tábornoki Karra is, a Főtiszti Karra is – tehát sajnálatos módon ott is előfordulnak nem kívánatos esetek. Ott is annyiban lehet jelentősége, hogy egy magasabb rendfokozattal bíró katonai bíró, aki ugyan nem tábornok, de mondjuk alezredes vagy ezredes, nyilvánvalóan a tábornok vádlott számára is sokkal elfogadhatóbb, még ha a büntetőeljárási törvény ki is mondja, hogy a hivatásos bírónál nem a

rendfokozat számít. Amíg a katonai ülnök nem lehet alacsonyabb rendfokozatú, egy kivételével, mint a vádlott, addig a katonai bírónál a rendfokozatnak ilyen szerepe nincs. Az az egy kivétel pedig a Tábornoki Karon belül van: sokszor nem megoldható, hogy legalább azonos vagy magasabb rendfokozatú tábornok üljön mellettünk, ezért a Be. tartalmaz egy speciális rendelkezést, hogy a Tábornoki Kart egységesnek tekinti, így rájuk ez nem vonatkozik."

A katonai viszonyok tekintetében mindig van szerepe a rendfokozatnak, a bírósági tárgyalás vonatkozásában pedig leginkább egyfajta legitimáló funkciót tölt be. Általában alacsonyabb rendfokozatú vádlottak ügyei kerülnek tárgyalásra, így számukra egy főhadnagy, vagy egy százados bíró ítélete is könnyen elfogadható; de például egy tábornok vádlott esetében egy alezredes vagy egy ezredes bíró bírhat olyan tekintéllyel, amely által számára sokkal elfogadhatóbbnak minősül a döntés. Mindezen gyakorlati tapasztalatok ellenére, a törvényi szabályozás, nevezetesen a Be. alapján a hivatásos bíró esetében nincs jelentősége, mivel a törvény nem határoz meg kifejezett rendfokozatot az ő esetükben. Az ülnökök esetében azonban tartalmaz olyan speciális szabályozást, miszerint a katonai ülnök nem lehet a vádlottnál alacsonyabb rendfokozatú. Előfordulhat viszont, hogy nem kivitelezhető a legalább azonos vagy magasabb rendfokozatú tábornoki ülnök jelenléte a tanácsban, így ekkor az ügyben bármely tábornoki rendfokozatú katonai ülnök eljárhat, azaz a Be. e körben a Tábornoki Kart egységesnek tekinti.[44]Tehát a hivatásos katonai bírák tekintetében jogilag nincs szerepe a rendfokozatnak, hanem sokkal inkább a beosztás bír jelentőséggel, az ülnökök esetében pedig speciális szabályozás érvényesül, melytől kivitelezhetetlen tanácsi összetétel esetén el lehet térni.

A hadbíráknak a jogi szaktudáson túlmenően rendelkezniük kell az ítélő hatalmukkal érintett állami egyenruhás testületek szervezeti és szolgálati körülményeinek, illetve tevékenységük ismeretével is, ezeket a kompetenciákat azonban nem lehet kizárólag a belső normák és a jogforrások által elsajátítani. Ezen körülmények alapján előnyös a laikus bírák részvétele a katonai eljárásokban. Mivel a katonai bíráskodás már sokkal inkább szakbíróságként funkcionál, mintsem különbíróságként, így elengedhetetlenek az efféle jártasságok a megfelelő működéshez.[45]

A hatodik és egyben utolsó kérdéssel *(„Mi a véleménye a katonai bírói feltételek, kinevezések, katonai büntetőeljárás jogi szabályozottságáról?")* a vizsgált terület jogi szabályozottsága tekintetében érdeklődtem.

„Véleményem szerint a jelenlegi rendszer nem megfelelő. Vannak olyan területek, amik jól vannak szabályozva, és vannak olyan területek, amik nincsenek jól szabályozva. Alapvetően az egy helyes szabályozás, hogy ki lehet katonai bíró, tehát hogy a Magyar Honvédség hivatásos tisztjének kell lenni. Azon már el lehet gondolkodni, hogy megengedhető-e, hogy pusztán egy előzetes ígérvény alapján döntsünk arról, hogy valaki katonai bíró lehessen, vagy sem. Ez azonban a kisebbik probléma. A nagyobbik probléma, ami 1990. óta fennáll, hogy a katonai hatáskör az megosztott. Tehát amíg a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjainak bármely bűncselekménye katonai büntetőeljárásra tartozik, addig a többi büntetőjogi értelemben katonainak minősülő szervezet (rendőrség, büntetés végrehajtás, polgári titkosszolgálatok, katasztrófavédelem), az ő esetükben ez a hatáskör osztott: azaz egy része

[44] Be. 698. § (6) bek.

[45] Csiha Gábor: Hivatásosok laikus szerepben – ülnök bírák a katonai igazságszolgáltatásban. Honvédségi Szemle, 2017/5, 127. oldal

katonai büntetőeljárásra tartozik, egy része pedig civil büntetőeljárásra tartozik jelenleg. Ezzel az a probléma, hogy a katona által elkövetett bűncselekmény megállapításánál, amennyiben a bűnösség megáll, egyik fő kérdés a büntetés kiszabása során, hogy megtartható-e a szolgálatban vagy sem. Tehát az általuk elkövetett bűncselekmények mindig kihatnak a szolgálati viszonyukra. Nem túl szerencsés azt mondani, hogy ez a bűncselekmény nem hat ki arra, hogy alkalmas-e a szolgálatra, az a bűncselekmény meg kihat. Eljárásjogi problémák is vannak, hiszen mindig vizsgálni kell, hogy a katonának az ilyen vagy olyan cselekménye éppen melyik büntetőeljárásra tartozik. Ezen kívül olyan problémát is felvet, hogy a katona általi cselekménynek mindig van fegyelmi vonzata, és például a büntetőeljárás alatt nem láthat el fegyveres katonai szolgálatot, soron kívül nem léptethető elő, nem kaphat állami kitüntetést, és hasonlók. Nos, a jelenlegi rendszerben ez elég súlyos problémát jelent, hiszen a hatáskör megosztása azzal a nem várt következménnyel jár, hogy amíg 1989-ben, amikor a katonák összes cselekménye katonai büntetőeljárás alá tartozott, az általuk elkövetett bűncselekményekben indult ügyekben, az elkövetéstől számított 3 hónapon belül az ügyek 83%-a jogerősen befejeződött; ma egy sima szolgálati vétség miatt indult ügyben nem ritka, hogy vádemelésre 2-3 év múlva kerül sor. Mindaddig, a katonák viselik a büntetőeljárás hatálya alatt állás következményeit egyrészről, másrészről a parancsnokok sem igazán számolhatnak velük. Nos, ez semmiféle katonai szervezet működésére nincs pozitív kihatással."

A vizsgált terület jogi szabályozása több tekintetben is aggályokat vethet fel, így különösen abban a tekintetben, hogy a katonai hatáskör megosztott. Ez azt jelenti, hogy a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjai által elkövetett bármely bűncselekmény katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozik, míg az egyéb büntetőjogi értelemben katonainak minősülő szervezet tagjainak bűncselekménye vagy katonai, vagy pedig civil büntetőeljárás hatálya alá. Ebből kifolyólag, a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjainak esetében mindig vizsgálni kell azt a kérdést, hogy az adott személy megtartható-e a szolgálatban, vagy sem. Tehát a katona által elkövetett bűncselekményeknek mindig van fegyelmi vonzata, továbbá a büntetőeljárás hatálya alatt állás következményeit is viselniük kell, így például az eljárás alatt nem láthatnak el feltételes katonai szolgálatot, soron kívül nem léptethetők elő, és nem kaphatnak állami kitüntetést. Mindezen körülmények és a megosztott katonai hatáskör eredményeként könnyedén elhúzódhat egy ügy (lévén, hogy egy szolgálati vétség esetében sem ritka, hogy 2-3 év múlva kerül sor a vádemelésre), az eljárás alatt álló katonának pedig mindez idő alatt viselnie kell az előbb említett hátrányos következményeket és ezzel egyidejűleg a parancsnokok sem számolhatnak velük. Ezek a tényezők minden katonai szervezet működésére hátrányos befolyással vannak.

A katonai jellegű szervek az állam szemében a rend és a biztonság kikényszeríthetőségének szervezett garanciáinak tekinthetők, kvázi az állam működésének végső zálogai. Ezek a jellemzők magukban hordozzák ezen szervek hatalmi karakteréből adódó többletelvárásokat és garanciákat, valamint a sajátos személyi-szervezeti elemeket is. A katonai testületek szervezetét és az ezen belüli hierarchiát, valamint vezetési és feladat-ellátási mechanizmusát tekintve sajátos jelleg kell, hogy jellemezze, mivel csak ezáltal lehet garantálni a határozott, gyors és hatékony fellépést az alapvető katonai feladatok ellátása során. Ily módon a speciális felhatalmazású és feladatú, részben elkülönült szervezetek esetében, sajátos és ugyancsak részben elkülönült büntetőjogi szabályozásra van szükség, éppen a katonai karakterű sajátosságokkal összefüggésben. Ez alatt nem a polgári szervezetrendszertől teljesen elkülönült

rendszert kell érteni, hanem sokkal inkább azt a tényt, hogy a történelem során kialakult igazságszolgáltatás és szabályozás nem olvasztható bele teljesen a polgári rendszerbe.[46]

Mindezen tények miatt, valamint a hiányosságokból adódó félreértések kiküszöbölése miatt indokolt lenne részletesebben és elkülönültebben szabályozni ezt a speciális területet.

[46] Farkas, 2012. 4-5. oldal

6. KONKLÚZIÓ

A katonai jog, különösen a katonai büntetőjog, egy nagyon speciális terület és a jogrendszer meglehetősen marginális részét képezi. Mindezek a sajátosságok magukból a katonai életviszonyokból és a hierarchikus viszonyrendszerből adódnak; magának a katonai büntetőeljárásnak az alanya pedig a katona, aki az életviteléből és pozíciójából adódóan lesz speciális alany. Ez a terület a történelem során is mindig elkülönült szabályrendszer alapján működött, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy megfelelően és kellő hatékonysággal ellássa a védelmi szerepet.

A kompetencia tulajdonképpen különféle tulajdonságok és képességek halmazát jelenti, melyek számos emocionális tényezőkkel is kiegészülnek. Abban a tekintetben, hogy a katonai bírónak milyen kompetenciákra van szüksége, meglehetősen szűk körű jogforrás és szakirodalom áll a rendelkezésünkre, azonban az általános bírókra vonatkozó szabályozás, a bizonyos honvédségi jogszabályok egyes rendelkezései, illetve egy valódi katonai bíró elmondásai alapján kialakul a vizsgált területhez szükséges kompetenciák sora. Jelenleg egy pályázati rendszer működik, mely felváltotta a korábban működő klasszikus katonai bírói képzést. Sok esetben mutat hátrányokat a pályázati rendszer, így különösen abban a tekintetben, hogy nincs biztosítva a megfelelően hatékony képzés a jelöltek számára, és a megszűnt fogalmazói helyekből kifolyólag gyakorta korábban más jogi területen tevékenykedő személyek pályáznak a katonai bírói beosztásra. Számukra azonban roppant nehéz elsajátítani a bírói pályához szükséges jellemvonásokat és felfogást, különösen ha hosszú ideig dolgoztak teljesen eltérő munkakörben, egy civil bíró pályázó számára pedig a katonai szakismeret elsajátítása okozhat kisebb-nagyobb problémát. Eljárásjogi tekintetben az vethet fel aggályokat, hogy a katonai hatáskör megosztott, azaz a katonai bűncselekmények nem mindegyike tartozik katonai büntetőeljárás hatálya alá, hanem némelyek civil büntető igazságszolgáltatásra tartoznak. A megosztottságból kifolyólag nagymértékben elhúzódhatnak a kisebb súlyú cselekmények miatt induló ügyek is, melyekkel egyidejűleg a katona terhelt viseli az eljárás hatálya alatt állás következményeit – mindez nincs jó hatással egyetlen katonai szervezet működésére sem. Minden esetben van azonban fegyelmi vonzata a katona által elkövetett bűncselekménynek, így vizsgálni kell azt, hogy megtartható-e az adott személy a szolgálatban vagy sem. Emiatt nem szerencsés azt mondani, hogy egyes büntetendő cselekmények kihatnak a szolgálati viszonyra, mások pedig nem.

A Bjt. szabályai szerint alapvető feltétel a hivatásos bírói kinevezéshez, hogy a jelölt 30 életévét betöltött, büntetlen előéletű, magyar állampolgár legyen, aki nem áll gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt, egyetemi jogi végzettséggel és szakvizsgával rendelkezik, megtette a törvény szerinti vagyonnyilatkozatot, legalább egy évig a törvényben meghatározott munkakörben dolgozott, és a pályaalkalmassági vizsgálat eredménye alapján alkalmasnak minősül a pályára. A pályaalkalmassági vizsgálat részletszabályait a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V. 25.) IM rendelet tartalmazza. A rendelet alapján a vizsgálat általános orvosi, pszichiátriai, pszichológiai vizsgálatát, valamint az előbbiekben felsorolt kompetenciák vizsgálatát foglalja magában. Az egészségügyi alkalmasság egy olyan feltétel, amelyet rendszeresen vizsgálnak, így a későbbiekben az egészségügyileg nem megfelelő, már kinevezett bíró is elmozdítható pozíciójából. A pályaalkalmassági vizsgálat során vizsgálandó kompetenciák köre a következő: döntési képesség, együttműködési képesség, elemző gondolkodás, előrelátás, fegyelmezettség, felelősségtudat, határozottság, igényesség, integritás, kommunikáció, konfliktuskezelés, kreativitás, magabiztosság, határozottság, önállóság, probléma- és helyzetelemzés,

problémamegoldás, szakmai ismeretek alkalmazása, szervező és tervező képesség, szóbeli, írásbeli kommunikációs készség, tárgyilagosság. A vizsgálat egyes részein elérhető pontok maximális összege 60. Ez alapján nem minősül alkalmasnak a bírói pályára az a jelölt, aki a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló betegségben szenved, vagy személyiségi jellemzői alapján várhatóan nem képes a bírói munka ellátására, vagy a vizsgált kompetenciák bármelyike tekintetében 0 pontot vagy összesen 30 pont alatti pontszámot ért el.

A katonai bírói pályához az előbbiekben ismertetett általános feltételeken túlmenően, elengedhetetlen, hogy a jelölt a Magyar Honvédség hivatásos tisztje legyen; szolgálati jogviszonya pedig csak akkor szűnik meg, amennyiben bírói jogviszonya is. Kiemelten fontos esetükben a gyakorlati szolgálatból származó tapasztalat annak érdekében, hogy minél szélesebb körben át tudják látni a katonai életviszonyokat, az egyes katonai bűncselekmények vagy vétségek elkövetése mögötti mozgatórugókat. Nagyon fontos a gyakorlati katonai tapasztalat abból a szempontból is, hogy kiderüljön az ember jó katona-e vagy sem, hiszen a katonai bírói pályának elengedhetetlen feltétele az is, hogy a bíró jó katona legyen. Ezt a gyakorlati tapasztalatból fakadó szemléletet kiegészítve, valamint a néprészvétel elvét megvalósítva vesznek részt a katonai bíró mellett ülnökök is (ún. laikus bírák) a katonai büntetőeljárásban. Mivel túlnyomórészt büntetőügyek kerülnek katonai bíró elé, így szükséges a büntetőjogi területekhez szükséges átfogó szakmai ismeret birtokában is lenni.

Annak ellenére, hogy a katonák között alapvető jelentőséggel bír a rendfokozat, ez az eljárásjogi viszonyokban nem feltétlenül érvényesül. A hivatásos bírák esetében a Be. alapján elvileg nincs szerepe a rendfokozatnak, a gyakorlatban azonban a vádlottak szemében sokkal elfogadhatóbbá válik az adott döntés, ha egy magasabb rendfokozattal rendelkező bírótól származik – egyfajta legitimáló funkcióval bír tehát e tekintetben. Előállhat azonban olyan helyzet, amikor egy tábornok vagy egy főtiszt van a terhelti pozícióban, így számukra egy alezredes vagy egy ezredes ítélete lehet jobban befogadható, egy főhadnagytól vagy egy századostól származó ítéletet már bizonyosan sokkal nehezebben tudnák elfogadni. Így a rendfokozatok vonatkozásában az eljárás során inkább a beosztás, az eljárási pozíció számít, mintsem a hierarchia.

A bíró önállóan dolgozik, önállóan hozza meg a döntéseket (még tanácsban is): kizárólag a törvényeknek és saját lelkiismeretének van alárendelve. Az ügyészi pályával ellentétben például nem koncepciókat kell felállítania, hanem saját belátása és az adott bizonyítékok és körülmények alapján kell megállapítania az adott tényállást és kidolgoznia a minősítést. Egy bírónak nagyon fontos tulajdonsága kell, hogy legyen az alaposság, a megfontoltság, az előrelátás, az elhivatottság, az igényesség, a jogszabálykövetés, és a döntésképesség. Mivel a bírónak tárgyalást kell vezetnie, ezért kiemelten fontos számára azoknak a tulajdonságoknak a kimunkálása, amelyek elősegítik az arra való ráérzést, hogy mely esetekben szükséges az erélyes és határozott fellépést gyakorolni, és mely esetekben szükséges engedékenyebb hozzáállás. E tekintetben, a jó vezetési képességen kívül, az empátia is elvárható tulajdonság egy bíró részéről.

Összegezve a korábbi megállapításokat, a katonai bírónak a jogszabályban rögzített általános bírói kompetenciákon és a bírói hivatás felelősségteljes jellegéből adódó jellemvonásokon kívül, a katonai életviszonyok specialitásából adódó sajátos tapasztalatokkal és ismeretekkel is rendelkeznie kell annak érdekében, hogy az adott ügyben a legkörültekintőbb és leghelyénvalóbb döntést hozhassa meg. Mindazonáltal, ahogy az az interjú keretein kívül többször is elhangzott a bíró Úr részéről, nagyon fontos egy bíró számára az alázat a szakma felé, valamint ami még ennél is fontosabb: *„embernek maradni”*.

7. FELHASZNÁLT IRODALOM

Bencze Mátyás: A kor színvonalán? – Az új büntetőeljárási kódex válasza a jelen kihívásaira. Pro Futuro, 2018/3.

Bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény

Bodnár Eszter, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (szerk.): Alkotmányos tanok I. Budapest, HVG Orac, 2018.

Boncz Imre: Kutatásmódszertani alapismeretek. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, 2015.

Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

Csiha Gábor alezredes: Hivatásosok laikus szerepben – ülnök bírák a katonai igazságszolgáltatásban. Honvédségi Szemle, 2017/5.

Farkas Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe és létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben. 2012. Letöltés helye: http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2013/04/2012_e_Farkas_Adam.pdf . Letöltés ideje: 2021. 09. 13.

Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. A büntetéstan alap-problémája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1922.

Hatalommegosztás – az állami működésalapelve, Alaptörvény Alapvetés. Letöltés helye: http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/e-learning/alaptorveny_birok/at_alapvetes/lecke2_lap1.html . Letöltés ideje: 2021. 09. 08.

Hautzinger Zoltán: A büntetéstan alternatív irányai? Erdélyi Jogélet, 2021/1. Letöltés helye: https://www.jogelet.ro/index.php/eje/article/view/100/86 . Letöltés ideje: 2021. 09.05.

Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszék. 2010. Letöltés helye: https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hautzinger-zoltan/hautzinger-zoltan-vedes-ertekezes.pdf . Letöltés ideje: 2021. 09. 05.

Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, AndAnn, 2010.

Honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény

Igazságügyi miniszter 6/2020. (V. 25.) IM rendelete a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Budapest: Osiris Kiadó. 2003.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Mohai Gabriella: A büntetőeljárási törvény leggyakrabban előforduló külön eljárásai – büntetőeljárási tankönyvek alapján.

Letöltés helye: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34551/Themis_2014_dec_Mohai_Gabriella_p_279-311.pdf . Letöltés ideje: 2021. 09. 08.

Szilvásy György Péter: Alkotmányjogi megjegyzések a katonai ügyészi és a katonai bírói jogviszony kapcsán. Magyar Rendészet, 2014/2.

Tanulási-tanítási stratégiák kiépülése a vizuális aktivitás kompetenciaterületen. Letöltés helye: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Tanulsi-tantsi_stratgik_kiplse_a_vizulis_aktivits_kompetenciaterletenV2/101_a_vizulis_nevels_egy_lehetsges_kompetenciaelv_stratgiai_modellje.html . Letöltés ideje: 2021. 09. 03.

Visnyei Violetta: A laikus bírák fontossága a bírósági eljárásban. Comparative Law Working Papers, Volume 5. No. 2. 2021.

WWW.BIROSAG.HU
2022